LUDOVICI ANTONII
MURATORII
OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES ITALICAE MEDII AEVI,

SIVE

DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magiſtratibus, Legibus, Studiis Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate, Servitute, Foederibus, aliiſque faciem & mores Italici Populi referentibus poſt declinationem Rom. Imp. ad Annum uſque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR

INGENTI COPIA DIPLOMATUM ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primùm ex Archivis Italiae depromtarum,

ADDITIS ETIAM

NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE

LUDOVICO ANTONIO MURATORIO

SERENISSIMI DUCIS MUTINAE

BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

Arretino Seminario & Collegio Eccleſiaſticorum Caſtilionenſi Epiſcopalibus alteram hanc editionem curantibus.

TOMUS UNDECIMUS.

ARRETII MDCCLXXVII.

Typis MICHAELIS BELLOTTI Impreſs. Epiſcop. ſub ſigno PETRARCAE.

SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

DE

ORIGINE

ET PROGRESSU

IN ITALIA

GIBELLINAE ET GUELPHAE

FACTIONUM.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAPRIMA.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAPRIMA.

MOrtalium Animos, non minus quàm Corpora, innumeris perturbationibus ac morbis obnoxios eſſe, nemo eſt qui neſciat, aut qui facile, ſi in mores & acta hominum attente inquirat, agnoſcere continuo non poſſit. Sed pauci intelligunt, ex Animorum, quàm ex Corporum, aegritudine plura incommoda ac detrimenta manare poſſe, & praecipue quod plerumque Animis ipſis vitiatis, aut vitio deditis tribuenda ſit Corporum ipſorum pernicies. Ut autem interdum peſtilentia ex Orientalibus, aut ab Auſtralibus Turcarum Provinciis in Europam devecta, ex uno in alterum hominem contagione progreditur, eo ſucceſſu & foecunditate, ut univerſum ferme Populum inficiat, & Urbes integras
A mortibus inlatis exhauriat: ita quandoque peſtis occulta in Phantaſias menteſve hominum illabi poteſt, & ampliſſimum corrumpere Regnum, nedum Populum unum; neque deſinere, donec incredibilem cladium & malorum Iliadem in rempublicam attulerit. Ex hiſce popularibus Animorum morbis nullum fortaſſe pa-
B rem, neque pernicioſiorem, neque diuturniorem Italia peperit, atque experta eſt, quàm teterrimas *Gibellinorum* & *Guelphorum* factiones, quibus per tria Secula Regni tam nobilis viſcera dilacerata fuerunt. Videt interdum magna Britannia ſciſſos duobus contrariis, aut diverſis ſtudiis Populos ſuos. Vidimus & nos,
C quum bella olim ferverent inter Gallicos & Hiſpanos Reges, aut inter Caeſarem & Gallos, diverſis votis concitari & uri Italicae gentis animos, quum hi unis, illi alteris faverent, & in contumelias, immo & in

in

in certamina ac caedes, eâ de cauſsâ interdum ſtulti proruerent. Sed nihil horum comparandum venit cum Factionibus iis, quas tandiu Italia aluit, & quarum nunc, quàm expeditiſſime potero, delineare faciem ſtatui. Erit quod ſemper miremur, tantam peſtem, tantum dementiae in pectore majorum noſtrorum irrepere, tamque altas in iis radices agere olim potuiſſe. Sed ubi recogitabimus, quae quantaque ſit humani generis infirmitas, quamquam nos incredibilis ſuperbia quotidie inflet, mirandi finem faciemus; atque id tantum optandum erit, videlicet ne qua in poſterum cauſſa ullorum animos in ejuſmodi deteſtanda deliria abripiat. Itaque *Gibellinorum* nomine ii primo deſignabantur, qui aut Friderici I. Auguſti Familiam ſequebantur aut in fide Imperatorum Romanorum ſtabant, eorumque dominationi in Italia favebant, & ſubeſſe amabant. Contra, qui eorum familiam, imperium, atque auctoritatem averſabantur, *Guelphi* appellati fuere. Haec primis Factionum iſtarum propugnatoribus mens fuit, haec eorum cupido, unde ſchiſmata innumera prodiere. Neque tantùm furibunda haec animorum diſcordia ſtudia & vota Urbium diviſit, ſed etiam inter ipſos unius ejuſdemque Urbis Populos pomum diſcordiae latiſſime diſſeminavit. Procedente poſtea tempore veluti his contentionibus faſcinati homines, nihil interdum reſpexere, quid Factionem creaſſet, neque utrum Imperatoribus faverent, an obſiſterent; ſed ingenito ac pertinaci duntaxat odio, quod perſaepe a majoribus uti hereditarium acceperant, unus adverſùs alterum agitati ac impulſi, unice ad illud inhiabant, ut adverſarios, ſive exteros, ſive Cives ſuos, deprimerent atque everterent; ſibique unis imperium in liberis Civitatibus aſſererent.

Originem ex Germania traxere Factiones iſtae, ut jam certis rerum documentis eviciſſe mihi videor Par. I. Cap. 31. pag. 355. Antiquitat. Eſtenſium. Quae illic ſum commentatus, nihil eſt quod ego heic repetam. Illud ergo tantummodo refricandum puto, nempe cauſſam & nomen Factionibus hiſce data fuiſſe a diuturnis ferme ſimultatibus, quae interceſſere inter Conradum Salicum Imperatorem, in villa *Guebelinga* aut progenitum, aut dominum, ejuſque poſteros maſculos Henricos Imperatores, & Fridericum I. ejuſque liberos per feminam ab ipſo Conrado deſcendentes ex una parte; & ex altera lineam illam Eſtenſis Familiae, quae Saeculo Chriſti Undecimo in Germaniam per *Guelphonem* Azonis magni Marchionis Ateſtini filium translata, *Guelphae* inclytae olim Familiae facta heres, Ducatibus Bavariae & Saxoniae diu praefuit. Haec autem Familia, quae antiquis temporibus celeberrimos Duces peperit, & nunc vividior quàm antea floret in potentiſſimo magnae Britanniae Rege Georgio II. & in reliqua Brunſvicenſium Ducum & Principum, ſacri etiam Romani Imperii Electorum proſapia, *Guelphonum* nomine olim propagato, occaſionem praebuit adhaerentibus ſibi, ut *Guelphos* ſeſe appellarent, aut ab aliis appellarentur, quum contra Friderico I. ejuſque deſcendentibus faventes, *Gibellinorum* nomenclaturâ diſtinguerentur. Sed quoniam *Welphonum* veterum proſapia mihi memorata, in quam inſita fuit Marchionum Eſtenſium proles adhuc ſplendidiſſima & potentiſſima, pauca adjungere heic liceat. Poſtrema Wel-

Welphicae ſtirpis fuit *Cunegundis* nuper laudato Azoni II. Marchioni Eſtenſi nupta, quae circiter Annum MLX. naturae debitum ſolvit, uti jandiu in Antiquitatib. Eſtenſib. oſtendi. Heic autem minime fraudandus eſt Lector Epigraphe, ejus tumulo olim appoſitâ, quam debeo Clariſs. Viro Guidoni Grandio, Camaldulenſi Abbati, & publico Matheматices Profeſſori in Gymnaſio Piſano. Scripſit ille ad me, ſe inter veteres Chartas Monaſterii Vangadicienſis, ad Ordinem ſuum olim ſpectantis, reperiſſe memoriam loci, ubi tumulo data fuerat inſignis mulier. Scilicet in Charta quadam veteri adnotatum fuerat, dum in Templo ejuſdem Coenobii fabricaretur, Anno MCCCXXXIV. Auguſto Menſe [A], apertam fuiſſe Arcam, in qua duo Corpora jacebant, junctim poſita, ſed ita ut unius caput jaceret, ubi alterius pedes. Adhuc ibi veſtigia ſupererant panni, aureis ſericiſque filis contexti. Hoc fuit *tempore Domni Severi, Dei & Apoſtolicâ gratiâ venerabilis Abbatis Monaſterii Sanctae Mariae de Vangadicia*. Marmore [B] inſcripta erat memoria *Cunegundis* ibi ſepultae, quam neſcio quibus tabulis fretus Chartae Scriptor ajebat, Anno MLVII. finem vivendi feciſſe. Quod ſolùm doleo, nimiis erroribus ſcatet epitaphium ipſum, quos in antiquum deſcriptorem potius, quàm in primum Auctorem referendos opinor. Sed quale [C] accepi ego, accipiat & a me Lector.

Epitaphium poſitum Cunegundi Guelphae, Azonis II. Marchionis Eſtenſis Conjugi, fato poſtremo functae circiter Annum MLX. & in Monaſterio Vangadicienſi tumulatae.

VICTA (a) GVNEGVLDIS REGALI STEMMATE FVLSI.
INDOLE NOBILIOR NVLLVS IN ORBE FVIT.
GERMINE WELFONTIS (b) MAGNI SVM NATA GERMANA.
INDVPERATOR (c) ISTE FVIT TITVLVS.
VIR MEVS EGREGIVS: POPVLVS LOCVPLETIOR VLLVS
HAVD MANET: ITALIA HAVD SIMILE PEPERIT.
AZO (d) VIR PRVDENS, MAGNVSQVE MARCHIO FVLGET,
QVEM CREDO MEMOREM SEMPER ADESSE MEI.
IN TERRA CELESTIS SOBOLEM CONCESSIT VTRISQVE,
QVI WELFONS DICTVS, DVXQVE (e) POTENSQVE PIVS.
HVNC VIOLARE NEFAS LOCVLVM, NE INDE RECEDAM,
DONEC VERA CARNE RESVRGAM.

 Dixi,

(*a*) *Victa*. Fortaſſe *Viva*.

(*b*) *Welfontis*, qui Dux Carinthiae, & Marchiae Veronenſis Dominus fuit, cui heres Cunegundis noſtrae filius fuit.

(*c*) Hoc eſt, *Imperator*. Sed quid iſta ſignificent definire difficile eſt.

(*d*) *Azo II.* Magnus Italiae Marchio, Rhodigii, Ateſtis, ac fertiliſſimae regionis in variis Italiae partibus Dominus, a quo Regia Brunſvicenſium Ducum, & Eſtenſium Ducum Familiae procedunt.

(*e*) Nempe Welpho IV. Bavariae Dux, ejuſdem Azonis & Cunegundae filius, celeberrimus Princeps, a quo potentiſſimus magnae Britanniae Rex Georgius II. nunc regnans

A Dixi, inter Principes Guelphicae ac Wibelingicae ſtirpis aemulationem a majoribus acceptam viguiſſe. Et ſane quot irae, quot bella inter ambas haſce nobiliſſimas Familias per duo ferme Secula continuata fuerint, non Germania solùm, ſed & Italia perſaepe ſenſit, quum in hac etiam Provincia tum Gibellini ſanguinis Imperatores, tum Welpho-Eſtenſes Duces ſaepe fuerint verſati, multiſque etiam ditionibus poſtremi potirentur. Seculo tamen XII. quamquam in Italia forent, qui Friderico I. Imperatori ſtuderent, ejuſque filiis, & contra qui adverſarentur, nondum tamen erupere *Guelphorum* & *Gibellinorum* infauſta nomina. Factiones, inquam, invaluerunt Seculo ipſo XII. ſed ſubſequenti duntaxat invidioſas illas appellationes aſſumſiſſe videntur. Auctor eſt Ricobaldus in Pomario Hiſtorico, Anno MCXC. Ferrarienſem Urbem duabus Factionibus longe antea excitatis ſciſſam fuiſſe, quarum uni Marchio Eſtenſis praeerat, alteri Salinguerra Taurelli filius. Tradit etiam Rolandinus Lib. primo Hiſtor. Civitatem Veronenſem Anno MCCVII. ejuſmodi Factionibus dilaceratam fuiſſe, ut mittam Mediolanenſes, aliaſque Civitates, quae Friderico I. adverſatae ſunt, Ticinenſibus contra aliiſque Populis eidem faventibus. Propterea fidere noli Gualvaneo de la Flamma ſcribenti Cap. 169. Manipul. Flor. Tomo XI. Rer. Italicarum, *Guelphorum* & *Gibellinorum nomen* circiter Annum Chriſti MCXL. Conrado II. regnante, in *Sicilia inoleviſſe*. Ego primùm audita haec nomina opinor, & ſenſim propagata, poſtquam Otto IV. Anno MCCIX. Imperatorià coronâ Romae ab Innocentio III. Papa donatus, brevì in Pontificis odium incurrens, anathemate percuſſus declinare coepit, eique Pontificia ſententià abrogatum Imperium fuit. Ottoni dejecto, ſed ſuam dignitatem viriliter tuenti, continuò Innocentius B oppoſuit Fridericum II. Siciliae Regem, Friderici I. nepotem, quem ſolicitatis Populis adverſus Ottonem, tot amicorum praeſidiis, & tantâ officiorum mole juvit, ut is in Germaniam penetrans, Romanorum Rex primo ſalutatus, tum verò Ottone IV. tandem e vivis ſublato, Anno MCCXX. Romae Auguſtalia inſignia C ac nomen Imperatoris ſuſceperit. Italicorum animos diſcordia tantorum Principum mirum in modum ſcidit, ſtantibus his pro Ottone, illis pro Friderico. Piſani, Mediolanenſes, Parmenſes, Placentini, Bononienſes, aliique Populi, amico ſtudio in Ottonem IV. ferebantur. Contra ſummus Pontifex, Genuenſes, Ticinen- D ſes, Cremonenſes, Marchio Montisferrati, aliique Populi ac Principes, Fridericum II. pro viribus extollendum curarunt. Sciſſuram intulit haec ipſa controverſia in Principum Eſtenſium Familiam. Nam, uti oſtendi Par. I. Cap. 40 Antiquit. Eſtenſ. *Bonifacius Marchio Eſtenſis* Ottoni ſeſe adjunxit; *Azzo* autem *VI. Marchio* i- E tidem *Eſtenſis*, illius ex fratre nepos, vir celeberrimus ac potens, ita Friderico II. adhaeſit (teſtibus Sicardo Cremonenſi, Monacho Patavino, & Alberico Monacho trium Fontium) vireſque tantas ad conſcendendum in Ger-

gnans deſcendit. Ergo longè poſt ejus mortem poſitum Cunegundi noſtrae Epitaphium, nam Bavariae Dux is Anno tantùm MLXXI. renuntiatus eſt; ſed adhuc vivente Azone Marchione, ejus olim viro, qui Anno MXCVII. *centenario major* vivere deſiit, haec ſcripta fuere.

Germaniam contulit, ut ejus praeſidio in primis fortunatum iter ſuum, fauſtaque conſectaria Fridericus debuerit.

Exinde ergo deducta omnino videtur *Guelphorum* & *Gibellinorum* appellatio. Otto enim Quartus, Henrici Leonis, olim Saxoniae & Bavariae Ducis inclyti filius, ex *Guelphis* Principibus ſanguinem ſuum trahebat; Fridericus verò Secundus per feminam ex Auguſta Familia *de Gueibelinga*, ſive de *Weibelingen* prodierat. Poſtremae huic potiſſimùm infenſi Mediolanenſes erant, quod Fridericus I. Anno MCLXII. ſplendidiſſimâ eorum Urbe ſolo aequatâ, ipſos in extremum calamitatum conjeciſſet. Sed acrius invaluere Factiones iſtae, quamquam non ſtatim in vulgus plene eruperint odioſa illarum nomina, quum Romani Pontifices Fridericum ipſum Secundum, quo ad dejiciendum Ottonem IV. uſi antea fuerant, mutatis rebus & animis, abominari & deprimere coeperunt, ab ejus etiam poſteris voluntate alieni. Tunc Populorum illorum portio, quae in Lombardia, Tuſcia, Ducatu Spoletano, aliiſque Italiae regionibus Friderico, ejuſque filiis patrocinium praebuere, *pars Imperii*, & *Gibellini* appellati ſunt; & cotra *pars Eccleſiae*, & *Guelphi*, qui adverſabantur. Neque prius in Hiſtoria occurrunt hujuſmodi nomina, ut propterea recte ſcripſerit Albertinus Muſſatus Paravinus Hiſtoricus Seculo Chriſti XIV. in Ludovico Bavaro, pag. 775. Tomi X. Rer. Italicarum: *In duas partes ſecta Chriſtianitas erat, & paucos inveniſſe contingens fuerit per hanc praecipue noſtram Italiam, quos una ex duabus optio non inquinaverit, aut illa, quam ajunt, Gibolenga* (ita is Gibellinos alibi quoque appellare amat)

A *vel Guelpha. Haec enim a tempore Friderici II. vocabula duo inſeparabilia, germina ſeu potius peſtifera ſchiſmata, pullularunt, atque invaluerunt, quae ſemper tenuere Italiam inquietam.* Haec vera ſententia, quam etiam Sigonius, Mutinenſium decus, Lib. 13. & 17. de Regno Italiae ſequutus eſt, aliique Eruditi jandiu amplexi fuere.

B Nicolaus de Jamſilla in Hiſtor. de Reb. geſt. Friderici II. Tomo VIII. Rer. Italicar. pag. 594. & 595. Auctor ſynchronus aperte nominat ad Annum MCCLXV. (hoc eſt, quindecim annis poſt Friderici II. obitum) *Guelfos* & *Gibellinos Romanos*, infra addens, *Jacobum Neapolionem, caput Gibellinorum Urbis propter Gibellinitatem ab Urbe dejectum.*

C Quod quum audis, jam intelligis, non tunc ea nomina nata fuiſſe. Sabas Malaſpina eodem Tomo pag. 787. illorum originem ad tempora tantùm Manfredi Regis, ideſt poſt Annum MCCL. referre videtur. Sed dubia ſunt illius verba; atque is praeterea Lib. primo, Cap. 2. ſatis

D prodit, Friderico II. regnante, diviſionem hanc, & *Gibellinitatem* prodiiſſe. Ricordanus autem Malaſpina, ejuſdem Saeculi Scriptor, in ipſo Tomo VIII. Rer. Ital. pag. 945. diſertis verbis narrat, Anno MCCXV. (ideſt contendentibus adhuc Ottone IV. & Friderico II.) invectas fuiſſe in Populum Florentinum antea con-

E cordem *le maladette parti Guelfe e Ghibelline*, itaut univerſae Nobilium Florentinorum familiae ſciſſae fuerint, pars *Guelpham*, pars *Gibellinam* ſectam amplexae, quas ille ſigillatim recenſet. Ricordani verba deſcripſit Johannes Villanius Lib. 5. Cap. 38. Hiſtoriar. agnoſcens & ipſe, ante ea tempora non defuiſſe in Populo Florentino Factiones, *per cagione*

delle brighe e quiſtioni della Chieſa e dell' Imperio. Addit etiam Ricordanus, & quidem non inconſulte, factiones ejuſmodi ex Germania ad nos veniſſe, quamquam is non ſatis perſpexerit, qui revera illarum germani parentes fuerint, quum ſcribat, duos Duces, duobus finitimis Caſtellis in Alamannia dominantes, quorum alter *ſi chiamava Guelfo, e l' altro Ghibellino*, tam diu, tantâque pertinacià inter ſe bellum geſſiſſe, *che tutti gli Alamanni ſe ne partirono, e chi tenne l' una parte, e chi l' altra; ed eziandio infino a Corte di Roma ne venne la quiſtione, e preſevi parte*. Multum veri, ſed aliquid fabuloſi intermixtum, ſententia iſta continet. Longius tamen a veritate abierunt, qui a Piſtorienſium Civium ſchiſmate, in *Nigros* (qui ſe Guelphis adjunxerunt) & in *Albos* (qui Gibellinorum partem auxere) peſtem hanc inchoatam ſunt opinati. Piſtorium iis ſectis ineunte tantùm Saeculo XIV. originem dedit, quum tamen tot ante annos per Italiam ſonarent *Guelphorum* & *Gibellinorum* vocabula atque diſſidia. Nam quod habet Auctor Vitae Nicolai Laurentii (Scriptor & ipſe Saeculi XIV. in hoc eodem Opere videndus (*)) *Florentiae duos Canes*, Ludovico Bavaro regnante, in ferum certamen inſurrexiſſe, *quorum uni nomen Guelphus, alteri Gibellinus fuit*; vulgus autem in contraria ſtudia abiens, aut uni aut alteri faviſſe; atque inde exortas *Gibellinorum* & *Guelphorum* ſectas: id profectò inter ridicula commenta recenſendum eſt. Commento tamen cauſſam aliquam praebuiſſe videtur Germanici nominis *Welph* interpretatio, quod *Canem* ſignificat. Hoc autem nomen, a majoribus ex parte matris derivatum, Germanica Eſtenſium Principum ſoboles, Guibellingicae Henricorum & Fridericorum Auguſtorum toties oppoſita, diu retinuit. Sed minime mirandum, vel ipſos Saeculi XIV. Scriptores iſtorum nominum germanam originem ignoraſſe, quum unde *Hugonottae* Sectae appellatio prodierit, vix ipſi Galli noverint, & unde nomina Factionum *Wighs* & *Teris*, Angli vix intelligant.

Quid cauſſae hos in *Guelphorum*, illos in *Gibellinorum* coetum conjecerit, nunc diligentius perſequamur oportet. Primo fuere, qui inveterato odio in praecordiis innutrito concoquere non poterant, ſibi imperare Fridericum II. non quod prorſus Imperium odiſſent, aut Imperatori parere recuſarent, ſed quod is, ejuſque filii Conradus, & Manfredus, ac deinde Conradinus, ex odioſo ſtipite prognati fuiſſent, hoc eſt, ex Friderico I. Gibellinae Familiae herede, qui tot Italiae Urbes ad extremum exitium redegerat: atque ex Henrico VI. ejuſdem Friderici filio, qui Apuliae & Siciliae innumeras calamitates non ita pridem intulerat. Inter hos, ut jam monui, Mediolanenſes numerabantur, Placentini, Dertonenſes, aliique Populi. Itaque ubi actum eſt, Friderico ne Secundo, an Ottoni Quarto favendum eſſet, ii Ottonem ſtatim praetulere, ex nobiliſſima Welphorum Eſtenſium Familia procreatum; ac propterea *Guelphi* fuere nuncupati. Viciſſim verò iis *Gibellinorum* inditum eſt nomen, quibus ſatius viſum eſt adhaerere Friderico II. ejuſque filiis, in quorum venis Gibellinus ſanguis fluebat. Anno MCCXV. quo nempe tempore vehementer fervebat contentio inter Ottonem, & Fridericum, auctor eſt Ptolomeus Lucenſis in Annalibus, ſacro

(*) Edition. hujus Tom. VII. Antiq. Med. Aevi col. 473.

ſacro die Paſchatis Florentiae *occiſum fuiſſe Dominum Bondelmontem Uguccionis ab Ubertis; & ex tunc pullulavit diviſio Guelpha & Ghibellina*. Secundo non deſuere, quibus auctoritas ipſa Imperatorum Teutonici generis, gravis nimium ac intoleranda videbatur; ac proinde aut ab iis ſuae timebant Libertati ac privilegiis; aut ipſis ſubeſſe omnino detrectabant, ac propterea quantis poterant viribus, ne ſubeſſent, curabant. Hi *Guelphorum* Factionem procedente tempore mirum in modum amplificarunt, aut ſuo patrocinio conſtantiſſimam in ea opinione effecere. Inter ceteros Carolus I. Siciliae, & Apuliae Rex, ejuſque poſteri, non ſegnes in ejuſmodi ſtudio ſeſe praebuere, itaut niſi erepta eidem Carolo ab Aragonenſibus Sicilia, illius ac nepotum vires debilitaſſet, aut a majoribus auſis revocaſſet, nulla fortaſſis in Italia Civitas ſuperfutura erat, quae ad eorum potentiam non acceſſiſſet. Tertio, quoties inter Romanos Pontifices, & Romanorum Imperatores diſſidia emerſere, qui Guelphici nominis erant, aut ultro ibant, aut nullo negotio adducebantur in partes Romani Pontificis: rati, ſi cum eo ſociarentur, cui non in Italia ſolùm, ſed & in univerſis Regnis Chriſtianae Religioni addictis, tanta erat auctoritas atque exiſtimatio, ut in ipſos etiam Imperatores telis quandoque Eccleſiaſticis, diriſque omnibus depugnare non dubitaret, bene utiliterque omnia ſibi fore ceſſura. Tunc itidem *Guelphis* cum ſummo Pontifice junctis ſpes accreſcebat, fidentius reſiſtendi Romanis Auguſtis, aut arripiendae poteſtatis in Urbe ſua, ſimulque exauctorandae Factionis adverſae. Ceterum minime ſtatuendum, Romanis Pontificibus ſemper Guelphos adhaeſiſſe, eoque minus Pontifices ipſos Factionem illam fuiſſe profeſſos. Prout ſuadebat utilitas, & temporum ac diſcordiarum fortuna, in id foedus, ac ſententiarum concordiam conveniebatur. Sed ubi politicae rationes, hoc eſt, emolumenti majoris ſpes, aut diſcriminis alicujus metus inſtabat, Guelphi ipſi a Papis, & Papae ab ipſis diſcedebant. Ita in Civitatibus Liberis, quoties utilitas, aliaeve cauſſae ſuadebant, Familiae Guelpham ſectam profeſſae, ad alteram ſe conferebant, & e converſo Gibellinae in Guelpham tranſibant. Quarto, multos in obſequio erga Auguſtos retinebat, aut iis adjungebat, ira in Urbes Liberas, quod ſibi vetera Imperatorum privilegia ac Feuda erepta jam dolebant, aut ne eriperentur magnopere formidabant. Spe enim ducebantur, fore ut Auguſtorum praeſidio antiquis dignitatibus ac beneficiis reſtituerentur, aut deperdita reciperent. Igitur ex his plerique, hoc eſt, Nobiles viri, cum Gibellinis faciebant. Marchiones potiſſimum, Comites Vaſſi Caeſarei, ceterique Optimates olim juri unius Auguſti, aut Regis Italiae ſubjecti, Gibellinae parti adhaerentes, Imperatorum dignitatem pro viribus tuebantur.

Id verò ea de cauſſa contingebat, quod Liberae Civitates nihil non agebant, ut hoſce Principes ſive Proceres Regni, ſuis Caſtellis ac juribus ſpoliarent, ſibique ſubjicerent. Quo ſtudio certarunt fere omnes Civitates, ſi Apuliam & Calabriam excipias, quae Regem novum acceperant, aliiſque legibus & moribus regebantur. Vide Diſſertationem XLVII. *de amplificata Civitatum Italicarum potentia*: ex qua intelligas, quanto conatu Civitates Italicae dejecerint

quos

quoſcumque potuere e Regulis, ac Primoribus Regni. In Vita Alexandri III. Romani Pontificis, Tomo III. pag. 456 Rerum Italicarum, legimus, Fridericum I. Auguſtum coepiſſe *Italiae Civitates omnino ſuſpectas habere. Unde factum eſt, quod de conſilio Marchionum, atque Capitaneorum, qui erant Civitatibus odioſi, arces inexpugnabiles, & alias munitiones fortiſſimas in manibus ſuis recepit, & per Theotonicos fideliores ſibi detineri & diligentius cuſtodiri fecit.* Acta haec fuere Anno MCLXV. Non aliunde nata ſimultas iſta inter Civitates, atque Marchiones & Comites, niſi quod illae Magnatibus antiqua Feuda ab Imperatoribus conceſſa eripere, ii verò ſua tueri enixiſſime conabantur, quod praeſtare ſe non poſſe ſine ope ac patrocinio Auguſtorum facile ſentiebant. Propterea omnes ferme *Barones* (ita nempe appellati Proceres) *Guibellinae* factioni, vel antequam infauſta haec nomina prodirent, addicti fuere; Civitates verò pleraeque ad *Guelphicam* acceſſere. Uti Landulphus junior Cap. 34. Hiſtoriae a me editae Tomo V. Rer. Italicar. pag. 504. memoriae prodidit, Anno MCXVIII. Mediolanenſis Populus averſus erat ab Henrico inter Auguſtos Quarto, quem Archiepiſcopus ex praecepto Romanae Curiae anathemate percuſſerat. Tunc *Marchiones, & Comites Longobardiae convenerunt Mediolani, ut ibi coram Epiſcopis ſuffraganeis & comprovincialibus explicarent Imperatoris innocentiam, & ipſum Imperatorem perducerent in Archiepiſcopi, & Epiſcoporum benevolentiam.* En ut Marchiones, & Comites Langobardiae pro Auguſti tutela ſtarent. Quod ſi quis ex eis, ceteriſve Optimatibus, tantae ſe eſſe potentiae cognovit, ut & nihil ſibi

A timeret a Civitatibus (ad amplificandam ditionem ſuam perpetuo intentis) ſimulque in Libertatem aſſurgere, jugumque Caeſareum excutere poſſet, hic pari contentione ſe ſe adjungebat Urbibus Liberis, & in Imperatorem ſua arma convertebat, quod prae ceteris factum animadvertimus ab Opizone Malaſpina Marchione in Lombardorum bello ac Societate adversùs Fridericum I. Auguſtum. Sed illos potiſſimum in ſtudio erga Caeſareas partes interdum emicuiſſe vidiſſes, quos urebat cupiditas invadendae dominationis, ſive tyrannidis in Urbe ſua, aut in ea Vicariatus impetrandi, aut protendendi imperii in finitimas Urbes. Si enim aſſequi poterant, ut aut conniventibus, aut rem probantibus Auguſtis res ſibi ſuccederet, praeſertim verò ſi ad novos illorum faſces accedebant Caeſarum Diplomata ac privilegia: tunc ſub umbra Caeſareae auctoritatis facilius in officio Populus continebatur, & imperia nova conſtabiliri conſueverunt. Tales fuere Ecceliņus de Romano, Obertus Pelavicinus Marchio, Matthaeus ſive Maphaeus Vicecomes, Scaligeri, Carrarienſes, & alii. Quinęto ſi qua potens Civitas Guelphae factionis ſigna ſequuta finitimis jugum minitabatur, tunc familiare fuit minus potentibus eidem conterminis nomen ſuum dare Gibellinorum coetui, ut ſe tum Caeſareo patrocinio, tum ſociorum praeſidiis in priſtina libertate ſervarent. Antea quam Mediolanenſis inclyta Civitas imperio Viecomitum pareret, prae reliquis Guelphicam partem fovit. Haec, ut opinor, ex praecipuis cauſſis fuit, cur Ticinenſes, & Cremonenſes Gibellinam tuerentur. Ita in Mutinenſi Urbe ſaepe viſum eſt e publica re Gibellinis adhaerere, quum

Bono-

Bononienſes Guelphi nihil minus cogitarent, quàm circumjacentes quoſque ſuae adjungere ditioni. Pari quoque ratione Piſani praetulere fere ſemper Gibellinorum foedus, quod ſuo jugulo imminere cernerent Florentiam, Urbem potentiſſimam, Guelpharum fere ſemper partium ſectatricem. Poſtremo, ut multa paucis complectar, quae prima, atque ultima conſiliorum ratio in politicis ſemper fuit, ſemperque erit, nempe Utilitas, haec uſitatior cauſſa dicenda eſt, cur aut Romanorum Pontificum, aut Imperatorum partes, ſive Gibellinorum, Guelphorumque ſectam olim Optimates ac Populi amplecterentur, eamque interdum mutarent: neque enim aliis principiis regebatur antiquo tempore hominum genus, quàm quibus noſtro regitur.

Ita enatis, & in perniciem Italiae confirmatis duabus hiſce Factionibus ſub Friderico potiſſimùm Secundo, quaedam ex Italicis Urbibus Romano Pontifici, quaedam Imperatori ſe ſe devoverunt. Parum id fuit. In ſinum ipſarum Urbium eadem diſcordia penetravit, ſciditque Nobilium praeſertim familias, ita ut vix ulla eſſet, quae hujuſmodi morbo non laboraret. Quod nuper ex Ricordano Malaſpina de Florentinis factum commemoravi, id in pleriſque aliis accidiſſe Hiſtoria teſtatur. Neque ſatis id fuit. Eodem viru afflatae vel ipſae familiae, in eam devenere dementiam, ut nonnunquam parentes unam, liberi verò alteram Factionem tempore eodem profiterentur: & fratres, nedum reliqui ſanguine aut affinitate juncti, inter ſe diſſiderent, atque in pernicioſiſſima non raro odia viciſſim raperentur. Quid ergo aliud exſpectandum fuit ex tanto animorum, conſiliorumque diſſidio, A niſi inteſtinae ſimultates, exſilia, & mutuae caedes, atque ingens perturbatio Urbium, immo & nonnullarum ſuprema paene ruina? In ſingulis ſane Urbibus liberis utraque pars majores Magiſtratus ambiebat, primaſque tenere cupiebat. Altera alteri gravis ac moleſta facile apparebat; quare in publicis conſiliis ad contra- B ria ſtudia ac jurgia ſaepe prolabebantur. Tum meditari clandeſtinas conjurationes, in ſeditionem deinde erumpere, & armis experiri, utra pars plus poſſet. Solenne etiam fuit, plateas, ac praecipue omnium maximam, occupare. Qui enim ibi, deturbatis aemulis, fortes perſeverabant in armis, plerumque victoriam ceci- C nere. Victos Cives ea ſors manebat, ut aut ſponte ſolum verterent, aut inviti in exſilium truderentur. Ii autem ad ſocias Civitates ſe ſe conferebant, & quibus poterant artibus ac modis, patriam recipere, atque aemulis vicem rependere conabantur. Si res bene cedebat, adverſarii, converſo fortunae vultu, ad fugam ca- D peſſendam adigebantur & ipſi. Ita factum eſt, ut Civitates complures ſaepe viderint modò unam, modò alteram Factionem profugam, & ex culmine imperii ac opum in imum aerumnarum prolapſam. Eo autem collineabant utriuſque Sectae conſilia, ut quantùm poſſent ſocios ſui nominis protegerent, tuerentur, au- E gerent. Nemo erat, qui non ſolicitaret finitimos amicos ad arripiendam dominationem, atque ad exturbandos contrarii ſtudii Cives. Ubi etiam occaſio ſe ſe offerebat, vi adhibitâ, ac bello cogebant Populum conterminum ad ejurandam Sectam, quae dominabatur, atque ad contrariam amplectendam. Qua ex re ſuo foederi nova acceſſio potentiae fiebat.

bat. Exemplis poſſem parcere; neque enim Hiſtoriam conſcribendam heic ſuſcepi; attamen unum duntaxat adferre ſtatui. Nemo acriùs quàm Florentina Reſpublica, Guelphae Factioni fere ſemper addicta, omnem lapidem movit, ut reliquos Guelphos ad nova molienda incitaret, & vel externos Principes, nedum Italicos, armaret in gentem contrariae Sectae devotam, Populiſque arma miniſtraret adversùs Romanorum Imperatores. Mirum, quantum pecuniae in ejuſmodi ſtudium expoſuerint olim Florentini. Quid autem ii egerint A ineunte Saeculo XIV. quum in Italiam deſcendit optimus Caeſar Henricus VII. à compluribus Hiſtoriis diſcas, quas in Collectione Rer. Italicarum edidi. Addere nunc juvat Chartas nonnullas, teſtes tractatuum a Florentinis ipſis, & Bononienſibus habitorum Anno MCCCXI. quibus Guibertum de Corrigia abduxerunt B a fide per eum ſacramento obligatâ eidem Henrico VII. Eas deſcripſit ex Archivo Noſocomii Senenſis Sanctae Mariae de Scala Clariſs. Vir Ubertus Benvoglientus Senenſis Patricius, dum in vivis erat.

Inſtrumenta Florentinorum, Bononienſium, aliorumque Guelphorum in foedus coëuntium adversùs Henricum VII. Regem Romanorum, Anno 1311.

IN *Chriſti nomine. Amen. Hec eſt concordia inter Ambaxatores & Procuratores Egregii* Militis Domini Ghiberti de Corigia, *& aliorum Nobilium* Civitatum Parme *&* Regii *ex parte una, & Sindicos* Civitatum Bononie, Florentie, Luce, *atque* Senarum, *& Procuratores* Domini Guidonis de la Turre, *& ſuorum ſequacium*, & extrinſecorum Guelforum Civitatis Cremone, *& Procuratores* extrinſecorum Mutine Guelforum *ex altera. Primo quidem pro executioni mandandis tractatis inter predictos, & que per ipſos invicem promittentur, fieri debet depoſitum penes Dominum Romeum de Pepolis Campſorem Civitatis Bononie per Sindicos ſupradictos de treginta millibus Libris Bononien. Quod depoſitum, & quam pecunie quantitatem depoſitam, dictus Dominus Romeus dare & ſolvere debeat predicto Domino Ghiberto, vel ejus legitimo Procuratori hoc modo, videlicet, facta primo promiſſione per Procuratores eoſdem*, quod C dictus Dominus Ghibertus in rebelionem publicam & notoriam contra Regem Romanorum, & ejus complices & ſequaces ponet Civitatem Parme ac Regii, & eorum diſtrictus & terras, Caſtra & Villas, que preſentialiter tenentur & cuſtodiuntur per ipſas Civitates: expelendo de dicta Civitate Parme Vicarium dicti Regis Romanorum, & nomen Vicariatus D dicti Regis Romanorum Civitatis Regii, & Ghibellinos, & alios adherentes ipſi Regi Romanorum. Ita quod facta dicta rebelione, *dictus Dominus Ghibertus faciet & procurabit cum effectu, quod Communia Civitatum Parme & Regii conſentient & facient ſuos ſolepnes Syndicos, & ipſe Dominus* E *Ghibertus faciet ſuum ſolepnem Syndicum & Procuratorem ad contrahendam ligam, fraternitatem, & ſocietatem, & unionem cum Civitatibus predictis, & Sindicis earum, & cum Dominis Guidone de la Turre, & ſuis ſequacibus, &* extrinſecis Guelfis Cremone, & etiam

etiam extrinſecis Guelfis Civitatis Mutine, *ſi tunc temporis ipſi Mutinenſes comparebunt legiptime ad dictam Societatem ſiendam: ita quod comparentibus in Civitate Bononie Sindicis Civitatum Parme & Regii, ad contrahendam dictam Societatem & ligam, & contracta dicta Societate cum predictis Syndicis Civitatum Bononie, Florentie, Luce, & Senarum, & Domino Guidone de la Turre & ſuis ſequacibus &* extrinſecis Mutine Guelfis *modo predicto &* extrinſecis Guelfis Cremone, *dicta pecunia debeat tradi dicto Domino Ghiberto, aut ejus Procuratori; ſalvo quod comparentibus dictis Sindicis Civitatum Parme, & Regii in Civitate Bononie, ſi per aliquem Syndicum Civitatis Bononie, aut Florentie, aut Luce, aut Senarum remaneret dictam Societatem contrahere, dictis Syndicis Civitatis Parme & Regii volentibus eam Societatem adimplere, & per eos non remanentibus, quod tunc etiam & in eum caſum dicta pecunia debeat dari & tradi dicto Domino Ghiberto, aut ejus Procuratori ſine aliqua diminutione, & abſque aliqua contradictione.*

A

B

Ego Bartolinus Terzolini de Bocadellis Imperiali Auctoritate Notarius, & nunc Notarius Antianorum & Conſulum Populi Bononie, I. Menſis Novembris ſcripſi.

Exemplum cujuſdam Inſtrumenti Sindicatus Bononienſium cum die & Conſule, cujus tenor talis eſt. Anno 1311.

Anno Domini Milleſimo Trecenteſimo Undecimo, Indictione IX. die XXVI. Menſis Novembris. Conſilium Octingentorum & Populi Civitatis Bononie fecit Nobilis & diſcretus Milex Dominus Tavena de Tholomeis de Senis, honorabilis Poteſtas Civitatis Bononie in Pallatio veteri dicti Comunis ad ſonum campanarum, & voce Preconum, ut moris eſt, congregari de conſenſu & voluntate diſcreti, & ſapientis Viri Domini Bartolomei Cantis de Caſtro Florentino, Judicis & Vicarii atque Aſſeſſoris, Nobilis & potentis viri Domini Gerardi de Viſdominis de Florentia, Capitanei Comunis & Populi Bononie, ac etiam Antianorum & Conſulum Populi Bononie preſentis Menſis Novembris, ibidem exiſtentium. Qui predictus Dominus Poteſtas, Vicarius, Antiani, & Conſules, ac omnes in dicto Conſilio exiſtentes, & ipſum Conſilium ibidem congregatum, unanimiter & concorditer fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt providum & diſcretum virum Dominum Petrum Domini Leonardi fratris Bornizini Notarium Civem Bononie, ibidem preſentem, & mandatum ſponte ſuſcipientem eorum & dicti Comunis & Populi Bononie Sindicum, Procuratorem, Factorem, & Nuncium ſpecialem, ad ineundam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, unionem, ligam, & juramentum cum quocumque ſeu quibuſcumque Domino ſeu Dominis, Baronibus, Comunibus, Civitatibus, Caſtris, & Terris, Univerſitatibus, & ſingularibus perſonis, ſeu cum Sindico, aut Sindacis, ſeu Procuratore, vel Procuratoribus ipſorum vel alicujus eorum, cum quo ſeu quibus comuniter aut ſingulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Syndicus Comunis Bononie cum illis, & ſub illis modis, pactis, conditionibus, ordinamentis, promiſſionibus, obligationibus, juramentis, & cum omni robore

C

D

E

firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus Comunis Bononie ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis, & pro predictis & infraſcriptis omnibus & ſingulis, & circa ea, & pro eorum executione, obſervantia, & ratihabitione, prout & ſicut eidem Syndico placuerit & videbitur. Et ad faciendum & firmandum, ac etiam recipiendum, & ſtipulandum pro ipſo Populo & Comuni Bononie, & ipſius Populi & Comunis nomine & vice in predictis & ſuper predictis omnibus & ſingulis, & pro ipſorum omnium executione, obſervantia, & ratihabitione pacta, conventiones, promiſſiones, & obligationes ſimplices & penales, perſonales & reales, cum pene & penarum appoſitione. Et generaliter & ſpecialiter alia omnia & ſingula, que ipſi Syndico ordinare, firmare, & facere, recipere, & ſtipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum ſuper hiis, & predictorum occaſione celebrandorum, poſtulabunt qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipſum Populum & Comune Bononie, & omnia & ſingula bona ipſius Populi & Comunis. Dantes & concedentes eidem Syndico, & in totum in A *omnibus & ſuper omnibus & ſingulis ſupradictis plenum, liberum, generale, & ſpeciale mandatum, cum plena, & libera, generali, & ſpeciali adminiſtratione, etiam in caſibus, in quibus mandatum requiritur ſpeciale. Ac etiam promittentes mihi Notario infraſcripto, tamquam publice perſone recipienti nomine & vice omnium & ſingulorum,* B *quorum intereſt vel intererit, ſe & dictum Comune, & Populum Bononie, firmum & ratum habiturum totum & quicquid geſtum ſeu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Syndicum ſupradictum, ſub ypoteca & obligatione omnium bonorum dicti Comunis.*

Actum Bononie in Pallatio veteri Comunis Bononie, preſentibus Domino Gui- C *docto de Lazariis, Domino Petro de Manzolino Notario, Domino Bertolacio Domini Dominici Tholomei Notario, Domino Nicholao Domini Johannis de Magnanis Notario, & Domino Sandro de Sancto Petro, teſtibus in dicto Conſilio exiſtentibus.*

Ego Thomax Juliani Piſcatoris, Imperiali auctoritate Notarius, & nunc D *Notarius ad Diſcum Domini Poteſtatis, publice ſcripſi.*

Exemplum cujuſdam Inſtrumenti Syndicatus & Procurationis Guelphorum Mediolanenſium, cum die & Conſule, cujus tenor talis eſt. Anno 1311.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Anno ejuſdem Milleſimo Tretenteſimo Undecimo, Indictione Decima, die Sabati XXVII. Menſis Novembris. Dominus Guido de la Turre, & Symon ejus filius, Oliverius & Paſſarinus de la Turre, Johannes de Vedano, Girardinus Lauterius, Johannes Caymus, Jacobus Parapullus, Ubertus de Farra, Octonellus Otonis, Ottobellus Paſqualis, Leonardus de Vedano, Pa- E *ghanus Manaſcottus, Ugolinus de Cazate, Bamius de Bami, Ottonius Zavatanus, Beltraminus Dolcebonus, Ubertinus Ser Raynerii de Lonate, Miranus de Vedano, Robertus Paſqualis, Anthoniolus de Madiis, Criſtofanus Cavallus, & Filixinus Caventanus, omnes* de parte Guelfa extrinſeca Mediolani, *eorum proprio nomine, & nomine & vice omnium ſequacium ſuorum, tam de dicta Domo & progenie*

de la

de la Turre, quàm omnium aliorum de dicta parte extrinſeca Mediolani, fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt eorum & omnium predictorum Procuratorem & Nuntium ſpecialem, providum virum Ubertinum Porenzonum dictae Partis *preſentem, ad ineundum, contrahendum, ordinandum, firmandum, & faciendum Societatem, unionem, & juramentum, ſive poſturam cum quocumque ſeu quibuſcumque Domino ſeu Dominis, Baronibus, Civitatibus, Caſtris & Terris, Univerſitatibus, & ſingularibus perſonis, ſeu cum Syndico aut Syndicis, ſeu Procuratore vel Procuratoribus ipſorum, vel alicujus eorum, cum quo, ſeu cum quibus communiter aut ſingulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Procurator & Nuntius: cum illis & ſub illis modis & pactis & conventionibus, condictionibus & ordinamentis, promiſſionibus, obligationibus, & juramentis, & cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Procurator & Nuntius ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis & pro predictis & infraſcriptis omnibus & ſingulis, & circa ea, & pro eorum executione, obſervantia, & rati habitione, prout & ſicut eidem Procuratori placuerit & videbitur. Et ad faciendum & firmandum, ac etiam recipiendum & ſtipulandum pro predicto Domino Guidone, & pro predictis ſuperius nominatis, & ſequacium ſuorum, & eorum nomine & vice in predictis & ſuper predictis omnibus & ſingulis, & pro ipſorum omnium executione, obſervantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promiſſiones, & obligationes, ſimplices & penales, perſonales & reales, cum pene & penarum appoſitione. Et generaliter & ſpecialiter alia omnia & ſingula, que ipſe Procurator & Nuntius ordinare, firmare, & facere, recipere, &* A *ſtipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum ſuper hiis, & predictorum occaſione celebrandorum poſtulabit qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipſum Dominum Guidonem & predictos ſuperius nominatos, & quemlibet eorum inſolidum, & omnia & ſingula bona ipſorum, & cujuslibet eorum. Dantes & concedentes eidem* B *Procuratori ſuo in omnibus & ſuper omnibus & ſingulis ſupradictis plenum, liberum, generale & ſpeciale mandatum, cum plena, libera, & generali, & ſpeciali adminiſtratione etiam in caſibus, in quibus ſpeciale mandatum requiruntur. Ac etiam promittentes michi Maphiolo Notario ſupradicte Partis infraſcripto, tamquam publice perſone recipienti vice* C *& nomine omnium & ſingulorum, quorum intereſt, vel intererit, ſe & dictos ſequaces ſuos firmum & ratum habituros totum & quidquid geſtum ſeu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Procuratorem ſuum & Nuntium ſupradictum, ſub hypotheca & obligatione omnium ſuorum bonorum.*

D *Actum in Civitate Bononie in Monaſterio Beati Proculi, in quo habitat dictus Dominus Guido, preſente Albertino Scudano Notario de dicta Parte. Interfuerunt ibi teſtes rogati* Dominus Pinus de Vernaciis Milex de Parte extrinſeca Cremone, *filius quondam Domini Bartolomei de Vernaciis, Presbiter Johannes de Panentibus de Mediolano, Comus de Ferno filius Domini* E *Ambroſii de Ferno, & Guillielmus de Anguarda filius quondam Maphei, omnes Cives Mediolani, &* de dicta Parte extrinſeca Mediolani.

Ego Maphiolus filius Domini Uberti de Farra, Notarius *dicti Domini Guidonis &* dictae Partis, *rogatus predictum Inſtrumentum de mandato dicti Domini Guidonis, & omnium ſupraſcriptorum tradidi & ſcripſi.*

 Exem-

Exemplum cujuſdam Inſtrumenti Syndicatus & Procurationis Guelphorum Mutinenſium cum die & Conſule, cujus tenor talis eſt. Anno 1311.

A IN Chriſti nomine. Amen. Milleſimo Trecenteſimo Undecimo, Indictione IX. die Jovis XVIII. Menſis Novembris. Nobiles Milites Domini Bernardinus de Saxolo, Guillelmus & Rodulphus de Garſonibus, quilibet eorum pro ſe ipſis & vice & nomine Dominorum Saxoli de Saxolo, Gerardi, Guidocti, Zinelli, Pellis, & Boglone de Savignano, Manfredini de Ganaceto, & omnium aliorum de dictis Domibus, ſeu Saxolibus, ac etiam omnium & ſingulorum Partis Guelfe nunc extrinſece Civitatis Mutine, & omni jure & modo, quibus melius poſſunt; pro quibus omnibus promiſerunt de rato: fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt Nobilem virum Dominum Bonifacium de Livizano, ibi preſentem, & ſuſcipientem, ſuum, & Partis predicte Nuntium, Syndicum, & Procuratorem ſeu quem eorum, & eo nomine quo melius de jure fieri poteſt; ſpecialiter ad ineundam, faciendam, & contrahendam Ligam, Unionem, Societatem veram & fraternitatem cum quibuſcumque Partis Civitatibus, Communibus, & Univerſitatibus, & Hominibus Partis Guelfe de Lombardia, Tuſcia, Romandiola, & aliunde. Et ad omnes & ſingulas promiſſiones, ſtipulationes, conventiones, pacta, & penas neceſſarias & utiles fieri in predictis & quolibet predictorum: & ad obligandum omnia ipſorum bona pro predictis, & quolibet predictorum faciendis & obſervandis. Et generaliter ad omnia alia & ſingula facienda & exercenda, que in predictis & circa predicta, ſeu aliquo predictorum B fuerint utilia & opportuna. Dantes & concedentes dicto Procuratori ſeu Syndico plenum & generale mandatum & ſpeciale, ubi ſpeciale exigitur, & liberam adminiſtrationem. Necnon promittentes pro ſe, & vice & nomine omnium ſupraſcriptorum, pro quibus promiſerunt de rato, ſe firma & rata habituros quecunque dictus Procurator ſeu C Syndicus in predictis & quolibet predictorum duxerit facienda, ſub obligatione omnium ſuorum bonorum.

Actum in Caſtro Saxoli ſuper Pallatium Nobilis Militis Domini Bernardini de Saxolo, preſentibus teſtibus, Dominis Bartolomeo de Saxolo, Raynoccino de Monte. Zane de Paulo, & Albertino de Teza, & aliis.

D Ego Preſolinus de Preſolinis Notarius ſcripſi.

Exemplum cujuſdam Inſtrumenti Syndicatus & Procurationis Parmenſium cum die & Conſule, cujus tenor talis eſt. Anno 1311.

IN Dei nomine. Amen. Anno ejuſdem Milleſimo Trecenteſimo Undecimo, Indictione IX. die XIX. menſis Novembris. Magnificus Vir Dominus Ghibertus de Corrigia, Poteſtas Mer- E chadantie Civitatis Parme, Reverendus Pater Dominus Anſelinus de Marano, Dei gratiâ Abbas Monaſterii Sancti Johannis de Parma, & Dominus Jacobinus de Rufinis Legum Profeſſor, Ma-

theus

theus de Corigia Milex, Johannes de Sancto Vitali, Symon de Forapegoris, Johannes Guilicus de Sancto Vitali, Buglierinus de Servideis, Bonifacius de Corviaco, Guido Tercius, Boreta de Corviaco, Symon Anzilis, Rolandinus de Ramixinis, Giliolus de la Senaza, Andriottus de Marano, Brandalixius de Marano, Johannes de Barrattis, & Todixinus de Anzilibus, Cives Parme, pro ſe univerſaliter, & pro ſingulis omnes pro omnibus & ſinguli pro ſingulis, & pro omnibus ſuis amicis, & ſequacibus, fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt, eorum, & cujuslibet eorum Syndicum, Procuratorem & Nunptium ſpecialem, providum Virum Ser Armaninum de Zabrillis Civem Parme, abſentem tamquam preſentem: ad inhiendam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, Unionem, & Juram, ſive Poſturam cum quocumque ſeu quibuſcumque Domino ſeu Dominis, Baronibus, Comunibus, Civitatibus, Caſtris, & Terris, Univerſitatibus, & ſingularibus perſonis, ſeu cum Syndico aut Syndicis, ſeu Procuratore vel Procuratoribus ipſorum, vel alicujus eorum, cum quo ſeu quibus comuniter, aut ſingulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Syndicus & Procurator cum illis, & ſub illis modis, pactis, conventionibus, conditionibus, ordinamentis, promiſſionibus, obligationibus, & juramentis, & cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis, & pro predictis & infraſcriptis omnibus & ſingulis, & circa ea, & pro eorum executione, obſervantia, & rati habitione, pro ut & ſicut eidem Procuratori & Syndico videbitur & placuerit. Et ad faciendum & firmandum, & etiam recipiendum, & ſtipulandum pro ipſis Dominis & quolibet ipſorum, & eorum amicis, & ſequacibus in predictis, & ſuper predictis omnibus & ſingulis, & pro ipſorum omnium executione, obſervantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promiſſiones, & obligationes, ſimplices, & penales, perſonales, & reales cum pene & penarum appoſitione. Et generaliter & ſpecialiter alia omnia & ſingula, que ipſe Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere, recipere, & ſtipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum ſuper hiis, & predictorum occaxione celebrandorum poſtulabunt qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipſos Dominos, & ſingula bona ipſorum, & cujuslibet ipſorum. Dantes & concedentes eidem Syndico & Procuratori in omnibus & ſuper omnibus & ſingulis ſupradictis plenum, liberum, generale, & ſpeciale mandatum, cum plena, & libera, generali, & ſpeciali adminiſtratione etiam in caſibus, in quibus mandatum exigitur ſpeciale. Ac etiam promictentes michi Johannino Notario infraſcripto, tamquam publice perſone recipienti vice & nomine omnium & ſingulorum, quorum intereſt vel intererit, ſe firmum & ratum habituros totum & quidquid geſtum ſeu factum fuerit in predictis & circa predicta per Syndicum vel Procuratorem ſupraſcriptum, ſub hypotheca, & obligatione omnium bonorum ſuorum.

Actum in Civitate Parme, in Camera prefati Domini Abbatis, preſentibus Dominis Barattino de Carbonibus, Fratre Johanne Canevaro, Jacobo Gato, & Petro de Berguntiis, omnibus Civibus Parme, teſtibus rogatis, & vocatis.

Ego Johanninus de Meldulo, ſacri Pallacii Notarius hiis omnibus interfui, audivi, vidi, & rogatus ſcripſi.

Exem-

Exemplum cujuſdam Inſtrumenti Syndicatus & Procurationis Guelphorum Regienſium, cum die & Conſule, cujus tenor talis eſt. Anno 1311.

IN Dei nomine. Amen. Milleſimo Treccenteſimo Undecimo, Indictione IX. Vigeſimo primo menſis Novembris. Nobiles Viri Domini Matheus de Foliano, Guillielmus de Foliano, Thomaxinus quondam Domini Nicolai de Foliano, pro ſe ipſis & vice & nomine aliorum omnium Domus ſue; Dominus Guido de Tripulli de Robertis, Dominus Gerardus de Tripulli de Robertis pro ſe ipſis, & vice, & nomine omnium aliorum de eorum Domo; Dominus Guillielmus de Canoſſa, & Raynerius de Canoſſa pro ſe ipſis, & vice & nomine aliorum omnium de Domo ſua; Dominus Tadeus de Manfredis, & Dominus Ugolinus ejus filius pro ſe ipſis, & vice & nomine aliorum omnium ſue Domus; Dominus Gerardinus de Bojardis; Albertus quondam Domini Guidonis de Luvixinis; & Rolandinus de Robertis; & Brexanus de Luvixinis, omnes predicti honorabiles Cives Civitatis Regii, pro ſe univerſaliter, & pro ſingulis, omnes pro omnibus, & ſinguli pro ſingulis, & pro omnibus ſuis amicis & ſequacibus, fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt eorum & cujuſlibet eorum Syndicum, Procuratorem, & Nunctium ſpecialem, Providum Virum Dominum Johanninum de Malodulo Civem Regii, licèt abſentem tamquam preſentem: ad ineundam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, Unionem, & Juram, ſive Poſturam cum quocumque, ſeu quibuſcumque Domino ſeu Dominis, Baronibus, Comunibus, Civitatibus, Caſtris, & Terris, Univerſitatibus, & ſingularibus perſonis, ſeu cum Syndico

A *aut Syndicis, Procuratore vel Procuratoribus ipſorum vel alicujus eorum, cum quo ſeu quibus comuniter aut ſingulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerint jam dictus Syndicus & Procurator, cum illis & ſub illis modis, pactis, conventionibus, condictionibus, ordinamentis, promiſſionibus, obligationibus, & juramentis,*
B *& cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis & pro predictis & infraſcriptis omnibus & ſingulis, & circa ea, & pro eorum executione, obſervantia, & rati habitione, prout, & ſicut eidem Syndico & Procuratori placuerit & videbitur. Et ad faciendum*
C *& firmandum, ac etiam recipiendum, & ſtipulandum pro ipſis Dominis, & quolibet ipſorum, & eorum amicis & ſequacibus in predictis, & ſuper predictis omnibus & ſingulis, & pro ipſorum omnium executione, obſervantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promiſſiones, & obligationes, ſimplices & penales, perſonales & reales,*
D *cum pene & penarum appoſitione; & generaliter & ſpecialiter alia omnia & ſingula, que ipſe Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere, recipere, & ſtipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum ſuper hiis, & predictorum occaſione celebrandorum poſtulabunt qualitas, & natura. Et ad obligandum propterea ipſos*
E *Dominos, & omnia & ſingula bona ipſorum, & cujuslibet ipſorum. Dantes & concedentes eidem Syndico & Procuratori in omnibus & ſingulis ſupradictis*

ctis plenum, liberum, generale, & ſpeciale mandatum, cum plena, libera, generali, & ſpeciali adminiſtratione, etiam in omnibus, in quibus mandatum requiritur ſpeciale. Ac etiam promittentes michi Petro Notario infraſcripto tamquam publice perſone recipienti vice & nomine omnium & ſingulorum, quorum intereſt vel intererit, ſe firmum & ratum habituros totum & quicquid geſtum ſeu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Syndicum vel Procuratorem ſupraſcriptum, ſub ypotheca & obligatione omnium ſuorum bonorum.

Acta fuerunt omnia & ſingula ſupraſcripta in Civitate Regii ſub Porticu Tripudii poſiti juxta Molendinum Comunis Regii, quod dicitur Molendinum Albrigonum, ibidem ſub dicto Porticu predictis Nobilibus viris adunatis, preſentibus Dominis Guidone Ricio de Foliano, Azone Domini Thadei de Manfredis, Corrado de Bojardis, & Branca de Manfredis, ad hec teſtibus rogatis & vocatis.

Ego Petrus de Cartanis, Imperiali auctoritate Notarius, predictis omnibus interfui, & ea rogatus publice ſcripſi.

Propterea factum eſt, ut ſubſequenti Anno 1312. Henricus jam Coronâ Romanâ donatus, inſtituto proceſſu contra eumdem Guibertum Corrigienſem, alioſque Populos ſibi obſiſtentes, ſententiam damnationis in eos promulgarit: quam quia nondum editam vidi, ad lucem Hiſtoriae temporis illius hiſce adjungendam cenſui, ex Archivo Eſtenſi depromtam.

Sententia contra Guibertum Corrigienſem, & aliquot Civitates ſibi adverſantes, ab Henrico VII. Auguſto lata, Anno 1312.

IN nomine Domini. Amen. Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Trecenteſimo Quinquageſimo Octavo, Indictione XI. die VIII. Septembris: Cremone in Palatio Comunis ad ſolitum banchum, ubi jus redditur, preſentibus Baldeſſaro de Burlaudis, Antoniolo de Paterno, & Bernardo de Pontevico de Cremona, Notariis, teſtibus ibi vocatis & rogatis. Noverint univerſi, preſens Inſtrumentum inſpecturi, quod ego Thomaſinus de Zampis Notarius de Collegio Notariorum Cremone, una cum ſupraſcriptis teſtibus & Notariis vidi & legi, & ipſi mecum viderunt & legerunt in quodam Libro, qui ſic intitulatur, videlicet Liber Petitionum, Reſponſionum, Juramentorum, Teſtium productionum, Inſtrumentorum, & Jurium, & Relationum, & aliarum diverſarum ſcripturarum, factorum & factarum ad Officium Zeppi Porte Ariberti Cremonenſis in Civitate tempore Poteſtarie Nobilis & egregii viri Domini Guidoli de Vicomercato, honorandi Poteſtatis Civitatis, & diſtrictus Cremone pro Magnifico & excelſo Domino, Domino Bernabove de Vicecomitibus, Civitatum Mediolani, Cremone &c. Domino Generali: exiſtente ejus Judice, ſapiente & diſcreto viro Domino Thaddaeo de Molcis de Parma Judice, Vicario ad dictum Officium per dictum Dominum Poteſtatem ſpecialiter deputato: & exiſtentibus pro Conſulibus ſapientibus & diſcretis viris Domino Antonio de la Foſſa, & Coradino de Arrigonibus: & exiſtente pro Notario ad dictum Officium Thomaſino de Zampis, & me Bernardo de Pontevico,

tevico, Notariis de Collegio Notariorum Cremone. Currentibus Annis Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Trecenteſimo Quinquageſimo Octavo, Indictione XI. die & menſe infraſcriptis, infraſcripta Acta & Scripturas tenoris & continentie infraſcriptorum, videlicet: Milleſimo Trecenteſimo Quinquageſimo Octavo, Indictione XI. die Veneris VII. Septembris, coram vobis diſcretis viris Dominis Johannino de Sorexina Conſule Juſtitie Porte Pertuxii Cremone, & Guidone de Ripariis Conſule Juſtitie Porte Natalis Cremone, pro tribunali ſedentibus, comparuit Zacharias de la Senazia de Parma, Procurator & procuratorio nomine Reverendi in Chriſto Patris & Domini, Domini Hugolini de Rubeis, Dei gratiâ, Epiſcopi Parmenſis: & coram ipſis Conſulibus produxit, exhibuit, & depoſuit penes me Thomaſinum de Zampis Notarium preſentis Officii, Inſtrumentum tenoris & continentie infraſcriptorum, videlicet.

In Dei nomine. Amen. Henricus, Dei gratiâ, Romanorum Rex ſemper Auguſtus. Ad certitudinem preſentium, & memoriam futurorum. Ex quo Reipublice curam aſſumpſimus divina jubente clementia, ſedatiſque diſcordiis, que per Alamannie partes inimico pacis pullulaverant operante, in Italiam accedere feſtinavimus. In qua propter Romanorum Regis abſentiam univerſe Civitates & Comunitates regalia Romani Imperii occupaverant, & intra ſe civilibus bellis afflicte partialitatum diſcordiâ excreſcente, partibus certis ex ipſarum qualibet quaſi dejectis, more tyrannico regebantur; multis, immo infinitis ipſarum Civibus exulantibus ab eiſdem, & bonis propriis per adverſarios occupatis, diffuſi cogebantur per Civitates exteras mendicare. Et per Dei gratiam universâ Lombardiâ,

A & Civitatibus & Communitatibus eiſdem ad pacis reductis concordiam, & extrinſecis exulibus cum intrinſecis compacatis, & aliquibus ex dictis Civitatibus poſtea coërrantibus emendatis, diſpoſuimus Tuſciam proficiſci, ubi guerrarum diſcrimina, partialitatum odia, B ſcandala, univerſaque ex ipſis mala provenientia in perſonis & bonis Tuſcorum communiter intus & de foris per ſingulas Communitates ejuſdem adeo excreverant, & continue augebantur, ut vix mens amplecti, & manus ſcribentis ſufficeret ad narrandum. A clamationibus etiam & a lacrymationibus multorum ex ipſis Terris exulum noſtra excitabatur intentio; menſque regalis & animus cura vigili non ceſſa- C bat, ut univerſam prefatam Tuſciam, dictis exſtirpatis erroribus & diſcordiis, ad pacis federa reſtaurare poſſemus, & univerſis de Italici juris, & Romani Imperii fidelibus pacis & unitatis ſedere congaudentibus juſtitie conſtitutis exhibitione Romanum fulgeret Imperium, & regalis majeſtas ad ſacrarum ſuſceptionem inſularum Romam progredi quie- D to animo cum Dei auxilio abjectis hoſtilitatis valeret conatibus. Verùm nonnullas dicte Tuſcie Civitates, ſcilicet Florentiam, Lucam, & Senas, omnium ipſius patrie malorum & ſcandalorum auctrices, ipſarumque tyrannos Cives, quorum iniquis & perverſis gubernatur conſiliariis, ut ſuorum concivium exulantium ſpoliis uti ſolitis non ceſſarent, E humane nature hoſtis doloſitatibus ac ſuperbia obſtinanter offuſcante, contra nos & Romanum Imperium & fideles noſtros, cum nonnullis aliis dicte Tuſcie Communitatibus invicem temerarias ſeditiones, confederationes, conſpirationes iniviſſe, & in publicam rebellionem prorupiſſe comperimus, & ſeſe gentium, equitum, & peditum multitudine muniviſſe: paſſus etiam ipſarum territorii impe-

*impeditos, & munitos tenere: Nuntios noſtros, & gentes, & Romani fideles Imperii per eoſdem facere tranſitum non ſinendo. Et quod inhumanius eſt, in ſe ipſos divinam & humanam Legem tranſgredi non contenti, tamquam proditionis filii, Lombardie noſtram provinciam, jam ad pacis concordiam reſtitutam reſubvertere, & ad ipſam proditionem adducere ſatagentes, hoſtis humani ſequentes veſtigia, qui primos homines dulce pomum contra ipſorum Conditoris prohibitionem comedere & * guaſtare ſeduxit.*

Ghibertum de Corrigia Civem Parmenſem, Vaſſallum & fidelem tunc Imperii, atque noſtrum, *quem non modicis munificentiis & honoribus prefecimus, videlicet Caſtro Guaſtalle, quod ſibi in Feudum de Camera Regali conceſſimus, & Vicarie Civitatis Regii, quam commiſimus eidem, &* Johannem Chiricum de Sancto Vitali, *ejuſdem Ghiberti generum & concivem, quorum magis conſilio dicte Civitatis Parme & Regii, eorumque concives uti & regi potiſſime dicebantur, deceptivâ pecuniâ, ac Florenorum non modica quantitate corruperunt, ut dictas Civitates Parme & Regii, & ipſarum homines ad confederandum cum ipſis Tuſciae Civitatibus rebellibus procurarent, ipſorum Tuſcorum doloſitatibus, & dictorum Ghiberti, & Johannis, & Opizini de Anzolla Judicis operibus & tractatu, Communia & homines dictarum Civitatum Parme & Regii ſubverterunt, ac etiam induxerunt, ut ſe cum eis conſpirarent & confederarent, ac etiam cum ipſis Civitatum Parme & Regii Communibus & hominibus, & cum dictis Ghiberto, & Johanne Communia, & homines dictarum Civitatum Florentie, Luce, & Senarum, dicte Communitates, & homines Parme & Regii, & dicti Socer & Gener cum dictis Civitatibus Florentie, Luce, & Senarum, & aliis noſtri Romani Imperii emulis & infidelibus, ac etiam exbannitis noſtris de Civitatibus Mediolani & Cremone, temerarie, doloſe, & nequiter contra nos, & Romanum Imperium & fideles ejuſdem, confederationem, conſpirationem, ac ſeditionem publica & notoria relatione percepimus iniviſſe: & contra nos, & Romanum Imperium in rebellionem publicam convolaſſe, noſtrum etiam expellendo Vicarium de regimine dicte Civitatis Parme, dicteque Civitatis Regii regimen, quod dictus nequam & infidelis Ghibertus noſtro regebat nomine, contra nos eodem ſuo privato & proprio nomine abutendo. Occupavit inſuper dictus Ghibertus violenter Caſtrum noſtrum Burgi Sancti Donini, & occupatum detinet, & Vicarium noſtrum de ipſius regimine intro expulit ſeu expelli fecit contra dicti noſtri Vicarii voluntatem, & dictum Opizinum de Anzolla in Poteſtatem Rectorem dicti Caſtri eligi fecit, & procuravit. Et ipſam Poteſtariam & regimen dictus Opizinus acceptavit, exercuit, & exercet. Dictique Ghibertus, & Johannes gentes equitum & peditum in favorem Cavalcabobum, & aliorum rebellium exbannitorum Imperii noſtri deſtinando, & perſonaliter eundo ad invadendum & occupandum noſtram Villam Caſalis Majoris, & Pontem Doxulli diſtrictus Cremone, que noſtro nomine tenebantur, & cavalcandum, & predandum dictam Civitatem Cremone, tunc in noſtra fidelitate manentem, & intrinſecos ejuſdem tunc fideles noſtros. Propter que in Lombardia predicta excitata ſunt guerrarum diſcrimina, ſcandala plurima, & turbationes commote in Terris quampluribus dicte noſtre provincie Lombardie. Committendo predicte Communitates omnes & ſingule, & ſingule perſone*

ſuperius nominate predicta omnia & ſingula temporibus in inquiſitione, quam inde fieri fecimus, denotatis, contra nos, & Romanum Imperium, & in derogationem juris & honoris noſtri, atque Imperii: prout hec omnia & ſingula publica & notoria ſunt, quamplurium fide dignorum eſt regalibus auribus patefactum. Et licèt hec omnia & alia per univerſas Lombardie & Tuſcie partes fama notoria divulgaret, divinum ſequentes exemplum, deſcendere voluimus & videre. Et per diſcretos viros Palmerium de Altuitis de Florentia Legum Profeſſorem, & Andream Calandrinum de Advocatis de Roma, Conſiliarios & Aule noſtre Judices, contra predictas Civitates de Tuſcia & de Lombardia, earumque homines, & dictos Ghibertum, & Johannem, & Opizinum, inquirere fecimus de predictis facinoribus, felloniis, ac criminibus memoratis. Ipſaque Communia, Civitates, & homines, & quemlibet ipſorum citari & requiri fecimus per noſtros Judices antedictos predictorum publicorum, propoſita voce preconia, ut certo jam elapſo termino coram nobis, & dictis noſtris Judicibus dicte Communitates per eorum Syndicos, & dicte ſpeciales perſone perſonaliter comparere curarent, noſtra facturi mandata, & ſeſe de premiſſis excuſaturi, ſi poſſent. Quod nequaquam facere curaverunt. Poſtmodum & iterato eoſdem citari fecimus, certis & legitimis eis terminis pro ſecundo, tertio, & peremtorio aſſignatis pro Judicibus prelibatis, ut coram nobis, & dictis noſtris Judicibus comparerent, noſtris parituri mandatis, & ſe, ſi poterunt, defendere de predictis; alias a dictis terminis in antea pro confeſſis & legitime convictis de predictis haberentur, & ſingulis predictorum: & tamquam legitime convictos & confeſſos ex predictis damnaremus, & exbanniremus eoſdem. Qui ex tantorum ſcelerum comiſſione contra eorum Regem & Dominum protinus deſperati, noſtram miſericordem clementiam non attendentes, que petentibus quandocumque peccantibus miſericordiam debitam non negavit, pro obedientia contumaciam elegerunt, reatus reatibus, & ſcelera ſceleribus in deterius jugiter cumulando. Quis ergo Rex & Dominus ſuperni Regis iram provocare non timet, ſi tam enormia & deteſtabilia inulta dimittat? Et ſi contra tales jura & leges inanimate armantur, quomodo animata lex arma vellet deponere contra eos, quos quia Dei timor non retraxit a malo, rigor ſaltem noſtre debet corrigere diſcipline? Nec enim Rex juſtus eſſe cenſetur, qui bonos premiis non exhortatur, & malos penâ debitâ non affligit.

Volentes igitur more juſti Regis, ne Superioris iram contra nos adducere videamur, tales ſubjectorum noſtrorum exceſſus, ac ſcelera punire & corrigere, negligendo, arma juſtitie ſumſimus ad predictorum rebellium punitionem, ut eorum exemplo alii terreantur; ut noſtrum de vultu Dei prodeat judicium: Chriſti nomine invocato, pro tribunali ſedentes, habentes predicta Communia, Civitates, & Homines, & ſpeciales ſuperius denotatos ex notoriis, & ex eorum contumacia pro confeſſis, & legitime convictis de predictis omnibus & ſingulis exceſſibus & delictis: de plenitudine Regie Majeſtatis contra eos, ut infra, ſententias proferimus in his ſcriptis. Privamus quidem Communia & Homines dictarum Civitatum Luce, Senarum, Parme, & Regii, & quamlibet, & quemlibet ipſorum mero & mixto imperio, & juriſdictione, omnique jure, & dominio Poteſtarie ſeu Rectorie, & regimine ipſarum Civitatum, que habent vel habuerunt, vel

qui-

quibus utuntur, ſeu uti conſueverunt pro ipſis Civitatibus, & eorum Diſtrictibus. Ipſaque merum & mixtum imperium, omnem juriſdictionem, atque regimen ipſarum, nec non omnia ipſarum Civitatum Caſtra, Villas, Poſſeſſiones, & Bona intus & de foris, ubicumque ſint, omneſque ipſarum in cujuslibet ipſarum Civitatum introitus, redditus, & proventus, noſtris & Romani Imperii Erario & Camere advocamus, publicamus, & confiſcamus. Privantes eaſdem, & quamlibet ipſarum Civitatum & Communitatum, & perſonarum, & privatas declarantes omnibus franchiciis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, & honoribus, Feudis, & omnibus juribus, a nobis, vel ab Imperatoribus, ſeu Regibus Romanorum, & predeceſſoribus noſtris, conceſſis ſeu qualitercumque acquiſitis eiſdem: ipſaque revocantes caſſamus, irritamus, & ex certa ſcientia anullamus. Pronuntiantes & declarantes, predicta Communia & perſonas predictas, & quelibet & quamlibet eorum & earum, felloniam, proditionem, & leſe Majeſtatis crimen contra Regiam celſitudinem noſtram, & Romanum Imperium ex predictis exceſſibus incurriſſe. Et nihilominus ipſa Communia & homines, & quodlibet ipſorum Communium multamus, ac condemnamus Fiſco Camere noſtre & Romani Imperii, videlicet Commune & Homines Civitatis Luce in tribus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Senarum in tribus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Parme in duobus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Regii in Libris mille auri puri. Predictum vero Ghibertum declaramus felloniam & proditionem & crimen leſe Majeſtatis contra nos, & Romanum Imperium commiſiſſe, & etiam feciſſe con-

A *tra formam fidelitatis per eum preſtite nobis pro Feudo dicti Caſtri Guaſtalle, quod eidem conceſſeramus in Feudum. Privantes eum, & privatum declarantes Feudo Caſtri predicti: ipſumque Caſtrum, ejuſque diſtrictum, vaſſallos & habitatores cum omni juriſdictione & jure, & omnibus pertinentiis ſuis ad noſtram Cameram revocantes. Nec non*
B *ipſum Ghibertum, Johannem Chirici, Opizinum de Anzolla, tamquam rebelles & proditores Imperii, & leſe Majeſtatis crimine reos de toto Romano Imperio exbannimus, & eorum, & cujuslibet eorum bona omnia Camere noſtre & Romani Imperii advocamus & publicamus. Privantes eos, & quemlibet eorum omni honore & dignitate,*
C *immunitate, privilegiis, franchiciis, & libertatibus a nobis, & a Romanis Regibus, vel Imperatoribus predeceſſoribus noſtris, & quibuſcumque aliis conceſſis, ſeu qualitercumque eis acquiſitis. Et eos, & quemlibet eorum perpetue volumus laborare infamia. Et ſi quando aliquis predictorum ſingularium in forciam noſtram, ſeu Romani Imperii*
D *pervenerit, furcis ſuſpendatur, ita quod moriatur. Antianos quoque, Priores, Conſules, & Conſiliarios dictarum Terrarum, & cujuslibet earum, qui tempore dicte rebellionis erant, & ſucceſſive fuerunt, & in futurum fuerint dictâ rebellione durante, de toto Romano Imperio exbannimus, & perpetua notamus infamia. Privantes eoſdem, &*
E *quemlibet ipſorum omnibus privilegiis & honoribus, franchiciis & immunitatibus, a nobis, vel Romanis Imperatoribus, ſeu Regibus predeceſſoribus noſtris, conceſſis, vel aliter eiſdem acquiſitis. Et inabiles eſſe volumus judicandi, & aſſidendi Officio, & cujuslibet Magiſtratus honore. Poteſtates vero, Judices, Notarii a tempore dicte rebellionis, & ab inde citra, de predi-*

 ctis

ctis obnoxii ſunt, & qui deinceps in regimine ipſarum Terrarum preſuerint, & abſque noſtra, vel ſucceſſorum noſtrorum licentia ad ipſarum regimen exercendum acceſſerint, privamus, & privatos eſſe volumus ab officio judicandi & aſſidendi, & Notariatus, & cujuslibet Magiſtratus, & perpetue volumus infamie ſubjacere. Ac etiam omni privilegio, franchiciis, immunitatibus, & honoribus, & juribus, a nobis, vel predeceſſoribus noſtris conceſſis, vel aliter eiſdem queſitis privamus; ipſa privilegia, honores, franchicias, & immunitates, & jura ex certa ſcientia revocantes. Ipſoque exbannimus, & tamquam rebelles Romani Imperii a cunctis noſtris, & dicti Imperii fidelibus volumus perſonaliter teneri, & impune offendi. Judices quoque, Advocatos, & Notarios dictarum Civitatum, & earum diſtrictuum Cives vel incolas, judicandi & aſſidendi, & Tabellionatus officiis privamus, & perpetue volumus infamie ſubjacere.

Item quia dictarum Civitatum Communia in dicte rebellionis, & tam deteſtabilium ſcelerum obſtinatione publica tanto tempore nullatenus perduraſſent, cum ipſorum Civium & incolarum patientia vel aſſenſu, & ut pene metu coacti, ſe & dicta eorum Communia a predictis nefandis erroribus retrahere, & ad debitam reverentiam noſtram, & Romani Imperii reducantur, univerſos & ſingulos dictarum Civitatum, earumque diſtrictuum Cives & incolas, tamquam noſtros, & Romani Imperii rebelles, de toto Romano Imperio exbannimus. Mandantes, quod nulla Civitas, Caſtrum, vel Villa, ſeu Baro, vel alia ſingularis perſona preſtet deinceps ipſis Communibus, vel ſingularibus perſonis eorum, vel dictis Ghiberto, Johanni, & Opizino, vel alicui ipſorum, auxilium vel favorem; nec dicta Com-

A *munia vel aliquod ipſorum, vel ipſorum Cives, incolas, diſtrictuales, vel dictos Ghibertum, Johannem, Opizinum, vel aliquem ipſorum receptet, poſt unius menſis ſpatium a recitatione hujus noſtre ſententie decurrendum, ſub pena quinquaginta Librarum auri pro qualibet Civitate, & viginti Librarum auri pro quolibet Caſtro vel Barone, &* B *decem Librarum auri pro qualibet perſona, & contrafacientibus, & quotiens contraficeret, & plus & minus ad noſtrum arbitrium, attenta qualitate perſonarum, & modo delicti, noſtre Camere perſolvendarum. Decernentes, quod quilibet poſſit & debeat Cives & incolas & diſtrictuales Civitatum predictarum tamquam bannitos & rebelles Ro-* C *mani Imperii perſonaliter capere, & in noſtram forciam conſignare, & ipſorum bona capere & habere. Inhibentes, quod nullus dictorum Communium vel ſingularium perſonarum, vel alicujus ipſorum Communium debitores de ipſorum debitis eiſdem ſatisfaciat, vel refundere preſumat. Ab omnibus autem predictis excipimus illos omnes, qui* D *ſunt de noſtra familia, & illos, qui ſunt exules a dictis Civitatibus ratione partium; eorumque familias & bona. Quos familiares noſtros & exules, eorumque familias & bona a dictis ſententia, penis, & bannis eximimus, & ſub protectione noſtra & Romani Imperii reſervamus. Nec non & illos omnes qui jam ad noſtra mandata vene-* E *runt & ſunt, vel qui infra unum Menſem proxime ſubſequentem ad noſtra, & Romani Imperii mandata redierint. Volumus tamen de benignitate Regia, ut ſpem miſericordie peccantibus non tollamus, ſed ut eis prebeamus ad gratiam materiam redeundi, quod dicta Communia, ſi venerint infra terminos infraſcriptos, noſtris ſuper premiſſis parituri mandatis, videlicet Commune Lu-*

ce

te infra decem dies, Commune Senarum infra quindecim dies, Communia Parme & Regii infra viginti dies proxime ſubſequentes, a nexibus dicte Sententie ſint ſoluta. Contra Commune vero Civitatis Florentie, ejuſque Cives, & diſtrictuales & Officiales, alios proceſſus & ſententias, penas & banna de dictis criminibus & exceſſibus, quos & que per nos & Judices noſtros fecimus & protulimus, qui & que in Archivo noſtro, & Romani Imperii conſervantur, confirmamus, corroboramus, ac etiam innovamus, reſervata nobis poteſtate in predictis criminibus mutandi, corrigendi, addendi, & detrahendi, prout de noſtre majeſtatis proceſſerit voluntate. Et predicta omnia & ſingula ex certa ſcientia, & de plenitudine noſtre Regie poteſtatis pronuntiamus, facimus, & promulgamus. Statuentes predictas ſententias & proceſſus ſuper his habitis valere & tenere roboris perpetui firmitatem, non obſtantibus, ſi juris ordo & ſolemnitas in predictis non fuerit obſervata, vel ſi aliquis alius defectus opponi poſſit a quolibet contra ea: & non obſtantibus etiam Legibus aliquibus, quibus cavetur, abſentes condemnari non poſſe, & quod ordo juridicus ſit ſervandus. Quibus omnibus, & aliis contra facientibus, quo ad predicta, ex certa ſcientia, & ex poteſtate plenaria derogamus.

*Data & pronuntiata fuit dicta ſententia per dictum Sereniſſimum Regem pro tribunali ſedentem, & lecta & publicata mandato & in preſentia ipſius Domini Regis per Paulum quondam Ser Ranucii de Podiobonicii Notarium, & Officialem ipſius Domini Regis, & in preſentia mei Leopardi Freneti de Piſis, Camere ipſius Domini Regis, in Civitate Piſarum, ſub logia domus viridarii Gerardi & Bonacoxii Gambacurtarum, in Capella Sancti Egidii poſiti. Quibus nobis Leopardo & Paulo * Notarius ſuis ſupradictis idem Dominus Rex mandavit de predictis fieri per nos publica Inſtrumenta. Et hec omnia ibidem acta fuerunt, convocatâ ibi & adunatâ multitudine copiosâ Civium Piſarum, & diverſarum Terrarum Italicarum, & aliunde, de Regie Majeſtatis mandato. Preſentibus Magnificis & Nobilibus viris Domino Henrico de Flandria Mareſcalcho ipſius Domini Regis, Roberto de Flandria, Guifredo Comite de Levigava, Nicolao de Bonſignoribus de Senis, Thoma de Septemfontibus Camerario ipſius Domini Regis, Brancaleone de Auria de Genua, Umbertino de Lando de Placentia, Piſarum Poteſtate, Simone Domini Johannis de Spoleto Capitaneo Piſarum Populi, & Menſe de Vico Judice, Mattheo de Cantono, Vanne Torcino, Gulgueto Graſſo, Ghegno Lexli, Batrameo Gonis, Betto Benajuti, & Pardo Boticella, Antianis Piſarum Populi, & Antonio de Surdis de Placentia, Bartholomeo de Spoleto, Judicibus, Johannezono de Domo Lanfrancorum de Piſis, Simone Philippi de Piſtorio, Emfredo de Virgalenſibus de Piſtorio, Johanne de Cerchiis, & Johanne Jacotti de Florentia, & aliis pluribus fide dignis teſtibus ad hec: Dominice Nativitatis Anno Milleſimo Trecenteſimo Duodecimo, Indictione Decima, die Undecimo Menſis Aprilis, ac Regni ipſius Domini Regis Anno Quarto.*

Ego Franciſcus filius Ser Ubaldi Freneti Notarii de Sancto Petro Vallis Here, Civis Piſarum, Imperiali auctoritate Notarius, authenticum hujus Sententie dicti Sereniſſimi Principis Domini Henrici, Dei gratia Romanorum Regis ſemper Auguſti, ſcriptum & rogatum per Leopardum Freneti de Piſis, Notarium Camere dicti Domini Regis, non vitiatum, non corruptum,

non

non abraſum, nec in aliqua ſui parte abolitum vel cancellatum, vidi & legi una cum infraſcriptis Notariis de verbo ad verbum, coram Nobili & preclaro Milite Domino Lovio Domini Antonii de Montechio Marchie Piſis Poteſtate, atque Domino Petro Puccii de Trevigio Legum Doctore, Judice & aſſiſtente ſupraſcripto Domino Poteſtati in Curia Cancellarie Piſarum Communis, & una cum infraſcriptis Notariis & teſtibus auſcultavi. Et ipſe idem Dominus Piſarum Poteſtas, & dictus Dominus Petrus una mecum predictam Sententiam cum dicto authentico auſcultaverunt & viderunt, non abolito vel vitiato in aliqua parte ſui, ut ſupra dictum eſt. Ideoque de verbo ad verbum nihil addito vel diminuto, decreto & auctoritate predicti Domini Piſarum Poteſtatis & mandato, pro tribunali ſedentis, in his interpoſitis, fideliter ut dictum eſt ſupra, exemplavi. Et quia dictus Dominus Piſarum Poteſtas una mecum dictam Sententiam cum dicto authentico in omnibus concordare invenit, & dictum authenticum eſſe ſine aliquo vitio, ejus mandato, decreto & auctoritate ipſam Sententiam publicavi & authenticavi, & ad futuram rei memoriam ſignum & nomen meum appoſui aſſuetum. Que auſcultatio, lectura, viſio, & exemplatio, & authenticatio, decreti & auctoritatis interpoſitio, facte fuerunt in preſentia ſupraſcripti Domini Piſarum Poteſtatis, & ejus decreto & auctoritate, pro tribunali ſedentis. Et in preſentia ſupraſcripti Domini Petri, & infraſcriptorum Notariorum & teſtium, videlicet Lippacini filii Cochatonis de Maſſa Marchie Anconitane Capitanei Populi Piſani, & Lovi Domini Roberti de Montechio dicte provincie, ſocii ſupraſcripti Domini Poteſtatis, Jacomini de Sanctis, & Fineti de Bernachais, amborum de Cremona, nec non Franciſci Colli de Piſis de Capella Sancti Andree, & Henrici Ser Tavelli de Ceulli Piſani, & Civis de Capella Sancti Martini, & Urſi de Pallaria Piſarum Comitatus Notarii, ſubſcriptorum teſtium ibi ſpecialiter ad hec vocatorum & rogatorum, ad petitionem Johannis de Naſellis Notarii de Cremona, preſentis & petentis a predicto Domino Piſarum Poteſtate, & a me Franciſco Notario ſupraſcripto omnia ſupraſcripta fieri debere in Civitate Piſarum in Palatio Poteſtatis Piſarum Communis, poſito in Capella Sancti Ambroſii, preſentibus ſupraſcriptis teſtibus & Notariis ſub Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Trecenteſimo Quadrageſimo Septimo, Indictione Quintadecima, die Calendarum Martii, ſecundùm curſum & conſuetudinem Notariorum Civitatis Piſarum.

Ego Franciſcus filius Colli de Capella Sancti Andree Litere, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam ſententiam una cum ſupraſcripto Franciſco Notario, & infraſcriptis Notariis ad ſupraſcriptum authenticum coram dicto Domino Piſarum Poteſtate, & dicto Domino Petro, & cum eis diligenter & fideliter auſcultavi. Et quia utrumque concordare inveni, de ipſius licentia & mandato, & ejus decreto & auctoritate in his interpoſitis, ſupraſcriptis loco & die, & preſentibus ſupraſcriptis teſtibus, in ipſius ſententie plenam fidem & teſtimonium me ſubſcripſi, & ſignum & nomen meum appoſui conſuetum.

Ego Urſus de Pallaria quondam Ser Nardi, Notarius de Capella Sancte Euphraſie Piſarum Civitatis, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam ſententiam una cum &c. ut ſupra.

Ego Henricus filius Tavelli Notarius de Ceuli, Piſarum Civis, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam

ptam ſententiam cum ſuprascriptis Notariis &c. ut ſupra.

Ego Thomaſinus de Zampis, Civis Cremone, publicus Imperiali auctoritate Notarius, ac Notarius & Scriba ad Officium Zeppi Porte Ariberti Cremonenſis, ſupraſcripta Acta, Scripturas &c. fideliter extraxi & exemplavi, & in hanc formam publici Inſtrumenti redegi & ſcripſi, nil addito vel diminuto in eis, quod ſenſum mutet, vel variet intellectum; & ad eternam rei memoriam & plenam fidem, de predictis ubilibet faciendam, me cum meis ſigno & nomine ſubſcripſi, ſub ſupraſcriptis Milleſimo, Indictione, Menſe & Die.

Haec ab Henrico VII. acta fuere; quamquam probo Principi, quum in A Italiam deſcendit, id unum ſtatutum fuiſſet, tot animorum motus in Italia componere, nulloque partium ſtudio pacem cunctis afferre: cujus rei fidem facit non una eorum temporum Hiſtoria. Quid verò potiſſimum Mediolanenſi in Urbe ille praeſtiterit, hoc eſt, quomodo diſſidentes animos *Turrianae*, ideſt *Guelphae* partis, & *Vicecomitum*, hoc eſt, *Gibellinae* B Factionis, ad concordiam redegerit, quoniam luce adhuc carent Acta illa, ego evulgare decrevi, ex MSto Codice Novarienſi depromta, grata, ut puto, futura Mediolanenſibus meis.

Pax ab Henrico VII. Romanorum Rege ſtabilita inter Gibellinos & Guelphos Mediolanenſes, Anno 1310.

IN nomine Regis pacifici. Amen. Anno Nativitatis ejuſdem Milleſimo Trecenteſimo Undecimo, Indictione IX. die XXVII. menſis Decembris, Pontificatus Domini Clementis Papae Quinti *Anno VI. ac Regni Sereniſſimi Principis* Domini Enrici, *Dei gratiâ* Romanorum Regis ſemper Auguſti *Anno III. Per hoc praeſens Inſtrumentum cunctis appareat preſentibus & futuris, quod praefatus Dominus Rex remediis invigilans ſubditorum, & Regali providentia cupiens* fideles ſuos Cives Mediolani, diutius invicem diſſidentes, & in duas partes diviſos, quarum una erat illorum de la Turre, & altera Vicecomitum, *ad concordiam revocare, ſuper eorum diſſidiis & inimicitiis, praeſentibus Majoribus eorumdem, quorum nomina inferius deſcribuntur, tam ex Regia auctoritate, quàm ex poteſtate in eum per ipſas Partes collata, pronuntiavit & ſtatuit,* C *prout inferius continetur. In primis quod inter omnes Cives praedictos & Partes praedictas, & eorum ſequaces, & ſibi adhaerentes ſit, & vigeat de cetero vera & perpetua Pax & unitas, amputatis & depoſitis hinc inde quibuslibet diſſidiis, rancoribus, & odiorum fomitibus, ac ceſſantibus verbis & actibus partialibus quibuſcumque.* D *Item quod iidem Cives invicem ſibi condonent & remittant omnes injurias & offenſas hactenus alterutri in perſonis vel rebus illatas, & quamlibet emendam & reſtitutionem eis hujuſmodi injuriarum & offenſarum occaſione debitam. A quibus nihilominus idem Dominus Rex auctoritate & poteſtate praedictis, ex nunc omnes & ſingulos ipſorum abſolvit & liberat perpetuo.* E *Item quod illi ex memoratis Civibus, qui exulabant a Civitate praedicta, occaſione praedictae diſcordiae, ex nunc revertantur ad bona & jura propria,*

eaque recipiant, & habeant, & eis gaudeant plene & libere ſicut prius, ſine contradictione cujuſque. Ad quae nihilominus idem Dominus Rex ex nunc reſtituit & vult & decernit pro reſtitutis haberi, ita etiam quod nemini ipſorum in bonis & juribus ſuis praedictis quaevis obſiſtat praeſcriptio a tempore, quo Civitatem exiverunt praedictam. Item relaxavit omnia banna, quibus ſuppoſiti forent hactenus a dicto tempore citra Cives, qui exulabant a Civitate praedicta. Sive pro contumacia, ſive pro offenſa, magna vel parva, vel alia quacumque de cauſa: omneſque Collectas ſive Taleas quoquo modo impoſitas remiſit eiſdem, abſolvens eos a praedictis omnibus, & a poenis & mulctis, quas hujuſmodi occaſionibus incurriſſent, & quibuslibet condemnationibus, ſententiis, & poenis propter hoc latis vel ſtatutis in eos. Item quod omnes Cives praedicti hanc Pacem, & ſupraſcripta omnia & ſingula obſervent & faciant cum effectu ſub debito praeſtito a partibus juramento, & ſub indignatione ipſius Domini Regis, ac mille Librarum auri puri poenâ, quoties contrafecerint, in ſingulis Capitulis contentâ, & exigendâ a ſecus facientibus, complicibus, & fautoribus eorumdem. Item quod illi ex dictis Civibus, qui nunc ſunt in ipſius Domini Regis praeſentia conſtituti, pro ſe & ſuis omnibus Pacem hujuſmodi, Pacis intervenientibus oſculis, & praedicta omnia ex nunc acceptent & approbent ac emologent, & a ſuis ſequacibus & fautoribus curent & faciant pro viribus obſervari. Haec autem, ut praemittitur, dictus Dominus Rex ſuper diſcordiis praedictorum ad praeſens pronuntiavit & ſtatuit, retentâ videlicet, & reſervatâ ſibi omnimoda poteſtate, ea omnia & ſingula interpretandi, declarandi, ſupplendi, & corrigendi, ac

A *ſuper aliis pronuntiandi, & ſtatuendi; ubi, quando, & quoties videbitur expedire. Nomina verò praedictorum in praeſentia Regiae Majeſtatis exiſtentium ſunt haec. Et primo* de Parte illorum de Turre, *Domini* Caſto Archiepiſcopus Mediolani, Paganus Epiſcopus Paduenſis, *Guido de Turre, filius quondam Domini Franciſci de Turre, Si-*
B *moninus de Turre, Zonfredus de Turre, Johanninus de Turre, Imberardus de Turre, Caſontius de Turre, Johannes & Raymundus de Turre fratres, Amphoſius & Jacobinus de Turre fratres, Philippus de Turre, Paſſarinus de Turre, Monzininus de Modoëtia Juriſperitus, Oliverius de Turre, Leo de Turre, Vincentius de Turre, Phi-*
C *lippus de Turre, Raymundus de Turre, Concinus de Turre, Vincentius de Turre, Philippus Niger, Jacobus Baruſſius, Sambuelus de Turre, Villanus de Turre, Minatius & Bonifacius de Ozino fratres, Griſis Imperialis, Singebaldus, & Zanaterius, Ubertus & Croſinus de Cuticis, Senagius Spanzota, Johannes de Vedano, Merlus Te-*
D *geracha de Paravixino, Jacobus de Concoretio, Philippus de Mora, Dominus Jacobus Judex, Obizo & Thomaſius de Bernadigio, Paganus de Cernuſculo, Ingeramus de Barni, Carlottus de Barni, Beltraminus de Barni, Obertinus de Aliate, & Jacobus Mirabilia. Item* de Parte Vicecomitum *Dominus Matthaeus Vicecomes pro ſe & Dominis*
E *Galeatio, Johanne, & Stephano filiis ſuis abſentibus, Luchinus & Marcus filii ſui praeſentes, Ubertus Vicecomes pro ſe, & Vercellino, & Ottolino filiis ſuis abſentibus, Johanninus filius ejus praeſens, Ludovicus Vicecomes filius Domini Petri pro ſe, & Gaſparino fratre ſuo abſente. Qui omnes & ſinguli ſupradicti unanimiter & concorditer nominibus, quibus ſupra, auditâ*

& in-

& intellectâ ſupradictâ Domini Regis ſententiâ, ipſam, & omnia ejus Capitula ſponte & gratanter acceptaverunt, approbaverunt, & emologaverunt: promittentes ſibi ad invicem, ac dicto Domino Regi per pacta expreſſa, & ſub obligatione omnium bonorum ſuorum, & in poenâ, & ſub poenâ praedictâ, univerſa & ſingula attendere, facere, & complere. Et ad ſancta Dei Evangelia corporaliter tacta juraverunt, condonantes ſibi & remittentes invicem omnes injurias, reſtitutiones, & emendas praedictas, & ſeſe in ſignum pacis invicem oſculantes.

A

Acta ſunt haec in Civitate Mediolani in Aula Domus Communis, praeſentibus Dominis Balduino Archiepiſcopo Treverenſi, Tebaldo Epiſcopo Leodienſi, Pampiniano Epiſcopo Parmenſi, Aymone Epiſcopo Gebennenſi, Valerano fratre dicti Domini Regis, Amadeo Comite Sabaudiae, Guidone & Henrico de Flandria *fratribus*, Theodoro Marchione Montisferrati, *Ugone & Guidone Delſini fratribus*, Manfredo Marchione Salutiarum, *Henrico de Spanenſi Praepoſito Tertianenſi, Andrea de Garrettis, Berardo Layali, & pluribus teſtibus fide dignis, ad praemiſſa vocatis & rogatis.*

Ego Bernardus de Mercato de Janua, ſacroſanctae Romanae Eccleſiae, & ſacri Imperii auctoritatibus publicus Notarius, ſupraſcriptis, una cum Johanne de Diſch Notario infraſcripto

B

praeſens fui, & hanc chartam manu propria ſcripſi, ſignoque meo conſueto ſignavi, & tradidi, feliciter rogatus.

Et ego Johannes de Diſch, dictus de Cruce, Clericus Leodienſis dioceſis, publicus Imperiali auctoritate Notarius, una cum ſupraſcriptis teſtibus, & Bernardo Notario ſupraſcripto, praemiſſis

C

omnibus & ſingulis praeſens interfui, & hanc chartam ſcriptam manu dicti Bernardi ſignavi, & ſubſcripſi rogatus.

Quandoquidem verò obſcura quaedam in ejuſmodi Pacem incurrerant, novo edicto Henricus eadem explicavit.

Additamenta ad Pacem ab Henrico VII. Rege Romanorum facta inter Gibellinos & Guelphos Mediolanenſes, Anno 1311.

IN nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejuſdem Milleſimo Trecenteſimo Undecimo, Indictione IX. die Secundo Menſis Januarii, Pontificatus Domini Clementis Papae Quincti *Anno VI. ac Regni* Sereniſſimi Principis Domini Enrici *Dei gratiâ* Romanorum Regis *Anno III. Idem Dominus Rex, convocatis propter hoc & conſtitutis coram Regia majeſtate perſonis inferius nominatis, de plenitudine poteſtatis ſuae determinando & declarando quemdam articulum Pacis, quam nuper compoſuit inter eos & quoſdam vicinos eorum, ſtatuit, praecepit, de-*

D

crevit, & ordinavit, quod nullus eorum, vel ſibi adhaerentium, bona vel jura occupet alterius: immo detenta & occupata per eum, ſine contradictione qualibet dimittat illi perſonae, cujus ſunt. Quod ſi de dictis bonis aut juribus controverſia, aut reſiſtentia aliqua fuerit, recurrat petitor ad Vicarium Civitatis, qui vocato adverſario audiat

E

& definiat cauſam eorum ſuper poſſeſſorio vel petitorio, prout actor voluerit eligere, ſine ſtrepitu & figura judicii, & puniat actorem ſuccumbentem in reſtitutione expenſarum litis facienda &c. Reum verò injuſte reſiſtentem ſeu contradi-

tradicentem puniat poenâ centum Librarum Imperialium pro qualibet die, qua detinuerit rem petitam a die factae coram eo ſuper ipſa re petitionis. Nomina verò praedictorum haec ſunt: Dominus Paganus de Turre, Ibarralis de Turre: Joſrinus de Turre nomine ſuo, & Domini Guidonis de Turre: Phoebus de Turre; Tigeracha de Paraviſino; Thomas de Bernadigio; Monzinus de Modoëtia Juriſperitus; Minatius de Oxio; Griffus Sanarum; Ubertinus Dalga; Philippus Mora; Pallarinus de Turre; Ardecinus Marcellinus: Johannes de Vedano; Neſtor Reyna; Iſorradus de Varna; Johannes Morigia de Modoëtia; Ubertus Codega; Merlus de Magis; Paganus de Raude, omnes Cives Mediolani.

Actum eſt hoc in Civitate Mediolani in Palatio veteri, quod inhabitat ipſe Dominus Rex: praeſentibus Dominis Theobaldo Epiſcopo Leodienſi, Pampiniano Epiſcopo Parmenſi, Amadeo Comite Sabaudiae, *Guidone & Henrico de Flandria fratribus, Sallano de Pellacano, & pluribus aliis teſtibus fide dignis, ad praemiſſa vocatis & rogatis.*

Subſequenter verò Anno, Indictione, & loco, quibus ſupra, die III. Menſis Januarii, coram eiſdem teſtibus praefatus Dominus Rex, convocatis propter hoc ſpecialiter & conſtitutis in praeſentia Majeſtatis ſuae perſonis inferius nominatis, de plenitudine poteſtatis ſuae determinando iterum & declarando articulum ſupradictum Pacis praedictae, ipſam declarationem, ut ſuperius ſcriptum eſt, fecit eis legi & publicari. Et iterum ipſis praeſentibus ſtatuit, praecepit, decrevit, & ordinavit, prout ſuperius continetur. Nomina verò ipſorum ſunt haec; Oliverius Marcellinus: Imberlandus de Mandello: Ottolinus de Soreſina: Ricardus Vicecomes: Lampugnanus de Puſterla: Mazinus de Mandello: Manzius Marcellinus: Puginus de Buzichio: Cabrinus de Lampugnano: Bazianus de Bevebò: Oldranus de Bizozero: Johannolus de Modoëtia: Anania de Beſutio: Marlianus de Marliano: Villanus Beccarius, Francinus Vicecomes, omnes Cives Mediolani.

Et ego Bernardus de Mercato de Janua, ſacro ſanctae Romanae Eccleſiae, ac ſacri Imperii auctoritatibus publicus Notarius, his omnibus una cum Leopardo infraſcripto praeſens fui, & hanc chartam ſcripſi, ſignoque meo conſueto ſignavi, & tradidi feliciter, rogatus.

Ego Leopardus filius quondam Freneti Notarii de Sancto Petro de Piſis, Imperiale auctoritate, Judex ordinarius atque Notarius, praedictis omnibus & ſingulis in dicto ultimo Inſtrumento contentis, una cum Magiſtro Bernardo Notario praeſens fui, & ipſi Inſtrumento, manu dicti Notarii ſcripto, me ſubſcripſi, ipſumque meo ſigno conſueto ſignavi fideliter, rogatus.

Ad haec diverſa pro diverſis Urbibus fuit *Gibellinorum Guelphorumque* civilis diſcordia. Nonnullis ſat erat, adverſam partem e Civitate extrudere, eorumque fortunas addicere Fiſco, ſanguini & animabus, quantum poterant, ſuorum Civium temperantes. Quam moderationem offendiſſe mihi viſus ſum praecipue in Genuenſi Populo: & quamvis non ſemper ſervata haec fuerit, laude tamen ſuâ minime fraudandus eſt Populus ille. Annales Caffari ejuſque Continuatorum percurre: ipſis quoque adde-ſis Annales Stellae. Incredibili contentione animi ac virium utraque Factio, quibus eximia illa Civitas diutiſſime ſciſſa fuit, in id identidem nitebatur, ut alterum ſibi adverſantem dejiceret. Conferebantur ſaepe manus; ſed rarò e mente excidebat,

iram

iram & pugnam eſſe adverſùs ſuos, hoc eſt ejuſdem Civitatis filios, ſibique non rarò vinculo affinitatis conjunctos. Stellam loquentem audiamus ad Annum MCCCXCIV. pag. 1143. Tomi XVII. Rer. Italicarum: *Si reprobandi ſunt Januenſes, quia tam de facili ſurgunt ad arma; eorum tamen eſt exprobratio mitiganda, quum his temporibus rarò armorum ſtrepitu ſcelus eveniat in ipſa Urbe. Abſunt enim praedae, homicidia, & adulteria, aliaque nefaria. Sed ſi qua in ipſius Civitatis loco interfectio accidit, ſive praeda, hae rarò, & contra valde paucos eveniunt.* Sed alios acrior rabies armabat. Aemulis e lare paterno eliminatis, ſaeviebant in eorum Palatia, Turres, ac aedes, eas nimirum funditus evertentes: quae dementiſſima ira aliquot Civitatum faciem omnino deformavit. Id praeſertim Florentiae, Bononiae, Cremonae, ut ceteras Urbes omittam, accidit. Celeberrimum verò in Hiſtoria eſt Gibellinorum Florentinorum conſilium. Nempe extorres ii e patria, quum in proelio ad Montem Apertum Anno MCCLX. Guelphos Florentiae dominantes inſigni clade attriviſſent, ipſamque Urbem, elapſis inde partis adverſae reliquiis, recepiſſent: ſtatuerant univerſam Urbem, Patriam videlicet ſuam, moenibus exuere, ac ferme delere, ne aemulis profligatis ultra ſpes eſſet refugii. Vix abfuit, quin furioſam deliberationem effectus conſequeretur, verùm tantà conſtantià animi ac vocis obſtitit Farinata de Ubertis vir ſapiens, ut ſuorum Civium furorem florens illa Civitas feliciſſime evaſerit. Equidem temperare non poſſum, quin heic Majorum noſtrorum inſaniam aperto ore prodam atque exſecrer. Vix ullam ex Civitatibus tunc Liberis mihi oſtendas, quae, dum furentes ejuſmodi Factiones vigebant, aut inter Plebem & Nobiles diſcordia fervebat, non conſueverit, ut nuper ajebam, dejicere & ſolo aequare domos ac Palatia adverſorum Civium ſuccumbentium, aut in ſeditioſos quoſque & homicidas pari rigore animadverteret. Immo poena haec in municipalibus eorum temporum Legibus ſaepe conſtituta recurrit. Uni Mutinenſes inſtar omnium heic mihi ſunt. Ut eſt in Statutis MStis hujus Urbis, Anno MCCLXXV. decretum fuit: *ut ſi quis per ſe, vel per alium, Civem, vel Comitatinum Mutinae, ſtudioſe interfecerit, in Banno perpetuali ponatur &c. Et omnia ſua bona immobilia devaſtentur; mobilia, & jura omnia, & rationes ipſius perveniant ad heredem defuncti; etiam immobilia, poſtquam devaſtata fuerint, integre pro medietate debeant pervenire ad ejus heredes &c.* Quod canes in lapidem contra ſe projectum iraſcantur, ridere ſolemus. At quod homines ratione utentes, & patriae ſuae, ut decet, ac opus eſt, amatores, quando in Cives inimicos, aut ſontes rabiem exercere non poterant, aut iis etiam proſtratis ac caeſis, in eorum aedes tam facile ſaevierint, nemo niſi caeco furori id tribuat. Non adverſariis tantùm, ſive facinoroſis, eo conſilio officiebant, ſed & ſibi, ac ipſi Patriae ſuae, quam tot commodis ac ornamentis ſpoliabant, & aedes aliis profuturas prorſus evertebant. Quare non immerito Gualvaneus de la Flamma Anno MCCCXL. laudabiles conſuetudines a Principibus Vicecomitibus in Urbem Mediolanenſem invectas deſcribens Tomo XII. Rer. Italicar. pag. 1041. in haec verba loquebatur: *Sexta Lex eſt, quod domus exbannitorum, ſeu proditorum non de-*

ſtruantur, immo pro communi utilitate ſerventur: quod hactenus non fiebat, immo quaſi pro nihilo ad terram projiciebantur: quod miro modo Civitatem deturpabat, & manifeſtam infamiam inducebat. Deteſtabatur & Matthaeus Villanius Lib. 9. Cap. 55. brutalem hunc morem, quem in concionibus ſuis laudarat Frater Jacobus Buſſolarius, Ticinenſis Populi tunc paene Rector, nobis certe hac de cauſſa minime laudandus, immo ne ſuo quidem tempore meliorum vituperatione immunis. *Ma quello,* inquit Villanius de eodem Buſſolario, *che più parea ſuo* (*) *nome d'errore nel coſpetto di tutti, erano le rovine de' nobili edificj di que' di Beccheria, e d'altri notabili Cittadini, che li ſeguivano: moſtrando, che l'abbattere il nido agli uomini rei, era meritorio; quaſi come ſe peccaſſono le caſe: che è ſtolta coſa, tuttochè per mala oſſervanza tutto giorno s'inſegna queſte coſe.*

A Denique fuere, qui non ſecus, immo acrius, quàm contra exteros hoſtes, exarſerunt, atque egerunt adversùs Cives ſuos contrariae Factionis. Peſſimam hanc laudem non inter ultimos occuparunt Mutinenſes mei, quibus uſque ad internecionem perſequi adverſarios ſuos mos fuit, quum heic Gibellina Secta, quam
B partem *Graſulforum* appellabant, & Guelpha ſub nomine * *Aigonum* cognita, acerbiſſimis odiis inter ſe decertarent. Et vetuſtae quidem ejuſmodi Factiones in Urbe noſtra fuere, ſcilicet vel antequam infanda nomina Guelphorum & Gibellinorum ex Erebo emerſiſſent, in montibus noſtris nata, & ſuà contagione in Civita-
C tem ipſam illapſa. Mentio ſane earum occurrit in Actis, quae manu exarata adſervat Regeſtum antiquiſſimum MStum Civitatis noſtrae, & nunc evulganda cenſui.

Juramentum praeſtitum a Rectoribus Procerum & Valvaſſorum Mutinae de recto regimine tenendo ſub Rectoribus Communis Mutinae, Anno 1185.

IN nomine Domini noſtri Jheſu Chriſti. Milleſimo Centeſimo Octuageſimo Quinto, XI. Kalendas Junii, die Jovis. Breve recordationis, qualiter Barufaldus, & Lotherius, & Tibertus de Falſabrina, Bernardus de Campilio, Johannes Balugole, & Campiliolus, Rectores Procerum, & Valvaſorum Mutine, *juraverunt regere omnes alios bona fide ad eorum conſcientiam, & te-*

D *nere pacem inter eos, & bene operare ad Curiam & ad Civitatem, & non male eis, qui ſub eis juraverunt, vel deinceps jurabunt. Et ſi diſcordia eſt vel erit inter eos, facere fieri pacem, nec guerram facere, nec vindictam ſine parabola Rectorum, & dicere eis illud, quod melius viſum fuerit, & finire infra quadraginta dies, ſi per partes non ſteterit, ſine fraude. Et ſi qua pars ſub*

(*) In editione Hiſt. Matthaei Villanii, quam Venetiis Dominicus & Joannes Baptiſta Guerra fratres typis conſignaverunt inſtantibus haeredibus Bernardi Junctae de Florentia anno 1562. haec eadem lectio occurrit, non quidem in Cap. 55. lib. IX. verum 54. Et ad verba, *che più parea ſuo nome d'errore ec.* marginalis haec nota fuit adpoſita: *Manca alcun verbo;* uti & inferius, ubi legitur, *che è ſtata coſa*, non *ſtolta* coſa ec. adnotatur in margine: *Scorretto.* Utra vera ſit lectio videant Eruditi, & quibus MSta conſulendi, quae nobis deeſt, copia datur.

ſub eis eſſe noluerit, & obedire, omnes tenentur adjuvare eum vel eos, qui obedire voluerint; & pacem tenere. ſcilicet Corboli, & Gualandelli, & * A giones, *& illi de Campilio, & Valvaſſores Balagulae. Et unuſquiſque de predictis juravit, quod faceret jurare unumquemque de eorum progeniis, ſtare & obedire mandatum & mandata Rectorum, & conſilium dare, & Credentias tenere inter ſe de eis, que erunt dicte per Rectoribus, vel per Nuncium, ſive literas; & pacem tenere contra omnes homines, preter contra Imperatorem, & Commune Mutine; & in eis adjuvare bona fide. Et ſi electi fuerint, accipere Conſulatum, accipere debent; & ipſi Rectores debent eſſe ſub Rectoribus Civitatis Mutine, vel ſub Poteſtate, qui erit per tempora; & apud Curiam Imperatoris, & ſuis Nunciis ex parte Civitatis bene operare & agere & conſulere debent, quicquid eis, & nobis utile erit, bona fide, & ſine fraude; & hoc totum obſervare debent uſque ad decem annos; & ſemper in Kalendis Junii debent mutare Conſulem vel Conſules, ſive Poteſtatem; & jungere debet Communi concordia Rectorum, ſcilicet Civitatis & predictorum, ſalva fidelitate Imperatoris, id quod eis melius viſum fuerit.*

Actum in Eccleſia de Caſtro Vignele feliciter.

Iſti ſunt, qui juraverunt de predictis Rectoribus, Jacobus, Enricus, Ildeprandinus, Albertocius, Salamon, Birvinus, Azolinus, Giroldus, Guido de Paule, Guido de la Montania, Ugolinus de Campilio, Ubertinus Bazalorius, Bonefacius, Gerardinus.

Laudum promulgatum a Conſulibus Mutinae inter Fregnanenſes & Aginonos, Anno 1188.

IN *Chriſti nomine. Milleſimo Centeſimo Octogeſimo Octavo, Indictione Sexta, XIX. Kalendas Januarii, die Mercurii. Nos* Conſules Mutine, *Radaldus Freditionum, Albertus Pildeguerre, Jacobus de Gorzano, Carnelvarius, Rolandus de Pregenariis, in quos,* Fregnanenſes, *ſcilicet Domini Gualandelli, quorum quidam erant ex una parte, & quidam ex altera, &* Aginoni, *quorum quidam ſimiliter erant ex una parte, & quidam ex altera, & Caſulanenſes, atque Punianenſes, & Gumulenſes, ſe compromiſerunt cum pignoribus & obſidibus, & ſacramentis preſtitis pro Communi Mutine, videlicet de omnibus guerris & maleficiis & dampnis, & de omnibus controverſiis, quarum occaſione guerre inter eos erant: convocato Conſilio totius Civitatis ad campanam ſonatam, concorditer tale Laudum inter eos conſtitutos in preſentia noſtra & predicti Conſilii tulimus: Ubaldum ſcilicet Gualandellum, tunc temporis Poteſtatem Fregnanenſium, & ſue partis Gualandellorum, & Bartholomeum, Henricum, Picam, Parixium, Grimaldum, & filios ejus Jacobum & Ugolinum, Thomaxium, Radaldum, Turiſianum, Bonifacium Rivelli, Paganellum, & Rialem, atque Ugolinum de Campilio, & fratres pro ſe, & pro aliis de ſua parte, & Tebertum Falſabrine, Loterium, Adegerium de Bagno, Bernardinum Buceſerri, & Girardum, & Tebertum fratres, Beruinum, & filium Bonifacium, Albertocium, Lanfrancum, Cimigellum, & Rainerium Gualandellum, Petricinum de Gomula, & Rainerium, omnes ex*

ex alia pro ſe, & ſua parte, videlicet ut ſententiam, ſive laudum Domini Epiſcopi latam inter Tebertum & ſuam partem, & Caſulanos & Pulianos, & ſuam partem ex alia, obſervent perpetuo & firmam teneant. Et pro morte Nicolai Tebertus, & Aginones *emendent filiis Nicolai tres Libras Imperiales, & quadraginta Soldos Baruſaldo. Et ut in ſingulis Rochis & Caſtris, illi, quorum Communia ſunt, ſecurent eas ad invicem ſibi per ſacramentum & confines earum. Et ut conſortes Domini Becaſabe ſuam partem Benedelii & Curtis pro arbitrio tenere quiete, & pro ſuo velle alienare non impediant, quouſque per legitimas probationes oſtendant, quod ipſe debeat eis alienare, quando vult alienare. Et ut in Meſolata nullum edificium faciant, ſed ita dimittant, ſicut nunc eſt, uſquequo Rectoribus Mutine, qui per tempora erunt, placuerit cum communi Conſilio ad campanam ſonatam aliter precipere & ordinare. Et hoc retinemus in fortia Communis, nec aliter diffinimus. De omnibus verò maleficiis & dampnis & offenſis ab utraque parte commiſſis precipimus, ut finem factum viciſſim firmiter teneant, ſalvis preceptis, que fecimus de rebus invicem reſtituendis. Predictam verò ſecuritatem Rocharum & Caſtrorum, & reſtitutiones rerum ablatarum, ſicut precepimus, hinc uſque ad proximum annum novum fieri precepimus. Et ſic omnia predicta per ſacramentum, & ſub pignoribus & obſidibus nobis datis, utrique parti pro ſe, & pro aliis precepimus.*

Actum in Conſilio ad campanam ſonatam, Mutine feliciter.

Hi interfuerunt de Conſilio: Dominus Guiſcardus Parmenſis Advocatus Mutine, Johannes Canis Advocatus Mutine, Gerardus Judex de Bajoaria, Rolandus Bajamontis, Albertus de Prege- A *nariis, Albertus Piligrini, Albertus Ubaldi, Guillielmus Acti, Lanfrancus Munarii, & Conradinus Boſſceti, Lambertinus Grepi, Adegerius Donusdei, Girardus Graciani, Bulgarinus, Ubertinatius, Rainucinus Bucebadate, Prodomus, Ubertinus Arcarie, Raynaldus Yſembardi, Albertus de Panzano, Modenenſis Ferrariorum, Guizardus Rocii* B *Canelli, Gandulfus de Saltino, Armaninus Pegolocti, Squartia, Bravus, Rainerius, Albertus de Marano, Sinebaldus de Montevelio, Rolandus Richelmi, Wizardus Colonienſis, Johannes de Rancho, Bernardus Notarius, Petrus Pacifice, Guido Necius, Petricinus de Montevelio, & Gerardettus, & alii multi.*

C *Ego Petrus ſacri Palatii Notarius juſſu predictorum Conſulum hoc ſcriptum, ut ſupra legitur, ſcripſi.*

Attamen in hoc etiam non dicam diſcordiae, ſed crudelitatis ſtudio Bononienſis Populus Mutinenſem poſt ſe reliquit. Ibi *Hieremienſium* factio ſub Guelphorum ſignis militans, *Lam-* D *bertaciis* Gibellini nominis infeſta, Anno MCCLXXIV. (Ricobaldo teſte ſynchrono in ſuo Pomario, Tomo IX. Rerum Italicarum) in aemulos furibunda inſurrexit, eoſque poſt diras caedes ac incendia ſalutem fugâ querere coëgit. Non ſatis fuit victoribus, exſilio victos multaſſe; ne eos quidem, quod ſe in amicas Ur- E bes recepiſſent, pace atque hoſpitio frui ſiverunt, ſed precibus ac minis inde exturbandos curarunt. Ita Genuae (ut hoc obiter dicam) *Maſcherati* Gibellinam factionem, *Rampini* Guelpham profitebantur. Arretini verò Guelphi *la Parte Verde* appellati ſunt, Gibellini *i Secchi*. Poſt haec Bononiae invaluerunt geminae Factiones, *Scacchеſia*, videlicet, & *Maltra-*

tra-

traverſa. Piſis quoque *Pergolini*, & *Raſpanti* internecinis odiis inter ſe certarunt. Sed ejuſmodi poſtremae, aliaeque ſimiles Civitatum Factiones Familiae potius alicujus amore, quàm Guelphi aut Gibellini nominis ſtudio furebant. In Actis Populi Ferrarienſis ſub Obizone Principe Eſtenſi Anno MCCLXXIV ſtatutum fuit, ut *quicumque bannitus fuerit a Communi Bononiae, ſive ſit pro parte Lambertacia, ſive Gibellina*, abeat, aut extrudatur e Civitate & diſtrictu Ferrariae. Quod verò Imolenſes, Faventini, & Forolivienſes profugis hoſpitium praebuiſſent, neque eos dimittendos cenſerent, iis indictum eſt bellum a Bononienſibus, qui poſt Imolam receptam, Faventiam quoque obſidione tentarunt. Sequenti Anno, inito proelio inter ipſos & Lambertacios, ingenti clade fracti Hieremienſes, Carrocium in poteſtate hoſtium dereliquerunt. Tum reſtauratis viribus, iterum cum iis & Forolivienſibus manum conſeruere: in quo certamine Guelphorum Bononienſium plura millia deſiderata fuere; atque ita eorum res afflictae, ut quae Civitas antea toti ferme Romandiolae dominari videbatur, e priſtino ſplendore atque potentia aperte nimis decidere coeperit. Quod exempli cauſsâ de Bononienſibus memoratum eſt, compluribus aliis Urbibus pari infelicitate accidit, quae ex hujuſmodi odiorum diſſidiorumque immanitate, aut multum dignitatis, ac opum ſibi detractum viderunt, aut libertatis jacturam fecere. Infelicia ſane tempora, quibus nulla inteſtina quies pleriſque Civibus erat, & bella fere ſemper aut erant, aut imminebant, non cum hoſtibus tantùm externis, ſed & cum ſuis; & exſilium ſubire modò una pars, modò altera cogebatur, & nemo ſinebatur domi conſiſtere tuto.

Sed jam inquies: nulla-ne erat via ac ratio compeſcendi tanti furoris? Epiſcopos, aliosque Religioſos viros num zelus, num vox eâ tempeſtate deficiebat: quo ſubſidio nunquam amplius quàm in tanta perturbatione Civium opus fuit? Utique non defuit in ſacris viris concordiae ſtudium, & cura omnis reſtituendae pacis; neque ulla praetermiſſa fuere officia atque experimenta, quae Religio, Caritas, & ſacra Eloquentia miniſtrare conſueverunt. Interdum quoque ſolemnibus pactis ac ceremoniis ad oſculum pacis diſſidentium ira deducebatur. Anno MCCXXXIII. ut habent Annales veteres Mutinenſes, Tomo XI. Rer. Italicarum, *factae fuerunt paces Mutinenſium, mediante Fratre Gerardo Ordinis Minorum, & omnes quacumque de cauſſa a Communi Mutinae banniti, reverſi ſunt, praeter quinque*. Sed brevi inita concordia ſciſſa fuit. Saepe etiam quum inſtabat proelium aliquod inter Cives, erumpebant Epiſcopi & Clerus cum Crucibus, ſacriſque Reliquiis, furoremque inſanientis Populi reprimebant. Quae grandia egerit Frater Johannes Vicentinus Ordinis Praedicatorum eodem Saeculo XIII. pro deducendis ad pacem Populis Marchiae Tarviſinae, Bononienſibus, & aliis, Rolandinus, Miſcella Bononienſis, & complura alia Chronica ediſſerunt. Atque heic editum volo Inſtrumentum ipſum Laudi, quod tunc idem religioſus vir pronuntiavit, adſervatum apud nobiles viros Monticellos Cremenſes.

Lau-

Laudum pacis ſtabilitae a Fratre Johanne Vicentino Ord. Praedic. inter Cives Veronenſes Gibellinos & Guelphos, Anno Ch. 1233.

„ IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, a Nativitate ejuſdem Milleſimo Ducenteſimo Trigeſimo Tertio, Indictione Sexta; Domino *Federico* Imperatore regnante, die Lunae IV. Kalendas Septembris. In campanea Veronae versùs Mantuam, juxta fluvium Ateſis, longe a Civitate Veronae per tria milliaria: ubi namque aderant Civitates Veronae, Mantuae, Brixiae, Paduae, & Vincentiae cum Carociis, & Tarviſani, Veneti, Bononienſes, Ferarienſes, & de diverſis partibus in maxima quantitate gentium cum Inſignis, & Vexillis. Praeſentibus Dominis *Jacobo Veronenſi*, Fratre *Gualla Brixienſi*, *Guidotto Mantuano*, *Henrico Bononienſi*, *Guillielmo Mutinenſi*, *Nicolao Regienſi*, *Tiſio Tarviſino*, *Manfredo Vicentino*, & *Nicolao Paduano*, *Epiſcopis*: Tancredo Bononienſi Archidiacono, Fratre Bartholomaeo Priore Fratrum Praedicatorum de Verona, Fratre Jacobo de Bononia, Fratre Guidone de Parma, Fratre Suſinello de Padua ejuſdem Ordinis: Dominis Uberto Vicecomite Bononienſi, Petro Aluferii Tarviſino, Arditione Advocato Paduano, Henrico Becaldi de Rivolis Vicentino, Jacobo de Terzago Brixienſi, & Johanne Bochax Ferarienſi, Poteſtatibus: Domino Jordano Sancti Benedicti de Padua, & Girardo de Ganauſis de Padua. Cum quaeſtio & diſcordia verteretur de multis, & Guerra fuiſſet hactenus a multis retro temporibus inter *Dominum Rizardum Comitem de Sancto Boniſacio* & partem ejus ex una parte, & Quatuor viginti & Monticulos ex parte altera. Et cum utraque pars compromiſiſſet in me Fratrem Joannem Vicentinum de Ordine Fratrum Praedicatorum, tamquam in Arbitrum, arbitratorem, & amicabilem compoſitorem; & meis mandatis ſtare juraſſent, compromiſſo, ſeu promiſſione vallata ſub poena mille Marcharum auri pro parte, & pro quolibet Principe, & ſub poena mille Marcharum argenti pro quolibet Milite, ſicut apparet Inſtrumento facto per Girardum de Tramonte Notarium Paduanum.

„ Ego Frater Joannes Vicentinus de Ordine Fratrum Praedicatorum, primo divina gratia invocata ex parte Redemptoris Domini noſtri Jeſu Chriſti, & auctoritate beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, & *Domini Gregorii Papae*, excommunico, maledico, anathematizo, & trado Diabolo Sathanae omnes contradictores, & violatores Pacis, quam ſuper praedictis, & inter praedictos promulgavero, & pronuntiavero; & ſequenter pronuntio & promulgo, arbitror & ſentio, ſicut Arbiter, arbitrator, & amicabilis compoſitor, plenariam remiſſionem de omnibus damnis datis, injuriis, & contumeliis tam in perſonis, quàm in rebus, & juribus, ut ita loquar, ab una parte in aliam, & e converſo ab

„ una

A ,, una perſona vel pluribus in unam
,, perſonam alterius partis, vel plu-
,, res, vel in unum jus alterius par-
,, tis, vel plura. Et de his omni-
,, bus, & conſimilibus pronuntio,
,, arbitror, & ſtatuo firmam Pacem
,, inter......... eſſe, & in perpe-
,, tuum inviolabiliter obſervari, ut
,, & ipſi per ſuos ita faciant obſer
B ,, vari, & conſervari, nec aliquo
,, modo, vel ingenio, ſeu fraude fa-
,, ciant, vel procurent, aut ſuo poſ-
,, ſe permittant, ut al'a Pars offen-
,, datur, vel aliquis alterius partis,
,, vel favore ipſius Partis in rebus,
,, ſive perſonis, vel alio quovis mo-
,, do, occaſione praedictae guerrae.
,, Item volo, & mando, ut Comes
C ,, cum ſua Parte tam de Civitate,
,, quàm de Villis, ad ſua Loca re-
,, vertatur libere ac ſecure, de qui-
,, bus propter guerram exiverunt, ſi
,, ve de Civitate, ſive de diſtrictu.
,, Item praecipio ſub poena ſacra-
,, menti, quod illi, qui ſteterunt in
,, Civitate, & in Villis, nullam in
,, juriam inferant illis, qui rever
D ,, tentur, ſed tamquam fratres eos
,, benigne ac pacifice recipiant, at
,, que tractent. Item praecipio per
,, aſperſionem Sanguinis Domini mei
,, Jeſu Chriſti, ſub atteſtatione divi-
,, ni Judicii, & ſub ejus maledictio-
,, ne, atque mea, utramque Partem,
,, & ſingulos de ipſa, & in remiſ
,, ſionem omnium peccatorum injun-
E ,, go, ut omnem injuriam ſibi ad
,, invicem factam verbo vel facto,
,, de puro corde remittant, omne o-
,, dium & omnem rancorem de ſuis
,, cordibus expellentes. Quae quidem
,, Partes in continenti ſibi invicem
,, remiſerunt omnia ſupradicta, ut
,, dictum eſt, ſtipulatione praemiſſa.
,, Item decerno, volo, & diſtricte
,, praecipiendo mando, ut quicum-

,, que de parte alterutra in Civitate,
,, vel extra occaſione hujus guerrae
,, poſſeſſionem ſuam, vel quaſi di-
,, miſit. Item ſi rem quamcumque
,, mobilem vel ſemoventem ad ipſum
,, abſque difficultate & contradictio-
,, ne alicujus revertantur; & ipſam
,, rem habeant cum effectu: ita ta-
,, men quod nulli ex hoc in petito-
,, rio vel poſſeſſorio praejudicium ge-
,, neretur, non obſtante occupatione,
,, adjudicatione, ſive deſignatione per
,, quamcumque perſonam privatam,
,, ſeu publicam, ſive per Commune
,, tempore guerrae, factam, ſeu ſal-
,, vis omnibus actionibus, & juribus
,, utrique parti nunc competentibus
,, in omnibus poſſeſſionibus aliis ven-
,, dicandis, ſive procernendis, quas
,, aliquo tempore perdiderunt. De
,, damnis verò ab utraque parte fa-
,, ctis & datis poſt treguam meam,
,, ſub debito juramenti diſtricte prae-
,, cipiendo, ut reſtituatur hinc inde;
,, tamen ab alterutra partium nulla
,, propter hoc ſumatur vindicta, ſed
,, pro reſtitutione obtinenda recurra-
,, tur ad illos, quos ſuper hoc du-
,, xero deputandos. De damnis tem-
,, pore guerrarum datis, nihil defi-
,, nio ad praeſens, ſed meae poteſta-
,, ti, & arbitrio reſervo. Item dico
,, & praecipio de debitis pecuniariis
,, ex cauſa mutui vel quaſi mutui
,, factis, non fiat jus, vel reddatur,
,, niſi pro ut ego meo conſilio diſpo-
,, ſuero plus vel minus, ſecundùm
,, meam voluntatem. Item volo &
,, jubeo quod omnes condemnationes
,, non exactae vel ſolutae, & banna
,, uſque ad tempus treguae meae,
,, quocumque tempore, ante etiam
,, a centum annis facta, irrita peni-
,, tus ſint & caſſa, & ipſa reſringo
,, & caſſo: & praecipio, quod om-
,, nes banniti de Libro bannitorum

F ,, extra-

„ extrahantur, qui poſiti ſunt ante „ tempus treguae praedictae. De damnis autem datis Epiſcopatui Veronenſi, & aliis Eccleſiis ab utraque „ parte, meo arbitrio reſervo. Item „ laudo & praecipio, quod omnes „ Dajae, Collectae, atque Taleae „ hactenus impoſitae, quae exactae „ non ſunt, caſſae ſint, & amplius „ non exigantur ſine mea licentia „ ſpeciali, vel ejus cui dilaxavero. „ Item Colligationes & conjurationes huic Paci contrarias, ab utraque parte factas & faciendas caſſo „ penitus, & damno, pronuntians „ illos, qui ſe talibus ſacramentis aſtrinxerunt aliquatenus, non teneri. Et pronuntio, ut ad invicem „ ſe abſolvant.

„ Et haec omnia laudo, pronuntio, atque praecipio, in perpetuum „ in ſingulis Capitulis obſervari ſub „ poena & in poena mille Marcharum auri, & ſub maledictione Domini mei Jeſu Chriſti atque mea, „ facta contra violatores Pacis, & „ contradictores mandatorum meorum. Ut autem Pax iſta, Deo auctore promota, ipſo adjuvante remaneat inconcuſſa, pro ipſa fulcienda poenas duxi contra violatores, & perturbatores ipſi meritò „ apponendas. Ex parte igitur Dei „ Patris & Filii & Spiritus Sancti, „ auctoritate quoque Apoſtolorum Petri & Pauli, maledico, excommunico, & anathematizo illam Partem, vel illos, ſeu illum de alterutra partium, qui hanc Pacem „ non ſuſceperint, & mandata mea, „ & pro ea factis non paruerint, vel „ non ſervaverint, vel dictam Pacem violaverint, aut turbaverint, „ ſeu quovis modo contravenerint, „ partem aliquam, vel aliquem de „ ipſa in rebus, vel perſonis per dolum, vel violentiam graviter offendendo. Cui ſententiae volo ſubjacere omnes, qui violatoribus, & „ turbatoribus hujus Pacis dederint „ in hoc auxilium, conſilium, vel „ favorem. In qua ſententia volo etiam comprehendi circumvicinarum „ Poteſtates & Conſilia Civitatum „ .... vel in unam alterius partis, vel plures...... ſed ſit res in „ eo ſtatu, quo erat ante per octo „ dies, quod occaſione praedicta eam „ taliter dimiſiſſet.

„ Ego Bonifacius Regalis Aulae „ Notarius, quondam Aſpectati filius, Mutinenſis Civis, & nunc „ Notarius dicti Fratris, praedictis „ omnibus interfui, una cum Girardo de Tramonte Paduano, & Jacobino Gratioli de Bononia Notariis, & juſſu praedicti Fratris, ejuſdem tenoris cum eidem plura „ Inſtrumenta ſcripſi, & ſuperius correxi & emendavi, vel in unam ac „ etiam & alibi, ſed ſic res eſt.

„ Ego Boniprandus de Spitiariis „ Notarius Domini Regis Federici „ autenticum hujus exempli vidi & „ legi, & ut in eo continebatur, ita in hoc legitur exemplo, nihil „ per me juncto nec diminuto praeter literas vel ſillabas, ſeu ſigna, „ pro quo ſenſum vel ſententiam mutet in aliquo &c. rogatus ſcripſi.

Porro dies me deficeret, ſi quoslibet Religioſorum virorum conatus pro reintegranda tunc pace & amore inter Cives enumerandos ſuſciperem. Verùm quod una dies, ſingulari omnium plauſu & gaudio ſarciebat, altera ſubſequens dilacerabat: adeo exulcerati erant animi, & ad tumultum ultionemque proni, & quietis ac pacis impatientes. Vide in Tomo IX. Rer. Italicar. quae Jacobus de Varagine Archiepiſcopus Genuenſis

Anno

Anno MCCXCV. egerit, ut immani diſcordiae finem faceret inter Cives ſuos, & quàm brevi pax parta labore ſummo evanuerit in leves auras. Attamen dolens repetam: nulla fortaſſe Civitas civilis belli ac odii pertinaciâ cum Mutinenſi certare potuit. Anno MCCLXXXIV. ſeditiones, ac mutuae caedes miſeram faciem, & extremum paene diſcrimen diviſae Urbi attulerant. Nihil omiſere tunc ſocii Parmenſes induſtriae, officiorum, & precum, ut turbinem pejora minitantem ſedarent. Sed primo ne auditi quidem fuere illorum Legati. Suis addidere illi Bononienſium Legatos, ac tandem adhibitis tot arietibus fractus eſt Muntinenſium furor; atque Epiſcopo & Clero cum Reliquiis Sanctorum intercedente, in Palatio Reipublicae ad concordiam res adducta eſt, & pax conſtituta. Sed non ita multo poſt ignis ſopitus quidem, non autem extinctus, in gravius incendium erupit, uſque adeo ut Mutinenſis Populus nunc mitiſſimus, ac in omnia humanitatis, comitatis & pacis conſilia proclivis, Majores ſuos mirari poſſit, qui aſperitate ac pervicaciâ ceteris ferme Italiae Populis infeliciſſime olim anteibant. Atque ii propterea, neque fortaſſe immerito, in ſe pertraxerunt duram illam notam, qua eos aſperſit Anonymus Auctor Hiſtoriae Parmenſis, & quidem ſynchronus Scriptor, in eodem Tomo IX. Rer. Italicarum, quum ad Annum MCCCVII. ait: *In Civitate Mutinae, quae ſemper fuit in his partibus Lombardiae exordium motionum, & novitatum origo, ex antiquis odiis partium, ſcilicet Guelfae & Gibellinae, multae novitates fuerunt. Nam Mutinenſes non valentes ſimul quieſcere, ſe noviter diviſerunt &c.*

A Jam ſupra monui, ex hiſce feralibus diſcordiis debilitatas Urbes non paucas, aut vicinis potentioribus in praedam tandem ceſſiſſe, aut coactas fuiſſe ſibi adſciſcere, ſive pati novos Dominos, veteri Libertate amiſsâ. Ultro Ferrarienſis Civitas Seculo Chriſti Tertiodecimo Eſtenſium Marchionum placido regimini ſeſe commiſit. B Ultro quoque Mutinenſes Anno MCCLXXXVIII. omnia ſua ſubdidere Obizoni Marchioni Eſtenſi, Ferrariae ac Rhodigii domino, ejuſque ſucceſſoribus; quo exemplo permoti Regienſes Anno MCCXC. & ipſi in ejus ditionem ſponte conceſſerunt. Nimirum nullum aliud praeſentius ac efficacius remedium eſt C adinventum a quibuſdam Populis, quo tollerentur tot peſſima abominandae illius diviſionis conſectaria, quàm Principem ſibi deligere, cujus prudentiâ ac potentiâ ſinguli in pace ac officio continerentur. Libertatem enim cum Servitute commutare tunc optimum eſt, quum Libertas in extremam perniciem rem publicam trahit. D Non juvat inquirere, an iiſdem gradibus, ac voluntariâ Populorum deditione, aut electione, tot alii per ea tempora, & poſt etiam, ad principatum in ſua patria, aut in finitimis Urbibus aſcenderint. Illud tantummodo innuendum, vix ullam numerari poſſe e liberis olim Italiae Civitatibus, quae non aliquando in E poteſtatem alicujus ſive Domini, ſive Tyranni, aut ſponte, aut invita migrarit; idque praecipue tribuendum eſſe inſanis earum Factionum motibus, & calamitatibus inde ſubſequutis. Quamquam ne ſic quidem quieſcere multi didicerunt. Neque Libertatem, neque Servitutem pati noverant animi adeo ab affectibus turgidi ac incitati. Proinde ubi ſeſe

offerebat occaſio, tumultuari denuo mos fuit, & excuſſis prioribus Dominis, aut alii ad clavum rei publicae admovebantur, aut Libertas perniciosior interdum recipiebatur. Fuerunt etiam Urbes & Populi, in quibus tam alte ejuſmodi teterrima odia radicem fixerant, ut vel ſub ipſis Principibus altera Factio in alteram ſaeviret, earumque furor cohiberi nullì ratione poſſet. Jam evulgavi Diarium rerum Bergomatum, Auctore Caſtello, Tomo XVI. Rer. Italicarum. Suberat ea Civitas a multis annis Vicecomitum Mediolani dominantium imperio. Attamen vide quot calamitates, quot caedes vel circiter Annum MCCCC. eam ob cauſſam inter Bergomates acciderint, ita ut lacerata & collapſa fere tota illa Civitas fuerit, quum ſub Philippo Maria Mediolani Duce ditioni Venetorum Anno MCCCCXXVIII. adjuncta eſt.

Ceterum juſtae Hiſtoriae locus foret, ſi quis Guelphorum & Gibellinorum deteſtanda facinora, frequentiſſimas caedes, dominatuum mutationes, fluxum & refluxum, variam denique fortunam latius enarrandam

A ſuſciperet. Mihi paucis agere in iſto argumento conſtitutum eſt. Sed minime reticebo, exitiales haſce Sectas non in furialia tantùm certamina fuiſſe raptas, ſed & in deliria perquam ridenda declinaſſe. Aliis enim vexillis aliis veſtibus, ut veteres Hiſtorici tradunt, alio tegumento capitis utebatur una Factio,

B aliis altera. Guelphum & Gibellinum a certo veſtium colore dignoviſſes, a capillis demiſſis aut in nodum collectis, aut aliam in ſpeciem educatis, a ſalutationis quoque formula, immo vel ab ipſa incidendi panis, aut mappulae componendae ratione. Et haec quidem diffidentiam Populorum rabies potiorem Seculi XIII. partem & per totum

C Seculum XIV. Italiam fere univerſam afflixit. Neque ab ea immune fuit Seculi XV. exordium. Sunt mihi Literae eo tempore ſcriptae a Florentinis ad Pandulfum Malateſtam Brixiae dominantem, quas tenebris ereptas volo, deſumtas ex Codice MSto Chronici Mediolanenſis: ut inde in-

D telligas, quàm bene animati forent in Gibellinos Guelphi illius temporis.

Epiſtola Populi Florentini ad Pandulfum Malateſtam, Brixiae Dominum, Anno 1406.

M*Agnifice Domine, amice cariſſime. Poſtquam per Dei gratiam* inclyta Pars Guelforum, quae jam annis pluſquam nonaginta ſaeviſſimâ peſſumdata tyrannide jacuit ſub umbra mortis, velut vitae reddita reſurrexit, *velit veſtra nobilitas & magnanimitas* Lombardorum ipſam ſicut matrem optimam exaltare; *fovere vos invicem; & ſtatum, quem multa cum gloria quaeſiviſtis, omni cum diligentia conſervare. Nos hinc curabimus fa-*

E *vore divi Numinis*, nedum Gibellinae Factionis extinguere, & Piſanam Urbem ſub ditione noſtra in honorem & gloriam Guelfi nominis conſervare. Cavete proditiones Gibellinorum. Nolite credere blanditiis eorum. Sint vobis ſuſpecta Gibellinorum colloquia, quae numquam eſſe poſſunt niſi fraudibus plena & inſidiis. Ubi tractatur de confirmatione

ne & utilitate Gaelforum, *facite quod extra poſt facto non contingat vos dicere:* Non putavi. *Nos autem offerimus poſſe noſtrum; & numquam deficiet, quod fieri poterit in exaltationem hujus ſanctiſſimae Societatis.*

Data Florentiae XII. Januarii MCCCCVI.

Priores Artium, & Vexillifer Juſtitiae Populi & Communis Florentiae.

Magnifico Domino, Domino Pandulpho de Malateſtis Brixiae &c. amico cariſſimo.

Verùm poſt illos annos funeſtiſſima haec peſtilentia decreſcere coepit, ſive quod conſtabiliti Principatus multi ac potentes in Italia, Populos meliora ſapere cogerent, ſive quod homines ipſi ad affectuum & Factionum hujuſmodi inſaniam reſpicientes, ſuae tandem mentis eſſe inciperent. Factionibus profecto, & ingenti bellorum tumultu ne illud quidem Saeculum caruit; attamen ſub aperto nomine Guelphorum & Gibellinorum vix quidquam actum eſt. Nempe in Caſtella quaedam, & in privatas tantùm Familias odioſa haec nomina ſenſim receperé ſeſe, tum denique ita exolevere, ut ex memoria hominum obliterata, in Hiſtoriis duntaxat a multo tempore vivant. Attamen Jacobus Philippus Bergomenſis Lib. XV. Chronic. ad Annum MCCXXXIV. Guelphorum & Gibellinorum originem, & incredibilia inde profecta mala deſcribens, haec addit: *Et utinam ſaltem noſtris temporibus extincta fuiſſent.* Haec ille circiter Annum MDIII. & cur ei fidem non adhibeam, nihil occurrit. Contra erunt, qui illam aegre adjungere velint Ghirardaccio ſcribenti in Hiſtoriae Bononienſis Libro quinto ad Annum MCCXXVII. de hiſce Factionibus: *Peſte veramente orribile, e fuoco ineſtinguibile, che in danno e rovina di tante miſere Città, e di tante nobili Famiglie, ancora non è intieramente eſtinta.* Anno MDXCVI. haec literis mandabat Ghirardaccius, quo tempore mirum videatur, Bononiae iſtarum Sectarum ſuperfuiſſe veſtigia, quando tot ante annos ipſa earum nomina prorſus per Italiam defeciſſe videntur. Fulvius verò Azzarius in Hiſtor. Eccleſ. Regienſi MSta, quam adſervat Eſtenſis Bibliotheca, ſcribit & ipſe, ejuſmodi Factiones ne Anno quidem MDX. e Regio Lepidi exterminatas fuiſſe. Quod ſupereſt, Seculis noſtris certe ſua non deſunt incommoda, & cum publicae tum privatae calamitates: hiſce enim tribulis aeternùm abundabit miſerum hominum genus. Sed quum leviſſima haec ſint prae illis malis, quae olim invexit peſtilens *Guelphorum* & *Gibellinorum* contagio, aetati noſtrae gratulandum, quod quamquam bella, eaque pernicioſiſſima, non deſint, interna ſaltem Civium pax & concordia in Civitatibus Italicis habitet, atque amor (utinam non interdum quoque nimius) antiquis odiis ſucceſſerit.

DE
REGIMINE
AC DIVISIONE
NOBILIUM & PLEBIS
IN CIVITATIBUS LIBERIS
ITALIAE.
DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASECUNDA.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASECUNDA.

IN quot aerumnas Italiam conjecerit Guelfae & Gibellinae factionum deploranda origo & pertinaciſſimus curſus, in praecedenti Diſſertatione innui potius quàm deſcripſi. Sed non haec una peſtis Italicas Civitates afflixit. Altera etiam acceſſit, quanquam non adeo late dominans, multorum tamen & ipſa malorum ferax: nempe ſciſſura in nonnullis Civitatibus orta inter Cives Nobiles, & Plebem. Guelphos & Ghibellinos vix mihi temperare poſſum, quin dementiae arguam, quod poſtpoſitâ concordiâ & quiete tam publicâ, quàm privatâ, inani affectu ac ſtudio ſeducti, tot turbas ac bella, in propriam, aut propriae patriae perniciem, excitarint & foverint: ſcilicet pro vanis nominibus invicem concertantes, nihilque interdum animadvertentes, an juſtâ ac utili de cauſsâ ſanguinem & vitas profunderent. Quae verò diſcordiarum ſemina Patricios a Plebejis diviſere, aut a dominandi libidine, aut a ſuae libertatis tuendae ardore, originem duxere. Quum enim Populi Civitatum Italicarum ad Reipublicae ſtatum aſſurrexiſſent, alicubi contigit, ut Nobilium ordo Plebem immoderatius, quàm par eſ-

A ſet, contemneret & conculcaret, ſibique omnia ferme officia, immo & integrum regimen vendicaret. Contra Plebs, ſeu Populus infra Nobiles ſitus, uti Artifices, & vile Vulgus, cujus potiſſimùm numero ac robore bella gerebantur, aegre ferens, ſe tributis quidem & bellicis expeditionibus ſaepe affligi, ac nullos deinde honores ſibi communes eſſe, aut a Patriciis ſuperbe ſe deſpici: in ſedi-
B tionem acta, ſaepe nihil intentatum reliquit, ut ſibi clavum Reipublicae aſſereret, ſuoſque contemtores dejiceret, atque deprimeret. Et ſane, uti norunt Eruditi, ſi non eadem prorſus, certe ſimiles olim cauſſae, vigente Romanorum Republicâ, di-
C ſcordiam concitavere non ſemel inter Optimates & Plebem; ita ut Patricii imperium ſaltem partiri, & Tribunos Plebis ampliſſimâ facultate adlectos tolerare, atque interdum ſuccumbere coacti fuerint: quae omnia narrat Romanorum Hiſtoria. Nullus dubito, quin haec ipſa potentiſſimae ac omnium celebratiſſimae Reipubli-
D cae exempla, vel ipſis ignorantiae Saeculis, in oculos alicujus incurrerint uti obvia in veterum Libris, iiſque uſum quempiam fuiſſe ad excitandas adverſùs coetum Nobilium Populi vires. Nomine autem *Populi* liceat mihi quoſcumque non Nobiles, & interdum ipſam ſignificare

Plebem, quum tamen apud nonullos olim diſtincta haec nomina viderim. Sed etiamſi exempla ſciſſurae praecedentis Saeculis rudibus defuiſſent, attamen alii ſtimuli, ſive juſti, ſive injuſti, non defuere interdum Vulgo inſtabili, ut in arma prorueret, atque e potentum manu lora imperii eripienda curaret. Quo tempore Civitates Italicae complures, amotis aut dejectis Comitibus Secularibus, aut Epiſcoporum regentium loco Comitis potentiâ imminutâ, Libertatem ac regimen ſuſcepere politicum (quod Saeculo Chriſti Undecimo factum) quaenam portio auctoritatis cum Plebe communicata fuerit, nondum aperte agnoſcere potui. Multum ſane juris tunc Epiſcopis aut relictum, aut datum, multumque etiam Nobilibus. In celebris Monaſterii Mantuani Padolironenſis Tabulario pergamena adſervatur, Anno MCXXVI. *Quinto Nonas Julii* ſcripta, complectens exitum controverſiae agitatae inter Henricum ejuſdem Coenobii Abbatem, & Mantuanae Civitatis Rempublicam cauſsâ quorumdam praediorum. *Finem fecerunt* Cives Abbati, hoc eſt, *Conſules* quinque Civitatis, & *Arimanni*. Conſulum nomina alibi commemoravi. Singuli *Arimanni* illic recenſentur, ideſt *Ingelladus filius Muciani*, *Otto & Wibertus & Anſelmus filii Ingellandi: Albertus Azonis filius: Johannes-Bonus, filius Blanci de Levata: Albertus filius Girberti de Gudino*, & reliqui. Atqui *Arimanni*, uti jam oſtendi in Diſſertatione XIII. Liberorum hominum quorumvis, interdum verò unum Nobilium Ordinem conſtituiſſe videntur, quorum dignitatem ac nomen praecipue in Urbe Mantuana effulſiſſe, monumenta a me producta ſat produnt. Quare ne hinc quidem elucet, an regimen Civitatis illius Nobiles uni, Plebe excluſâ, tenuerint. Illud tamen certum puto, plerumque, ſi non ſemper, in Italicarum Rerumpublicarum inſtitutione ſuum Plebi quoque in regimine locum fuiſſe. Teſtem offero, idoneum profectò, Ottonem videlicet Friſingenſem, Lib. 2. Cap. 13. de Geſt. Friderici. Scribit ille, quo tempore *Conſules* in Civitatibus liberis ad clavum Reipublicae adhibebantur, ex Popularium factione aliquot etiam fuiſſe adlectos. *Quumque*, ait, *tres inter eos* (nempe Italos) *ordines, ideſt Capitaneorum, Valvaſſorum, & Plebis eſſe noſcantur, ad reprimendam ſuperbiam, non de uno, ſed de ſingulis praedicti Conſules eliguntur; neve ad dominandi libidinem prorumpant, ſingulis paene annis variantur*. Immo & id extra Italiam factum video: quam in rem proferre juvat Chartam, cujus exemplum debeo humaniſſimo viro P. D. Bernardo Cretonio Monacho & Priori Benedictino. Deſcripta autem fuit ex antiqua membrana exſiſtente in Archivo Monaſterii Benedictinorum Raguſii.

Reſtitutio facultatum facta a Republica Raguſina Petro Abbati Monaſterii Sanctae Mariae de Lacroma, Anno Chriſti 1044.

✠ I*N nomine Sanctae & unicae Trinitatis. Undecimo Kalendas Martii, Luna II. Indictione XII. Con. IIII. Temporibus piiſſimi* Auguſti Conſtantino *ſcilicet* Monomacho *una cum* Domina Theodora *piiſſima* Auguſta:

guſta: apud nos verò degente Vitalis Epiſcopus Prior quoque Petrus, cognominatus Slaba. Ego denique Petrus praefatus Prior cum omnes pariter Nobiles atque ignobiles mei tam ſenes, juvenes, adoleſcentuli, quam etiam pueri, ſecuritatem quidem firmam, atque inclitam facimus huic Monachus Presbiter Dominicus, tam ei, quam & omnes parentos ejus, quo ad huc ſit & erat uſque in finem ſeculi. Ex eo igitur qualiter Anteceſſores noſtri tulerunt ei per vim hereditatem Sancti Coſmae & Damiani cum domibus, quae ſunt circa eam, quae quondam emerant parentes ejus ex quodam vir, nomine Balſamus, in centum & decem Solidis; & miſerunt eum per pecuniam Graecorum in puplico, ut fieret Praetorium, plus miſeri obſervantes eorum mandata, quàm Domini praecepta, qui dicit: Domus mea domus orationis vocabitur. Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et iterum: vacate & videte, quoniam ego ſum Deus. Et illud: in Eccleſia Dei aut orate ſeu pſallite, verba otioſa nolite dicere. Unde notandum eſt nobis, fratres cariſſimi, ut ſi verba otioſa Dominus in Eccleſia ſua prohibet dicere, quod leve eſt: quanto magis nos prohibet in domo ſua lupanar facere, quod nimis gravum eſt? Et ſi ego tantillus homo nihil volo in domo mea cernere ſordidum, ſed omnia pulchra ac nitida: quanto magis Deus, qui eſt Rex Regum, & Dominus Dominantium, vult habere omnia pulchriſſima & nitidiſſima in domo ſua? Quapropter timore perterriti, optanteſque nos ex antiqui hoſtis laqueo eripere, rogavimus praedictus Monachus unanimiter, ut in loco fabricae conſtituto alterum Praetorium........ & praefatam hereditatem fiat ſecundùm Domini praeceptum amodo & uſque in ſem-

A piternum liberam, ut decet domum Dei. Et hoc factum eſt, ſicuti praefati ſumus, ex conſenſu omni Populo, & Domini Petri venerabilis Abbatis, quantis morabatur temporibus in Inſula, quae vocatur Lacrumno, ſub cujus regula degebat etiam & ipſe Monachus. Unde non audeat ei an nullus cujuslibet homo contradicere, nec ſucceſſor ſci-

B licet noſter, nec Nobilis noſter. Quod ſi quis noſter ſive ſucceſſor, vel Nobilis noſter temerare praeſumpſerit, ſolvereque attemptaverit firmiſſimo pactui noſtro, habeat ille mancip............ in videatur, iram Dei Omnipotentis Patris, Filii, & Spiritus Sancti incurrat, & Sanctorum omnium, & a maledi-

C ctiones vinculo tercentorum & octo Patrum inſolubiliter denodetur, & in noviſſimo maranatha cum Diabolo, & ejus tetros miniſtros, ac Juda Schariothaea in gehenae baratrum muneretur, & ſtatuta privilegii redintegrare duplicia pretio judiciali ſententia perdonetur atque convinciatur.

Actum eſt hoc palam teſtibus corroboratum tempore ſupraſcripto menſe Fe-

D bruarii. Et noſmetipſi ſcilicet privilegia qui diſpoſuimus facere, elegimus tantos ac tales teſtes.

Primitus omnium ego praenominatus Prior teſtis ſum, & hoc eſt ✠ ſignum meum.

Signum ✠ manu Stephani Presbiteri, filii..........

Signum ✠ manu Domini Lampridii

E Presbiteri frater Joannis.

Signum ✠ manu Lampridii Presbiteri filius Joannis Presbiteri.

Signum ✠ manu Urſacii Diaconi.

Signum ✠ manu Triphonii Diaconi.

Signum ✠ manu Petrarca Diaconi.

Signum ✠ manu Nicerphori Diaconi.

Signum ✠ manu Dabri Diaconi.

Signum ✠ manu Petri Diaconi frater Georgii.

Signum ✠ *manu Andreae Diaconi.*

Signum ✠ *manu Cani-albi.*

Signum ✠ *manu Petri ſrater Urſani Presbiteri cum filio ſuo Dobro.*

Signum ✠ *manu Andreae filius Norati Presbiteri.*

Signum ✠ *manu Mitro-capud.*

Signum ✠ *manu Joannis filius Serſi.*

Signum ✠ *manu Aiabale.*

Signum ✠ *manu Peruani.......... Puſei.*

Signum ✠ *manu Benlesmini.*

Signum ✠ *manu Petri Arebarbi.*

Signum ✠ *manu Proculi fratris Urſaci Diaconi.*

Signum ✠ *manu Petri filius.......*

Signum ✠ *manu Andreae filii Marnaci.*

Signum ✠ *manu Lampridii filius Michatii Monachi.*

Signum ✠ *manu Zamati.*

Signum ✠ *manu Urſaci filii Jacobi.*

Signum ✠ *manu Andreae filius Sclepi.*

Signum ✠ *manu Ingatii cum fratre ſuo Urſaci filius Siſinii.*

Signum ✠ *manu Lampridii filius Bubanni.*

Signum ✠ *manu Vitalis indigni meritis, peccatorque, atque infimi Subdiaconi, qui hanc ſcripſit paginulam.*

Multis tenebris obſeptae ſunt Notae Chronologicae. *Indictio XII.* Annum profectò prodit a Chriſto nato MXLIV. cujus menſe Februario decurrebat *Luna II.* Literas illas *Con. IIII.* ex conjecturâ, dum meliora doceant alii, interpretor *Conſulatu Quarto.* Caffari Genuenſes Annales vide Tomo VI. Rer. Italicarum. Genuenſes enim Primum, Secundum &c. Conſulatum numerabant. At quid eſt, quod Charta exarata dicitur *temporibus piiſſimi Auguſti, Conſtantino ſcilicet Monomacho, una cum Domina Theodora piiſſima Auguſta?* Utique ſublato e vivis Michaële Calaphata, Graecorum Imperatore, Theodoram Zoës ſororem Populus Auguſtam renuntiavit. Id actum Anno MXLII. Cedreno teſte, uti animadvertit etiam Pagius in Critic. Baroniana. Rurſus eodem Anno ac Menſe Junio *Conſtantinus Monomachus* nuptiis cum Zoë celebratis, Imperator electus, *poſt tres menſes*, teſtante Pſello, *Theodoram* e gradu dejecit. Quei ergo Februario Menſe Anni MXLIV. adhuc Raguſii imperaſſe dicitur *Conſtantinus Monomachus* cum *Theodora Auguſta?* Duplex reſponſum habeto. Aut Conſtantinus Monomachus ſeriùs quàm traditur Theodoram e ſolio exturbavit: aut non ita oppreſſit, ut eam ab omni honore excluſerit. Et ſane, uti idem Cedrenus, & Johannes Curopalates ſcribunt, Anno MXLIV. Indictione XII. ſuborta ſeditione contra Monomachum αἱ Βασιλίδες προκύψασαι ἄνωθεν κατεϛόρεσαν τὸ πλῆθος, *Reginae*, ſive *Auguſtae*, (hoc eſt, Theodora, & Zoë) *de ſublimi proſpicientes multitudinem placaſſent.* Neque enim veri videtur ſimile quamquam Raguſium a Conſtantinopoli tot centena paſſuum millia diſtet, nondum illuc delatum fuiſſe nuntium de abdicatione Theodorae Auguſtae. Redeo nunc ad Chartam ipſam. Niſi mea me fallit opinio, inde elucere poteſt, in Raguſinae Reipublicae regimine ſuas partes fuiſſe *Vitali* Urbis illius *Epiſcopo.* Nobilibus verò aeque ac Ignobilibus ſuffragium relictum in publicis conſiliis. *Petrus* verò *Prior* ibi commemoratus, primus fuiſſe videtur Conſulum, qui totius Reipublicae verbis contractum iſtum celebrat. Idem ferme in Italicis Urbibus primo factum. At ipſo

Saecu-

A Saeculo Chriſtianae Salutis Undecimo ſimultates ac bella inter utrumque Ordinem exardere coeperunt, quibus vix unquam finis fuit, niſi quum Reipublicae ſtatus multis in Urbibus Monarchiae legibus ceſſit. Primi, quos civilis hujus diſcordiae exemplum poſt Annum Chriſtianae Aerae Milleſimum reliquae Italiae dediſſe reperio, Mediolanenſes fuere. Illic enim circiter Annum MXLI. inter *Plebem*, & *Milites* odium primo, tum bellum atrociſſimum exarſit, ita ut poſtremi impares ſolum vertere coacti fuerint, ac deinde ad ipſam patriam obſidendam, adjunctis ſibi finitimis ſociis convolarint. Sub nomine *Militum* heic veniunt *Vaſſi*, ſeu *Vaſſalli*, qui ſcilicet Feudo aliquo aut Regio, aut Archiepiſcopali fruebantur, *Nobileſque* propterea cenſebantur. *Miles* enim pro *Vaſſallo* in veterum monumentis ſaepe occurrit. Procedente autem tempore appellatione *Militum* deſignatum videmus univerſum ordinem *Nobilium*, ſive quod Nobili cuicumque Feudum aliquod nobile eſſet, ſive quod nomen *Militis* translatum fuerit ad quoslibet illuſtris Familiae Nobiles. Sunt quidam, qui *Militum* nomine reperto in antiquis Hiſtoriis, etiamſi ibi *Milites* opponantur *Populo*, ſeu *Plebi*, eam vocem perperam Italice reddunt *Soldati*. Tunc *Nobiles* ſignificat, inter quos & *Plebem* bella pluſquam civilia ſaepe continuata fuerunt. In Statutis MStis Ferrarienſibus Anno MCCLXVIII. promulgatis Lib. 4. Rubr. 27. legitur: *Qui aſſaltum fecerit* (ſcilicet in bello) & *non percuſſerit, ſolvat pro banno Communi ſi fuerit Ca-* B *pitaneus, viginti Libras Ferrarinorum; Valvaſſor, vel Milex, decem; homo Popularis quinque Libras*. Vides aequiparari poenâ *Vavaſſores* & *Milites*, immo praeferri etiam *Vavaſſorum* nomen: ſed ſimul vides: ita eos diſtingui, ut Vavaſſor non idem videatur ac Miles. Alibi quoque Vavaſſores a Militibus diſtincti occur- C runt. Fortaſſe quod olim duplex *Valvaſſorum* ordo fuerit; quippe alii *Majores* erant, alii *Minores*, de quibus conſule Legem Friderici I. Auguſti apud Radevicum Lib. 2 Cap. 7. Tomo VI. Rerum Italicarum. Qui Majores erant, Caſtello alicui, aut Feudo nobili dominabantur, & parum diverſi fuere ab ipſis Vaſſis. Alii au- D tem Vavaſſores erant Minores, quod ab eiſdem Vaſſis aliquo Feudo ſubinveſtirentur. In vetuſtiſſimo Regeſto MSto Communitatis Mutinae legitur ſubſequens Charta.

Qualiter Albertus Radaldi, & Arduinus Raffacanis juraverunt ſequi Conſules Mutinae, Anno 1179.

ANno Milleſimo Centeſimo Septuageſimo Nono, Indictione Duodecima, XII. intrante menſe Junii, die Martis. Jurant Albertus de Radaldo, & Arduinus Raffacanis, ſequi Conſules Mutinae, & quod facient jurare univerſis hominibus Terrae ſuae, *& parentum ſuorum*, Vavaſſoribus *videlicet*, E *&* Caſtellanis, *ac* paiſanis, *qui ſunt idonei ad jurandum tale ſacramentum, quale praeſtiterunt nunc illi de Montealto Civitati; & quod facient jurare ſacramentum Cittadinantiae parentibus ſuis. Teſtes interfuerunt Bravus, Scurtapelle, Guillelmus de Aſto, Ubertus de Gazo, & multi alii.*

Ego

Ego Gerardus ſacri Palatii Notarius interfui, & juſſu Conſulum ſcripſi.

Albertus ille & Arduinus, alicujus Caſtelli domini erant, quum polliceantur ſe adducturos ad idem ſacramentum *univerſos homines Terrae ſuae:* quorum tria genera fuere, *Vavaſſores*, *Caſtellani*, ideſt habitantes in Caſtello, & *Pagani*, hoc eſt ruſtici, in agro habitantes. Ea videmus Vavaſſores a Vaſſallis iis Feudo aliquo donatos, Vaſſis propterea minores fuiſſe. In foedere Anni MCLXXIII. inter Mutinenſes & Parmenſes inito hi jurant: *Et hoc ſacramentum ſaciam facere univerſo Conſilio meae Civitatis, & centum hominibus per unam quamque Portam, & omnes Cataneos, & Vavaſſores, & Caſtellanos equites mei Epiſcopatus & Diſtrictus.* Verùm progredi lubet, ac repetere civile bellum Mediolanenſium. Rem narrat Arnulphus Mediolanenſis Hiſtoricus Lib. 2. Cap. 18. Tomo IV. Rer. Italicar., hiſce verbis: *Pacatis rebus omnibus, inteſtinum jurgium, bellumque civile ſuccedit, adeo exſecrandum & lachrymabile, ut praeter innumeras bellorum clades immutatus ſit ſtatus Urbis, & Eccleſiae. Factum eſt autem, ut privato inter ſe jurgio Plebejus quidam graviter caederetur a Milite. Unde Plebs dedignanter commota, repente adversùm Milites in arma conſurgit. Inde fomes pullulat odiorum, & partium fiunt juramenta quamplurima.* Tum addit, Lanzonem quemdam e coetu Militum ſeſe adjunxiſſe Plebeiis. *Hoc indignata cetera Nobilitas, partim tamen ſuorum amore fidelium, Militibus ſeſe conſociat.* Heic nomine *Militum* deſignantur, qui Feudo aliquo a *Nobilibus* accepto fruebantur. Vocabulo verò *Nobilium* deſignantur *Capitanei*, quos etiam *Cattaneos* appellabant. Pergit deinde Arnulphus deſcribere dirum proelium inter eos actum, tum receſſum Nobilium ex Urbe, atque ipſius Urbis obſidionem. Per triennium certatum eſt inter furentes Cives; nec irae modus fuiſſet, niſi profecti ab Henrico inter Auguſtos Secundo Legati Regio imperio inducias ſtatuiſſent, quas deinde pax firma eſt ſubſequuta. Hanc eandem civilem diſcordiam, *quae fuit inter Capitaneos & Valvaſſores ex parte una, & Populum Mediolanenſem ex altera*, fuſius deſcribit Landulphus ſenior (Scriptor & ipſe ejuſdem Saeculi non ſecus atque Arnulphus) Lib. 2. Cap. 26. Hiſtor. Mediolanenſ. Tomo IV. Rer. Italicar. Teſtatur autem & ille, Populum dure ac ſuperbe habitum ab iiſdem Capitaneis ac Valvaſſoribus, demum *ab illorum dominio ſeſe defendere ac liberare diſpoſuiſſe, & adversùs majores pro libertate acquirenda fuiſſe proeliatum.* Quibus pactis, conditionibuſve tunc Ordo Equeſtris cum Plebe concordiam inierit, & quae partes unius & alterius exinde fuerint in regimine Urbis, deperditis eorum temporum monumentis, ignoramus. Illud patet, in Civitatibus Italicis liberis, non unum regiminis genus perpetuum fuiſſe, ſed quidem triplex obſervatum ac variatum, prout rerum mutatio ac viciſſitudo ſuaſit. Primum fuit *Ariſtocraticum*, hoc eſt, Optimatum, ſive Nobilium, excluſà Plebe, quod adhuc cernimus apud Venetos, Genuenſes, ac Lucenſes. Secundum *Democraticum*, hoc eſt, Populi, ſive Plebis, excluſis Nobilibus, quale plerumque fuit Senenſis Urbis. Tertium denique *Mixtum*, hoc eſt, auctoritate ac officiis inter Nobiles & Populares diviſis: quod interdum apud Florentinos, Bononienſes, Mediola-

diolanenſes, alioſque Populos in honore fuit. Italia, Graecia, aliaeque Provinciae antiquitus horum trium regiminum plura exempla dedere.

Bernardinus Corius, cui multa debemus Mediolanenſis Reipublicae monumenta, non aliunde ſperanda, auctor eſt Part. primâ Hiſtor. Mediolan. fuiſſe Anno MCXCI. *tria Mediolani Dominia*. Primum *Archiepiſcopi*, cui tradita fuerat auctoritas & jus ſanguinis in Nobiles Privilegiis Imperialibus munitos, & jus Monetae, ac Staterae publicae. Alterum *Poteſtas*, ſive *Praetor* fuit, qui ab Archiepiſcopo jus gladii accipiebat. Tertium *Conſules*, e quibus unus appellabatur *Judex Communis*, ſive *Communitatis*. Hi univerſam Civitatem regebant, atque a Populo eligebantur, hoc eſt, a centum Artificibus totius Populi nomine, non tamen e Plebe, ſed e coetu Nobilium ſelecti. Ita ille, qui deinde ad Annum MCXCVIII. tradit, tunc Mediolanenſis Urbis regimen in quatuor Magiſtratus fuiſſe diviſum: *Il Popolo graſſo*, ita ille ſcribit, *come Mercatanti, o altri nomini mediocri i quali deſideravano di quieſcere, inclinavano al reggimento de i Duchi. Il ſecondo reggimento fu la Credenza di Santo Ambrogio. Queſti erano i Mecanici come Macellai, Fornari, Calzolari, e ſimili, i quali per diſenderſi dalle contumelie & eſtorſioni, che di continuo ricevevano da i Nobili, fecero un Tribuno per loro diſenſore, il quale fu Drudo Marcellino, uomo di grande animo, e gli ſtatuirono cento Libre di terzoli in ciaſcun' anno per iſtipendio ſuo. E da quelli nominati de' Botaci comperarono una Torre, la quale ſino a' noſtri giorni ſi nomina della Credenza. E tra loro fecero Conſoli, e Giudici; e tutti queſti Artiſti portavano una balzana bianca e nera.* A En ut Plebs & ipſa arripuit imperii partem, ut ſibi eâ ratione a Nobilium impotentiâ caverent. Pergit ſcribere Corius: *Il terzo reggimento fu quello di Motta, i quali a petizione ſua eleſſero Rainero de' Cotti. Il quarto reggimento fu la parte de' Cattanii, e Valvaſſori, i quali ſi governavano ſotto dell' Arciveſcovo: e aſſerivano* B *coſtoro, che anticamente il dominio di Milano, tanto temporale, quanto ſpirituale, apparteneva al Preſule della Città. E queſta parte de' Nobili furono le infraſcritte Famiglie, cioè Viſconti, Landriani &c.* Sed uti unuſquiſque praeſentire poteſt, diviſum Regnum multis incommodis obnoxium futurum erat; & reaſpe conſe- C quuta eſt inde teterrima diſcordia, cui ut finis imponeretur, Anno MCCV. ſtudioſe curatum eſt. Etenim, ut idem Corius narrat, *i Nobili della Republica Milaneſe fecero accordo con quei della Credenza, proccurando Lantelmo di Landriano: & in eſſo ſi compromiſero, acciò provedeſſe del reggimento commune.* Non eum tamen ſuc- D ceſſum, quem boni optabant, ejuſmodi cura habuit: quare eo itum eſt, ut Conſulibus utrinque amotis, Praetor rurſus adhiberetur annuus, in quem, ejuſque Miniſtros, Principatus jura transferebantur. Sed ne ſic quidem publicae tranquillitati conſultum eſt ſatis: quippe Anno MCCXIX. eodem Hiſtorico teſte, E *fra' Nobili e Plebei fu rinovata l'antica ſedizione; conciò foſſe che i Cataní e Valvaſſori tenevano dalla parte dell' Arciveſcovo. E Principe della guerra fu coſtituito Otto Mandello. L' altra parte era il Popolo e Credenza, e per ſuo capo eleſſero Ardigetto Marcellino.* Ac propterea ſubſequente Anno MCCXX. quum Fridericus II a Mediolanenſibus coronationem expoſceret, No-

Nobiles quidem ſibi aſſentientes invenit; verùm Plebs cum *Conſilio Credentiae* obſtitit, uti Imperatori rebellis.

Liceat heic conſiſtere, ut quid revera fuerit olim *Credentia*, & *Conſilium Credentiae*, inveſtigem. Corius, ut nuper vidimus, eo nomine ſignificatam putat Plebejorum factionem, hoc eſt vilium Artificum colluviem, quae congregata *Conſilium Credentiae* efformabat. Paria habent Triſtanus Calchus, Johannes Antonius Caſtillioneus, Oſius, ac alii Scriptores Mediolanenſes Sigonium quoque meum in ſuam ſententiam pertraxiſſe Corius videtur: hic enim Lib. 7. de Regno Italiae ad Annum DCCCCXCV. poſt enarratam *Capitaneorum* & *Valvaſſorum* inſtitutionem addit: *Reliqui verò, qui Artes, opificiaque tractarunt, novo ſe Credentiae nomine appellarunt*. Tum initio Libri decimi, tria in Civitatibus liberis Conſilia recenſet, videlicet *Speciale*, *Generale*, & *Credentiae*. Quin *Credentiae* nomen aliquando aſſumſerit Mediolanenſium Artificum coetus, negari vix poteſt, quum Gualvaneus de la Flamma in Manipul. Florum, Cap. 134. ſcripſerit, ſub Ottone I. aut III. ſive, ut veriſimilius eſt, longe ſerius, invaluiſſe Mediolani duos Ordines, ſive Factiones Populi. Alteri, *ne Plebeji viderentur, ſe dixerunt eſſe Motta. Sed Artiſtae dicti ſunt Credentia, ſicut Carnifices, Furnarii, Caligarii, Sutores, Fabri, Laniſtae, Speciarii, Caementarii, & ſimiles*. Attamen vereri heic loci non deſino, ne Gualvaneus parum alioquin accuratus Scriptor, nobis fucum fecerit, hoc eſt ne quum *Credentiam Populi* ſive *Artium*, in antiquis monumentis invenerit, ſibi viſum id fuerit nomen Artificum, inter ſe tunc foedere junctorum. Eumdem quoque vide Cap. 231. ad Annum MCXCVIII. Sed ipſum dimittamus, inveſtigaturi potius, quid revera olim *Credentiae* vox deſignarit. *Credentia* nihil aliud ſignificat, quàm *Secretum* ſive *Arcanum*, ut eruditè jamdiu animadverterunt Florentini Vocabularii Auctores, productis exemplis non paucis e Boccaccio, Joanne Villanio, & aliis. Hinc *jurare Credentiam*, *polliсere Credentiam*, *tenere Credentiam*, atque aliae hujuſmodi phraſes apud Italicos Scriptores poſt Saeculum XI. occurrunt. Atque inde orta vox, quod aut Secreta & conſilia arcana alicui *credebantur*; aut quum ſecretorum particeps aliquis fiebat; *credebatur* fidei ab eo datae de ſilentio obſervando; aut, quod veri videtur ſimilius, ab uſu Linguae antiquae ea vox deducta eſt; nam *homines credentes* apud Langobardos appellati ſunt *homines fide digni*, ut eſt in Lege Nona Langobard. Pippini Regis. Ita apud Francos olim *Creditarii* vocabantur viri fidi. Nos nunc appellamus *perſone di credito; perſone accreditate*. In Chronico Mediolanenſi MSto *Conſules Credentiae ſic dicti, quia erant viri Creditivi, & fide digni*. Illud ergo ante omnia noſcendum eſt, in quavis Italicae gentis Republica Concilium, ſive *Conſilium Generale* fuiſſe, coactum e ſingulis, ſive e Nobilium, ſive e Popularium turbâ, jus habentibus ad regimen Civitatis. Non centenis tantùm, ſed & interdum millenis Civibus locus erat in ejuſmodi Conſilio, in cujus auctoritate ſitum erat ſupremum Reipublicae imperium. At quoniam in politicis negotiis tum belli tum pacis ſaepe ſe efferunt conſilia cautiſſime & ſecretiſſime peragenda, ſi haec omnia ad Generale Concilium deferenda

tenda fuiſſent, vix fieri potuiſſet, ut tot capita, quorum tot erant voluntates, in unam facile ſententiam convenirent. Immo quei communicato tot hominibus conſilio, ſecretum aliqua ex parte non efflueret cum ipſius Reipublicae detrimento; Propterea alterum *Conſilium minus*, e ſelectis & longe paucioribus conſtitutum, unaquaeque Reſpublica inſtituere conſuevit, ad quod ſecretiora negotia deferebantur, & quidquid ibi plurium ſuffragiis decretum erat, opere complere mos fuit. Alterum iſtud Conſilium appellabatur *Conſilium Credentiae*, quia quicumque ad illud adlectus erat, ſacramento dato pollicebatur, ſe nemini revelaturum rem ſibi creditam. Quei ergo univerſum Plebis coetum, hoc eſt, Artifices ac Opifices quoſvis ad Reipublicae curam adſcitos, *Credentiae* nomine donatos Corius, & Gualvaneus ſcripſerint, vix aſſequi poſſum. Quod certum mihi eſt, non minus Nobilium quàm Popularium regimen *Credentia* reſpiciebat, dum Conſilium habebatur, ubi delicatiora Reipublicae negotia pertractabantur, quae ſilentium expoſcerent. Sed pauci & electi ex univerſo coetu ſive Nobilium ſive Plebis adhibebantur. Nunc appellamus *Conſilium ſecretum*, quo nulla Reſpublica caret, ſive illud ſtabile ſit, ſive pro rerum opportunitate identidem efformetur. Quare dubitare ſubit, num Gualvaneus & reliqui eum ſequuti, & Du-Cangius in Gloſſario Latin. germanam *Credentiae* ſignificationem ſint aſſequuti. Annales Patavinos adi, editos Tomo VIII. pag. 387. Rer. Italicarum. Ibi ad Annum MCCXCIII. haec legas: *In principio praeſentis guerrae per Conſilium & Commune Paduae* (ideſt per Conſilium majus, ſeu Generale) *electi fuerunt duodecim Sapientes, qui Sapientes a Credentia dicebantur, & in guerra iſta merum & miſtum imperium habebant, & tantùm quindecim diebus in dicto officio permanebant; & peractis quindecim diebus, proponebatur ad majus Conſilium Communis Paduae, utrum praedicti Sapientes deberent ſequentibus quindecim diebus in praedicto officio permanere.* Neque ullam nunc oſtendas Rempublicam, quae non eâdem methodo nunc etiam utatur: nulla enim negotia ardua, quae ſecreto, expeditione, ſubitiſque remediis & conſiliis indigent, regi, complerique poſſent, niſi ad pauca & ſaniora capita auctoritas imperii redigeretur. Aulicus Ticinenſis Cap. 13. de Laudibus Papiae, Tomo XI. Rer. Italicar. regimen ſuae patriae deſcribens, ait. *In Civitate ſunt quidam pauciſſimi per Commune Sapientes electi, per quos omnia ardua & ſecreta negotia pertractantur, qui per certum campanae ſonum vocantur.* En Conſilium Credentiae. *Poſt illos ſunt alii plures, per quos tractantur negotia non tam ardua, & ii dicuntur Centum. Et ſi per alium diſſimilem ſonum vocantur, ii dicuntur Mille. Poſtremò quum debet totus Populus convocari, fit alius diverſus ſonus.*

Hiſce praemiſſis nullo negotio intelligas, quid Ottonis Morenae verba ſignificent in Hiſtor. Laudenſ. Tomo VI. pag. 961. Rer. Italicar. ubi ait, Laudenſes quoſdam e Curia Imperatoris regreſſos, nuntiaſſe quae geſſerant *Conſulum Conſilio, aliorumque Sapientum de Laude, qui Credentiam Conſulum jurarant.* En ut Sapientes & Conſules tantummodo eidem Conſilio intererant. Infra idem commemorat *Conſules & Sapientes, qui de Credentia fuerant.* Alibi inquit, Cremonenſium Legatos Lau-

dem profectos, *Conſilium*, *ac totam Laudenſium Credentiam convocaſſe*. Sed ut, quae ſupra attuli de vi vocabuli *Credentiae*, evidentius eluceant, accipe verba Statuti Reipublicae Mutinenſis, Anno MCCCXXVII. exarati, Lib. primo, Rubr. 53. *Juret Miles Poteſtatis*, *quod Credentias ipſius Poteſtatis*, *& Communis Mutinae perpetuò tenebit*, *& nemini pandet*. Scilicet quiſque Praetor ſecum adducebat duos Nobiles viros, *Milites*, *ſive Socios*, ut eſt in eodem Statuto, ſeu *Aſſeſſores*, ut habent aliae Leges municipales, quorum unus jus dicere ſolebat ſub Praetore, & alter armis, quum opus erat, decreta Praetoris & Reipublicae peragenda curabat. In eodem Mutinenſium Statuto MSto Lib. *6*. Rubricâ *de puniendo pandentes Credencias*, legitur: *Si aliqua tractarentur*, *ordinarentur*, *vel fierent per Dominum Poteſtatem*, *vel Sapientes ſuper aliquo facto ſeu negocio*, *& impoſita eſſet Credencia de praedictis*; *& aliquis panderet alicui*, *vel in aliquo referret*, *quae ordinata eſſent: Dominus Poteſtas habeat liberum arbitrium inquirendi & puniendi &c.* Ita in Bononienſium Statutis Lib. 5. Rubr. *6*. inſcribitur *de poena propalantis aliquam Credentiam ſibi impoſitam per Regimina Civitatis Bononiae*. Eadem accipe e Statuto Ferrarienſium, quod in membranis ſcriptum Anno MCCLXIV. adſervat Bibliotheca Eſtenſis: Lib. primo, Rubr. 2. legitur *Juramentum omnium Ferrariae Domino Marchioni Obizoni*; atque ibi inter cetera habetur: *Et omnes Credentias a Domino Marchione*, *vel ab ipſius Capitaneis*, *mihi commiſſas*, *celatas habebo & tenebo ad ipſorum voluntatem &c.* Lib. 2. Rubr. 3. *Et Credentiam tenebo*, *& non manifeſtabo*, *niſi manifeſta fuerit*. Ad haec in eodem Libro pri-
A mo Rubr. 8. decernuntur ſexcentae Librae Ferrarinorum, *quae per duos bonos & legales viros*, *electos per Conſilium parvum Credentiae teneantur expendi in munimine Caſtri Adriani*. Ideo iſtud *Conſilium parvum Credentiae* appellatur, quia Ferrarienſibus erat alterum *Conſilium Majus*, itidem *Credentiae* nuncupatum, ut patet e Li-
B bro quinto, Rubricâ undecimâ Statuti MSti Anno MCCLXXXVIII. conditi, in quo haec verba: *Judex Aggerum teneatur*, *quotiecumque Padus parvus fuerit*, *& incipiet creſcere*, *ipſa die vel infra tertiam diem*, *facere Conſilium Majus Credentiae*, *& conſilium poſtulare*, *in quibus ſclapis & locis habeat facere poni aquam Padi &c.*
C Sed & ſupra iſtud *Conſilium Majus* fuit Conſilium plenum & maximum, in quo locus erat univerſo Populo, ſive omnium Familiarum capitibus. In eodem quoque Statuto Ferrarienſi ſcriptum eſt: *Et accuſator habeatur in Credentia*: ideſt, nemini ejus nomen reveletur. Praeterea Lib. 2. Rubr. 3. *Nec de cetero faciam Cre-*
D *dentiam per ſacramentum alicui vel aliquibus pro facto Communis Ferrariae in detrimentum Communis Ferrariae*, *ſine parabola Poteſtatis*, *niſi quando poſſim manifeſtare Poteſtati*. Atque haec, quae de hujus vocis ſignificatione diſſeruimus, claudat Charta, e Tabulario Mutinenſis Reipublicae depromta. Anno MCCLIV. Muti-
E nam regebant Praetores duo, quem morem temporibus iis & aliae Civitates obſervarunt: unum quippe legebat Ordo Nobilium, alterum Plebejorum; aut unum Gibellinorum factio, alterum Guelphorum. Saepe enim ac ſaepius Plebs ſive Populus Guelphis nomen ſuum dabat, & Romanae Eccleſiae foederibus adhaerebat. Contra Gibellinae factioni, & Augu-

Auguſtis, Nobiles favere conſueverunt. Quum inter hoſce Praetores diſcordia invaluiſſet, & ſummo quidem cum incommodo publicae rei, *Conſilium Credentiae*, ſive Conſilium A ſecretum, advocatum utrumque ad ſe clam ad concordiam hortatum eſt, aut ut ambo ſe munere abdicarent, rogavit. Quid factum fuerit, Lectorem ipſa Charta docebit.

Mutinenſes in Conſilio Credentiae duobus Praetoribus ſuis auctores ſunt, ut Magiſtratum deponant, Anno 1254.

IN nomine Jeſu Chriſti. Amen. A Nativitate ejuſdem Milleſimo Ducenteſimo Quinquageſimo Quarto, Indictione Duodecima, die Jovis VI. intrante Auguſto. Cum Domini Ventura de Zeza, Valentinus Bebii, Gandulfus Caſtaldus, & Michaël Verati, Anciani Populi Mutinae, *pro eis & ſociis ipſorum, &* Conſiliorum eorum de Credentia, *propoſuiſſent & proponi feciſſent per Dominos Spinellum de Sicorzolexio, & Guirixium Nicholai, Procuratores Populi & Communis Mutinae, coram* Poteſtatibus Mutinae, *ſcilicet* Domino Caſtellano Domini Andaloy, *&* Domino Rambertino Domini Matthei, *qualiter propter eorum diſcordiam Civitas & Commune Mutinae erat in malo ſtatu, & timebatur etiam, ne ad deteriorem ſtatum pervenirent propter multa pericula, quae imminebant, & contingere poſſent: eiſdem Poteſtatibus humiliter ſupplicarunt, quatenus Dei reverentiâ & amore, & honore & bono ſtatu Communis Bononiae & Mutinae, ipſorum Regimen communi concordiâ facere & exercere deberent: vel ſi concordare nollent, vel non poſſent, ipſorum Regimini & Poteſtariae ſponte renunciare deberent. Quo intellecto & audito a Poteſtatibus memoratis, cognoſcentes, quod non erant concordes, nec de facili in dicto Regimine poterant concordare, ſponte & voluntate dictis Ancianis, & in manibus eorum recipientibus pro Populo* B *& Communi Mutinae, renunciaverunt Poteſtariae & Regimini eorum; concedendo eis liberam poteſtatem pro Populo & Communi Mutinae eligendi Poteſtatem & Rectorem in Civitate Mutinae ad eorum voluntatem, & Conſilii Mutinae, recipiendi praedictam renunciationem; & omnia praedicta & infraſcripta attendere & obſervare, &* C *non contravenire ſub poena centum Marcharum argenti, eis ſolvendâ ſtipulatione praemiſsâ, ratâ manente renunciatione, & omnibus ſupraſcriptis & infraſcriptis poſt poenam ſolutam. Super quibus omnibus infraſcriptis & ſupraſcriptis renunciaverunt conditioni ſine cauſa, vel ex injuſta cauſa, & exceptioni doli mali, & in factum & omnibus exceptionibus, promittentes ſe* D *nullas exceptiones appoſituros. Praeterea dicti Poteſtates fuerunt confeſſi & in concordia cum praedictis Ancianis pro Populo & Communi Mutinae, ſibi eſſe integraliter ſatisfactum de toto eorum ſalario quod percipere debebant de preterito tempore & futuro, & de omni eo & toto, quod ipſi Poteſtates, vel* E *Judex eorum, vel aliquis de ſua familia petere poſſet occaſione ſui Regiminis vel Officii pro ſuo ſalario, vel aliqua alia ratione: facientes eis pro Communi Mutinae finem & refutationem de predicto ſalario, & omni eo, quod ei petere poſſent occaſione ſui Regiminis & Officii, vel quacumque alia occaſione vel jure. Et eam firmam & ra-*

 tam,

tam, *& omnia predicta habere promittentes ſub dicta pena*, *renunciando ſuper predictis omnibus & ſingulis*, *ut ſuperius eſt expreſſum in renunciationibus ſupraſcriptis*, *pacto manente rato poſt penam ſolutam*.

Actum Mutine in Palatio Communis Mutine, *preſentibus teſtibus rogatis*, *Paſqua Scudario*, *Geminiano de Marano*, *Benencaſa de Mici minutis*, *Jacobo Lanzani*, *Guidone de Quatuorfratribus*, *Bonagente Rainazocone &c.*

Ego Joannes de Monte Branzono, *auctoritate Imperiali Notarius*, *omnibus predictis interfui*, *& rogatus ſcripſi*.

Repetamus jam tandem ſuſceptum iter. Sopita quidem, praecipue Seculo Duodecimo, ſed nunquam extincta fuit Mediolani concertatio Nobilium & Plebis, utriſque imperii habenas affectantibus. Anno tandem MCCLVII. in apertum incendium latens ignis erupit. Paulus de Soreſina Optimatibus; Martinus de la Turre Populo praefecti fuere. Ambo Praetores in exſilium acti; ſed Turrianus mandata contemnens, in Urbem regreſſus, rerum cum ſua factione potitus eſt. Audi Stephanardum Tomo IX. pag. 67. Rer. Italicar. in Poëmate de Geſtis in Civitate Mediolani.

Dantur adverſis Ducibus confinia: juſſis
Contemtis repetit Populi ſed moenia Praetor
Feſtinus, *vicoſque capit. Non obviat ullus.*

Haec narrant Triſtanus Calchus, & Sigonius ad Annum MCCLVII. Corius verò ad Annum MCCXL. tradit, Paganum Turrianum jam tunc *Populi Ducem ac Tutorem fuiſſe conſtitutum*, uti in ejus Epitaphio legitur Anno ſubſequenti MCCXLI. marmoreâ tabulâ inſcripto: ac deinde Anno MCCXLVII. Martinum Turrianum ad idem munus evectum fuiſſe. Illud exploratum eſt, Anno MCCLIX. eluſis per Turrianos clandeſtinis Nobilium conſiliis, & foederibus cum Eccelino de Romano percuſſis, coactos fuiſſe eoſdem Nobiles Urbe excedere: quae rerum converſio pleno Populari regimini aditum aperuit. Sed quid dico regimini Populari? Jam omnia ad Monarchiam inclinabant. Turriani Capitanei ac Duces ipſius Populi creati, ſenſim Principatum ac Regnum, non nomine quidem, ſed re conſtabilierunt, ita ut Calcho ſupra laudato teſte ad Annum MCCLIX. *Credentiam Populi* (ideſt, ut ego interpretor, ſecretum *Populi Conſilium* appellatum *Credentia*) *in totum ſuſtulerint*, *negotiaque publica pro arbitrio adminiſtrarint*. Subſequuta ſunt deinde bella pluſquam civilia inter Populum Urbi dominantem, & Optimates proſcriptos, quae Stephanardus Synchronus Scriptor nuper memoratus in ſuo Poëmate deſcribit. Anno demum MCCLXXVII. partâ Ottoni Vicecomiti Archiepiſcopo victoriâ ad vicum Decimum, & caeſis, aut captis Turrianis, reſtituti ſunt Patriae Nobiles, & novum regimen inſtitutum eſt, in quo primae partes Nobilibus, ſed ſuus etiam locus Populo fuit. Tunc autem Vicecomitum potentiae major in dies acceſſio facta eſt, ita ut dominationem paullatim arripuerit Matthaeus magnus; qui paucis poſt annis dejectus, rurſuſque ſub Henrico Sexto Auguſto quem Septimum vulgo appellamus, reſtitutus, inſigni Ducatui Mediolanenſi tandem fundamenta ſubſtravit. Ita Optimatum regimen & Populi, rerum viciſſitudi-

ne

ne ferente, & familiari olim Rerum publicarum fato, in unum caput coivit. Memineris interea temporum illorum morem. Hoc eſt, quod una ex praecipuis Italiae Civitatibus liberis per ea Secula moliebatur, aut peragebat, exemplo reliquis ſaepe erat, ut idem tentarent atque imitarentur. Atque heic mihi commemoranda Civitas Regienſis, quam inteſtinis ejuſmodi diſcordiis laboraſſe Anno MCXLI. didici e tabulis, quas ex Archivo Canonicorum ejuſdem Urbis depromtas, in ſuam Hiſtoriam Regienſem adhuc MStam intulit Fulvius Azzarius. Illis enim teſtibus, Anno illo Gualterius Archiepiſcopus Ravennas, cujus Metropolitano juri tunc ſuberat Eccleſia Regienſis, ad eam Urbem profectus eſt *pro pace inter Reginos Cives & Capitaneos componenda*. Nomine *Capitaneorum* Nobiles deſignari notum, ii tamen, qui Caſtello alicui dominabantur, & ab uno Imperatore Feudali titulo pendebant. Chartam hanc infra dabo in Diſſertatione LXI. *de Cardinalibus*.

Sed Florentia in primis, acribus ſemper ingeniis abundans, & ad mutationem pronis, heic ſupra ceterarum modum ſpectandam ſe praebuit. Auctor eſt Ricordanus Malaſpina Cap. 141. Hiſtor. Florentin. coepiſſe Plebem in ea Urbe Anno MCCL. extollere caput, quum a Nobilibus Gibellinae factionis nimiis tributis ac probris affligeretur. Itaque ſeditione factâ *levarono la Signoria al Podeſtà, ch'era allora in Firenze; e tutti gli Uficiali rinovarono; e ciò fatto ſanza contaſto, feciono Popolo, con certi nuovi Ordini e Statuti, ed eleſſono Capitan di Popolo Meſſer Uberto da Lucca; e fu il primo Capitano di Firenze, e feciono dodici Anziani di Popolo, due per Seſto, i quali guidavano*

A *il Popolo, e conſigliavano il detto Capitano*. Militiam deinde tum Urbis, tum Comitatus, in varias turmas diviſerunt: uno verbo, totius Reipublicae regimen ſibi vendicarunt. Mercatores ergo & Artifices ii erant, qui leges condebant. Praetorem, ceteroſque Magiſtratus eligebant, & pleraque majora, minoraque officia &
B honores ſibi tribuebant. Adhibebantur quidem & Nobiles ad varios Magiſtratus, ac praecipue ad munia Militiae. Sed hi Populo ſuberant, quum ab iſto duntaxat penderet Praetor; & Antiani Populares cum iſto ſupremam dominationem in omnes exercerent. Fatentem habemus Ricordanum, ſub ejuſmodi regimine optime
C ceſſiſſe Florentinae Urbi, adeoque invidendam concordiam cum fortitudine in negotiis tum belli, tum pacis conjunxiſſe Cives, ut proſpere cuncta procederent, & feliciſſimo ſtatu praeſertim ob amorem & cultum juſtitiae, tunc univerſa Civitas frueretur. Uberti, aliique potentes, ad uſitatum imperium inhiantes, & res
D novas molientes, a furente Populo oppreſſi, ſolum vertere coacti ſunt. Verùm paucos annos in iſto pede Florentiae fortuna ſtetit. Anno quippe MCCLX. ad Montem Apertum a Senenſibus, & a viribus Manfredi Siciliae Regis, quas Nobiles proſcripti ſingulari arte ſibi procurarant, fracti, & caede miſerrimâ affecti Guel-
E phi regnantes, Gibellinis victoribus ceſſere, atque imperium Optimatum Manfredo Regi addictum, inſtauratum fuit. Rurſus verò quum Carolus Andegavenſis Apuliâ, ac Siciliâ potitus, Guelphorum factioni in Tuſcia, ac Lombardia animos, ac robur addidiſſet, Anno MCCLXVI. Populus Florentinus rurſus dominari coepit; atque inde novum regimen emer-

evertit, in quo ſuae etiam partes Proceribus Guelphis fuere, ſed potiores Plebi. Reſtitutis deinde Civitati Gibellinis familiis, ne iſtis quidem negatus eſt aditus ad munera Reipublicae. Nimius eſſem, & facillime Lectori toedium crearem, ſi ſingulas Reipublicae Florentinae mutationes, quod eſt ad regiminis formam, recenſere vellem. Saepe enim ſceptrum uſurparunt Nobiles, ſed saepius Populares, qui ſeveriſſimis Legibus ipſorum Procerum impotentiam coërcebant atque puniebant. Modo Nobiles univerſi e patriâ abacti, bellum patriae inferebant, quod bene multis exemplis conſtat; modò concordes animis ac ſtudiis utrique Rempublicam adminiſtrarunt. Peculiarem quoque Magiſtratum, ut Nobilibus condominantibus obſiſteret, ſibi Populus eligebat, qui *Capitaneus Populi* appellabatur, a *Tribuno Plebis* non diſpar, quem Romana Plebs per vim impetravit. Ejuſmodi Capitaneum Anno MCCL. Florentiae conſtitutum nuper vidimus. Genuenſes eumdem Magiſtratum Anno MCCLVI. & ipſi Populo concedere coacti ſunt. Fuit etiam tempus, quo a Mercatoribus, ac Popularibus ditioribus (*il Popolo graſſo* ii nuncupabantur) diſceſſere Artifices minores ac ignobile vulgus. Ejuſmodi exempla bene multa Genuenſium, Bononienſium, Senenſium, Placentinorum, aliarumque Civitatum Hiſtoria ſuppeditat. Nam & ipſae ejuſmodi aegritudine malùm laborarunt, atque in nonnullis regimen Populare fere ſemper praecellere viſum eſt. Celebris eſt Florentiae ſeditio ac regimen *Ciomporum* Anno MCCCLXXVIII. & ſubſequentibus continuatum. Hoc nomine donata fex vilis Artificum.

A Popularis autem Factio potiſſimùm conſtituebatur e Mercatoribus, Artificibus, ac Opificibus Urbis. Arti unicuique praeficiebatur Tribunus, ſive Confanonerius, qui Vexillum illius deferens, quum opus erat, homines cunctos in eam Artem adſcriptos colligebat, atque regebat. Varius autem Artium numerus fuit pro B voluntate Civium. Alicubi enim rerum potiebantur *Artes majores*, uti Florentiae, ac deinde acceſſerunt & *Artes Minores*. Primam inter illas conficiebant *Judices*, ſive *Doctores*, & *Notarii*; ſecundam *Mercatores pannorum Francorum:* tertiam *Argentarii*, ſive *Nummularii*, vulgo *Campſores* appellati; reliquas conſtituebant C *Artifices pannorum*, *Medici*, *Aromatarii*, ſive *Seplaſiarii*, *telarum Jericarum Opifices*, *minutarum mercium Propolae*, vulgo *Merciarii*; denique *Pelliones*, *Pelliparii* tunc appellati. Conſtabant Artes Minores e *Lanionibus*, *Fabris*, *Calceolariis*, *Carminatoribus*, *Cerdonibus*, *Sarcinatoribus*, *Barbitonſoribus*, *Piſtoribus &c.* A vero non D abhorret, naſcentes, eoque magis adultas in Italia Reſpublicas multos e Romanorum, immo & Graecorum moribus, fuiſſe mutuatas, atque inter cetera didiciſſe ex iis varia haec Artificum Collegia. Nam uti Plutarchus monuit, Numa Rex *Artium diviſionem excogitavit*, *Tibicinum*, *Aurificum*, *Fabrûm*, *Tinctorum*, *Suto-* E *rum*, *Cerdonum*, *Fabrûm aerariorum*, *& Figulorum*. *Reliquas verò Artes in unum redigens*, *unum ex his Collegium inſtituit*. Alexander quoque Severus, Lampridio teſte, Romae *Corpora* conſtituit, ideſt Societates & Collegia Artificum; atque inde *Corporatorum* nomen in Codice Theodoſiano, atque apud alios vetuſtos Scriptores Graecos & Latinos. Itali poſt tot Secula

la eumdem morem renovarunt. Quum verò de tumultu, ac ſeditione metus erat, aut revera motus aliquis in Urbe contingebat, erumpebant omnes arreptis armis, ſinguli ad Vexilliferum ſuae Artis coëuntes, atque inclamantes: *Vivant Artes & Populus*. De iſtis *Artium Collegiis*, *Scholis*, ſeu *Frataliis* pauca alia infra innuam in Diſſertatione LXXV. *de Piis Laicorum Confraternitatibus*. Haec autem Collegia Artium, teſte Aulico Ticinenſi, Tomo XI. Rer. Italicarum, *Paratica* alicubi ſunt appellata; ex quo diſcas, non idem fuiſſe apud Italos *Paraticum*, atque *Paragium*, uti Du-Cangius opinari videtur. Singula autem *Paratica*, pergit ſcribere idem Aulicus, *habent ſua Statuta, eorumque ſingula eligunt Conſules ſuos, & Seniores, quos Antianos appellant; & aliquem de Sapientibus & Majoribus patronum habent, cui de certo ſalario providetur*. Omnes iſtae Artes *Palatium aliud magnum habent pro ſe, quod Palatium Populi nominatur, magnamque campanam, quae quotieſcumque pulſatur (quod rariſſime fit) totus Populus arma ſumit*. Ita Anno MCCLIX. uti tradit Gualvaneus de la Flamma in Manipul. Flor. Cap. 293. Tomo XI. Rer. Italicarum, *Martinus de la Turre juravit Anzianariam & Dominium Credentiae & Paraticorum Mediolani*. Is nempe electus Caput & Praeſes Populi Mediolanenſis adversùs factionem Nobilium. *Paraticorum* quoque mentio eſt in Charta Ferrarienſi Anno MCCVIII. ſupra in Diſſertatione XXX. *de Mercatibus*. Ita in Chronico Mediolanenſi MSto apud me legitur: *Nobiles, ideſt Catanei & Valvaſores, non ſuſtinentes, quod Paratici eligerent Conſules, hoc jus ad ſe converterunt*. Occurrit & alibi eadem vox.

A Denique hi ipſi Artifices de bello & pace decernebant; foedera cum finitimis percutiebant; & quandoque neminem ex Equeſtri Ordine, aut ſaltem nullum e potentioribus, ac primoribus ſinebant gerere Magiſtratum. Quantum irae in animis Patriciorum poſtremus hic rigor excitaret nonnunquam, vel me tacente unuſquiſque intelligit. B Quare ut clavum arriperent integrum, aut ſaltem ejus partem, conſiliis, artibus, ac viribus, perpetuo Nobiles ſtudebant, nunc felici, nunc funeſto ſucceſſu. Accidit autem hac in re aliquid ſingulare, quod tenebris obſitum lucem nunc a me poſcit. Scilicet quum Nobilium coetus publicos honores avidiſſime & ipſe expeteret, C neque ulla alia ratione voti compotes fieri poſſent, complures ex iis conſuevere nomen ſuum ipſis Artibus dare (quod plerumque minime interdictum fuit) atque ita connumerati inter Artifices, publicorum munerum compotes ac participes efficiebantur, id interdum hac oſtentatione fidei & amoris D conſequuti, ut ſuis dominatoribus dominarentur. Dedecori ſibi verterent noſtri temporis Proceres tam alte deſcendere: ſed non erant adeo delicati eorum Seculorum magnates viri, dum ſe deprimendo aſcendere poſſent. Accipe quid Anno MCCCVI. conſtituerit Reſpublica Mutinenſis, quae tunc ad aliarum complurium E morem a Populo ſive a Plebe dominante regebatur. *Quilibet de Societate Populi Mutinae ſcriptus in aliqua vel aliquibus Profeſſionibus, Arte, vel Artibus approbatis per Commune Mutinae, poſſit & debeat ſolummodo habere & admitti ad Officium, beneficium, & ad electionem Defenſorum, Vexilliferi, & cujuslibet alterius Officii, & beneficii, & honoris Communis & Populi*

Muti-

Mutinae. Et ſi quis non exercet (Nobiles quoque heic deſignatos animadverte) *eligat unam, in qua eſſe velit, & pro illa ſolummodo poſſit habere dicta Officia & beneficia. Et poſtquam unam elegerit, poſtea variare non poſſit, nec aliam eligere &c.* Ita factum eſt in nonnullis Civitatibus, ac praecipue Mediolani, ut Nobiles ad Popularium factionem accedentes, imperium paene univerſum arripuerint, & Principatum inierint in patria ſua. Non ſunt obvia in Hiſtoriis & Archivis conſuetudinis hujus exempla: fortaſſis enim recentiores moleſte tulerunt Majores ſuos intueri, quamquam illuſtri loco natos, Artificum, & quandoque vilium, albo adjunctos. Attamen ego, quum Genuae eſſem, animadverti nobiliſſimae Urbis nobiliores Cives olim paſſos, ſe in alicujus Artis catalogo ac Societate inſcribi, quo tempore videlicet Populare regimen ab adminiſtratione Reipublicae Proceres quoque excludebat. Praeterea in MSto Codice membranaceo Bibliothecae Eſtenſis, complectente Commentarios Benevenuti de Imola in Comoediam Dantis, offendi etiam duo folia pergamena, ad compingendum Codicem in calce addita; atque inde hauſi Inſtrumenta duo authentica, quae heic inſerenda cenſui. Videas ibi memoratas *Societates Bechariorum*, ſive *Lanionum*, Bononienſium, & *Sbararum*, hoc eſt, ut opinor, Fabrorum lignariorum, quorum fuit, ſepta aedificare ad publica Torneamenta, ac ſingularia certamina; aut illorum, qui deſtinati erant a Republica ad impediendas repagulis vias publicas, quum rumor, aut ſeditio erumpebat in Urbe. Inſuper animadvertas *Dominos* appellari quoſdam ex ordine *Lanionum*. Hos ego ſuſpicor Nobiles viros, eidem Societati adſcriptos, & potiſſimùm, quod ibi viſus mihi fuerim intueri duos e Familia quadam, quae a nonnullis Seculis cum praeclarioribus non Bononiae tantùm, ſed & Italiae certat. Id profectò nihil detrahat ſplendori illius: attamen ſatius duxi, appoſito aſteriſco, rem tenebris obducere, ne cui moleſtiam nolens ego creem.

Emtio cujuſdam domus facta a Societate Bechariorum, ſive Lanionum Bononiae, Anno 1293.

ANno Domini Milleſimo Ducenteſimo Nonageſimo Tercio, Indictione Sexta, die VI. Aprelis. Dominus Daniel quondam........ Fabri Capelle Sancte Tecle de Lambertatiis, jure proprio in perpetuum dedit, vendidit, & tradidit Domino Niholito *quondam* Domini (*......) Bechario, *ementi, & recipienti nomine & vice* Sociorum ejus Becharicrum, *ad Becharias novas nuper factas juxta Plateam Comunis Bononiae, & juxta domos Lambertinorum, Edificium cujuſdam Domus longitudinis viginti ſeptem pedum, & largitudinis decem pedum & dimidii, ſcilicet Cupos, Lambrecias, Columpnas, Spondas, Mureas, poſitas in ea: ſalvo Spondam anteriorem, que eſt Comunis Bononie. Et omnia que ſpectant de jure dicto Edificio poſito ſuper terreno partim Fratrum Praedicatorum Bononie, & partim Domini Guizardini de Lambertaciis in Capella Sanctae Crucis infra tales confines: ab uno latere Becharias, & ab alio quodam Edificium Comunis Bononie; a latere anteriori Via*

Via plubica, & Platea Comunis Bononie. Ad habendum, tenendum, & poſſidendum, & quidquid ſibi vel alteri eorum vel ſuorum ſucceſſorum placuerit, perpetuo faciendum: cum omnibus & ſingulis, que infra predictos continentur confines, vel alios ſi qui forent, acceſſibus & egreſibus in vias plubicas. Et hoc pro precio & nomine precii viginti trium Librarum Bononie. Quod precium dictus venditor confeſus & contemptus fuit ab ipſo emptore habuiſſe & recepiſſe; renuntians, & ſibi promitens A *dictam venditionem firmam habere &c. & reficere damna & expenſas &c.*

Actum Bononie in Strata Sancti Donati ſub porticu Dicti Domini Niholiti, *preſentibus Domino Laurentio Barberio, Prandino Egidii Calzularii, & Vatendeo Au...... Capelle Sancte Tecle de Lambertaciis, qui dixerunt partes cognoſcere, teſtibus preſentibus.*

B *Poſitum in Memoriali Comunis Bononie per Bonacurſium Petri Notarium dicto Oficio.*

Compromiſſum quorumdam in Miniſtros Societatis Bechariorum & Sbararum, factum Bononiae Anno 1293.

*ANno Domini Milleſimo Ducenteſimo Nonageximo Tercio, Indictione Sexta, die decimo nono Aprelis. Chier, & Federicus Figotius fratres & filii quondam Domini Petrizoli Domini Lambertini de Ulgiano, & Bitinus quondam Manzini, eorum nomine, & nomine & vice Domine Burghine eorum matris, & Albertucii Bonromei, Jacobi Amirati, Jacobi quondam Simonis de........ Bonomi & Albertinelli fratrum filiorum quondam Stephani Bonomi, & Albertucii Figlocaro, Benzevonis quondam Johannini de Butomini, & omnium aliorum ſuorum ſequacium ex una parte: & Jacobellus quondam Bonzeneris Brunelli, Benzenove & Ugolinus ejus * filus, eorum nomine, & nomine & vice ſimiliter dicti Jacobelli, & omnium ſuorum ſequacium ex altera parte, compromiſerunt ſe communiter & concorditer, unanimiter & ſponte in Dominos Johannem Bariſellum, Johannem Bixanellum, Petrizolum de Manzolis..... num Azonis Raninghi Synoninum (* ......) Jacobinum Yvani, Bonazunta de Manzulino...........* Miniſtrales Societatis Bechariorum, *Gui-* C *dolinum Lanfranchinum, Berthalomeum de Caſtagnolo,..... Ardizonis, Jacobum Arardi de Menzonibus, Laurencium Gondoaldi, Johannem Guillielmi, Thomacem Petri Bonaventris, Jacobum de Sancta Maria in Donis,* Miniſtrales Societatis Sbararum, *tamquam in arbitros, arbitratores amicabiles, diſpenſatores, & bonos viros, de litibus &* D *queſtionibus & controverſiis, que vertebantur inter predictas partes, ſeu verti poterant, occaxione injuriarum, offenſionum, vulnerum, & percuſionum factarum per unum de parte in alterum de altera, vel que dicuntur fore facta per aliquem de partibus predictis in aliquem de parte. De quibus vulneribus, percuſionibus, & ofenſionibus facte* E *erant accuſaciones hinc inde. Et generaliter de omnibus & ſingulis ofenſionibus & injuriis, malis & contumeliis factis per dictas partes: & de omnibus litibus & controverſiis tam civilibus quàm criminalibus, que vertuntur ſeu verti poſent inter partes predictas dicta de cauſa. Comitentes predictis arbitris & arbitratoribus plenam licentiam, & liberam poteſtatem, autorita-*

tem & bayliam laudandi, difiniendi, pronunciandi, & ſentenciandi, atque mandandi ſuper predictis, generaliter quidquid eis, vel duabus partibus ipſorum placuerit, & voluerint pro bono pacis & concordie. Promittens una pars alteri ad invicem, & ipſe ambe partes diviſim dictis arbitris & arbitratoribus ſtare, parere, & obedire omni eorum Laudo, vel duarum partium ipſorum dicto, difinicioni, & pronunciacioni ipſorum, que vel quam dixerint, pronunciaverint, vel ſentenciaverint cum ſcriptura vel ſine ſcriptura ſemel vel pluries, diebus feriatis vel non feriatis, ſimul & ſeparatim, partibus preſentibus & abſentibus, ſedendo, ſtando, ubicumque, quandocumque, & quocieſcunque eis placuerit, cum juris ſolepnitate, & omni juris & Statutorum ſolepnitate obmiſſa. Et quidquid laudatum fuerit per dictos arbitros ſuper predictis & quolibet predictorum, illud in continenti retificare, aprobare, & emologare, & efectui demandare, non petendo illud reduci ad arbitrium boni viri. Et predicta omnia & ſingula atendere & obſervare ſub pena quingentarum Librarum Bononie: que pena tociens comitatur, & exigi poſit in ſingulis capitulis hujus Compromiſi & Laudi ferendi, quociens contrafactum fuerit. Et pena ſoluta vel non, nichilominus dictum compromiſum & laudum in ſua maneat firmitate. Item reficere & reſtituere una pars alteri, & ad invicem, omnia ſingula dapna, & expenſas, hac intereſe litis & extra. Pro quibus omnibus & ſingulis firmiter obſervandis & adimplendis obligavit una pars alteri omnia ſua bona tam preſentia quam futura. Inſuper promiſerunt predicti Chier & Federicus & Bitinus, ſe facturos & curaturos omni exceptione remota, quod Domina Burghina mater predictorum Federici & Chieris, & predicti Albertuccius Bonromei, Benzevone Johannini, Albertuccinus Figlocaro, Bonomo, & Ubertinus, & Jacobus Amirati, & Jacobus Symonis, & omnes ſui ſequaces atendent & obſervabunt, & efectui demandabunt omnia & ſingula, que dicta ſeu laudata fuerint per dictos arbitros, vel per duas partes ipſorum: & ſubjacebunt omnibus penis, promiſſionibus, & obligacionibus, quibus ſubjacent predicti Federicus, Chier, & Bitinus dictis nominatis & ſpecificatis in Compromiſſo predicto &c.

Poſitum fuit in Memorialibus Comunis Bononie per Gardum de Doacii Notarium dicto Oficio Memorialium.

Quod tamen animadvertendum eſt, quamquam inficiari nemo poſſit, quin multa interdum ex Populari regimine in Rempublicam bona & commoda effluxerint, quae enumerare non vacat: attamen exploratum eſt, multa etiam incommoda inde manaſſe, praeſertim quum non ſit Populi plerumque indocti, atque in politicis negotiis imperiti ac rudis, immo turbidis animi affectibus prae ceteris obnoxii, recte decernere de magnis rebus, atque utiliora capere conſilia; & potiſſimum ubi Vulgo ipſi facile furenti liceat ſententiam ſuam intermiſcere, & meliorum conſilium pluralitate votorum dejicere. Ad haec quàm facile ſit Vulgus ad jurgia, ad rixas, ad ſeditiones, nihil eſt quod ego commemorem. Propterea Plebejos viros, vileſque Artifices, Ferretus Vicentinus Lib. 3. Hiſtor. Tom. IX. pag. 1053. Rer Italicarum, veluti ineptos ad Reipublicae gubernationem, immo uti pernicioſos, ſuo tempore exſecrabatur atque irridebat. Digna ſunt quae audiantur illius verba, dum narrat indictum temere bellum Venetis a Populo Patavino.

tavino. *Ad haec plebiſcita*, inquit, *vocati ſunt Plebis Magiſtratus, & inanis Populi multitudo, qui, velut aeſtuans dictabat impetus, fieri prorſus denſis vocibus clamitabant. Nempe veſana eſt Vulgi latrantis opinio, quum imperite judicium profert de rebus incognitis. Quid enim huic cum Virtute, cum Prudentia? Quid temperatum aut forte eſt? Vendant Opifices, emantque merces ſordidas. Fabri incudes feriant; & ceteri illiberalium cultores Artium ſua lucra provideant: non ſe gravibus, optimiſque Viris, quotiens de Virtute agitur, ſtolidi inſerant: quod non intelligunt, diſcutere nolint; nec velut putant, id bonum eſſe fateantur.* Hec Ferretus circiter Annum MCCCXXX. ſcribebat, probe experientiâ edoctus, quid in publicis conſiliis, rebuſque magni momenti, ſperandum ſit ab inſcitia ac temeritate intemperantis Plebis. Albertinus etiam Muſſatus, Ferreti aequalis, Lib. 2 Rubricâ 2 de Geſt. Italicor. referens translatum ad Patavinam Plebem regimen Civitatis, haec habet: *Ad Tribunos quidem, quos Gaſtaldiones vocitabant, omnia publica, privataque judicia tranſtulere; & hi omnes Opifices erant, & qui ſordidis commerciis vitabundi volutabantur. Hi forenſes, publicaſque cauſſas, ſedentes, applaudentibus, hortantibuſque Gibolengorum Demagogis, audiebant, judicioque gloriantes finiebant.* Iiſdem, ut opinor, temporibus, aut paulo ante, floruit Frater Jacobus Genuenſis, Ordinis Praedicatorum, qui Libellum MStum reliquit, in Eſtenſi Bibliotheca adſervatum, *de Ludo Schachorum*, ſive *de Moribus hominum*. Ibi Lib. 2. Cap. primo ſcribit: *Populares diſcant ſuis officiis & Artibus intendere. Conſilia verò, & Civitatis regimen, ac bellorum ordinem, Nobilibus permittant tractare.*

A *Qualiter enim ſciret conſulere Popularis, qui numquam ſtuduit circa conſilia? Quale dabit conſilium, qui adhuc ignorat naturam rei ſuper qua conſilium eſt habendum? Vacent ergo & intendant officiis aut miniſteriis, quibus ſunt apti &c.* Neque diverſa fuit ſententia Joanni Villanio, qui Lib. 12. Cap. 42. Hiſtoriar. immane diſſidium, bel-

B lumque civile deſcribens, obortum Florentiae inter Nobiles ac Populum, legeſque ab eodem Populo furente, Anno MCCCXLV. promulgatas, dolens ait: *E nota, che ſa il reggimento delle Cittadi, eſſendone Signori Arteſici, e gente Manuale, e idioti &c. Male ſiamo retti per li Popolani graſſi, e per li piccoli via*

C *peggio.*

At inquies: ergo omnia peſſum ierint in regimine Populari, quando non ſolùm ad conſultandum de ſalute Reipublicae adhibere opus erat ejuſmodi capita, rationis non raro expertia, ſed etiam eorum judiciis ac ſententiis parendum fuit. Bona verba, quaeſo. Ut ut certe ex Ge-

D nerali Conſilio Populi, quo tum ſapientes, tum inſipientes longe plures coibant, incommoda haec nonnunquam emergerent: attamen e minori Conſilio, hoc eſt *Credentiae*, ſive *Secreto*, a quo pleraque Reipublicae negotia pertractabantur atque expediebantur, plerumque haec minime timenda erant. Iſtud enim conſtitue-

E bant Praetor, ſeu Capitaneus, inter prudentiores fere ſemper ſelectus, tum *Antiani*, aut *Sapientes*, e Populo ob eorum prudentiam ac mores, probati. Accedere etiam conſueverunt ad omnes deliberationes, & praeſertim in arduis, *Judices*, hoc eſt, *Doctores*, quorum vel in ipſo Optimatum regimine magna ſemper fuit exiſtimatio & uſus; ita ut neque prudentia,

neque ſana conſilia, Plebe etiam regnante, ſaepe deſiderarentur. Olim propterea Doctoralis laurea maximi facta eſt, atque ipſi Nobiles ſolicite operam ſtudio Legum dabant, ut Doctorum inſignia ſibi compararent: hac enim ratione ad intima Reipublicae conſilia facilius advocabantur, & glorioſum erat appellari *Miles & Doctor*, ſive *Dottore e Cavaliere*. Unum tamen experientia docuit, melius ſemper fuiſſe Civitatibus atque Provinciis, quum uni Nobiles, aut ſaltem aeque Nobiles ac Populus concordibus animis & poteſtate temperata Rempublicam adminiſtrarunt. Certe quoties in alterutram partem dominatio inclinavit, uberiores fructus ſapientiae ac felicitatis plerumque ex Nobilium, quàm e Plebis regimine proceſſere. Generoſis autem ac bonis Regibus, & Principibus Populum regentibus, nihil in Monarchia plerumque deſideratum eſt, quod Ariſtocratia, aut Democratia polliceri poſſit. Sed & illud in mores eorundem temporum invectum eſt, videlicet etiamſi per Nobiles & Plebejos junctis animis Reſpublica regeretur, attamen excluſos fuiſſe e regimine illos Nobiles, qui potentiâ ceteris praeſtabant. Neque enim ſat libertatis relictum videbatur ſuffragiis ac deliberationibus Civium, ſi homines tot opibus & clientelis turgidi aliquid auctoritatis in publicis conſiliis retinerent. Hac etiam ratione cavebatur, ne praepotentes ad clavum Reipublicae adſciti, contra illius libertatem quidquam facilè molirentur. Id praecipue actum Mutinae, ut vetera Urbis acta produnt, in quibus Nobilium familiae a Conſilio excluſae ſigillatim recenſentur. Id quoque a Brixiana Republica Anno Chriſti MCCCXXX. praeſtitum memoriae prodidit Jacobus Malvecius, in ejus Urbis Chronico pag. 1000. Tomi XIV. Rer. Italicarum. Neque in aliis Civitatibus ejuſmodi cautelae exempla deſiderantur. Habeo heic vetera Mutinenſium acta, quibus ejuſmodi conſuetudo mirifice illuſtretur. In Archivo, inquam, ejuſdem Civitatis adſervatur *Liber Nobilium & Potentum Civitatis Mutinae & Diſtrictus, nec non & quorumdam aliorum Popularium* (en ut praeter potentes Cives, Nobilitate generis praeſtantes, aliqui etiam Populares ad gubernaculum Reipublicae accedere non ſinebantur) *qui digni non ſunt eſſe in Populo praeſenti; conditus & factus tempore Magnifici viri Domini Munſi de Sabatinis de Bononia, honorabilis primi Capitanei Civitatis & Populi Mutinae, ſub Anno Domini MCCCVI. Indictione IV. de Menſe Februario*. Subſequuntur nomina ſingulorum. Ego nonnulla excerpam. *In Porta Sancti Petri* (hoc eſt, in primo e quatuor Quarteriis Urbis) *Dominus Bernardinus de Garſonibus*. Adduntur alii ejuſdem Familiae, uti & in ſubſequentibus: *Dominus Nicolaus de Bochetis: Dominus Rambalducius de Munariis: Dominus Guilielmus &c. Comites de Gomola: Dominus Albertus de Livizzano*. Succedunt aliae Familiae *de Malguizardis; de Monturſio; de Campilio; de Gorzano; de Guillia; de Bazano*, aliquo tamen diſcrimine; nam ex his Familiis nonnulli ſigillatim nominantur ut excluſi; in aliis vero *omnes de dicta Domo* excluſi dicuntur. *In Porta Albareti, Dominus Ugolinus &c. de Savignano*; tum Familiae *de Nonantula; de Guidoctis; de Paſſapontibus; de Baſtardis. In Porta Cittanovae Dominus Thobias, Dominus Jacopinus, Dominus Gerardus, Dominus Franciſcus, Dominus Gerardinus*

nus de Rangonibus, *Dominus Saxolus de Saxolo*. Adtexuntur Familiae *de Fredezonibus*, *de Fredo*, *de Gorzano*: deinde *Dominus Franciſcus &c. de Pizis*, *ſive de Mirandula*: nunc *i Pichi*, olim Mirandulae Domini. Tum pone ſequuntur Familiae *de Doxiis*; *de Gazo*, *ſive de Soleria*; *de Sancto Martino*. *Dominus Guidoctus Archipresbyter de Ziliano* (nunc *Ciano*); *Dominus Zampaulus Archipresbyter de Cittanova*; *Dominus Guido Archipresbyter de Sorbaria*. Adduntur Familiae *de Guidonibus*; *de Spezzano*; *de Paltoneriis*; *de Ganaceto*. *Dominus Aegidius &c. de Piis*: *de Adelardis*: *de Macreto*: *de Boccadeluziis*: *de Papazonibus*: *omnes illi de Bochabadatis*: *de Pizis*: *de Fregnano*: *de Balugola*: *de Fante*: *de Padellis*: *de Doxiis*. *In Porta Bajoariae Dominus Manfredinus de Saxolo*: *de Rodelia*: *de Garſonibus*: *de Balugula*: *de Varana*, *ſive de Lecateris*. Reliquos omitto. Non uni Familiae apponuntur haec verba; *& omnes alii de dicta Domo*, *tam Clerici quam Laici*, *& tam naturales quam legitimi*. Eodem tempore inter proſcriptos connumerantur quidam *Nobiles & Populares*, ac prae ceteris nonnulli *de Boſchetis*, *de Rangonibus*, *de Guidonibus*, *de Saxolo*, *& omnes de Garſonibus*, & complures *de Rodelia*. Denique illic habetur *Magna Maſſa Populi*. Hoc eſt, omnes, quibus erat locus in generali Conſilio Mutinenſis Democratiae, ſigillatim recenſentur, tam Nobiles, quàm ignobiles.

DE

DE INSTITUTIONE

M I L I T U M,

quos *CAVALIERI* appellamus,

& de *INSIGNIIS*,

quae nunc *ARME* vocantur.

D I S S E R T A T I O

QUINQUAGESIMATERTIA.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMATERTIA.

INter Seculorum barbaricorum mores unus praecipue maxime tunc commendatus ſe offert nobis: ſed qui jandiu in deſuetudinem abiit, & in Hiſtoria tantummodo eorum temporum legendus eſt. Is fuit inſtitutio *Militum*, qui vulgari noſtrà Linguâ *Cavalieri* appellabantur. Jam vidimus in Diſſertatione XXVI. de *Militia*, apud Italicos praeſertim, ſub *Militum* nomine veniſſe Equites legionarios, qui videlicet equo militabant, aut merebant in bello, quum contra *Pedites* dicerentur, qui pedibus militiae vacabant. Hi *Plebeji Milites* ab aliquibus appellati ſunt. Sed aliâ ſignificatione, & quidem longe nobiliori, adhibita etiam fuit vox *Miles*, nempe ad eos Nobiles deſignandos, qui praecipuis ceremoniis militari cingulo donabantur, quales noſtris diebus ſunt Equites Ordinum Militarium. Ita apud Romanos non minus *Equites* nuncupati fuere legionarii equo merentes, uti *Peditibus* oppoſiti, etiamſi nobilitatis inſigniis carerent, quam qui Equeſtris ordinis erant, & *Equites Romani* vocabantur, & poſt Senatores illuſtri nobilitate fulgebant. Peculiaris igitur hujuſmodi *Militiae* (*Cavalleria* a nobis ap-

A pellatae) origo a Populis Septentrionalibus petenda eſt, quorum innumerae phalanges, Gothi, Langobardi, Franci, Germani, Italiâ potiti, ſuos mores in haſce Provincias intulere. Vetuſtiſſimus & diligentiſſimus Germaniae pictor Tacitus in Libro de Moribus Germanorum, Cap. 13. haec ſcripſit: *Arma ſumere non ante* B *cuiquam moris, quàm Civitas ſuffecturum probaverit. Tum in ipſo Concilio vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus, ſcuto frameâque juvenem ornant. Haec apud illos toga, hic primus juventae honos: ante hoc domus pars videntur, mox Reipublicae.* En quâm ſolenne tum foret gentibus illis Arma primum ſumere, & honore C Militiae ornari: Militiam enim Populi ii ingentis decoris loco ſemper habuere. Langobardis autem, Populis & ipſis Germaniae tribuendis, & ab ipſo Tacito attributis, conſuetudo fuit, ut Regum filii, non a patre, ſed ab alterius gentis Rege armis primum induerentur. Apud Paullum Diaconum Libro primo Cap. D 23. de Geſtis Langobardorum, petentibus ab Audoino Rege Langobardis, ut Alboinum filium convivam ſecum haberet, is reſpondit: *Se hoc facere minime poſſe, ne ritum gentis infringeret. Scitis enim, inquit, non eſſe apud nos conſuetudinem, ut Regis cum patre filius prandeat, niſi*

prius a Rege gentis exterae, arma ſuſcipiat: hoc eſt, ſolenni ritu Miles conſtituatur. Jam Alboinus idem Gepidarum Regis filium *ſpatâ percutiens* in proelio proſtraverat. Et nihilominus profectus ſubinde eſt Alboinus ad eumdem Gepidarum Regem, antea hoſtem, qui *ſumens arma Turiſmundi filii ſui, jam interfecti, ea Alboin tradidit, eumque cum pace incolumem ad patris Regnum remiſit.* At Franci, Germanici Populi & ipſi, ne enſem quidem filiis Regum dabant ſine aliquot rituum pompa. Id autem fiebat, quum adoleſcentiam inibant. Auctor Vitae Ludovici Pii apud Du-Cheſnium ad Annum Chriſti DCCXCI. inquit: *Patri Regi Rex Ludovicus Ingelheim occurrit, indeque Renesburg cum eo abiit: ibique enſe jam appetens adoleſcentiae tempora, accinctus eſt.* Nemo non intelligit, id ab Hiſtorico adnotatum, quod pluribus ceremoniis res tunc ageretur, & celebrata multum foret. Atque ob eamdem cauſam Anonymus Salernitanus in Paralipomenis a me editis Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. Cap. 80. pag. 233. memoriae prodidit, Siconem puerum, Siconolfi Salernitani Principis filium, aliquot annos in aula Ludovici II. Auguſti verſatum fuiſſe. *Sed dum adoleſcens factus fuiſſet, ex more ipſi jam dictus Rex arma donavit, atque cum honore Salernum miſit.* Inquit ille *ex more:* invaluerat enim conſuetudo, ut illuſtrium virorum filii honoris gratiâ a Regibus, ac Principibus armis primùm induerentur, uti etiam moris fuit, eadem arma dono dare accipientibus. *Arma* autem *dare* idem erat, ac Militari cingulo accingere, ſive *Militem*, aut Equitem creare. Quum verò *Militaris cinguli* mentionem apud veteres comperimus, non aliud videtur per eam vocem ſignificari, niſi *Enſem*, quo cingebatur, quiſquis ad honorem Militiae admittebatur. *Militare cingulum*, aut *cingulum Militiae* non ſemel occurrit in Codice Theodoſiano. Vetuſtis autem Seculis latior hujus vocis ſignificatio fuit, quum quoſcumque Milites indicaret, ſive equo, ſive pedibus militarent. Non idem fuit Seculis barbaricis. In Vita Sancti Authperti Vulturnenſis Abbatis, aevo Caroli Magni, *plurimi ex Aula Regia Militiae cingulum deponentes in ſancto propoſito Religionis ei* (Authperto) *adhaeſerunt.* Sed praecipue poſt Decimum a Chriſto nato Saeculum, *cinguli Militaris* nomen, & honor pertinuit ad Equites nobiles, de quibus nunc nobis ſermo.

Et horum ſane frequentior mentio occurrit apud Hiſtoricos Italicos, Germanos, Francos, Britannos, poſt Annum Chriſti Milleſimum, quia res peragi tunc coepta eſt diverſis, ac illuſtrioribus etiam ritibus, quàm qui apud veteres adhibebantur. Duobus autem modis *Militarem* honorem conſequi conſueverunt Nobiles viri (non enim niſi Nobilibus ejuſmodi ornamentum conferre mos fuit) ſcilicet aut in bellicis expeditionibus, aut pacis tempore, occaſione inſignis alicujus celebritatis. Tunc enim, quo praeclarior erat Princeps, aut Militiae Dux, arma tyroni conferens; & quo ſplendidior, ac magis memorandus locus & tempus conlati muneris: eo major gloria, & decus in novos Milites redundabat. Sed ii potiſſimum ſe felices, ac honoratiores cenſebant, quibus licebat in proelio militaria arma primum ſuſcipere. Propterea nobiles adoleſcentes convolabant ad bellum, ut egregio aliquo facinore fortitudinem ſuam probarent, eâque

eâque ratione tanquam praemium decus ejuſmodi conſequerentur. Iſti verò, antequam *Milites* crearentur, *Armigeri* vocabantur, ſive *Scutiferi*, & *Scutarii*, vulgo *Scudieri:* quae nominum diverſitas probe tenenda eſt, ad aſſequendam Hiſtoricorum mentem, a quibus memorantur interdum in aciebus *Milites*, & *Scutarii*, *Cavalieri*, e *Scudieri*. Non loquar heic de Scutiferis gregariis: ſolebat enim quiſque Militum, ſeu Equitum adducere ſecum unum, aut plures Armigeros, eiſque ſcutum ſuum, ac lanceam commendare, repetiturus quum pugna imminebat. Neque ſpectatores nudi proeliorum fuere id genus ignobiles Armigeri; quippe enſe & haſtâ, ac aliis armis accincti pugnabant & ipſi, quoties conſerendae manus erant. De hiſce agi puto in Statutis Populi Veronenſis Anno MCCXXVIII. promulgatis, ac ab amico meo Bartholomaeo Campagnola editis, Cap. 183. *Item prohibebo, ne quis deferat lanceam vel lanzonem, nec haſtam acutam, vel paratam ad ponendum intus ferrum lanceae vel lanzonis, vel arcum baleſtum cum pilotis & ſagittis, per Civitatem vel ejus diſtrictum, niſi ſit Miles, vel ejus Scutifer, cum vadit cum domino ſuo ſine fraude, qui poſſit portare lanceam.* Principibus quoque ſui erant Armigeri, utique Nobiles. Rogerius poſtea Siciliae Comes, uti ſcribit Gaufredus Malaterra Lib. 2. Cap. 4. Hiſtor. Siculae, Tomo V. Rer. Italicar. *inermis, excepto clypeo ſolo, & enſe, quo accinctus erat,* nocte quadam Siculam tellurem ſcrutabatur; *Armiger namque cum armis ſubſequebatur*. Occurrunt hoſtes. Ille *perlongum ducens ab Armigero arma recipere, ſolo enſe ſuper eos irruit*. Itaque loquor de *Scutiferis* hiſce illuſtri loco natis, quibus commune id nomen fuit, quod, uti opinor, ſe comites adderent Principibus, aut exercituum Ducibus, aut illuſtrioribus Militibus; eorumque Scutum ac haſtam deferrent, donec ob merita virtutis & obſequii dignos ſe oſtenderent, quibus Militaria inſignia ac arma traderentur. *Armigeri honorarii* interdum ii appellantur, ut a plebejis diſtinguantur. Landulphus de Sancto Paulo in Vita Sancti Arialdi, Auctor paene ſynchronus, apud Puricellium haec habet: *Iiſdem temporibus* (hoc eſt, circiter Annum Chriſti MLX.) *Herlembaldus de Cottis, frater Landulphi, a Hieroſolymis redierat, Miles factus*. Vetuſtiorem quoque ejuſmodi *Militum* mentionem habemus in Diplomate Ottonis III. Auguſti, Tomo I. pag. 493. Hiſtor. Eccleſ. Placentinae, edito jandudum a Campio. Nimirum eſt Privilegium Anno DCCCCLXXXIX. ab eodem Ottone conceſſum Lanfranco, Opizoni &c. Brachifortibus, quos, ait, *cum nos hodie ante in Miſſarum ſolemniis in Eccleſia Sanctae Brigidae Milites novos creaverimus, deceatque ipſos uti novos Milites novâ noſtrorum beneficiorum largitione praerogativâ laetari &c.* Verùm Diploma illud commentitium undique ſe prodit, tum quod Otto ibi teſtans inducitur, ſe fidem Nobilium Brachifortium fuiſſe expertum *in noſtris exercitibus, quos tam contra Latinos, quàm contra Graecos exercuimus:* quod omnino falſum; praeſertim quum Diploma datum dicitur *XV. Kalendas Decembris, Anno Incarnationis Domini DCCCLXXXIX. Indictione Primâ, Anno Domini Ottonis Tertii, Imperii ejus Quinto*. Apage impoſtorem. Anno tantùm DCCCCXCVI. Otto Tertius Imperium iniit. Sed haec miſſa faciamus.

Quum verò inſtabat acre aliquod proelium, ſive diſcrimen bellicum, aut poſt proelium parta erat victoria, tunc nobilibus *Scutiferis* nuper deſcriptis loco ſtimuli ad fortiter agendum, ut praemii loco pro fortiter geſtis, Militaris honor conferebatur. Non omnibus quidem, ſed quibus aut inſignior nobilitas, aut apud Principem major gratia, aut in pugna eminentior fortitudo, decus ejuſmodi procurabat; niſi fortè extraordinarius aliquis caſus multis aditum ad illud conſequendum aperiret. Fulcherius Carnotenſis Lib. 2. Hiſtor. Hieroſolymitan. Cap. 2. haec habet: *Monente Rege quicumque potuit, de Armigero ſuo Militem fecit*. Teſte quoque Dominico de Gravina in Chronico, Tomo XII. Rerum Italicar. pag. 649 quum condictum fuiſſet proelium inter Ludovicum Tarentinum, poſtea Apuliae Regem, & Hungaros Anno MCCCL. *Plurimi Neapolitani Nobiles, filii Nobilium Militum, occaſione faciendi proelii, eidem Domino Ludovico honorem Militiae poſtularunt; ut quum Nobiles ſint, ſi aliquem eorum deficere contingat in proelio, fama vel nomen Militiae ſibi reſtet, ut moris eſt bellicorum. Ut autem unuſquiſque dictorum Nobilium ad committendum proelium animoſior ſe demonſtret, ſpopondit, & placuit dictorum Nobilium petitio ſibi facta. Et eodem die zonâ Militiae decoravit nobiliſſimos Juvenes ſeptingentos & ultra*. Prodigalitas haec viſa fuerit anterioris aevi moderationem metientibus. Appellati quoque fuerunt *Domicelli*, qui ad Militaris cinguli honorem adſpirabant, e nobilibus ac Militaribus viris plerique progeniti. Inde Italicum *Donzello* eâ ſignificatione: quae vox apud Johannem Boccacium, aliosque veteres Etruſcos Scriptores

A occurrit. In Annalibus Genuenſibus Caffari, ad Annum MCCXXV. mentio eſt Militum quinquaginta Thomae Comitis Sabaudiae, quorum ſinguli procedebant *cum Donzello, & duobus Scutiferis*. Alii quinquaginta Milites ſub Lotheringo de Martinengo militabant, *quorum quiſque erat cum duobus equis, & cum tribus Scu-*

B *tiferis, & Donzellis bene armatis*. Nempe *Scutiferi* hoc in loco gregarii milites ſignificantur; *Donzelli* verò illuſtri loco nati. Propterea Ugutio Grammaticus ſcripſit: *Domicelli, & Domicellae dicuntur, quando pulchri juvenes Magnatum ſunt ſicut ſervientes*. Vox ipſa eorum nobilitatem indicat: *Domicelli* quippe nuncupati, nempe

C *Domnicelli*, quod eſt diminutivum nominis *Domnus*, quodque reſpondet Italico *Signorotto* aut *Signorello*. Joannes quoque Villanius Lib. 7. Cap. 63. Hiſtoriar. ſcribit, miſſos a Florentinis ad Carolum I. Siciliae Regem *cinquanta Cavalieri di corredo, e cinquanta Donzelli gentili uomini di tutte le principali Caſe di Firenze per*

D *farli Cavalieri*. Frater Jacoponus Tudertinus circiter Annum MCCXCVIII. ajebat:

Che fui, como a me pare,
Donzello en bel ſervire,
E ornato Cavaliere,
Bello e coſtumato.

E Hiſce verò non licebat ad eamdem menſam cum Militibus aſſidere: quod ſi ſimul ſedebant, humilior erat ſella Scutiferi, quàm Militis. Calcaribus argentatis duntaxat utebantur, quum Calcaria deaurata ornamentum ac inſigne peculiare Militum forent, qui propterea *Cavalieri a ſperoni d' oro* appellabantur. Erant etiam, qui locum ſibi in Torneamentis

tis quaerebant, ut ibi virtutis ſive fortitudinis ſuae experimento dato, cingulum Militare conſequerentur. Id certe apud Anglos in uſu fuit. Matthaeus Paris ad Annum MCCXLVIII. haec habet: *Die Cinerum coeptum eſt Torneamentum magnum, ibique Willelmus frater Domini Regis uterinus, Tyro novellus, ut titulos Militiae ſibi famoſos adquireret, ſe animoſa praeſumtione ingeſſit. Sed aetate tener, & viribus imperfectus, impetus Militum durorum & Martiorum ſuſtinere non praevalens, manſit proſtratus*. Qui verò ex imperitia in hiſce certaminibus deficiebant, ex legibus Militiae flagra ſuſtinere cogebantur. Quare de illo Willelmo ſubdit Paris: *Et egregie, ut introductiones Militiae initiales addiſceret, baculatus eſt*. Alia lepidi hujus moris exempla praetereo, quem tamen Itali numquam adoptaſſe mihi creduntur. Alteram creandi Milites occaſionem ſuppeditare conſuevit ſplendida aliqua Curia, ſive ſolennis conventus a Principibus habitus, aut adventus Imperatoris, Regis, eximiive alicujus Principis, aut alius aliquis feliciſſimus rerum eventus. Tunc enim qui generis nobilitate ſupra ceteros eminebant, aut gratiores Principibus, Regibuſve erant, opportuno illo tempore honore Militiae ornabantur. Anno MCXXXV. uti memoriae prodidit Alexander Abbas Teleſinus Lib. 4. Cap. 5. Hiſtor. Rogerius Siciliae ac Apuliae *Rex duos liberos ſuos ad Militiam promovit, Rogerium ſcilicet Ducem, & Tancredum, Barenſem Principem. Ad quorum laudem & honorem quadraginta Equites cum eiſdem ipſis Militari Cingulo decoravit*. Quum Anno MCCCXXVIII. Canis Scaliger, Veronae ac Vicentiae Dominus, Patavinam Civitatem ſuae ditioni addidiſſet, ut eſt in Additamentis ad Chronicon Veronenſe Pariſii de Cerreta, Tomo VIII. Rerum Italic. *Veronam reverſus ad gloriam ampliorem de obtentu Civitatis Paduae ultimo Octobris maximum gaudium & Curiam celebravit; & creavit triginta octo Milites manu ſua de diverſis partibus Lombardiae*. Leguntur ibi nomina ſingulorum, eorumque Familiae inter Italicas praecipua nobilitate ſplendebant. Et quod ibi, atque alibi animadvertendum eſt, non adoleſcentes tantùm, ſed & viri maturi; neque Proceres duntaxat ad hocce ornamentum inhiabant, verùm etiam Principes ipſi ſublimiores. Azzo Marchio Eſtenſis, Ferrariae, Mutinae, Regii &c. dominus, teſte Auctore Chronici Eſtenſis, Tomo XV. Rerum Italicar. Anno MCCXCIV. *factus fuit Miles per Dominum Ghirardum de Camino, qui tunc erat Dominus Civitatis Trivixii, ſuper Plateam Communis Ferrariae, ante portam Epiſcopatus. Et eodem die & horâ dictus Dominus Marchio Azzo fecit quinquaginta duos Milites ſuis manibus, ſcilicet Dominum Franciſcum ejus fratrem, & alios Ferrarienſes & Mutinenſes, Bononienſes, Florentinos, Paduanos, Lombardos; & magna Curia tunc fuit in Ferraria*. Audi & Auctorem Chronici Parmenſis ſynchronum, Tomo IX. Rer. Italicar. eadem narrantem his verbis ad Annum MCCXCIV. *In feſtivitate omnium Sanctorum Dominus Azzo Marchio Eſtenſis, una cum Domino Franciſchino fratre ſuo congregavit in Civitate Ferrariae maximam & honorabilem Curiam omnium Procerum Civitatum Lombardiae de amicis ſuis. In qua Curia factus fuit Miles cum praedicto fratre ſuo per Dominum Gerardum de Camino Dominum Treviſii. Et ipſe Dominus*

nus Azzo Miles factus, incontinenti fecit alios quinquaginta duos Milites ſuis propriis expenſis, quandiu fuerunt in Civitate Ferrariae &c. Verba illa *ſuis propriis expenſis* animadverte: quippe Principum liberalium mos fuit in Curiis ſolennibus arma, equos, veſtes, ac alimenta novis Militibus a ſe creatis largiri.

Ceterum quibus in Urbibus multum aut nimium Populo, ſive Plebi, auctoritatis erat; ex ipſa etiam Plebe interdum viri ad nobile Militiae cingulum promovebantur. Quod & animadvertit Otto Friſingenſis Lib. 2. Cap. 13. de geſt. Friderici, ubi de Italicarum Urbium regimine ſcribens, ait: *Ut etiam ad comprimendos vicinos materia non careat, inferioris conditionis juvenes, vel quoslibet contemtibilium etiam Mechanicarum artium Opifices, quos ceterae gentes ab honeſtioribus & liberioribus ſtudiis tamquam peſtem propellunt, ad Militiae cingulum vel Dignitatum gradus aſſumere non dedignantur.* Quod ſi non in proeliorum diſcrimine, neque poſt victoriam hoſtium, neque in ſolennibus Principum Curiis, ſed in Urbibus pacificis, Militiae honor conferendus erat, tunc eximio apparatu, grandibuſque expenſis res peragebatur, ſcilicet equis, armis, veſtibus, comitatu, & conviviis, magnificentiam undique ſpirantibus. Quare qui rei familiari conſulere ſtudebant, in bella proficiſci amabant, & proelii potius occaſionem praeſtolabantur, quae ſibi honorem ejuſmodi parerent ſine marſupii jactura, & praecipue quod parta in agone Martis ejuſmodi dignitas glorioſior eſſet, & longe pluris haberetur, quàm collata extra armorum pericula. Avarities autem iis objecta, qui bella averſati, alias conquirebant rationes cinguli Militaris captandi, ſimulque parcendi expenſis in illo recipiendo conſuetis. Matthaeum Villanium audi Lib. V. Cap. 13. haec ita ſcribentem ad Annum MCCCLV. de Carolo IV. Auguſto, in Urbem Senenſem ingrediente: *In queſto abboccamento otto Cittadini pompoſi e avari, per ceſſare la debita ſpeſa alla Cavalleria, ſi feciono a lui fare Cavalieri. E appreſſo entrato nella Città ne gliene occorrieno molti ſanza ordine o proviſione. Egli avviſato del lieve e vano movimento di quella gente, commiſe al Patriarca, che 'n ſuo nome gli faceſſe. Il Patriarca non potea reſiſtere a farne tanti, quanti nella via glien' erano appreſentati. E veggendone così gran mercato, aſſai ſe ne feciono, che innanzi a quell' ora niuno penſiere avieno avuto di farſi Cavaliere, nè provveduto quello, che richiede a volere mantenere Cavalleria. Ma con lieve movimento ſi faccano portare ſopra le braccia a coloro, ch' erano intorno al Patriarca: e quando erano a lui nella via, gli levavano alto, e traevan loro il cappuccio uſato; e ricevuta la guanciata uſata in ſegno di Cavalleria, mettieno loro un Cappuccio accattato col fregio dell' oro, e traevangli della preſſa, ed eran fatti Cavalieri.* Tum illos Villanius ridet, & avaritiae arguit, quod Militiae decus conquiſierint, ſenza *avere fatto alcuna ſolennità in comune, o in diviſo, a onore della Cavalleria*, quamquam forent *Nobili e ricchi Cittadini, & Uomini di natura pompoſi.* Verùm Militiae honore inſigniti tam commodâ ratione ac viâ pauci aeſtimabantur, aut nihili faciendi erant, uti animadvertit Seculo Chriſti Quintodecimo Michaël Savonarola in Opuſculo *de laudibus Patavii*, quod, uti nondum editum, ego in hoc Opus inferam. Ejuſmodi Equites, ſi-

ve

ve Milites, iis comparabantur, qui Lauream Doctoralem ſine ſtudio Literarum olim quoque corradebant. Nimirum iis tantùm digne conferebantur ornamenta Militiae, qui aut fortiter in bello egiſſent, aut acturi proxime in aliquo proelio erant. Quid verò Senenſi in Urbe moris obtinuerit quum novi Milites crearentur, quae etiam dona tunc oblata fuerint, docent nos Clariſſimi Benvoglienti Notae ad Chronicon Senenſe ad Annum MCCCXXVI. Tomo XV. Rer. Italicarum. Non omnium autem fuit novos conſtituere Milites, quum id ſpectare conſueverit ad eos, qui ſimili ornamento antea condecorati fuerant, uti nunc fieri videmus in adjungendis praeclariſſimo Ordini Militum, ſeu Equitum Velleris Aurei, novis Militibus. Aliquando tamen contigit, ut Senatus, Populuſque alicujus liberae Urbis facultatem ſibi tribueret creandorum Militum. Exemplo erunt Florentina Civitas, atque Arretina (*), & Senenſis, quae Syndicum non ſemel, ſive Procuratorem, conſtituerunt ad creandum Militem, ſtrenuum aliquem ſpectatae virtutis virum. Multo autem aequius id ſibi licere cenſuerunt Reges, ac Principes Regalibus quibuſque fruentes. Porro vulgaris ritus in conſtituendis Militibus hic fuit. Princeps, ſive alius quicumque ejuſmodi honorem conferens, percutiebat collum aut humerum tyronis Armigeri, genibus terram tangentis, enſe ex illius manibus accepto, haec verba dicens: *Eſto probus Miles*. Interdum etiam oſculum ejus ori dabat. Tum juſſu Principis, unus aut duo veterani Milites talis ambobus novi Militis calcaria alligabant. Ea verò deaurata eſſe, ſive, ut appellabant, aurea, conſueverunt: unde manavit frequens apud nonnullos uſus, eos nuncupandi *Cavalieri a ſperon d'oro*. Neque tantùm calcaribus deauratis utebantur Militiae dignitatem conſequuti, ſed etiam Pomum enſis, ac ferrum illius capulo impoſitum, auro illita geſtabant. Dantes Purgat. Cap. 16.

- - - - - - - - - - - ed avea Galigaio
Dorata in caſa ſua già l'elſa, e'l pome.

Hoc eſt Militiae honore inſignitus fuerat, uti antiquus Dantis Scholiaſtes Benevenutus de Imola teſtatur.

Itaque Militari Cingulo, ut cum Latinis loquar, cincti eâ ratione Nobiles Viri, appellari etiam conſueverunt *Milites adobati*, hoc eſt ſolenni ritu *armis inſtructi & ornati*. Eſt enim Italis *Adobbare*, ſive *Addobbare*, *Ornare*, *Fornire*, idem atque exornare. In Statuto Mediolanenſi Part. 2. Cap. 5. legitur: *Juriſperiti Collegii Judicum Mediolani*, & *Milites adoptati*, *ſint ipſo jure de Conſilio majori Communis Mediolani*. Scribendum *Milites adobati*. Hanc vocem Du-Cangius in Gloſſario e Latino *adoptare confectam* putat. Viro magno non aſſentior, quum Italica Lingua Latinum adoptare reddat *adottare*, non *adobbare*. Uti neque Menagio, qui a neſcio quo *adduplicare* (nobis *addoppiare*) arceſſit. Neque Furetterio, qui ab *adaptare* derivat: quod Italis eſt *adattare*. Nulla ex hiſce interpretationibus, uti contorta & coacta, probanda videtur. Nobis Italis ſunt voces ex Gothica, ex antiqua Saxonica, ex Arabica, aliiſque peregrinis Linguis, immo ex antiquio-

(*) Vide ad id adnotata erudite per Cl. Franciſcum Redi ad Dithyrambum ſuum, cui titulus: *Bacco in Toſcana*; de quibus infra Murat. col. 164. & ſeqq.

quioribus omnino deperditis deſcendentes, quarum originem facile nunc nemo indicet. Inde potius petenda eſt hujus vocis nativitas. Georgius Hickeſius in Grammatica Franco-Teotiſca, pag. 91. animadvertit, apud Islandos, Scandios, & Saxones, adhiberi voces *at dubba*, *dubban*, ſignificantes *Equitem creare, vel ad honorem Equitis aliquem ſolemniter provehere. Inde quod Equitem creatum veſtimentis, & armis ſplendidis ornare ſolebant*, *Addobbare in ſpeciali ſenſu*, *Adornare* dixerunt. Quod certum habeo, apud Italicos vox *Adobare* ante multa Secula in uſu fuit: nam inter Cives praecipuos & Conſules Reipublicae Mutinenſis, Anno MCLXXIII. & ſubſequentibus ſplendebat *Mal-adobatus de Parma*. Immo longe antea idem nomen *Mal-adubatus* occurrit mihi in egregio Placito Henrici IV. Imperatoris, cujus autographum Mutinae adſervat nobilis vir Marchio Johannes Baptiſta Corteſius. Egregium, inquam, Placitum, tum quòd Henricus vice nominis ſui Chartam Cruce ſignat, tum etiam quòd illi interfuit & ſubſcripſit *Warnerius Bononienſis Judex* (is verò ſe *Wernerium* in ſubſcriptione appellat) idem mihi creditus, a quo primum Leges Romanae explicatae Bononiae feruntur. Supra de ipſo diſputationem habui in Diſſertatione XLIV. *de Literar. Fortuna*.

Placitum Gubernoli habitum ab Henrico inter Imperatores Quarto, cum ſententia pro Monaſterio Pompoſiano, de terris poſitis in agro Soleriae Uberti, Anno 1116.

✠ D*Um in Dei nomine, die Sabati, que eſt Sexta dies, intrante Menſe Madii, in loco Gubernule, ſcilicet in Canonica Sancti Remigii*, Henricus *Dei gratia* Quartus Romanorum Imperator Auguſtus *in Conſilio ſtaret, pro ſui Imperii, ſuorumque fidelium utilitate: adeſſent cum eo* Warnerius Bononienſis, *Ubaldus de Carpenetha, Ribaldus Veronenſis, Judices, Albertus Comes de Martoringo, Albertus Comes de Sablonetha, Maltraverſus, Girardus de Boicito, Arduinus de Palude, Guido de Maifredo, Saſſo de Bibianello*, Maladubatus, *Albertus & Bernardus frater ejus, Girardus de Cornazano, & reliqui quamplures Viri Nobiles; ibi in illorum veniens preſentiam Martinus Sanctae Mariae Monaſterii Pompoſae Monachus, una cum Martino de Sancto Marino, & Johanne de Bertulaſco, ceperunt petere ac poſtulare mercedem Domno Henrico Imperatori piiſſimo, ut predicto Monaſterio Sanctae Mariae de Pompoſa juſtitiam faceret de Ubaldo Ugonis filio de Maifredo, qui injuſte turbaverat poſſeſſionem de quadam terra, quam predictum Monaſterium tenuerat in loco, qui dicitur Solera Uberti. Ubaldus autem* Conradum Comitem *auctorem nominavit. Sed idem Comes Conradus paucis ante diebus per ipſius Imperatoris ſententiam ſuper eadem poſſeſſione victus fuerat. Juſſit ergo Imperator, ne predictus Ubaldus aliquam moleſtiam eo nomine contra predictum Monaſterium faceret, & inſuper per Judicum conſilium, per lignum, quod in ſua tenebat manu, bannum ſuper Martinum Monachum in vice totiuſque Congregationis, & nominatim ſcilicet de predicta poſſeſſione, & inſuper de omnibus poſſeſſionibus & rebus, quas predictum Monaſterium*

ſterium tunc temporis habuit, vel in futurum adquirere potuerit cum racione: ut nullus Dux, Marchio, Comes, Capitaneus, Vavaſſor, vel aliqua magna, parvaque perſona predictum Monaſterium de prenuntiatis rebus ſine legali judicio diſveſtire vel inquietare audeat. Quod ſi quis hoc Preceptum in aliquo violare temptaverit, ſciat ſe compoſiturum centum Libras auri, medietatem Imperatoris Camere, & medietatem predicto Monaſterio.

Factum eſt hoc Anno ab Incarnacione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Centeſimo Decimo Sexto, Indictione VIIII.

✝ *Hoc ſigno Crucis idem Imperator hanc Noticiam corroboravit.*

✠ *Ego* Wernerius Judex *affui & ſubſcripſi.*

Ego Ribaldus Judex interfui & ſubſcripſi.

Ego Ubaldus Judex interfui & ſubſcripſi.

✠ *Ego Obertus Domni Henrici Imperatoris Judex interfui, & per ejuſdem Imperatoris preceptum hanc Noticiam ſcripſi.*

Apud Italicos etiam ejuſmodi Milites appellati ſunt *Cavalieri di Corredo. Perchè quando pigliavano il grado della Cavalleria, facevano un Convito pubblico:* ita Auctores Vocabularii Florentini. Et ſane *Corredo* pro Convivio in uſu fuit Italicae Linguae. Sed videndum, an non potius hoc eis nomen additum fuerit, quòd ornati Militiâ, ſive *Adobati* fuiſſent. Nam *Corredo* etiam ſignificat *Arredo, fornimento, addobbamento, abbigliamento.* In Statutis Piſtorienſibus ſupra Differt. L. a me evulgatis, §. 25. legitur: *Poteſtas Piſtorii non portet Corredum de collo, vel de doſſo.* Alapam autem infligere aut collo, aut genae novi Militis, familiare fuit. Uti Joannes Villanius animadvertit Lib. 10. Cap. 54. * Ludovicus Bavarus Anno MCCCXXVIII. Romae *fece Cavaliere Caſtruccio, cingendoli la ſpada con le ſue mani, e dandoli la Collana.* Ita in editione Junctarum. Sed rectiùs in mea, Tomo XIII. Rer. Italicar. *e dandogli la gotata,* ideſt *alapam.* Hunc ritum etiam in ſacra Confirmatione ſervatum videmus, *ut ſciat Chriſtianus* (inquit Sanctus Carolus) *ſe jam Militem eſſe.* Et profectò a profana Militia in Spiritualem mos iſte tranſlatus videtur, quum nullus antiquior Durando Mimatenſi occurrat, qui de Alapa in Confirmatione mentionem fecerit. Fortaſſe verò hic ritus derivatus ab antiquo Manumiſſionum uſu: manu enim miſſi, teſte Scholiaſte Perſii, *alapâ circumagebantur.* Ita ſui juris Miles creatus efficiebatur. Alapa tamen militaris plerumque collo aut humero Militis infligebatur, aut enſe humerus percutiebatur. Nempe pro variis regionibus varii etiam fuere mores. Anno MCCCLIV. teſtibus Cortuſiis in Chronic. Lib. XI. Cap. 2. Carolus IV. Imperator, *quum per Marchiam iter faceret, & jam tranſiſſet flumen Olei, ſtans juxta confinia Cremonenſium, ſuo in campo ſuper nivem, probum virum & Nobilem, Franciſcum de Carraria, qui continuò fuit cum Imperatore cum maxima comitiva, ſedens in equo fecit Militem; & cum palma eum percutiens ſuper collum, ait: Eſto bonus Miles, & fidelis Imperii. Statim Nobiles Comites Theutonici deſcenderunt de equis, & eidem ſtatim Equitis impoſuerunt calcaria. His Dominus Franciſcus*

Tom. XI.

* Cap. 56.

ciſcus donavit dextrerios, & equos alios de melioribus, quos habebat. Sed aliis pluribus ceremoniis alibi hoc negotium peragi coeptum eſt, & praecipue *balneatione* praemiſsâ, unde poſtea appellati ſunt *Cavalieri bagnati*. Originem in Anglia is ritus habuiſſe videtur, & ad Francos, ac demum ad Italos fuiſſe translatus. Scilicet veſpere, praecedente diem conferendae Militiae, Tyro in Balneum paratum, multâ cum pompâ, multiſque comitibus ac ceremoniis ducebatur. Ibi per aliquod temporis ſpatium moratus, ac probe lotus, in lectulo deinde componebatur. Tum ſurgens, ſtatutiſque a Rituali veſtibus indutus, compluribus Militibus & Scutiferis ſtipatus, ad ſacram Aedem pergebat, *Vigilias*, ut ajebant, facturus. Integra autem nox ei ducebatur inſomnis, precibus interim ad Deum fuſis, ut equeſtris Ordo ab eo aſſumendus in honorem ipſius Dei & Eccleſiae digne converteretur. Quod ſi quis petat, cur Balneo locus fuerit inter ejuſmodi ceremonias, reſpondeo, id videri mihi factum, quod quantum fieri poteſt, curanda erat Candidato mundities tum animae tum corporis ad ineundam Militiam. Ea de cauſſa praecedere ſolebant confeſſio peccatorum, communio Corporis Dominici, Vigiliae, preces. Tum corpus poliebatur tonſione barbae & comae, Balneo, & novis indumentis. Nicolaus Laurentii, vulgo *Cola di Rienzo*, Romanorum Tribunus, ut in ejus Vita habetur Cap. 25. in hoc ipſo Opere a me evulgata, *ſo' fatto Cavalieri Vagniato nella notte de Santa Maria de mieſo Agoſto*, Anno MCCCXLVII. Ille ut erat homo phantaſticus, non vulgari Balneo uti voluit, ſed magnificentiam affectans, in ipſa Concha porphyretica ſe lavit, ubi Conſtantinus Magnus, ſi vulgo fides, lotus aut ſanitatem, aut Baptiſmum quaeſivit. *Entrò nel Vagno* (ita Auctor Vitae ſcribit) *e vagnaoſe ne la Conca de lo Imperadore Coſtantino, la quale ene de pretioſiſſimo paraone. Stupore ene queſto a dicere. Molto fece la jente favellare. Uno Cittatino de Roma Miſſore Vico Scuotto Cavalieri li cinſe la Spata. Puoi ſe addormio in uno lietto venerabile: e iacque in quello Loco, che ſe dice li Fonti de Santo Janni. Là compìo tutta quella notte.*

Sed qui plura hujuſce conſuetudinis exempla, & ritus univerſos olim in creatione Militum adhibitos, fuſeque deſcriptos, noſſe cupit, adeat Notas Edoardi Biſſaei Britanni ad Nicolai Uptoni Librum de Studio Militari, Londini editum Anno MDCLIV. tum Clariſſimum DuCangium in Gloſſar. Latin. ad vocem *Miles*, & *Militia*. Et conſulat in primis Franciſcum Redium celebrem Virum, utpote qui inter Italicos non vulgari eruditione illuſtravit hunc ritum in Notis ad ſuum Dityrambum *Bacco in Toſcana* pag. 149. & ex Italicâ Hiſtoriâ multa congeſſit, quae, ne nimius ſim, apud eum legenda dimitto. Ego tantum adferam verba Franci Sacchetti Scriptoris Florentini, qui circiter Annum Ch. 1390. ſuas Fabulas (*Novelle*) ſcribebat. Ita ille Cap. 153. *In quattro modi ſon fatti Cavalieri*, cioè *Cavalieri Bagnati*, *Cavalieri di Corredo*, *Cavalieri di Scudo*. *e Cavalieri d' Arme*. *I Cavalieri Bagnati ſi fanno con grandiſſime cerimonie, e conviene che ſieno bagnati e lavati d' ogni vizio. Cavalieri di Corredo ſon quelli, che con la Veſte verdebruna, e con la dorata ghirlanda prendono la Cavalleria. Cavalieri di Scudo ſon quelli, che ſon*

fatti

fatti Cavalieri o da Popoli, o da Signori, e vanno a pigliare la Cavalleria armati, e con la barbuta in teſta. Cavalieri d' arme ſon quelli, che nel principio delle battaglie, o nelle battaglie, ſi fanno Cavalieri. Ad haec meminiſſe juvabit, in Bibliotheca Eſtenſi MStum Codicem adſervari cum hoc titulo: *De Ludo Schachorum, ſive de Moribus hominum, & de officiis Nobilium: quem compoſuit Frater Jacobus de Z ....* (fort. *de Zoaliis*, fugerunt enim literae) *Ordinis Fratrum Praedicatorum, Januae natus*. Is alibi a me laudatus fuit, & Seculo XIII. aut ſaltem XIV. floruit. Annus, quo exaratus Codex fuit, in calce adnotatur his verbis: *Scripta Veronae per me Marcum de Murigiis Civem Papienſem MCCCLXXX. Indictione Tertia de Menſe Aprilis, cum ibi eſſem in officio Militari cum egregio & Nobili Milite Domino Ricardino Comite de Languſcho, honorabili Civitatis & diſtrictus Veronae Poteſtate, pro magnificis & potentibus Dominis Dom. Bartholomaeo & Antonio Fratribus de la Scala. In quibus, ſcilicet ſcripturis, ſi error aliquis reperiretur, non mihi, ſed exemplari imputetur*. Ibi verò Cap. 4. haec leguntur: „ Militem ſuper „ equum, armis omnibus decoratum, „ impoſitum, & formatum novimus. „ Habuit enim galeam in capite, „ haſtam in manu dextra. Clypeo „ protectus fuit in laevâ. Enſis & „ clava in eàdem. Gladius in dexterâ. Loricâ veſtitus; plectas in pe„ ctore; ferreas ocreas in tibiâ; cal„ caria in pedibus; in ambabus ma„ nibus ferreas chirothecas; equum „ doctum, & ad bellum aptum cum „ faleribus. Hi dum accinguntur, „ balneantur, ut novam vitam du„ cant, & mores. In orationibus „ pernoctant, a Deo poſtulantes per

A „ gratiam ejus donari, quod eis de„ ficit a natura. Per Regem vel „ Principem accinguntur, ut cujus „ debent eſſe cuſtodes, ab eo acci„ piant dignitatem, & ſumtus. Sa„ pientia, Fidelitas, Liberalitas, „ Fortitudo, Miſericordia, Cuſtodia „ Populi, Legum Zelus in eis ſunt, „ ut qui armis corporeis decorantur,

B „ etiam moribus polleant; & quan„ to Militaris dignitas alios excedit „ reverentiâ & honore, tanto magis „ debet eminere virtute. „ Haec ille.

Tyrones autem appellabantur recens creati Milites, atque ipſa conferendi balthei Militaris ſolemnitas *Tyrocinium* eſt nuncupata. Neque omittendum eſt, eos, qui Equeſtris Ordinis

C ornamenta referebant, debitum quoddam contraxiſſe *Fidelitatis* erga auctorem honoris ſui. Idque duplici modo contingebat, nimirum tacite, aut aperte. Apud Redium ſupra laudatum Ildebrandus Girataſca Anno MCCLX. cingulo Militari inſignitus eſt *ad expenſas publicas* Civitatis Arretii. Eâ occaſione is *juravit fidelitatem Dominis*, ideſt Reipublicae Ar-

D retinae. *Et poſt Evangelium juravit altâ voce, quod ab illa hora in antea foret fidelis & Vaſſallus Dominorum Communis Civitatis Arretii.* At quamvis nullum plerumque intercederet ſacramentum Fidelitatis, attamen inter conſuetudines equeſtris hujus Militiae haec erat, ut contra eum, qui

E Militarem contulerat dignitatem, nunquam Militi liceret arma convertere. Joannes Villanius Lib. 9. Hiſtoriar. Cap. 304. proelium infelix deſcribens a Florentinis commiſſum Anno MCCCXXV. cum Caſtruccio Lucae Domino, atque Azone Vicecomite, culpam profligati exercitus transfert in Bornium Mareſcallum Florentinorum, *il quale ſi miſſe prima*

 a fug-

a fuggire, che al fedire. E ciò ſi trovò, ch' elli era ſtato Cavaliere per mano di Meſſer Galeazzo Viſconti padre del detto Azzo, e ſtato lungamente al ſuo ſoldo. Sunt & alia ejuſdem moris exempla. Ad haec novus Miles, aut diſertis verbis jurejurando ſeſe obligabat, aut etiam tacens a legibus Ordinis Militaris obligabatur *ad defendendas ſemper Domnas, Domnicellas* (ideſt *le Donne, e le Donzelle*, ſive mulieres & virgines) *pupillos, orphanos, & bona Eccleſiarum contra vim & potentiam injuſtam potentium, juxta ſuum poſſe*. Romanenſium Fabularum, & Poëmatum Auctores, & praeſertim ex noſtris Bojardus & Areoſtus, prae oculis hanc legem perpetuò habentes, uberem illic ſegetem invenere ad effingenda egregia facta ſuorum Militum confictorum. Erant & alia honeſta aut pia onera Militibus hiſce impoſita, quae praetereo, unum tantummodo memoraturus, videlicet ſtudendum fuiſſe Militi ſumma ſollicitudine, ne quid turpe, inhoneſtum, aut injuſtum unquam perpetraret; eumque ab iſto propoſito neque timore mortis, neque carceris incommodo, paſſurum ſe dimoveri. Quod ſi quis ea patrabat, quae ab honore probi Militis aliena nimium forent, exauctorationis poena ei imminebat, hoc eſt per publicum Magiſtratum, uti dicere conſueverunt, degradabatur, amputatis ei ad talos calcaribus; ex hoc enim inſigni Nobiles equo inſidentes, qui Militiae honore fruebantur, dignoſci inter ceteros conſueverunt. *Securi ad talos ejus eadem amputabantur Calcaria*, inquit Thomas Walſingamus in Hiſtor. de Reb. Anglicis. An iſta conſuetudo in Italia quoque viguerit, nondum deprehendi. Verum ne quid diſſimulem, auctor eſt Francus Sacchettus, Scriptor mihi nuper memoratus, circiter Annum Ch. 1390., quo ille florebat, Militiae hujus honorem in abjectam omnino conditionem proruiſſe, quum homines nullâ Nobilitatis, aut Fortitudinis, aut morum praerogativâ inſigniti, immo vilis & contaminatae vitae, ad honorem Militiae promoverentur.

Quod tamen animadvertas velim, ex iſta Militum nobilium inſtitutione prodierunt ſenſim ſacri Ordines Militares, celebratiſſimi in Oriente & Occidente, nempe *Templarii*, ſub Clemente V. Papa exciſi, & inſignis Ordo eorum, qui olim *Hoſpitalarii*, nunc Equites Melitenſes appellantur, & *Milites Teutonici*, qui ſe voto multis Chriſtianae pietatis legibus obligarunt. Tum *Fratres Ordinis Militiae Beatae Mariae Virginis*, quos *Fratres Gaudentes* poſtea vulgus nuncupavit. Poſtremi iſti fuere inſtituti a duobus nobilibus Civibus Bononienſibus, ab uno Regienſi, atque a *Raynerio de Adelardis Cive Mutinenſi, & aliis quampluribus de Civitatibus eorumdem* Anno MCCLXI. non verò MCCLXII. ut Juſtinianus cenſuit. Inſtitutum autem eorum ab Urbano IV. Papa probatum, & leges iis praeſcriptas, ac potiſſimum facultatem conceſſam, cui melius videretur, ducendi aut retinendi uxorem, atque alias Conſtitutiones editas Anno MCCLXXXVIII. in eorum Capitulo generali legebam ego olim in MSto Codice Bibliothecae Ambroſianae. Bulla verò Urbani, & Leges primae evulgatae fuerunt a Ghirardaccio in Indice ad Tomum primum Hiſtoriae Bononienſis. Succeſſere deinde Ordines alii Militum, honoris praecipue cauſsâ a Regibus ac Principibus inſtituti, ut Garterii, Sancti Michaëlis, Velleris Aurei, Cala-

Calatravae &c. Verùm de his alii pleniſſime egerunt. Ego his dimiſſis aliquid potiùs adferendum puto de origine *Inſignium*, quae nunc Italice *Armi*, & *Arme* appellamus; nam ab hactenus commemoratâ Militiâ eorum inſtitutio ac uſus petendus videtur. Non is ſum, qui diſputationem aggredi velim a multis agitatam, nimirum ſit-ne tribuenda antiquis Hebraeis, Graecis, Latinis, aliiſque florentibus ante Chriſtum natum gentibus, Inſignium iſtorum origo; an moribus longe poſteriorum temporum, & Saeculis ipſis barbaricis: quam controverſiam potiſſimùm verſarunt Henricus Spelmannus in ſua Aſpilogia, & Meneſtrerius V. Cl. e Societate Jeſu, ex hiſce ſtudiis ſatis celebris. Quid ego heic ſentiam, tantummodo innuam. Nulla dubitatio eſt, quin Graecis ac Romanis fuerint *Inſignia*, in Vexillis praeſertim ac Scutis uſurpata. Sunt etiam veterum Poëtarum loca, e quibus colligi poſſe videtur, eadem ex patribus ad filios, ex filiis ad nepotes fuiſſe translata. Itaque non injuriâ exiſtimatum eſt a multis, *gentilitia* noſtrorum temporum *Inſignia* ex antiquiſſimis Saeculis per imitationem fluxiſſe. Attamen quod de *Cognominum* origine dixi in Diſſertatione XLII. heic itidem repetendum puto: nimirum fuiſſe quidem antiquis Latinis Cognomina & Agnomina, quibus inter ſe una Familia ab altera, & una ejuſdem Familiae linea ab altera diſtingueretur. Nihilo tamen ſecius, ut vidimus, Cognomina nunc uſitata, poſt Annum duntaxat a Chriſto nato Milleſimum coepta ſunt uſurpari. Ita & de gentilitiis Inſignibus dicendum reor. Haec enim, quamvis apud veteres Latinos & Graecos non levia illorum veſtigia occurrant, ubi tamen, qualia nunc ſunt, conſiderentur, ideſt certo colorum ac typorum ſigno ornata, eaque hereditaria, & in Sigillis, Nummis, Vexillis, Picturis, aliiſque locis ad Familiarum diſcrimen adhibita, tantummodo poſt Seculum Decimum, immo & poſt Undecimum, ac praecipue poſt ſuſceptam a Latinis ſacram expeditionem in Orientem, ſenſim invaluiſſe videntur. Quam ſententiam ex Italis Marius Aequicola, Machiavellus, & alii, tum Petrus Pithoeus, Philippus Morellus, Sammarthani, Fauchetus, Spelmannus, Joannes Jacobus Chifletius, Meneſtrerius, Fureterius, ac alii Scriptores jam dudum probarunt. Certe ante Seculum XI. nullum ſynchronum Auctorem, nullum monumentum adferri video, quo ejuſmodi peculiares Familiarum teſſerae in uſu fuiſſe oſtendantur. Non Sigilla, non Nummos, non Sepulcra; nihil enim moror fabuloſas recentium quorumdam Scriptorum narrationes, dum ſine tabulis vetuſtati tribuunt ſuorum temporum mores. Exemplo ſint, qui ab antiquiſſimis Francorum Regibus tanquam Inſigne avitum Lilia uſurpata tradunt, quum tamen, ut idem Chifletius ac alii evicere, longe poſt Saeculum XI. Francica Lilia emerſerint. Neque aliter ſuadent Francorum Regum Nummi a Blanco collecti atque evulgati.

Lubens autem do, vel ſub Langobardis, Francis, ac Germanis antiquis Regia Vexilla ſigno aliquo decorata fuiſſe, quo a reliquis exteris, & inter ſe diſtincta agnoſcerentur. Fuit is mos & antiquis Romanis, uti numiſmata, Lipſius, aliique docent. Sed & Petrus Diaconus Lib. 4. Cap. 39. Chronici Caſinenſ. tradit, Anno MCXI. occurriſſe Henrico

co V. Regi Populum Romanum, *Staurophoros*, *Aquiliferos*, *Leoniferos*, *Lupiferos*, & *Draconarios*. Paria Signa vetus Roma praetulit; & a Panegyriſte Berengarii Auguſti Lib. 4. memoratur Senatus Romanus,

Praefigens ſudibus rictus ſine carne ferarum.

Verùm Inſignia quidem Regum, Populorum, Legionum iſta fuere, non verò hereditaria Familiae alicujus. Fabulis parco, quas liberaliſſime aut vulgus, aut aſſentatores in honorem illuſtrium Familiarum olim procuderunt. Neque Scuta ante Saeculum Chriſti Undecimum ullum avitum ſignum prae ſe tuliſſe creduntur. Normannorum Scuta *picta* nobis exhibet ad Annum DCCCLXXXVII. Tomo 2. Scriptor. Franc. Du-Cheſnii, Abbo Monachus Sancti Germani Pariſienſis Lib. primo ſui Poëmatis, obſidionem Pariſiorum deſcribens. Non diſſimilia erant incolis Britanniae Minoris Anno DCCCXVIII. quum eorum Rex Murmannus rebellem ſe prodidit Ludovico Pio Auguſto. Habeo teſtem Ermoldum Nigellum Lib. 3. de Reb. geſt. ejuſdem Imperatoris, in Poëmate a me evulgato Part. II. Tomi II. Rer. Italicarum. Immo is innuere mihi videtur, Francorum clypeos nullo colore fuiſſe illitos, aut ſi inductus iis color fuit, album tantummodo fuiſſe. Ajebat enim Murmannus ad Legatum Ludovici:

Scuta mihi fucata, tamen ſunt candida vobis.

Quo autem revera tempore clypeis inſcribi coepta ſint, quae nunc gentilitia Inſignia appellantur, adhuc abditum eſt, mihi ſaltem. Illud tan-

A tummodo veri mihi videtur ſimile, aut a publicis Duellis, aut a Torneamentis ante Annum MLXVI. apud Gallos inſtitutis, uti ſcribebam in Diſſertatione XXIX. *de Spectaculis*, aut a ſacro Bello per Latinos in Oriente ſub finem ejuſdem Seculi inchoato, & per duo ferme Secula continuato, originem duxiſſe ejuſmodi

B Signa clypeis depictis impreſſa. Scilicet in certaminibus, atque in publicis Ludis, ut Milites alter ab altero diſtinguerentur, teſſeram aliquam omnium oculis obviam in Scuto pingendam curabant. Auctor eſt Willelmus Malmesburienſis Lib. 3. de Geſt. Reg. Anglor. Gaufridum Martellum I. Andegavenſium Comitem

C certamen obtuliſſe Willelmo Notho Normanniae Duci, cui *eximiâ arrogantiâ colorem equi ſui, & armorum Inſignia, quae habiturus ſit, inſinuat*. Acta haec videntur Anno MXLVII. teſte Willelmo Gemmeticenſi Lib. 7. Hiſtor. Normann. Ergo hinc inferre licet, Nobiles ad certamen Signum attuliſſe aliquod in armis inſcriptum,

D per quod inter ceteros dignoſcerentur. Verùm haec Signa nondum Familiae propria erant, ſed unuſquiſque pro libito ſibi ſumebat: alioqui nihil fuiſſet, quod Comes Andegavenſis clariſſimus Princeps Inſignia ſibi adhibenda Guillielmo Duci ſignificaſſet. Iiſdem quoque *Inſignibus armorum* uſi fuerunt in ſacra expedi-

E tione Hieroſolymitana tot Occidentis Nationes, Principes, ac Milites, ut ſenſim inter ſe diſtinctionem procurarent ejuſmodi ratione. Crucem praeſertim diverſi coloris in Vexillis adhibuere Nationes, ac unius Urbis Populi. Quum autem ſub eo Signo celebrem plerumque famam ſibi peperiſſent Nobiles ac fortes Viri, idem propterea Signum, ante arbitrarium,

rium, ſive eodem Symbolo Clypeum diſtinctum, adhibere coeperunt eorum filii atque nepotes, tum in bellicis tum in ludicris certaminibus. Atque hinc paullatim invaluit peculiarium *Inſignium* uſus in Familiis Nobilibus virorum, quae ideo *Arme* & *Armi* ab Italis appellata ſunt, & *Armes* ſive *Armoiries* a Gallis, quod in Armis effingi, ſeu pingi conſueverint, hoc eſt in Clypeis ſive Scutis. Summa autem praerogativa, ac nobilitatis indicium fuit, ejuſmodi Scuta praeferre; ac proinde uti antiquiſſimis temporibus Graeci & Latini, ita & Saeculis barbaricis Boreales Nationes Nobilium tumulis Clypeos appendere honoris gratiâ ſolebant. In Legibus Henrici I. Angliae Regis legitur *Clypeus ſepulcris Militum* appenſus. Baldricus Abbas Burgulienſis in Carmin. ad Scutum Raherii illuſtris viri, Tom. 4. Scriptor. Francic. Du-Cheſnii circiter Annum MCXVIII. haec habet:

A Domino viduata tuo jam parma quieſce &c.
Tuque diu valeas in titulo poſita.

Hujus moris meminit etiam Matthaeus Paris ad Annum MCCLIV. Franciſcus Sanſovinus Lib. 13. Venet. deſcription. tradit, Marini Mauroceni, Anno MCCLI. Venetiarum Ducis, Scutum, poſt ejus mortem ſuſpenſum fuiſſe cum ejus Inſigniis in Sancti Marci: quem morem ſubſequuti Duces retinuere. Ad haec tabulis marmoreis ad ſepulcra Principum, ac inſignium Virorum apponendis addere mos fuit illorum effigiem inſculptam. Atque ex iis complures adhuc viſuntur manu Scutum militare tenentes, in quo gentilitia Symbola deſcripta apparent. Principes autem eadem Inſignia tandem tranſtulere non tantùm ad Vexilla, ſed etiam ad Numiſmata, ſub eorum nomine percuſſa. Ita in Francorum Regum Vexillis, Nummis, ac Sigillis duntaxat ſub Ludovico VII. circiter Annum MCL. *Lilium*, ſive *Flos Lilii* fulgere coepit, quod Symbolum reliqui Chriſtianiſſimi Reges familiare ſubinde habuerunt, uti Blondellus, Chifletius, & Nummi a Blanco collecti fidem faciunt, abjectis fabuloſis aliorum narrationibus.

Marchionum Eſtenſium Inſigne avitum eſt Aquila Alba. Haec eadem in eorum militaribus Signis Anno MCCXXXIX. enitebat. Rolandinus Lib. 4. Cap. 12. ad eum Annum narrat, *Azzonem Marchionem Eſtenſem ad Caſtrum de Cittadella quaſi cum centum militibus equitaſſe. Eccelinus de Romano eâdem horâ cum militibus viginti vel circa de exercitu equitabat ad Cittadellam. His ergo duabus Aquilis ſibi ad invicem rectâ lineâ appropinquantibus equitando &c.* In Decreto Populi Ferrarienſis Anno MCCLXIX. pro honore *Obizonis Dei & Apoſtolicâ gratiâ Eſtenſis & Anconitani Marchionis*, & perpetui Domini ſui, *& ad exaltationem ſanctae Romanae Eccleſiae, & excelſi Domini Karoli Regis Siciliae, quorum devotum & fidelem ſe clamat Dominus Marchio*, iſta leguntur: *Quilibet octingentorum Peditum electorum, ſeu qui in poſterum eligentur, teneantur & debeant habere Inſignia Domini Marchionis, ſcilicet Aquilam, in ſuis armis, & cum ipſis trahere, & non cum aliis. Et qui contra fecerit, puniatur in quingentis Libris Ferrarinorum.* Eadem quoque Inſignia ad Nummos translata dixi: & quoniam Scutum, in quo uſitatius erat Inſignia ipſa picta deferre, ſculptum fuit in hujuſmo-

juſmodi Nummis, hinc *Scuta* appellari coepti ſunt Nummi, ſub ea forma percuſſi: atque haec appellatio adhuc in pluribus Italiae Civitatibus conſtans perdurat. Deinde non tantùm in Clypeis inſcripta fuere gentilitia haec Signa, ſed etiam in chlamyde, ſeu ſago militum, *nella Sopravveſte*, atque in ſtragulis equorum, uti Spelmannus & Biſſaeus multis exemplis oſtenderunt. *Cognitiones pictuaratae* appellantur a Matthaeo Paris in Hiſtoria ad Annum Ch. MCCL. Ego plura non perſequor. Unum tantummodo memoraturus, ejuſmodi Familiarum Inſignia olim in veris tantùm Clypeis & ſagis ſpectata, ſpectari nunc ubivis, ſaepe etiam ſine Scuto, picta, inſculpta, inſuta, impreſſa. Praeterea olim ad jus tantummodo Militum, ac proinde Nobilium, ſpectarunt; noſtris verò temporibus in Italia vel a cerdonibus, lanionibus, & reliquo ignobili vulgo, cui aliquantulum turgeat marſupium, ſummâ licentiâ uſurpantur. Videas etiam contemni paſſim apud Italos leges Heraldicae Artis, quae hac de re in aliis regionibus obſervantur. Et quidni? quum haec levia, nulliuſque momenti pleriſque videantur. Si ita eſt, ego leviora, quàm alii, haec ipſa putabo. Sunt autem, qui recens inventum arbitrantur teſſeras illas gentilitias, quibus Cognomina Familiarum exprimuntur. *Armi parlanti* nos ea appellamus. Et profecto ex iis complures nullâ antiquitate conſtant; nonnullae etiam riſum vel a ſeverioribus extorquent. Attamen errant, qui omnia ejuſmodi Inſignia Cognominibus conformia unico decreto veluti vetuſtate carentia de medio tollunt. Nam etſi non ſatis mihi perſuaſerint nonnulli Artis hujus Scriptores, videlicet vetuſtiora

A potius eſſe quàm reliqua ea Symbola gentilitia, quibus Cognomen proditur: adhuc tamen pro certo habendum eſt, antiquiſſimas etiam Nobilium Familias, ubi ad ornamentum ſuum typum aliquem excogitarunt, arripuiſſe interdum, quos ipſum ſuum Cognomen ſtatim offerebat, ſive ii cognomentum iſtud ab aliquo ſuae di-
B tionis, ſive ab aliis cauſſis, quas in nuper memorata Diſſertatione XLII. *de Cognominibus* enumeravi, ii aſſumſiſſent. *Columnam* in ſuis clypeis impreſſit gens nobiliſſima *Columnenſium* Romanorum, quibus Caſtrum ſive Oppidum Columnae Cognomen dederat. Ita praeclariſſima Familia *Turrianorum*, ſive *della Turre*, quae Medio-
C lani olim dominata eſt, & adhuc in Foro Julii effulget, atque a Seculis compluribus eximium nobilitatis locum apud Gallos retinet, *Turrim* pro Inſigni elegere. Ita ex arce Canoſſae in Regienſi agro nobilis *Canoſſa* gens agnomen ſuum deduxit, quum ibi poſt inclytae Comitiſſae Mathildis obitum dominari coeperit, ut alibi
D oſtendi. Propterea *Canem os* (ſive *oſſum*, aut *oſſuum*, quod veteres nonnulli dixere) *ore ferentem* Scuto ſuo indidere. Potentiâ quoque olim, ac illuſtribus Viris in Tuſcia floruit Familia *Pannochieſca* unde propagati ſunt Comites *d'Elci*, ornamenta antiquae nobilitatis noſtris quoque temporibus ſervantes. Uti me per lite-
E ras olim monuit Cl. V. Hubertus Benvoglientus Patricius Senenſis, in Charta nondum editâ concordiae initae inter Aldimarium Epiſcopum Volaterranum, & Raynerium Epiſcopum Senenſem, ſcripta Anno MCXXXVII. quam etiam commemorat Ughellius Tom. primo Ital. Sacr. in Epiſcop. Volaterran. haec leguntur: *Itemque do & trado medietatem de*

augen-

augenteria, ſi inventa fuerit in terra, quam Creſcentius deceſſor meus beatae memoriae Volaterranus Epiſcopus emit a Comite Ranuccino Pannocchia. Veri videtur ſimile, Ranuccino Comiti pro more eorum temporum, ut indicavi in Diſſertat. nuper memorata, accreviſſe apud vulgus Agnomen *Pannocchia*, quod in Cognomen gentis poſtea evaſerit; *Pannocchieſchi* enim appellati ſunt. Ea de cauſſa olim Inſigne ſibi ſtatuerunt modò ſex, modò quatuor, modò duas ſpicas, quas Latini meliores *Panuculas*, ſeu *Paniculas* vocitarunt, quales ſunt milicae, milii &c. uti ex eorum Sigillis conſtat, atque ex antiquiſſimo lapide ſito in clauſtro Fratrum Minorum Maſſae. Procedente verò tempore, eo Symbolo abjecto, quidam ex ipſis Aquilam bicipitem aſſumſere. Alii ſub Aquilae pedibus duas Paniculas locavere: quae Inſignia in Scuto Comitum *de Elci* adhuc perdurant. Pannochieſchae Familiae Ughellius Tomo primo Ital. Sacr. tribuit, neque immeritò, Hildebrandum Epiſcopum Volaterranum, creatum Anno MCLXXXIV. Ad eandem ſpectare Paganum quoque ejus Succeſſorem, Benvoglientus ſupralaudatus, dum vivebat, mihi ſignificavit. Celebratiſſima quoque apud Gal-

A los Familia *de Crequy* nulli antiquitate concedit. At haec teſſerae loco Arborem ſtatuit, quam Galli *Crequier* appellant, Spenerus verò *Chamecaeraſum* vocat. Plura addere nil intereſt. Diu autem mos obſervatus in Italia fuit, jus ejuſmodi Inſignium petere honoris cauſsâ atque impetrare ab Imperatoribus, aut a magnis

B Principibus. Cujus rei complura exempla apud veteres proſtant. Unum tantummodo in medium adferam, petitum ex Gualvanei de la Flamma Opuſculo Hiſtorico, quod evulgatum habes in Tomo XII. Rer. Italicar. Quum Bruzius Vicecomes Anno MCCCXXXVI. in Germania militaret ſub Ducibus Auſtriacis, ab ipſis *poſſe*

C *Coronam Auream ſuper caput* (*) *Briviae* (ideſt Viperae) *deferre ex maxima gratia poſtulavit. Quod ipſi Duces Auſtriae cum magna difficultate conceſſerunt, quia hoc ſolis Ducibus Auſtriae quondam pro magno munere conceſſum fuit. Tenor Privilegii talis eſt: Nos Albertus & Otto Duces Auſtriae &c.* & infra: *Bruzio Vicecomiti, Viro ſtre-*

D *nuo, Militi concedimus, totique parentelae Vicecomitum, videlicet illis, qui de Matthaeo & Uberto nati deſcenderunt, quod Coronam Auream poſſint portare ſuper caput Biverae in galea, & bandereis, & clypeis, titulo feudali &c.*

(*) Forte ſcribendum *Biverae*, ut eſt inferius in Privilegio &c.

DE PRINCIPIBUS AUT TYRANNIS ITALIAE.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMAQUARTA.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMAQUARTA.

AGe verò, poſtquam conſpeximus tot liberos olim in Italia Populos, oſtendamus etiam, qua ratione fere omnes ad Principes ſuam poſtea dominationem tranſtulerint, aut a Tyrannis primo oppreſſi, non ſuo, ſed alieno arbitrio, vitam ducere denique ſub Dominis didicerint. Et nunquam quidem Principibus Italia caruit, poſtquam in ea ſedem fixere barbaricae gentes. *Principis* appellationem latiori ſenſu heic ſumo, ut eos ſignificem, qui non Imperatoris, non Regis titulo praefulgebant, & nihilominus primas in Regno tenentes, Populo alicui imperabant, ſive id vicariâ poteſtate a Rege acceptâ facerent, ſive electione Populi, ſive autocratiâ, aliove titulo inter gentes legitimo. Quippe *Principis* nomen preſſiùs ſumtum, Auguſtis tantummodo, ac Regibus, Deſpotiſque a nullius temporalis Domini ſuperioritate pendentibus, tribui antiquitus conſuevit. Langobardis ac Francis in Italia regnantibus, immo & ſub priorum Caeſarum Germanicorum dominatione, hujuſmodi minorum Principum coetum conſtituebant *Duces*, quales fuere *Beneventani*, *Spoletani*, *Tuſci*, *Forojulienſes*; e quibus primi

A autocratiam quoque, exciſo Langobardorum Regno, ſenſim arripuerunt, ſed inſtabilem, Occidentalis Imperii Auguſtis jura ſua in regione illa identidem vindicantibus. Erchemperto teſte in Hiſtor. Princip. Langobard. num. 3. *Arichis primus Beneventi Principem ſe appellari juſſit, quum uſque ad iſtum, qui Benevento praefuerant,*
B *Duces appellarentur*. *Principis*, inquam, non *Regis*, titulum Arichis ſumſit ſtrictiori illa ſignificatione, ut ſe ſupremum Beneventani Ducatus dominum indicaret, neque Carolo Magno obnoxium, qui nuper, dejecto Deſiderio Rege, reliquum Langobardici Regni occuparat. Ita Dynaſtae *Salernitani*, & *Capuani* ſe-
C riùs enati, *Principis* appellatione ſunt uſi. Quem titulum etſi nunquam uſurparint, qui Neapoli olim imperabant (ſatis enim iis fuit *Ducis*, aut *Magiſtri Militum*, aut *Conſulis* nomen) attamen & ipſi inter Principes ſine haeſitatione adnumerandi ſunt. Atque illi plerumque electione Populi creati ſunt, a quo, interdum
D quoque & ab Auguſtis Orientalibus, poteſtatem conſequebantur. Neque diſſimiles olim fuere *Venetorum Duces*. Principum praeterea albo inſcribebantur antiquis iis Seculis *Marchiones* & *Comites*, qui poſtremi apud Langobardos, *Judices* etiam appellati fuere; illi Provinciae uni, hi Civitati

tati alicui per electionem Regis praefecti. Non nomine quidem ſed re, omnes iſti *Principes* ſunt habiti; & quoties in Hiſtoria temporum illorum commemorantur *Primores Regni*, *Principes Regni*, non alii ſignificantur quam *Duces*, *Marchiones*, & *Comites*; quibus & *Archiepiſcopi*, & *Epiſcopi*, & poſtea quidam praecipui *Abbates* adjuncti fuerunt. Quod verò in Italia contigit, idem in Regno Germaniae, & Galliae, ſive Franciae Orientalis & Occidentalis occurrit. Arnulphus Mediolanenſis Hiſtor. Lib. I. Cap. 2. Tomo IV. Rer. Italicar. auctor eſt, circiter Annum Chriſti DCCCCXXXV. *ſtatutum fuiſſe generale Papiae colloquium cunctorum Regni Principum*. Tum Cap. 7. tradit, Ottonem Magnum *conſilio Walperti Archiepiſcopi Mediolanenſis, aliorumque Regni Principum*, deſcendiſſe in Italiam. Ita alibi Scriptor ille Saeculi XI. quo eodem Seculo Wippo in Vita Conradi Salici, Lambertus Scaſnaburgenſis, & Liutprandus Seculi praecedentis Hiſtoricus, ac ſubinde alii paſſim ſub nomine *Principum* commemorant, quos nuper deſignavi. Porro antiquiſſimos hoſce Duces, Marchiones, & Comites, eorumque continuatam ditionem ac ſtirpem, nunc indica mihi, ſi potis es. Pleroſque ſuſtulit humanarum rerum viciſſitudo, ac temporis edacitas. *Veneti* tantummodo munus ac ſeriem ſuorum *Ducum* nunquam interruptam ſervarunt, qui tamen, non uti olim per ſucceſſionem, ſed per electionem, ad ejuſmodi dignitatem nunc provehuntur; & ampliſſimam poteſtatem, qua vetuſtiſſimi Duces fruebantur, cum Senatu, aliiſque Magiſtratibus partiuntur, honore potius quàm re Duces. Praetergreſſa tamen eſt, divino munere, tot Saeculorum turbidum curſum inclyta *Marchionum Eſtenſium*, nunc *Mutinae &c. Ducum* Familia, cui in Italia nullam antiquitate parem reperias, quaeque Seculo Chriſti Undecimo propagata in Germania praeclariſſimam Brunſvicenſium Ducum ſobolem ad ſummam potentiam & gloriam evexit; eam ipſam videlicet, quae nunc in magnae etiam Britanniae throno ſplendet. Haec omnia certis rerum documentis ego jam ſtatui in Antiquitatibus Eſtenſibus Part. Primâ. Ita felici ſanguinis ſucceſſione ac poſſeſſione amplae ditionis, ad noſtra uſque tempora perdurat ac floret antiquorum *Comitum Maurianenſium* (di Morienna) *ſimulque Marchionum* proſapia, in *Regia Sabaudienſium Ducum Familia*, cui Sardiniae Regnum nunc ſubjectum illuſtres titulos auxit. *Marchiones* quoque *Malaſpinae*, vetuſtiſſimâ nobilitate ſpectatiſſimi proceres, reliquias priſtinae gentis ac ditionis tuentur; & ſi qui ſunt alii, certe pauci, qui ad Secula remotiora, ſine fabuloſis dubiiſve Chartis, aut Hiſtoriis, Genealogiam ſuam deducere poſſint. *Marchiones Montisferrati*, *Pelavicini*, *Cavalcaboves*, *Cevae*, *Boſchi*, *de Carretto &c. Comites Guidones*, *Laumelli*, *Sancti Bonifacii*, *de Blandrate*, & horum ſimiles quondam percelebres, aut prorſus interierunt, aut in reliquorum Nobilium ſortem jamdiu conjecti fuere.

Nunc venio ad Civitates liberas. Cur ad Principes aut Tyrannos earum dominatio translata ſubinde fuerit, brevibus dicam: Potiſſima cauſſa immutati regiminis fuit factionum Guelphae & Gibellinae furor, de quibus actum eſt ſupra in Diſſertatione LI. Aliis aut Imperatorum voluntas, aut vicinarum Civitatùm ſive Principum potentia eminentior, aut induſtria,

duſtria, interdum etiam impotentia Civis alicujus modò volentibus, modò nolentibus jugum impoſuit. Haec autem accurate diſtinguenda. Sunt enim ex ipſis antiquis Hiſtoricis, qui ſine ullo diſcrimine Principes poſt Seculum XII. in Italia enatos, invidioſo *Tyrannorum* titulo traducunt. Qui ſi hanc vocem ſignificatione antiquiſſima uſurpant, *Reges* tantùm, ſive *Regulos* indicantem, non obſiſto; ſi ut illegitimos dominos, atque immites in Populum deſignent, hercle ii falluntur, & de alienis actibus praecipiti affectu & judicio ſententiam ferunt. Dantes Aligherius Lib. 6. Purgatorii, circiter Annum MCCCVI. ſcribebat:

Che le Città d' Italiæ tutte piene
Son di Tiranni, & un Marcel diventa
Ogni villan, che parteggiando viene.

Itaque recolendum nunc eſt, quot ſimultatibus, odiis, bellisque etiam inteſtinis aditum olim aperuerit ſtudium Factionum, his Gibellinam, illis Guelpham ſectantibus. Vix ulla Civitas fuit, quam diſcordia non invaſerit, ac Cives diviſerit. Proelia ſubſequuta ſunt, caedes & creberrimae proſcriptiones. Quae Civium pars ſolum vertere cogebatur, quaeſitis ſociorum praeſidiis, bello ſtatim patriam impetebat: & ubi vires majores ſuppetebant, alteram victam ipſa quoque pari exſilio multabat. Hinc nulla quies, nulla ſecuritas Urbibus tam diro morbo laborantibus. Quod ergo ſaepe accidit, aut altera ex ejuſmodi Factionibus illuſtrem aliquem virum ſibi in *Dominum* praeficiebat, ut ejus ductu & auctoritate adverſarios comprimeret; aut inito conſilio utriuſque Factionis primores *Principem* ſibi deligebant, cujus prudentia & in eum translata poteſtas, idonea crederetur ad reſtaurandam pacem ruentis Reipublicae. Quid heic, amabo, contra juſtitiam, aut adversùs gentium jura? Et iſtâ quidem ratione non raro factum eſt, ut revocatis exſulibus in patriam, ac pace reſtitutâ, animi pridem exulcerati tandem quieverint, induerintque novam faciem Civitates uni Domino obedientes, quae liberae ſibi relictae antea tam foede inſaniebant. Ejuſmodi potiſſimùm beneficio ſubjectos Populos ſibi devinxit Azo Vicecomes, Mediolanenſium Princeps, e Beatrice Eſtenſi natus, qui Anno MCCCXXX. virtutibus non paucis effulſit. Gualvaneus de la Flamma in Opuſcul. de ejus reb. geſt. Tomo XII. Rer. Italicar. pag. 1040. inter conſuetudines ab eo invectas hanc primo laudat. *Prima lex fuit, quod omnes Civitates ſibi ſubjectae abſque omni perſonarum acceptione ſuis Civibus eſſent habitatio tutiſſima, & omnes intrinſeci reducerentur in ſuam patriam. Et iſtius juſtiſſimae legis & ſanctiſſimae inceptor* (inter Vicecomites) *fuit illuſtris Miles Azo Vicecomes, ob cujus meritum poſſidet Paradiſum.* Certe non propterea extinguebantur inteſtina Civium odia, quae & ſub Principibus in caedes interdum ac ſeditiones erumpebant; attamen Principum auctoritas tumultuantium animos plerumque in officio continebat. Primi autem, quibus Liberarum Urbium dominatio delata eſt, fortaſſe fuere *Marchiones Eſtenſes*. In duas Factiones (*Guelpham* & *Gibellinam* vulgus poſt aliquot annos appellare coepit) ſciſſa erat Veronenſis Civitas ineunte Seculo XIII. Imperatori faventem regebant Monticuli; adverſantem Comes Sancti Bonifacii, cujus majores titulo *Comitis* eamdem antea rexerant.

Sibi

Sibi ſocium adjunxit Comes Anno MCCVII. Azonem VI. Marchionem Eſtenſem, eumque Praetorem Urbis inſtituendum curavit. Exturbatus autem Marchio ab Eccelino II. Eccelini III. Tyranni crudeliſſimi patre, armis rem egit, & fracto eodem Eccelino, atque Monticulis in proelio, uti Rolandinus Lib. primo. Cap. 9. ſcribit, *ex tunc Marchio, & Comes Sancti Bonifacii toto tempore vitae ſuae, Veronae dominium habuerunt*. En quomodo alterâ partium praevalente, dominatio Urbis ad eos Principes translata fuerit. Quod idem Ferrariae contigit iis ipſis temporibus.

A morte Comitiſſae Mathildis Libertatem ſibi aſſeruerat illa Civitas, aſſumtâ Reipublicae formâ, quam diu etiam incolumem ſervavit. Multa in hanc rem dedi monumenta, in hoc ipſo Opere legenda. Immo & ante Mathildem, ſcilicet poſt Bonifacii Marchionis ejus patris obitum, ab illo Populo quaeſitam fuiſſe Libertatem, Diploma indicat Henrici inter Auguſtos Secundi, Anno Chriſti MLV. ſcriptum, atque a me evulgandum infra in Diſſertatione LXVIII. *de Redemtione peccatorum*. Nunc eamdem veritatem confirmatum eo duobus aliis authenticis teſtibus, quos mihi Sereniſſimi Ducis Mutinae Archivum ſuppeditavit,

Henrici V inter Auguſtos, VI. inter Reges, Diploma, per quod Ferrarienſi Reipublicae jus eligendi Judicem Appellationum concedit, circiter Annum 1195.

HEnricus *Dei gratiâ* Romanorum Imperator *ſemper Auguſtus*, *&* Rex Siciliae. *Notum ſit omnibus preſentem paginam inſpecturis, quod nos fidelibus noſtris* Poteſtati *&* Communi Ferrarienſi, *Imperiali benignitate indulſimus, quatenus de Concivibus ſuis aliquem eligant, qui Cognitor Appellationum, que ibidem emerſerint, exiſtat noſtrû conceſſione & auctoritate. Ad cujus rei evidentiam preſentem Cartam conſcribi juſſimus, & Sigillo noſtro communiri.*

Datum apud Sanctum Johannem de Tavazano, II. Kalendas Junii.

Et ego Armannus, Dei gratiâ Imperialis Aule, & tunc Poteſtatis & Communis Ferrarie Notarius, ut in Privilegio Domini Henrici Imperatoris ſua Bulla bullato vidi ſcriptum, & attente perlegi, ita nil addens & nil minuens, niſi fortè in compoſitione ſillabarum, ſed non quod ſenſus mutetur me ſciente, in hoc exemplo ſcripſi & ſubſcripſi. In Milleſimo Ducenteſimo Trigeſimo Primo, in Menſe Julii, currente Indictione IV. Ferrariae.

Atque haec componenda ſunt cum Actis Pacis Conſtantiae, Anno MCLXXXIII. ſtabilitae, ubi de Appellationibus Civitatum Lombardicarum ſermo fuit, uti & de *Ferraria*, cui Fridericus I. tempus ſtatuit ad amplectendam pacem, ac ſuam gratiam. Subſequitur altera Charta ex eodem Archivo depromta.

Concor-

Concordia inita inter Brixianos & Ferrarienſes occaſione controverſiarum inter Mercatores utriuſque Civitatis, Anno 1195.

IN *Chriſti nomine. Anno Dominice Nativitatis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Quinto, tempore* Celeſtini Pape, & Henrici Imperatoris, *die Tertio introëunte Menſe Julii, Indictione Tertiadecima, ſuper Palatio Communis Ferrarie. Quoniam decet, univerſos Civitatum Rectores dilectiones aliarum Civitatum, cum quibus familiaritatem habent, manutenere, & ea, que ad concordiam, & pacem inter eos pertinent, ut juſtitia, & ratio inter eos perſeveret, in omnibus facere: ideo ad cohercendas malitias, & iniquitates hominum, & ut dilectio & firma amicitia manuteneatur inter Civitatem Brixie & ejus habitatores & diſtrictum, & Civitatem Ferrarie, & ejus habitatores & diſtrictum: Nos* Sallinguerra Ferrarie Poteſtas, *habito Sapientum Ferrarie conſilio, & eorum voluntate Conſilio facto per campanam pulſatam, volens, ſi qua perperam ſunt geſta inter Brixienſes & Ferrarienſes ad bonum conducere: cum per Sapientes Ferrarie, ſcilicet per Ottolinum Mainardi, & Albertum de Luſia, qui voluntate noſtra, & Sapientum Ferrarie iverunt Brixiam ad ſtatuendum cum Conſulibus Brixie, & Communis, & Mercatorum, de diſcordia inter Ferrarienſes & Brixienſes de rationibus Ferrarienſium & Brixienſium, eorum concordiam vidimus in ſcriptis: quam concordiam Sapientibus habere placuit firmatam, & eam ratam habemus, pro Conſilio, & eorum voluntate, Sapientes in Conſilio approbaverunt. Unde venientes Manuel de Conciſio Conſul Communis Brixienſis, & Albertus Gratacollus Conſul Mercatorum Brixie, & Inverardus de Guſſiago, & Jacobus de Omis Nuntii & Delegati a Communi Brixienſi, & a nobis petierunt ea, que in Cartula continebantur pro Ferrarienſibus ſcripta per manum Johannis Notarii Henrici Imperatoris, recipere velle: voluntate & conſilio Communis Ferrarie, & vice totius Populi de Conſilio, talem concordiam & convenientiam inter nos, & predictos Nuntios de Brixia fecimus. Quod Albertus de Luſia Miles, & Albertus de Luſia Judex, & Ottolinus Mainardorum, & Zininus, fecerunt finem in manibus Manuelis Conſulis Communis Brixiae, & Alberti Gratacolli Conſulis Mercatorum Brixie pro Communi & pro Mercatoribus Brixie de omni eo, quod poſſent agere, vel dicere contra Commune Brixie, vel contra Marcatores, vel Homines Brixie, vel ejus Diſtrictus, exceptis Dominis de Bugizalis, quod non debent eos inquietare, vel aliquod malum eis facere. Et ita Dominus Sallinguerra Ferrarie Poteſtas promiſit pro Communi Ferrarie attendere & obſervare contra Commune Brixie, & contra Mercatores, ſicut in Carta pacti & concordie facte per Ottolinum Mainardi, & Albertum de Luſia continetur. Que concordia talis fuit. Quod Sallinguerra Poteſtas Ferrarie promiſit & convenit pro Communi Ferrarie ſupradictis Nuntiis Brixiae nomine Communis & Mercatorum Brixie, quod de cetero non debent inquietare, nec violentiam facere contra aliquem hominem de Civitate Brixie, vel ejus diſtrictus: ſed ſolummodo ei, cum quo contraxerint, vel cui creditum fecerint. Item ſtatuit, & convenit cum eis, quod a-*

modo in antea ſi aliquis de Civitate Ferrarie vel diſtrictus contractum, vel creditum ſecerit, vel cui credidit, vel cui credet. Et verſa vice homines Brixie, & ejus diſtrictus contra Ferrarienſes & ejus diſtrictus facere debent. Et ita promiſerunt. Et ſi aliquis de Civitate Brixie, vel de ejus forcia contraxerit, vel creditum fecerit cum aliquo Ferrarienſe, vel aliquo Civitatis Ferrarie, vel diſtrictus, non debet inquietare vel petere, ſive exigere contra aliquem de Communi, vel de Mercatoribus Ferrarie, niſi cum quo contraxerit, vel cui credidit: ſed caute quiſque caveat, cui credat, vel cum quo contrahat. Et ita Sallinguerra Ferrarie Poteſtas ſupradicta omnia attendere nomine Communis Ferrarie, & obſervare, & facere attendere & conſervare Conſules Ferrarie, vel Poteſtatem, qui erunt per tempora, parabola & voluntate Conſiliatorum, qui erunt in Conſilio facto & pulſato cum campana Conſilium promiſit. Et Manuel de Conciſio Conſul Brixie, & Albertus Gratacollus Conſul Mercatorum Brixie, & Hinverardus de Guſſiago, & Jacobus de Oriis Nuntii Communis Brixie pro Communi, & pro Mercatoribus Brixie promiſerunt idem attendere & conſervare. Et ideo prenominati Conſules Communis Brixie & Mercatorum dederunt nomine Communis & Mercatorum Brixiae in manibus Domini Sallinguerre Poteſtatis Ferrarie pro Communi Ferrarie in predicto Conſilio quindecim Libras Imperialium pro pacto & concordia ſupradicta interveniente.

Quam concordiam & cartam, atque pactum factum confirmavit Dominus Sallinguerra Ferrarie Poteſtas, nomine Communis Ferrarie, voluntate Conſiliatorum, qui inferius ſcripti ſunt, qui hanc Cartulam confirmaverunt, & eis placuit: ideſt Jacobus Trotto, Petrus Bonus Procuratores Communis, qui fuerunt teſtes, Pecorarius, Guntardus, Petrus de Remengardi, Pes-ſuricis, Petrus Vicentiae, Albertus de Veo, Gimbaldus. Rainaldus de Guatarella, Banojus, Tranſmundus, Iſnardus de Quarazolo, Sucius, Zilius Furni, Petrus de Albaro, Baſilius, Deodatus Judex, Girardus Benboni, Pelegrinus Notarius, Zuprianus Daniel, Lenguetta, Jacobinus Jacobi de Trotte, Albertus Zorzi, Capudulupi, Saviolus, Simeon, Marchiſinus Biaque, Rainerius, Zambonus, Bonus, Gozettus, Guido Baituus, Gibilius, Ubaldus Notarius, Peligrinus, Arlottus, Uguicio, Presbiterellus, Capudbovis, Bonusinſegna, Michilittus, Aldrovandinus, Gibertinus, Artuicus, Johannes Capallus, Banzolinus, Donus dictus Tacanus, Ubaldinus de Uguizone. Ricoboldus, Saviolus, Mainarettus, Clarimbaldus, Girardinus Tantobelle, Albertus Maglavacca, & plures alii in pleno Conſilio.

Verùm Ferrariae invaluerant jam Factiones. Altera ab Imperatoribus ſtabat: nam & hi in eam Urbem, ut nuper innui, ſupremum jus ad ſe pertinere cenſebant. Altera vero Pontificum Romanorum partes tuebatur: ii enim ex antiquis Regum donationibus, immo peculiari quadam ratione, ſui juris Ferrarienſes contendebant. Donizo in Vita Mathildis Comitiſſae auctor eſt, Thedaldum Marchionem illius Avum, Ferrariae dominatum fuiſſe ex conceſſione Romani Pontificis. An is Inveſtituram Pontificiam viderit, dubitare fortaſſis alicui ſuccurrat. Sed quod ille tradit, certos nos ſaltem facit non alio titulo, quàm Pontificio Comitiſſam illic imperaſſe, ipſamque Urbem, rebellione antea ſubtractam, rece-

receptam fuiſſe ab ea Anno MCI. Itaque ſtudia Ferrarienſis Populi diu diviſa ſtetere. Praeerant factioni Pontificiae, quam Guelpham poſtea appellarunt. *Guilielmus* ſenior *de Marcheſella*, ejuſque filii *Guilielmus* atque *Adelardus*. *Princeps in Populo Ferrarienſi* appellatur Guilielmus junior a Ricobaldo, hoc eſt, eorum dux, & caput, qui juribus Romani Pontificis ſtudebant. Alterius partis Principes fuere *Salinguerra* ſenior, de qua in Charta Veronenſi Anni MCLI. Tomo V. Italiae Sacrae haec leguntur: *Dominus Salinguerra, cui ſoli, Ferrarienſes omnem Reipublicae curam gubernandam mandaverant*. Huic ſucceſſit Taurellus ejus filius, ad quem ſpectat Charta, a Collectaneis MSt. Peregrini Priſciani mihi ſuppeditata, quam e tenebris eductam Lectori heic offero.

Inveſtitura multorum bonorum data Taurello filio Salinguerrae Nobili viro a Stephano Epiſcopo Ferrarienſe, Anno 1186.

IN *Dei nomine. Anno Chriſti Nativitatis Milleſimo Centeſimo Octuageſimo Sexto, tempore* Urbani Pape, *&* Federici Imperatoris, *die XII. exeunte menſe Julii, Indictione IV. Ferrarie, in domo Epiſcopi. Ego* Stephanus *Dei gratiâ ſancte* Ferrarienſis Eccleſie Epiſcopus, *inveſtio te* Taurellum de Salinguerra *per Feudum ad uſum Regni, de omnibus rebus & poſſeſſionibus illis, quas* Comes Manfredus *per Dominam Agnetem Uxorem ſuam quondam habuit, vel habere debuit de Feudo a Sichelmo & Imiza Uxore ſua, vel a Caſoto eorum filio invento, ut in Chartulis Feudi ab Eccleſia Sancti Georgii Epiſcopatus Ferrarie acquiſiti continetur, ſecundùm quod facere audeo & poſſum. Et ſimiliter omnia ea, que in emphyteotycariis illorum Inſtrumentis ab Eccleſia predicta illis conceſſis continetur, & ſcripta eſſe reperiuntur, jure emphyteotyco ſecundùm formam communem Eccleſie noſtre, tibi, tuiſque filiis & nepotibus concedo: ita ut tu, filiique tui & nepotes annualiter in omni menſe Martii penſionis nomine debeas mihi, meiſque ſucceſſoribus dare Imperiales duodecim. Et omnia, ut ſuperius legitur, in Feudum & emphyteoſym tibi concedo, que in Cartulis reperiuntur; excepto Bradiam Firminiane, que fuit quondam Johannis Pauli, & tenutam, quam tenet Albertus de Aldigerio, & Rainaldus de Guaterela de bodere predicto, quod quondam fuit de Domino Sickelmo, & Imiza Uxore ſua, atque de Caſoto eorum filio. Pro eo quia recuperaſti Francolinum, per Libras XXVI. denariorum Imperialium, a Manfredino Tallevacio, quas ei debebam pro debito a* Presbiterino Epiſcopo *Predeceſſore meo facto, & ſolviſti Libras CCXXV. denariorum Veronenſium Amnano de Giruino Verone, pro debito a* Domino Tebaldo Epiſcopo *Predeceſſore meo facto. Et ita do tibi Albertum de Aldigerio, qui tenutam predictarum rerum mea vice corporaliter tibi, ut ſupra legitur, tradat. Et inſuper rogo Notarium, ut ſcribat, & omnes circumſtantes, ut teſtes conſiſtant, videlicet Dominum Guidonem Aruerium, Stephanum de Gabiana Judicem, Martinum de Ricardo, Albertum de Aldigerio, & Pegolotum, alioſque omnes.*

Et ego Enricus Dei gratiâ ſancte Ferrarienſis Eccleſie, ſacrique Palacii

Notarius interfui, & coram teſtibus rogatus, ut intellexi, ſcripſi.

Taurello tandem ſucceſſit in dominatione Ferrariae *Salinguerra* nepos, ille ipſe videlicet, qui, ut nuper vidimus, Anno MCXCV. Praeturam Ferrarienſium egit, vir mirâ calliditate, geſtiſque ſuis inter illius temporis Proceres famoſiſſimus. Is, Rolandino teſte, Lib. II. Cap. II. Hiſtor. Vaſſallus erat Marchionum Eſtenſium. Auctor Chronici Parvi Ferrarienſis Tomo VIII. Rerum Italicar. pag. 481. haec habet: *Guillielmus Marcheſellae de Familia Adelardorum, unius partis Princeps erat Ferrariae: alterius verò Taurellus Salinguerrae.* E vivis circiter Annum MCXC. exceſſit ſine ulla maſcula prole Guilielmus, & unicam filiam reliquit, Salinguerrae juniori uxorem poſtea deſtinatam: quod conjugium dicitur ipſe parens collaudaſſe, *ſaluti Reipublicae Ferrariae providere cupiens, ne Civitas diſcordiis laceraretur & bellis.* Verùm Petrus de Traverſaria in Ravennate Populo Princeps, aliique aemuli infeſti Taurello, ejuſque filio Salinguerrae, puellam ex eorum do- A mo ſubductam, Obizoni, ſeu potius Azzoni VI. Marchioni Eſtenſi in matrimonium conjunxere, *ut is Capitaneus eſſet ejus partis, quam foverat Guilielmus*, & cui antea Marchiones Eſtenſes fuerant adverſati. Haec omnia tradunt idem Auctor Chronici Parvi, & Riccobaldus, & Franciſcus Pipinus in Hiſtoriis, a me editis in Collectione Rer. Italicarum. B Atque hinc amplificata eſt Eſtenſium potentia; qui enim antea dominabantur Oppido Ateſtino, Montagnanae, Rhodigio, ejuſque Policino, aliiſque Oppidis & Caſtellis in feliciſſima Italiae plaga, praeter opulentiſſimam aliorum Caſtrorum, ac Allodiorum hereditatem, ex iis nuptiis reportatam, etiam dominationis partem accepere Ferrariae. C Et aliquot quidem annis concordi conſilio hi duo Principes Populi, veluti Romanorum olim Conſules, non solùm Urbem illam in tranquillitate rexerunt, ſed etiam inter finitimas Civitates laeſam pacem reſtituendam curarunt: quod elucebit e Charta, quam vetuſtiſſimo Regeſto Civitatis Mutinenſis acceptam refero.

Charta Compromiſſi diſcordiarum inter Populum Mutinenſem & Regienſem vigentium facta a Praetoribus Mutinenſibus in Praetores Craemonae & Parmae, curâ Azonis Marchionis Eſtenſis, & Salinguerrae, Anno 1202.

In Chriſti nomine. In Milleſimo Ducenteſimo Secundo: tempore Innocentii Papae, *die XI. exeunte menſe Junii, Indictione V. in Caſtro Marzatiae, in praeſentia* Domini Marchionis Azi, *&* Salinguerrae, *& Domini Uberti de Imblavato Poteſtatis Ferrariae, Marcheſini & Octolini de Maënardis, Jacobi Fontanae, & aliorum multorum, juraverunt ad ſancta Dei E-* D *vangelia Manfredus de Pizo, & Baruſaldus Poteſtates Mutinae, pro Communi Mutinae, & aliis inferius ſcriptis, ſtare & obedire omnibus praeceptis Domini Conradi de Summo Poteſtatis vice ſuorum ſociorum Poteſtatum Cremonae, & Domini Guidonis Lupi Poteſtatis Parmae, nomine Communis Parmae, vel aliorum, quibus a Conſiliariis utriuſque Civitatis ſimul con-*

gregatis

gregatis ad campanam ſonatam ſine fraude commiſſum fuerit, quod fecerint concorditer, ſcilicet de omnibus diſcordiis & litibus, quas habet Commune Mutinae cum Commune de Regio, & Commune de Regio cum Commune de Mutina, & de pignoribus dandis, & juratoribus, & obſidibus, & de omni ſecuritate, quam petierint in concordia per rationem, ſi placuerit partibus, vel per convenientiam uſque ad finem ſine timore, & ſine omni fraude. Iſti vero juraverunt eodem modo Guizardus de Colornio, & alii plures.

A

Ego Magiſter Presbyterinus, Dei gratia Imperialis Aulae Notarius ad haec praeſens rogatus ſcripſi.

Concordes quoque *Azonis Marchionis Eſtenſis*, & *Salinguerrae* junioris animos in Reipublicae Ferrarienſis regimine, ex altera Charta ejuſdem Archivi ediſces, nempe ex pactis initis inter Mercatores Mutinenſes ac Ferrarienſes Anno MCXCIX. quo ipſo tempore Salinguerra Praetorem Ferrariae agebat, & Azo Marchio Praeturam Patavinam gerebat.

B

Compromiſſum & Sententia inter Mercatores Mutinae, & Aſſazatores Salis Ferrariae, Anno 1199.

In Chriſti nomine. Anno Dominicae Nativitatis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Nono, tempore Innocentii Papae, *die VII. intrante menſe Aprili, Indictione Secunda, in Canonica Eccleſie Sancti Nicholai de domo Domini Taurelli. Cum diſcordia fuiſſet inter Mercatores Salis de Mutina & Aſſazatores Salis Ferrariae, de Sale, quia dicebant Mercatores Salis de Mutina, quod non debebant dare Aſſazatoribus Ferrarienſibus aliquid pro aſſazatura vel denonciatura, vel pro alio aliquo in Ferraria vel ejus diſtrictu: econtra Aſſazatores Ferrarie dicebant, dare Mutinenſes eis aſſazaturam, & aliud, ſicut alii dabant. Unde Dominus Guizardus de Colornio Judex Domini Comitis Ugolini de Panico Poteſtatis Mutine, & Judex Communis Mutine, & Benencaſa Conſul Mercatorum Mutine pro Mercatoribus Mutine, & Communi Mutine, Nuntii a Poteſtate Mutine delegati, & a Mercatoribus ſuis, Ferrariam venientes, de predicta lite in* Dominum Salinguerram Poteſtatem Ferrariae, *& Dominum Pium, & Jacobum de Trota, & Cyprianum, amicabili compoſitione ſe dimiſerunt, promittentes obſervare, que inter eos laudaverint. Et Maſſarii Aſſazatorum Ferrarie, ſcilicet Guido, Avianus, Capibonus, pro ſe & aliis Aſſazatoribus Ferrarienſibus hoc idem fecerunt, & attendere promiſerunt. Qui concorditer laudaverunt, ut Aſſazatores Ferrarie habeant pro aſſazatura Salis pro unaquaque Navi de Sale, ſive ſit parva, ſive ſit magna, pro unaquaque volta, ſeptem Imperiales, & non plus, ſive pro aſſazatura, ſive pro denontiatione, vel pro alio a Mutineſibus. Et Mutinenſes illos ſeptem Imperiales pro unaquaque Navi magna vel parva, pro unaquaque volta pro Navi Salis Aſſazatoribus Ferrarie in Ferraria vel ejus diſtrictu ſolvant. Et ita inter ſe laudaverunt & firma eſſe praeceperunt. Teſtes adfuerunt Dominus Duxius, Prodomus, Bonus Martinus de Mutina, Andreas, Benecaſa, & alii plures. Poſt hec die IX. ejuſdem menſis Aprilis in pleno Conſilio Ferrarie* Dominus Salinguerra Ferrarie Poteſtas *de volun-*

C D E

luntate Conſiliatorum Ferrarie laudamentum factum confirmavit Domino Guizardo Advocato Mutine vice Mercatorum de Sale, & pro his Mercatoribus Salis, & Benencaſa Conſuli Mercatorum Mutine, & pro omnibus Mercatoribus Mutine. Ad quam publicationem laudamenti & confirmationem fuerunt teſtes Dominus Marchio Azo, *Dominus Pio, Signorellus, Octolinus Mainardi, Marchixinus Mainardi, Tuurolus, Ugutio Contrarius, Jacobus Trote, Marchixinus Parvus, Gontardus, Ginibaldus, Johannes Periculi, Traſmondus, Landulfinus, Guido Sabloncelli, Petrus de Albaro, Andreas Judex, Albertus de Luſia Miles, Johannes Juridicovo, & alii.*

Et ego Magiſter Presbiterinus, Dei gratiâ Imperialis Aulae Notarius, ad hec preſens & rogatus voluntate Poteſtatis Ferrarie & Conſilii hanc Chartam ſcripſi.

Ut vides, Patavina Praetura *Azonem Marchionem* minime impediebat, quin identidem Ferrariam proficiſceretur, & Reipublicae illius negotiis vacaret. Verùm ex quo, ut ſupra innui, ſimultates exarſere inter eumdem Marchionem Anno MCCVII. & Eccelinum poſtea Monachum, occaſione Veronenſis Praeturae, Salinguerra Gibellinus Eccellino ſuae factionis ſodali auxiliares manus praebens, Ferrariae ſeditiones movit, atque inde eliminandum Marchionem, ejuſque partem curavit. Secus tamen accidit; nam uti in Antiquitat. Eſtenſ. Par. I. Cap. 39. oſtendi, & Antonius Godius in Chronic. March. A Tarviſin. Tomo VIII. Rer. Italicarum, nos docuit, Marchio Salinguerram Anno MCCVIII. *cum parte ſua expulit de Civitate Ferrariae*, & Ferrariae *Dominus generalis ac perpetuus* a Populo fuit renuntiatus. Acta hujus electionis in iiſdem Antiquitatibus Eſtenſibus protuli. Atque ita ſibi conſulere coeperunt Factiones Ur- B bium, quoties aemulis praepollebant, juſtumque titulum imperandi novis Dominis detulere. Verùm inſequenti Anno MCCIX. aut MCCX. Ferrariae receptus eſt Salinguerra, quum inter illum & Azonem Marchionem Otto IV. Auguſtus pacem reſtauraſſet. Sublato e vivis eodem Azone VI. Marchione Anno MCCXII. factio- C nis Guelphae regimen in Ferrarienſi Civitate devenit ad *Aldevrandinum Marchionem Eſtenſem* illius filium, qui tunc eidem Civitati praeerat, munere Praetoris fungens. Itaque rurſum dejecto cum aſſeclis ſuis & expulſo Salinguerrâ, Aldevrandinus cum Parmenſibus & Mutinenſibus foedus iniit, ut hoſti ſubſidiis exteris ſuffulto D obſiſteret. Verùm non ita multo poſt Salinguerra a Ferrarienſibus receptus, dominationis conſors factus cum Marchione videtur, ſed & ſubinde dejectus. Quumque is in Caſtro Pontis Ducis Mutinenſes infeſtaret, iſti in obſidionem loci juſto exercitu convolarunt, & nova pacta inierunt cum nuper memorato Marchione & Re- E publica Ferrarienſi. de evertendo Caſtro eodem, uti fidem facit Charta, ex Regeſto Communis Mutinae depromta.

Qua-

Qualiter Ferrarienſes jurant Mutinenſibus pacem tenere, & operam dare, ut Caſtrum Pontis Ducis deſtruatur, & deſtructum perpetuo teneatur, Anno 1212.

Sancti Spiritus adſit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini MCCXII. Indictione XV. in Palatio Communis Ferrariae, temporibus Innocentii Papae, *&* Octonis IV. Imperatoris Romani, *die Dominico XVI. menſe Decembri. Forma ſacramenti & promiſſionis factae a Ferrarienſibus Communi Mutinae, & Mutinenſibus, talis eſt. Ego Ferrarienſis juro bona fide facere & operam dare, quod Caſtrum Pontis Ducis totum deſtruatur, & deſtructum habeatur & teneatur, nec perpetuò pro Communi Ferrariae, nec pro aliquo Communi alicujus Civitatis, vel Terrae, ſive perſonae, vel perſonis Secularibus vel Eccleſiaſticis reaedificetur. Et omnibus reaedificare volentibus, aut aliquo modo ibi domum vel villam, ſive aliquod aedificium facientibus pro poſſe reſiſtam. Item juro, quod a Mutlena ſuperiùs versùs Mutinam aliquod Caſtrum vel Villam, ſive habitantiam pro Communi Ferrariae, nec pro aliqua perſona vel perſonis Epiſcopatus Ferrariae vel diſtrictus, aut aliunde, non faciam, nec eſſe permittam. Et ſi aliquo tempore Caſtrum Pontis deſtrueretur pro Communi Mutinae, vel pro aliqua Terra vel perſona ſive perſonis occaſione Communis Mutinae, totum quod ſuperius legitur, obſervabo; nec umquam de Communi Mutinae, nec de aliqua perſona vel perſonis de Epiſcopatu Mutinae vel diſtrictu pro damno dato in Ponte & ejus pertinentiis de deſtructione ipſius vel alicujus Terrae, ſive perſonae, quae fuerit in ſervitio Communis Mutinae, vindictam in perſona nec in avere recipiam vel imponam, nec recipi permittam: nec querimoniam aliquam inde faciam, nec fieri permittam; & perpetuò Commune Mutinae & homines ejuſdem Civitatis, & omnes ad hoc Commune Mutinae adjuvantes, indemnes conſervabo. Nec cum* Salinguerra, *nec cum* Ariverio ejus filio, *nec cum* Albertino nepote ſuo, *nec cum aliqua perſona vel perſonis de Ferraria, vel diſtrictu ejuſdem, pacem vel concordiam faciam, nec eſſe permittam, nec in Ferraria, neque in diſtrictu Ferrariae habitare, niſi prius juraverint & promiſerint ad voluntatem Communis Mutinae totum, quod ſuperius legitur, obſervare, & perpetuò firmum tenere, & dictum Caſtrum penitus deſtruxerint. Et totum, quod continetur in pacto & concordia inter Ferrarienſes & Mutinenſes, ſecundùm quod continetur in Inſtrumento ſcripto per manum Berardi Notarii, perpetuò obſervabo, eo excepto, quod non tenear dare totum Salem Mutinae, nec Mutina accipere teneatur, niſi quantum accipere voluerit. Item juro Mutinae dare quantum Salem emere voluerit, & ad raſoram rotundam, habentes Mutinenſes poteſtatem emendi ubicumque, & a quocumque Ferrarienſi voluerint in Ferraria, & non ad ſortem. Et Piliparios Mutinae ponam in rectitudine binae Pilipariorum Ferrariae, & tenebo de ſoto. Et Merzarios Mutinae ponam & tenebo in bina Merzariorum Ferrariae, & eiſdem dabo & aſſignabo Stationes, quantaſcumque voluerint. Et nullam datiam auferam Mutinae, ultra quam ſtatutum eſt in Charta praenominata, occaſione ſigilli, vel pontis, ſive aſſazatorum, vel aliqua*

alia

alia occaſione. Nec imponam amplius ad hoc, ut cum aliquo praedictorum graventur. Et ſi mihi impoſuero amplius deſuper impoſito, Mutinenſes non gravabo. Nec Piſcatoribus Mutinae auferam aliquid de centonario piſcium. Item do licentiam & poteſtatem Mutinenſibus faciendi & tenendi Caſtrum a Croxeta, qui eſt proximior Fornaci de Ponte verſùs ſero, ubicumque voluerint: & illud Caſtrum habeant, & teneant, & diſtringant ad utilitatem & voluntatem Communis Mutinae, ſine contradictione Communis Ferrariae, vel alicujus Ferrarienſium. Et ſi quod jus habeo pro Communi Ferrariae, vel aliqua alia occaſione in Ponte Ducis & ejus Curia, territorio & diſtrictu, & in illo loco, ubi Caſtrum aedificabitur, illud do, cedo, & remitto Mutinenſibus, & Communi Mutinae. Item juro & promitto dictum Caſtrum, quod Mutinenſes ibi fecerint, & locum & jus, quod habeo in praedictis locis, perpetuò conſervare & defendere Communi Mutinae ab omni contradicente perſona. Nec unquam dicam, nec querimoniam imponam de Mutinenſibus, nec de Communi Mutinae, de praedictis locis. Nec operam dabo, ut praedictum Caſtrum deſtruatur, & quod praedicta omnia Mutinenſibus a Ferrarienſibus & Communi Ferrariae non teneantur & conſerventur. Et juvabo Mutinenſes & Commune Mutinae a Salinguerra, *& contra Albertinum, & eorum filios, & contra omnes Ferrarienſes de eorum parte in toto Epiſcopatu & diſtrictu Mutinae. Et faciam jurare Poteſtatem Ferrariae, attendere & obſervare totum, quod ſuperius legitur. Et Poteſtas & Rectores Ferrariae teneantur facere jurare omnes Ferrarienſes de diſtrictu Ferrariae, haec omnia obſervare de diſtrictu Ferrariae a XIV. annis ſupra, & ab LXXX. infra. Et teneantur Poteſtas & Recto-* A *res Ferrariae facere jurare ſuos ſucceſſores in regimine, omnia ſupradicta perpetuò obſervare & tenere. Et non tenebo ego Ferrarienſis per Poteſtatem, vel Rectorem Ferrariae aliquem, qui hoc ſacramentum non fecerint, & quod ſuperius legitur, non obſervaverint. Et ſingulis quinque annis teneantur Ferrarienſes renovare hoc ſacramentum* B *ad voluntatem Rectorum Mutinae.*

Actum eſt hoc ſolemniter, & ſacramento firmatum in publico Conſilio Ferrarienſium ad campanam pulſatam per infraſcriptos Cives Ferrariae, quorum nomina ſunt haec: Dominus Zoculus de Girardo de Riticherio, & Dominus Guillielmus de Joculo, Dominus Bazalerius, Tedelgardus Bernardus, Jacobinus C *de Trota, Dominus Aldevrandinus de Suxinello, Jacobinus de Vetula, tunc Judex Domini Aldevrandini Poteſtatis Ferrariae, Güido Vicedomini, Dominus Philippus, Dominus Gavinellus, Jacobinus Bocapizole, Bondenarius, Bonvicinus, Paganellus, Octolinus de Araldino, Petrus de Gragnano, Prandus, Abellertus, Bolognolus, Gregorius, Bozani-* D *nus, Gatarius, Yſepus, Petrus de Anſaldo, Cavalerius, Petrocinus, Petrus Blancus, Martinus Bancius, Altronus, Girardus, Petrus de Vaſallo, Ferriſius de Ariberto, Petrus de Bergamo, Mercadellus, Aicardinus, Bonuſdies, Blaxiolus, Rodulſus, Ugicio, Ugolinus, Benatus, Girardinus, Janebonus, Benaſutus, Bonenſegna, Blancus, Bonenſegna,* E *Dominicus, Peligrinus, Giliolus, Arduinus, * Guilltelminus, Martiliolus, Novelonus, Petrus, Martinus, Curtus, Bonaccurſus, Bonmercatus, Lanfrancus, Martinus, Bonaventura, Fulcolinus, Vivianus, Vitàlis, Orabona, Bancius Ariſendae, Formignanus, Martinus de Guidone Magino, Dominicus, Aprilis, Girardus, Ubertinus, Valerius, Leonardinus, Domnicellus, Paulinus, Al-*

dige-

digerius, Martinus, Ugiclo Preitis, Diodatus, Tebaldinus, Fenzolinus, Warnellus, Dominus Guadolo, Stephaninus, Paga Notarius, Bonus mercatus, Gregorius, Recordatus, Animanigra, Morinus Bellinus, Bonenſegna, Petrozinus, Johannes Guillielminus, Bonusjohannes, Acarinus, Belarus, Ugnibene Tabelio, Michaële, Peligrinus Notarius, Bonaventura Praeco, Johannes de Ficario, Manzoffus Notarius, & Bonusfacianus Praeco. Bulgarellus, Guidetus de Arduino, Tebaldinus Hombonus, Nicola Piſtor, Ferareſius de Cardello, Janebonus de Aldevrando, Paſſolinus, Mathiolus Zeſſariae; Acuriglatti, Lizignolus, Dominicus Zeſſariae, Ginamus Petrus de Ramburga, Picettus, Omnebonum, Petricinus de Curlo, Petrusbonus, Jacobus, Aymericus, Henricus Teotonicus, Maguncellus, Pelligrinus de Ciſta, Gualterius, Guidolinus Bernardinus, Manzolus, Guidoctus, Florellus, Blancus, Bonmartinus de Boſio, Dominicus Caſſani, Johannes de Carpenteria, Guidolinus de Manzenculo, Mercadellus, Omnembonum, Petrus Bellinus, Carnelvarius, Romanellus, Petrus de Baila, Petrus Lombardus, Johannes Clemens Zambonellus, Martinus de Imola, Damianus, Petrus Ubaldinus de Sanſilveſtro, Ugolinus de Tricenta, Egidiolus de Fabio, Jacobinus Guidi, Hoſpinellus, Guidetus, Guido Medicus, Lambertellus, & Bertoloctus, Martinellus, Bonmartinus, Lazarinus Vitalis, Albertinus, Geminianus, Rubeus Notarius, Jacobinus Praeco, Aicardinus Praeco, Michaël Praeco, Donzellus Praeco, Mercadellus, Martinus dal Canone Praeco, Bocabella Praeco, Jacobinus de Padua Praeco, Iſaias Praeco, Donnicellus Praeco, Dunzellus Praeco, Selvagnus Praeco, Azolinus Praeco, Johannes Hoſpinelli, Bonusjohannes Praeco, Marchixinus Biaque, Leonardus, Tuſcus, Ricus, Baxilius, Ferarius, Martinus de Bondeno, Johanninus Albarinus, & Lobertus Falbianus, Petrus Paulus, Petrus Daimianus, Petrus Andreas, Bonfantinus de Sileto, Mainardinus Domini Octolini de Airardo quondam filius, Bonaventura, Guido Boxii, Richelmus, Guido de Arnaldis, Giliolus de Biſſone, Mainardinus de Beis, Marchixinus Pizolus, Petrus Caracius, Girardinus Palmirolus, Baſtardus Alſerii, Nicolaus de Cildetino, Cudiginus, Molendinarius, Mercadellus, Matthaeus, Monachinus, Leus, Rodulfus, Egiliolus de Ferara, Donnicellus, Ferarixius de Calcagno, Bajolus, Girardinus Arloctus, Girardinus de Dencio, Petrus filius quondam Domini Marchixini, Vivianus Burniola, Guido de Bochenpane, Girardinus de Alberto Cobello, Martinus quondam Mainardini, Ledoicus Judex, Martinus Pelligrinus Cavacie, Coculus, Bonusjohannes, Albertinus de Muſſa, Damianus, Girardus de Rivarolo, Johannes de Bernamo, Daineſius, Donadinus, Ugicionus Ferarixius, Crivilarius, Bonuſegnor, Airicus, Albertinus, Rainaldinus, Coloredus, Michaël Bonzaninus, Baxilius Rubeus, Johannes de Donorio, Stephaninus, Cagnolus, Petrizolus, Pelligrinus, Ugolinus, Ramondellus, Gibertinus de Boaria, Guido, Bernardinus, Johannes, Ugolinus, Johannes de Gibertino, Marzolus, Segnorius, Albertinus, Andreas Gregorius, Guillielminus, Martinus, Fantebonus, Valanellus Ugetus, Zamboninus de Boaria, Bonefacinus, Aimolinus, Albertinus, Adamus, Paſqualis, Jacobinus Sartus, Sigicius, Foſcardus, Jacobinus, Guillielminus, Mercadellus, Benedictus, Petricinus, Carnelvarius, Belliemus, Ricetus, Rainerius Canzolinus, Arnulfus, Gregorius, Dominus Ubertinus, Martinellus, Peppus, Bozarius, Anſelminus, Selvagnus, Bonfantinus, Albertinus de Bul-

Bulgaro, Baxilius, Zoannes, Jacobinus, Iſnardus, Benatus de Pezulo, Bonfilius, Gabus, Nataluctus, Marcius, Bonſadus de Omelde, Guido, Ugolinus, Bonusjohannes, Brunus, Manzolus, Bene, Pajentellus, Johannes, Jacobinus, Manzinus, Sigifredus, Laviencius, Araldolus, Bolgarellus, Cavaldolus, Petrus, Jacobinus, Ugolinus de Gondoalto, Anzelus, Bonaventura, Albertinus, Jacobinus Notarius, Stephaninus, Ubertinus de Coradino, Waleca, Vandus, Muttus, Mercadellus, Henrigetus, Manfredus, Nicolaus, Dozarius, Juſtus Jacobinus, Fantinellus, Zaninus filius Federici, Ugolinus, Petrocinus, Romaranus, Bonifacius, Benvenutus, Thomaxius, Guido Contrarius, Petrizolus, Capparellus, Donnicellus, Andriolus, Jacobinus, Magiſter, Freducius, Frugerius, Bancolinus, Petrus Raſorius, Salix, Albertone, Coradinus, Guillielmus, Maurixius, Marchus, Stephanellus de Rigale, Laurentius, Benencaſa, Aurius, Zorzius, Martinellus, Albertus de Gambulata, Gerardus Cavaciis Contis, Guido, Rainaldinus, Johannes Bernardi, Johanninus, Bertoloctus, Paganinus, Poltonerius, Marabotus, Martinus Petrusbonus, Johannes, Zambelus, Johannes, Acurſius, Zanetus, Albertinus, Homobonus, Graciadeus, Martinus, Petrus de Adam, Requianus, Albertinus, Paſqualinus, Martinus, Coradus, Ugo, Lazarellus, Mabiſter Johannes, Dondius, Bonuſmercatus, Gregorius Aguſtinus, Tavianus, Matalianus, Jacobus, Ubaldinus, Datarius, Johannes, Nordilius, Zamboninus, Johannes, Paulus, Martinus, Guido, Paduanus, Lanfrancus, Johanninus, Pellizolius, Grataculus, Guido de Mutina, Petrus Ugolinus, Mareſcottus, Donuſdei, Caudilius, Andriotus, Andalò, Bertoloctus, Rigacius, Marcus Notarius, Marcignonus Notarius, Bardus Praeco, Donicellus

A *Praeco, Ognabellus Praeco, Guido de Manzenculo, Guizardinus, Ubertinus, Zanetus, Azo, Rainus, Laurentius, Ubaldoinus, Petrus Girardus, Albrigetus, Pomectus, Petrus Canis, Ugicio, Albertinus, Matthaeus, Banzolinus, Trintinus, Bajolinus, Ugolinus, Petrocinus, Mainus, Albertus, Malclavante. Guido de Mangone, Guitaclinus, Dominicus, Ainardus, Moſetus, Dominicus, Hosleus, Orius, Nigerbonus, Riminulſus, Opicinus, Ricobaldus, Guido de Rainerio, Ziraldinus, Albertinus de Giſelberto, Traitabene, Gandulſinus, Richelminus, Aldevrandinus, Pelligrinus, Marchixinus, Petricinus, Bentedia, Guido de Arcoada, Venturala, Petrus Aglata, Zaſſonus, Guizardinellus, Bartholomaeus, Petrus Bonuſmercatus, Tivirolus, Petrocinus de Gufre do, Ribaldinus, Guillielminus, Carlevarius, Albertinus de Petro de Caſano, Octolinus minor, Squilinus, Audriolus, Gulielminus de Ubertograſſo, Conradus, Martinus de Solario, Adaminus, Girardus Calegarius, Girardinellus de Girardo de Presbytero Martino, Bellonus, Niger, Mercadellus, Paiſanus, Urſolinus, Martinus, Trentabaſi, Calianus, Crexentinus, Nigrobonus, Vivianus, Paſetus, Johannes de Albina, Guizardinus, Leonardus, Luſcus, Dominus Sarazenus, Ambroxinus, Johanninus Ervaxii, Petrus de Catechino, & Mercadello. Praeſente etiam in ipſo Conſilio Domino Petro Traverſario, Viro nobile, fungente Poteſtariâ Ferrarienſi vice* Domini Aldevrandini Marchionis Eſtenſis, *tunc Poteſtatis Ferrariae. Qui Dominus Petrus voluntate & praecepto Conſilii praeſcripti, Domino Jacobo de Bazoara, & Alberto de Sigizo Ambaxatoribus Mutinae recipientibus pro ipſo Communi, praedicta ſolemni ſtipulatione pro Communi Ferrariae attendere & obſervare pro-*

promiſit. Et praeſcripti homines omnes praedictis Ambaxatoribus Mutinae, pro Communi Mutinae recipientibus omnia ſupraſcripta perpetuò firma tenere & obſervare nec contravenire promiſerunt; dando ei licentiam pro Communi Mutinae accipiendi poſſeſſionem de praedictis locis & territoriis, & Curia, & territorio, atque diſtrictu eorum, & dicti Communis auctoritate.

Ego Tedericus praenomine Rigacius, ſacri Palatii, & tunc Communis Ferriae Notarius, iis omnibus praeſens adſui, & rogatus ſcripſi, atque manu propria haec firmavi.

Caſtrum Pontis Ducis ſitum erat inter Finale Mutinenſium, & Ravedam, qui Vicus nunc ultra Rhenum poſitus Bononienſibus paret. Ejus fines ita deſcribuntur in Charta Anni MCCLXXXIX. *A mane Val-de-Raveda, & Caſale. A meridie Cazanetica, ſive Cazanedega, & Roxeleſe. A ſero Finale de Videgoſo, & Berbexello. Et de ſubtus Aqua-longa, quae dicitur Moclena, ſive Canale Moclenae, & Moclenella.* Sequenti verò Anno, quum ſuſtinere Mutinenſium vires Salinguerra non poſſet, de pace actum eſt, cujus veſtigia habentur in duabus aliis Chartis, ex Mutinenſis Communitatis Archivo deſcriptis:

Pacta concordiae initae inter Mutinenſem Populum & Salinguerram occaſione Caſtri Pontis Ducis, Anno 1213.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Talis pactio & concordia fiet inter Commune Mutinae, & Dominum Salinguerram, *& Nepotem, & ſuos: videlicet, quod Salinguerra debet dare Caſtrum Pontis Ducis Communi Mutinae ad deſtruendum, & ad faciendum totam ſuam voluntatem, deferendo homines ipſius Caſtri totum mobile, quod habent in ipſo Caſtro, ſine fraude. De aliis rebus omnibus erit arbitrio Poteſtatis Mutinae. Et debet reſtituere omnes prixonerios, quos habet de Civitate & Epiſcopatu Mutinenſi cum navibus ſuis, quae allatae fuerunt, vel exiſtimantur, ſi quae eſſent deperditae; & cum ſcutis & zappis, quae in Caſtro invenientur. Et debent jurare, tenere dictum Caſtrum Pontis Ducis deſtructum, ſecundùm quod alii homines Ferrariae, &* Marchio *juravere & promiſere. Et debent dare & datum facere & promittere ſecundùm quod & homines Ferrariae &* Marchio *dederunt & fecerunt de dicto Caſtro & Curia tota & diſtrictu. Et debent Salinguerra & Nepos jurare ſtare praeceptis Poteſtatis Mutinae, & Poteſtatis Parmae, & avere Mercatorum Parmenſium reddere. Et Commune Mutinae debet dare Salinguerrae & Nepoti mille Libras ad rationem Imperialem; quod & debet eos extrahere de banno, & reſtituere ejus podere Regaliae Imperatoris, quod habebat in Epiſcopatu Mutinae, & jure tantùm quod habebat prius. Item debet promittere Communi Mutinae, quod faciet ponere in Statuto Civitatis, quod ſi aliqua partium Ferrariae* Marchionis, *vel* Salinguerrae *fuerit de Civitate Ferrariae expulſa, non debeat prohiberi pro Communi amicis partis expulſae, quin poſſint parare auxilium, & adjutorium, ſecundùm quod voluerint, parti expulſae. Idem in omnibus & per omnia promiſerunt, & juraverunt Domino Bernardo Poteſtati Mutinae, & Domino Rambertino Poteſtati*

ſtati Parmae, ſua bona ipſis ſimiliter obligando in poena quinque millium Marcharum argenti.

Actum apud Pontem Ducis, in exercitu, in caſtris hominum Parmae, Milleſimo Ducenteſimo Decimo Tertio, Indictione Prima, die Veneris VIII. intrante Novembris, praeſentiâ & teſtimonio Bernardo de Cornazano &c.

Ego Petrus de Oliveto, quondam Imperatoris Henrici Notarius, & tunc Poteſtatis Mutinae, & Communis, interfui, & rogatus ſcripſi.

De concordia facta inter Commune Mutinae, & Dominum Salinguerram de Ponte Ducis, Anno 1213.

IN *nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Anno a Nativitate ejuſdem MCCXIII. Indictione Primâ, die Jovis V. intrante Decembri,* Domino Imperatore Ottone *regnante: in Civitate Ferrariae, in Palatio Epiſcopali, in praeſentia* Domini Aldeurandini Marchionis de Eſte, *Domini Jacobi de Fontana, Jacobini de Trota, Gandulfini de Caſtronovo. Conradi de Munario, Girardi de Buſſeto, Alvocati de Ferraria, Guillielmini de Contrario, Guillielmo Pedocha, Hengerami de Cazaguerra, Guidonis de Marchixino Maynardi, Domini Guillielmi Rangoni, Alberti de Sigizo, Nicolai de Adelardis, Domini Lonardi Rolandini de Bretono, Uberti de Fredo, Richerii de Bocadeluzo, Domini Silecti, Girardi de Careto, & aliorum plurium, juraverunt* Dominus Salinguerra, *& ejus* Nepos Albertinus, *obedire & obſervare in omnibus omnia praecepta* Domini Bernardi de Rolando Ruffo Poteſtatis Mutinae, *& Communis Mutinae; & quod neſciebant, quae vel qualia praecepta deberent ſibi fieri. Item promiſerunt eidem Domino Bernardo Poteſtati & Communi Mutinae, & dederunt & ceſſerunt de Caſtro & pertinentia Pontis de Duce & diſtrictu & juriſdictione ejuſdem, ſecundùm quod alii Ferrarienſes de parte* Marchionis Eſtenſis, *& ipſe* Dominus Marchio *dederant & promiſerant. Et in omnibus & per omnia obſervare juraverunt in perpetuum, ſecundùm quod eſt ſcriptum in Charta facta per manum Tederici Notarii, quod Rigacius dicitur, inter Commune Mutinae & Ferrariae de parte Marchionis: & obſervare illud totum, quod in eodem Inſtrumento de veteri pacto & concordia inter Ferrariam & Mutinam continetur, ſicut eſt ſcriptum in Inſtrumento ſcripto per manum Berardi Notarii. Et omnia, quae in praedictis pactionibus & inſtrumentis ſunt, in perpetuum obſervare. Inſtrumenti ſcripti per manum Tederici, qui Rigacius dicitur, forma talis eſt:* Sancti Spiritus adſit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini MCCXII. Indictione XV. &c. (a) *Et ita in omnibus & per omnia, ut dictum eſt, promiſerunt, dederunt, & conceſſerunt* Dominus Salinguerra, & Dominus Albertinus *ejus Nepos, Domino Bernardo Rolandi Roſſi Poteſtati Mutine pro Communi Mutinae recipienti & ſtipulanti, & ſic obſervare & ratum habere, & tenere in totum ſuper libro, in quo erat Charta praenominata, ad ſancta Dei Euangelia juraverunt.*

Ego Petrus de Uliveto, quondam Imperatoris Henrici & tunc Communis Mu-

(*a*) uti ſupra legitur in Charta Anni MCCXII. col. 201. &c.

Mutinae & Poteſtatis Notarius interfui, & rogatus ſcripſi & ſubſcripſi.

Ex his habes, Salinguerram, ejuſque factionem Gibellinam repetiiſſe Ferrariam, atque a Marchione, & illius factione Guelpha, locum illi fuiſſe factum in regimine Urbis. Idemque ordo Anno etiam MCCXVI. ibidem obſervabatur: praeerat enim Guelphis *Azo VII. Marchio*, fatis functo *Aldevrandino* fratre Anno MCCXV. praecedenti. Cujus rei teſtes habeo tabulas ex Archivo Principum Eſtenſium depromtas.

Pacta concordiae inter Ferrarienſes & Mantuanos. Anno 1216.

Sancti Spiritus adſit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini Milleſimo Ducenteſimo Decimo Sexto, Indictione Quarta, Ferrariae, in domo quondam Zilioli de Guizardo, temporibus Innocentii Papae, & Friderici Romanorum Regis, *die IV. exeunte Majo, preſentia Domini Peregrini Judicis, Aliotti, & Farzarii, ad hec teſtium rogatorum. Domini Suſinellus Zacharias, Jacobinus de Trotta, & Jacobinus de Vetula, pro facto contentionis, que eſt inter Ferrarienſes & Mantuanos, unum Breve in concordia dederunt Domino Rodulfo Guidonis Burgognoni Comitis Poteſtatis Ferrariae, in quo continebatur:* In nomine Domini noſtri Jeſu Criſti. Concordia talis eſt, quod Mantuani jurabunt Commune Ferrariae manutenere in communitatem & pacem. Et ſi diſcordia, ſive guerra erit inter *partem Sallinguerre & partem Marchionis*, jurabunt, ipſam diſcordiam & guerram citius quàm poterunt, redire ad concordiam & pacem, & Commune Ferrarie manutenere factâ concordiâ & pace in communitatem & pacem.

Et ego Taldericus ſrenomine Rigatius, ſacri Palatii Notarius, preſens eram, quando praedicti Domini hoc Breve dederunt Domino Rodulfo, & ut in eo ſcriptum inveni, ſic manu propria in publica forma reducens ſcripſi & firmavi.

En ut Ferraria ſimul aleret *partem Salinguerrae, & partem Marchionis*. Variae poſtea bellorum vices ſucceſſere, & Salinguerra viribus Friderici II. Auguſti, & Eccelini de Romano, Marchionem deturbavit. Tum Ferrariâ ab ipſo Azone VII. Marchione, & Principibus foederatis, eidem Salinguerrae ereptâ Anno MCCXL. ipſo quoque Venetias in captivitatem adducto, aditus eſt factus ad pacificam dominationem Marchionum Eſtenſium, quos deinde concordibus animis Ferrarienſes in Dominos ſuos elegerunt, & conſtantiſſime caros habuerunt, accedente etiam Apoſtolicae Sedis confirmatione. Et quamvis rerum facies immutata demum fuerit, eorum tamen jura in Urbem illam illaeſa, & nunquam obliterata perſiſtent. Anno quoque MCCLXXXVIII. quum diu Mutinenſis Civitas diris factionibus, perpetuiſque civilibus bellis laceraretur, *Obizonem Marchionem Eſtenſem*, tot calamitatibus finem facturum, amavit habere Dominum; ejuſque exemplum imitati ſubinde Regienſes fuerunt. Nunc ergo erumpat aliquis, audeatque Tyrannorum nomine Eſtenſes Marchiones compellare. Is certe iniqui ſtultique Judicis titulum minime effugiet. Si ab Homero in Iliad. II. πολυκοιρανίη, ſive *multorum imperium*

bonum

bonum minime cenſetur, & Monarchicum regimen praefertur: quanto enixius optanda atque eligenda erit Monarchia in Urbibus, quae peſtiferis factionibus atque ſciſſuris laborant, & lacerantur? Quod autem Civitatibus iſtis placuit, ſubinde & aliae Civitates Italiae, illuſtri hoc exemplo uſae, ſenſim fecere. Vix ulla erat, quam non inteſtina diſcordia convelleret, aut Populo cum Nobilibus, aut Guelphis cum Gibellinis certantibus. Mecum Mediolanum adi. Graviſſimo ſchiſmate divexabatur nobiliſſima Civitas Seculo Chriſti Tertiodecimo, quum hinc Plebs, inde Milites hoc eſt Nobiles, potiorem regiminis partem affectarent. Plebs prima Anno MCCXL. ſuum ſibi caput delegit Paganum, tum Martinum, alioſque ſobolis *Turrianae* Proceres. Nobiles verò deinde Ottonem *Vicecomitem*, ac Matthaeum illius nepotem. Variâ fortunâ, diuque decertatum eſt inter utramque Familiam, ac tandem dejectis Turrianis, Matthaeus magnus ſibi ſuiſque poſteris dominationem Urbis, conſentientibus etiam Auguſtis, comparavit: quod felicitati Mediolanenſium nemo neget, quin tribuendum ſit, quando & eorum Civitati tanta amplitudo ac ornamenta deinde ſunt addita, atque illius ditioni numeroſa adeo aliarum Urbium facta eſt acceſſio, ut inde potentiſſimus & inſignis Ducatus fuerit conſtitutus. Facinus profecto foret, ampliſſimam *Vicecomitum* Familiam in album Tyrannorum referre. Idemque de *Scaligeris* dicendum. Extincto ſaeviſſimo Ecelino de Romano, inter Guelphos & Gibellinos Veronae obortum eſt ingens certamen, utra pars in regimine Urbis primas obtineret. Itaque Anno MCCLXII. teſte Pariſio de Cereta in Chronico

A Veronenſi Tomo VIII. Rer. Italicar. *Maſtinus I. de la Scala*, quem nonnulli infimo loco natum tradunt, immo Patavini, teſte Muſſato Lib. X. Rubric. 2. *ex ſordido Olei venditorum genere editum* diſerte dictitabant, *factus fuit & creatus Capitaneus totius Populi Civitatis Veronae de communi voluntate & conſilio Populi Civitatis*

B *ejuſdem*. Succeſſere deinde *Albertus*, *Bartholomaeus*, *Alboinus*, *Canis Grandis*, aliique *Scaligeri*, quorum, ut vides, legitimus ad dominandum ingreſſus deinde peperit Veronenſi Civitati egregia emolumenta, uberem videlicet gloriam atque potentiam, niſi quod poſtremi in ea dominatione a priorum virtutibus degeneres ſi-

C niſtram ſui nominis famam poſt ſe reliquere. Fateri certe cogimur, turpia videri gentis *de Gonzaga* exordia in imperio Mantuae, quum nemo neſciat partam Anno MCCCXXVIII. eis dominationem ex caede Raynaldi cognomento Paſſarini, qui Urbi pro Imperatore Vicarius praeerat. Attamen Paſſarinus malis artibus & ipſe

D imperium illud quaeſierat, & gravis fortaſſe Populo evaſerat. Utcumque ſit, ea fuit deinde probitas, fortitudo, placidumque regimen Familiae iſtius, ut obſequium & amorem totius Populi ſibi conciliarit, dignaque fuerit, quam Caeſares ampliſſimis honoribus condecorarint, & om-

E nium Hiſtoricorum chorus cum laude de ipſa loquatur.

Carrarienſes quoque ad imperium Patavinae Urbis deduxit Anno MCCCXVIII. Populi diſcordia, qui tamen ad eum eligendum concors effectus eſt, difficillimis nempe illius Reipublicae temporibus, quibus ſanius conſilium viſum eſt, uni deferre diviſam in multos poteſtatem. Et ea quidem Familia fortibus poſtea viris

ris abundavit, donec majoris potentiae pondere oppreſſa jacuit. Perpendant alii, quid pronuntiandum ſit de *Malateſtis* olim dominatis Arimini; *Alidoxiis* Fori Cornelii, ſive Imolae, *Traverſariis* ac *Polentanis* Ravennae; *Manfredis* Faventiae; *Ordelaffis* Fori Livii; *Pepulis* ac *Bentivolis* Bononiae; *Comitibus de Monte Feretro* Urbini; *Varanis* Camerini; *Trinciis* Fulginii; *Rubeis*, & *Corrigienſibus* Parmae; *Scotis* Placentiae; *Tarlatis* Arretii; *Caſaliis* Cortonae; *De Becharìa* Ticini. Reliquas Urbes praetereo: vix enim ullam ex liberis oſtendas (Venetias ſemper excipio) quae aliquando aut ſponte, aut invita Dominum non acceperit, ſive Tyrannum. Illud mihi in praeſentia dicendum, quando tot inteſtinis diſcordiis & ſtudiis partium diſcerpebantur Italicae Civitates, tum Cives patriae amatores, tum Epiſcopos, Sacerdotes, alioſque Religioſos viros nulli peperciſſe diligentiae, ut amorem & concordiam inter ſuum Populum conciliarent ac reſtituerent. Verùm hodie pax, cras bellum ſuccedebat; nullaque utilis ſtabiliſve ratio erat adeo exulceratos furenteſque animos componendi atque pacandi. Expeditiorem ergo viam eventus oſtendit ad compeſcendos tam enormes motus, temperatâ aut immutatâ Reipublicae formâ, transferre jura imperii in unum, qui veluti Rector & Pater omnium foret, & ad obſervandam pacem quoſcumque ſua auctoritate adigeret. Quare hiſce Principibus & Dynaſtis Tyrannidis notam inurere, nemini in mentem veniat, cui vel leviter perſpecta ſint aequa Juriſprudentiae, & Politices dogmata. Neque tamen omnes iſti Principes uno ſunt modulo metiendi. Non enim ſingulis par poteſtas antiquitus fuit a Populis contributa. Fuerunt Urbes, in quibus vel ſub Principe vigebat Reipublicae, ſive *Communis* aut *Communitatis* ordo atque auctoritas, ita ut Princeps tanquam caput Senatus, Populique haberetur. Aut imperator militiae, atque adminiſtrator belli & pacis, ardua Reipublicae negotia expediebat, ita tamen ut in gravioribus rebus Reſpublica ſimul ſuum conſenſum & nomen daret: neque enim in hoſce Regulos transfuſa ſunt illico cuncta Majeſtatis jura, neque abolita eſt Reipublicae forma atque poteſtas. Proinde videas Vicecomites, Scaligeros, alioſque hujuſmodi, quum primùm ad potentatum evecti ſunt, non alio titulo uſos, quàm *Capitanei*. Quod ſi quidam etiam *Domini perpetui & generales* appellati ſunt, non tamen id excludebat *Reipublicae* regimen, quemadmodum & apud Britannos, Polonos, Suecos, Venetos &c. Regum & Ducum electio, aut ſucceſſio minime obſtat, quin vigeat adhuc Reipublicae conſtitutio, quamquam minor heic, major illic ſit eidem Reipublicae ſervata auctoritas. Accipe nunc, quid Anno MCCLXIV. decreverit Ferrarienſis Populus in eligendo Obizone Marchione Eſtenſi. Exſtat ejuſmodi decretum in vetuſtiſſimo membranaceo Codice Legum municipalium Civitatis Ferrariae, quem Eſtenſis Bibliotheca cuſtodit; eique ſubjiciuntur alia Statuta, poteſtatem Marchioni conlatam ſatis exprimentia.

Decre-

Decreta Populi Ferrarienſis in eligendo Obizone Marchione Eſtenſi & Anconitano in Gubernatorem & Rectorem, & perpetuum Dominum Civitatis Ferrariae & diſtrictus, Anno 1264.

„ AD honorem Dei & ſanctae & individuae Trinitatis, & laudem ejus Matris Virginis Mariae, & reverentiam beati Georgii Martyris, & omnium Sanctorum, & ad bonum ſtatum Civitatis, & ad laudem & commodum omnium amicorum, ut Civitati eidem ſalubriter ſit proviſum non ſolùm in praeſenti tempore, ſed etiam in futuro: nos Petrus Comes de Carrara Poteſtas Ferrariae in plena concione omnium & ſingulorum Civitatis Ferrariae, in Platea ipſius Civitatis, campanarum ſono more ſolito congregatorum ibidem, voluntate, conſenſu, & mandato totius Civitatis Ferrarienſis, & omnium & ſingulorum de Ferraria in ipſa concione exiſtentium, & totius Communis Ferrariae, & omnes & ſinguli de dicta concione pro Communi Ferrariae una nobiſcum, ſtatuimus, & volumus, & duximus inviolabiliter obſervandum, & per hanc noſtram Legem municipalem per nos, & heredes & deſcendentes & ſucceſſores noſtros perpetuò decernimus obſervari: quod *Magnificus Vir, & inclytus Dominus Obizo, Nepos & heres olim bonae memoriae Magnifici Viri Domini Azonis, Dei & Apoſtolicâ gratiâ Eſtenſis & Anconitanus Marchio, ſit Gubernator & Rector, & generalis & perpetuus Dominus Civitatis Ferrariae & diſtrictus*, in omnibus negotiis providendis & emendandis & reformandis ipſius Civitatis & diſtrictus, ad ſuae arbitrium voluntatis. Et juriſdictionem, poteſtatem, atque imperium intus & extra ipſius Civitatis gerat, & habeat dominium addendi, faciendi, & praecipiendi, providendi, & diſponendi, prout eidem placuerit, & eidem utile viſum fuerit. Et generaliter poſſit & valeat, ſicut perpetuus Dominus Civitatis Ferrariae & diſtrictus, omnia & ſingula facere & diſponere ad ſuum beneplacitum & mandatum, ita quidem quod ipſa Civitas & diſtrictus & homines habitantes nunc & in poſterum in ipſa Civitate Ferrariae & diſtrictu cum plena juriſdictione dominii eidem Domino Obizoni, Dei gratiâ Eſtenſi & Anconitano Marchioni, ſicut ſuo generali Domino & perpetuo obediant & intendant. Quae omnia & ſingula ſupradicta locum habere volumus & perpetuam firmitatem non ſolùm in perſona praefati Domini Obizonis Eſtenſis & Anconitani Marchionis, donec vixerit, verùm etiam poſt ejus deceſſum heredem ipſius volumus in locum ſuum Gubernatorem, & Rectorem, & generalem Dominum Civitatis Ferrariae & diſtrictus: & habeat dominium & imperium & poteſtatem & juriſdictionem plenam, ſicut ſupra continetur, in omnibus & per omnia in perſona Domini Obizonis. Adjicientes, quod de anno in annum hoc Statutum firmetur, & cetera ſupradicta, & ſcribatur annuatim in corpore Statuti, ita quod Rectores & Poteſtas

„ ſtas & Homines Ferrariae & diſtrictus jurent, praedicta omnia praeciſe, ſicut ſuperius ſeriatim legitur, obſervare. Et Poteſtates, qui per tempora fuerint, haec Statuta, & cetera ſupradicta, teneantur firmare, & ſcribi facere in Volumine Statutorum Communis Ferrariae. Quod ſi neglexerint, poenâ quingentarum Librarum Ferrarienſium quilibet feriatur, & nihilominus habeantur quaecumque dicta ſunt pro Statutis Civitatis & Communis Ferrariae, & tamquam Statuta debeant obſervari.

„ Et ſi qui ullo tempore attentarent corrumpere vel mutare ſeu infringere praedicta vel aliquod praedictorum, ſicut violatores ipſius Civitatis Ferrarienſis ipſo jure perpetuo ſint in banno, & omnia ſua bona Communi Ferrariae applicentur, & in Civitate Ferrarienſi vel diſtrictu non habitent neque intrent, ſed ſemper ab hac Aula ſint exules & dejecti. Et in bonis talium ſolummodo dotes uxoribus conſerventur, quas ipſae, vel aliqui pro eis monſtraverint ſe ſolviſſe. Et ſi in fortia Communis pervenerint quocumque tempore, ultimo ſupplicio puniantur. Haec enim omnia, & ſingula ſupradicta, ut generaliter ſuperius continetur, ſpecialiter & immutabiliter & praeciſe, perpetuo per nos, & heredes & deſcendentes & ſucceſſores noſtros ordinamus & volumus obſervari, nullo alio Statuto, ordinamento, conſilio, & arengo facto & faciendo in aliquo obſtante huic praeſenti Statuto & ordinationibus ſupradictis tam ſolemniter & diſcrete ac ex certa ſcientia praenotatis. Et quod ſi reſiſtere ſeu contra ſtare reperiretur in praeſenti tempore vel futuro aliquod Statutum factum vel faciendum, ex nunc pro caſſo habeatur & inutili. Et per praeſens Statutum & ea, quae in eo continentur, omnibus aliis Statutis & ordinamentis, conſiliis & arengis derogari volumus, & derogamus. Inſuper continuo in praefata concione Magiſter Apollonius Notarius, Syndicus ab Univerſitate & plena concione, nomine & vice Communis Ferrariae, & totius Univerſitatis ejuſdem legitime ibidem conſtitutus ad ſupradicta & infraſcripta, nomine & vice totius Communis & Univerſitatis Ferrarienſis, promiſit nobiliſſimo Viro Domino Obizoni, Dei & Apoſtolicâ gratiâ Eſtenſi & Anconitano Marchioni, nepoti & heredi Magnifici Viri olim bonae memoriae Domini Azonis Marchionis Eſtenſis, ſolemni ſtipulatione, pro ſe & ſuis filiis & heredibus ſtipulanti, ſupradicta omnia & ſingula in ſingulis capitulis ſpecialiter nominatis, quae in Statuto praefato continentur, de juriſdictione, dominio & imperio conceſſo & conceſsâ praefato Domino Obizoni Marchioni Eſtenſi, a Communi Ferrariae facto eodem die, firma habere & tenere perpetuo pro Communi Ferrariae, & non contravenire modo aliquo vel ingenio ſive cauſa, aliquo tempore, ſub obligatione ſuorum bonorum, & Communis Ferrariae, & ſub poena & in poena tria millia Marcharum argenti. Quae quidem poena toties peti & exigi poſſit cum effectu, quoties in praedictis vel aliquibus praedictorum contrafactum fuerit: & ipsâ poenâ ſolutâ vel non, nihilominus omnia & ſingula, quae in ſupra-

» dicto continentur Statuto, perpe-
» tuò firma & inrevocabilia perma-
» neant & permanere debeant. Et
» ad majorem hujus rei perpetuam
» firmitatem, praenominatus Magi-
» ſter Apollonius Notarius, Syndi-
» cus pro Communi Ferrariae con-
» ſtitutus ſpecialiter ad ſupradicta pro-
» mittenda, ut ſuperius continetur
» & legitur, de plenaria voluntate
» Domini Petri Comitis de Carrara
» Ferrarienſis Poteſtatis, & omnium
» de Ferraria in ipſa concione exi
» ſtentium, juraverunt ad ſancta Dei
» Euangelia in animabus praedicti
» Domini Petri Comitis Poteſtatis
» Ferrariae, & omnium de dicta con-
» cione, praedicta omnia attendere
» & obſervare, & non contravenire
» ſub poena ſuperius nominata & ſti-
» pulata & promiſſa.
» Quod quidem Statutum & om-
» nia, quae in eo continentur, ut
» ſuperius ſcripta ſunt, publicata,
» facta, promiſſa & confirmata fue-
» runt in ipſa plena Concione, in
» Platea Communis Ferrariae, cur-
» rente Milleſimo Ducenteſimo Se-
» xageſimo Quarto, Indictione Septi-
» ma, die XIII. exeunte Februario.
» Praeſentibus teſtibus rogatis & vo-
» catis, venerabile patre *Domino Phi-*
» *lippo* Dei gratiâ *Archiepiſcopo Ra-*
» *vennae*, *Domino Ledoyco Comite Ve-*
» *ronae*, Domino Jacomino Pizolo
» de Bononia, Domino Girardo Gal-
» lutio, Domino Bonifacio de Sala,
» Domino Tiſone de Campo Sancti
» Petri, Domino Pappafava de Car-
» raria, Domino Jacopino Rangono,
» Domino Ruffino de Zanicallo, Do-
» mino Bartholomaeo de Palatio,
» Domino Aldigerio de Fontana,
» Domino Jocolo de Jocolis, Domi-
» no Aldrevandino de Turclis, Do-
» mino Petrocino de Menabobus, Do-
» mino Rafaldo de Eſt, Petrobono
» Notario filio Vitalis Muratoris,
» Petrocino Notario de Bergamo,
» Paganino Notario filio Guidonis
» de Tuſco, Domino Nigrobono Ju-
» dice de Ferraria, Donatino quon-
» dam Marcii, Domino Antonio Cro-
» ſna Judice de Padua, Domino Xui-
» no Judice de Vincentia, & aliis
» multis.

De praeceptis obſervandis ab omnibus Civibus Ferrariae a Domino Marchione factis, & manutenendo & defendendo eum.

» JUro obedire & obſervare omnia
» & ſingula praecepta *Domini Obi-*
» *zonis Marchionis Eſtenſis*, quotquot
» mihi facta fuerint per ſe vel per
» Nuntium, vel ſcripturam ad ſuam
» voluntatem & intellectum. Et ſpe-
» cialiter manutenere ipſum & de-
» fendere in omni ſuo honore &
» ſtatu contra omnem perſonam &
» hominem; & illos homines & ſin-
» gulos, quos pro amicis habebit,
» ſerviam ad ſuam voluntatem, &
» pro amicis habebo & tenebo; &
» eos omnes & ſingulos toto meo
» poſſe offendam & inimicabo ad
» ſuam voluntatem & intellectum,
» qui erunt inimici Domini Mar-
» chionis vel ſunt, nec cum ipſis
» vel cum aliquo alio pro eis, vel
» eorum occaſione tractatum aliquem
» per me vel alium habebo, nec li-
» teras vel ambaxatam aliquam reci-
» piam ab eis, nec eis mittam. Et
» ſi aliquam ambaxatam aut literam
» mihi miſerint, nuntium vel lite-
» ram, quam mihi miſerint, quam-

» pri-

„ primum potero, praeſentabo, con- A
„ ſignabo, & revelabo Domino Mar-
„ chioni. Et non ero in conſilio
„ vel tractatu, quod honor Domini
„ Marchionis vel jura debeant mino-
„ rari, nec alicujus alterius Civis
„ Ferrariae & diſtrictus, qui Domi-
„ no Marchioni obediat, & ſit ſuae
„ partis, & ſit fidelis ipſius. Et ſi
„ ſcivero vel credidero firmiter, ali- B
„ quem vel aliquam tractare volen-
„ tem aliquod contra Dominum Mar-
„ chionem, vel aliquem amicum
„ ipſius, ipſi Domino Marchioni,
„ vel alteri perſonae, in cujus prae-
„ judicium fieret, quamcitius decla-
„ rabo. Et ad manutenendum Civi-
„ tatem Ferrariae & diſtrictum, &
„ ipſius Domini Marchionis honores C
„ & juriſdictiones, conſilium & o-
„ peram bona fide dabo per milites,
„ pedites, baliſterios, & navigium ad
„ totam ipſius Domini voluntatem,
„ tam cives quam extraneos. Et ad
„ manutenendum pacem & concor-
„ diam inter cunctas gentes, Domi-
„ no Marchioni ſuppoſitas & fideles
„ dabo operam bona fide ad pacem D
„ & concordiam faciendam ad vo-
„ luntatem Domini Marchionis. Et
„ pro pace & concordia & bona vo-
„ luntate habenda & tenenda cum
„ omni homine & perſona ſubdita
„ & fideli Domino Marchioni, pa-
„ rentelam, affinitatem, & amici-
„ tiam & ſecuritatem faciam, tene-
„ bo, & obſervabo ad voluntatem E
„ ipſius Domini Marchionis. Et o-
„ bediam & parebo omnibus & ſin-
„ gulis praeceptis mihi factis ab il-
„ lis, qui electi erunt in Capita-
„ neos partis pro Domino Marchio-
„ ne. Et omnes credentias a Domi-
„ no Marchione, vel ab ipſis Capi-
„ taneis mihi commiſſas, celatas ha-
„ bebo & tenebo ad ipſorum volun-
„ tatem: & quoties ab ipſo Domino
„ Marchione, vel ab ipſis Capita-
„ neis vocatus fuero, ibo, & ad id,
„ quod a me petierint, conſilium
„ eis bona fide praeſtabo, ad hono-
„ rem Domini Marchionis & ſtatum
„ & Civitatis Ferrariae, & deſtru-
„ ctionem inimicorum. Et de novo
„ propinquitatem, parentelam, affi-
„ nitatem, amicitiam, vel ſocieta-
„ tem cum aliquo inimicorum Do-
„ mini Marchionis non contraham
„ nec habebo, nec ei aliquem dabo
„ favorem, conſilium, vel auxilium,
„ nec dari faciam nec permittam.
„ Et ſi quis eſt mihi adſtrictus ſa-
„ cramento vel promiſſione, vel fi-
„ delitatis ſecuritate, vel alterius
„ cujuslibet promiſſionis vel obliga-
„ tionis, ipſum penitus ab omnibus
„ praedictis abſolvo & ſingulis, ita
„ quod praedicta omnia & ſingula
„ obſervent & attendant in omnibus
„ & per omnia ad voluntatem ipſius
„ Domini Marchionis, & ejus intel-
„ lectum. Et ſi qua ſeditio, rumor,
„ vel ſcandalum, vel vulneratio, vel
„ aliqua offenſio acciderit vel adve-
„ nerit in Civitate Ferrariae vel di-
„ ſtrictu ipſius, ad ipſum Dominum
„ Marchionem, vel ad alium ad
„ ſuam voluntatem attendam, & ei
„ fortiam, & conſilium & adjuto-
„ rium bona fide cum armis, &
„ ſine armis pro meo poſſe ad ipſius
„ voluntatem & intellectum dabo in
„ omnibus & per omnia. Et nul-
„ lum hominem de Macinata Domi-
„ ni Marchionis recipiam in Vaſſal-
„ lum, nec filium vel nepotem Vaſ-
„ ſalli ipſius Domini Marchionis re-
„ cipiam in Vaſſallum, niſi de vo-
„ luntate, & licentia expreſſa ipſius
„ Domini Marchionis, de qua licen-
„ tia fieri debeat publicum Inſtru-
„ mentum manu boni & legalis No-

„ tarii. Nec recipiam aliquem in „ Vaſſallum, nec filium vel nepo„ tem alicujus, qui ſit Vaſſallus al„ terius, qui ſit ſubditus & fidelis A „ Domino Marchioni, ſine licentia „ & voluntate ipſius Domini Mar„ chionis, & ejus, cujus Vaſſallus „ erit, ſcripta publico Inſtrumento,

Quod Poteſtas, & ſua familia teneatur obſervare & obſervari facere omnia Statuta, data vel facta per Dominum Marchionem.

Item ſtatuimus, quod Poteſtas, & Milites, & ſinguli de familia, teneantur praeciſe obſervare & obſervari facere pro efficaci Statuta Communis Ferrariae, ac ſi in Volumine Statutorum Communis Ferrariae eſſet ſcriptum & expreſſe juratum per Poteſtatem & ſuam familiam, omnia & ſingula ordinamenta ſeu Statuta, quae eidem Poteſtati vel alicui de ſua familia data B *eſſent vel oblata vel miſſa per ipſum* Dominum Obizonem Marchionem Eſtenſem *per publicum Inſtrumentum, vel per ſuas literas, vel alio quocumque modo. Et ſi Poteſtas hoc neglexerit obſervare, perdat pro qualibet vice de ſuo ſalario Centum Libras Ferrarienſium veterum. Nihilominus quod factum fuerit contra, ipſo jure ſit caſſum, irritum, & inane.*

Quod Poteſtas & ſui Judices teneantur obſervare additiones factas Statutis per Dominum Marchionem; & quod a Statutis caſſatis per ipſum ſit abſolutus.

Item quod Dominus Poteſtas & ſui Judices & Milites, & omnes & ſinguli de ſua familia, teneantur habere pro caſſis & irritis omnia & ſingula capitula & ordinamenta, quae ſunt, vel erunt in Volumine Statutorum Communis, quae idem Dominus Marchio *ordinaverit vel ſtatuerit, quod debeant eſſe caſſa, & eidem Poteſtati vel alicui de ſua familia denuntiaverit, vel denuntiari fecerit, quod debeant eſſe caſſa. Et quod dictus Poteſtas & omnes & ſinguli de ſua familia teneantur obſervare, & obſervari facere additionem vel additiones factam vel factas alicui Statuto, vel Volumini Statutorum per ipſum Dominum Marchionem. Adminutis verò, ſive caſſatis in toto vel in parte per Dominum Marchionem ſe noverit abſolutum.*

C Reliqua omitto. Continuò autem in eodem Codice ſubſequuntur *Statuta facta per Nobilem Virum Dominum Obizonem Marchionem Eſtenſem*, cum hac praefatione: *Ad honorem Dei, & Beatae Mariae Virginis, Beati Georgii, & omnium Sanctorum: ad exaltationem Sanctae Romanae Eccleſiae, & excelſi Domini Caroli Regis* D *Siciliae, quorum devotum & fidelem ſe clamat Dominus Marchio, & ad bonum & ſecurum ſtatum Domini Marchionis, & Communis Ferrariae, Vir Nobilis Dominus Obizo, Dei & Apoſtolicâ gratiâ Eſtenſis & Anconae Marchio, perpetuus Dominus Civitatis Ferrariae, auctoritate ſui dominii, & voluntate omnium & ſingulorum exi-* E *ſtentium in plena concione Civitatis Ferrariae, ad ſonum campanae in Platea ejuſdem Civitatis Ferrariae, more*

ſolito

ſolito congregatâ, infraſcripta Statuta & banna fecit in Milleſimo Ducenteſimo Sexageſimo Nono, XII. die Veneris, penultimo menſis Novembris &c. En ut ampliſſimi tituli, ampliſſima poteſtas in Marchionem Eſtenſem a Ferrarienſi Populo manarunt; ac paria ſubinde praeſtitere Mutinenſes, atque Regienſes. Sed earum Urbium *Communia* etſi plurimum auctoritatis in Principem tranſtulerint, minime tamen ſibi totam ademere, uti ſubſequentia eorum acta produnt, in quibus tam *Principis*, quàm *Communis* nomen interponitur. Ita multos olim, vel ipſis Homericis temporibus, Reges Graecia habuit, quorum poteſtas circumſcripta erat terminis quibuſdam. Imperabant Reges ſive Reguli Populo; Leges verò imperabant Regibus ipſis; ac poteſtatis partem Populo Ordo retinebat: quod & de primis Romanorum Imperatoribus factum legimus. At procedente tempore in Principes ſenſim coaluit tota fere Italicorum Principatuum ratio. In primo *Vicarii Imperiales* ab Auguſtis conſtituti: idque in Principibus Eſtenſibus, Vicecomitibus, Scaligeris, Carrarienſibus, Gonzagis &c. factum novimus. Deinde *Marchionum*, aut *Ducum* titulo inſigniti. Pares titulos alii Principes in Terris Eccleſiae a Romanis Pontificibus ſunt conſequuti. Et quamquam *Communitatis* appellatio & congregatio in compluribus adhuc Civitatibus perduret, ſive ſub aliis nominibus Nobilium coetus Civitatis aut Populi univerſitatem referat, nihilo tamen ſecius in pleriſque conſtricta eſt eorum poteſtas ad electionen tantummodo quorumdam Magiſtratuum, ad Urbis annonam & ornatum, ad curandos Pontes, Vias, & fluminum aggeres, redditusque Communis miniſtrandos, dimiſſis Principi Regalibus ferme quibuſcumque. Saeculo etiam XIII. ſub Lodovico VII. Francorum Rege, uti animadverterunt Eruditi Galli, ac praecipue Du-Cangius in Gloſſario Latino ad vocem *Communia*, invaluerunt *Communitates*, ſive *Communiae* in Regno Galliae, non diſſimile ab iis, quas Italicis in Urbibus nunc cernimus: ſed inter Italicas & Gallicas in origine ingens diſcrimen interceſſit. Quippe apud nos idem fuit *Commune*, atque Reſpublica, ſive Civitas libera, ſuis legibus, ſuiſque Magiſtratibus utens, & uni Imperatori, aut Romano Pontifici ſubjecta; quarum Communitatum Regalia in Principem aliquem deinde fuere tranſlata. Gallicae verò *Communiae* a Regibus aut Principibus inſtitutae fuerunt, & Privilegiis quidem ornatae; ſed nunquam autocratiâ & jure Principatus donatae. Ceterum nequaquam negandum, quin anteactis Seculis Tyrannos etiam, deteſtandum hominum genus, & quidem non paucos, Italia pepererit. Decernere tamen, in quos revera, juſtoque titulo conjicienda ſit ejuſmodi infamia, non facile negotium fuerit. Id ſingulae tantummodo Urbes fortaſſe dignoſcere queant, ſpectatâ rerum ſuarum Hiſtoriâ, ac bene perpenſis temporum turbidorum motibus variis, Populorumque voluntatibus, aut infortuniis. Fuerunt enim, qui per vim liberis Civitatibus jugum ſervitutis impoſuerunt, ac tyrannice propterea dominationem invaſere. Sed quum poſtea aequitatem in regendis Populis ducem habuerint, & in procuranda ſubjecti Populi quiete, gloria & incremento ſtudium perenne poſuerint, boni ac legitimi Domini evaſere, ac praecipue ubi ſupremi Principis calculo & inveſtiturâ probata

bata eſt eorum ditio. Quid de Julio Caeſare, quid de Auguſto, Romanorum Imperatoribus diſputetur, ſatis norunt Eruditi. Belli quoque jura attendenda ſunt in ejuſmodi concertationibus; neque enim tyrannicae impotentiae ſtatim *Florentinos* arceſſas, quod Piſanum Populum libertate ſpoliarint, aut *Vicecomites*, quod Ticinum, aliaſque Urbes ſuo imperio addiderint, ut alia omittam omnium temporum conſimilia exempla. Alii verò dominationem Civitatis alicujus inierunt laudabili viâ, & praevio Populorum conſenſu: ſed ſenſim in tyrannidem ſe abripi paſſi ſunt, ſui tantùm amore obcaecati, & nimiâ regnandi cupiditate abrepti.

Gualtherium Athenarum Ducem Anno MCCCXLII. ſponte ſibi Dominum ſtatuerunt Florentini; at ille poteſtate acceptâ brevi abuſus, eò progreſſus eſt, ut ſeditione Populi in ſe concitatâ vix poſtrema fata evadens, beneficii loco acceperit, ſolum vertere poſſe. Neque ex iſtorum albo eximendus videtur *Bernabos Vicecomes*, quem ſaeviſſimi mores inviſum Populo Mediolanenſi effecere, ac propterea a nepote dejectum nemo probus doluit. Paria paſſus eſt a Forlivienſibus *Cechus de Ordelaffis*. Denique numerati ſunt, qui violentis ac improbis artibus Principatum primo conquiſiere, tum in pejora lapſi miſeros Cives crudeliſſime habuerunt, atque omnium ore Tyranni ſunt appellati: quales certe nemo non appellet *Ecellinum de Romano*, Patavii Tyrannum, *Benedictum Monaldeſcum* in Urbevetana Civitate, *Jacobum de Appiano* Piſis, *Gabrinum Fondulum* Cremonae, *Ottonem de Tertiis* Parmae, *Johannem de Olegio* Bononiae, *Boccalinum Guzzonum* Auximi. Reliquos Hiſtoria ſuppeditabit.

A Nam quod nonnulli ex Principibus ſecuri interdum & carceribus uſi ſint, aut tributis gravibus Populum fatigarint, nec ob eam quidem cauſſam inferendum continuo eſt eis Tyrannidis probrum. Faciunt hoc & legitimi Reges, & conſiderandae ſunt bellorum neceſſitates, tutela Urbis ac imperii, & difficillima praeſertim B tempora, quibus licere poſſunt, quae in ſumma quiete ac pace Reipublicae, minime licerent. *Neque quies gentium ſine armis; neque arma ſine ſtipendiis; neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt:* ajebat Tacitus Lib. IV. Hiſtor. Cap. 74 Violenti ſane morbi tunc Italiam, & ſingulas paene Urbes lacerabant: quid ergo for- C tia medicamenta, ac inſueta remedia culpemus; ſi haec ipſa plerumque expoſcebat aegrorum ſalus & cura? Quod tantummodo exſecratione etiam noſtrâ dignum eſt, inquietis turbulentiſque temporibus illis non raro viſi ſunt inter Principes, qui incenſi deteſtandâ cupiditate regni ſanguine cognato ſuas foedarunt ma- D nus: quae exempla crudelitatis & ambitionis dedere Scaligeri, Carrarienſes, Gonzagae, Polentani, Malateſtae, aliique aevi illius. Ad haec tunc venena multo in uſu fuiſſe creduntur, ita ut Petrum Paulum Vergerium ſcribentem viderim, paucos Principum ſuis temporibus e vivis exceſſiſſe ſine ſuſpicione propinati ve- E neni. Et profecto exempla deteſtandi facinoris non deſunt; neque iis anteriora, aut poſteriora Secula caruere. Ut cetera omittam, neminem fugit, invaluiſſe rumorem, ineunte Seculo XIV. Henricum VII. Auguſtum in Senenſi agro e vivis ſublatum fuiſſe veneno, ei in ipſa Euchariſtia praebito. Fama quoque percrebuit, inclytum & ſanctiſſimum

virum

virum Thomam Aquinatem hac ipsâ ratione immaturâ morte praereptum. Do Joannis Villanii verba Lib 9 Cap. 217. Hiſtoriar. (cui praeiverat non ſolum Ricordanus Malaſpina, ſed etiam Dantes, Purgator. Cant. 20.) *Si dice, che per un Fiſiciano del detto Re, per veleno li miſſe in confetti, il fece morire, credendone piacere al Re Carlo, però ch' era del lignaggio de' Signori d' Aquino &c.* Vide Excerpta in Commentariis Benvenuti Imolenſis in hoc Opere edita. Fides quoque in foederibus, pactis, & promiſſionibus non raro iis Saeculis deſiderata eſt: quo poſtremo tamen morbo ne noſtra quidem tempora immunia poſſunt appellari. Atque iſta ego commemorans, antiquiſſimae ac nobiliſſimae Eſtenſium Principum Familiae praerogativam neutiquam obliviſci poſſum, aut debeo. Neque enim ii unquam crudelem dominandi methodum tenuere, immo mitibus ſtudiis ita Populorum amorem ſibi compararunt, ut nunquam illi ab Eſtenſibus volentes defecerint, neque eos tyrannidis inſimularint, ſed potius in iis tuendis fortunas ac vitam ſaepe expoſuerint. Nam quod Anno MCCCVI. e dominatione Mutinae & Regii exciderit Azzo VIII. non ejus crudelitas in cauſſa fuit, ſed Bononienſium, Parmenſium, & Guiberti Corrigienſis artibus ac potentiae tribuendum eſt. Tyrannorum autem genus ac rabiem majores noſtri non novere tantummodo poſt Seculum a Chriſto nato Duodecimum. Vel ante ea tempora ejuſmodi monſtra tellus Italica ediderat. Nam ubi ſublatus eſt e vivis Anno DCCCLXXXVIII. Carolus Craſſus poſtremus Auguſtorum Carolinae ſtirpis, tunc Italia ſciſſa in diverſa ſtudia, variis, atque interdum geminis Regibus ſubjecta, in feritatem quamdam ac barbariem majorem quàm antea prolabi coepit. Tunc diſruptae compages publicae tranquillitatis, tunc legum nulla veneratio apud potentes. Fortunas Cleri, quicumque viribus praevalebat, eripere religioni ſibi minime ducebat: neque infirmiores Laici immunes ab iſta calamitate abibant. Antea invecti fuerant Vaſſi Caſtellis etiam dominantes: augeri enormiter eorum numerus coepit, quum in illa rerum perturbatione quiſque ſuis emolumentis ſtuderet, & Reges multa largirentur, ut ſibi fideles compararent. A jurisdictione Comitum Urbanorum exemti hi Vaſſi, Comitum etiam ruralium nomen adepti, potentiam amplificare in dies pergebant, muniebantque Caſtella ſua; novaſque res, ubi prima occaſio ſe praebebat, moliri non deſinebant. Quin ex tot, ut ita dicam, Regulis complures probitate ſuâ commendandi forent, nulla eſt mihi dubitatio: ſed certe non deerant, qui tyrannidem pro viribus exercerent, praecipue contra Eccleſias. In Tabulario Capituli Canonicorum Mutinenſium adſervatur *Sacramentarium Sancti Gregorii*, Seculo Nono aut Decimo exaratum majuſculis characteribus. Additae ſunt in margine res quaedam geſtae Seculo Undecimo; quod antiquitatem Codicis prodit. Subjungitur *Miſſa contra Tyrannos*, eodem, ut videtur, Seculo Decimo conſcripta, quae uti non ſpernendum antiquitatis fragmentum heic eſt evulganda.

Miſſa contra Tyrannos, circiter Annum 950.

„ EXaudi, Domine, quaeſumus, „ Eccleſiam tuam, non ſolùm „ Pa-

„ Paganorum percuſſionibus adtritam, „ ſed etiam malorum Chriſtianorum „ pravitatibus miſerabiliter adflictam, „ & concede propicius, ut qui terrenae recuſant ſubdi Poteſtati, dexterâ tuae Majeſtatis citius dejiciantur inviti. Per Dominum &c.

„ *Alia*. Deus pater orfanorum, „ judexque viduarum, lacrymis Eccleſiae tuae miſeratus intende, illamque tua miſericorditer eripiat „ majeſtas, quam nulla terrena defendit poteſtas. Per Dominum &c.

„ *Secreta*. Suſcipe, Domine, preces Eccleſiae tuae cum oblationibus hoſtiarum, & in protectione „ fidelium Populorum antiqua brachii tui operare miracula, ut ſuperatis pacis inimicis ſecura tibi „ ſerviat Chriſtiana libertas. Per Dominum &c.

„ *Praefatio*. Omnipotens aeterne „ Deus, reſpice propicius in faciem „ Eccleſiae tuae, quae de ſuorum „ gemit contritione membrorum. „ Eſſet namque tolerabilius, ſi gentili gladio ferienda traderetur, „ quàm Chriſtianorum deſtrueretur „ incurſione malorum. Ne pravis, „ Domine, poena cumuletur aeterna, nobiſque eorum ſit infeſtationibus oneroſa, diutius illorum non „ ſine praevalere ſeveritatem. Per „ Chriſtum &c.

A „ Deus, qui Eccleſiam tuam ineffabili pretio redemtam ſemper mirificis ſacramentis reficis, concede „ propicius, ut quae de malorum „ percuſſionibus gemit exterius, tuis „ jugiter conſolationibus reparetur interius. Per Dominum &c.

B „ *Alia*. Reprime, quaeſumus, omnipotens Deus, jura *Tyrannorum*, & „ tibimet adverſantium, ut diſcant „ te fore protectorem Eccleſiae tuae „ precioſo ſanguine redemtae. Per „ Dominum &c.

C Neque mirere Miſſam *contra Tyrannos* inſtitutam fuiſſe. Ita in antiquiſſimo Codice Sacramentorum Romanae Eccleſiae, quem publici juris fecit piae ac immortalis memoriae Joſeph Maria Thomaſius ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis *Miſſa* habetur *contra Judices male agentes*: & *Miſſa contra obloquentes*. Per plura deinde Secula ejuſmodi Tyrannulorum ſemen perduravit. Neque in Hiſtoria tantùm Italica, ſed & in aliarum gentium, veſtigia habemus ejuſmodi praepotentium ac improborum (D) hominum: eaque etiam occurrunt in publicis tabulis illius aevi. Geminas ego duntaxat proferam, e quibus primam deſcripſi e Chartophylacio nuper laudati Capituli Canonicorum Mutinenſium.

Alfredus, Petrus, & alii de Saviniano coram Comitiſſa Matilda concedunt Dodoni Epiſcopo Mutinenſi omnia ſua jura contra Ardizonem de Bagno pro damnis ſibi illatis, Anno 1107.

„ ANno ab Incarnatione Domini „ Milleſimo Centeſimo Septimo, de menſe Septembri, Indictione Prima. Cum adeſſet *Domna* „ *Matilda*, Dei gratiâ *Ducatrix* & „ *Comitiſſa* in loco Bajoaria, ibique E „ cum ea Bonu Judice de Nonantola, aliis verò bonis hominibus, „ ſcilicet Reginarius, filius Bulgarelli, & Albricus, & Tebertus de „ Nonantola, & Azone de Sala, „ Lanfrancus, & Iginulfus de Gan-

„ dace-

„ daceto, & Grimaldus, & Arnuile „ de Feroniano, Rotechildus Avvo„ catus, & Tetelmus, & Ragnifre„ dus de Balugula, atque Magnifre„ dus Cantellus, & aliis quampluri„ bus. In eorum preſentia Alfredus, „ & Petrus germanis filii quondam „ Alberti de loco Savegnano, & Al„ fredus, & Rolandus germanis filii „ Guidonis, & Teccolus nepotem eo„ rum, & Alfredus de Merlo, pro „ eis & eorum conſortibus, dede„ runt, & conceſſerunt *Dodoni Mu„ tinenſi Epiſcopo*, ſuiſque Succeſſori„ bus, a parte Eccleſie Sancti Ge„ miniani, omnes actiones & queri„ monias, & omne jus petendi, quod „ habebant adversùs *Ardizonem de „ Bagno*, de omnibus illis rebus mo„ bilibus, quas violenter & injuſte „ eis abſtulerat; ut prenominatus E„ piſcopus, & ſui Succeſſores, ha„ beat jus petendi ſuo nomine, ſicu„ ti ipſi petere debuiſſent. Inſuper „ etiam promiſerunt atque obligave„ runt ſe, ſuoſque heredes omni tem„ pore auctores eſſe, ita ut ſi opor„ tuerit jurant, quod tantas res eis „ abſtulerit. Et ſi ita non obſerva„ verint, tunc obligaverunt compo„ nere ſe ſuoſque heredes nomine „ pene Libras quadraginta denario„ rum Lucenſium ſupraſcripto Do„ doni Epiſcopo, ſuiſque Succeſſori„ bus a parte predicte Eccleſie. Res „ autem ita ſe habebat, quod ſupra„ ſcriptus Hardezion depredaverat „ jam dictos homines de Savegnano: „ unde ſepiſſime apud Domnam Co„ mitiſſam Matildam conqueſti erant. „ Tandem poſt multas querimonias „ venit Ardezion in preſentia Domne „ Comitiſſae Matildis, & dedit gua„ dimonium emendare ea, que ab„ ſtulit, rogavitque prenominatum „ Dodonem Epiſcopum, ut ejus fi„ dejuſſor exiſteret. Fidejuſſore ita„ que Epiſcopo conſtituto, predictus „ Ardezion nullo modo ſolvere ſtu„ duit, ſed ſtudio & vi jam dicte „ Domne Comitiſſe Matilde coactus „ Epiſcopus ſolvit, quam ob rem „ predicti homines de Savegnano ſu„ praſcripto modo ſuas ei querimo„ nias dederunt.

„ Actum in Bajoaria feliciter.

„ Ego Dominicus ſacri Palacii „ Notarius ſcripſi, & ſubſcribendo „ complevi.

Alteram Chartam refero acceptam ab Huberto Benvogliento, nobili olim viro Senenſi, qui eam ex Archivo Civitatis Montis Politiani hauſit.

Sententia Judicum Imperialium Anno MCLXXXV. promulgata contra Manentem Comitem de Sartiano, uſurpatorem bonorum Monaſterii de Vivo, & exſequutioni mandata Anno 1210.

„ ANno Dominicae Incarnationis „ Milleſimo Ducenteſimo De„ cimo, Indictione XIII. die Vene„ ris IV. ante Kalendas Februarii, „ in Sena. Dopnus Petrus Prior Mo„ naſterii de Vivo, veniens ante pre„ ſentiam *Domni Henrici* Dei gratià „ *Mantuani Epiſcopi*, *Domini Octonis* „ *Romanorum Imperatoris* invictiſſimi „ *Vicarii*, & Alberti Struzii Cremo„ nenſis, & Paſſaguerre de Mediola„ no, & Monaci de Villa de Me„ diolano, & Ruffini de Placentia, „ Imperialis Curie Judicum, petiit „ infraſcriptam ſententiam contra he„ redes quondam Comitis Manentis „ execu-

„ executioni mandari, cujus tenor „ talis eſt.

„ In nomine Domini noſtri Jeſu „ Chriſti. Anno ab Incarnatione e- „ jus Milleſimo Centeſimo Octuage- „ ſimo Quinto, Indictione III. die „ Mercurii IX. menſis Octubris. De „ lite, que vertebatur inter Dopnum „ Marcum Priorem Monaſterii de „ Vivo, nomine predicti Monaſterii „ ex una parte, nec non & ex alia „ parte *Comitem Manentem de Sartia-* „ *no;* petebat dictus Prior a predicto „ Manente decem & ſeptem inter e- „ quas & pullos, & tot boves & „ vaccas; unde habuit Libras duo „ decim, & ſex paria bovum, & „ centum pecudes, & triginta tres „ Libras denariorum Piſe & Luce, „ & tres boves, & tres Libras de- „ nariorum, quas abſtulit Eccleſie de „ Mojano, & quindecim Libras, „ quas abſtulit cuidam noſtro Abba- „ ti, & Libras ſexaginta, quas ha- „ buit de rebus, quas extraxit de „ Eccleſia de Mojano, & triginta „ duas ſarcinas ordei, quas abſtulit „ Eccleſie Sancti Petri de Campo, „ & centum pecudes ejuſdem Abba- „ tie: de quibus predictis confeſſus „ eſt predictus Comes Manens, de „ quibuſdam negavit. Super quibus „ predictus Prior ſuos produxit te- „ ſtes. Petebat quoque predictus Prior „ a predicto Manente poſſeſſionem „ de Braſcagia, & de Caſtello Ce- „ tulo, & de Spiſcis, & de Caſta- „ gno, & poſſeſſionem datam a Ber- „ nardino Bicchari, & ejus fratri- „ bus, & poſſeſſionem Bivini, & „ vineam Offredelli, & poſſeſſionem „ Annicii, & predium Sancti Fabia- „ ni, quod filii Mercenarii Nigri te- „ nebant, & Marziuolum, & ejus „ Curte, & Caſarne & Caſtilionem: „ ſuper quibus poſſeſſionibus fere omni- „ bus predictus Prior Inſtrumenta „ acquiſitionis exhibuit. Quibus vi- „ ſis, & auditis teſtibus, Inſtrumen- „ tis diligenter inſpectis, *Domno Bo-* „ *nifatio Novarienſe Epiſcopo* Dei gra- „ tiâ, & *Domini invictiſſimi Impera-* „ *toris Federici Vicario*, ad juſtitias „ faciendas ſedente pro tribunali: e- „ go Otto Zendedarius Mediolanen- „ ſis Imperialis Aule Judex, conſilio „ ſociorum meorum, videlicet Ab- „ bati de Adegherio Ferrarienſis, & „ Groſſi de Briſcia Judicum Curie: „ Manentem a petitione inter decem „ & ſeptem inter equas & pullos, „ & tot inter boves & equas, unde „ habuit Libras duodecim, & ſex „ paria bovum & centum pecudes, „ abſolvo. Item predictum Manen- „ tem a petitione predii Sancti Fa- „ biani, quod tenebant filii Merce- „ narii Nigri, abſolvo, preſtito ſa- „ cramento a predicto Manente, quod „ predictum predium erat ſuum. I- „ tem de novem Libris Senenſis pro „ tribus bobus, & de tribus Libris „ Senenſis pro porcis, & aliis rebus „ ablatis; & de quindecim Libris, „ quas abſtulit cuidam Abbati pre- „ dicti Monaſterii, predictum Ma- „ nentem abſolvo. In triginta tribus „ Libris & dimidii denariorum Luce „ & Piſe, & in triginta Libris, „ quas habuit de centum pecudibus „ ablatis, & in decem & ſeptem „ ſomas ordei, & in triginta Libris „ de rebus, quas abſtulit de Eccleſia „ predicta, Manentem eidem Priori, „ & nomine ſupraſcripti Monaſterii „ condemno. Item in poſſeſſione de „ Braſcagia, & de Caſtello Cetulo, „ & de Spiſcis, & de Caſtagno, & „ de poſſeſſione data a Bernardino „ Vicario, & ejus fratribus, & de „ poſſeſſione Bivini, & de vinea „ Offredelli, & de poſſeſſione Anni- „ cii,

„ cii, & de Marzuclo, & ejus Curtis, & de Caſarno, & de Caſtellione, ut dimittat predicto Monaſterio, & non impediat, predictum Comitem Manentem condepno.

„ Et cum veniſſet reſponſurus Rambottus, filius quondam Comitis Manentis, propoſuit, predictam ſententiam non debere executioni mandari, quia dicebat eam injuſtam, tum quod, ut dicebat, fuit data contra predictum patrem ſuum, eo abſente, tum quod data fuit contra non poſſidentem, & multa alia allegabat. Tandem predictus Monacus, preſentibus & volentibus dictis Domino Vicario, & Judicibus, & eorum conſilio, & preſente ſuprafcripto Rembotto, dictam ſententiam contra heredes predicti Comitis Manentis tamquam juſtam executioni mandari pronunptiavit, & executioni mandavit, & mandari juſſit in omnibus & per omnia, ſecundùm quod in memorata ſententia continetur. Predictus Monacus hanc Cartulam inde fieri precepit. Interfuerunt Azo Caſa Notarius de Briſcia, & Bondinerio de Mantua, Petrus Aretinus Judex, Rogherettus Senenſis Judex, & alii quamplures inde teſtes.

„ Ego Alberigus de Rovareto Imperialis Curie Notarius interſui, & hanc Cartulam ſcripſi.

Ad argumentum hoc accedat & Charta, quam ex Archivo Capituli Canonicorum Lucenſium deſcripſi. Inde conſtabit, quanto animo ii Canonici, jam tunc Domini Curtis & Caſtelli Maſſagroſi, Tyrannulis quibuſdam ſua infeſtantibus ſe ſe oppoſuerint.

Concordia inita inter Canonicos Sancti Martini Lucenſis, & Widonem filium Hildebrandi, eis antea infeſtum; Anno 1099.

„ IN Chriſti nomine. Notitia brevis pro modernis & futuris temporibus ſecuritatis hac firmitatis, ad memoriam abendam vel retinendam, qualiter in loco & finibus Cerreto prope Burgo de Montemagno, & prope illo Caſtro, qui inceptus erat edificandum in loco & finibus, ubi dicitur Riſcitulo, preſentia bonorum hominum, corum nomina ſubter leguntur. Propter hanc litem & illam controverſiam, que orta erant inter *Canonici de Eccleſia Sancti Martini Lucenſis Civitatis*, & Caſa *Widonis filius Ildebrandi*, & *Ildibrandini* filio ejus, propter illam rapinam & predam, ſeo aſaltum, quos hominibus de Caſa predicti Widonis & Ildibrandini filio ejus ſepe faciebant ad hominibus de Curtibus de Canonici jam dicti Sancti Martini de loco & finibus Maſſagroſi, & Riſcetulo, & Waldo, & Montiſciana, propter ipſas injurias, ſeo maleficia, quas ipſi faciebant, jan dicti preclari Canonici Sancti Martini rubuſtiſſime & honeſtiſſime aſcenderunt in ſupraſcripto loco Riſcetulo ad Caſtrum ibidem edificandum, & deinde ceperunt fortiſſime mirifice edificare jam dictum Caſtrum, & has magnas monitiones ad deponendas has magna contumacia, quas predictis hominibus de Caſa

„ jam dicti Widonis & Ildibrandini A
„ filio ejus ad jam dictis hominibus
„ Sancti Martini facere ſolebant.
„ Propter hanc cauſam fidelibus de
„ Caſa jam dicti Widonis & Ildi-
„ brandini filio ejus ceperunt roga-
„ re, & multum ſuppliciter depre-
„ care, & ſe ipſis in omnibus umi-
„ liare adverſus jam dictos Canoni-
„ cos Sancti Martini, & eorum fide- B
„ libus & amicis, necnon & *Domnâ*
„ *Matilda Comitiſſa*, ſeo *Marchio-*
„ *niſſa*, que eodem tempore juſta
„ Civitatem Luca, cauſa juſtitie fa-
„ ciendam morabatur, ut ipſum Ca-
„ ſtrum de prefato loco Riſcetulo
„ deſtruantur, eo vero modo, ut
„ amplius jam dictis maleficiis ad
„ jam dictis hominibus Sancti Mar- C
„ tini de predictis locis amplius non
„ ſuſtineantur, cum firmitatem &
„ ſecuritatem per ſacramenta, quas
„ hominibus de ſupraſcripto loco
„ Montemagno, & de ejus Burgo,
„ ad jam dicti Canonici & ad ho-
„ minibus de predictis locis & Cur-
„ tibus fecerunt, ſicut ſupter ſcri-
„ ptum eſt, & fidelibus jam dicti D
„ Ildibrandini per pignora de alodio
„ jam dicti Canonici ſicuraverunt,
„ ſicut in eadem Cartule legitur.
„ Tunc jan dicti Canonici auditas
„ has preces, ſeo dulces deorecatio-
„ nes jan dicte Domne Mattilde Mar-
„ chioniſſe, & prefati fidelibus jan
„ dicti Ildibrandini declinaverunt au-
„ res eorum ad has preces, & juſſe- E
„ runt, ut Caſtrum ipſum de Riſce-
„ tulo deſtruantur. Tunc hominibus
„ de ſupraſcripto loco Montemagno,
„ eorum nomina ſunt haec: tres fi-
„ lii Willielmi, Bellincione quondam
„ Martini, Albertino quondam Al-
„ biti &c. Hi omnes ore proprio ju-
„ raverunt ad ſancta Dei Evangelia,
„ quod *ab hac ora in antea dum vi-*
„ *xero, ſtudioſe non offendam, neque*
„ *offendere faciam, neque de habere,*
„ *neque de perſona in rebus beati San-*
„ *cti Martini, & Canonicorum ejus,*
„ *ſeo Clericorum, qui ſunt ad ſtrada*
„ *Montemagni uſque ad mare, & ad*
„ *loco, qui dividit res beati Sancti*
„ *Martini inter Fabianula, & Vual-*
„ *dum, uſque ad Caſtrum, quod dici-*
„ *tur Pedoni. Et ſi offendero, infra*
„ *triginta dies, quod mihi a ſcire fe-*
„ *ceretis vos, vel veſtris Miſſus, vel*
„ *ille cui injuria facta fuerit, ſi de*
„ *habere, emendabo idem vel idem va-*
„ *lens; ſi de perſona, ita quod inde*
„ *requieſcere poſſit, niſi remanſerit per*
„ *ejus parabolam, cujus injuria vel*
„ *damnum factum fuerit, que ſit ſine*
„ *aliqua violentia. Et ſi aliquis de vir-*
„ *tutis Montiſmagni offenderit de pre-*
„ *dictis rebus infra predictos terminos,*
„ *emendare faciam, ſi potuero, ſicut*
„ *predictum eſt, ſine meo habere, dan-*
„ *do uſque ad illum diem, eo Ildi-*
„ *brandinus faciet hanc eandem ſecuri-*
„ *tatem, vel cum ſacramento, vel pi-*
„ *gnore quinquaginta Librarum de a-*
„ *lodio infra Curtem de Luca. Malum*
„ *meritum non reddam, neque rendere*
„ *faciam alicui homini propter illo fa-*
„ *cto, quod Canonici in Riſcetulo fece-*
„ *runt, vel fieri fecerunt. Et non*
„ *ero in conſilio, neque in facto, quod*
„ *hoc Caſtrum redificietur contra vo-*
„ *luntatem omnium Canonicorum Sancti*
„ *Martini, vel majoris partis. Et*
„ *non ero in conſilio, neque in facto,*
„ *quod homines de Riſcetulo faciant*
„ *placitum per aliquem hominem de*
„ *Caſa Widonis quondam Ildebrandi,*
„ *niſi de illis offenſionibus, quas fa-*
„ *cient infra Caſtrum Montemagno fo-*
„ *ris de Riſcetulo, & Vualdo & Mon-*
„ *tiſciana. Et ſi illis foras Caſtrum*
„ *& Burgo de Montemagno offenderit*
„ *ſe inter ſe, non de rebus predicte*
„ *Curtis,*

„ *Curtis*, *non ero in conſilio neque in*
„ *facto*, *ut faciant Placitum per ali-*
„ *quem hominem de Caſa Widonis quon-*
„ *dam Ildebrandi*. *Et per me non re-*
„ *manebit*, *neque per meum ingenium*,
„ *eſſepto meo habere dando*, *quod Ildi-*
„ *brandinus filius Widonis non faciat*
„ *eandem ſecuritatem de ſupradictis re-*
„ *bus*, *quas ego juro per ſacramentum*,
„ *vel per pignus quinquaginta Libra-*
„ *rum de alodio infra Curte de Luca*,
„ *poſtquam ad etatem evenerit infra*
„ *unum annum*, *poſtquam inde requiſi-*
„ *tus fuerit*. *Hec omnia*, *que ſupra-*
„ *ſcripta ſunt*, *obſervabo per bonam*
„ *fidem*, *niſi Canonici ſeu Clerici San-*
„ *cti Martini*, *vel aliquis homo per*
„ *illos non incipient reedificare Caſtrum*
„ *de Riſcetulo contra voluntatem Ildi-*
„ *brandini*, *vel illius heredibus*. Hoc
„ factum eſt in preſentia Johanni
„ Judex, Fraolmi Cauſidicus, Rai-
„ nerii Notarius, Lamberto quon-
„ dam Villani &c. & reliqui plures.
„ Hoc factum eſt Anno Domini-
„ cae Incarnationis Milleſimo Nona-
„ geſimo Nono, menſe Junio, Indi-
„ ctione Septima.
„ Rodulfus Notarius Domni Im-
„ peratoris, qui hunc breve ſcripſi,
„ & ibidem fui.

Hujuſmodi Tyrannulorum perpetuum ſtudium erat, bella ſuſcitare contra vicinos minus potentes, atque in ipſos etiam Dominos inſurgere, ſi ſpes lucri affulgebat. Neapolitani potiſſimum Regni Hiſtoria innumera in hanc rem exempla miniſtrat. Vide etiam in Hiſtoria Montisferratenſi Benevenuti de Sancto Georgio, Tom. XXIII. Rer. Italicar. editâ, foedus Anno MCCCXCIV.

A initum inter Delphinum Viennae, Ducem Aurelianenſem dominum Civitatis Aſtae, & Theodorum Marchionem Montisferrati: in quo ratio excogitata fuit comprimendi id hominum genus, publicae quieti perniciosum. Quod gravius fuit, non plebeji tantùm, ſed nobiles etiam latrones iſti, vias ita infeſtabant, ut
B nemini tutum foret peregrinari, & ubique inſidias pertimeſcere oporteret. Quo nobiliores ac ditiores erant peregrini, eo diligentius cavere ſibi quiſque cogebatur; facile enim ab iniquis Caſtellorum dominis, dum per ſuum agrum tranſibant, intercepti, & in carcerem conjecti, libertatem ſine ingenti lytro minime re-
C cipiebant. Ex ejuſmodi latronum genere ille fuit, quem (*) *Gino di Tacco* Boccaccius in ſuis Fabulis deſcripſit, ex occupato Radicofano viatorum perſonis & crumenis bella perpetua inferens. Proinde nil mirum, ſi male ceſſit Nicolao III Principi, & Marchioni Eſtenſi inclyto viro, Domino Ferrariae, Mutinae, Regii, Par-
D mae, &c., quum Anno MCCCCXIV. Viennam Galliae Narbonenſis devotionis cauſsâ perrexit, atque inde Pariſios profecturus, deinde Compoſtellam Gallaeciae ad viſitandum celebre Templum Sancti Jacobi Apoſtoli. Verùm ab ulteriori itinere deterritus, dum reverteretur, a Caſtellano Montis Sancti Michaëlis ca-
E ptus, & in profunda turri per integrum menſem maceratus fuit, ut enorme redemtionis pretium ſibi indictum perſolveret. At impii interea facinoris certior factus Carolus VI. Galliarum Rex, qui Marchionem paullo antea honoribus eximiis cumula-

(*) *Ghino di Tacco*, non *Gino*, patentibus characteribus legitur in MSto Cod. alias a nobis Laudato, Bibliothecae Mediceo-Laurentianae, quem ex autographo Boccaccij tunc ſuperſtitis, exemplavit Franciſcus Amaretti Mannelli.

mulaverat, eique inter cetera Liliorum inſignia Regia fecerat communia, literis ac minis Caſtellano praecepit, ut innocentem Principem liberum dimitteret. Non paruit Ille: quare opus tandem fuit juſto exercitu ad officium cogere nobilem latronem, qui capite poenas luit, ejus etiam Caſtello a fundamentis exciſo, ne locus impoſterum eſſet ejuſmodi inſidiis. Haec habemus in Annalibus Eſtenſibus a me editis, quae tamen juſtiori examine recenſui in Par. II. Antiquitatum Eſtenſium, a me paulo antea edita. Sed gratiae Deo nunc habendae, quod nobiles ejuſmodi praedones a multo tempore deſierint, attriti nempe aut a Civitatibus liberis, aut a Principibus, majori con- A tra eos potentià uſis. Sunt & qui de noſtris temporibus cauſſas conquerendi ſe plures habere putant: verùm ſi cum praecedentibus Seculis aetas haec noſtra componatur, quicumque intelligit, quàm invidendum inter temporalia bonum ſit, poſſe frui inteſtinà quiete & tranquillitate publicâ, levia continuo reputet mala B atque incommoda rei publicae praeſentis. Neque enim excogitandum eſt, dum in Mundo vivimus, fieri poſſe, ut bellorum, atque malorum ſcaturigo prorſus areſcat & ceſſet. Heic in exſilio ſumus, atque in patria tantùm, ad quam tentandum eſt totis viribus, quies & perfecta felicitas nobis ſperanda eſt.

DE

DE
REPRESALIIS.
DISSERTATIO
QUINQUAGESIMAQUINCTA.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMAQUINCTA.

JAcobus Malvecius in Chronico Brixiano, quod publici juris feci in Tomo XIII. Rer. Italic. haec habet Diſt. 8. Cap. 115. *Per haec tempora* (ideſt Anno Chriſti MCCLXXXIX.) *Repreſaliae in ſingulis Civitatibus Lombardorum conceſſae fuere. Quod factum adeo contra rem publicam invaluit, ut non dumtaxat mercimonia per nulla loca diſcurrerent, ſed neque ad alienas Civitates ullus iter arriperet. Denique harum Repreſaliarum abhorrendus uſus non ſolùm Lombardiam, ſed & totam Italiam, alias quoque nonnullas Provincias diſcordiis ac malis plurimis conturbavit.* Recte haec Malvecius. Et famoſa quidem olim fuit, ſimulque pernicioſa, ac prope eſt, ut ita dicam, deteſtanda *Repreſaliarum* conſuetudo. Quae quid fuerint, ab Auctore *Briviloqui* apud Du-Cangium diſcimus, eas ita definiente: *Repreſaliae dicuntur, quando aliquis oriundus de una Terra ſpoliatur vel damnificatur ab alio oriundo de alia Terra, vel etiam, ſi debitum non ſolverit ei. Tunc enim datur poteſtas iſti ſpoliato, quod ſibi ſatisfaciat contra quemlibet de Terra illa, unde eſt ſpoliator vel debitor.* Exempli gratiâ, ſi contingebat, ut Mutinenſis quiſquam
A a certo quodam homine Bononienſi ſpoliaretur, ac delatâ ad Bononienſis Populi Magiſtratus querelâ, repetenti ſuum nulla miniſtraretur juſtitia: tunc ſpoliatus a Reipublicae ſuae, hoc eſt Mutinenſis, Praetore ſubſidium implorabat; qui propterea *Repreſaliae* jus ei concedebat, facultatem videlicet ſpoliandi quemcumque
B Bononienſem poſſet, ac ab eo auferendi tantumdem, quantum ſibi antea fuerat ereptum. Vocabularii Cruſcani Auctores vocem hanc ita definierunt: *Il ritenere, e l'arreſtare quel d'altrui per forza, quando capita in tua podeſtà.* Sed mancam eſſe ejuſmodi definitionem ex iis, quae jam praefatus ſum, continuò intelliget Le-
C ctor. Nominis etymologiam ſcrutatur Voſſius Lib. 3. Cap. 43. de Vitiis Sermonis, atque in eam ſententiam concedit, ut ejus origo ab Italico deſcendat. Et meritò quidem, quum apud nos natus plane videatur *Repreſaliarum* uſus, ſive abuſus: atque a voce *Preſo* & *Repreſo*, ſeu *Ripreſo*, hoc eſt a rurſus *prehendendo*
D quod ſibi *prehenſum* ante fuerat, actio ipſa hoc nomen ſumſerit. Neque Latinum *clarigatio*, ut Hermolao Barbaro placuit, neque Graecum ἀνδροληψία, ut Budeus ſenſit, veram *Repreſaliae* ſignificationem nobis exhibent, uti earum vocum vim ac uſum perpendenti patebit. Multa de

clarigatione habet Salmaſius in Libr. de modo Uſur. Porro certum eſt, inſuetum apud antiquos fuiſſe ejuſmodi modum res ſuas vendicandi, facultates innocentium invadendo. Immo id fuit aut tacite aut aperte Legibus interdictum, ut patet ex Auth. *ne ſiant pignorationes*, Collat. V. & l. *ſicut* §. i. ff. *Quod cujuſque univerſ. nom.* Alias Leges omitto, quas Grotius congerit Lib. 3. Cap. 2. de Jure Belli & Pacis. Certe nuſquam apparet, violentam hanc agendi rationem, de qua ſum loquuturus, legibus fuiſſe probatam, quum ſapientibus viris impium videretur ab uno exigere, quod ab altero deberetur. Violenti tamen hujus remedii veſtigia elucere videntur in Capitulari Sicardi Principis Beneventani, Anno DCCCXXXVI. quod Peregrinius edidit Tom. II. pag. 258. Rer. Italicar. Statuitur ibi, ut ſi quis juſtitiam impetrare minime potuerit a Judice, *tunc habeat licentiam foris Civitatem qualiter pignus facere tam in Langobardos, quàm etiam in inquilinos, vel qualibet perſona praetendere potuerit, excepto negotiante*. Haec tamen obſcura. Illud certum eſt, familiares demum evaſiſſe *Repreſalias*, poſtquam Italicae Urbes, Libertate aſſumtâ, coeperunt ſingulae dominari: quod poſt Saeculum Aerae Vulgaris Decimum contigit, uti in Diſſertatione XLV. oſtendi. Tunc tot Principes erant, quot liberae Civitates; tunc aemulatione quaelibet accenſa, aut augendi imperii cupiditate, facile in ſimultates ac bella contra vicinas rapiebatur. Succedentibus poſtea teterrimis ſciſſuris inter Pontifices Romanos & Imperatores, additiſque factionibus Gibellinorum & Guelforum, diſcordia major ubique invaluit, & inextinguibiles flammas in cunctis paene Urbibus excitavit. Potentium, immo impotentium germen eo tempore paſſim pullulabat, ac proinde nullo negotio inveniebantur, qui viatoribus, ac praecipue divitibus, & mercatoribus injurias ac vim inferebant, eorumque facultates quaeſitis cauſſis, atque etiam violenter, niſi alia erat via, rapiebant. Idque impune non raro fiebat, quum accuſationem Magiſtratus loci negligerent, aut nullus auderet inſurgere in Civem ſuperbum & contumelioſum, patronis etiam ad ſcelera ſua fovenda minime deſtitutum. Erant etiam, qui debitorem ſuum in alieno Comitatu habitantem fruſtra ad debitum perſolvendum aut verbis ac precibus utendo, aut apud Judices loci jure experiendo agebant. Quid heic agerent miſeri, quum nihil amplius ſpei ad ſua recuperanda in alieno territorio reliquum ſibi eſſet? Igitur veluti deſperatione acti, apud ſuae Urbis Magiſtratus querimoniam deponebant, atque ab iis opem deprecabantur. Tunc Praetor illius Urbis, laeſi Civis patrocinium aſſumens, apud Praetorem alterius Civitatis agebat, ut juſtitiae fieret ſatis. Quod ſi irrita relinquebantur illius officia, tum *Repreſaliarum* facultas damnum paſſo concedebatur, ut ab aliquo Cive Caſtelli aut Urbis illius, quae juſta facere negaverat, tantum auferretur, quantum ſatis eſſet ad reſarciendum detrimentum Civi ſuo inlatum. Haec omnia ex publicis Actis Mutinenſis Reipublicae, quae manu exarata in ejus Archivo ſervantur, lucem accipient.

Ex Legibus Anno MCCCXXVII. ſtatutis ab eodem Populo Mutinenſi elucet, antequam *Repreſaliae* cuiquam concederentur, qui in aliena Civitate

te aut Comitatu ſpoliatus fuiſſet, aut pecuniam ſibi debitam conſequi minime potuiſſet, petitionem ac jura petentis diligenti examine ponderata fuiſſe. Tum verò, ſi juſtitia apud eum ſtare deprehendebatur, Reſpublica primo literis negotium ſui Civis procurabat. Deinde, ubi inanem literarum vocem fuiſſe animadvertebant, aere ſuo Nuntium ad Rectores Civitatis mittebant, ubi ſpoliator aut debitor degebat, ut illic rei veritatem ſtudioſius inquireret, & quae jus gentium exigit, ab iis repeteret. Si ſurdis adhuc canebatur, *Repreſaliae* tunc concedebantur. Quaecumque verò, *Repreſaliis* conceſſis, ab extero homine auferebantur, ſub haſta venum ibant. Cura autem ejuſmodi *Repreſaliarum* Conſulibus Mercatorum commendata erat. Quod ſi ab alienis Civitatibus contra Mutinenſes *Repreſaliae* emanaverant, Praetoris munus erat intercedere, ut res componeretur, atque a Populo ſuo, ſi fieri poſſet, omnis averteretur moleſtia. In eodem Volumine Legum MSto. Lib. primo, Rubricâ 55. *Statutum eſt pro publica utilitate Mercatorum, quod Poteſtas Mutinae teneatur praeciſe in primo Menſe ſui regiminis ponere ad Conſilium Generale de Repreſaleis omnino tollendis, & de attendendis, quae ſunt inter Commune & Homines Mutinae, & Communia & Homines Civitatis Parmae, Cremonae, & Regii, & omnia alia Communia & Civitates, quae habent Repreſaleas contra Commune & Homines Mutinae, ad hoc ut Homines Civitatis Mutinae poſſint ire & ſtare ſecure cum perſonis & rebus in dictis Civitatibus.* Et Anno quidem MCCCVI. nonnullis Civibus Mutinenſibus *Repreſaliarum* facta eſt copia a Conſilio Generali Populi Mutinenſis. Exemplo res patebit. *Nicolaus filius quondam Domini Montecli, ſpoliatus, & derobatus in Civitate Cremonae, per quondam Dominum Melium de Comitibus Civem Cremonae, de unâ peziâ de blaveto de Zalaono: item de ſex brachiis panni Perſi: item de duabus paribus caligarum de Saliâ: item de unâ bragâ: & unâ camisâ: & decem filzis de Paternoſtris: item de decem & octo ſaldis ſeltri: item tantundem boracium: item de uno Codice ſcripto in chartis hedinis: item de uno ſuo equo exiſtimato decem & octo Libras Imperiales de bona moneta de Mutina: item de quadraginta Solidis de Turonenſibus, quos habebat cum eo. Quae res exiſtimatione communi valebant ſeptuaginta & octo Libras Imperiales de bona moneta de Mutina. Petiit Repreſalias contra perſonas & bona Communis Cremonae, & ſingulos homines & perſonas Civitatis Cremonae & ejus diſtrictus: inſuper petens damna & intereſſe.* Et quandoquidem Reſpublica Cremonenſis, quamquam per Literas, immo & per Legatos a Praetore & Communi Mutinae de iſtis, aliiſque damnis inlatis, ſolicitata, ut aut ejuſmodi res ablatas, aut earum pretium, reſtituenda curaret, Mutinenſium expectationem fruſtrarat, propterea *Repreſaliae* eidem Nicolao conceduntur. Idem jus impetrant Nicolaus Anzelerius ac alii, quibus ereptum fuerat in nundinis Parmenſibus pretium CCC. Librarum pecuniae Parmenſis. Vedrianus noſter in Hiſtor. Mutinenſ. ſcribit, Saracenum Lambertinum Bononienſem Anno MCCLXXII. pro ſex poſtremis menſibus Praeturam Mutinenſem geſſiſſe, in qua *ſe la paſsò con ogni quiete*. Verùm ex Actis publicis MStis Reipublicae Mutinenſis, & ex Annalib. veter. Mutin. a me editis Tomo XI.

Rer. Italic. conſtat, Praetorem hunc, obortis controverſiis gravibus, nondum completo anno, ſeſe Magiſtratu abdicaſſe. Expoſtulabat ille, quod contra ſuam dignitatem a Mutinenſibus ad hujuſmodi conſilium fuiſſet adactus. Contra contendebant Mutinenſes, ipſum ſponte receſſiſſe. Bononiam profectus Lambertinus, ingentem pecuniae vim a Mutinenſi Populo petiit ob injuriam ſibi, ut ajebat, illatam. Et viciſſim non minorem ab eo repetebant Mutinenſes, quod munus ſuum contra pacta & jusjurandum deſeruiſſet, uti colligitur ex Actis, quae protuli in Diſſertatione XLVI. *de Magiſtrat. Civitat. Italicar.* Itaque delatâ ad Bononienſem Rempublicam controverſiâ, impetravit ille *Repreſalias* Anno MCCLXXIII. adversùs Mutinenſes. Cujus conceſſionis acta, uti legitur in antiquo membranaceo Regeſto Populi Mutinenſis, exhibenda cenſeo, ut inde eluceſcat, quo ordine in ejuſmodi negotio olim procederetur.

Repreſaliarum facultas conceſſa Saraceno Lambertino contra Mutinenſes a Praetore, Capitaneo, & Antianis Populi Bononienſis, Anno 1273.

A*Nno Domini Milleſimo Ducenteſimo Septuageſimo Tertio, Indictione Prima, die XIII. exeunte Julio*, Dominus Guidoctus de Ponte Carali Poteſtas Bononie *propoſita querela coram ipſo per* Dominum Saracenum de Lambertinis Civem Bononie, *quod cum predictus Dominus Saracenus eſſet Poteſtas Mutine impeditus fuit in regimen ipſius Civitatis per capitula viginti quatuor, & homines dicte Terre. Itaque non potuit complere dictum regimen. Et ea de cauſa requiſitus ſit Poteſtas, & Conſilium & Commune Mutine per Literas dicti Domini Poteſtatis, Capitanei, Antianorum, & Conſilii Communis Bononie, quod ſatisfaceret dicto Domino Saraceno de dictis dampnis & injuria: & ſatisfacere noluerunt, contra quod reformatum ſit in Conſilio & maſſa Populi ipſo Domino Jacopi Amorecti Lanzavecle, Capitaneo Populi Bononie ad ſcrutinium, cum ferlinis datis, ac etiam in Conſilio generali & ſpeciali Communis Bononie factum pro partito per Dominum Guidoctum de Ponte Carali Poteſtatem Bononie & Imole:* quod Repreſalia dari debeat dicto Domino Saraceno contra Commune Mutine Civitatis & diſtrictus Mutine, *pro dictis dampnis & injuria, & bannum dicto Communi & hominibus Terre predicte: predictus Dominus Poteſtas, ac etiam Conſilium ſpeciale & generale Communis Bononie, ſecundùm formam predictarum reformationum, dat & concedit predicto Domino Saraceno Repreſaliam contra Commune & homines Civitatis Mutine & diſtrictus, in avere & perſonis. Ita quod ſua auctoritate, & ſine requiſitione Poteſtatis, Capitanei, vel aliorum Officialium Communis Bononie, poſſit capere homines Civitatis Mutine & diſtrictus, ac reprendere pro ſatisfactione predictorum dampnorum & injurie ad voluntatem predicti Domini Saraceni. Et quod liceat predicto Domino Saraceno res predictorum accipere, ubicumque ex eis repererit, ſive reperire poterit ad ſuam voluntatem. Et nihilominus predictus Dominus Poteſtas & Conſilium predicto Communi Mutine, & hominibus Civitatis & diſtrictus*

Muti-

Mutine dat bannum pro predictis injuriis & dampno, & ex nunc ſic intelligantur eſſe banniti Communis Bononie. Et predicta dat & concedit & voluit, robur habere, non obſtante Statuto reſormato vel aliquo jure, quod predictis, vel alicui predictorum poſſet aliquo derogare.

Que omnia & ſingula acta fuerunt in Palacio veteri Communis Bononie, congregato Conſilio generali & ſpeciali Communis Bononie ad ſonum utriuſque campane more ſolito, preſentibus Petro Franchedi Notario, Bonacoſa Muranarii Cachanelli, & alii.

Ego Amatore Zagni piſtoris, & nunc pro Commui Bononie ad ſcribendum reformationes Communis ad diſcum cum Domino Poteſtate, ut ſupra legitur, interfui, & de mandato dicti Domini Poteſtatis & Conſilii ſcripſi.

A B C

Antequam huiuſmodi facultate uteretur Lambertinus, ejuſdem exemplum ad Mutinenſes miſit, qui non ſegnes ad ſua jura tuenda fuere, & diſputationem traxerunt in annos multos, donec Arbitris ex utraque Republica electis, finis eſt ei factus. Et mos quidem, ut jam dixi, fuit, quoties de *Repreſaliis* contra ſe conceſſis alicui Civitati conſtabat, aut per Legatos, aut per Literas curare, ut aequitati daretur locus, & majorum diſcordiarum ſemina ſopirentur. Eam ob cauſſam Anno MCCLXXIX & MCCLXXXI. conſtituti ſunt Arbitri a Bononienſibus ac Mutinenſibus, quorum foret omnes *Repreſaliarum* cauſſas cognoſcere atque dirimere. Exſtant Acta in Regeſto Reipublicae Mutinenſis, e quibus haec pauca delibavi.

Petitio Alberti Vidae Bononienſis contra Mutinenſes occaſione Repreſaliarum, Anno 1281.

Anno MCCLXXXI. die IX exeunte Februario, coram vobis Dominis Arbitris, qui eſtis deputati ad examinandum, definiendum, & terminandum omnes queſtiones, lites, & cauſas, que ſunt, vertuntur, ſeu verti poſſunt inter utrumque Commune & ſingulares perſonas utriuſque Civitatis & diſtrictus, dicit & exponit Albertus quondam Petri Vidae de Caſtro Francho; quod cum ipſe duceret unum ſuum bovem a mercato Civitatis Mutine, & fuiſſet imbrigatus inter Caſtrum Leonis & Zenam in Strata publica, dictus bos fuit eidem acceptus per Beruarios, ſive Cuſtodes Communis Mutine, & per ipſos Beruarios ductus ad Civitatem Mutine; & repreſentatum uni ex Judicibus Poteſtatis in Comuni Mutine publicatus & venditus pro Communi Mutine ad incantum. Unde petit dictus Albertus per vos Dominos Arbitros, Commune Mutine condempnari ad reſtitutionem dicti bovis, *vel ejus extimationem, quam facit decem Libras Bononienſes, & ad dampnum & intereſſe & expenſas factas, quas facit quadraginta Solidos Bononienſes, & de faciendis proteſtatur. Et predicta dicit fuiſſe de Menſe Septembris & Octubris proxime preteriti.*

D E

Uti ex eodem Codice hauſi, die VI. Junii, *Bonagratia filius quondam Domini Raimundini Presbiteri de Caſtro Francho* conqueſtus eſt, ſe duxiſſe ad mercatum Mutinae duos boves; & quum eos domum reduceret, *& fuiſſet inter Caſtrum Leonem & Genam in Burgo Novo in Strata publica, Beruarii Mutinenſes* (nunc *Birri*) eoſdem

ſdem boves abſtulerant; quorum pretium aſcendiſſe contendit ad viginti quatuor Libras pecuniae Bononienſis, & damnum ad decem Libras. Pro hiſce damnatum fuit Commune Mutinae ad perſolvendas viginti duas Libras Bononienſes. Ita bos alteri Bononienſi, *quum fuiſſet in Burgeto intra Caſtrum Leonem & Zenam in Strata publica*, ablatus fuit per eoſdem Satellites, ſive Apparitores, ſive Beruarios, quem ipſe aeſtimabat Libras quatuordecim pecuniae Bononienſis. Sequenti Anno MCCLXXXII. uti ex Regeſto eodem didici, mercatoribus Venetis [A] contra Mutinenſes mercatores *Repreſaliae* conceſſae fuerunt pro Libris ſexcentis ſexaginta octo, & Solidis tribus. Propterea iſti Venetias profecti ſtetere *coram Scribanis tabulae Lombardorum*, ut ſuam cauſſam tuerentur. Invenio perſolutas Venetiis Libras viginti novem & Solidos decem & octo pecuniae Mutinenſis a [B] *Bonacorſo de Bonacorſis Maſſario Generali Communis Mutinae pro liberatione, & maltolte, que Civibus Mutinenſibus tollebatur in Civitate praedicta*. Sed praeſtat Chartam ipſam producere.

Acta Mercatorum Mutinenſium Venetiis ad removendas Repreſalias contra Mutinenſes a Venetis conceſſas, Anno 1282.

In nomine Dei. Amen. Anno Domini Milleſimo Ducenteſimo Octuageſimo Secundo, die XIII. intrante Menſe Julio, Indictione X. praeſentibus Magiſtro Oderico Scolarum, Aſaldino Scribano, Fruzerio filio quondam Angeli Zupani, tunc omnibus Scribanis Tabule Lonbardorum. Cum nobiles viri Creſſi & Antonius Bochinus, Cives & Mercatores Mutine Civitatis venirent coram Vicedominis Tabule Lombardorum, videlicet Dominis Johanne Aurio, Rainerio Darpo, atque Marco Manoleſſo, allegarent ac dicerent eiſdem ex parte Domini Poteſtatis Mutine, & omnium Mercatorum ejuſdem Civitatis & Communis, atque ſuppliciter deprecarentur, ut ipſi deberent eos edocere de pignorationibus, & Repreſentaliis, quae Homines Venetie haberent ſuper Commune, & contra Commune & Homines Mutine, *& earum quantitatem, & nomina illorum, qui debent habere. Unde volentes ad eorum petitiones condeſcendere, fecerunt libros,* [C] *eas pignorationes & ſolutiones habentes, cum inſtantia inquirere & perſcrutari. In quibus invenerunt, quod Richerius Baliſterius de confinibus Sancti Juliani, Raynerius Drapperius de eodem confinio, Cavorzius de confinio Sancti Pauli, atque Bonadoma de confinibus Sancti Jeminiani, omnes de Venetiis, & Petrus Zenayro frater Jo-* [D] *hannis Villani, & Martinus de Vivaroto avunculus ejuſdem Johannis, ambo de Clugia minori, habebant* pignorationes & repreſentalia *ſuper Commune, & contra Commune & Homines Mutine in Libris ſexcentis & ſeptuaginta octo, & Solidis tribus. Verum eſt, quod reperitur in dicto quaterno pignorationum Mutine, quod Dominus Ni-* [E] *colaus Tardivello de confinio Sancti Juliani, Bartholomaeus Ponderator Staterae Communis, Johanninus Scribanus Armamenti de confinibus Sancte Marie Formoſe, atque Bonadoma Sancti Jeminiani, omnes de Venetiis, & Johannes Villanus, Baſilius Zuſſo, & Benvenutus*

Cazo,

Gazo, omnes tres de Clugia minori, habebant jus excutiendi dictas pignorationes & repreſentalia, vice & nomine omnium ſupradictorum. Reperitur etiam in dicto quaterno, ſolutio eſſe facta ei ſdem de Libris quingentis & quadraginta duabus, & Denariis novem. Et videtur, quod reſiduum omnium ſupradictorum ſit Librarum centum & triginta ſex, & Solidorum duorum, & denariorum trium. De quibus predicti Creſſi & Antonius, Cives & Mercatores Mutine fecerunt pactum & concordiam cum omnibus ſupradictis in Libris nonaginta quinque & Solidos decem & Denarios octo ad Denarios Groſſos. Quos dicti Creſſi & Antonius Bochinus Cives & Mercatores Mutine Civitatis dederunt Vicedominis, ſolventibus omnibus ſupradictis. Unde predicti Vicedomini fecerunt eidem integram ſolutionem ſecundùm pactum & concordiam utriuſque partis, excepto uni, quem non potuerunt invenire, nec aliquem, qui pro eo eſſet, nomine Bonadoma Sancti Jeminiani. Quantitatem reſidui pignorationis cujus predicti Creſſi & Antonius ſolverunt predictis Vicedominis, ſecundùm modum & tenorem factum aliis hominibus, qui debent accipere; qui denarii fuerunt Libre duodecim & Soldi novem ad Denarios groſſos: & fuerunt poſiti in uno ſiſculo in uno bancho, ubi ponuntur denarii Communis: que Libre duodecim & Soldi novem ad Denarios groſſos fuerunt de illis Libris nonaginta & Soldis decem & Denariis octo ſupradictis. Ita quod quando appareret dictus Bonadoma, aut aliquis, qui pro eo eſſet, dicte Libre duodecim & Soldi novem ad Denarios groſſos ſibi darentur. Unde facta predicta ſolutione, predicti Vicedomini invenerunt, quod Libre ſexaginta due & Soldi novem ad Groſſos erant exacte de pignorationibus ſupradictis, quas predicti Vicedomini habeant in cuſtodia & in ſolutione integre de omnibus pignorationibus, predicti Vicedomini reddiderunt predictas Libras ſexaginta duas, & Soldos novem ad Groſſos predictis Creſſi, & Antonio Mutinenſibus: videtur quod ſumma denariorum, quos predicti Creſſi & Antonius, Cives & Mercatores Mutine Civitatis ſolverunt pro Communi Mutine, ſit Librarum triginta trium, & Denariorum viginti ad Denarios. Item expenderunt tam eundo Clugiam ad faciendum pactum & concordiam cum ſupraſcriptis Clugienſibus, & in labore Scribanorum Tabule Lombardorum, & in Notario, qui fecit dictum Inſtrumentum, & aliis expenſis, Soldos Groſſorum ſex. Unde predicti Vicedomini fecerunt caſſare & mortificare omnes pignorationes & repreſentalia, quas haberent Homines Venetie ſuper Commune & Contra Commune & Homines Mutine, *taliter quod amodo in antea ſint nullius valentie, & vigoris. Dantes eidem & omnibus aliis hominibus de Mutina licentiam ire & redire cum ſuis mercimoniis & ſine, abſque impedimento aliquo pro illis pignorationibus & repreſentaliis, ſalva juriſdictione Communis Venetiarum utique & honore.*

Actum hoc in Venetiis apud Tabulam Lombardorum in Rivoalto. Hoc Inſtrumentum factum fuit & confirmatum per voluntatem duorum ſupradictorum Vicedominorum, videlicet Johannis Aurio, & Raynerii Darpo.

✠ *Ego Johannes Aurio Vicedomino manu mea ſubſcripſi.*

✠ *Ego Raynerius Darpo Vicedominus Lumbardorum manu mea ſubſcripſi.*

✠ *Ego Donatus de Richerio, Imperiali auctoritate Notarius & Judex, ac Scribanus predicte Tabule Lumbardorum, rogatus fui ſcribere, ſcripſi.*

In

In Chriſti nomine; Milleſimo Ducenteſimo Octuageſimo Secundo, Indictione X. die Jovis V. intrante Novembri. Viginti novem Libras, & decem & octo Soldos Mutinae dedit & ſolvit Dominus Bonacurſius de Bonacurſiis Maſarius Generalis Communis Mutine, Domino Andreae Salamonis, recipienti pro Domino Antonio (Bochino) *Merzadro predicto, pro triginta & ...... Soldis Venizianis Groſſis, quos ſolvit in Civitate Venetiarum,* pro liberatione Maltolte, que Civibus Mutine tollebatur in Civitate predicta, *& pro predicta cauſa.*

Actum in Palatio Domini Capitanei, preſentibus teſtibus Domino Guillielmo de Bonacurſis, & Nicolao de Preſulis.

Ego Delacora de Ganaceto Notarius dicti Maſſarii ſcripſi.

Interea perconteris: cur aliena debita ſibi ſolvenda ſumebat Reſpublica? Nimirum ut quieti reliquorum conſuleretur. Verum non adeo liberales erant eorum temporum homines, ut publico aere aes alienum tollentes, nihil a debitore repeterent, ſi ei ſatis facultatum erat ad perſolvendum. Quid Mutinae actum fuerit Anno MCCCXVI. accipe. *Nobilis Milex* (ita in publicis tabulis ſcriptum eſt) *Dominus Henſelminus de Henſelminis de Padua, honorabilis Capitaneus Populi Mutinenſis, in Palatio Populi ad ſonum Campanae, & voce Praeconis congregati, in quo de conſcientia & voluntate Dominorum Sexdecim Defenſorum libertatis Communis & Populi Mutinenſis propoſuit infraſcripta, ſuper quibus conſilium poſtulavit. Quid placet Conſilio providere, ordinare & firmare ſuper infraſcriptis poſtis, deliberatis & approbatis per dictos Dominos Defenſores, tenor quarum talis eſt: Item cum aliàs ſit proviſum, quod per Commune*

A *Mutinae mittantur ad Commune Venetiarum duo boni homines & legales de Mutina, expenſis Communis Mutinae, causâ tractandi & paciſcendi cum creditoribus de Venetiis quondam Domini Ambroxii de Ymola pro Repreſaliis ſedandis &c.* Deliberationi huic acceſſit albus omnium calculus, & hujus debita ſublata fuere Venetiis. Sed
B illius filii tantumdem de ſuis bonis Reipublicae tradiderunt, quantum ipſa pro illorum patre perſolverat. Privata autem haec, ut ita dicam, bella, mirum eſt quantum incrementi ſuſceperint inclinante Saeculo Chriſti Tertiodecimo, ut non injuriâ Malvecius in Hiſtoria Brixiana eadem fuerit deteſtatus, quod hac
C agendi ratione inſtitutâ per Italiam ingens inoleverit rerum perturbatio. Certe aſpectu primo neutiquam damnanda videatur hujuſmodi conſuetudo. Eſt enim Principis aut Reipublicae non ſolùm univerſitatis, ſed & privatorum hominum fortunas tueri; & quando per remedia, ut ajunt, ordinaria vendicare ſuum non
D licet, extraordinaria adhibere fas eſt. Quod innocens laedatur, ſibi tribuat Princeps aut Civitas, quae juſte poſtulata exaudire noluit. Et certe quum in bello juſto hoſtium res capere, culpâ carere credatur: idem de *Repreſaliis* ſtatuendum videtur, quae inſtar belli ſunt, ejuſque ſpeciem referunt, dum ob denegatam
E juſtitiam conceduntur ab iis, qui legitima poteſtate ac jure concedendi fruuntur. Ultra non progredior, ut *Repreſaliarum* uſum illaesâ juſtitiâ invectum oſtendam: quod & Juriſconſulti complures, & Politicae rei Scriptores jamdiu ſe feciſſe contendunt. Attamen minime deſiderantur rationes, quae *Repreſalias* ab Italicis Urbibus olim uſurpatas damnent

aut

aut ſaltem minime ferendas, nimiumque pernicioſas evincant. Neque enim fas eſſe videtur, ut unius ob noxam Reſpublica univerſa vexetur, adituſque aperiatur tot malis, que *Repreſaliarum* conceſſionem antiquis temporibus conſequebantur. Ubi enim ob crimen aut debitum Civis alicujus, *Repreſaliae* contra illius Civitatem a Civitate aliena concedebantur, mercatorum nullus, immo ne Civium quidem ullus, alienae Civitatis territorium ingredi audebat: qua ex re ſublatum omnino commercium erat cum nimio ipſius Reipublicae, ac tot innocentium incommodo. Praeterea innocenti ſpoliato rarò modus erat vendicandae rei ſuae, & damna inde conſequuta reſarciendi. Saepe etiam ſpoliatorum ira in alios pariter innocentes ſine publica auctoritate ruebat: neque erat finis ſcelerum ac latrociniorum, facile abutentibus ejuſmodi facultate hominibus, & lucrum inde referentibus cum aliena jactura. Reliqua praetermitto. Quamobrem non leve negotium Civitatum Italicarum Magiſtratibus olim fuit *Repreſalias* praevertere ac peſſima earum conſectaria tollere. Id, quod potiſſimùm curaſſe Mutinenſes video, (uti ex Actis MStis Reipublicae ejuſdem edidici) apud Placentinos Anno MCCCXVIII. Nimirum *Nobilis vir Dominus Ylarius de Zochis Civis Parmenſis honorabilis Poteſtas Civitatis &*

A *Communis Placentiae, nomine Communis Placentini, ex nunc ſuſpendit omnes & ſingulas Repreſalias, conceſſas in Civitate Placentiae contra omnes & ſingulos Cives & diſtrictuales Mutinae, omnibus & ſingulis Placentinis hinc retro quacumque ratione & cauſa. Et haec ad poſtulationem & inſtantiam Domini Lambertini Graciae Ambaxatoris,*
B *Syndici, & Procuratoris Dominorum Poteſtatis, Communis, & Hominum Civitatis Mutinae &c. Dans & concedens plenam, liberam, & integram bayliam, auctoritatem, & poteſtatem, ac fidantiam, quod omnes & ſinguli Civitatis Mutinae Cives & Diſtrictuales poſſint & valeant ad eorum liberam & omnimodam voluntatem ire,*
C *redire, ſtare, & tranſire per Civitatem & Epiſcopatum Placentiae cum rebus, perſonis, mercaturis &c. Et haec facta ſunt de licentia & mandato Magnifici Militis Domini Galeacii Vicecomitis, Civitatis & Diſtrictus Placentiae Domini Generalis &c.* Longe verò antea Mutinenſis Populus ſibi proſpexerat, ne inter ſuos Cives ac
D finitimos *Repreſaliis* ullis locus in poſterum eſſet. Id factum vidi Annis MCXCVIII. MCCXIII. & MCCXIX. Ex quo intelligimus, non tam ſerò, ut Malvecius in Hiſtoria Brixiana tradidit, Repreſaliarum uſum periculoſum emerſiſſe inter Italicos. En ipſa Acta deprompta ex antiquo Regeſto MSto Reipublicae Mutinenſis.

Concordia inter Mutinenſes & Ferrarienſes, ne propter creditores fiat praeda inter eos, ſed cui debetur, ab eodem requiratur: Anno 1198.

IN Chriſti nomine. Anno Dominicae Nativitatis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Octavo, tempore Innocentii Pape, nullo Imperatore in Italia re-
E *gnante, die XVI. intrante menſe Novembri, Indictione Prima, ſupra Domum Communis Ferrarie. Talis eſt concordia, quam Iſaac de Dovaria Fer-*

rarie Poteſtas pro Communi Ferrarie, voluntate Conſiliariorum Ferrarie, fecit cum Jacobo de Gorzano Conſule Mutine Communis, & cum Rainerio Arditione Conſule Mercatorum Mutine pro Communi Mutine & pro Mercatoribus Mutine. Quod de cetero ſi aliquis Ferrarienſis fecerit aliquam credentiam vel mutuum, ſive debitum contra Mutinenſes, vel de ſuo diſtrictu, commune vel diviſum, Ferrarienſes non poſſint facere cambium vel predam, ſive querelam contra alium, niſi contra principalem debitorem. Et ſi Mutinenſes fecerint aliquam credentiam, vel mutuum ſive debitum contra Ferrarienſes vel ſuum diſtrictum, commune vel diviſum, Mutinenſes non debeant facere cambium, vel predam, ſive querelam contra alium, niſi contra principalem debitorem. Et ita attendere pro Communi Ferrarie & Jacobus de Gorzano Conſul Mutine, & Rainerius Conſul Mercatorum Mutine, pro Communi Mutine promiſerunt, & Iſaac de Dovaria Ferrarie Poteſtas. Teſtes rogati Gaidoldus Judex Poteſtatis, Salinguerra, Petrus de Alberto, Bonuſvicinus, Ubaldus Fontane, Giliolus Guizardi, Jacobinus de Jacobo, Aldigerius Bernardus de Venerio, Achilixinus Niger, & alii plures.

Ego Magiſter Presbiterinus, dei gratiâ Imperialis Aule Notarius ad hec preſens rogatus ſcripſi.

Conventa inter Mutinenſes ac Bononienſes de non concedendis Repreſaliis, Anno 1213.

Egidius Conſul Mercatorum Bononiae, Nuntius & Procurator pro Communi Bononiae conſtitutus per Dominum Matthaeum de Corrigia Poteſtatem Bononiae, in Palatio Communis Mutinae, & in Conſilio Mutinae, ſtatuit & ordinavit cum Domino Balduino Vicedomino Poteſtate Mutinae, & cum Hominibus de Conſilio Mutinae in Palatio exiſtentibus: quod ſi contingerit, quod aliquis de Bononia, vel ejus diſtrictu aliquem contractum, vel aliquam obligationem fecerit cum aliquo vel aliquibus de Civitate Mutinae vel ejus diſtrictus, vel qui per Mutinenſes diſtringuntur & reguntur, unde ad dandum vel ſatisfaciendum teneatur, & contingerit, eum nolle, aut non poſſe ſolvere vel ſatisfacere ſecundùm formam contractus vel obligationis, alii de Bononia vel ejus diſtrictu in perſona nec in rebus ullo modo, & in nulla parte inquietentur, nec impediantur, aut detineantur, vel intramittantur propter hoc, ſed nec ad ſolutionem vel ſatisfactionem ipſi, vel eorum res cogantur: ſed ipſe ſolus, vel ipſi, qui contractum vel obligationem fecerit vel fecerint, debent vel debeant conveniri, & ad ſolutionem vel ſatisfactionem compelli ipſi & eorum bona. Verſa vice ſupraſcriptus Dominus Balduinus Poteſtas Mutinae &c. idem ſtatuit & ordinavit de Mutinenſibus.

Con-

Concordia inter Mutinenſes & Veronenſes de non concedendis Repreſaliis, Anno 1219.

Die XI. exeunte Madio, in Palatio Communis Verone, preſentibus Domino Octone de Rege, Domino Alberto de Maone Pergamenſi Judicibus Verone, Domino Balduino de Scalis, Domino Groſſio de Naimero, Domino Ardizono de Advocatis Procuratore Verone, Domino Bartolomeo de Broilo Judice, Domino Johanne de Lomeco Judice, & Conſulibus Verone Domino Petro de Zunella, Domino Rodulfino Caliſtrino, Falceto de Laico Notario, & aliis multis in Conſilio Verone coadunato ad ſonum campane. Dominus Rotundellus de Carceribus Poteſtas Mercatorum Verone, concionando dixit, quod Ambaxatores Mutine, qui erant in Civitate hac pro ſuo Communi, ſibi propoſuerunt, quod ipſi pro ſuo Communi volebant facere talem concordiam cum Communi Verone, quod ſi aliquis de utraque Civitate, unus ad alium, aliquid de ſuo crediderit, quod volebat, quod creditor deberet convenire tantùm debitorem, vel heredem illius, & bona ſua, & propter hoc non debeat pro Communi illarum Civitatum, neque per creditorem aliquem alium impediri aliquo modo, ſed bona debitoris deſtruant, & ipſum debitorem in banno ponant, ſi non habuerit ad ſolvendum. Unde poſtulabat a Domino Rufino Poteſtate Veronae, quatenus deberet ſuper his propoſitis habere Conſilium, utrum placeret Conſilio faciendi hoc, nec ne. Qui Dominus Rufinus Poteſtas Verone ſurrexit, & concionando dixit in Conſilio, & a Conſiliariis poſtulavit, ſi volebant illud concordium debere fieri cum Hominibus & Communi Mutine. Ad hec Conſilium ad vocem dixit, quod ſic volebat, nullo contradicente. Poſtea eâdem die in camera Judicum Communis Verone, preſentibus Domino Octone de Rege, Domino Alberto de Maone Pergamenſe, Judicibus Communis Verone, Domino Balduino de Scalis, Judice & Procuratore Verone, Domino Jacobo Cremonenſi, Judice & Conſule Verone, Domino Jacopino de Guidone de Runcho, Domino Henricho de Plaiſina Conſulibus Mercatorum Civitatis Verone, Domino Bartolomeo de Nog....... Judice, Jacopino Notario Veronenſe, & aliis; ad removendum omne malignitatis ſcandalum, unde poſſet inter Veronenſes & Mutinenſes dilectio violari, tale concordium factum eſt inter Dominum Rufinum de Capite Pontis Poteſtatem Verone pro Communi Verone ex parte una, & Dominum Albertum de Panzano Judicem, & Dominum Coradum Munarii, Ambaxatores Communis Mutine pro Communi Mutine ex altera, videlicet, quod pro his contractibus & obligationibus, quos & quas Veronenſes & Mutinenſes inter ſe viciſſim hinc ad decem annos proximos advenientes facient, non debeat haberi regreſſum adversùs Commune alicujus illarum Civitatum, vel adversùs aliquam ſingularem perſonam: ſed ab eo tantùm requiratur, cui dabitur; & qui ſe obligabunt, vel ab eorum heredibus, vel a poſſeſſoribus bonorum ſuorum; & nulla alia perſona inde impediatur per Commune alicujus illarum Civitatum, neque per aliquem alium, vel per ipſum creditorem. Et ſi debitor non habuerit, unde ſolvat, ponatur in bannum, & amplius non extrahatur de banno, ſi fuerit pro ſenten-

tentia; niſi voluntate creditoris. Et ſi ſuerit bannitus pro reclamo, non extrahatur de banno, niſi primo creditor requiratur, expenſis debitoris banniti: & eo poſito in banno, ejus bona deſtruantur, ſecundùm tenorem poſte Civitatis Verone, que talis eſt: Eum quoque debitorem adultum, nec beneficio inventarii munitum, ſuo vel alieno nomine debentem, qui non ſolverit, vel ſolvere non poterit, extraam de tregua, omnibus, vel bona ejus deſtruam, vel vendam. Et hec omnia ſcilicet de deſtructione ad voluntatem creditorum priori tempore, vel majoris partis pro rata debiti, & non pro numero perſonarum, ſi inde requiſitus fuero.

Anno a Nativitate Domini noſtri Jeſu Chriſti MCCXIX. Indictione VII.

Ego Jacobus ſacri Palatii Notarius, huic ultimo contractui interſui, & juſſu Domini Rufini Poteſtatis Verone, & dictorum Ambaxatorum Mutine ſcribi, & anterius contractu ſcriptum per manum Jacobi Notarii, ut in ipſo authentico reperi, continetur, nihil addens vel minuens, preter ſillabam vel literam, ſcripſi & exemplavi.

Neque minori ſolicitudine paucos poſt annos Brixiani Mercatores, immo Brixiana ipſa Reſpublica, ut inter ſe & Populum Ferrarienſem pernicioſiſſimus *Repreſaliarum* uſus ceſſaret, pacta egerunt. Cujus rei fidem faciet Charta, quam mihi in antiquo Regeſto obtulit Archivum Eſtenſe, hoc titulo ſignata.

Charta Procurationis Brixienſium de Repreſaliis. Anno 1226.

I*N Chriſti nomine. Amen. Anno ab ejus Nativitate Milleſimo Duceteſimo Vigeſimo Sexto, Indictione XIV. die Mercurii XIV. intrante Octobri. In pleno Conſilio Communis Brixiae, campanâ ſonato & congregato more ſolito, in Palatio novo Communis Brixiae, praeſentibus infraſcriptis, quorum nomina inferius continentur. Ibi in continenti Dominus Rambertinus Ramberti Poteſtas Communis Brixiae, nomine & vice Communis Brixienſis, verbo, conſenſu, & voluntate totius Conſilii dicti, dedit plenam auctoritatem, virtutem, licentiam, & poteſtatem Domino Codebovi Barpaſojate, & Domino Alberto Sorogolo, Militibus & Mercatoribus Brixiae, faciendi omnem conventionem & pactionem cum Ferraria, de facto Mercatorum Brixienſium, & omnium Hominum Brixiae, & ejus diſtrictus, & Mercatorum Ferrariae, & omnium Hominum virtutis & diſtrictus Ferrariae, ut alius pro alio non conveniatur; ſed cum quis crediderit, ab eo petat & exigat, & curet cautius negotiari; & quod non debeat petere nec exigere ab aliquo, nec a Communi, nec ab alia ſingulari perſona, niſi ab eo cum quo contraxit; ſed caute praevideat & caveat cum quo contrahat, aut cui credat, etiamſi condemnaretur, vel praeceptum ei fieret a Poteſtate vel a Conſule. Et confirmandi inſuper pactionem factam & concordiam inter Dominum Salinguerram tunc Poteſtatem Ferrariae, & Dominum Manuellem de Conciſio tunc Conſulem Communis Brixiae, & Dominum Albertum Gratacellum tunc Conſulem Mercatorum Brixiae, & Dominum Henverardum de Guſſago, & Dominum Jacobum de Homis, Miſſos tunc & Procuratores ſeu delegatos Communis Brixiae, ſicut in Charta illius*

lius

jus pactionis continetur, facta a Presbyterino Notario. Et faciendi omnem concordiam in Arbitris inter utramque Civitatem eligendis. Et in omnibus, quae in predictis omnibus faciendis & conſtituendis inter dictas Civitates neceſſaria fuerint, & concordes erunt. Et quidquid in praedictis omnibus dicti duo Domini Codebos & Albertus fecerint pro Communi Brixiae, dictus Dominus Rambertinus Poteſtas Brixiae, nomine & vice Communis Brixiae, ratum habere promiſit perpetuo, & quod non contraveniet, parabolà & voluntate totius Conſilii dicti. Interfuerunt autem hi teſtes rogati: Dominus Thomaſinus Manfredi Judex: Dominus Aſpectatus de Ziſſo de Bononia, ſocii dictae Poteſtatis. Item hi Conſules Juſtitiae, Dominus Tetotius Manegoldi, Dominus Petracus de la Nuſe, Dominus Algiſius Mandugaſinus, Dominus Piurdus de Palatio, Dominus Bentius de Amicis. Item ex Mercatoribus Brixiae, & ex ipſo Conſilio hi Dominus Federicus de Porta, Imbertus Barpaſoglata, Jacobus de Funtino Conſules Mercatorum Brixiae: Albertus Bruiſiadus, Petrus Villani, Albertus Ranga, Secator de Ponte, Lanfrancus de Ponte, Raymundus de Ugone, Ariprandus Faba, Cazajonus de Conciſio, Obizo Ugonis, Domaſollus de Cazago, Coradus de Cozago, Benvenutus Billini, Zufredus Cagnolus, Marobosius Thoragi, Marcheſius Pethoni, Lanfrancus de Cocalio.

Ita olim Brixiani, Mutinenſes, Ferrarienſes, aliique Populi, ne publico commercio officeretur, & ſua unicuique illaeſa ſervarentur. Verùm quàm inanis ſucceſſus iſta plerumque ſubſequeretur, jam ſupra vidimus. Turbulenti tunc Italicorum mores, eorumque inſtabilitas omnia ſus deque miſcebat, ita ut ſub finem Saeculi XIII. omnes fere Civitates *Repre aliis* ſcaterent. Ejuſdem quoque violentae medicinae exempla occurrunt in ſubſequenti Saeculo XIV. Unum accipe ex eodem Tabulario Mutinenſis Reipublicae deſcriptum.

Repreſaliarum ſuſpenſio inter Mutinenſes & Placentinos, Anno 1318.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Anno ab ejus Incarnatione Milleſimo Trecenteſimo Decimo Octavo, Indictione Prima, die VII. Menſis Julii, Placentiae in Hoſpicio infraſcripti Domini Poteſtatis, coram Bonjohanne Trepino, Guillielmino Majolo, & Amico de Pigazano, Nuntiis Communis Placentiae, & aliis multis teſtibus vocatis & rogatis: Nobilis Vir Dominus Ilarius de Zochis, Civis Parmae, honorabilis Poteſtas Civitatis & Communis Placentiae, nomine Communis Placentiae, ex nunc ſuſpendit omnes & ſingulas Repreſalias, conceſſas in Civitate Placentiae contra omnes & ſingulos Cives & diſtrictuales Mutinae omnibus & ſingulis Placentinis hinc retro quacumque ratione & cauſa. *Et haec ad poſtulationem, requiſitionem & inſtantiam Domini Lambertini Graciae, Ambaxatoris, Syndici, & Procuratoris Dominorum Poteſtatis, Communis, & Hominum Civitatis Mutinae Et ipſas omnes Repreſalias quibuſcumque Placentinis conceſſas contra Homines & Diſtrictuales Mutinae ſuſpenſas eſſe voluit dictus Dominus Poteſtas, ſtatuit & decrevit uſque ad decem annos proxime ven-*

venturos: & concedens dictus Dominus Poteſtas praefato Domino Lambertino, tamquam Ambaxatori & Syndico dictorum Communis & Hominum Civitatis Mutinae, praeſenti & recipienti ſuo nomine, & nomine & vice omnium Civium & diſtrictualium Civitatis Mutinae, plenam, liberam, & integram bayliam, auctoritatem, poteſtatem ac fidantiam, quod omnes & ſinguli Civitatis Mutinae Cives & diſtrictuales poſſint & valeant ad eorum liberam & omnimodam voluntatem ire, redire, ſtare, & tranſire per Civitatem & Epiſcopatum Placentiae cum rebus & perſonis & mercaturis Repreſaliis eis, & eorum bonis in aliquo non obſtantibus: a quibus Repreſaliis expediti, liberique ſint uſque ad dictum tempus decem annorum. De quibus omnibus ſupradictis dictus Syndicus rogavit me Notarium, quatenus inde publicum conficerem Inſtrumentum. In quorum omnium teſtimonium dictus Dominus Poteſtas mandavit praeſens Inſtrumentum Sigilli Communis Placentiae munimine roborari. Et haec facta ſunt de licentia & mandato Magnifici Militis Domini Galeacii Vicecomitis, Civitatis & diſtrictus Placentiae Domini generalis.

Ego Gabriel de Muſſis, Notarius & Dictator dicti Communis Placentiae, hoc Inſtrumentum de mandato dicti Domini Poteſtatis, & rogatu dicti Syndici ita ſcripſi, & manu propria me ſubſcribens ſignum meum appoſui conſuetum.

Sed & Anno MCCCLXXI. viguiſſe *Repreſalias* inter Genuenſes, Senenſes, & Piſanos, videas in Chronico Senenſi Nerii Donati, Tomo XV. Rer. Italicarum pag. 229. & ſequenti. Penetravit etiam ad Germanos peſtilentiſſima conſuetudo, atque ad alias Gentes. Et quoniam quotidie lites & queſtiones ea de cauſſa pullulabant, Bartolus, Juriſperitorum ſuo tempore princeps, in iſtud argumentum invaſit, ediditque *Tractatum de Repreſaliis*, quem veluti loco Legis habuere poſt illum nati. Verùm ubi deferbuit Italicarum factionum furor, tunc Urbes seriò perpendentes, quot turbas & damna ſecum adduceret privati hujus belli experientia, finem fecerunt concedendis *Repreſaliis*, ita ut earum quidem nomen vigeat, ſed raro aut nunquam tempeſtate noſtrâ per eas quiſquam turbetur. Porro eaſdem Jure etiam Germanico proſcriptas fuiſſe, & Imperatores ab iis concedendis abhorrere, jamdiu animadverterunt Gailius, Regnerus, Sixtinus, Limnaeus, Schilterus, & alii, quos compendii cauſsâ praetereo. Profectò optandum, ut nunquam ea tempora recurrant, quae violentiam hanc & informem juſtitiae methodum, paene conſepultam, ad vitam revocent. Nam ut ut eam juſtam legitimamque in caſu denegatae juſtitiae appelles, peſſima tamen illius conſectaria minime eligendam, minimeque ferendam plerumque evincunt.

DE

DE
RELIGIONE
CHRISTIANORUM
PER ITALIAM
POST ANNUM CHRISTIANAE EPOCHAE QUINGENTESIMUM;
DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASEXTA.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMASEXTA.

AGe verò quis ſtatus, quae facies Religionis in Italia fuerit, poſtquam barbaricis nationibus datum eſt pedem in Italia figere, intueamur. Gothi quidem & Langobardi in haec arva prolapſi, profligatum jamdiu Arianiſmum rurſus huc advexere. Sed ubi peſtilentem doctrinam & ipſi ejurarunt, tum nullus in Italia Populus fuit, qui Catholicam Fidem non profiteretur, & Eccleſiae Romanae omnium Magiſtrae fidiſſime non adhaereret. Neque tantam unitatem & concordiam in Dogmate ulla aetas, ulla magni nominis & publica haereſis exinde apud Italos uſque ad noſtra tempora ſcidit. Nam quod cauſsâ Synodi Quintae univerſalis, quidam Aquilejenſes Patriarchae, eorumque Suffraganei diu diviſi fuerint ab Apoſtolica Sede, nullum tamen peſtiferum Dogma animos alioqui diviſos infecit. Et quamquam poſt Saeculum Chriſti Nonum & Decimum Italicae quaedam Urbes in Calabria, ſive in aliis Regni nunc Neapolitani Provinciis ſubeſſent Graecorum Imperio, nulla tamen ex iis obedientiam Romanis Pontificibus negavit, aut certe non diu in Orientalium Schiſmate perdu- A ravit. Praeterea quamvis poſt Annum Chriſti Milleſimum aliquot clandeſtinae, aut rudis Populi Haereſes Eccleſiam in ipſa Italia perturbarint, nihilominus nulla ex eis caput extulit, neque docti viri in eas conſenſere; veraque Fides regnare ubique perrexit, & poenae contumacibus adhibitae reliquos meliora ſapere do- B cuerunt. De hiſce erit mihi ſermo in Diſſertatione LX. Diſſimulare inſuper nolim, teterrima aliquando Schiſmata in ipſius Italiae ſinu erupiſſe aut ex electione dubia ſummorum Pontificum, aut ex obtruſis Antipapis, & ſciſſionis pertinaciam in annos etiam plurimos protractam interdum fuiſſe. Verùm inter tot ani- C morum diſſidia mentes ſemper in confeſſione verae Fidei, ac orthodoxae doctrinae concordes perſtitere. Immo quum Leo Iſauricus in pium ſacrarum Imaginum uſum & cultum debaccharetur, & Gregorio II. Pontifici maximo necem moliretur, Anaſtaſio teſte in ejus Vita, ac Paullo Diacono in Hiſtor. Langobard. im- D probo Imperatori univerſa Italia reſtitit, & *conſilium iniit, ut alterum ſibi Imperatorem eligerent*. Ipſi quoque Langobardi totius ferme Italiae tunc domini, in tutelam Catholicae Eccleſiae & Romani Pontificis exarſere vehementer, quamquam ſuſpicioni locus ſit, eo lubentius ipſos in huju-

hujuſmodi diſſidio ſeſe immiſcuiſſe, ut Ravennam & reliquas Exarchatus Urbes Graecorum dominio eriperent, ſuoque adjicerent Regno. Qualia verò Seculis iis forent ſanctiſſimae Religionis munia, & qualis cultus externus, nunc mihi edicendum. Praecipuum Chriſtianorum ſtudium tunc enituit in condendis Baſilicis, Oratoriis, Monaſteriis, & Xenodochiis, ſive in iis amplificandis atque ditandis. Certabant in ejuſmodi agone boni fere omnes, quibus eſſent fortunae, neque interdum circumſpicientes, num filiorum ac affinium ſpem in hereditatis portione ultra aequum fraudarent. Immo tempora fuere, quibus parentes non ſolùm integra patrimonia ſua, ſed & ſe ipſos ac liberos * ſuis Monaſteriis offerebant. Neque ab hujuſmodi oblationibus, fundationibus, atque donariis abhorrebat ipſe improborum Populus, dum aliquis iis irae divinae metus ineſſet. Nam uti probos ad conferenda bona ſua Eccleſiis certa fiducia excitabat nunquam defecturi praemii in caelis, ita ad idem praeſtandum confluebant Fideles quoque vitiis inquinati, ut ſuis ſceleribus Deum propitium haberent. Et ſane in hujus liberalitatis uſu tunc ingens Pietatis ac Religionis pondus, & facillima via ad obſtringendum ſibi Deum ſtatuebatur. Certatim autem cum religioſi Monachi complures, & permulti Clero addicti, tum ipſi etiam Laici Virtute ſpectabiles ad ornanda Templa, ſacriſque ac pretioſis vaſis ex argento aut auro, & lautâ ac magnificâ ſupellectili, Altaria & Sacraria cumulanda non ſegnes prope-

A rabant. Lege Romanorum Pontificum Vitas, quae ſub nomine Anaſtaſii Bibliothecarii circumferuntur. Ibi utramque paginam implent ſacrae Aedes aut reſtauratae, aut conditae, & ornamenta iis pleniore manu contributa. Paria quoque praeſtitere Epiſcopi illi ac Abbates, in quorum cordibus non Seculares cupiditates,
B ſed Pietas fervebat. Vix ullus ex iis erat, qui non ante mortem aliquod Templum aut Monaſterium novum excitaret, aut antiqua ditaret. Exemplum unum proferam. Mediolani inſignis adhuc eſt Baſilica Sancti Georgii. Illic in pavimento, teſte Franciſco Caſtello (Cujus Collectanea MSta ego olim legebam, ſcripta cir-
C citer Annum MDL.) ſpectabatur ſepulcralis Inſcriptio *Natalis Archiepiſcopi Mediolanenſis*, cui ſacra illa Aedes originem ſuam debet. Hanc, utpote hactenus luce carentem, oblivioni ereptam volo. Papebrochius V. Cl. in Exegeſi de Epiſcopis Mediolanenſibus Tom. 7. Actor. Sanctor. Maji opinatur, Natalem hunc Ar-
D chiepiſcopum, quem uti Sanctum Mediolanenſes colunt III. Idus Majas, ordinatum fuiſſe Anno Chriſti DCCXL. atque Anno ſubſequenti finem vivendi feciſſe. Caſtellus poſt Inſcriptionem haec notat (eum quippe haec addidiſſe puto). *Obiit autem Anno Incarnationis Domini DCCLXIV. Pridie Idus Maii, Indictione Quarta.*
E Atqui Anno Chriſti DCCLXIV. decurrebat *Indictio Secunda*, non verò *Quarta*. Sed ecce Epitaphium ipſum, ex quo intelliges *Regem* quoque Langobardorum *plurima dona* contuliſſe ad illius Eccleſiae Aedituos alendos.

Tumulus

Tumulus Natalis Archiepiſcopi Mediolanenſis circiter Annum Chriſti 741.

MARMORE CONCLUSUM TEGITUR VENERABILE CORPUS,
NATALIS PRÆSUL, QVI FUIT ORBE BONUS.
GRANDIS HONOR PATRUM FUERAT NAM PASTOR ET ALMUS
NOBILITATE (*) VIXIT, REXIT OVESQVE PATER.
CONDIDIT HANC AULAM, CRISTO PRÆSTANTE JUVAMEN.
REX DEDIT ET RECTE PLURIMA DONA QVOQVE.
UNDE QVEANT VIGILES DOMINO SERVIRE PER ÆVA.
PROQVE SUIS CULPIS POSSIT HABERE PRECES.
ECCLESIAM REXIT BIS SEPTEM MENSIBUS, ANNOS
SEXIES ATQVE DECEM QVOQVE (**) DUOBUS HABENS.

Ticini quoque in majori Baſilica Epigraphe legebatur ferreo clathro inſcripta, regnante Liutprando Rege circiter Annum Chriſti DCCXXX. quod inde ablatum infeliciſſime in A fabri alicujus ferrarii officina periiſſe creditur. Illam, dum in vivis eſſet, deſcripſit Cl. V. P. Gaſpar Berettus, Monachus Benedictinus, ſingularis amicus meus, & ad me miſit.

NOMINE GUODUO CITANS ORNAVIT MARMORE PULCHRO
❦ INTIMA CUM VARII TEMPLI FULGORE METALLI
TEMPLUM DOMINO DEVOTVS CONDEDIT AVSO
❦ TEMPORE PRÆCELSI LIUTPRANDI DENIQVE REGIS
❦ ÆDIBUS IN PROPRIIS MARIÆ VIRGINIS ALMÆ,
❦ ORANTES PENITRENT HINC CÆLOS VOTA GOD

Vide in hoc marmore, quandiu perdurarit in Inſcriptionibus uſus Signorum illorum, quae nonnulli corda olim arbitrati ſunt, ſed veriſimilius nunc putantur folia arborum, quae aut ornamenti, aut interpunctionis cauſsâ a ludentibus Marmorariis ex arbitrio ſuo addebantur. Neque abs re erit huc adferre, quanta egerit B & collegerit ad unum Monaſteriolum exornandum Theobaldus Benedictinus Abbas, ineunte Seculo XI. Chartam debeo inſigni Archivo Monaſterii Montis Caſini, eamque lubentius profero, quod multa habeat minime contemnenda ad eorum temporum eruditionem inluſtrandam.

T 2 Catalogus

(*) Lego *Nobiliter*.
(**) Legendum arbitror *Cumque*.

Catalogus omnium, quae Theobaldus Abbas fecerat aut comparaverat ad reparationem & ornamentum Monaſterii Sancti Liberatoris in Comitatu Teatino, Anno 1019.

IN *Dei nomine. Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Decimo Nono, Indictione XII. Tertio Kalendas Septembris. Commemoratorium pro futuris temporibus factum a me,* Theobaldus Monachus ex Monaſterio ſanctiſſimi Patris Benedicti, *qui ſitum eſt* in Monte, *qui vocatur* Caſtro Caſini, *ubi ſanctiſſimi ejus Corpus humatum eſt. Quique praedictus ego Theobaldus Monachus relictis parentibus meis, quartodecimo aetatis meae Anno, & quidquid in ſeculo habere poteram, ad eumdem venerabilem Monaſterium invitis parentibus fugii. Eodem verò tempore vir venerabilis* Alfernus Abbas *Monaſterii praefati ſpiritaliter curam gerebat, a quo cumque benigne ſuſceptus eſſem, Monachicho habitu indutus, atque ab eo omnem regularem normam, quantum meae parvitatis ingenii ſtudium capere poterat, eruditus adque inſtructus ſum. Elaventibus verò annis poſt ejus exceſſu, trigeſimo primo anno adventus mei ad eumdem venerabilem Locum, jubente pariter adque juvante* Domnus Johannes Abbas *ejuſdem ſancti noſtri Monaſterii, hujus* Monaſterii Sancti Liberatoris, *qui ſitum eſt* in Comitatu Theatino *juxta fluvio Laënto, qui & ſubjectus eſt praefati Monaſterii Sancti Benedicti, regiminis curam, Deo juvante, ſuſcepi. Ubi inveni parvam admodum Eccleſiam, adque omnino obſcuram: aedificia verò alia omnia lignia adque vetuſta. Ubi cum paucis diebus moratus eſſem, inſpirante Deo atque juvante, cum Fratrum adjutorio, quos hic inveneram, & quos ego ipſe ſuſceperam, omnia aedificia*

A *Monaſterii ex lapidibus adque cementis a fundamento conſtruxi, ſicuti in preſens cernitur. In Eccleſia verò que ut predictum eſt, parva & obſcura mihi eſſe videatur, adjeci hunc titulum cum Confeſſione ſua, & ad Regiam paſſos plus minus tres, & in altitudine cubitos tres, quas decoravi feneſtris adque picturis, in quem ſtatui Altaria ſex.*
B *Primum verò ſacrari feci in honorem Domini noſtri Jeſu Chriſti Salvatoris adque Liberatoris omnium fidelium, & Sanctae Mariae ſemper Virginis Genitricis ejuſdem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Sancti Johannis Baptiſtae, nec non & Beati Johannis Evangeliſtae, & Sancti Archangeli Michaëlis; in quem reconditae ſunt Reliquiae Sanctorum Fe-*
C *licis, Simplicii, Fauſtini, & Beatricis, & ex veſtimento Sancti Johannis Apoſtoli & Evangeliſtae, & ex Sanguine Sanctae Caeciliae, & de Reliquiae Sanctorum Martyrum Quadraginta, & Sancti Caeſarii Diaconi, & Sancti Sebaſtiani Martyris. Ante ipſum verò Altarium ſtatui tabula argentea mirae pulcritudinis, quam ex parte*
D *deaurare feci; quem verò argentum a parentibus meis ego ipſe accepi. Indumenta autem ipſius Altarii ſunt duo Cercitoria & Coopertoria tres ſerica Conſtantinopolitana. Altarium verò Septemtrionale in honore Sancti patris noſtri Benedicti & Sancti Mauri & Sanctae Scholaſticae Virginis conſecrari fecimus, ubi ſunt Reliquiae reconditae*
E *Sancti Hippolythi Martyris & Sancti Euticii; ubi poſui Cercitorium ſericum Conſtantinopolitano, & duo Coopertoria ſimilia ſericas, & indumentum aliud*

quoti-

quotidianum, & Coopertorium de cendato rubeo, zendato purpureo. Alia duo Cercitoria ſerica Africana. Alium verò Altare, qui poſitus eſt ad meridianam plagam in honore omnium Sanctorum Apoſtolorum, & Sancti Protomartyris Stephani, & Sancti Laurentii Levitae & Martyris conſecrari fecimus, ubi & reconditae ſunt Reliquiae Sancti Stephani Papae & Martyris, & Sancti Euticii Martyris, & Sancti Timothei, & Sancti Sebaſtiani Martyris. Indumenta verò ejuſdem Altaris Cercitorium & duo Coopertoria ſerica Conſtantinopolitana, & alium Cercitorium & Coopertorium de Zendato. Quadrageſimali verò indumenta ipſorum Altaria linea opere plumario adornata tria. Ipſa verò tria Altaria, quae ſunt ad Confeſſionem, primus aedificatus eſt in honore Sancti Sepulcri Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ejus ſanctae Reſurrectionis, & ſanctae Crucis, & Omnium Sanctorum. Sunt Reliquiae Sancti Valentini Martyris, & ex petra ſancti Sepulcri Domini. In Altare meridianum qui aedificatum eſt in honore Sancti Nicolai & Sancti Ambroſii & Sanct......... Confeſſorum Chriſti, ſunt Reliquiae Sancti Cyriaci, & Sancti Euticii, & Ciciliae Virginis. Altare verò ſeptemtrionale aedificatum eſt in honore Sancti Martini Epiſcopi & Confeſſoris Chriſti, & ſunt ibi Reliquiae Sancti Pancratii & Euticii.

Interea ego ipſe praedictus Theobaldus Monachus & Praepoſitus feci in hac praefata Eccleſia Domini Liberatoris duo thuribula ex argento optimo, quam ex parte deaurari fecimus miris adque pulcri operis, ſcilicet Librarum decem: & alium thuribulum ſimiliter argenteum hìc poſui, qui fuit quondam Genitori meo, cum bullis & figuris deauratis. Similiter & fecit unum Calicem de optimo argento cum duobus pateris, qui habent plus minus Libras ex: & alii duo Calices parvi argentei cum coopertoriis & corporalibus ſuis; & alium Calicem argenteum deauratum librarum....... & dimidia. Et alium thuribulum de argento. Feci autem & unam Crucem argenteam, quam deauravi tota auro puriſſimo, & alia ſimiliter Cruce de auro puro, quas condivi ex Ligno ſancte Crucis Domini, & ex Reliquiis plurimorum Sanctorum. Poſui verò ſuper Altare Sancti Liberatoris unam Iconam eburnea, in qua celata eſt imago ſanctiſſimae Genitricis Dei & Virginis Mariae, & hinc inde imagines Sanctorum Martyrum, adque & duas Cruces cryſtalinas. Poſuimus autem ſuper ipſum Altare una Lena ſerica Conſtantinopolitana. Emimus hìc duo Scaramange, una diarodana & una purpurea. In una dedimus Bizanteos triginta ſeptem, in alia Libras ſeptem & duo Africanos. Fecimus autem in ac praefata Eccleſia Coronas de optimo auricalcbus, quas hìc pendentes, & unum veſtimentum ſericum, qui fuit quondam Tranſmundi Comitis, quem pro illius memoria in diebus feſtis hìc appendere conſtituimus. Inveni autem hìc unam pectoralem ſericam cum quatuor leones, quam ego undique adornari feci ex obtimo pallio: ſimiliter coopertorium ejuſdem operis. Feci autem ſcribere in hac praedicta Eccleſia ad honore Sancti Liberatoris & Sancti Benedicti hos Libros. Primis textum Sancti Euangelii ex integro ex Libris Conſtitutionis, & Manuale unum, quas veſtivi ex ſericis indumentis, & deſuper Cruces argenteas & gammas & bulla & fibulas ſimiliter argenteas. Paſſionarium unum a feſtivitate Sancti Andreae uſque in Sancti Petri. Omilia Paſchale unam uſque in Adventum Domini, diviſa in duo volumina. Prophetarum unum. Regum unum. Hiſtoria-

rum

rum unum. Vita Patrum majorum unum. Collocutiones Patrum, Collationes Patrum, & Inſtituta eorum in duo volumina. Moralia Pars prima & ſecunda & tertia ſuper Eliud. Super Marcum unum Regiſtrum unum. Hiſtoria Eccleſiaſtica una. Super Ezechiel duo. Vita Sancti Benedicti, & Sancti Mauri, & Sanctae Scholaſticae in uno volumine. Diadema Monachorum una. Caeſarium unum. Epiſtolae Pauli unum. Actum Apoſtolorum unum. Iſidorum unum. Librum Sanctae Trinitatis unum. Super Epiſtolae Sancti Johannis Librum unum. Matricula una. Quaeſtionarium Sancti Auguſtini unum. Donatum unum. Himnuarium unum. Pronoſtica una. Proſperum unum. Concordia Canonum, & alium Librum Canonum. Orationale unum. Omilia de circuitu anni una. Conflictu vitiorum unum. Regula una ſuper Cantica Canticorum. Inchoaimus autem Omiliam Quadrageſimale Storia Anglorum, Dialogum Sancti Martini, Epiſtolae Sancti Hieronymi. Quaterni pro Defunctis, Hiſtoria Pauli Oroſii, & Medi. Indumenta verò Sacerdotalia fecimus hìc Pluviales octo, Planetae ſericae quatuor, & Caſtaneae tres cum Tunicis & Amictis & Stolis & Mappulis ſuis, & Dalmaticae quinque. Inveni autem & hìc aliae quatuor Planetae ſericae vetuſtae ſimiliter cum ordinibus ſuis. Sunt autem & hìc duae tres Stolae ſericae cum auro, quas ego acquiſivi. Emimus autem & Campanas tres: quartam verò ego ipſe fundere feci; ſimiliter & quinta. Poſuimus autem ante Altare Sancti Liberatoris ſubtus arcum a pariete uſque in pariete virgam ferream, quam replevimus candelis optimis de Babylonia, & ſtatuimus, ut in Nativitate Domini, & feſtivitate Sancti Benedicti, & in Reſurrectione Domini noſtri Jeſu Chriſti de predictis candelis repleatur, & omnes accendantur. Similiter fecimus ante Altare Sancti Petri Apoſtoli, & Sancti Benedicti, ad Altare Omnium Sanctorum ſingulas virgas ferreas anacubitis tres poſui, & hìc duas conchas de or calco optimas ad mandatum ut ſibi Fratres pedes labent.

Nunc autem obſecro omnes Monachos & Clericos, Abbates & Praepoſitos, necnon & omnes Laicos tam magnos quàm & parvos, tam Praelatos quàm & ſubditos, & omnes, qui Chriſtiano vocabulo cenſetur in Chriſti Baptiſmate ſunt abluti, per Deum Patrem omnipotentem creatorem coeli & terrae, & per Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum Dominum noſtrum, qui pro ſalute totius Mundi carnem ſumere & mortem ſuſcipere voluit, & per Spiritum Sanctum, qui ex Patre Filioque procedit, ut nullos de os ſupra vel ſubter ſcriptos Codices vel ornamenta hujus ſacratiſſimae Eccleſiae Domini Liberatoris, in qua praefati Codices & ornamenta ego ſupraſcriptus Theobaldus Praepoſitus ſcribere feci vel acquiſivi aut fieri praecepi, nullo modo tollere vel auferre praeſumat, neque in loco pignoris ponere, neque per aliud quolibet ingenio hinc, ut praedictum eſt, tollere praeſumat. Quod ſi quis hanc noſtram obſecrationem vel obteſtationem pro nihilo duxerit, & de haec omnia, quae ſuperius ſcripta ſunt, aliquid tollere aut minuare praeſumſerit, in primis in ira Dei Patris omnipotentis incurrat, & maledictionem habeat a Deo Patre omnipotente, & Jeſu Chriſto Filius ejus Domino noſtro, & a Spiritu Sancto, qui ex Patre Filioque procedit, & non habeat ſors neque partem in reſurrectione juſtorum, neque in regno Dei, et ſit pars illius cum Juda traditore Domini noſtri Jeſu Chriſti, & cum Diabolo & ejus atrociſſimis miniſtris in ignem

gnem aeternum, qui numquam extinguitur, & anathematis vinculis ſit relegatus hìc & in futuro. Dicite quieſo omnes. Amen: Fiat, fiat. *Similiter ſortiatur & ille, qui hanc Cartula obſecrationis ſeu anathematis de hanc Eccleſiam Sancti Liberatoris quolibet modo vel ingenio tollere aut exturbare ſumſerit. Amen. Scripſimus autem Thimologia Sancti Iſidori, & unum Quaeſtionarium, & alia Concordia Canonum, & tres Antiphonaria de die, unum qui fuit Frater Aperdolſi, & unum qui fuit Frater Petri Guandali, & alium qui fuit Fratris Siſredi: & una Pláneta de Caſtanea tum Camiſo & Amicto & Stola & Mappula: & unum Calicem argenteum ab intus deaurato, & Patena: & unum Manuale optimum, quae fuerunt Fratri Johanni Romani, quem ego hìc obtuli in Eccleſia Sancti Liberatoris pro illius anima. Omnes autem Planetae ſericae, quae hìc habentur, ſunt.... & una de zendato, omnes cum ordine ſuo. Dalmaticae de ſerico quatuor: duo de ſtaminea, una de pallio rubeo, omnes cum ordine ſuo, qui fiunt omnes triginta quatuor; & uno Sedello argenteo ſuper Altare Sancti Petri, ille, quod....... in die feſtivitatis unum purpurea, & unam Luppa, & unum Corium de Cervo mirae magnitudinis: & Calices undecim de argento, & unum Pallium Spaneſcum ad honorem Sancti Agnelli. Miſſali tres, & Manuali tres, & duae Matriculae: Cortinae majores duae, minores quatuor: Conchas de aricarco tres. Duo Lenzona linei operati propter Altaria, & unum propter Licterio, & unum Pallio Spaneſco, que dedit Adammo filius Bonifiliae pro redemtione animae ſuae: & unum Antiphonarium de nocte, quod dedit Johannes Diaconus & Monachus: & unum Ingreſſurium.*

A ✠ *Ego Theobaldus Monachus, Sacerdos, & Praepoſitus hunc teſtamentum atque commoratorium fieri rogavi.*

✠ *Ego Azzo Sacerdos & Monachus conſentio.*

✠ *Ego Urſus Sacerdos & Monachus aſſentio.*

✠ *Ego Petrus Sacerdos & Monachus aſſentio.*

B ✠ *Ego Treſidius Sacerdos & Monachus aſſentio.*

✠ *Ego Petrus Sacerdos & Monachus aſſentio.*

✠ *Ego Siſredus Sacerdos & Monachus aſſentio.*

✠ *Ego Petrus Sacerdos & Monachus aſſentio.*

C ✠ *Ego Maiſredus Levita & Monachus conſentio.*

✠ *Ego Bernardus Sacerdos & Monachus conſentio.*

✠ *Ego qui ſupra Theobaldus Abbas hunc teſtamentum firmavi, & inconvulſum in perpetuum eſſe conſtituo.*

✠ *Ego Theobaldus Abbas pro redemtione animae meae conſtitui in hoc Monaſterio Sancti Liberatoris,* D *Quaterni de Euangelia plenarii, cum Epiſtolae Sancti Pauli in ſimul ſe tenentes: unum Himnuarium cum Orationale & Breviario, & unum Pſalterium: unum Antiphonarium de die, bullatum, inveſtitum de rubeo: & Quaterni de Paſſionario de Computo, qui eſt inveſtito de corio nigro: & Quaterni de Quaeſtionario. Altare Majore, qui eſt* E *in medio Eccleſiae Sancti Liberatoris aedificatum in honore Dei Patris omnipotentis & Jeſu Chriſti filii ejuſdem Domini noſtri, & Sancti Spiritus, & Beatae Mariae ſemper Virginis ejuſdem Dei Domini Jeſu Chriſti, & in honorem Sancti patris noſtri Fe eli i, Sanctorum Martyrum, quorum Reliquiae illic reconditae ſunt, ideſt Sanctorum Cornelii & Cypriani, Marii, Mar-*

Marthae, Haudiſas & Avacuc & Quirini, Urbani & Flaviani, & Sancti Euticii, & Sancti Iſidori, Martyrum, & Sanctorum Chriſanti & Dariae, & Sanctae Felicitatis, & Sanctae Ruſinae & Secundae, & aliorum Sanctorum Martyrum, quorum nomina neſcimus, quae venerunt nobis de Lateranenſis Palatio. In Altare meridianum, quod eſt ſuper Campanile, dedicatum eſt in honore Sancti Blaſii, & Sancti Johannis Chryſoſtomi, & Sancti Remigii, & Sancti Severini, & Reliquiae Sancti Chriſanti & Dariae. Altare verò ſeptemtrionale dedicatum eſt in honore Sancti Agnelli & Sancti Antonii, & Sancti Sabae, & Sancti Galli Confeſſoris. Frater Petrus Aldoni duo Pluviales, & unum Circitorium, & unum Coopertorium, & unum parium de cera aptata de argenteo, & una Cruce de argento. Frater Lupus unum Pluviale. Frater Benedictus unum Pluviale, & unum Circitorium, quod fuit de muliere Zacconi. Adalberto filio Guidonis una Planeta do..... unum parium de cera aptata, & unam tabulam de argento. Frater Fozzo unum Calicem de argento. Frater Stabile unam Planetam de caſtanea. Frater Azzo unum Antiphonarium de die. Bruczo unum Pluviale. Giſo unum Pluviale. Johannes Presbiter unum Pluviale. Genebaldo una Dalmatica. Johannes Monachus una Cortina. Duo Pluviali, & unum Coopertorium, quod fecit Johannes Eremita.

Scriptum eſt hoc Teſtamentum temporibus Domni Henrici, Catholici adque ſereniſſimi Imperatoris, Anno Imperii ejus, Deo propitio, in Italia Septimo.

Quod tamen animadvertendum, turbulentiſſimis iis temporibus tot ſacra Cimelia direptioni latronum, hoſtium, Principum impiorum, immo ipſorum quoque Eccleſiae Paſtorum, Deum prae oculis minime habentium, quotidie obnoxia erant, adeo ut ſapientiores ſatius ducerent in ſinus Pauperum ſuam liberalitatem effundere; probe arbitrati, neque fures, neque tineas, neque aeruginem theſauris ita diſtributis bellum amplius illatura. Et quamquam liberales erga Eccleſias j ſta apud homines commendatio, & merces in caelis copioſa maneat: Pauperum tamen cura ab iis praeferebatur, veluti res ſaepe Deo gratior. Vide Diſſertationem XXXVI. *de Hoſpitalibus*. Alterum gentis religioſae munus familiare tunc fuit, divino cultui in Templo ſolicite operam dare, Pſalmos & Hymnos canere, & ſingulas Liturgiae partes decenti ſplendore ac pietate peragere. Prae ceteris heic pia eminebat Monachorum ſolertia. Eorum cantus, preces aſſiduae, compoſitio corporis, & nocturnae Vigiliae, ita in oculos & aures ſpectantis aut audientis Populi incurrebant, atque in omnium animos tam ſuaviter penetrabant, ut opinari liceat, tum ex aliis ca ſis, tum etiam ex iſta originem ſumſiſſe tot Monaſteriorum fundationes, & munificentiam Fidelium in ordinem Monaſticum. Praeter diurnas Pſalmodias & Cantica, quae Horas Canonicas nunc appellamus, exſurgebant ii nocte ex antiqua inſtitutione, quam Sanctus Benedictus in Occidente propagavit, ad Matutinum, ſacramque Synaxim peragendam; ſuumque Creatorem ac Dominum laudantes diu ac interdiu, intermixto Hymnorum & Pſalmorum cantu, auditorum praecipue animos pia ac mirabili delectatione rapiebant. Non ſatis hoc fuit. Inſignia Coenobia tum in Oriente, tum in Occi-

Occidente, his etiam ſingularem addidere praerogativam, invectâ videlicet perenni ac perpetuâ Pſalmodiâ, quum ſibi viciſſim ad Pſalmos recitandos Monachorum Chori ſuccedentes, nullum diei ac noctis momentum a divinis laudibus vacare ſinerent. Propterea non vulgus tantummodo, ſed & Principes viri ac feminae, & plerique Regum, multique etiam ex Epiſcopis, obſequio ac amore peculiari Monachos proſequebantur, eorumque domicilia ſtudióſiſſime multiplicabant. Anſpertus Mediolanenſis Archiepiſcopus, ut uno exemplo utar, Xenodochium & Baſilicam conſtruxerat, quorum curam Monachis Benedictinis commendavit, praecipiens, ut ibi *quotidie octo Monachi Monaſterii ipſius Sancti Ambroſii eſſe debeant, qui in jam dicta Baſilica mea Officium & luminaria faciant, & pro me & jam dictis parentibus meis Miſſas, Veſperum, Vigilias, & Matutinum Defunctorum faciant*. Inſtitutionis hujus tabulas (quales tamen, infra dicam) e ſchedis MStis Clariſs. Puricelli in Archivo Monachorum Ciſtercienſium Sancti Ambroſii Majoris adſervatas ego deſcripſi.

Anſperti Archiepiſcopi Mediolanenſis Teſtamentum, quo Xenodochium in Civitate conſtituit, atque illud relinquit Monaſterio Sancti Ambroſii, diſtributiones ibi faciendas praeſcribens; Anno 879.

„ IN nomine Domini Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. *Karlomannus* divina providentia ordinante *Rex Longobardorum* in Italia Anno Regni ejus Secundo, X. die menſis Septembris, ingrediente Indictione Tertiadecima. Ego in Dei omnipotentis nomine *Anſpertus* humilis *Archiepiſcopus* ſanctae *Mediolanenſis Eccleſiae*, & *filius* bone memorie *Albucii de Blaſſono*, qui vixit Lege Longobardorum, preſentibus dixi. Sacerdotalis dignitas convenit, ut ad exemplum aliorum ſuis rebus procuret pro remedio anime ſue, quatenus dum ſuis rebus bene diſponens apud omnipotentem Dominum mereatur inde retributionem promereri. Et ideo ego, qui ſupra, Anſpertus Archiepiſcopus per hanc paginam ordinationis mee diſponere & ordinare videor omnia pro anime mee remedio, ſeu ſupraſcripti Albucii genitoris mei, & *Garidrude genetricis mee*, ac *fratris mei Benedicti*, & *filii ejus Albucii*, ſeu reliquorum parentum meorum, ut inordinata non relinquam. Primis omnium volo & ſtatuo, atque per hunc textum judicati mei confirmo pro amore Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut caſas illas tam ſolariatas quàm & ſalas intra hanc Civitatem Mediolani, que fuit domus habitationis mee, ubi ego in propria clauſura mea in honorem Dei & Sanctorum Chriſti Confeſſorum Satyri, & Silveſtri Pape, & beati Ambroſii Epiſcopi Baſilicam a fundamentis edificavi, & illas caſas tam ſolariatas quàm & ſalas, que mihi ex commutatione advenerunt da parte Monaſterii Sancti Silveſtri, ſitum Nonantula, que ſecum ad eaſdem caſas, que fuit domus habitationis mee, tenere videntur cum areas,

„ curtes, hortos, puteos, clauſuras,
„ ac priſtina omnia una tenentem
„ cum omnibus edificiis inibi con-
„ ſtructis, cum finibus & acceſſioni-
„ bus ſuis in integrum, ſit Senodo-
„ chium preſenti die obitus mei in
„ elemoſinis pauperum, & ſuſceptio-
„ ne peregrinorum, eo ordine ſicut
„ hic ſubter ſtatuero. Et volo ut
„ habeat ipſum Senodochium meum,
„ ut ibi debeat pertinere jam dicta
„ Baſilica a me inibi conſtructa cum
„ omnibus quicquid a me, vel a
„ quacunque perſona collatum fue-
„ rit. In primis volo & ſtatuo i-
„ dem Senodochium habere & tenere
„ Curtem illam, que *Palatiolum* dici-
„ tur, *quam per Preceptum a memo-*
„ *rande ac reverende recordationis piiſ-*
„ *ſimo Arnulfo Rege adquiſivimus*, cum
„ omnibus ad eandem Cortem per-
„ tinentiis & adjacentiis, quatenus
„ anime ſue noſtreque perenniter pro-
„ ficiat in integrum; ſeu & Cor-
„ tem illam domui coltilem juris
„ mei, quam habeo in loco & fun-
„ do Blaſſono, cum omnibus caſis
„ & rebus ad ipſam Cortem domui
„ coltilem pertinentibus vel aſpi-
„ cientibus, atque caſis maſſaritiis,
„ libellariis in eodem fundo Blaſſono
„ cum omnibus rebus, ut diximus,
„ ad ſe pertinentibus, quicquid mi-
„ hi in jam dicto loco & fundo
„ Blaſſono, ex ſucceſſione parentum
„ advenit, ſeu per qualeſcumque fir-
„ mitates, vel undecunque a me ini-
„ bi devolute ſunt; ante poſitum il-
„ lud, quod exinde per aliam ordi-
„ nationem meam *Ariprando & Liut-*
„ *prando germanis*, *nepotibus meis*,
„ vel ut ſupra in predictis locis San-
„ ctorum habendum confirmo, aut
„ in .... meis hic ſubter habere
„ dixero, vel amodo exinde per
„ ſcriptum manibus meis firmatum
„ alicui dedero vel dedi; nam alia
„ omnia quidquid in jam dicto loco
„ & fundo Blaſſono in integrum ha-
„ bere ſtatuimus, & habet Senodo-
„ chium ipſum Silvas meas ſtallarias,
„ quas habeo in loco ubi nominatur
„ Ciucuni & Bariuni ex integrum.
„ Simili modo ſtatuo habere idem
„ Senodochium meum Curtem illa
„ domui coltilem juris mei, quam
„ habeo in loco & fundo Cavannaco
„ cum caſis maſſariciis, libellariis
„ & omnibus rebus, ſeu territoriis
„ ad ipſam Cortem domui coltilem,
„ & caſis maſſariciis, ſeu libellariis
„ pertinentibus in integrum, atque
„ caſis & omnibus rebus juris mei,
„ quas habeo in locis & fundis Li-
„ nione & Balſemo, Monticello &
„ Quinto prope Vico Campornico,
„ ſeu Panteriano, atque Capunna-
„ go; & cum omnibus rebus, di-
„ verſiſque territoriis ad ipſam Cor-
„ tem & caſis & maſſariciis perti-
„ nentibus in integrum antepoſita
„ mobilia & familia. Inſuper volo,
„ ut pertineat ad ipſum Senodochium
„ meum caſas illas ſolariatas & ſa-
„ las, que ſunt priſtina juris mei,
„ cum areis, curte, & puteo, &
„ omnibus edificiis mihi conſtitutis,
„ quas habere videor intra hanc Ci-
„ vitatem Mediolani, non longe a
„ Foro publico, quod vocatur A-
„ ſamblatorio, cum finibus & acceſ-
„ ſionibus ſuis in integrum, ut di-
„ ctum eſt, pro anime noſtre re-
„ medio.

„ Simili modo habeat ipſum Se-
„ nodochium meum caſas illas juris
„ mei, quas habeo extra hanc Civi-
„ tatem non longe a Porta Roma-
„ na, cum areis, curte & horto &
„ puteo una tenente cum acceſſione
„ ſua in integrum ad utilitatem ip-
„ ſius Senodochii, habere poſſit bo-
„ ves

„ ves & reliqua animalia. Inſuper „ etiam habeat, & ipſo ſancto Se- „ nodochio pertineat a preſenti die „ obitus mei, quod habere viſus „ ſum in loco & fundo Leuco pro- „ pe Lacum, faciatque inde lumina- „ ria pro anime mee remedio, ſeu „ predictorum parentum meorum, „ ſicut & de aliis rebus meis a me „ inibi collatis pro anime noſtre re- „ medio. Illud ſtatuo & confirmo, „ ut ſit Senodochium ipſum a pre- „ ſenti die obitus cum omni inte- „ gritate ſua in jura & poteſtatem „ Monaſterii Sancti Ambroſii, ſitum „ foris muros ipſius Civitatis Me- „ diolani, ubi ejus ſanctum Corpus „ quieſcit humatum, in ſubſidium „ Fratrum Monachorum ibi Deo de- „ ſervientium, perpetuis futuris tem- „ poribus habendum, *& inibi Cellam* „ *Monachorum in ſempiternum eſſe de-* „ *beat, ubi quotidie octo Monachi* „ *Monaſterii ipſius Sancti Ambroſii eſſe* „ *debeant, qui in jam dicta Baſilica* „ *mea & officium & luminaria faciant,* „ *& pro me & jam dictis parentibus* „ *meis Miſſas, Veſperum, Vigilias,* „ *& Matutinam Defunctorum faciant,* „ & in ipſa Cella regulariter vivant, „ ſeu etiam perpetuis temporibus e- „ lemoſinam, quam ſubter termina- „ vero, pro animabus noſtris diſper- „ gant: & ipſi octo Monachi ab „ Abbate Monaſterii ſemper ordi- „ nentur. Et ipſum Senodochium & „ Cella cum omnibus rebus ibi per- „ tinentibus in integrum, ſub ejus „ Abbatis, qui pro tempore fuerit, „ poteſtate & dominio recta ſint. Et „ hoc volo atque confirmo, ut Mo- „ nachi, qui in eadem Cella ab „ Abbate ſupraſcripti Monaſterii San- „ cti Ambroſii ordinati fuerint, pa- „ ſcere debeant in ipſum ſanctum „ Senodochium meum per omnes „ Kalendas pauperes centum, & da- „ re debeant per unumquemque eo- „ rum dimidium panem, & inter „ quatuor vinum ſeſtario uno, com- „ panaticum lardo aut caſeum inter „ quatuor homines libram unam, „ legumina per Kalendas totis inſi- „ mul ſextaria quatuor. Similiter „ per omnes Kalendas paſcant ibi „ Pauperes, qui dicuntur Schola San- „ cti Ambroſii, inter maſculos & „ feminas numero viginti, & dent „ per unumquemque ſingulos panes, „ vinum ſingulas minas, companati- „ cum lardum aut caſeum dimidia „ libra, legumina per Kalendas totis „ ſimul ſextaria duo. Et per omnes „ dies Veneris de Quadrageſima pa- „ ſcant ibi Pauperes centum, & „ dent unicuique dimidium panem, „ & piſces, & vinum. Et cum re- „ fecti fuerint, & Domino dixerint „ laudes, *jam dicti Senioris mei Ar-* „ *nulfi Regis anime proficiat*, mihi- „ que, ſeu predictorum parentum „ meorum ſimiliter proficiat ad gau- „ dium, animarumque ſalutem. Et „ paſcant per annum die annualis „ defunctionis mee infra ipſum Se- „ nodochium & Cellas Presbiteros „ viginti quatuor decenter, & dent „ unicuique eorum ſingulos cereos, „ & offerſiones, & denarios ſex, ut „ predicto & in omnibus memorato „ Auguſto, mihique, & omnibus „ ſupra nominatis parentibus meis „ ſempiternaliter proficiat. Et quali- „ ter Abbas, qui in jam dicto Mo- „ naſterio pro tempore fuerit, & „ Monachi in ſepe nominato Seno- „ dochio & Cella mea inſtituta, ab „ eodem Abbate ordinati fuerint, & „ ibi habitaverint, de his omnibus „ fecerint, Deum omnipotentem & „ Jeſum Chriſtum Filium ejus ha- „ beant propitiatorem. Quod ſi for-

„ tè, quod abſit, hujus noſtri judicati prevaricatores fuerint, & ſecundùm quod ſuperius diximus, non fecerint, indignos Chriſti remuneratione, ſempiterno anathematis vinculo reos, damnandoſque cenſemus, & cum Chriſti proditore Juda pena indeficienti plectendos ſtabilientes innodamus. Inſuper ſtatuimus, ut his pretermiſſis, non jam Abbati pretaxato, aut Monachis ſub ejus dictione degentibus, ſed his ſolummodo, qui noſtri extiterint erogatores deveniant quecumque ſuperius fieri adjudicavimus, & ipſi prout melius paruerint, *pro remedio anime dive memorie Regis Arnulfi*, noſtreque, ac parentum noſtrorum, Genitoris mei, videlicet Albucii, & Garidrudae Genitricis, ſeu Benedicti fratris mei, atque Albucii nepotis mei, diſtribuant. Hec autem, cum advixero, in mea reſervo poteſtate ordinandi, diſponendi in aliis modis, qualiter voluero. Nam quod in alio modo non tranſmutavero, ſic permaneat firmius & ſtabilius juxta legem, ſicut ſuperius legitur, pro anima * Regie, noſtreque, parentum noſtrorum, ut ſupra, remedio, quia in omnibus ſic decrevit mea bona voluntas. Hanc enim Cartulam ordinationis mee Gervaſium Notarium ſcribere rogavi, in qua ſubter confirmans teſtibus obtuli roborandam.

„ Actum autem Civitate Mediolanium.

Notae Chronologicae Annum deſignant DCCCLXXIX. quo revera decurrebat Carlomanno Annus Secundus Regni Italici. *decima die Menſis Septembris, ingrediente Indictione Tertiadecima:* quod poſtremum eſt adnotandum. Verùm animadverte, memorari heic ab Anſperto Curtem Palatiolum, *quam per Praeceptum a memorandae & reverendae recordationis piiſſimo Arnulfo Rege adquiſivimus*. Infra paſcendos Pauperes quotannis jubet, ut eleemoſyna *jam dicti Senioris mei Arnulfi Regis animae proficiat*. Id etiam repetit, addens infra, ſibi in votis eſſe, ut pia ejuſmodi liberalitas vim habeat *pro remedio animae divae memoriae Regis Arnulfi*. Sed quis iſte *Arnulfus Rex*, qui ex ipſis quoque Chartae verbis jam e vita exceſſiſſe videtur? Non certe Arnulfus Carlomanni Regis ſupra memorati filius: is enim non niſi aliquot poſt annos Regium titulum aſſumſit, & ſerius Italici Regni, immo & Imperii coronam ſibi procuravit. Praeter iſtum, alium Arnulfum eo tempore quiſnam mihi indicet? Equidem nodum hunc ſolvere ut quiſquam poſſit, vereor; ac proinde ſuſpicari interim cogor, aut interpolatam aut confictam Chartam hanc, licèt aliis ſinceritatis notis non deſtitutam. Accedit, quod nullum ſe mihi obtulit antiquum illius exemplum, eamque ego unice debeo Puricelli ſchedulis. At in viam redeamus. Splendorem quoque addidere externo cultui Religionis Catholicae Canonici, quorum inſtitutio Seculo praeſertim vulgaris Epochae Nono propagata eſt per Italiam, Galliam, atque Germaniam, ut infra in Diſſertatione LXII. oſtendam. Quum enim ſumme laudandus Pſalmodiae ac Hymnodiae uſus apud Monachos ferveret, ceterae verò Clericorum Secularium Eccleſiae in ejuſmodi ornamento vix ſeſe cum Monaſticis comparare poſſent, viſum eſt ad decorem domus Dei ſpectare, ſimulque ad pietatis augmentum, ſaltem in Ca-

Cathedralibus inſtituere Choros canentium divinas laudes ſtatis horis diurnis atque nocturnis: quod reipſa multâ cum laude peragere coeperunt, & adhuc ab iis peractum intuemur. At inquies: nulla ne erat in Clero Seculari ante Canonicorum inſtitutionem Pſalmodia, nulla divinarum laudum & precum modulatio? Erat ſane vel a primis Eccleſiae Seculis, ſed non ordine illo, plenitudine ac majeſtate, quam poſtea invexit Monachorum & Canonicorum chorus. Neque ulla ferme erat Baptiſmalis, hoc eſt Parochialis Eccleſia tam in Urbibus quàm ruri, quae feſtivis diebus Miſſam & aliquam Officii divini partem non caneret, ſive Matutinum, ſive Veſperas, aliiſve Pſalmis ac Hymnis decantatis, Deo tributum laudis & precationum non ſolveret. Vide infra Diſſertationem LXXIV. *de Parochiis*. ubi Chartam protuleram ſpectantem ad Annum Chriſti DCCXV. & de ruralibus Parochiis agentem. Culpatur ibi Adeodatus Epiſcopus Senenſis, quod *infantulum habentem annos non plus duodecim* ad Presbyteratus Ordinem evexiſſet, *qui nec Veſpero ſapit, nec Madodinos* (ideſt *Matutina*) *facere, nec Miſſa cantare novit*. Verùm Canonicorum ordine inſtituto, tunc coepit frequentius agi, & auguſtius procedere divina res & cantus in Templis Cathedralibus: Immo ad eorum exemplum permultae Eccleſiae minores, ſive urbanae ſive rurales, Collegium & ipſae Canonicorum (eas proinde Eccleſias Collegiatas nunc appellamus) ſibi conſtituerunt ad cultum Dei rectius peragendum. Certatim autem piorum Populus, recurrente die Dominico, ceteriſque ſacris anni feſtivitatibus, confluebat ad audiendam Pſalmodiam, & gravem illam Sacerdotalium vocum muſicam. Intereſſe Miſſae & divinis hiſce laudibus, praecipuum tunc fuit Chriſtianae gentis ſtudium atque delicium. Immo religioni ſibi quiſque ducebat a ſacris hiſce Myſteriis abeſſe. Multis etiam in locis ad pſallendum Laici ipſi admittebantur. Mirum autem in modum aucta deinde eſt Populi delectatio, & ad ſacras aedes concurſus, quum primum ex Oriente in Occidentem translatus eſt Organi pneumatici uſus & melos. Incredibile dictu eſt, quanto ſtupore ac voluptate primùm exceptum fuerit. Aquiſgrani ejuſmodi ingenioſum plane inventum, hoc eſt Anno Chriſti DCCCXXVI. quo tempore Venetus quidam Presbyter ad Ludovicum Pium profectus, ſecum e Graecia tulit artem Organa conficiendi. Vide quae attuli in Diſſertatione XXIV. de *Artibus Italicorum*. Praeterea Imperatores ac Reges, & ad eorum imitationem alii quoque Principes, Oratorium ſive Cappellam in proprio Palatio habere conſueverunt, ubi Cappellani ad id ſelecti Miſſam ac divina Officia ſingulis diebus ac noctibus peragebant. Thomaſinus V. Cl. Part. Primâ Lib. 2. Cap. 109. de Beneficiis, opinatur, ſub prima Regum Francorum ſtirpe fuiſſe *Oratorium in Palatio Regio cum ſuo Clero*. Mihi contra major habenda fides videtur Paullo Diacono, qui Liutprando Langobardorum Regi inventum hoc tribuit, ſcribens Lib. 6. Cap. 58. de Geſtis Langobardorum: *Intra ſuum quoque Palatium Oraculum*, (hoc eſt *Oratorium*) *Domini Salvatoris aedificavit; & quod nulli alii Reges habuerant, Sacerdotes & Clericos inſtituit, qui ei quotidie divina Officia decantarent*. Id verò factum, ut commodior ſummis Principibus acceſſus

eſſet

eſſet ad divinum cultum, & horas Canonicas: ſaepe enim & ipſi intererant una cum ſua familia ſacris hiſce Officiis. Parco aliis exemplis, unum ex Donizone petiturus, qui Libro Primo Cap. 14. Vitae Mathildis, Tomo V. Rer. Italicar. de Bonifacio Duce ac Marchione Tuſciae Mathildis patre haec ſcribit:

Pſallebant ſemper Capellani reverenter
Horas nocturnas ſibi quotidieque diurnas.
Nemo Capellam ſuper ipſum Praeſul habebat:

ideſt *Oratorium*, ubi magnificentius divinae laudes pſallerentur, & ſacris operarentur Eccleſiae Miniſtri.

Ceterum pietas Chriſtianorum, dum barbarica Saecula fluebant, erga Sanctos potiſſimum enituit: quod argumentum infra in Diſſertatione LVIII. mihi pertractabitur. Nunc aliquid edicendum de eorum pietate erga vitâ defunctos. Certe vel ab ipſo exordio Chriſtiani nominis mos fuit, per Eccleſiaſtica ſuffragia, hoc eſt per incruentum Sacrificium, Eleemoſynas, & Preces pias, conciliare Fidelium mortuorum Animabus pacem & requiem apud miſericordem Deum. Cujus rei teſtes innumeros & locupletiſſimos ex univerſa antiquitate petitos prae manibus habemus. Pari ſtudio, ne dicam flagrantiori, ſubſequuta Chriſtianorum Secula aut ſibi poſt mortem, aut aliis jam defunctis praeſidium quaerere a Deo non deſiverunt. Eâ de cauſsâ integras hereditates, aut alia dona in ſinum Monachorum & reliqui Cleri, aut in ſubſidium egenorum, certatim effundebant. Haec mihi, utpote explorata, nullo exemplo confirmanda duco. Itaque duo duntaxat adnotabo. Alterum eſt conſueviſſe antiquitus Chriſti fideles ſibi quidem, agnatis, amicis, ac de ſe bene meritis propitium Deum facere, ut a poenis poſt mortem illatis, & culpis veniâ dignis exſolverentur. Sed ad omnes demortuos hactenus non legi propagatam tunc fuiſſe piam privatae gentis munificentiam. Omnium in ſigno Fidei decedentium neceſſitatibus conſulere munus tunc fuiſſe videtur unius Cleri, ſive Eccleſiaſtici ordinis; nam & in quotidianis Sacris, & in Pſalmodiis, aliiſque ſacris precibus, commemoratio fiebat univerſorum Fidelium vitâ functorum, & pro cunctis deprecatio erat, & adhuc eſt, ad Deum. Inſtitutum quoque fuit ante plurima Secula *Officium Defunctorum*, teſte Amalario, qui circiter Annum DCCCXXXVI., ſuos Libros ſcribebat. Excogitatae quoque fuerunt *Miſſae pro Defunctis*; atque a Sancto Benedicto Ananienſi Abbate (qui & ipſe ineunte Saeculo Nono floruit) excogitatum eſt *quinarium Pſalmorum pro omnibus Fidelibus defunctis*, ut alia omittam. Denique ſtata dies Anni praeſcripta fuit, qua omnium Defunctorum commemoratio haberetur. Ejus inſtitutionis auctor a multis fertur Sanctus Odilo Cluniacenſis Abbas, circiter Annum Chriſti MXL. Piiſſimum verò inventum Romani Pontifices ad univerſam Eccleſiam extenderunt. Seriùs ergo audiri coepta eſt Sacerdotum vox, & cura perennis tum in concionibus, tum in aliis locis, ut Fidelium mortuorum Reipublicae per univerſum viventium Populum ſubveniretur. Seriùs excitatae fuerunt tot diſputationes de paenis Purgatoriis, atque de Animarum ſtatu in iis locis; hoc eſt, certiſſimo Dogmati additae ſunt non pau-

paucae quaeſtiones, de quibus veri quidem ſimilia, ſed nihil certi pronuntiare poſſumus. Serius tandem nihil praetermiſſum eſt, quo tum hominum mentes, tum oculi commoverentur ad praeſtanda Defunctis omnibus officia pietatis, quae tamen plerumque ad unam celebrationem Miſſarum & Officiorum redigebantur. Invaluere iſta praeſertim, poſtquam uſus Canonum Poenitentialium attenuatus eſt, graviuſque poſtquam ii penitus ſunt e medio ſublati. Alterum, quod heic animadvertendum eſt, pertinet ad ſalutare Sacrificium Miſſae, quod mortuis quoque Fidelibus prodeſſe, conſtans & antiquiſſima eſt Eccleſiae Catholicae doctrina. Non tantùm die obitus, ſed A antiquiſſimis etiam temporibus lenſim invecta fuit a Fidelibus *Anniverſaria* dies obitus ſui, aut ſuorum: quo die illorum animabus praeſtita ſunt ſuffragia Miſſarum, aut precum, aut eleemoſynarum. *Anniverſaria dies, vel Trigeſima, Tertia, vel Septima* alicujus *Defuncti* memoratur ab Hincmaro Remenſi in Capitul. ad Presbyteros, B Cap 14. Alcuinus quoque, Amalarius, ac alii ex antiquis eadem memoriae tradiderunt. Sed hunc eumdem ritum longe antiquiorem Inſcriptio prodit, Romae in Aede Sancti poſita, quam Turrigius refert in Lib. de Crypt. Vatican. Part. 2. pag 405. & apud Boſium in Roma Subterran. Lib. 2. Cap. 8. Nempe, ut ibi legitur,

DEP. EST BOETIUS CL. P.
OCT. KAL. NOBER IND. XI.
DOM. N. JUSTINO PP. AUG. ANN. XII.
ET TIBERIO CONST. CÆS. ANN. III.

ideſt Anno Chriſti DLXXVII. ex quo intelligis, exordium *Indictioni Undecimae* datum fuiſſe Septembri Menſe ejuſdem Anni. Succedunt haec alia:

DEPUTAVIMUS IN ISTA SEPULTURA NOSTRA
EX TM PAGINM AD OBLATIONE VEL
LUMINARIA NOSTRA
ORTI TRANSTIBERINI
UNCIAS SEX FORIS MUROS &c.

hoc eſt, ut opinor, *deputavimus in iſta Sepultura noſtra ex Teſtamenti pagina ad oblationem &c.* En quo in loco tunc foret vel in ipſa Urbe Lingua Latina. Heic autem deſignari intelligas Oblationes & Luminaria non ſemel facienda pro illius Anima. Ad haec Monachi ſuorum Fratrum C *Anniverſaria* inſtituerunt, ut prodit Clariſs. Mabillonius in Praefatione ad Seculum Tertium Actor. Sanctor. Ordin. Sancti Benedict. Obſervat. 27. Roſium Patavinum Epiſcopum fama adhuc commendat, quòd Templo Sanctae Juſtinae Coenobium (poſtea celeberrimum) in ſua Urbe addiderit, tra-

traditumque Monachis Benedictinis nobili Xenodochio amplificarit. An eidem tribuenda ſit Monaſterii illius aedificatio (quod Cavaccius, Ughellius, Urſatus, ac alii tradunt) aliis inquirendum relinquo. Plura in hoc idem argumentum ego ſupra congeſſi in Diſſertatione XXXIV. *de Diplomatibus*. Xenodochii quidem fundatio certa videtur: cujus inſtrumentum, quoniam ſupra laudatus Mabillonius in Annalib. Benedictin. ad Annum DCCCLXX. optabat, ut Cavaccius, aliive publicâ luce donaſ- A ſent, ego quod ille neglexit, perficiam, eâ praecipue de cauſsâ, quod ibi *Anniverſaria* dies illius obitus celebranda ſtatuitur. Autographa minime eſt Charta illa: eſt tamen exemplum pervetuſtum, in quo non *Roſius*, ſed modo *Rorſus*, modò *Rorius* (neſcio an ex incuria Librarii) ſcriptum fuit. Spectat autem Char- B ta, non ad Annum DCCCLXX. ut hucuſque creditum, ſed quidem ad Annum DCCCLXXIV. de quo dubitare nos non ſinunt notae Chronologicae.

Rorius Epiſcopus Patavinus Xenodochio Sanctae Juſtinae a ſe aedificato magnificam donationem terrarum & ſervorum facit, Anno 874.

IN *nomine Domini. Imperante* Domno *noſtro* Hlodowico Imperatore, Hlotharii filius, *poſtquam imperiare cepit, Anno Viceſimo Quincto, VI. Nonas Madii, Indictione Septima, feliciter. Offerſionem vel tradicione que facere viſus ſum ego in Dei nomine* Rorſus *ſancte* Patavine Eccleſie Epiſcopus *una per conſenſu & voluntate A vocato meo nomine Hercomario, in Eccleſia Sancte & venerabilis Juſtine vel Senaedochium, quo ego ipſe a fundamentis pro remedium anime mee edificare precepi, que ſita eſt prope Eccleſiam ejuſdem venerabilis Virginis Juſtine, in qua ejus ſanctiſſimum Corpus humatum requieſcere videtur: ubi vir venerabilis* Chriſtiano Presbiter *& a nobis electum & ordinatum* Abba *preeſſe cernitur. Ideoque ego qui ſupra* Rorſus *nunc Pontifex, conſiderante me Dei omnipotentis miſericordia & remedium anime mee offero atque trado ego Rorſus Epiſcopus* ſecundùm Legem Salicam *ad preſenti die omnes res meas, quas habere & poſſidere videor in Monte Silicis, ſive in finibus Patavenſe vel* C *Comitatu Vicentino, offero & trado ad ſupradictum almificum locum, & tibi Chriſtiano Abbati, vel ad Fratres, qui in ipſo Senodochium religioſe vivere degunt, ut abeatis exinde alimonia ſive veſtimentum ad uſui veſtro, ut pro me indigno peccatore preces omnipotenti Deo fundere inceſſanter dignetis, vel in ipſum venerabile locum deſervire valea-* D *tis. Ideſt in primis offero atque trado ego Rorſus humilis Epiſcopus Curte mea, que nuncupatur Maſerada cum Capella que in honorem beati Martini Confeſſoris ego ipſe a fundamentis edificavi vel conſecravi, cum caſales & omnia, quantum ad ipſam Curtem pertinere dinoſcitur, & ſimiliter trado & offero Curte mea infra Civitatem Patavi cum* E *Oratorio ſuo, qui in onore beati Petri Principis Apoſtolorum dedicata eſt, cum omnia, que ad ipſam prefatam Curtem vel Oratorium pertinere videtur. Nec non & Curtem meam in Cervariſes cum Oratorio ſuo, quod in onore Sancte Crucis eſt conſecratus, que ſita eſt in Comitatu Vicentino, trado & offero cum omnia adjacencia & pertinentia ſua;*

Has

Has prenominatas Curtes ex integrum, quantum ad manu mea hodie abere vel poſſidere viſus ſum, trado & offero ad preſenti die in jam prenominata Eccleſia beate Juſtine Virginis, vel in Senodochium cum omnibus edificiis earum, & cum ſilbis, aplectaneis, ortis, areis, vineis, campis, pratis, ſalectis, paſcuis, ac ſtallareis, pomiſeris arboribus, paludibus, uſis aquarum, rivis, rubinis, monte, plano, omnia in integrum, cultum & incultum, quantum ad me pertinet, vel pertinere vel poſſidere viſus ſum. Et offero atque trado in predicto venerabili Loco ſimiliter a die preſenti & hora Servis & Ancilis meis pro anima mea, corum nomina ſunt: Lupulus, & Juſtiolus cum filio ſuo item Juſtolo, Rodulſus, Luvari, Petrus, Vidolus, Adam, Beſſanius cum uxore ſua nomine Eta, Felicitas cum filia ſua, Gallidolus cum uxore ſua & duos filios ſuos, Riculſus, Regiſilda & filia ejus Rotruda, Willi, Juba, Rotruda, Altemanno cum uxore ſua Gaudencia & filia ſua Anſperga, Liutecarda & filia ejus Helmedruda, Radperga, Willi, Liuba cum filias ſuas Egena & Videlinda & Liucinda & Giſemperga, Juſtola, Regingunda, Agneola cum filias ſuas Orſolane & Senatre, Unica, Fuſcola, Giſemperga, & quanti nati vel procreati fuerint, poſtquam in poteſtate mea devenerunt.

Iſtas ſupraſcriptas res vel mancipiis, quorum nomina vel loca ſuperius leguntur, & ubicumque proprietario nomine a me poſſeſſum vel devolutum eſt, & hodie a manu mea teneo per liberam racionem & vendicionem & emcionem ſive per donacionem nec non & commutacionem vel blandimentum ſecundùm Legem meam Salica poſſeſſum habeo, offero adque trado ego Rorius Epiſcopus ad preſenti in jam prenominatum locum pro remedium anime mee, & e- A xinde nihil michi reſervavi. Profeſſus ſum, in tali verò tinore offero & trado ſupra nominatas res ſeu familias, ut ſi ego Rorius Epiſcopus, quod fieri minime credo, vel aliquis ex Succeſſoribus meis de predictas res vel mancipiis, corum nomina & loca ſupra annotatas eſſe videntur, vel qui de ipſis hominibus nati vel procreati fuerint, B retollere de ipſo venerabili Loco, aut contrare voluerimus, ſive tibi Chriſtiano Abbati vel a Succeſſoribus tuis, & omnia, ſicut ſupra legitur, non adſervaverimus ego Rorius Epiſcopus vel Succeſſoribus meis, tunc deveniat ipſas res vel familias quod ſupra legitur, in poteſtatem Regis, qui pro tempore Italia regere videtur. Hec ideo adſiximus, C ut mea que ſupra Rorius Epiſcopus offerſio ſive tradictio perhennis temporibus in ipſum almificum Locum, quod ſupra legitur, inviolabilis & inconcuſſa permaneat. Iterum volo adque inſtituo, ut tu Criſtianus Abbas vel Succeſſores tui ab hac preſenti die, quod eſt Sexto Nonas Madii pro ipſa offerſionem vel tradicionem, quod ego hodie facio per D omni die pro me paſcere debeatis pauperes numero tres, dum ego, qui ſupra Rorſus Epiſcopus, advixero, ſive poſt meum deceſſum, & in Annuale verò meo per remedium anime mee paſcere debeatis ter Sacerdotes, & Levitas numero quadraginta. In alio verò die quod poſt Annuale meum evenerit, volo adque inſtituo, ut refi- E ciantur ibi in predicto loco pauperes numero centum. Et cum ipſis pauperes refecti fuerint uſque ad ſaturitatem, laudem Deo referant, & proficiant ad ſalutem pro anima mea. Quod ſi tu Criſtianus Abba vel Succeſſores tui de predicta elemoſina quod pro anima mea dare inſtituo, aliquid retraëre volueritis, una negleſſeritis facere, in omnipotenti Dei judicio reſervo cui omnia manifeſta

ſta ſunt, & nihil ei latet. Sed nolle quod volui, niſi quod a me ſemel factum bono animo eſt, perhennis temporibus inviolabilis permaneat. Et maniſeſtus ſum ego Rorſus Epiſcopus qui a pagina & calamo cum pinna de terra levavi, *& Ulſari Nothario ſcribere ſic rogavi, & teſtibus obtuli roborandam, ut hanc donacio ſive offerſio ſupra legitur firma & ſtabilis ſine alicui hominum contradictione permaneat.*

Actum in Cenobio Sancte Juſtine, in Dei nomine feliciter.

Ego Rorius *quamvis* indignus Epiſcopus *in hanc offerſionem ſeu tradicionem a me facta manu mea ſubſcripſi.*

Ego Ercomarius Advocatus conſenſi manu mea ſubſcripſi.

Ego Juſtinus Archidiaconus rogatus manu mea ſubſcripſi.

Ego Leopertus Presbiter & Prepoſitus Sancte Marie manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Presbiter Canonicus manu mea ſubſcripſi.

Ego Joannes Presbiter manu mea ſubſcripſi.

Ego Fradellus Presbiter manu mea ſubſcripſi.

Ego Juſtinus Presbiter Arcarius Sancte Marie manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Presbiter &c.

✠ *Ulſari Notharius rogatus a Domno Rorio venerabili Epiſcopo, hanc Cartulam, offerſionem, vel tradicionem ſcripſi & ſubſcripſi & poſt tradita complevi.*

Quod heic animadvertas velim, haec donat Rorius Epiſcopus *ſecundùm Legem Salicam;* atque hoc etiam in fine prodit, *paginâ calamo cum pinnâ de terra levatis.* Ludovicus Pius in Lege 55. inter Langobardicas Part. I. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 135. ſtatuit, *ut omnis Ordo Eccleſiarum ſecundùm Legem Romanam vivat.* Sed erant, qui Legem hanc interpretabantur, veluti non imperantem, ſed tantummodo indulgentem, ut quicumque in Monaſterio aut Clero Deo militaret, utendi Romana Lege facultatem haberet. Vide Diſſertationem XXII. *de Legibus*, ubi ſimilia exempla congeſta habebis. Rorius ergo conſtituit, ut quoties ſibi perſolverentur juſta annua, Sacerdotes & Levitae quadraginta paſcerentur. Subſequenti verò die *qui poſt Annuale* ſuum *evenerit*, centum Pauperes ad ſaturitatem reficiendos jubet. Animadverte, quaeſo, quàm ſoliciti forent Majores noſtri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis conſuevere Chriſti fideles in uno ferme ſalutari Sacrificio ſtatuere Suffragia Defunctorum (quod aevo noſtro tot faciunt) ſed ſimul Miſſas atque Eleemoſynas fere ſemper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim eſſe Miſericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Miſericordiam, atque ad eluendas etiam poſt mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito *de Caritate erga Proximum.* At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eamdem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniverſariis ipſorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regeſto Cencii Camerarii Chartam deſcripſi, quae hunc titulum praefert.

Ordi-

Ordinatio Alexandri Papae IV. de Anniverſariis Romanorum Pontificum & Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris annis ſingulis celebrandis, Anno 1259.

QUum *fideles animas Defunctorum, ſibi ſalutis procurare conſilium nequeuntes, humanae Caritatis inſtinctu conveniat orationum Suffragiis adjuvari, ſanctiſſimus pater* Dominus Alexander Papa IV. *de Fratrum ſuorum unanimi conſilio & aſſenſu*, Anniverſarium ſacroſanctae Romanae Eccleſiae Pontificum & Cardinalium obeuntium, *Nonis Septembris, Annis ſingulis fieri taliter ordinavit. Ut ſcilicet prius per Romanum Pontificem & Cardinales in Capellis propriis* Veſperis & Vigiliis pro Defunctis cum novem Lectionibus, & cum notâ ſolemniter decantatis, *ipſe Romanus Pontifex, aſſiſtentibus ſibi Cardinalibus, ut eſt moris*, Miſſam pro Defunctis ſolemniter celebret, ipsâ die ducentos Pauperes refecturus, & viginti quinque reficiat Cardinalium unuſquiſque. *Ordinavit quoque de dictorum Fratrum conſilio & aſſenſu*, ut quum Romanum Antiſtitem e vita migrari contigerit, die defunctionis ipſius, Cardinales *ſolemniter & cum nota* celebrent Officium pro Defunctis, & eſum quinquaginta Pauperibus pro anima defuncti Pontificis Cardinalium quilibet ſubminiſtret, Miſſas totidem pro Defunctis *faciens poſtmodum decantari. Ordinavit etiam, ut Cardinali obeunte, tam idem ſummus Pontifex quàm Cardinales in Capellis ſuis cantent cum nota ſolemniter* Officium pro Defunctis; *idemque Romanus Pontifex* ducentos Pauperes pro anima ejus paſcat, & viginti quinque quilibet Cardinalis: *nec non & ipſe Dominus Papa* Miſſas pro Defunctis ducentas, & viginti quiſque Cardinalis *poſtmodum* faciat celebrari.

Interdum quoque Monaſteriorum aut Templorum aedificatores reperiuntur Miſſas praeſcripſiſſe pro Anima ſua celebrandas. Verùm id antiquiſſimis temporibus rarò factum videas. Innumerae profectò Chartae tum editae, tum in Tabulariis latentes ſe offerunt, in quibus leguntur immenſae largitiones erga loca ſacra & Eccleſiaſticos coetus. At ibi aut nullum onus imponitur dona illa ſuſcipientibus (quod quidem familiaris omnium paene mos erat) aut generali tantùm prece rogabantur Clerici & Monachi, ut in ſynaxi & orationibus Deo commendarent donantis Animam, eique propitium Deum efficerent. Sed ne ſic quidem certus Miſſarum numerus injungebatur; neque exigebatur, ut Sacrificia offerrentur pro uno duntaxat oblatore benefico, quum vel ipſo Saeculo Nono non ſatis probarentur Sacerdotes, qui *ſingulas oblationes pro ſingulis offerrent*, uti Walafridus Strabo in lib. de Reb. Eccleſ. Cap. 22. monere videtur. Adhuc enim Sacerdotes, etiam ſi a pluribus eleemoſynas, ſive oblationes reciperent, non pro ſingulis, ſed pro omnibus ſacrificium offerebant: qua de re Concilium Romanum Anno DCCCXXXVII. habitum loquitur. Accipe nunc Oratorii fundationem, quamquam alicubi mutilam, quam olim autographam ex inſigni Archivo Archiepiſcopii Lucenſis deſcripſi. Illic jubetur *Presbyter ille, qui pro tempore ibi-*

ſta ſunt, & nihil ei latet. Sed nolle quod volui, niſi quod a me ſemel factum bono animo eſt, perhennis temporibus inviolabilis permaneat. Et manifeſtus ſum ego Rorſus Epiſcopus qui a pagina & calamo cum pinna de terra levavi, *& Ulſari Nothario ſcribere ſic rogavi, & teſtibus obtuli roborandam, ut hanc donacio ſive offerſio ſupra legitur firma & ſtabilis ſine alicui hominum contradictione permaneat.*

Actum in Cenobio Sancte Juſtine, in Dei nomine feliciter.

Ego Rorius *quamvis* indignus Epiſcopus *in hanc offerſionem ſeu tradicionem a me facta manu mea ſubſcripſi.*

Ego Ercomarius Advocatus conſenſi manu mea ſubſcripſi.

Ego Juſtinus Archidiaconus rogatus manu mea ſubſcripſi.

Ego Leopertus Presbiter & Prepoſitus Sancte Marie manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Presbiter Canonicus manu mea ſubſcripſi.

Ego Joannes Presbiter manu mea ſubſcripſi.

Ego Fradellus Presbiter manu mea ſubſcripſi.

Ego Juſtinus Presbiter Arcarius Sancte Marie manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Presbiter &c.

✠ *Ulſari Notharius rogatus a Domno Rorio venerabili Epiſcopo, hanc Cartulam, offerſionem, vel tradicionem ſcripſi & ſubſcripſi & poſt tradita complevi.*

Quod heic animadvertas velim, haec donat Rorius Epiſcopus *ſecundùm Legem Salicam;* atque hoc etiam in fine prodit, *paginâ calamo cum pinnâ de terra levatis.* Ludovicus

A Pius in Lege 55. inter Langobardicas Part. I. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 135. ſtatuit, *ut omnis Ordo Eccleſiarum ſecundùm Legem Romanam vivat.* Sed erant, qui Legem hanc interpretabantur, veluti non imperantem, ſed tantummodo indulgentem, ut quicumque in Monaſterio aut Clero Deo militaret, utendi Ro-
B mana Lege facultatem haberet. Vide Diſſertationem XXII. *de Legibus*, ubi ſimilia exempla congeſta habebis. Rorius ergo conſtituit, ut quoties ſibi perſolverentur juſta annua, Sacerdotes & Levitae quadraginta paſcerentur. Subſequenti verò die *qui poſt Annuale* ſuum *evenerit*, centum Pauperes ad ſaturitatem reficiendos
C jubet. Animadverte, quaeſo, quàm ſoliciti forent Majores noſtri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis conſuevere Chriſti fideles in uno ferme ſalutari Sacrificio ſtatuere Suffragia Defunctorum (quod aevo noſtro tot faciunt) ſed ſimul Miſſas atque Eleemoſynas fere ſemper jungebant, certi quippe, maxi-
D mam quoque vim eſſe Miſericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Miſericordiam, atque ad eluendas etiam poſt mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito *de Caritate erga Proximum.* At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eamdem confirmatum eo. Accipe,
E quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniverſariis ipſorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regeſto Cencii Camerarii Chartam deſcripſi, quae hunc titulum praefert.

Ordi-

Ordinatio Alexandri Papae IV. de Anniverſariis Romanorum Pontificum & Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris annis ſingulis celebrandis, Anno 1259.

A Quum *fideles animas Defunctorum, ſibi ſalutis procurare conſilium nequeuntes, humanae Caritatis inſtinctu conveniat orationum Suffragiis adjuvari, ſanctiſſimus pater* Dominus Alexander Papa IV. *de Fratrum ſuorum unanimi conſilio & aſſenſu*, Anniverſarium ſacroſanctae Romanae Eccleſiae Pontificum & Cardinalium obeuntium, *Nonis Septembris*, *Annis ſingulis fieri taliter ordinavit. Ut ſcilicet prius per Romanum Pontificem & Cardinales in Capellis propriis* Veſperis & Vigiliis pro Defunctis cum novem Lectionibus, & cum notâ ſolemniter decantatis, *ipſe Romanus Pontifex, aſſiſtentibus ſibi Cardinalibus, ut eſt moris*, Miſſam pro Defunctis ſolemniter celebret, ipsâ die ducentos Pauperes refecturus, & viginti quinque reficiat Cardinalium unuſquiſque. *Ordinavit quoque de dictorum Fratrum conſilio & aſſenſu*, ut quum Romanum Antiſtitem e vita migrari contigerit, die defunctionis ipſius, Cardinales *ſolemniter & cum nota* celebrent Officium pro Defunctis, & eſum quinquaginta Pauperibus pro anima defuncti Pontificis Cardinalium quilibet ſubminiſtret, Miſſas totidem pro Defunctis *faciens poſtmodum decantari. Ordinavit etiam, ut Cardinali obeunte, tam idem ſummus Pontifex quàm Cardinales in Capellis ſuis cantent cum nota ſolemniter* Officium pro Defunctis; *idemque Romanus Pontifex* ducentos Pauperes pro anima ejus paſcat, & viginti quinque quilibet Cardinalis: *nec non & ipſe Dominus Papa* Miſſas pro Defunctis ducentas, & viginti quiſque Cardinalis *poſtmodum* faciat celebrari.

Interdum quoque Monaſteriorum aut Templorum aedificatores reperiuntur Miſſas praeſcripſiſſe pro Anima ſua celebrandas. Verùm id antiquiſſimis temporibus raró factum videas. Innumerae profectò Chartae tum editae, tum in Tabulariis latentes ſe offerunt, in quibus leguntur immenſae largitiones erga loca ſacra & Eccleſiaſticos coetus. At ibi aut nullum onus imponitur dona illa ſuſcipientibus (quod quidem familiaris omnium paene mos erat) aut generali tantùm prece rogabantur Clerici & Monachi, ut in ſynaxi & orationibus Deo commendarent donantis Animam, eique propitium Deum efficerent. Sed ne ſic quidem certus Miſſarum numerus injungebatur; neque exigebatur, ut Sacrificia offerrentur pro uno duntaxat oblatore benefico, quum vel ipſo Saeculo Nono non ſatis probarentur Sacerdotes, qui *ſingulas oblationes pro ſingulis offerrent*, uti Walafridus Strabo in lib. de Reb. Eccleſ. Cap. 22. monere videtur. Adhuc enim Sacerdotes, etiam ſi a pluribus eleemoſynas, ſive oblationes reciperent, non pro ſingulis, ſed pro omnibus ſacrificium offerebant: qua de re Concilium Romanum Anno DCCCXXXVII. habitum loquitur. Accipe nunc Oratorii fundationem, quamquam alicubi mutilam, quam olim autographam ex inſigni Archivo Archiepiſcopii Lucenſis deſcripſi. Illic jubetur *Presbyter ille, qui pro tempore*

ibidem fuerit, luminaria, incenſum, Pſalmorum vigilantiam, & Miſſarum ſolemnia pro anima fundatorum facere. Hoc eſt nihil decernit de numero Miſſarum, neque eas ſibi tantùm impendi vult, ita ut liberum Presbytero foret pro aliis etiam offerre ſacrificium, dummodo animae fundatoris minime obliviſceretur. En ipſam Chartam.

Rottruda Sanctimonialis, ejuſque filius Gumbertus Oratorio a ſe aedificato in agro Lucenſi dotem conſtituunt, Anno *916*.

IN *nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni* Berengarius *glorioſus* Imperator Auguſtus, *Anno Imperii ejus Primo. Quartu Kalendas Aprelis, Indictione Quarta, feliciter. Manifeſti ſumus nos* Rottruda *religionis velamen induta, filia bone memorie Siſimundi, & relicta bone memorie Ghumberti, ſed &* Ghuniberto *infantulo filio bone memorie Gumberti, ghenetrice & filio, unacum conſenſum & data licentia ſupraſcripto Ghumberto filio, & mundualdo meus manifeſti & preclara cauſa eſt mihi Rottruda, religionis velamen induta, ſeo & Gumberto genetrice & filio, quia cum Domini adjutorium, & Chriſti magna miſericordia pro remedium anime noſtre, & pro remedium bone memorie Gumberti, qui fuit vir meus & genitor...... in propriis rebus meis de fundamentis conſtruere vida...... Sancti Petri Princeps omnium Apoſtolorum, ſito locus nominato Valles Thunichiſi, tum decernimus ipſo fundo, ubi ipſo Oraturio noſtro eſſe videtur de uno caput, in quo alio caput in via publica uno lato tenet in..... & alio lato tenet in terra Sancti Martini, & inſimul cum ipſo Oraturio per hanc dote paginam pro anime & remedium cum noſtro fundo, ubi ipſo Oraturio eſſe videtur, confirmare videor; & una petia de terra, quòd eſt vinea in locus, qui dicitur Valle Thunichiſii, uno caput tenet, in quo alio caput tenet in terra, quod eſt ſilva noſtra, nobis reſervatum, uno lato tenet in terra Sancti Martini, alio lato tenet in terra bone memorie Riberti; & alia petia de terra in locus, qui dicitur Dullolo, uno caput & uno lato tenet in terra bone memorie Eriberti, uno caput tenet in terra Sancte Marie, alio lato tenet in terras Sancti Martini; tertia petia de terra in Valle Burbutuli, uno caput tenet in via publica, alio caput tenet in terra Imille, uno lato tenet in terra bone memorie Eriberti, alio lato in terra Gherardi &c. ideo cum ipſa caſa cum ſolamento, caſe & ortas, terris, vineis, pratis, paſcuis &c. quidquid ubique de caſa & noſtra ſorte pertenere videtur res noſtro Maſſario ad ſuum pertinere videtur cum noſtro fundo de terra ubi ipſo Oraturio avere videtur in integrum in ipſum ſanctum & venerabilem Locho, pro remedium anime noſtre per hanc dotem dare & confirmare videor, quatinus ab ac die noſtris manibus qualiter inibi ſuperius confirmavi uſque in finem Seculi ſecuriter adque firmiter in ipſum ſanctum venerabile manere deveas, ut nobis....... anime noſtre.... Petrus, ea ratione,* ut Presbiter ille, qui pro tempore ibidem fuerit, & luminaria, incenſum, Salmorum vigilantia, & Miſſarum..... ibi per anime noſtre facere..... *ut in noſtrorum & de noſtris heredibus adque nepotis, nepotorum noſtrorum in noſtra reſervamus exinde poteſtatem de ipſo Ora-*

Oraturio de omnem adverſum partem deſendendi cauſa exinde agendum, requirendum, reſponſum reddendum, & fine ponendum omnino juxta Legem, quid aut qualiter vel quomodo pro melius paruerit &c. quia tali ordine, qualiter ſuperius confirmavi dictas Chartulas dotalis uno tinore Adalprando Notario & Scabino ſcrivere rogavimus.

Actum Valle Chunichiſii, & territurio Lucenſe.

Signum manus ✠ Rottrude, religionis velamen induta, qui anc cartula dotalis fieri rogavit.

Ego Gumberto in unc dotem ad nos facto manus mea ſubſcripſi & eidem genetrici mea conſenſi & licentiam dedi.

Ego Nandibono rogatus ad Rottruda, religionis velamen induta, & Gumberto ſubſcripſi.

Ego Adalberto rogatus a Rottruda, religionis &c.

Ego qui ſupra Adalprando Notarius & Scabino, ſcriptor poſt traditione complevit.

Neque hoc dixi, quaſi affirmare velim, ignotum prorſus vetuſtis Seculis fuiſſe Miſſarum perpetuarum penſum pro certis perſonis. Id tantùm ajo, rarò id factum, & fere ab unis Principibus atque Magnatibus, qui aut Monaſteria aut Eccleſias a fundamentis exſcitabant, & magnifice ditabant. Ludovicus II. Auguſtus Anno Chriſti DCCCLXXIV. uti habetur in ejus Diplomate pag. 812. Chronici Caſaurienſis, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar., exigit, ut Monachi Caſaurienſes *tres quotidie pro nobis Miſſas, & omnibus diurnis ac nocturnis Officiis centeſimum vigeſimum decantare non deſinant Pſalmum &c.* Angilberga quoque ejuſdem Ludovici II. Auguſti vidua, fundatrix inſignis Parthenonis Placentini Sancti Sixti, in poſtremis ſuis tabellis Anno DCCCLXXVII. confectis, quas Campius evulgavit Tom. primo Hiſtor. Eccleſ. Placentin. pag. 461. haec inter cetera ſtatuit: *Volumus atque inſtituimus. ut pro requie jam dicti Domini & Senioris mei & mea, quotidie in ipſo Monaſterio Miſſa celebretur; & ad omne diurnum & nocturnum Officium ſinguli Pſalmi in commune cantentur.* Anno quoque DCCCCV. Sergius III. Papa, ut conſtat ex ejus tabulis Tomo primo Italiae Sacrae, Sylvae Candidae Eccleſiam multis cumulans donis, exigit in futurum *tres oblationes in Miſſarum ſolemniis* a Sacerdotibus ibi Deo militantibus. Ita Aldricus Cenomannenſis Antiſtes medio Seculo Nono in poſtremis ſuis tabulis annuas *Miſſas* complures pro anima ſua conſtituit, ut ex ejus Vita a Baluzio edita conſtat. Notcherus quoque Veronenſis Epiſcopus in ſuo teſtamento apud Ughellium in Epiſcop. Veronenſib. Tomo Quincto Ital. Sacr. eleemoſynas multas decrevit (his enim praecipue tunc abundabat pietas Chriſtianorum) *pro anima Domini Berengarii Senioris mei amabilis Imperatoris.* Tum praecipit, *ut in tribus diebus ante ejus annualem, & tribus poſtea omnes generaliter Sacerdotes de intus & de foris, omni die Miſſas cantent, & Domino preces offerant pro ejus anima.* Scripta fuit Charta illa, *imperante Domno noſtro Berengario Imperatore Anno Sexto, ſub die X. de menſe Februarii, Indictione Nona,* hoc eſt, Anno Chriſti DCCCCXXI. Si fides Chartae huic addenda foret, nutaret ſententia Valeſii & Pagii contendentium, Berengario nomen & coronam Imperii Anno DCCCCXVI. fuiſſe collata, recurrente die Paſchali XXIV. Martii. Sed Ughellio, parum accurate mul-

multa ab aliis aut a ſe deſcripta, afferenti, ſat fidere nequimus. Ita & apud Campium ſupra laudatum pag. 482. legitur ejuſdem Berengarii Diploma, in quo notae iſtae: *Data XIII. Kalendas Januarii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXXI. Domni Berengarii Regis XXXIV. Imperii Quinto, Indictione Nona.* Ejuſmodi notae vitio aliquo laborarent, niſi heic ſtatueremus, Anni DCCCCXXI. exordium ductum fuiſſe ex ipſo die Natali Domini Anni ſecundùm Aeram noſtram DCCCCXX. Sed praeter ea, quae Pagius congeſſit ad ſtatuendam eo Anno DCCCCXVI. coronationem Romanam Berengarii, non autem Anno praecedenti DCCCCXV. menſe Septembri, uti Sigonius putavit, & ex eo Baronius, confluunt monumenta, quae in nuper memorato Chartophylacio Lucenſis Archiepiſcopii ſub oculis habui. Ibi Charta eſt ſcripta *Anno I. Berengarii Auguſti, XVIII. Kalendas Majas, Indictione IV.* ideſt Anno DCCCCXVI. Altera *Anno I. Berengarii Auguſti, XIV. Kalendas Decembris, Indictione V.* ſcilicet Anno eodem DCCCCXVI. Tertia ſcripta fuit *Anno II. Berengarii Imperatoris, VI. Kalendas Auguſti, Indictione V.* ideſt Anno DCCCCXVII. Huic ſubſcribunt complures *Presbyteri Cardinales* Sanctae Lucenſis Eccleſiae. Quarta praefert *Annum III. Berengarii Imperatoris, VIII. Idus Decembris, Indictione VII.* Is eſt Annus DCCCCXVIII. Quincta exhibet *Annum IV. Domini noſtri Berengarii Imperatoris, IV. Kalendas Decembris, Indictione VIII.* Hic eſt Annus Chriſti DCCCCXIX. Reliquas Chartas ibi a me inſpectas praetereo: ſatis quippe iſtae produnt, corruere Sigonii ac Baronii ſententiam, & Imperii coronam Berengario fuiſſe impoſitam die XXIV. menſis Martii Anno DCCCCXVI. Vide etiam Diſſertationem LXVI *de Monaſteriis Monialium.* In ſemitam redeo. Saepe etiam Miſſas Sacerdotes Seculares & Monachi pro Defunctis decantabant, & pro iis eleemoſyna conferebatur. Cujus ritus teſtem habeo Chartam ex Archivo Monachorum Camaldulenſium, Monaſterium Piſanum Sancti Michaëlis incolentium, quam ad me miſit Cl. V. P. D. Guido Grandius, ejuſdem ſacri loci Abbas, & publicus Matheſeos Profeſſor in Piſano Gymnaſio. Spectat ipſa ad beatum Bonum Fundatorem ejuſdem Coenobii Anno MXVIII. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad eum Annum hanc ipſam Chartam commemorat, & ſcribit, aedificatum fuiſſe illud Monaſterium a *Monachis Nonantulae.* Ibi reapſe dicit Bonus Abbas: *Fecit me venire Senior Stephanus de Nonantula.* Putantes Piſani, *de Nonantulis* cognomen fuiſſe Familiae cujuſpiam extinctae, palmari ſane errore. Agitur ibi de celeberrimo Monaſterio Nonantulae ſito in agro Mutinenſi. Num verò is patriâ Mutinenſis, an Piſanus fuerit, ignotum eſt. Is autem Piſas non uno in loco *Civitatem noſtram* appellat, quod neſcio factum ne fuerit, quod ob longum incolatum Civis ibi & Abbas fuerit, an potius quod Piſas patriam habuerit. Ei certe in illa Civitate patruus & nepos erant: quae indicia ſunt originis ſuae. Illud quoque certum, Bonum egiſſe primò Monachum in Coenobio Nonantulano. In Charta ait, ſe collegiſſe eleemoſynas *de Miſſis, quas ego & Monachi mei decantaverunt.* Integram Chartam accipe, magni faciendam, quod ibi de illuſtri viro agatur & Fundatore Monaſterii, quod poſtea Camaldulenſibus traditum eſt.

Narratio omnium, quae fecit Beatus Bonus Abbas pro fundando ac ditando Monaſterio Piſano Sancti Michaëlis, circiter Annum 1048.

„ IN nomine Domini noſtri Jeſu A
„ Chriſti Dei eterni. Breve re-
„ cordationis facio ego *Bonus Abbas*,
„ *qualiter ab initio inchoavi converſa-*
„ *ri in Eccleſia Sancti Michaëlis*, *que*
„ *nunc eſt Coenobium. Fecit me venire*
„ *Senior Stephanus de Nonantulis cum*
„ *avunculo meo Petro*, & inveſtivit
„ me de ipſa Capella, que tunc tem-
„ poris detinebatur a Presbiteris, & B
„ neque Monachum neque Abbatem
„ ibidem inveni, & non caſam ne-
„ que manſionem, ſed tantùm unum
„ tugurium, ubi cepi habitare cum
„ Avunculo meo, & operabatur tunc
„ temporis in Turre ipſius Eccleſie.
„ Et quod habebam & habere po-
„ tui, dedi in reſtaurationem ipſius
„ Turris ad Magiſtros, & ad Ma- C
„ nuales, & ad quod neceſſe erat.
„ Et ceſſavit ipſe Stephanus labora-
„ re in ipſa Eccleſia poſt unum men-
„ ſem, quàm ego cepi habitare in
„ ipſo loco. Et non levavit in al-
„ titudinem ipſam Turrim niſi tan-
„ tummodo unum paſſum ſuper ip-
„ ſam Eccleſiam. Et poſt hec finitus
„ eſt annus, quod in ipſa Eccleſia D
„ fuit offerta ad honorem Dei &
„ Sancti Michaëlis, & ad officium
„ Sancti Benedicti, & ad ipſius Re-
„ gulam Monachis ibidem in perpe-
„ tuum converſandis. Et hoc vobis
„ notum ſit, quia in ipſa Eccleſia
„ non inveni aliud, niſi unum Miſ-
„ ſale, & unum Calicem de Stagno,
„ & unum Camiſum cum Amicto, E
„ & unam Stolam de Lino, & u-
„ nam Planetulam, que nunc ſupe-
„ reſt ..... quia non inveni in ipſo
„ loco neque Squillam neque Cam-
„ panam, ſed tantummodo unam ta-
„ bulam, & cum ipſa tabula ......
„ ipſa Eccleſia quatuor ...... Nunc
„ audite & intelligite, qualiter me-
„ lioratus eſt locus ipſe cum auxilio
„ omnipotentis Dei & meo, & de
„ meis Monachis, & de bonis Chri-
„ ſtianis *noſtre Civitatis*. Poſt quin-
„ que annos cepi laborare in ipſam
„ Turrem, quam nunc videtis, de
„ helemoſina bonorum hominum, que
„ nobis dabatur. Et edificavi in ipſa
„ Turre Eccleſiam, que nunc vide-
„ tur ab omnibus. Et perrexi ad
„ Romam per columnas ipſius Ec-
„ cleſie; & comparavi, & feci eas
„ venire in navim per mare de no-
„ ſtro pretio; & poſt hec hedificavi
„ ſuper ipſam Eccleſiam Campani-
„ lem. Cum autem conſummatum
„ fuiſſet Campanilem cum Turris &
„ Eccleſia, ambulavi per *Civitatem*
„ *noſtram* cum Burello quondam bo-
„ ne memorie, & cum Landulfo pa-
„ rente ipſius, & cum tribus aliis
„ religioſis hominibus. Et acquiſivi-
„ mus ipſa die centum Solidos,
„ quos dedi pro pretio ad Magiſtros.
„ Et poſui in ipſum Campanile duas
„ Campanas. Et poſt quindecim an-
„ nos videbatur mihi & Fratribus
„ meis ipſum Campanilem parvum,
„ & ruſticior. Et verti eum a fun-
„ damentis, & feci fabricare illum,
„ quomodo videtis valde pulcrior.
„ Et poſui in ipſum Campanas ſe-
„ ptem, quas omnes de helemoſi-
„ nis fecit *Domnus Dominicus* meus
„ *Prior*, quem ego enutrivi, & nunc
„ eſt *Abbas Monaſterii Sancti Zenonis*,
„ *Sancti Leonis*, *&* *Sancti Ruſtici*. Et
omnes

„ omnes facte ſunt helemoſinis, que „ nobis facte ſunt, & *de Miſſe*, „ *quas ego & Monachi mei decantave* „ *runt* .... & habent in ſe ipſe „ Campane Libras metallorum tantas: una Campana major eſt ponderis mille ducentarum ...... alia „ quingentarum, tertia trecentarum „ viginti quinque, quarta ducentarum, quinta centum, ſexta & ſeptima quinquagintarum. Quando „ veni in ipſum locum non inveni, „ ſicut ſuperius memoravimus, niſi „ unum Camiſum cum Planetula & „ Stola ſua linea. Nunc autem habemus in ipſum locum ſanctum „ Camiſi tredecim cum Amictis ſuis, „ & tres Camiſi ſunt tam perfecti „ & optimi, ut *Epiſcopus Opizus* Domui Sancte Marie poſſit cum honore cantare Miſſas in die Paſche; & tres Planetas, due de „ pallio, una valentes Solidos centum, alia valentes ſolidos triginta, tertia de caſtanea, & tres Stolas optimas cum Manipulis ſuis, „ due de purpure, & alia de pallio, „ & tres Corporales de pallio valde „ optimo. Unum Corporale de ipſis „ tribus eſt de bruſco deaurato, valente Solidos viginti, quem fecit „ *Leo Papa IV. Romanus*, & habet „ in ſe depicta imago Salvatoris „ noſtri de bruſco, & ex una parte „ imago Sancti Petri Apoſtoli, & „ ex alia parte Sancti Johannis Evangeliſte. Et unum Pluviale de „ purpura, & alium de pallio valde „ bonum.

„ Quando veni in ipſum locum „ non legebatur in ipſa Eccleſia per „ totum fere annum niſi Epiſtole & „ Evangelia, quia non habebatur niſi unum Miſſale. Nunc autem ſcitote, quomodo melioratus eſt de „ Libris ipſum locum. Sermonum „ Liber unus, quem ego ſcripſi ſolus cum Priore meo, ſicut habetur „ Domui Sancte Marie, valde optimus. Liber Iſtoriarum unus, ubi „ continetur quidquid in ſancta Eccleſia pertinet ad legendum per totum annum. Textum Evangeliorum „ unum valde optime ſcriptus cum „ tabula de argento valde bone. Paſſionarium unum novum, ubi ſunt „ omnes Paſſiones Eccleſiaſtice. Tractatus ſuper Geneſis, Sancti Auguſtini Liber unus. Dialogorum „ Liber unus. Moralium Job Liber „ unus. Summum bonum Liber unus. Diadema Liber unus. Paradiſi Liber unus. Gloſſarum Liber „ unus. Canones Liber unus. Sancti „ Benedicti Regula Liber unus. Paſtorale Liber unus. Antiphonarii „ octo, quinque diurnales, tres nocturnales. Liber Bibliothece novum, quod eſt comparatum Libras „ decem. Miſſales quinque. Unum „ Miſſale valde optimum, quod ſemper in arca manebit, valentem Solidos centum. Super Ezechiel Liber unus. Libri Pſalmorum valde „ optimi quinque. Quot ſunt inſuper totum numerum triginta quatuor. Quando veni in ipſa Eccleſia, non inveni niſi unum Calicem de Stagno. Modò autem cum „ auxilio Domini habentur ibi Calices quatuor, unum de auro valde bonus, & habet uncias undecim, alius de argento major, & „ habet Libras tres, & mediam, „ alii duo habentes in ſe Libram unam de argento per unumquemque. Quando veni in ipſam domum, non inveni niſi unam parvam domum; & poſquam cepi „ commorari cum meis Monachis, „ feci levare manſiones ibidem novas, & poſt decem annos diſrum-

„ peban-

„ pebantur ipſe manſiones, quas fe-
„ ci quoniam erant de ligno de
„ mala generatione, hoc eſt fuere de
„ Cerro. Et dejeci ipſe manſiones a
„ fundamentis, & hedificavi alias
„ manſiones de caſtanietis, quas ve-
„ nire feci per mare de Luni. Et
„ non poſt multum tempus compa-
„ ravi da Erigo filio Eritii terram,
„ ubi nunc ipſum Monaſterium con-
„ ſiſtit, & dedi in ipſa terra Libras
„ quadraginta duo. Et poſt hec edi-
„ ficavi ipſam domum a petra &
„ calcina, ubi ſunt omnes Officine,
„ ſicut Abbatia habere debet. Et eſt
„ tam perfecta domus, ubi in tota
„ Marcha melior non eſt, cum co-
„ lumnas quas de Inſula Ilba & de
„ Luni adduci feci. Et hoc ſciatis,
„ quia quando veni in ipſum locum,
„ non dedit amplius terre Stephanus
„ in offertionem in ipſa Eccleſia niſi
„ ſtariorum ſex in loco Sejo, de
„ valde mala, & ſtariorum viginti
„ quatuor ad Tramarice, & ſimiliter
„ mala. Nunc audite, qualiter adju-
„ vante Deo amplificatus eſt locus
„ ipſe de bona terra. Habet Mona-
„ ſterium Sancti Michaëlis modo ſex-
„ centorum ſiſtariorum de terra. De-
„ dimus nos pretium in ipſa terra,
„ quod nobis Dominus dedit ma-
„ gnam partem, videlicet Libras
„ centum valde modice minus, &
„ de alie terre canſavimus & promi-
„ ſimus ad ipſos parentes, quem in
„ ipſum locum dari fecerunt in ani-
„ mabus noſtris *multe Miſſe decanta-*
„ *ri, cui mille, cui quingente, cui*
„ *trecente, cui centum;* & adjutorium
„ & conſilium habuimus in aliquan-
„ tulum de noſtris Senioribus. Et
„ dedit Albertus de Acuto in ipſum
„ locum Curtem unam in Corſica
„ propter amorem & ſervitium, quod
„ ego miſi in ipſum Albertum,

A „ quando infantulus erat; & propter
„ amorem & ſervitium, quod fecit
„ *Johannes nepoti meo* ad predicto Al-
„ berto. Et promiſi dare predicto
„ Johanni ſervitium decem Libra-
„ rum, ut me adjuvaret, & non
„ tulit mihi propter meum amorem
„ niſi Solidos viginti. Et fecit mihi
„ dare hanc Curtem, & detinet ip-
B „ ſam Curtem inter montes & col-
„ les & planities & agros ſiſtariorum
„ innumerabiles. Hoc eſt malum,
„ quod ego feci cum Monachis meis
„ per annos triginta in ipſum lo-
„ cum. Et non vobis abſcondam ve-
„ recundiam meam, quoniam quan-
„ do inchoavi habitare in eodem lo-
„ co, tam pauper erat locus, in
C „ duobus annis non habui niſi unam
„ ſtamineam per annum, & tempore
„ eſtatis in meridie, quando dormi-
„ re pergebam, ipſam ſtaminam ad
„ lavandum dabam, & quando ſur-
„ gebam, predicta lota ſtaminea in-
„ duebar. Et numquam habui e-
„ quum, ſicut ceteri Abbates ha-
„ bent, & etiam viles Monachi. Sed
D „ ſi neceſſe erat in ſilva ambulare
„ aut in aliquo loco, pedibus meis
„ ambulabam. Et non duplicia veſti-
„ menta deſideravi, ſed quando no-
„ vum induebar, neque per Paſcha
„ neque per Natalem alium mutavi,
„ uſque dum ſcinderetur, quia con-
„ ſideravi paupertatem loci, ut cum
„ debito non maneret. Et multa a-
E „ lia feci, que commemorare longum
„ eſt .... argenteum & alium e-
„ reum; quando elongavi Eccleſiam
„ Sancti Michaëlis, expendi in ipſa
„ Eccleſia Solidos mille, ſine pane
„ & ſine vino, & ſine carne, & ſi-
„ ne piſces. Omnia iſta expenſaria
„ in Breve habentur ſcripta.

Sed & longe ante ea tempora Anniverſarii dies obitus pro Seculari-

bus aliquo Sacrorum numero celebrandi reperiuntur. Antiquiſſimum apographum vidi in Archivo Monaſterii Piſtorienſis Sancti Bartholomaei, in quo R.ffuns, ſive Raffunſus Presbyter quolibet anno depoſitionis A ſuae *pro medela animae ſuae Miſſas ſexaginta cani, & in eleemoſynis & frugis paſci pauperes ducentos* ſtatuit. Digna plane Charta eſt, quae e tenebris deducatur in lucem.

Gauſprandi Abbatis Monaſterii Piſtorienſis Sancti Bartholomaei Charta, qua in emphyteuſim concedit Raffunſo & Lamprando Presbyteris multa ſuo Monaſterio donata, Anno 831.

IN *nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Imperantibus Domnis noſtris* Hludovicus & Lutharius *dilectiſſimo* filio ejus *Imperatoribus, Anno Imperii eorum Octavo decimo & Duodecimo, Nona Kalendas Aprilis, Indictione Nona, feliciter. Manifeſtus ſum ego* Gauſprand Abas Monaſterio Sancti Bartholomei, *a bone memorie Gaiuduald Medicus conſtructum foras muro Civitatis noſtre Piſtorienſis, eo quod ante os dies tu* Raffuns Presbiter filio quondam Raſcauſi *pro remiſſione anime tue tali tinore judicaſti & tradediſti mibi, & Liamprand Presbiteri filio quondam Baroncelli, & prefati Monaſterii offertionis titulo...... ſtatuiſti caſis habitationis tue locus, nuncupante Celeriano, cum ſolamentis, Curte, horto, terris, & vineis fundo illo, in quo predicti edificiis domorum conſtructum, qualiter fundo ipſo ſepis circumdatum eſt in integrum; ſimiliter caſa cum edificiis illis, que habere videbaris locus, nuncupante Domitiano, prope Eccleſiam Sancti Martini, cum ſolamentis, curtis, orto, terris, & vineis, qualiter ſepibus fundo ipſo circumdatum eſt in integrum; & terra petia una loco Ruffito in integrum; atque terra vinea plantata clauſura una locus, qui dicitur Cavaliano in integrum; ſeo terra & vinea clauſura una in loco Centora in integrum, & virgareis atque* B *ſtalareis, quantis in monte & in plano babere viſus fuiſti in integrum hec omnibus ſuſpraſcriptis rebus nobis, atque predicti Monaſterii tali tinore tradidiſti, ut ad preſenti die rebus...... in poteſtatem, atque deſenſione ſicut ceteris rebus eidem Monaſterii eſſe noſcuntur, niſi tantum hoc eſt* in capite anni depoſitionis tue pro medela a- C nime tue tam per nos metipſos, aut per alio Sacerdotes canere ſtudeamus Miſſas ſexaginta, & in elemoſinis & frugis de ſupraſcriptis rebus paſcere faciamus pauperes ducenti, *ſicut hec omnia per Cartula confirmaſti conſcripta per manus Gi'elprandi diſcenti ex dictato Gauſperti Notarii & Scabino Magiſtro ſuo. Modò verò precaſti* D *nos, ut tibi hec ſupraſcripto Lamprandi Presbiteri....... per Carta in tali ordine concedimus ſupraſcriptis caſis & rebus, quibus tu nobis per ſupraſcripta Cartula tradidiſti, & adderemus vobis in ipſa precaria Eccleſia & res Sancte Marie, ſito locus Pacationo, qui ex jura & proprietas ſepe dicti Monaſterii ſupraſcripti Sancti Bartholomei pertinentem videntur. Ego quidem pro* E *congruo conſilio & voluntate Monachorum, tua audientis petitione conceſſi & tradidi tibi jam dicto Raffuns Presbiter & Lamprandi idem Presbitero, ſicut tu a me poſtulaſti, omnibus ſupraſcriptis caſis & rebus, quicquid per ſupra-*

praſcripta Cartula ad temetipſum nobis vel ſacri Monaſterio Sancti Bartholomei, advenere & augere vobis in ano precaria viſi ſumus ſupraſcripta Eccleſia & res Sancte Marie ante poſitas dom.....
.. aplicta cum Curticella & orto ſuo, quod exinde Benedicti & Teuſperte Ancilla Dei in beneficium dedi. Nam aliis omnibus rebus & edificiis earum ad ipſa Eccleſia pertinentibus ſimul & ipſa Eccleſia hec omnia cum predictis rebus, quomodo tu nobis vel Monaſterii noſtri decreviſti, in integrum omnibus his vobis Raſſuns & Lamprand Presbiteri ſub eam videlicet rationem tradidi, ut dum tu Raſſuns Presbiter vixeris, omnibus ſupraſcriptis rebus, quibus tu nobis habere decreviſti, in tua propria ſit poteſtate habendum, laborandum, atque uſufructuandum, & cuncta movilia dandum aut judicandum, ſeo foras ex ipſis caſis vel rebus traëndum, & ſupraſcripta Eccleſia Sancte Marie, cum omnibus rebus ad eam pertinente abere debeatis tu Raſſuns Presbiter una cum Lamprand Presbiter dum ambo vixeritis, communiter habendum, gubernandum, atque rebus ipſis uſufructuandum, & ſicut ſupra legitur, mobilibus rebus pro animabus veſtris dandum vel judicandum. Et quicquid exinde alteri homini libellario nomine, vel ad cenſum reddendum, datum habere vos juxta ipſius ſcripti paginam cenſum exinde pleniter exigere, & ſuſcipere debeatis, ſicut ego exigere, aut ſuſcipere debui, niſi tantum ſiligine, ſavas, & vino, quod Dominus vobis per ſingulos annos de ſupraſcriptis rebus predicte Eccleſie Sancte Marie dederit, reddere deveatis michi, qui ſupra Gauſprandi Abbati, vel ad Succeſſoribus meis, tertiam portionem ex omnibus, & ſupraſcripta elemoſina & Miſſarum p........... *vel* canationumque *michi vel Succeſſorum meorum facere decreviſti tu Raſſuns Pre-*
A *sbiter.......... que tu nobis dediſti, dum tua fuerit vita, per temetipſum ex ipſis rebus facere ſtudeas; & nos exinde in vita tua permaneamus abſoluti. Nam poſt veſtros deceſſum taliter omnino deveamus exinde perficere, ſicut tu per ſupraſcripta Cartula decreviſti. Et ſi Lamprand Presbiter ante obyerit, tota Eccleſia & omnibus rebus*
B *ſuperius ſcriptis in tua, qui ſupra tu Raſſuns Presbiter, remaneat poteſtate ſub eam ſcilicet rationem & redditum nobis faciendum, ſicut ſupra legitur. Et ſi tu ante ipſo Lamprand deceſſeris Presbiter, ſimiliter ipſe Lamprand diebus vite ſue Eccleſia & omnibus rebus ipſis deveat habere, & nobis cenſum reddere, ſicut ambo facere debuiſtis.*
C *Nam poſt amborum veſtrorum ſupraſcriptorum deceſſum, Eccleſia, caſis, & omnibus rebus ipſis ſuperius circumſcriptis, mihi qui ſupra Gauſprand Abbati, vel ad Succeſſores meos, apud parte jam fati Monaſterii Sancti Bartholomei, cujus proprietas eſt, ſine ulla diminutione revertantur, excepto de movilibus fiat, ſicut ſuperius legitur. Et ſi a-*
D *dimpleti vos fueritis parti noſtre, vel ad parte ſupraſcripti Monaſterii noſtri omnino, qualiter ſuperius legitur, & vobis amplius ſuper imponere preſumpſerimus ego Gauſprand Abbas vel Succeſſores meos, aut ex ea, que ſuperius ſtatui, & circha vero noſtrum fuerit ad obſervandum vobis in aliquo minus*
E *exinde fecerimus, aut in vita veſtra rebus ipſis vobis minuare aut retollere queſierimus, tunc componere debeamus ego Gauſprand Abbas vel Succeſſores meos vobis ſupraſcriptis Raſſuns & Lamprandi Presbiteri, vel cui ipſa movilia pro animabus veſtris judicaveritis aut dederitis pene nomine argento Solidos duo millia. Nam poſt amborum veſtrorum deceſſum Eccleſia, caſis, & rebus ipſis, ſicut ſuperius dictum eſt, nobis remaneant,*

veant, & ſupraſcripta elemoſina & Miſſarum ſolemnia, *ſicut tu Raffuns Presbiter decreviſti, adimplere debeamus: quia ſic inter nobis convenit, hanc precaria firmitatis veſtre Giſelprando diſcente & dictante Gauſperto Notario & Scabino Magiſtro ſuo ſcribere rogavi.*

Actum Piſtoria, feliciter.

✠ *Ego* Gauſprandus Abbas *manu mea ſubſcripſi.*

✠ *Ego Tato Clericus rogatus ad Gauſprand Abbate, teſte ſubſcripſi.*

✠ *Iſo rogatus ad Gauſprandu Abbate, teſte ſubſcripſi.*

✠ *Ego Alo rogatus ad Gauſprand Abbate, teſte ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes Clericus rogatus ad Gauſprand Abbate, teſte ſubſcripſi.*

✠ *Ego Pertualdu Clericus rogatus ad Gauſprandu &c.*

✠ *Ego Gumprandu rogatus ad Gauſprandu &c.*

A ✠ *Ego Petrus Clericus rogatus &c.*

Signum ✠ *manus Archiperti, filius Athoni teſte.*

✠ *Ego Gauſpertus Notarius & Scabinus, rogatus ad Gauprandu Abbate ſcribere, dictavi, & ad confirmandum manu mea ſubcripſi.*

Ego qui ſupra Giſelprandus ſcriptor poſt traditione complevi & dedi.

B ✠ *Ego Gualbertus Notarius & Judex ſacri Palatii ſcriptor, qualiter in autenticum ſcriptum inveni, fideliter exemplavi.*

Alteram ſubnecto Chartam, quam ex pergamenis Ferrarienſibus deſcripſit amantiſſimus mei Joſeph Antenor Scalabrinius, ſaepius in hoc Opere mihi laudatus. C Ibi die emortuali donatoris *omnes Fratres annuam Miſſam* celebrare jubentur, praeter alia onera.

Charta Harnaldi Archiepiſcopi Ravennatis, concedentis titulo emphyteuſis piſcariam in Portu Petro Abbati Pompoſiano, Anno 1018. ſive potius 1017.

IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anni Deo propicio Pontificatus* Domni Benedicti ſummi Pontificis, & huniverſalis Pape *in Apoſtolica ſacratiſſima beati Petri ſede Quinto, ſed & Imperatore* Domno Henrico *magno* Imperatore *in Italia Anno Quarto, die Vigeſimo menſis Februarii, Indictione Prima.* Harnaldus *ſervus ſervorum Dei, divina gratia* Archiepiſcopus Petro *venerabili* Abbati Sancte *Dei Genitricis* Virginis Marie, *que vocatur* in Pompoſia, *& pro te, tuiſque Succeſſoribus in eade venerabili Monaſterio in perpetuum. Petitioni veſtre, que abentur in ſubditis, libenter hac quomodocumque aſſenſum ob oc, quia nec munificencia deperit, nec percipien-* D *tibus in Pompoſia quod datur adqueritur, eo quod ſperaſtis. videlicet Portum, ſicut vos ante os dies abuiſtis & detinuiſtis, & nunc a noſtris jure iterum tenere videmini, enfiteuticario modo poſtulaſtis largiri. Sic juſte & rationabiliter a nobis petiſtis vos qui ſupra Petrus jam dictus Abbas Monaſterii ſancte Dei Genitricis Virginis Marie,* E *que vocatur in Pompoſia, pro omnipotentis Dei timore, & Genitricis Domini noſtri Jheſu Chriſti amore, & ut participes mereamur fieri orationibus Fratrum ibi Domino ſervientium, ut quorum in neceſſitatibus eorum ſublevemur, a Domino precibus quodque ipſa Dei Genitrix in temerata audiat ſervulos, nos comendet proprio Filio,*

& ut

& ut hoc votum impleatur devotius pro noſtris ſolvendis criminibus Miſſas duodecim per ſingulos Sacerdotes cantare volumus. *Sacerdotes verò qui non fuerint, decantent tria Salteria:* die verò deceſſionis omnes Fratres annuam Miſſam celebrent. *Et inſuper omnes Marcio menſe dare debeatis vos veſtriſque Succeſſores nobis noſtriſque Succeſſoribus Storiones duos penſione ſingulis quibuſcumque Indictionibus ſancte noſtre Ravennatis Eccleſie inferre debeatis. Ea verò conditione prefixa, ut ſupraſcripta Piſcaria cum omnibus ſuis pertinentiis veſtris propriis expenſis ſeu laboribus piſcare, laborare, defenſare d...... debeatis adducere, nichque de omni expenſa, quam inibi feceritis, ab Actoribus ſancte Ravennatis Eccleſie in ſuperius affixo per quoquo modo reputari debbeatis, nullaque tardietate aut negligentia ſ...... ad inferendas predictas penſiones, quamque ad melioratione predictis Piſcaris facere debeatis .... aliqua excuſatione aut dilactatione Actoribus ſancte noſtre Ravennatis Eccleſie perſolvere debeatis, & nec quiquam....... precepdum aut partem Piſcariam alicui homini dare vel vendere ſeu transferre, aut in alio venerabili loco relinquere audeatis. Quod ſi in aliqua tardietate aut nec lite vel controverſia inventi fueritis extra aggere de......... affixis conditionibus non ſolum de a precepto recadeatis, & ne nos neque Succeſſores noſtri vos veſtriſque Succeſſores...... Si quis verò preſumpſerit facere, trecentorum decem & octo ſanctorum Patrum anathematis vinculo vulneretur. Obſervator autem qui extiterit, Domini benedictione redundetur. Et qui hoc obſervare noluerit, & preſentem painam aliquo dolo infringere teptaverit, compoſiturum ſe ſiad auri optimi Libras cent m, & hec painam in ſua firmitate maneat. Quam verò painam noſtre preceptionis Honeſto Notario ſancte noſtre Ravennatis Eccleſie ſcribendam juſſi, in qua nos ſubſcripſimus ſub die, menſis, & Indictione Prima, Ravenne.*

✠ LEGIMUS ✠

Si recte deſcriptae fuiſſent notae Chronologicae Chartae hujus, & cum Februario menſe Anni MXVIII. reverà concurriſſet *Annus Quintus Benedicti* VIII. Papae, deferenda foret ſententia Pagii, ſtatuentis Pontificis illius electionem ſaltem Novembri menſe Anni MXII. & reſurgeret Cardinalis Baronii opinio, conſignantis eamdem electionem Anno MXIII. Verùm minime certus ſum, an Pergamena autographa exhibeat notas omnes, quales ego deſcripſi, quum praeſertim mihimet ſignificaverit praelaudatus Scalabrinius, exordium hujus Chartae, in autographo temporis injurià mutilum & corroſum, ſuppletum ac reſtitutum a ſe fuiſſe ex apographo pervetuſto. Et ſane contra video apud Rubeum in Hiſtor. Ravenn. Libro V. Chartam ſcriptam *Anno Benedicti Papae Quinto, Heinrici Imperatoris Anno Tertio, die XV. Februarii, Indictione XV.* Video pariter in Chronico Farfenſi a me edito Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. monumenta duo ſcripta *Auguſto menſe, Anno Primo Benedicti Octavi, Indictione X.* quae evincunt, Benedictum eumdem ante Auguſtum Anni MXII. Cathedram Petri conſcendiſſe. Conſule & alia documenta Chronici ejuſdem. Atque heic edendum reor Inſtrumentum, quod Honuphrius Panvinius in Opuſculo MSto de Gente Fregepania (nobiliſſimà utique, uti in Diſſertatione XLII. *de Cognominum origine* oſtendi) ex

ex antiquo Codice Inſtrumentorum Monaſterii Sanctorum Andreae & Gregorii in Clivo Scauri deſcripſit. In eo autem animadvertas velim ſubſcriptionem Benedicti VIII. Papae, cui praeponuntur eaedem literae, quas ego perpendi in Chronico Farfenſi Part. II. Tomi II. Rerum Italicar. pag. 526. In eam quippe A ſententiam inclinavi, nomen *Theophylacti* legendum ibi eſſe. Conjecturam deinde confirmatam vidi a Cl. V. Guidone Grandio Abbate Camaldulenſi, non minus Mathematicae Scientiae, quàm Eruditionis cultore eximio, in Epiſtola de Pandectis, Anno MDCCXXVII. evulgata, pag. 57.

Refutatio ſundi cujuſdam facta a Gerardo & Sergio nobilibus Romanis Johanni Abbati Monaſterii Sanctorum Andreae & Gregorii, approbante Benedicto VIII. Papâ, Anno 1014.

I*N nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Anno Deo propitio Pontificatus* Domni Benedicti ſummi Pontificis & univerſalis Octavi Pape *in ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli* Secundo: *Imperante* Domino *piiſſimo perpetuo* Auguſto Henrico *a Deo coronato, magno & pacifico* Imperatore *Anno Primo, Indictione Duodecima, menſis Martii, die V. Decet autem bone fidei ſolo verbo ſufficere; ſed aliquando ſolet tempus longinquitatis extendere, & non valet, quod conventum, vel geſtum fuerit, ſerò memoriter retinere. Ob hec enim neceſſe eſt, quidquid inter partes convenitur, ſcripturâ notari, ut quandoque fortaſſe, ſi expedit, aut oſtenſa fuerit, omnem totius litis amoveat queſtionem. Et ideo quoniam certum eſt, nos* Gherardum & Sergium *nobiles Viros, fratreſque germanos hac deceſſiſſe, & deceſſimus & tradimus, nec non & per omnia & in omnibus deliberavimus & definivimus, ſimulque refutavimus, nullo nos cogente, neque contradicente, aut vim faciente, ſed propria ſpontaneaque noſtra voluntate, vobis* Domno Johanni *Dei gratiâ religioſo* Presbitero *&* Monacho, *atque coangelico* Abbati *venerabilis* Monaſterii beati Andreae Apo- B ſtoli, & Sancti Gregorii, quod appellatur Clivus Scauri, *Succeſſoribus tuis in perpetuum, ideſt Fundum unum in integrum, quod dicitur Ceſamora, cum omni integritate ſua, una cum finibus, terminis, limitibuſque ſuis, terris, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſalectis, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diverſi generis,* C *puteis, fontibus, rivis aque perennis, edificiis parietinis, criptis, harenariis, montibus & collibus, plagis & planitiis, cultum vel incultum, vacuum & plenum, & cum omnibus a dicto fundo uno, quod vocatur a Ceſamora, generaliter & in integrum pertinentibus, poſitis foris Portam Sancti Pancratii, Viâ Aureliâ, & juxta unum* D *Caſale, quod dicitur Molarupta. Affines vero ejus, ſicuti nunc modo ſunt, & ab origine fuerunt, & ex omnibus lateribus terra tui Monaſterii. Hic namque ſupraſcriptus fundus in integrum, qui vocatur Ceſamora, & omnia ejus pertinentia per Cartulam tertii generis conceſſus eſt nobis ab iniquo* Silveſtro Abbate veſtri Monaſterii: E *unde tu quidem Abbas cum tuis Monacis multas interpellationes ſupra nos feciſti, eo quod ipſe iniquus & ſceleratus Silveſter pro ſuis ſceleribus Abbatiâ caruit,*

caruit, & refutavit. Sed diabolica fraude deceptus poſt renunciatam Abbatiam ipſos emphiteos nobis precatus eſt, ſed falſa ſimulatione, quaſi dum eſſet Abbas, deprecaturus fuiſſet. Ideo refutamus & renunciamus vobis, ut dictum eſt, hereditatem coram preſentia Domni Preſulis, & ſubſcriptorum Judiciis & teſtium. Cartulas autem Emphiteoticarias inanes & vacuas per omnia eſſe conſtituimus, nullumque habere in ſe robur firmitatis, eo quod per eas legibus nullo modo querere valemus, quoniam injuſte & contra legem eas accepiſſe confitemur. Unde & hanc refutationem, refutationiſque Cartulam contradidimus, & nullo in tempore neque a nobis, neque ab heredibus & conſanguineis noſtris, aut a nobis ſubmiſſa magna parvaque perſona contra vos veſtroſque ſucceſſores aliquam habebis queſtionem aut requiſitionem litis vel calumnie. Sed a nobis & noſtris heredibus ſecurus & quietus permaneas tu & ſucceſſores tui modo uſque & in perpetuum. In qua & jurati dicimus per Deum omnipotentem, ſancteque Sedis Apoſtolice Domni Benedicti *ſanctiſſimi* Octavi Pape *ſalutem, hec omnia, que ſecuritatis refutationiſque Cartula ſerie textus eloquitur, inviolabiliter conſervare atque adimplere promittimus. Nam, quod abſit, & quoquo tempore ſi nos vel heredes vel conſanguinei noſtri contra vos, veſtroſque ſucceſſores, aut contra hanc Cartulam, quam ſponte fieri rogavimus, agere aut cauſare, contendere vel litigare preſumſerimus & cuncta non obſervaverimus, ſive Inſtrumentum cartarium, tunc ubicumque ea apparuerint pro veſtra leſione, inanis & vacua permanere, nullumque in ſe habere robur firmitatis. Et inſuper compoſituri debitores exiſtimamus nos cum heredibus noſtris, veſtriſque ſucceſſoribus ante omne litis initium pene nomine auri obrizias Libras ſex, & poſt ſolutam penam hec ſecuritatis, refutationiſque Cartula in ſua nihilominus maneat firmitatem, quam ſubſcribendam rogavimus Sergium Scriniarium ſancte Romane Eccleſie, in menſe & Indictione ſupraſcripta Duodecima.*

Signum ✠ ✠ manu ſubſcriptorum Gherardi & Sergii nobilium Virorum, germanorum fratrum rogatoriorum, ut ſupra legitur:

ThfpHlbetxs. *Ego* Benedictus ſancte Catholice & Apoſtolice Romane Eccleſie Preſul ſubſcripſi.

✠ *Benedictus Sacellarius ſancte Apoſtolice Sedis.*

✠ *Petrus de Nutu Judex ſubſcripſi.*

✠ *Leo Frajapanus.*

✠ *Berio de Leo.*

✠ *Berio de Leo Spolpecto.*

✠ *Theodorus.*

✠ *Theudonianus.*

✠ *Aſtaldo de Joanne de Antonio.*

Ego Sergius ſancte Romane Eccleſie Scriniarius ſupraſcriptiones & traditiones factas complevi & abſolvi.

Convenire poſſunt iſtae Notae in ſententiam Pagii; ſimulque concordes ſunt cum Ravennate Charta, quam nuper edidi, & in qua conſiderandus eſt etiam *Annus Quinctus Henrici Primi, decurrens die XX. Februarii* Anno MXVIII. Chronicon Hildenſheimenſe ſcribit: Henricum Romae coronatum *VI. Kalendas Martias* Anno MXIV. Pagius ait, ſcribendum *XVI. Kalendas Martias*, quum Ditmarus memoriae prodiderit, eumdem Auguſtum Romae benedictionem Pontificis accepiſſe *die Dominica*. Et revera *dies Dominicus* Anno illo neutiquam decurrebat *Sexto Kalendas Martias*, uti non tantùm Hildensheimenſe Chronicon habet, ſed & ipſe Ditmarus, & Annaliſta Saxo, ab Eccar-

A Eccardo evulgatus habent, apud quos cum *die Dominica* perperam jungitur *dies XXIII. Februarii*. Sed videndum, an emendaturo textum illud ſit ſcribendum *VIII. Kalendas Martias*, qui dies etiam, ſcilicet *XXI. Februarii* in Dominicam incidit, potius, quàm *XVI. Kalendas Martias*, ut Pagius opinabatur. In Charta B Ravennate nuper editâ *Annus IV.* Henrici diſerte componitur cum *die XX. Februarii* Anni MXVIII. Ergo is poſt eam diem coronatus fuerit Anno MXIV. Alteram ſubnecto Chartam ad praelaudatum Farfenſe Coenobium ſpectantem, quam ad me miſit egregius Vir, mihique ob nobilitatem, pietatem, aliaſque virtutes ſpectatiſſimus, Domnus Euſtachius Caracciolus Neapolitanus Clericus Regularis.

Donatio terrarum facta Farfenſi Coenobio ejuſque Abbati Guidoni a Benedicto VIII. Pontifice maximo, Anno 1013.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno Deo propitio Pontificatus Domni Benedicti ſummi Pontificis C & univerſalis Pape VIII. *in ſacratiſſima ſede beati Petri Primo, Indictione XI. menſe Junio, die II. Dum pro adipiſcendis celeſtis Regni gaudiis eternis proculdubio ad cultum divine Majeſtatis conferenda ſtipendia omnino fas exigit, eo quod valemus, niſu queque ad ſtabilitatem integritatis perfectam in venerabilibus locis permanere, &* D *non tantùm verbo firmitatis maneat, verùm etiam per ſeriem ſcripturarum paginam volumus eſſe teſtatum, maxime in quibus omnipotenti Deo laudes referuntur; ut Redemptori noſtro hoc ipſum, quod ad gloriam ſancti nominis ejus dignoſcitur procuraſſe, ſit acceptabile, a nobis inferius adſcriptum, &* Domno Gregorio & Domne Marie E genitorum meorum, *pro quorum amore & venia, meorumque delictorum offero, ut ab eodem Domino Deo noſtro ſanctiſſimis ſuis miſerationibus in ethereis arcibus conferatur remuneratio, & veniam delictorum omnium conſequi mereantur. Quapropter ego ſupraſcriptus* Domnus Benedictus *alme* Rome Preſul *a preſenti die do, dono, cedo, trado, & irrevocabiliter largior, ſimul, atque concedo ex propria met ſubſtantia, propria, ſpontanea, meaque voluntate, vobis* Guido *venerabilis Presbiter & Monachus atque* Abbas *venerabilis* Monaſterii Sancte Dei Genitricis Marie *Domine noſtre*, Terre Sabinenſis in loco, *qui dicitur* Acutianus, *veſtriſque ſucceſſoribus Abbatibus, Presbiteris & Monachis, majoribus minoribuſque, qui in eodem venerabili Monaſterio Deo ſerrituri ſunt, pro veſtris ſacroſanctis fidelibus & quotidianis orationibus, quas pro ſalute animarum noſtrarum facere non ceſſatis; Ideoque remunero & dono & offero pro anima mea, & animabus prenominatorum pie recordationis olim genitorum meorum. Ideſt totam integram vineam & terram, quas ad laborandum detinuit Benedictulus, qui dicebatur de Laxo, & Pecculus filius ejus, qui fuerunt famuli noſtri: cum caſis, vineis, & terris, campis, paſcuis, ſilvis, ſalectis, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis, diverſique generis, rivis, fontibus aque perennibus, cultum vel incultum, vacuum & plenum, ſic in integrum, quomodo ſupradicti famuli noſtri ad laborandum ſuis detinuerunt*

runt manibus, in montibus & planiciebus per diverſa loca & vocabula, ubicumque poſita eſſe videntur, cum introitu & exitu ſuo, & cum omnibus ad ea generaliter in integrum pertinentibus, poſita in territorio Collinenſi in fundo Flajano, ſicuti ejus affines ab origine fuerunt, vel modò deſignari poſſunt, juris, cui exiſtunt. Que a preſenti die largimur vobis, ita ut a vobis continuas orationes ſuſcipiamus; qui ſi carnalia vobis concedimus, ſpiritualia a vobis percipere debemus. Et a preſenti die pro redemptione animarum fratrum & ſororum meorum, & mee, qui ſupra donator, habeatis, teneatis, poſſideatis, & utendi, fruendi, poſſidendi, vendendi, donandi, commutandi, vel quidquid ad luminariorum concinnationem ad ſancte Eccleſie utilitatem veſtri Monaſterii facere ſive peragere volueritis, in veſtra, veſtrorumque ſucceſſorum ſit poteſtate. Et nullo umquam tempore a me, neque ab heredibus & ſucceſſoribus meis, neque a me ſubmiſſa magna vel parva perſona aliquam aliquando habebitis queſtionem aut calumniam. Et ſi vobis, veſtriſque Succeſſoribus opus intervenerit, ſtare me una cum heredibus & ſucceſſoribus meis, & defendere promitto ab omni homine in omni tempore & in omni loco, ubi vobis neceſſe fuerit. Et hec omnia, que hujus donationis Chartule ſeries textus eloquitur, inviolabiter conſervare atque adimplere promitto. Nam, quod abſit, ſi contra hec, que ſuperius notata ſunt, vel adſcripta leguntur, agere preſumſerimus, & cuncta non obſervaverimus, tunc daturos nos promittimus vobis ante omnis litis initium pene nomine auri optimi Libras duas: & poſt ſolutam penam hujus donationis Chartule ſeries in ſua nihilominus maneat firmitate. Quam ſcribendam rogavi Roccionem Scriniarium ſancte Romane Eccleſie. Et ego, qui ſupra ſcriptus manu propria ſubſcripſi, & teſtes qui ſubſcriberent, rogavi, & vobis, qui ſupra, contradidi in Menſe & Indictione ſupraſcripta XI.

✠ T h F K I h C T X C, *qui &* Benedictus Epiſcopus *ſervus ſervorum Dei.*

✠ *Hilperinus filius Hilperini.*

✠ *Franco filius Duranti.*

✠ *Johannes, qui Paparone vocatur.*

✠ *Octavianus filius Sergii de Tranſtiberim.*

✠ *Creſcentius filius Johannis de Lottecar.*

✠ *Ego Roccio Scriniarius ſancte Romane Eccleſie, qui ſupra ſcriptor hujus Chartule complevi & abſolvi.*

At his tandem miſſis, ritum repetamus Sacrificii incruenti pro Animabus Defunctorum ſtatis diebus offerendi. Atque heic Chartis hactenus productis altera adjungatur, cujus pervetuſtum exemplum vidi in Archivo Monaſterii Lucenſis Sancti Fridiani; rara ſane, quod eſt ad ea tempora, quum ex ea conſtet, Henricum II. Auguſtum duos Manſos eidem Monaſterio fuiſſe largitum, ut Presbyter, *qui hos Manſos ſuſcipiat, per ſingulos dies, pro recordatione Diemari,* patris nempe Siceboti militis *celebret, tum pro omnium fidelium Defunctorum commendatione.*

Henrici inter Auguſtos Secundi Praeceptum, per quod Lucenſi Coenobio Sancti Fridiani duos Manſos donat, ut ſingulis diebus Miſſa celebretur, Anno 1046.

A

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Henricus *divina favente clementia* Rex. *Si pro redimendis animabus fidelibus de regalium noſtrarum facultatum excellentiis quiddam liberaliter condonaverimus, ad anime noſtre perpetuam felicitatem maxime profuturum eſſe confidimus. Quapropter omnium ſancte Dei Eccleſie, noſtrorumque fidelium, preſentium ſcilicet & futurorum, noverit induſtria, qualiter nos pro amore divino, animeque noſtre remedio, tum ob petitionem fidelis noſtri* Militis Siciboto *dicti, ad Altare in honorem Sancte Marie & Sancti Petri Apoſtoli & Sancti Juliani Martiris & Sancti Martini Confeſſoris conſtructum, duos Manſos pro remedio anime* Diemari *inibi quieſcentis,* patris *videlicet predicti* Sicibotonis, *ſito in loco Luneja: unum tenet Stefanus, & alterum excolit Petrimarcho, habentes cultras viginti. Et ſi amplius quidquam ad preſcriptos Manſos pertineat, Regali noſtra munificentia in proprium tradidimus cum omni utilitate, que ullo modo inde poterit provenire: ea videlicet ratione, ut Fratres hujus Monaſterii in honorem Sancti Fridiani conſtructi habeant poteſtatem eligendi inter ſe Virum probabilem, religioſum quidem Presbiterum, qui hos Manſos ſuſcipiat, & ad uſum ſui privatim obtineat eo tenore,* ut per ſingulos dies pro recordatione Diemari ſpecialiter Miſſam celebret, tum pro omnium fidelium Defunctorum commendatione ad predictum Altare. *Et idem Presbyter inibi omni nocte lumen ſubminiſtret. Inſuper etiam ſtatuimus, ut dum quilibet ad id officium electus lege neceſſaria nature concedit, alter ſub eorumdem Fratrum conſenſione & electione ad explendum prioris propoſitum per omnia probabilis ſuccedat, & ipſe de prefatis Manſis cum ſuis pertinentiis liberam poteſtatem habeat obtinendi ad expletionem in omnibus prelibati ſtatuti, omnium hominum contradictione remotis. Et ut hec noſtre traditionis auctoritas ſtabilis & inconvulſa omni tempore permaneat, hanc Chartam inde conſcriptam, manu propria, ut infra, videlicet corroborantes, Sigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.*

B

Signum Domni Henrici Tertii Regis invictiſſimi.

Henricus Cancellarius vice Herimanni Archicancellarii recognovi.

C

Data VII. Kalendas Decembris Anno Dominice Incarnationis MXLVI. Indictione XV. Anno autem Domni Henrici III. ordinationis ejus XVIII. Regni verò VIII.

Actum Luce in Dei nomine feliciter. Amen.

D

Heic ergo habemus Miſſam perpetuam, hoc eſt, ſingulis Anni diebus celebrandam. Sed vide, non eam praeſcribi tantum *pro Diemaro*, ſed & *pro omnibus fidelibus defunctis.* Denique accedat Charta deſcripta ab amiciſſimo Gherardio meo ex antiquiſſimo apographo, exſiſtente in Archivo Archiepiſcopali Ravennae: quippe praefert Miſſam celebrandam quotannis die anniverſario obitus Heinrici Archiepiſcopi donatoris.

E

Char-

Charta Heinrici Ravennatis Archiepiſcopi, donantis Liuzae Abbatiſſae Monaſterii Sancti Andreae Majoris Monaſterium dirutum Sancti Laurentii, Anno 1060.

IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti: ſub Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Sexageſimo*, Regnante *verò* Heinrico *honeſto puero*, filius *quondam* Heinrici Imperatoris *Anno Quarto, die XXIX. menſis Decembris, Indictione XIII. Ravenne.* Heinricus *ſervus ſervorum Dei, divina gratia* Archiepiſcopus, Liuze *venerabili* Abbatiſſe Monaſterii Sancti Andree Apoſtoli, *qui vocatur Majoris & pro te in eodem Monaſterio, tuiſque ſuccedentibus in perpetuum, que per tempora ordinate fuerint. Congruum atque utilimum eſſe decernimus, ut petentium deſideriis non oborrere, ſed Domini miſericordia conſiderantes cicius ſubvenire, ut in futuro nobis proficiat ad augmentum, ac petentes graciarum referant actiones. Icirco damus & donamus tibi ſupraſcripta Liuza venerabili Abbatiſſa prelibati Monaſterii, tuiſque Succeſſoribus in perpetuum, ſicut ſupra legitur, pro oblacione de inluminacione, ſeu pro eterna remuneratione atque remedio anime mee, in honore beatorum Martirum Mauricii & Adelberti & Pangraci ac Nicholai ac Georgii ac Blaſii, ſeu ad honorem Sanctorum Apoſtolorum ac Sancte Theodore ac Lucie, quorum Altare conſecravi ſubtus Confeſſione predicti Monaſterii, ideſt Monaſterium, quod nunc demolitum eſſe videtur, cui vocabulum fuit Sancti Laurentii, quod vocabulo a Summo Vico, quod poſitum fuit foris Porta Puſterule Sancti Zenonis, cum omnibus rebus & poſſeſſionibus atque pertinenciis ſuis, & cum omnibus ad predictum Monaſterium intus pertinentibus. Quod*

A *ſupraſcriptum Monaſterium integrum vobis damus & donamus atque concedimus cum omnibus rebus ac poſſeſſionibus, ut ſupra legitur. Ad habendum, tenendum, atque ad lucrum ac utilitatem prefati venerabilis Monaſterii Sancti Andree Apoſtoli Domini, quod vocatur Majoris, poſidendum, ſicut ſupra legitur, & ad honorem ſupraſcriptorum* B *Sanctorum Martirum. Ita tamen donec ego Heinricus gratia Dei Archiepiſcopus prelibatus vixero, ſemper in die conſecracionis mee, quod eſt Pridie Idus Marcii per unamquamque Monacha, quod ibi fuerint, canant pro facinoris meis ſingulum Pſalterium*, ac poſt obitum meum in die Anniverſarii mei ſimiliter celebrabitis nobis Miſſam C ac Pſalterium; *ac omni annualiter perſolvere debeatis Hactoribus ſancte noſtre Ravennatis Eccleſie Denarios tres. Ac ne cuiquam preſens Preceptum aut prefatum Monaſterium, aut pertinenciis ejus alicui homini dare vel vendere, ſeu transferre per nullum ingenium vel argumentum, niſi tantummodo per enſiteuſin aut per pactum renovare, ſive* D *per libellum ad fruges reddendum, ac ad lucrum ac utilitatem ipſius ſancti ac veneravilis loci beati Andree Apoſtoli ac beatorum ſupraſcriptorum Sanctorum Martirum. Si quis vero majoris vel minoris perſone contra hoc noſtrum Preceptum egerit, aut illum corrumperit, aut prefatum Monaſterium, aut ejus pertinentiis a jure & dominio prefati* E *Monaſterii Sancti Andree Apoſtoli aut a beatorum ſupraſcriptorum Sanctorum Martirum, quorum Altare conſecravi, ſubtraxerit, trecentorum decem & octo San-*

Sanctorum Patrum anathematis vinculo obligetur. Obſervator autem qui extiterit, Domini benedictione redundetur. Quam preceptionis noſtre pagine Deuſdedit Notarius ſancte noſtre Ravennatis Eccleſie ſcribendum juſſimus. Et ut verius ab omnibus credatur, diligentiuſque obſervetur, manu noſtra propria firmavimus, ſub die & menſe & Indictione ſupraſcripta Tertiadecima. Ravenne.

Ceterum ſi Chartas ante tempora hactenus deſcripta exaratas verſabimus, utique paucae occurrent, in quibus Donatores certum aliquem numerum Miſſarum pro ſe celebrandarum indicant. Verùm ſubſequentibus Saeculis ſenſim radices agere coepit fortiores hic uſus, quamquam adhuc innumerae donationes & tunc ſe nobis offerant, in quibus nullum hujuſmodi onus Eccleſiis imponitur. Apud Comitem Gaſparem Maſdonium Furnium Patricium Mutinenſem & Regienſem, antiquum adſervatur exemplum Chartae teſtantis, *Arduinum Comitem Parmenſem*, Anno MLVIII. conſtituiſſe Beneficium in Cathedrali Regienſi quatuor Presbyteris, *qui omni tempore ad Altare Dei Genitricis Marie cantent Primam & Completam per unum quemlibet, & cum Letaniis celebrent Miſſas omni tempore uſque in perpetuum.* Non inutile erit ipſam Chartam producere.

Donatio praediorum facta Cathedrali Regienſi ab Arduino Comite Comitatus Parmenſis pro quatuor Presbyteris Manſionariis ibi ordinandis, Anno 1058.

IN nomine Dom. Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejuſdem Milleſimo Quinquageſimo Octavo, XIII. menſis Martii, Indictione XI. Sancte autem matris Eccleſie Epiſcopio Sancte Dei Genitricis Virginis Marie ſita Regio, ego Ardoinus Comes Comitatus Parmenſis, *& filius quondam Attonis, qui profeſſus ſum ex natione mea Legem vivere Langobardorum, offertor & donator ipſius Epiſcopii, preſens preſentibus dixi: Quiſquis in ſanctis ac venerabilibus locis ex ſuis aliquid rebus dederit, juxta Auctoris vocem, in futuro Seculo accipiet centuplum. Inſuper, quod melius eſt, vitam poſſidebit eternam. Ideoque prefatus Ardoinus Comes dono & offero in eodem venerabili Epiſcopio Sancte Dei Genitricis Virginis Marie, eo tamen ordine, ſicut heic ſubtus legitur, a preſenti die proprietario nomine, pro anima mea, & quondam Julitte, que fuit jugalis mea; & quondam genitoris, & genitricis mee mercede: hec ſunt; Caſas cum rebus & territoriis juris mei, quas habere viſus ſum in Quingente, locus qui vocatur Communie, & Bubiano, & in Gavaſſeto, atque in Marmirollo, & in Sablone, cum inſraſcripta Plebe de Rivalta, & prope Regio in locis, que nominantur Coviollo, & in loco Brezuli, & in Vico Disbragà, atque in Merſa. Illis rebus de Cugnente ſunt rectis per Martinum Leani & Aſpreciolo, & ſunt ſuper totis inſimul ſedimen cum vineis ſeu terris arabilis atque pratis juga quatuordecim & dimidium. Illis caſis cum rebus de Bubiano ſunt ſuper totis inſimul juga ſex inter ſedimen, cum vineis ſeu terris arabilis atque pratis, & ſunt rectis per Ongaro, qui dicitur de Barbudo. Illis caſis & rebus de predicto loco Gavaſſetto*

ſunt

ſunt ſuper totis & inter ſedimen & areis, ubi vites exſtant, ſeu terris arabilis & pratis juga duodecim & dimidium, & ſunt rectis & laboratis per Gonzo Cuſinii de Sorte. Illis caſis & rebus de preſato loco Marmirollo, ſunt ſuper totis inter ſedimen cum vineis ſeu terris arabilis atque pratis, juga decem, & ſunt rectis per Johannem, qui dicitur Planzono. Et preſatis caſamentis & rebus de jam nominato loco Sablono ſunt per Inſtrumentum inter ſedimen cum vineis, ſeu terris arabilis & pratis juga octo, & ſunt rectis per Johannem, qui dicitur Abondo, & Martinum de Plano. Illis terris cum rebus, que ſunt infra Plebe de Rivalta, & prope Regio in jam nominatis locis Coviolo, locus Breuli, & Vico Disbragato, ſeu Merſa, ſunt ſuper totis etiam ſimul juga quinque in terris arabilis & pratis ſeu vineis, omnia in integrum. Que autem ſupraſcriptas caſis & omnibus rebus territoriis juris mei in prenominatis locis ſupraſcriptis, una cum acceſſionibus & ingreſſionibus & cum ſuperioribus & inferioribus ſupra, cum quantitatibus ſupraſcriptis, ad habendum ab hac die in eodem Epiſcopio venerabilis ſancte Dei Genitricis Marie predictis caſamentis & rebus dono & offero, eo verò ordine ſicut hìc ſubtus habetur. Ut per inveſtituram Archipresbiteri & Archidiaconi de eodem Epiſcopio ordinentur quatuor Presbiteri, *abſque pecuniarum datione*, qui in eodem Epiſcopio omni tempore ad Altare preſate Dei Genitricis Marie cantent Primam & Completam per unum quemlibet, & cum Letaniis celebrent Miſſas omni tempore uſque in perpetuum, exceptis feſtivitatibus: ideſt unum diem pro ſalute vivorum, alium diem pro omnium Fidelium defunctorum, & pro animabus Arduini & Julitte; ſeu genitoris & genitricis preſati Arduini. *Et ſi aliquis ex ipſis Presbiteris ab hac luce migraverit, alter ejus in loco ordinetur ſimiliter, ſine datione pecunie, per inveſtituram predictorum Archipresbiterorum & Archidiaconorum, qui pro tempore fuerint in jam dicto Epiſcopio. Quod ſi venerit (quod Divina potentia avertat) quod Pontifex de eodem Epiſcopio, vel aliqua magna parvaque perſona habeat meum factum aliter revolvere, niſi quomodo hoc meum factum declaratum legitur, tunc volo, & in omnibus affirmo, ut preſatis caſamentis & rebus tamdiu in mea, meorumque heredum & proheredum poteſtate permaneant, quamdiu venerit poteſtas ex preſatis Presbiteris jam factis caſamentis & rebus eis libere & quiete habere permiſerit. Et faciant de ipſis caſamentis & rebus omni tempore, de frugibus & laboribus, ſive cenſu, quos de preſatis rebus Dominus annue dederit, ad eorum uſum & ſumptum proprietario nomine quidquid voluerint, ſi ita obſervatum eſt, ut ſupra habetur, ſine omni mea & heredum meorum contradictione. Veruntamen ne liceat predictis Presbiteris jam dictas res in viles conferre perſonas, per quas Eccleſia damnum patiatur, vel uſus terrarum minoretur. Quidem & ſpondeo atque promitto me Ego predictus Ardoinus Comes, una cum meis heredibus, pars ſupraſcripto Epiſcopio in fatis caſamentis & rebus omni tempore ab omni homine defenſare; quod ſi defendere non potuerimus, aut ſi pars jam dicti Epiſcopii per quovis ingenium ſubtrahere queſierimus, tunc in duplum iſtis caſamentis & rebus, ſicut ſupra habetur, reſtituatur pars predicta Epiſcopii, ſicut pro tempore fuerit, melioratis, aut valuerit, ſub eſtimatione in conſimilibus locis. Si quis verò de meis heredibus vel proheredibus, vel aliqua magna*

magna parvaque perſona hanc meam offerſionis Cartam irrompere vel frangere tentaverit, Dei omnipotentis, Sanctorumque omnium recipiat maledictionem, & in die Judicii non cum Angelis ad dexteram Dei veniat, ſed cum Diabolo in perpetuo igne permaneat. Fiat, fiat. Quia ſic in omnibus mea decrevit bona voluntas pro anima mea, & quondam Julitte, ſeu genitoris & genitricis mee mercede. Hanc enim Cartam offerſionis mee paginam Romanus Judex ſacri Palatii ad ſcribendum dedi atque rogavi: in qua ſubter confirmans teſtibus, quos obtulit roborandam.

Actum in Caſtro, quod vocatur Cella: feliciter.

Signum manus iſtius Ardoini Comitis, qui hanc Cartam iſtius offerſionis, ut ſupra fieri rogavit.

Signa manus Ingezoni, & Bernardo, ſeu Alberti, Lege viventes Longobardorum, rogati ſunt teſtes, & alii plures.

Scripſi ego quidem Romanus Judex ſacri Palatii poſt tradita complevi & dedi.

Arduinus iſte Comes dubito ego, num Parmenſi Civitati praefuerit, an potius in Parmenſi agro Comes fuerit. Is enim in altera Charta Anno MLXII. ſcriptâ appellatur *Arduinus Comes de Comitatu Parmenſi*. Quare ſuſpicioni juſtae locus eſt, ipſum fuiſſe unum ex Comitibus ruralibus, e quibus non pauci eo Seculo emergere coeperunt. Sed quaeſtionem hanc verſavi ſupra in Diſſertatione

A VIII. *de Comitibus*, ubi alias Chartas ſpectantes ad hoſce ipſos Comites evulgavi. Clariſſimus Bacchinius in Hiſtoria Monaſterii Padolironenſis pag. 38. Appendic. Chartam exhibet Anno MXLV. exaratam, ubi occurrit *Giſla filia Arduini filium quondam Attonis de Comitatu Parmenſi*, utique ſupra laudati Comitis Arduini filia.
B Tum alteram Chartam profert Anno MLIV. ſcriptam, in qua legitur *Arduinus Comes de Comitatu Parmenſe, filiuſque Attonis*. Sunt & apud eumdem Bacchinium pag. 33. tabulae confectae Anno MXCV. ibique haec verba: *Ego Ubertus filius quondam Arduini Comitis Parmenſis*. Recte conjicit idem Bacchinius, Arduinum hunc
C Comitem Attonis filium, ex eodem ſtipite progenitum, ac Bonifacius Marchio & Dux Tuſciae, pater celeberrimae Comitiſſae Mathildis. Sed ut ad Chartam nuper a me productam regrediar, ibi videas impoſitum Presbyteris iis onus celebrandi Sacrum ſingulis diebus, *exceptis feſtivis, ideſt uno die pro ſalute vivorum,*
D *altero, pro omnium Defunctorum*, & ipſius *Arduini* donantis & *Julittae* uxoris ſuae *animabus*. En qualis tunc mos eſſet conſtituentibus *Manſionarias, Cappellanias*, atque hujuſmodi Beneficia Eccleſiaſtica. Quam rem confirmabunt geminae aliae Chartae, ſimile onus imponentes in fundatione alterius *Manſionariae* in Cathedra-
E li Regienſi. Debeo illas praelaudato Comiti Maſdonio Furnio.

Odo

Odo & Ardoinus fratres, filii quondam Guidonis Comitis Regienſis, novis redditibus augent Manſionariam ab eorum patre fundatam in Cathedrali Regienſi, Anno 1073.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Septuageſimo Tertio, X. die intrante menſis Aprilis, Indictione XI. Eccleſie Sancte Marie matris, ſita Regio.* Nos Odo & Ardoino fratres & filii quondam Guidonis de Comitatu Regienſi, atque Aldegarda mater ipſorum, relicta ſupraſcripti Guidonis, *qui profeſſi ſumus ex natione noſtra, Lege vivere Longobardorum, conſentientibus mihi, cui ſupra Aldegarda ſupraſcripta filiis & mundoaldis meis, offertores & donatores ipſius Eccleſie diximus: Quiſquis in ſanctis & venerabilibus locis &c. Ideoque nos, qui ſupra, mater & filii donamus & offerimus in eadem Eccleſia Sancte Marie*, ad Manſionariam, quam ſupraſcriptus Guido genitor noſter conſtituit in eadem Eccleſia, *pro animarum noſtrarum & ſupraſcripti Guidonis genitor noſter, & fratrum ipſorum mercede, eo tenore, ut ſubter legitur: hoc eſt. Maſſaricia una de terris juris noſtri, que rejacent in loco, ubi dicitur Valo nominative, que ſit recta & laborata per Martino Maſſario, & eſt per menſuram juſtam inter ſedimen & areis, ubi vites exſtant, ſeu terras arabiles, jugera..... ut dictum eſt, cum caſis & ſediminibus, ſeu reliquis terris, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, inſulis, ripis, rupinis, paludibus, cultis & incultis, diviſis & indiviſis, una confinibus, terminibus, acceſſionibus earum rebus per loca & vocabula ad ſupraſcriptam Maſſariciam pertinentia in integrum. Que ſupraſcripta Maſſaricia juris no-*
A *ſtri ſupradicta, una cum acceſſionibus & ingreſſionibus, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus ſuis, qualiter ſuperius dicitur, ab hac die in eadem Eccleſia Sancte Marie* ad Manſionariam *donamus & offerimus, & per preſentem Cartam offerſionis ibidem habendam confirmamus: eo verò ordine;* Ut Presbiteri, qui inibi ſunt ordinati, can-
B tent Primam & Completam ad horam legitimam & Miſſam celebrent cum * Tanais una die pro ſalute vivorum, alia die pro requie defunctorum, omni die, excepta die Dominica, & feſtivis diebus, pro remedio anime noſtre & parentum noſtrorum: *habeant ſupraſcriptam Maſſariciam ad eorum uſum & ſumptum, qui nunc or-*
C *dinati ſunt, vel in antea ordinati fuerint, ſecundùm inſtitutum ſupraſcripti Guidonis genitoris noſtri, ſcilicet abſque datione pecunie. Et ſi Epiſcopus, vel ulla alia perſona ſupraſcriptam Maſſariciam eiſdem Presbiteris, qui ibi ordinati fuerint, tollere voluerit, vel aliquem per pecuniam ordinare ibi, aut aliter revolvere quàm conſtitutum eſt,*
D *preſumſerit, tunc volumus, ut ſupraſcripta Maſſaricia deveniat in noſtra poteſtate vel heredum ac proheredum noſtrorum, donec ita adimpleatur, ſicut a nobis conſtitutum eſt. Ita ut faciant exinde Presbiteri, qui nunc, vel pro tempore fuerint, ad eorum uſum & ſumptum quidquid voluerint ſine omni noſtra & heredum noſtrorum contradi-*
E *ctione. Quidem & ſpondemus & promittimus nos, qui ſupra, mater & filii, una cum noſtris heredibus parti ipſius Eccleſie, ſupraſcriptam Maſſariciam,*

ciam, qualiter ſupra, ab omni homine defenſare. Et ſi defendere non potuerimus, aut ſi parti ipſius Eccleſie exinde aliquid per quodvis ingenium exinde ſubtrahere queſierimus, tunc in duplum eamdem Maſſariciam, ut ſupra, parti ipſius Eccleſie reſtituemus, ſicut pro tempore meliorata fuerit, aut valuerit ſub eſtimatione in conſimilibus locis. Si quis verò de heredibus aut proheredibus noſtris, vel ulla alia perſona hanc offerſionis Cartam irrumpere tentaverit, maledictionem Dei Patris omnipotentis, & omnium Sanctorum habeat. Hanc enim Cartam offerſionis pagine Petri Notarii tradidimus, & ſcribere rogavimus; in qua ſubter confirmamus, teſtibuſque obtulimus roborandam.

Actum Regio feliciter.

Signum manus ſupraſcripti Ardoini; atque Aldegarde, qui hanc Cartam offerſionis fieri rogaverunt, ut ſupra.

Signum manus Rolandi, & Ingezonis, ſeu Johannes, Lege Longobardorum viventes, rogati teſtes.

Ego qui ſupra Petrus Notarius ſacri Palatii, ſcriptor hujus Carte offerſionis, poſt tradita complevi & dedi.

Guido, Ardoinus, atque Odo fratres, filii quondam Guidonis Comitis Regienſis, nova dona conferunt Manſionariae ab eorum genitore ſundatae in majori Templo Regienſi, Anno 1073.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MLXXIII. die III. menſis Septembris, Indictione XI. Eccleſie Sancte Marie matris, ſite Regii. Nos Guido, & Ardoinus, atque Odo germani filii quondam Comitis Guidonis de Comitatu Regienſi, atque Ildegarda mater ipſorum, relicta ſupraſcripti Guidonis; *qui profeſſi ſumus omnes ex natione noſtra, Lege vivere Longobardorum, conſentientibus mihi etiam Ildegarde ſupraſcriptis filiis, & mondoaldis meis, offertores & donatores ipſius Eccleſie, preſentes preſentibus diximus: Quiſquis in ſanctis &c. Ideoque nos quidem mater & filii donamus & offerimus in eadem Eccleſia Sancte Marie* ad Manſionariam, quam ſupraſcriptus genitor noſter conſtituit in eadem Eccleſia, *pro animarum noſtrarum, & ſupraſcripti genitoris noſtri, ſeu* Gerardi *fratris noſtri mercede eo tenore, ut ſubter legitur. Hec eſt Maſſaricia una de terra juris noſtri, que rejacet in loco, ubi dicitur Bibiano, nominative, que ſit recta & laborata per Johannem & filios Amizoni; & eſt inter ſedimen & areis, ubi vites exſtant, ſeu terris arabilis, jugera decem. Quam autem ſupraſcriptam Maſſariciam juris noſtri ſupradictam, una cum acceſſionibus & ingreſſibus, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus ſuis, qualiter ſupra dicitur, ab hac die in eadem Eccleſia Sancte Marie* ad Manſionariam *donamus & offerimus, & per preſentem Cartam offerſionis ibidem ad habendum confirmamus. Eo verò ordine,* ut Preſbiteri, qui nunc ibi ſunt ordinati, cantent Primam & Completam ad horam legitimam, & Miſſam celebrent cum Letaniis, una die pro ſalute vivorum, alia pro requie defonctorum omni tempore, excepta die Dominica, & feſtivis diebus, *pro remedio ſupraſcripti genitoris noſtri, ſeu Gerardi fratris noſtri, & noſtrorum. Habeant ſupraſcriptam Maſſariciam ad eorum*

eorum uſum & ſumptum, qui nunc ordinati ſunt, vel in antea ordinati fuerint, ſecundùm inſtitutum ſupraſcripti Guidonis genitoris noſtri, ſcilicet abſque datione pecunie. Et ſi Epiſcopus, vel alia perſona ſupraſcriptam Maſſariciam &c. (uti in praecedenti Charta.) *Hanc enim Cartam offerſionis pagine Leoni Notario tradimus, & ſcribere rogavimus, in qua ſubter confirmamus, teſtibuſque obtulimus roborandam.*

Actum Regii, feliciter.

Signum manus ſupraſcripti Guidonis, & Ardoini, atque Ildegarde, qui hanc Cartam offerſionis fieri rogaverunt, ut ſupra.

Signum manus Petri, & Dignini Manfredi, Lege Longobardorum viventium, rogati teſtes.

Ego quidem Leo Notarius ſacri Palatii, Scriptor hujus Carte offerſionis, complevi & dedi.

A Nunc mecum Lector, ſi lubet, accedat ad Seculum Chriſti Duodecimum, atque ad celebre Caſinenſe Coenobium, ex cujus Archivo tres alias Chartas elicere mihi licuit, non inutiles ad oſtendendum, quibus pactis eo tempore obligarentur dona facta Locis ſacris. Prima pertinet ad Raonem filium quondam Rahelis, B Teani Dominum, praecipientem, ut Monachi *per ſingulos menſes ſequenti die poſt Kalendas habeant refectionem pro anima mea; & faciant in eiſdem diebus, nec non per Anniverſarios dies noſtros in commemoratione noſtra plenarium Deſunctorum Officium, quemadmodum faciunt in Anniverſariis diebus Ducis Roberti Viſcardi, & Sikelgai-* C *tae uxoris ejuſdem &c.* Sacrificia iſta unice offerenda videntur pro anima donatoris ipſius.

Oblatio terrarum Caſinenſi Monaſterio facta a Raone filio quondam Rahelis, Teanenſis Urbis Domino. Anno 1140.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnationis ejus Milleſimo Centeſimo Quadrageſimo, menſe Martio, Indictione III. Ego Rao, filius quondam Rahelis, Thianae Civitatis Dominus, *dono, offero, atque concedo Monaſterio Sancti Benedicti, quod ſitum eſt in Monte Caſtro Caſini, & tibi* Domno Raynaldo de Columento *ejuſdem loci* Abbati: *ideſt omnes terras & vineas & villanos & molendinum, quod eſt ad Pontem ligneum; quae habeo & poſſideo in Terra Sancti Benedicti, quae fuerant quondam Dominae Hodiernae Marſicanae: praeter unum hortale, quod ante hos annos dedi Caſinenſi Hoſpitali, cujus Cuſtos & Rector erat Domnus Jeorgius Monachus;* E *& praeter domum, quae fuit ejuſdem Hodiernae, quam mihi reſervo, & virum quemdam nomine Zoffum Johannis Fuſti cum rebus ſuis. Concedo etiam praefato Monaſterio, & jam dicto Domno Abbati molendinum illud, quod conſtruxit* Domnus Abbas Senjorectus *juxta Civitatem Sancti Germani, in loco, ubi dicitur ad Roforſorium: & quin-* D *que Apothecas Amalphitanorum: quae omnia erant obligata pignori, pro quibus recolligendis, ex voluntate Domni Abbatis & Fratrum, dedi Libras Denariorum Papienſium quadraginta. Hoc videlicet modo,* ut ex reditu jam dicti molendini & villanorum habeant Fratres Caſinenſes per ſingulos menſes ſequenti die poſt Kalendas refe-

ctionem pro anima mea, & Agneſis uxoris meae, ac Goffredi de Aquila Generi mei, & Aderictiae filiae meae, uxoris ſuae, & aliorum parentum noſtrorum. Et faciant in eiſdem diebus, nec non per Anniverſarios dies noſtros in commemoratione noſtra plenarium Defunctorum Officium, quemadmodum faciunt in Anniverſariis diebus Ducis Roberti Viſcardi, & Sikelgaitae uxoris ejuſdem. Quod ex reditu praedictarum Apothecarum, & ex fructibus terrae, vinearum, & hortorum, & praedicti molendini, quod eſt ad Pontem ligneum, pervenerit, totum in veſtibus Fratrum detur, expendatur, atque proficiat. *Neque liceat nobis, vel heredibus noſtris, ullo tempore nolle, quod volumus, ſed quod a nobis ſemel factum eſt, in perpetuum obſervare promittimus. Et inſuper obligamus nos & heredes noſtros, quod ſi hanc noſtram donationem, oblationem, atque conceſſionem infringere vel removere quaeſierimus, vel ſi calumniam ſeu moleſtationem praedicto Monaſterio aut Rectoribus ejus facere temptaverimus, promittimus & obligamus nos ſoluturos praefato Monaſterio & Rectoribus ejus auri optimi Libras quadraginta, & poſt poenam ſolutam haec noſtra donatio, oblatio, atque conceſſio firma & inviolabilis permaneat ſemper.*

A *Hanc autem oblationis, ſeu notationis, ſeu conceſſionis Cartam ſcripſi ego Johannes Diaconus, & Curiae Notarius ex rogatu praedicti Domini Raonis.*

Actum in ſupradicto Monte Caſtro Caſino.

✠ *Ego qui ſupra Rao filius Rabelis, ſignum Crucis feci.*

✠ *Ego qui ſupra Goffredus de A-* B *quila, ſignum Crucis feci.*

✠ *Ego Rao filius Gulielmi, ſignum Crucis feci.*

✠ *Ego Tancredus filius quondam Petri Canzolini, ſignum Crucis feci.*

✠ *Ego Belgrinus Judex ſubſcripſi.*

✠ *Ego Petrus Decanus Theanenſis.*

Libro Quarto Cap. 44. Chronici C Caſinenſis memoratur hic idem *Rao Teanenſis Civitatis Comes*. Jamque habes, Seculo XII. multum invaluiſſe Anniverſarios dies, ſive juſta quotannis perſolvenda animabus beneficae gentis: qui ritus, uti jam monui, aliquot antea Seculis fuerat inſtitutus. Hoc autem luculentius perſpicies in Charta ſequenti, quae ad D Coenobium alterum Caſinenſi ſubjunctum ſpectat, ubi agitur de terris, quae *Congregationi antea ab hominibus defunctis pro ſuis Anniverſariis faciendis datae fuerant.*

Raynaldus ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis & Abbas Caſinenſis, confirmat Monaſterio ſancti Angeli ad Formas ordinationem antea factam a Stephano ejuſdem Praepoſito, Anno 1159.

I*N nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno Incarnationis ejus Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Nono, Indictione Septima. Cum quadam die nos* Raynaldus *Dei gratiâ* Cardinalis & Caſinenſis Abbas *apud Sanctum Angelum in Formis moraremus, retule-* E *runt ipſi Fratres, quod eorum* Praepoſitus, Stephanus *nomine, quandam ordinationem fecerat de quibuſdam petiis de terra, quas ſupradictus Praepoſitus tempore ſui Praepoſitatus acquiſierat*, & de nonnullis aliis terris, quae Congregationi antea ab hominibus

nibus defunctis pro ſuis Anniverſariis faciendis datae fuerant, & de quodam Molendino. *Ordinatio autem ſic acta fuerat, ſcilicet, ut ſingulis annis refugium, quod de illis terris exierit, & de ſupraſcripto Molendino*, in Anniverſariis, quae in eorum Regula ſcripta ſunt, *expendantur. Quicquid autem reſiduum fuerit, in miſericordiis Fratrum dividatur. Quod illis referentibus & nobis audientibus, placuit nobis; & ſicut ipſe praedictus dilectus Frater noſter Stephanus Praepoſitus ordinarat, conceſſimus, confirmavimus, & ſtabilivimus, ut quicumque jam dictam ordinationem violare temptaverit, excommunicationi ſubjaceat, niſi congrua ſatisfactione emendaverit.*

✠ *Ego qui ſupra Raynaldus Dei gratiâ Cardinalis & Caſinenſis Abbas ſignum Crucis feci.*

A *Ego Frater Moyſes Diaconus Monachus.*

Ego Frater Bernardus Sacerdos Monachus.

Heic tantummodo mentio eſt *Anniverſariorum*, quo nomine incertum eſt, num Officium duntaxat Defunctorum cum ſolemni Miſsâ celebratum deſignetur, an etiam Sacrificia B alia forent adjungenda. Attamen per ea quoque tempora a nonnullis exactum fuiſſe certum illorum numerum, ex alia Charta patebit, in qua Monachi pollicentur, *ſe omnibus Kalendis Miſſas celebraturos pro peccatis* ſodalis de ſe bene meriti, *dum ille vixerit; & poſt ejus mortem ſimiliter ce*C*lebraturos Miſſas pro Defunctis*. En ipſam Chartam ex eodem Archivo Caſinenſi depromtam.

Donatio facta Monaſterio Sancti Angeli ad Formas a Fratre Petro Rufo ejuſdem Coenobii Praepoſito cum quibuſdam conditionibus, Anno 1145.

I*N nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejus Milleſimo Centeſimo Quadrageſimo Quinto, XV. Anno, regnante* Domino *noſtro* Rogerio Rege, *menſe December, Indictione VIII. Dum quadam die* Domnus Raynaldus *Dei gratiâ* Cardinalis & Caſinenſis Abbas, *veniſſet ad Monaſterium Sancti Angeli ad Formas, ego* Frater Petrus Rufus Praepoſitus *praefati* Monaſterii Sancti Angeli, *per juſſionem & licentiam jam dicti Domni Raynaldi Caſinenſis Abbatis, invicem dedi & tradidi triginta modio terrarum Sacrario ejuſdem Monaſterio Sancti Angeli, ſicut habetur in Cartis, quas jam eidem Sacrario tradideram, hoc videlicet tenore. . . . .* fructibus vel lucro earum terrarum D quibuſque Kalendis Fratribus dicti Monaſterii Sancti Angeli refectio praeparetur. Reliquum verò, quod ſuperfuerit in Olibanum & Ceram ad obſequium praefati Sacrarii expendatur: *ſalvo tamen eo, quod eidem Sacrario debebatur. Et* promiſerunt Fratres *ejuſdem Monaſterii Sancti Angeli, ex auctoritate praedicti Domni Raynal*E*di Caſinenſis Abbatis*, ſe omnibus Kalendis Miſſas celebraturos pro peccatis meis, dum vixero: poſt mortem verò meam ſimiliter celebraturos Miſſas pro Defunctis. *Unde jam dictus Domnus Raynaldus Dei gratiâ Caſinenſis Abbas, cum tota Congregatione, excommunicavit, ſi quando per quodlibet ingenium, vel humanam aſtutiam aliquis praedictas terras a ſupradicto Sa-*

crario ſecundùm jam dictum tenorem ſubtrahere voluerit, & qui praedictam conſtitutionem removere quaeſierit.

Ego qui ſupra Raynaldus Dei gratiâ Cardinalis & Caſinenſis Abbas ſubſcripſi.

✠ *Ego qui ſupra Frater Petrus Rufus Praepoſitus, ſignum Crucis feci.*

Ego Frater Riccardus Sacerdos & Monachus & Decanus ſubſcripſi.

Ego Frater Landulfus Sacerdos & Monachus Sacriſta hujus Monaſterii ſubſcripſi.

Ita Anno MCXCIII. Ricciardus Ayelli Comes, ut habet Charta ab Ughellio edita Tom. 7. Ital. Sacrae, in Archiepiſcop. Sipontin. multa donat Salernitano Clero, eâ conditione adjectâ, *ut ſingulis diebus Miſſam viciſſim cantent pro ſalute ſua, & filiorum ipſius;* & anniverſario die mortis ſuae *omnes Sacerdotes pro anima ipſius Comitis Miſſas devote cantent.* Attamen inter tot monumenta ejuſdem Seculi Duodecimi adhuc deprehendas parce impoſita, ac parce ſuſcepta onera certa Miſſarum pro ſingulis celebrandarum. Proxime ſequenti Seculo ſacris Familiis Fratrum, ut appellabant, Mendicantium Eccleſia aucta eſt. Tunc lora laxata ſunt offerentibus dona Templo; & vix quiſquam fuit, qui non exinde quaslibet pias oblationes acciperet, quamquam duris oneribus & conditionibus gravatas. Tunc nullus modus fuit in praeſcribendis & exigendis Anniverſariis ac Miſſis. Perpetuae etiam Miſſae ſaepius ac liberalius inſtitutae ſunt; & quum Sacrum offerre pro conferente eleemoſynam jam invaluiſſet, quiſque ſtudere ſolicite coepit, ut ex hujuſmodi uſu lucrum qualecumque poſſet, in ſe aut in ſuum coetum derivaret. Paucis dicam. Eo ſenſim nonnullorum cupiditas proceſſit, ut plura, quàm ferri poſſent, onera ſuſciperentur, ne alieni fundi, aut pecunia, aut oblationes cujuſcumque generis, ſibi elaberentur e manibus. Propterea inter Theologos morum Magiſtros emergere coeperunt variae hac de re quaeſtiones; & Tridentina Synodus, atque Apoſtolica Sedes coactae ſunt poſtmodum varia promulgare antidota ac medicamina, tum ad avertendos, tum ad curandos morbos non leves, neque paucos humanae Avaritiae, quae in Sanctuarium ipſum irrepere interdum audet. Sed heic plura addere non juvat.

Solemne quoque fuit Majoribus noſtris, praecipue poſt Saeculum a Chriſto nato Decimum, Dedicationes, ſive Conſecrationes Templorum, ſumma pietate ac pompa, & immani Populorum concurſu celebrare. Ii prae ceteris feliciores reputati, quibus contingebat, ut Apoſtolicae Sedis Praeſules aut per loca illa tranſirent, aut conſulto (precibus nempe victi) illuc proficiſcerentur. Tunc enim & Populi religio, & gloria loci augebatur, ſi Pontificis Maximi majeſtas aderat, ac Baſilicam dedicabat. Eam ob cauſſam complures annos differebatur ſolemnis Templorum Conſecratio, ſperantibus Civibus, aut Monachis, adducendum aliquando ad eorum vota Romanum Pontificem. Quantâ magnificentiâ dedicata fuerit Anno MLXXI. Baſilica Monaſterii Caſinenſis ab Alexandro II. Papa, pluribus narrat Leo Marſicanus in Chronici Caſinenſis Lib. 3. Cap. 30. Reliqua exempla praetereo. Porro exploratum eſt, ex remotioribus Eccleſiae Seculis, immo & ex Judaeorum ſacrâ diſciplinâ deſcendere ſolemnem hunc ritum Dedicationum & Conſecra-

erationum Templorum, effuſumque in iis gaudium Populorum. Neque ſecus factum ab ipſis Ethnicis, uti Laurentius Pignorius in Symbol. Epiſtolic. Epiſtolâ 32. oſtendit, cui grati animi cauſsâ adtexo virum alterum doctiſſimum, & amicum meum, ſcilicet Alexium Symmachum Mazochium Canonicum Capuanum, qui Anno MDCCXXVII. in erudito Opere *de Campano Amphitheatro*, Cap. 3. Diatribam de Dedicationibus inſtituit. Vide quae de noſtra Cathedrali Mutinenſi, in quam Corpus Sancti Geminiani Epiſcopi, & Patroni Urbis, transferendum erat, ſcripſit Anno Chriſti MCVI. Anonymus quidam, ſed ſynchronus, Tomo VI. Rer. Italicarum. Porro quàm prolixis ac religioſis caeremoniis pia iſta ſpectacula peragerentur, & adhuc in Eccleſia Dei peragantur, ignotum minime eſt Eruditis. Attamen qualis hic ritus antiquis Seculis fuerit, ante oculos Lectorum ſiſtere ſtatui, hoc eſt, evulgare Ordinem a Romana Eccleſia olim praeſcriptum atque adhibitum ad dedicandam Baſilicam. Illum e vetuſtiſſimo Sacramentario MSto, adſervato in Bibliotheca Eminentiſſimi & ampliſſimi Cardinalis Petri Othoboni, Sanctae Romanae Eccleſiae Vicecancellarii, deſcripſit olim doctiſſimus vir & Monachus Benedictus Bacchinius, & mihi vivens tradidit.

Ordo Romanus ad dedicandam Baſilicam.

„ PRimitus vadit Epiſcopus, indutus veſtibus ſacris ad Eccleſiam, vel ad locum, ubi Reliquiae repoſitae ſunt, & facit Letaniam, & dat Orationem hanc: *Auſer a nobis*, *Deus*, *&c. Fac nos Sanctorum tuorum*, *Deus &c.* Poſtea ponit Reliquias in Patena, & porrigit eas Presbyteris in ulnas ſuas ſuper ſindonem, quam habent in collo ligatam; & cooperit illas: & exeunt pſallendo, cum jocunditate exhibentes & cum gaudio. Et pergunt ad Eccleſiam novam, ubi recludi debent Reliquiae. Et antequam Pontifex introëat in Eccleſiam, Diaconus recludatur in ipſa. Et illuminentur duodecim Candelae in circuitu Eccleſiae. Et induat ſe veſtimentis ſacris. Et quum venerit ad oſtium Eccleſiae, percutiens ter ſuper liminare cum (a) Cambuttâ ſuâ, dicens antiphonam iſtam: *Tollite portas &c.* Reſponſum det Diaconus intro. *Quis eſt iſte Rex gloriae?* Iterum Pontifex ſimiliter dicat, & Diaconus ut ſupra uſque tertia vice: *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriae.* Reſpondeat: *Deo gratias*. Et aperto oſtio, intrans Eccleſiam cum Miniſtris duobus vel tribus, dicat: *Pax huic domui*. Reſpondeatur: *Amen*. Et clauditur oſtium Eccleſiae. Deinde incipit Clerus Letaniam. Et quum venerit Sacerdos ante Altare, proſternat ſe cum Miniſtris ſuper ſtramenta, uſque dum dicat Schola: *Agnus Dei*. Ut autem ſurrexerint ab oratione; dicat Pontifex excelſa voce: *Oremus*. Et dicat Diaconus: *Flectamus Genua*. Poſtquam oraverint, dicatur: *Levate*. Et tunc ſequatur

„ Ora-

(a) Cambutta, *Cambuta*, *Cambuca*, *Gambutta*, *Baculus incurvatus*, *Virga Paſtoralis Epiſcoporum*, inquit Du-Cangius in Gloſſario Med. Latinitat. pag. 696.

„ Oratio: *Magnificare, Domine Deus*
„ *noſter &c.* Deinceps Pontifex a ſi-
„ niſtro angulo ab oriente incipiat
„ ſcribere per pavimentum cum Cam-
„ butta ſua Alfavetum uſque in de-
„ xtrum angulum orientalem. Inci-
„ piens igitur ſimiliter de dextro
„ angulo orientali Alfavetum ſcribat
„ uſque in ſiniſtrum angulum occi-
„ dentis. Deinde veniens ante Eccle-
„ ſiam dicat: *Deus in adjutorium*
„ *meum intende*, cum *Gloriâ*, abſque
„ *Alleluja*. Inde benedicat ſalem &
„ aquam cum cinere mixtam, & di-
„ cat hanc Orationem: *Exorcizo te,*
„ *Creatura aquae. Deus qui ſalutem*
„ *humani generis &c.*

Sequitur Exorciſmus ſalis:

„ E*Xorcizo te, Creatura ſalis, per*
„ *Deum vivum, per Deum ſan-*
„ *ctum, per Deum totius Creaturae,*
„ *qui te per Heliſaeum Prophetam in*
„ *aquam mitti juſſit, ut ſanaretur ſte-*
„ *rilitas aquae; qui per Apoſtolum*
„ *Paulum dicere dignatus eſt: Sit cor*
„ *veſtrum ſale conditum. Ideoque effice-*
„ *re ſal exorcizatum ad evacuandum*
„ *& expellendum inimicum, omnemque*
„ *virtutem & putredinem, in nomine*
„ *Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui &c.*
„ Et miſcet ſalem cum cinere. Fa-
„ cit exinde crucem ſuper ipſam a-
„ quam, dicens: *Exorcizo te Crea-*
„ *tura aquae*. Deinde ponit vinum
„ in ipſa aqua benedicta, dicens:
„ *Omnipotens ſempiterne Deus, creator*
„ *& conſervator &c.* Inde faciat
„ crucem digito ſuo cum ipſa aqua
„ in dextera parte Altaris, & per
„ quatuor cornua. Inde cum hyſſopo
„ adſpergat Altare in circuitu ſe-
„ ptem vicibus canendo antiphonam:
„ *Aſperges me hyſſopo*, cum Pſalmo
„ *Miſerere mei Deus &c.* Tunc eat
„ in circuitu Eccleſiae per parietes
„ ſpargendo, de dextera parte inci-
„ piens, uſque dum veniens ante
„ Altare, ſpargat iterum in circuitu
„ Eccleſiae, antiphonam cantando:
„ *Exſurgat & diſperdat &c.* cum
„ Pſalmo ipſo. Iterum veniens ante
„ Altare, ſpargat in circuitu Eccle-
„ ſiae, antiphonam canendo: *Qui*
„ *habitat &c.* cum ipſo Pſalmo. Et
„ mittat ex Miniſtris & Clericis
„ duos vel tres, qui extrinſecus Ec-
„ cleſiae parietes una vice pſallentes
„ ſpargant. Iterum ipſe Pontifex
„ eat de Altari, ſpargendo per me-
„ dium Eccleſiae in longum & in
„ latum, crucem faciendo, & per
„ omne pavimentum ſpargendo, cum
„ antiphona: *Domus mea &c.* cum
„ verſu: *Narrabo nomen tuum &c.* &
„ cum *Gloriâ*. Et quum veniens in
„ medium Eccleſiae, dicat: *Oremus*.
„ Et Diaconus dicat: *Flectamus ge-*
„ *nua. Levate.* Et dicat Pontifex
„ Orationem: *Deus, qui loca nomini*
„ *tuo &c.* Iterum dicat excelſa vo-
„ ce: *Oremus*, & Diaconus, ut ſupra:

Conſecratio.

„ D*Eus, ſanctificationum omnipo-*
„ *tens dominator &c.* Tunc eat
„ ante Altare canendo antiphonam:
„ *Introibo ad Altare &c.* cum Pſal-
„ mo: *Judica me Deus &c.* Tunc fa-
„ ciat (a) maltam de calce, & te-
„ gula, cum aqua benedicta, & po-
„ ſtea ipſam aquam, quae remanet
„ fundat ad baſim Altaris. Et ex-
„ tergatur Altare de linteo. Poſtea
„ offerat incenſum, & mittat oleum
„ ſuper Altare, in medio crucem
„ fa-

(a) Malta, *Caementum, Mortier*, apud eumdem Du-Cangium pag. 370. Hac ſignificatione vocabulum iſtud *Malta* in Italicum noſtrum Idioma jamdudum invectum fuit.

„ faciens, & ſuper quatuor cornua,
„ cum antiphona: *Erexit Jacob lapi*
„ *dem &c. Quàm dilecta &c.* Et un-
„ guat manu ſua totum illud Alta
„ re. Alius verò Sacerdos faciat in
„ cenſum in circuitu Altaris. Ex-
„ pleto Pſalmo, mittat iterum o-
„ leum, ſicut prius canendo anti-
„ phonam: *Aedificavit Moyſes &c.*
„ cum Pſalmo: *Dominus noſter &c.*
„ Et mittat chriſma ſuper Altare,
„ cum antiphona: *Ecce odor filii*
„ *mei &c.* & Pſalmo *Fundamenta &c.*
„ Deinde in circuitu Eccleſiae per
„ parietes de dextro uſque in dex-
„ trum faciat cruces cum pollice de
„ chriſmate in duodecim locis, di-
„ cens: *Sanctificetur hoc Templum in*
„ *nomine Patris &c.* Inde faciens
„ crucem incenſi ſuper Altare, dicat
„ hanc Orationem ſuper Altare;
„ *Dei Patris omnipotentis miſericor-*
„ *diam &c.* Iterum dicat: *Oremus;*
„ & Diaconus, ut ſupra. *Deus omni-*
„ *potens, in cujus honore Altare hoc*
„ *ſub invocatione &c.* Deinde dicat
„ antiphonam iſtam: *Confirma hoc*
„ *Deus &c.* adjungens *Gloria Pa-*
„ *tri &c.* Inde benedicat tabulas his
„ verbis ſuper Altare, dicens: *Per*
„ *illud propitiatorium, quod ſe in Al*
„ *tare Crucis pro nobis redimendis ob-*
„ *tulit immolandum, cujus praefigura-*
„ *tione Patriarcha Jacob lapidem hunc*
„ *erexit in titulum, quo fieret ſacrifi-*
„ *cium, ut portae caeli deſuper aperi-*
„ *retur oraculum, ſuppliciter tibi,*
„ *Domine, preces fundimus, ut metal-*
„ *li hujus expoliti materiem, ſupernis*
„ *ſacrificiis imbuendam, ipſe tuae do-*
„ *tare ſanctificationis ubertate praeci-*
„ *pias, qui quondam lapideis Legem*
„ *ſcripſit in tabulis. Per &c.* Poſt *A*
„ *men,* dicat: *Deus omnipotens, uni-*
„ *verſarum rerum rationabilis arti-*
„ *fex &c.* Alia: *Domine, ſancte pa-*
A „ *ter, omnipotens aeterne Deus, cle-*
„ *mens & propitius &c.* Praefatio
„ excelſa voce: *Surſum corda:* Re-
„ ſpondeatur: *Habemus &c. Gratias*
„ *agamus Domino Deo noſtro.* Reſpon-
„ deatur: *Dignum & juſtum eſt;*
„ uſque ad *aeterne Deus, qui poſt of-*
„ *fendicula lapſus &c.* ut in Pontifi-
„ cali. *Adſit igitur redemtionis tuae*
B „ *ineffabilis pietas, & ſuper hos lapi-*
„ *des opera tuae benedictionis infunde,*
„ *ut, te largiente referat praemium*
„ *quiſquis intulerit votum. Qui te*
„ *ergo angularem lapidem & ſaxum*
„ *ſine manibus nominari ipſe voluiſti,*
„ *tu lapides iſtos, divinis cultibus ap-*
„ *paratos, benedic atque ſantifica, &*
„ *ſacri hujus myſterii ſicut inſtitutor,*
C „ *ita etiam ſanctificator appare.* De-
„ inde tenentibus Subdiaconis vel
„ Acolytis linteamina, vel omnia
„ ornamenta Eccleſiae, ſeu vaſa ſa-
„ cra, quaecumque ad cultum Dei
„ & Eccleſiae pertinere videntur,
„ benedicit ea Pontifex ſicut in Sa-
„ cramentario continetur. Ipſis com-
„ pletis, egreditur Epiſcopus, & dat
D „ Orationem ante oſtium: *Deus, qui*
„ *in omni loco dominationis tuae dedi-*
„ *cationis adſiſtis &c.* Ipsâ finitâ ſu-
„ ſcipit ipſas Reliquias a Presbyte-
„ ro, & portat eas cum honore,
„ laudes decantando, cum cruce &
„ thuribulis, & luminibus multis ad
„ Altare intus in Eccleſia; & ponit
„ ſuper Altare novum, & extenſo
E „ velo inter eas, & Populum; re-
„ condit ipſe Pontifex manu ſua
„ ipſas Reliquias in loco Altaris, ca-
„ nendo: *Exultabunt Sancti in Glo-*
„ *ria &c.* cum Pſalmo: *Cantate Do-*
„ *mino &c.* Et antequam recludan-
„ tur, ponit chriſma intus in con-
„ feſſionem per angulos quatuor in
„ cruce, ita dicendo: *In nomine Pa-*
„ *tris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

„ *Pax*

A „ *Pax tibi*. Reſpondetur: *Et cum*
„ *ſpiritu tuo*. Deinde ponit tres por-
„ tiones Corporis Domini intus con-
„ feſſionem, & tres de incenſo. Et
„ recluduntur Reliquiae intus in con
„ feſſione. Et dum recluduntur, can-
„ tatur antiphona: *Super Altare Dei*
„ *ſedes accepiſtis. Intercedite pro &c.*
„ Et accipiens tabulam, quae ſuper
B „ Reliquias poni debet, antea con-
„ firmat eam ſubtus cum chriſmate,
„ dicendo, ut ſupra: *In nomine Pa-*
„ *tris &c.* Et ponit tabulam ſuper
„ Reliquias, & dat Orationem hanc:
„ *Deus, qui ex omni....... Sancto-*
„ *rum &c.* Deinde linit eam cum
„ calce, quae fuerat praeparata; &
„ poſtquam fuerit linita, faciat cru-
C „ cem deſuper cum chriſmate, di-
„ cendo, ut ſupra. Et faciat crucem
„ ſimiliter cum chriſmate per qua-
„ tuor angulos Altaris deſuper, di-
„ cendo ut ſupra. Et tunc velat Al-
„ tare, & dat Orationem hanc: *De-*
„ *ſcendat, quaeſumus, Domine, Deus*
„ *noſter &c.* Inde verò revertitur Pon-
„ tifex in Sacrarium cum Ordinibus
D „ ſacris, & induit ſe veſtimentis a-
„ liis ſolemnibus, & iterum veſtiun-
„ tur Altaria vel Eccleſiae, & ac-
„ cenduntur luminaria. Hoc peracto
„ canit Schola antiphonam ad In-
„ troitum. Et procedit Pontifex de
„ Sacrario cum Ordinibus ſacris, ſi-
„ cut conſuetudo eſt. Et poſt *Kyrie*
„ *eleiſon* dicit *Gloria in excelſis*. Et
E „ compleatur Miſſa ordine ſuo, ſi-
„ cut in Sacramentario continetur;
„ & per totam ebdomadam Miſſa pu-
„ blica in ipſa Eccleſia celebretur,
„ uſquedum octo dies completi ſunt.

„ Canon de aedificanda Eccleſia.

„ NEmo Eccleſiam aedificet, an
„ tequam Civitatis Epiſcopus
„ illuc veniat, & ibidem crucem
„ figat publice, & ante praefiniat
„ qui aedificare vult, quid ad lumi-
„ naria, & ad cuſtodiam & ſtipen-
„ dia cuſtodum, & ad ſuppletionem
„ neceſſitatum Presbyteri, dotemque
„ Eccleſiae ſufficiat atque pertineat.
„ Et factà donatione ſic domum ae-
„ dificet.

„ Poſtquam ergo Epiſcopus cru-
„ cem in locò, in quo Altare fabri-
„ candum eſt, fixerit, tunc aſpergat
„ aquâ locum benedictâ, hanc ca-
„ nendo antiphonam: *Signum ſalutis*
„ *pone &c.* cum Pſalmo *Quàm di-*
„ *lecta &c.* uſque in finem. Finito
„ Pſalmo dicat Epiſcopus hanc Ora-
„ tionem pro conſervatione loci:
„ *Domine Deus, qui licèt caelo &*
„ *terrâ non capiaris, domum tamen*
„ *tibi in terra fieri juſſiſti, in qua*
„ *nomen tuum jugiter invocaretur:*
„ *hunc locum, Beatae Mariae ſemper*
„ *Virginis, omniumque Sanctorum tuo-*
„ *rum intercedentibus meritis, intuitu*
„ *viſita & vide, & illum ad fabri-*
„ *candum elige, eumque infuſione tuae*
„ *gratiae caeleſtis ab omni inquina-*
„ *mento purifica, purificatumque con-*
„ *ſerva. Et qui dilecti tui David de-*
„ *votionem in filii ſui Salomonis opere*
„ *compleſti, tu famuli tui N. in hoc*
„ *opere, ita precamur, vota perfice,*
„ *ut illud, te inſpirante incipiat, te*
„ *adjuvante perficiat, ſuique laboris*
„ *praemium in Terra conſequatur vi-*
„ *ventium. Aufugiant ergo hinc juben-*
„ *te te, Deus, omnes nequitiae ſpiri-*
„ *tuales; & cum fraudibus ſuis cunctâ*
„ *Diaboli turmâ tuâ virtute depulſa,*
„ *reſurgat heic Eccleſiae tuae pura*
„ *ſimplicitas, & amabilis tibi innocen-*
„ *tiae candor, ſicque hunc locum per*
„ *unigeniti filii tui Domini noſtri Jeſu*
„ *Chriſti dilectionem ...... tibi. Spi-*
„ *ritus Paracliti vere foecunda gratiſ-*
„ *ſimo,*

„ *ſimo, ut quicumque heic pro ſuis ne-*
„ *ceſſitatibus auribus tuae benignitatis*
„ *ingerit vota, votorum ſuorum conſe-*
„ *quatur effectum.*

„ De Oratorio.

„ QUi in domo ſua Oratorium „ habuerit, orare ibi poteſt. „ Tamen non audeat in eo ſacras „ facere Miſſas, ſine permiſſione E- „ piſcopi loci illius. Quod ſi fece- „ rit, domus illius Fiſci juribus ad- „ dicatur, & ab Epiſcopo diſtrictà „ poenitentià coërceatur. Comes, qui „ haec Epiſcopo morante cognovit, „ & non prohibuit, librâ auri mul- „ tabitur, & ab Epiſcopo loci illius „ canonicam ſuſcipiat excommuni- „ cationem, & excluſionem.

„ Denuntiatio, quum Reliquiae San- „ ctorum ponendae ſunt in Atrium.

„ D*ilectiſſimi fratres, inter cetera* „ *virtutum ſolemnia, quae ad* „ *gloriam pertinent Jeſu Chriſti Domi-* „ *ni noſtri; hoc quoque ſuis praeſtitit* „ *Martyribus, qui pro nominis ejus* „ *confeſſione morte ſuſceptâ caeleſtia* „ *praemia meruerunt, ut Fidelium vo-* „ *tis eorum praeclaris Reliquiis collo-* „ *catis, integritas ſacri Corporis eſſe* „ *credatur. Et ideo commonemus dile-* „ *ctionem veſtram, quoniam illa .....* „ *N. illo loco N. Reliquiae Sancti N.* „ *Martyris collocandae ſunt, ut ve-* „ *ſtram praeſentiam nobis commonenti-* „ *bus non negetis.*

„ In praeparando ſe ad divinum „ officium Epiſcopus dicat hanc O- „ rationem: *Virtutum caeleſtium Deus,* „ *de cujus gratiae rore deſcendit, ut* „ *ad miniſteria tua purgatis ſenſibus* „ *accedamus, praeſta, quaeſumus, ut* „ *in eorum traditione ſolempniter cele-*

A „ *branda tibi placitum deſeramus ob-* „ *ſequium: per &c.* Item de eodem: „ *Deus, qui ad ineffabilis obſervan-* „ *tiam ſacramenti, famulorum tuorum* „ *praeparas voluntates, donis tuis cor-* „ *da noſtra purifica, ut quod ſancta eſt* „ *devotione tractandum, ſinceris menti-* „ *bus exſequamur: per &c.*

B „ Ordo ad benedicendum Eccleſiam.

„ PRimum veniat Epiſcopus indu- „ tus veſtimentis ſacris. Simili- „ ter & Clerus, ad tentorium, in „ quo Reliquiae praeteritâ nocte cum „ vigiliis fuerunt. Fiantque ibi Le- „ taniae: *Kyrie eleiſon. Chriſte audi* „ *nos. Salvator Mundi adjuva nos.*
C „ *Sancte Andrea, ora &c.* uſque: *Pro-* „ *pitius eſto. Parce &c. Ab omni ma-* „ *lo libera. Ab inſidiis Diaboli libe-* „ *ra. Ab omni temptatione diabolica* „ *libera. Ab ira tua libera. Ab omni* „ *immunditia cordis & corporis libe-* „ *ra. Per Nativitatem tuam libera.* „ *Per Crucem tuam libera. Per Paſſio-* „ *nem tuam libera. Per Mortem tuam*
D „ *libera. Per Reſurrectionem tuam li-* „ *bera. Per Adventum Spiritus Sancti* „ *Paracliti libera. In die Judicii li-* „ *bera. Peccatores te rogamus. Ut pa-* „ *cem nobis dones, te rogamus. Ut ſa-* „ *nitatem nobis dones, te rogamus. Ut* „ *terris temperiem bonam nobis dones,* „ *te rogamus. Ut fruges terrae nobis* „ *dones, te rogamus. Ut ſpatium poe-*
E „ *nitentiae nobis dones, te rogamus.* „ *Ut remiſſionem peccatorum noſtrorum* „ *nobis dones, te rogamus. Ut gratiam* „ *Spiritus Sancti nobis clementer in-* „ *fundere digneris, te rogamus. Ut* „ *Donum Apoſtolicum, & omnes Ordi-* „ *nes Eccleſiaſticos in ſancta Religione* „ *conſervare digneris. te rogamus. Ut* „ *Eccleſiam tuam ſublimare digneris,* „ *te rogamus. Ut domum iſtam, ad*

„ *honorem nominis tui factam regalem* A
„ *Aulam tibi Deo vero, conſervare di-*
„ *gneris, te rogamus. Ut nos exaudi-*
„ *re digneris, te rogamus. Ut ad pro-*
„ *miſſum Gloriae tuae praemium nos*
„ *perducere digneris, te rogamus. A-*
„ *gnus Dei qui tollis peccata Mundi,*
„ *parce nobis &c.* Orationem hanc E-
„ piſcopus ante tentorium dicat: *O-*
„ *remus; Aufer a nobis, Deus, ini-* B
„ *quitates noſtras, ut ad Sancta San-*
„ *ctorum purificatis mereamur mentibus*
„ *introire &c. Fac nos, Deus, Sancto-*
„ *rum tuorum tibi ſpecialiter dicata*
„ *membra contingere, quorum cupimus*
„ *patrocinia inceſſanter habere: per &c.*
„ Sequitur Exorciſmus ſalis: *E-*
„ *xorcizo te, Creatura ſalis &c.* Be-
„ nedictio ſalis: *Immenſam clementiam* C
„ *tuam &c.* Exorciſmus aquae: *E-*
„ *xorcizo te, Creatura aquae &c.* Be-
„ nedictio aquae: *Deus qui ad ſalu-*
„ *tem humani generis &c. Deus invi-*
„ *ctae virtutis &c.* Heic mittat ſal
„ in aqua. Benedictio ſalis & aquae
„ pariter. Tunc elevat ipſas Reli-
„ quias in feretro cum honore &
„ laudibus, cum cruce & thuribulis D
„ & luminaribus. Et exſtant pſal-
„ lentes antiphonam iſtam: *Surgite,*
„ *Sancti, de manſionibus veſtris.* Alia
„ Antiphona: *Cum vera jocunditate e-*
„ *xibitis &c.* donec perveniant ad o-
„ ſtium Eccleſiae. Primitus verò an-
„ tequam introëat Pontifex Eccle-
„ ſiam, Diaconus recludatur in ipſa.
„ Et illuminentur duodecim Cande- E
„ lae per circuitum ejus. Stante E-
„ piſcopo cum cetero Clero prae fo-
„ ribus Eccleſiae, imponat antipho-
„ nam hanc: *Tollite portas &c.* Pſal-
„ mus: *Domini eſt terra &c.* Et cir-
„ cumeant Eccleſiam, eamdem anti-
„ phonam per ſingulos verſus repe-
„ tentes, uſquedum Pontifex primo
„ aquam benedictam adſpergat forin-

„ ſecus parietes Eccleſiae. Tunc ve-
„ niens ante oſtium dicat: *Oremus.*
„ Et Diaconus: *Flectamus genua. Le-*
„ *vate.* Sequitur Oratio: *Omnipotens*
„ *ſempiterne Deus, qui in omni loco &c.*
„ Hoc finito accedat Pontifex ad o-
„ ſtium, percutiens cum Cambutta
„ ſua ſuper liminare ſemel, & dicit:
„ *Tollite portas principes &c.* Cui Dia-
„ conus de intus reſpondeat dicens:
„ *Quis eſt iſte &c.* Econtra Pontifex
„ reſpondendo addat haec: *Dominus*
„ *fortis & potens. Dominus fortis in*
„ *praelio.* Et recedens ab oſtio, cir-
„ cumeat ipſam Eccleſiam cum Cle-
„ ro, aquam ſpargendo, & cantetur:
„ *In circuitu tuo, Domine &c.* Tunc
„ iterum veniens ante oſtium dicat:
„ *Oremus.* Et Diaconus: *Flectamus*
„ *genua;* poſtea *Levate.* Oratio: *Om-*
„ *nipotens ſempiterne Deus, qui per*
„ *Filium tuum &c.* Poſt hoc accedens
„ percutit ſecundo ſuper liminare, &
„ dicit: *Dominus fortis & potens &c.*
„ Deinde circumeat iterum Eccleſiam,
„ aquam ſpargendo, & canendo: *Fun-*
„ *data eſt Domus Domini &c. Benedic,*
„ *Deus, Domum iſtam.* Et quum ve-
„ nerit ante oſtium, dicat: *Oremus.*
„ Et Diaconus: *Flectamus genua.*
„ Poſt: *Levate.* Et Sacerdos dicat
„ Orationem hanc: *Omnipotens & mi-*
„ *ſericors Deus, qui Sacerdotibus &c.*
„ *Angeli pacis ingreſſus &c.* Tunc ac-
„ cedens ad oſtium, percutiat tertio
„ ſuper liminare Eccleſiae, ac repe-
„ tat praedictum verſiculum: *Tollite*
„ *portas &c.* Et Diaconus: *Quis eſt*
„ *iſte &c.* Et reſpondeat Pontifex:
„ *Dominus virtutum ipſe eſt Rex Glo-*
„ *riae &c.* adjiciens: *Aperi.*
„ Tunc ſtatim oſtio aperto intrans
„ in Eccleſiam cum Miniſtris duo-
„ bus vel tribus, & cum Manſiona-
„ rio & Acolytho dicit: *Pax huic*
„ *Domui,* tribus vicibus. Reſponde-
tur:

A „ tur: *Amen.* Et claudatur oſtium
„ Eccleſiae. Deinde incipit Clerus
„ ſoris Letaniam, Sacerdotibus fere-
„ trum tenentibus, uſquedum Pon-
„ tifex Altare & omnia inſtrumenta
„ Altaris ſanctificet. Et quum vene-
„ rit Pontifex ante Altare, proſter-
„ nat ſe cum Miniſtris ſuper ſtra-
„ mento. Et fiant ibi Letaniae, u-
B „ ſquedum dicit Schola: *Agnus Dei,*
„ *qui tollis peccata &c.* Finitis verò
„ Letaniis, quum ſurrexerit Ponti-
„ fex ab Oratione, veniens ante Al-
„ tare, non dicit: *Dominus vobiſcum,*
„ ſed ſtatim: *Oremus* excelsâ voce.
„ Et Diaconus. *Flectamus genua. Le-*
„ *vate.* Et dicit Epiſcopus Oratio-
„ nem hanc: *Magnificare, Domine*
C „ *Deus &c.* Deinde incipit Pontifex
„ de ſiniſtro angulo Eccleſiae ab o-
„ riente ſcribere per pavimentum
„ cum Cambuttâ ſuâ Alfabetum, u-
„ ſque in dextrum angulum occiden-
„ talem. Incipienſque ſimiliter ite-
„ rum de angulo orientali, Alfabe-
„ tum ſcribat uſque in ſiniſtrum an-
„ gulum occidentalem. Interim ca-
D „ nant, qui cum eo ſunt, haec: *O*
„ *quàm metuendus eſt, &c.* cum Can-
„ tico: *Benedictus Dominus Deus I-*
„ *ſraël &c.* cum *Gloria*. Deinde ve-
„ niat ante Altare, & dicat: *Deus*
„ *in adjutorium &c.* cum *Gloria*, ab-
„ ſque *Alleluja*. Deinde benedicat a-
„ quam, & ſal, dicens: *Exorcizo*
„ *te, Creatura ſalis &c. Rogamus &*
E „ *obſecramus &c.* Alia: *Virtutis tuae*
„ *invictam fortitudinem &c.* Item a-
„ lia: *Domine Deus pater omnipotens,*
„ *benedic &c.* Exorciſmus aquae: *E-*
„ *xorcizo te, Creatura aquae &c. Do-*
„ *mine Deus pater omnipotens, ſtitu-*
„ *tor omnium elementorum &c.* Bene-
„ dictio cineris: *Omnipotens ſempiter-*
„ *ne Deus, parce metuentibus &c. tu-*
„ *telam percipiant; per &c.* Tunc

„ miſcetur ſal & cinis. Et faciat E-
„ piſcopus ter inde crucem ſuper a-
„ quam, & dicat: *Haec commixtio &c.*
„ *Oremus. Deus invictae virtutis &c.*
„ Deinde vinum ponat in ipſam a-
„ quam & dicat: *Fiat commixtio &c.*
„ Praefatio: *Dominum omnipotentem,*
„ *fratres cariſſimi &c.* Benedictio a-
„ quae cum vino mixtae: *Omnipotens*
„ *ſempiterne Deus, creator & conſer-*
„ *vator &c.* Tunc ingrediens Epiſco-
„ pus ad Altare primò cum pollice
„ ſuo de ipſa aqua ſancta facit cru-
„ cem in medio Altaris, dicens:
„ *Sanctificetur hoc Altare, in nomine*
„ *Patris &c.* Reſpondetur: *Amen.*
„ *Pax tecum.* Reſpondetur: *Et cum*
„ *ſpiritu tuo.* Deinde in dextra par-
„ te: tunc in ſiniſtra per quatuor
„ cornua Altaris. Et cum hyſſopo
„ adſpergat ipſum Altare ſeptem vi-
„ cibus, aquâ ſanctâ conſpargendo
„ parietes, incipiendo a dextra parte
„ orientis, uſquedum redeat in o-
„ rientem; & primo circuitu cantat
„ eamdem antiphonam: *Aſperges me &c.*
„ cum Pſalmo *Miſerere &c.* Alia an-
„ tiphona: *Similabo eum viro ſapien-*
„ *ti, qui aedificavit domum ſuam ſu-*
„ *pra petram.* Secundo autem circui-
„ tu antiphona: *Exſurgat Deus, &*
„ *diſſipentur inimici ejus &c.* cum ipſo
„ Pſalmo. Alia antiphona: *Tu Deus*
„ *univerſorum,* cum verſu, *Tu Deus,*
„ *cui humilium ſemper & manſuetorum*
„ *placuit deprecatio.* Tertio circuitu
„ antiphona: *Qui habitat &c.* cum
„ ipſo Pſalmo. Alia antiphona: *Haec*
„ *eſt Domus Domini &c.* Deinde ſpar-
„ gat per medium Eccleſiae in lon-
„ gum & latum, faciens crucem ſu-
„ per omne pavimentum, cantans
„ antiphonam: *Domus mea &c.* cum
„ verſu: *Narrabo nomen tuum &c.*
„ & cum *Gloria Patri &c.* Qua fini-
„ ta, in medio Eccleſiae, Pontifex

„ dicit: *Oremus*. Et Diaconus: *Flectamus genua*. Poſt paululum: *Levate*. Et ſic Pontifex dicit Orationem: *Deus, qui loca nomini tuo &c.* Iterum dicit: *Oremus*. Et Diaconus, ut ſupra. Et ſic ſequitur haec Oratio: *Deus ſanctificationum, omnipotens dominator &c.* In Conſecratione Baſilicae: *Surſum corda &c.* Sequitur haec Praefatio: *Hanc quoque Baſilicam in honorem ſanctae & victorioſiſſimae Crucis, & Sancti illius, ſacris myſteriis inſtitutam, clementiſſime dedica &c.*

„ In Dedicatione excelſa voce:

„ *PEr omnia ſecula ſeculorum*. Reſpondetur: *Amen: Dominus vobiſcum*. Reſpondetur: *Et cum ſpiritu tuo. Domine ſancte pater, omnipotens aeterne Deus, adeſto precibus &c. Deſcendat quoque in hanc Eccleſiam tuam, quam ſub invocatione ſancti nominis tui, in honorem ſanctae Crucis, in qua coaeternus tibi Filius tuus Dominus noſter Jeſus Chriſtus pro redemptione Mundi pati dignatus eſt, & Sancti Martyris tui N. indigni conſecramus &c.* Hac expleta, eant ante Altare, & dicat Schola antiphonam: *Introibo ad Altare Dei*. Pſalmus: *Judica me Deus*. Tunc facit maltam de calce, & tegulam cum ipſa aqua benedicit, ad occludendas Sanctorum Reliquias in locum Altaris; & reſervetur ad tempus. Et poſtea ipſam aquam, quae remanet, fundat ad baſim Altaris. Et a Diacono, vel Presbyteris extergatur Altare linteo. Poſtea Pontifex deferat incenſum ſuper Altare, & dicit Schola hunc verſiculum. *Dirigatur Domine &c.* Tunc de oleo ſanctificato facit Pontifex crucem „ in medio Altaris, & per quatuor Altaris angulos, ut ſupra, dicendo: *Sanctificetur hoc Altare, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Reſpondetur: *Amen. Pax tecum*. Reſpondetur. *Et cum ſpiritu tuo*. Et dicat antiphonam: *Erexit Jacob &c.* cum Pſalmo: *Quàm dilecta &c.* Item aliam antiphonam: *Manè ſurgens &c.* Et unguat manu ſua totum illud Altare de oleo ſancto, ſemper incenſum in circuitu ipſius Altaris alio Sacerdote ferente. Poſt expletum Pſalmum, mittat iterum oleum ſicut prius, & cantet antiphonam: *Aedificavit Moyſes &c.* Hoc facto ſuſcipiat chriſma, & faciat ſimiliter crucem, ſicut ſupra, & cantet antiphonam: *Unxit &c. Ecce odor filii mei, ſicut &c.* cum Pſalmo *Fundamenta &c.* Et interea alius Sacerdos in circuitu Altaris ſemper faciat incenſum. Deinde in circuitu Eccleſiae vadat Pontifex, & faciat crucem per parietes cum pollice ſuo de ipſo chriſmate in duodecim locis, primo in dextera parte, & in circuitu, dicens per ſingulas cruces: *Sanctificetur hoc Templum in nomine Patris &c.* Reſpondetur: *Amen. Pax tecum*. Reſpondetur: *Et cum ſpiritu tuo*. Et ſolus interim dicat antiphonam: *Sanctificavit Dominus tabernaculum ſuum*. Alia antiphona: *Lapides pretioſi &c.* cum Pſalmo: *Lauda Hieruſalem &c.* Tunc iterum vadent ad Altare. Et offerat ibidem incenſum. Antiphona: *Ecce odor &c.* Praefatio in Conſecratione Altaris: *Dei Patris &c.* In Dedicatione: *Oremus*. Et Diaconus: *Flectamus &c.* Deinde ſequitur Conſecratio: *Deus omnipotens, in cujus honore &c.* Deinde dicit excelſa

A „ voce uſque *Aeterne Deus*. *Et ut*
„ *propenſiori curâ &c. Domine ſancte*
„ *pater, omnipotens aeterne Deus cle-*
„ *mens & propitius &c. Majeſtatem*
„ *tuam Deus &c.* Deinde dicit anti-
„ phonam iſtam: *Confirma hoc Deus &c.*
„ cum *Gloria*. Deinde inunguat oleo
„ ſancto. & benedicat tabulam ſu-
„ per Altare. dicens hanc Praefatio-
„ nem: *Lapidem hunc, fratres dile-*
B „ *ctiſſimi &c.* Benedictio tabulae: *O-*
„ *remus Deum omnipotentem, fratres*
„ *dilectiſſimi &c. Exaudi nos, Deus*
„ *ſalutaris noſter, & precum noſtra-*
„ *rum &c. Supplices tibi Domine &c.*
„ Poſtea extollens vocem, publice
„ proclamet: *Deus omnipotens, uni-*
„ *verſarum rerum &c.* His expletis
C „ dicat Orationem in medio Eccle-
„ ſiae: *Habitator ſanctarum mentium,*
„ *Deus &c.*

„ Benedictio Baſilicae novae:

„ *Deus, qui ſuper myſticam pe-*
„ *tram &c.* Deinde teneant Sub-
„ diaconi & Acolythi linteamina,
D „ & omnia ornamenta Eccleſiae, ſeu
„ Vaſa ſacra, quaecumque ad cultum
„ Dei & Eccleſiae pertinere viden-
„ tur. Et benedicat ea Pontifex ju-
„ xta hunc morem: *Domine Deus*
„ *omnipotens, qui ab initio homini-*
„ *bus &c. Exaudi Domine preces no-*
„ *ſtras &c.* Alia *Deus, qui tibi di-*
„ *gne ſervientium &c.* Ad omnia Va-
E „ ſa, linteamina, & inſtrumenta in
„ uſum Eccleſiae: *Omnipotens ſempi-*
„ *terne Deus, Rex Regum &c.*

„ Benedictio ad omnia ornamenta in
„ uſum Eccleſiae, vel Altaris:

„ *Omnipotens & miſericors Deus, qui*
„ *ab initio & utilia &c.*

„ Item benedictio veſtimentorum Sa-
„ cerdotalium, ſive Leviticorum,
„ atque ſequentis Ordinis
„ Miniſtrantium.

„ *Domine Deus, pater omnipotens,*
„ *Rex &c.*

„ Benedictio Stolarum:

„ *Deus invictae virtutis &c.*
„ *Domine Deus omnipotens, qui ab*
„ *initio hominibus &c.*

„ Benedictio Corporalium:

„ *Omnipotens ſempiterne Deus, be-*
„ *nedic &c.* Alia: *Domine Deus, qui*
„ *jam ſanctificare &c.* Alia: *Clemen-*
„ *tiſſime Deus, cujus inenarrabilis vir-*
„ *tus &c.*

„ Praefatio Euchariſtialis, ideſt
„ Vaſculi, in quo Eucha-
„ riſtia reconditur:

„ *Oremus, fratres dilectiſſimi &c.*
„ Sequitur Benedictio: *Omnipotens*
„ *Deus, Trinitatis inſeparabilis &c.*

„ Benedictio Patenae:

„ *Conſecramus, ſantificamus hanc Pa-*
„ *tinam &c.* Praefatio ad Patinae
„ conſecrationem: *Oremus, fratres ca-*
„ *riſſimi &c.* Sequitur Oratio: *Omni-*
„ *potens ſempiterne Deus, qui lega-*
„ *lium &c.* Inde facit ſignum Crucis
„ de Chriſmate ſancto ſuper Pati-
„ nam, dicens: *Conſecrare &c.*

„ Praefatio Calicis:

„ *Oremus, dilectiſſimi fratres &c.*
„ Et facit Crucem de Chriſmate ſu-
„ per

A „ per ipſum Calicem. Oratio: *Omni-*
„ *potens ſempiterne Deus, manibus no-*
„ *ſtris &c.*

„ Benedictio Crucis:

„ Primitus fiat benedictio Salis & „ Aquae. Poſtea Litaniae. Deinde „ ſequitur Oratio: *Benedic, Domine* „ *Jeſu Chriſte, hanc Crucem tuam &c.* „ *Rogamus te, Domine ſancte pater,* „ *omnipotens aeterne Deus, ut digne-* „ *ris &c.* Deinde dicat altâ voce: „ *Per omnia ſecula ſeculorum.* Reſpon- „ deatur. *Amen. Dominus vobiſcum.* „ Reſpondetur: *Et cum ſpiritu tuo.* „ *Domine ſancte pater, omnipotens ae-* „ *terne Deus, cujus ſanctum & terri-* „ *bile nomen inter &c.* Alia: *Roga-* „ *mus te, Domine, ſuppliciter &c.* „ Alia: *Te, Domine, quaeſumus, qui* „ *das animabus &c.* Alia: *Deus, qui* „ *beatae Crucis patibulum &c.* Alia: „ *Sanctifica, Domine Jeſu Chriſte iſtud* „ *ſignaculum &c.* heic adſpergat eam „ aquâ ſanctâ, addendo odorem in- „ cenſi.

„ Benedictio Crucis metallizatae:

„ *Deus excelſe Sabaot &c.*

„ Benedictio Thuribuli:

„ *Domine Deus, qui dum filios I-* „ *ſraël &c.* Alia: *Domine ſancte pa-* „ *ter, omnipotens aeterne Deus, qui* „ *in deſerto multitudinis &c.*

„ Benedictio Incenſi, vel
„ Thimiamatis:

„ *Deus omnipotens, Deus Abraham,* „ *Deus Iſaac &c.* Alia: *Domine Deus* „ *omnipotens, cui adſtat &c.* Alia: „ *Deus, qui Moiſi famulo tuo &c.*

„ Praefatio Conſecrationis Capſarum.

„ *Deus inaeſtimabilis &c.* Alia O- „ ratio: *Domine Deus omnipotens, qui* „ *ut malitiam inſani Populi &c.*

„ Oratio ad Accelerandum:

B „ *Domine ſancte, omnipotens aeterne* „ *Deus &c. Quaeſumus, omnipotens* „ *Deus &c.*

„ Praefatio Ciborii, ideſt um-
„ braculi Altaris:

„ *Oremus, fratres cariſſimi &c.* Con- „ ſecratio: *Omnipotens ſempiterne Deus,* C „ *qui fideli famulo tuo Moiſi &c.*

„ Praefatio minoris, vel Iti-
„ nerarii Ciborii.

„ *Oremus, dilectiſſimi &c.* Conſecra- „ tio: *Conſecrare & ſantificare digna-* „ *re, quaeſumus, ſancte pater omnipo-* „ *tens aeterne Deus, hoc conditorium* D „ *Sanctorum pignorum, ad recondenda* „ *in eo tuorum munera pretioſa San-* „ *ctorum, in Jeſu Chriſto Domino no-* „ *ſtro, qui &c.*

„ Praefatio tabulae Itinerariae:

„ *Deum omnipotentem, fratres dile-* „ *ctiſſimi &c.* Conſecratio: *Exaudi* E „ *nos, Deus noſter &c.* Et accipiens „ tabulam, adſpergat eam aquâ be- „ nedictâ, addens odorem incenſi, „ & confirmet eam cum Chriſmate „ in Crucem, ita dicendo: *In nomi-* „ *ne Patris & Filii & Spiritus San-* „ *cti.* Reſpondetur: *Amen. Pax te-* „ *cum.* Reſpondetur *Et cum ſpiritu* „ *tuo.*

„ Deinde

„ Deinde vadant ad eum locum, „ in quo Reliquiae praeteritâ nocte „ cum vigiliis ſervatae fuerunt, & „ ibi mutet Pontifex, ſi voluerit, „ veſtimenta ſua, & praeparet ſe ad „ Miſſam veſtimentis aliis ſolemni- „ bus. Deinde redeat ad oſtium Ec- „ cleſiae, ubi Letaniae vel laudes „ circa feretrum celebrantur. Et di- „ cat prae foribus hanc Orationem, „ ſignans oſtium & Eccleſiam: *Deus, „ qui ſacrandorum tibi auctor es mu- „ nerum &c.* Tunc portantes feretrum „ magno honore cum Reliquiis ſi- „ mul & Crucibus & luminaribus „ circumeant Eccleſiam, ſequente „ Clero, has antiphonas vel Reſpon- „ ſoria pſallendo, & Populo cum „ mulieribus & parvulis *Kyrie* de- „ cantante. Antiphona: *Ambulate „ Sancti Dei ad locum deſtinatum.* An- „ tiphona: *Plateae Hieruſalem gau- „ debunt.* Antiphona: *Ambulate San- „ cti Dei.* Antiphona: *Sanctificavit „ Hieruſalem Dominus.* Reſponſorium: „ *Sancti tui Domine.* Verſiculus: *Quo- „ niam pro eis ſit.* Reſponſorium: „ *Tradiderunt corpora ſua.* Verſicu- „ lus: *Iſti ſunt, qui &c.* Reſponſo- „ rium: *Sancti mei, qui in iſto &c.* „ Verſus: *Venite benedicti Patris &c.* „ Reſponſorium: *Exſultent Sancti &c.* „ Verſus: *Epulentur ex &c.* Reſpon- „ ſorium: *Fulgebunt Juſti &c.* Verſi- „ culus: *Juſti autem in perpetuum &c.* „ His ita per ordinem geſtis, quum „ redierit iterum ad oſtium Eccle- „ ſiae, facto ſilentio, habeat Ponti- „ fex verbum ad Plebem de honore „ Eccleſiaſtico & de pace venien- „ tium & redeuntium, & de Deci- „ mis vel oblationibus Eccleſiarum, „ & de Anniverſariâ ipſius Eccleſiae „ Dedicatione: & annuntiet tum Cle- „ ro quàm Populo. in cujus honore „ conſtructa & dedicata ſit Eccleſia „ vel etiam nomina Sanctorum ibi „ quieſcentium. Ipſe autem Domi- „ nus & conſtructor ipſius Eccleſiae „ admoneatur de dote illius, & qua- „ lem honorem vel curam Eccleſiae „ & Presbytero exhibere debeat. Il- „ lo autem profitente in omnibus i- „ ta ſe velle agere, Pontifex haec „ confirmari a Domino poſtulans, an- „ tequam intret Eccleſiam, dicat „ hanc Orationem: *Domum tuam, „ quaeſumus, Domine, clementer ingre- „ dere &c.* Tunc accipiat Pontifex „ feretrum cum Presbyteris, & in- „ grediendo dicat Schola antipho- „ nam: *Ingredimini benedicti &c.* Re- „ ſpondeatur: *Sancti Dei &c.* Ver- „ ſus: *Benedicta gloria de loco ſancto „ tuo &c.* Et quum intraverit, ex- „ tenſo velo inter Populum & Al- „ tare, Pontifex recondat Reliquias „ in Altari. Et Presbyteri, qui cum „ eo ſunt, cantent antiphonam: *E- „ xultabunt Sancti in Gloria &c.* cum „ Pſalmo: *Cantate Domino canticum „ novum &c.* Et antequam recludan- „ tur Reliquiae, dicat Pontifex hanc „ Orationem: *Deus, qui in omni lo- „ co &c.* Hac expletâ, chriſmate per „ confeſſionem per angulos quatuor „ in Cruce inungat, dicens: *In no- „ mine Patris & Filii & Spiritus „ Sancti.* Reſpondetur: *Amen. Pax „ tecum.* Reſpondetur: *Et cum ſpi- „ ritu tuo.* Deinde ponit tres por- „ tiones Corporis Domini intro III. „ confeſſione. & tres de incenſo. „ Et tunc reclaudantur Reliquiae in „ confeſſione. Et dum recluduntur, „ cantetur antiphona: *Sub Altare „ Dei ſedes accepiſtis*, cum Pſalmo: „ *Exſultabunt Sancti in Gloria: lae- „ tabuntur in cubilibus &c.*

„ Oratio

„ Oratio ad dedicandum Altare
„ poſt impoſitas Reliquias:

„ DEus, *qui Altaria nomini tuo &c.*
„ Et accipiens tabulam de ſub-
„ tus, confirmet eam cum chriſma-
„ te in Cruce dicens: *In nomine Pa-*
„ *tris & Filii & Spiritus Sancti.*
„ *Pax tecum.* Reſpondetur: *Et cum*
„ *ſpiritu tuo.* Tunc ponat tabulam
„ ſuper Reliquias; & dicat: *Deus,*
„ *qui ex omni coaptatione Sancto-*
„ *rum &c.* Deinde deliniat eam cum
„ calce, quae ante fuerat praepara-
„ ta. Et poſtea quum linita fuerit,
„ faciat Crucem deſuper cum chri-
„ ſmate, dicendo ſicut ſupra: *In no-*
„ *mine Patris &c.* Et mittat chriſma
„ per quatuor cornua Altaris, ipſa
„ ſupra ſcripta verba dicendo, &
„ Crucem faciendo. Et cantet anti-
„ phonam: *Corpora Sanctorum &c.*
„ adjungens: *Gloria Patri &c.* Tunc
„ Diaconi veſtiant Altare, & Schola
„ dicat antiphonam: *Circumdate Sion*
„ *Levitae &c.* cum Pſalmo: *Mirabi-*
„ *lis Deus &c.* cum *Gloria.* Item
„ alia: *In velamento clamabunt Sancti*
„ *Dei, alleluja.* Poſtea quoque offe-
„ ratur incenſum, Verſuſque dica-
„ tur: *Omnis terra adoret te, Deus.*
„ Et ita *Kyrie;* & Oratio dominica,
„ & preces: *Fundata eſt Domus Do-*
„ *mini.* Reſpondeatur: *Bene fundata*
„ *eſt ſuper omnes colles. Dominus in*
„ *Templo ſancto.* Reſpondeatur: *Do-*
„ *minus in Caelo ſedes ejus. Domus*
„ *mea, dicit Dominus.* ℟. *Domus o-*
„ *rationis vocatur. Exſultate Sancti in*
„ *Gloria.* ℟. *Laetabuntur &c. Exul-*
„ *tent Juſti in conſpectu &c.* ℟. *Et*
„ *delectentur &c. Pretioſa in conſpectu*
„ *Domini.* ℟. *Mors Sanctorum ejus.*
„ *Laetamini in Domino* ℟. *Et glo-*
„ *riamini Juſti &c. Fiat miſericordia*

A „ *tua Domine &c.* ℟. *Quemadmodum*
„ *ſperavimus &c. Exſurge, Deus &c.*
„ ℟. *Et libera &c. Domine Deus vir-*
„ *tutum.* ℟. *Et oſtende &c. Domine*
„ *exaudi &c.* ℟. *Et clamor &c. Do-*
„ *minus vobiſcum.* ℟. *Et cum ſpiritu*
„ *tuo.* Oratio: *Deſcendat, quaeſumus,*
„ *Domine Deus noſter, Spiritus tuus &c.*
„ Alia: *Omnipotens ſempiterne Deus,*
B „ *Altare hoc &c.* Deinde revertatur
„ Pontifex in Sacrarium, donec or-
„ netur Eccleſia, & accendantur lu-
„ minaria. Et incipiant cantare an-
„ tiphonam ad Introitum: *Terribilis*
„ *eſt locus iſte.* Pſalm. *Quàm dile-*
„ *cta &c.* Et procedit Pontifex cum
„ Ordinibus ſuis, ſicut conſuetudo
„ eſt in Feſtivitatibus, ut celebret
C „ ſolemniter Miſſam, ſicut in Sa-
„ cramentario continetur, cum *Glo-*
„ *ria in excelſis Deo.* Et poſtea per
„ totam hebdomadam fiunt Miſſae
„ publicae in ipſa Eccleſia uſque ad
„ dies octo completos.

„ Oratio ad Miſſam in Dedicatione.

D „ *Deus qui ſacrandorum &c.* Se-
„ creta: *Deſcendat, quaeſumus, Do-*
„ *mine Deus noſter, Spiritus &c.* Be-
„ nedictio Eccleſiae: *Benedicat &*
„ *cuſtodiat vos &c.* ℟. *Amen. Conce-*
„ *datque pariter, ut omni &c.* ℟. *A-*
„ *men. Quatenus eorum interventu &c.*
„ ℟. *Amen. Quod ipſe praeſtare &c.*
„ *Effunde, quaeſumus, Domine &c.*
E „ Super Populum: *Copioſa beneficia,*
„ *quaeſumus, Domine &c.*

„ In Dedicatione novae Eccleſiae
„ ad Miſſam pro Conditoribus.

Sequuntur Orationes.

„ Miſſa in Dedicatione Baſilicae, quam
„ Conditor dedicatam reliquit.

„ Sequun-

Sequuntur Orationes.

„ Dedicatio loci illius, in quo
„ prius fuerat Synagoga.

Sequuntur Orationes.

Reſtauratio autem Baſilicarum potiſſimùm invaluiſſe deprehenditur poſt Saeculum à Chriſto nato Decimum. Luculentum heic habeo teſtem Glabrum Rodulphum egregium Hiſtoricum, cujus verba ſunt apud Du-Cheſnium Tom. 4. Scriptor. Francicor. Lib. 3 Cap. 4 *Infra Milleſimum tertio jam fere imminente Anno, contigit in univerſo paene terrarum Orbe, praecipue tamen in Italia, & in Galliis, innovari Eccleſiarum Baſilicas, licèt pleraeque decenter locatae minime indiguiſſent. Aemulabatur tamen quaeque gens Chriſticolarum adversùs alteram decentiore frui. Erat enim inſtar ac ſi Mundus ipſe excutiendo ſemet, rejectâ vetuſtate, paſſim candidam Eccleſiarum veſtem indueret.* Praeterea Seculo eodem XI. floruit Johannes Gualbertus, Vallumbroſani Ordinis inſtitutor, vir mirae ſanctitatis. Scriptor ejus Vitae beatus Andreas Abbas Strumenſis, Cap. 3. inter cetera tradit, reſtauratas etiam fuiſſe ab illo Hoſpitales domos in Tuſcia, & Clericorum mores correctos. *Quae enim lingua*, ait, *etiamſi eſſet ferrea, ipſius cuncta poſſet referre bona? Ipſo exhortante, & magnum auxilium impendente, ſuper diverſas aquas firmiſſimi aedificati ſunt Pontes. Quae uſque ad ſuum tempus per Tuſciam erant Hoſpitalia? Quae Clericorum congregatio vitam erat ducens communem? Quis Clericorum propriis & paternis rebus ſolummodo non ſtudebat? Quin potius perrarus inveniretur (proh dolor!) qui* A *non eſſet uxoratus, vel concubinatus. De Simoniaca quid dicam? Omnes paene Eccleſiaſticos Ordines haec mortifera bellua devoraverat, ut qui ejus morſum evaſerit, rarus inveniretur.* Sed miſericors Deus eo ipſo Seculo excitavit, praeter Johannem Gualbertum, Romualdum ſanctiſſimum virum, Gregorium VII. Papam, Petrum Damia- B ni Cardinalem, alioſque ſingulari ſanctitate & zelo praeſtantiſſimos viros, qui inſignia virtutum exempla dedere, & Simoniae, Incontinentiae, aliorumque vitiorum late regnantium pertinaciam non unâ ratione fregerunt. Ad haec, poſtquam barbaries ſeſe in univerſam effudit Italiam, uſque ad Annum Chriſti MCC. rara C fuit Sacramentorum frequentia, rara divinae Legis praedicatio. Utique ne iis quidem Seculis deſiderantur Concilia, Epiſcopos commonentia de obligatione praedicandi Evangelii gregibus ſuis. Idem quoque debitum Parochis ex inſtitutione miniſterii ſui ſaepe inculcabatur: illudque etiam perſolviſſe nonnullos, aequum D eſt credere. Attamen fortaſſe pauci exſpectationi Eccleſiae tunc reſpondebant. Plerique verò e Populo dum ſemel in anno ad Poenitentiae Sacramentum, atque ad ſacram menſam Euchariſtiae ſumendae gratiâ accederent, ſatis Religioni feciſſe ſibi videbantur. Monachi verò, & vel E ipſi. qui ſeveriori inſtituto ac diſciplinae morum enixius ſeſe tradiderant, ſive quod ſibi ac Deo in ſolitudine vacarent, ſive alias ob cauſſas, raros ad Populum ſermones de divinis rebus habebant. Gratiae Deo, quod tandem ineunte Seculo Chriſti Decimotertio, emerſerit pius ſimul & doctus Fratrum Praedicatorum Ordo, qui crebris praedicationibus coadunatum Populum erudire, atque

ad virtutem incitare coeperunt, aut in Templis, aut etiam ſub dio, ſanctiſſimo hoc munere fungebantur. Inde eis inditum *Praedicatorum* cognomentum; gens enim inſuetum zelum, & novum paene frequentis praedicationis ſpectaculum mirata, ſingulari hoc titulo dignos eoſdem cenſuit. Socios paullo poſt ſeſe Praedicatoribus in ſanctiſſimo ejuſmodi inſtituto adjunxere Fratres Minores, ac deinde reliqui Mendicantium Ordines, ita ut deinceps publica ad Pietatem hortamenta Populo Chriſtiano nunquam defuerint. Gloria tamen reſtauratae plenius Pietatis, quod eſt ad Sacramentorum frequentiam, ad Chriſtianae doctrinae explicationem, ad uberiorem divini verbi praedicationem, atque ad ſalubrem educationem puerorum, tribuenda eſt Seculo Sextodecimo, quo & alii Sancti Viri, aliaque ſumme pia inſtituta, illam induxere morum temperantiam, ob quam aevo etiam noſtro gratulandum ſummopere eſt.

A Vitiis & peccatis ne nos quidem, fateor, caremus: ecquando enim miſera hominum creta hiſce caruit, aut eſt caritura? Verùm comparata cum barbaricis tempora noſtra, uti elegantiâ & eruditione, ita & honeſtis piiſque moribus praeſtare illis, caecus ſit, moroſus ſit, & parum aequitatis amator, qui non fateatur. B Invaluerunt etiam poſt Seculum Duodecimum *Ecſtaticae mulieres*, e quibus tametſi aliquot piè credi poſſint ſupranaturalibus donis illuſtratae, atque ad arcana caeleſtia divinitus adductae, juſta tamen dubitatio fuit, ne reliquae unam ferventem Phantaſiam, imaginibus Pietatis ac Religionis redundantem, magiſtram in ſuis C Revelationibus habuerint. Proinde laudanda pariter eſt rigidior noſtrorum dierum diſciplina, quae oculos ſtudioſius in iſta intendens, non patitur nova prodire Evangelia; aut ſi quando prodeunt, ea proſcribit; aut ſaltem conſilium eorum, qui haec in examen adducunt, aequi bonique facit.

DE

DE
RITIBUS
AMBROSIANAE ECCLESIAE.
DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASEPTIMA.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMASEPTIMA.

Catholicae Romanae Eccleſiae Liturgia, ritus ſacros complectens in divinis Officiis, & incruento potiſſimum Sacrificio adhibitos, qualis temporibus noſtris ſit, noſcunt, & quotidie ſub oculis habent, quicumque in ſanctiſſimae hujus Eccleſiae ſinu nutriuntur. Ferme apud omnes Sacerdotes, ferme ubique locorum modus idem nunc obtinet colendi Numinis in Templo; atque in conficiendis Sacramentis vix ulla nunc eſt Catholicorum Eccleſia, quae Romanae omnium magiſtrae ritus non ſequatur, ejuſque moribus ſe ſe non attemperet. Verùm tanta, tamque late diffuſa externi divini cultus uniformitas, non eadem olim fuit. Nam ut mittam, Graecas, ceteraſque Orientis, ac Aegypti Eccleſias, Liturgià ab aliis diſſimili uſas fuiſſe, & adhuc uti, in ipſo quoque Occidente Provinciae quaedam nondum ſacris Romanae Eccleſiae ritibus aſſuetae, diu conſuetudinem ſuam retinuere, nempe Gallicana, Hiſpanica, & Franco-Germanica. Neque in iis ipſis locis defuere ſingulares Eccleſiae, quibus peculiares erant ceremoniae ac mores in ſacris; nam & in ipſa Italia, quamquam arctius Romano

A Pontifici tanquam ſuo Primati obnoxia, exemplis ejuſmodi non caruit. Sed inter ceteras Italiae Eccleſias Mediolanenſis potiſſimum hoc titulo ſpectabilem ſe ſe reddidit, celebremque famam vel apud Veteres iſtâ quoque de cauſsâ ſibi comparavit. Id autem curae Romanis Pontificibus ſemper fuit, ut quantum poſſent, reliquas
B Occidentis Eccleſias adducerent ad amplectendam Romanae Eccleſiae Liturgiam, & mores ab ea diſſonos in ſacris peragendis exuerent. Immo id polliceri cogebantur olim Epiſcopi pertinentes ad ordinationem Romani Pontificis, ut patet ex Libro Diurno Cap. 3. Tit. 7. Neque in irritum ceſſere conatus; & ſenſim ſive adhor-
C tationibus, ſive etiam imperio victi Praeſules (ſi Mediolanenſem excipias) conceſſere in ſententiam & mores Eccleſiae, a qua ſuam originem atque inſtitutionem reliquae Occidentales habuere, aut habuiſſe creduntur. Pippino praeſertim & Carolo Magno in Gallia regnantibus id factum; nam quum ii nemini cederent obſequio in
D Romanam Eccleſiam, praetereaque meditarentur jamdudum Italicam Provinciam ſuis Regnis adjungere, ipſamque Imperatoriam dignitatem in ſe transferre (quod ſub Carolo tandem contigit) magnique momenti cernerent ad grandia facta futuram amicitiam, ac opem Romani Pontificis,

quem

quem etiam ſibi Pippinus maxime utilem ſenſerat in arripiendo Francorum ſceptro: nihil antiquius iis erat, quam indulgere ac morem gerere, ubicumque poſſent, eorum petitionibus ac votis. Itaque tunc adnitentibus Pontificibus Maximis, Gallicana Eccleſia, antiquos ſuos ritus omnino ſeponens, Romanos eſt amplexa. Auctor eſt Landulfus ſenior Mediolanenſis Scriptor, cujus Hiſtoriam habes Tom. IV. Rer. Italicar. ſub Hadriano I. Pontifice in Romano Concilio conſtitutum fuiſſe, ut Carolus M. *per totam linguam proficiſceretur Latinam, & quidquid diverſum in cantu & myſterio divino inveniret a Romano, totum deleret, & ad unitatem Romani myſterii uniret.* Haec Landulfus Lib. 2. Cap. X qui deinde ſubdit, Carolum ſuſtuliſſe omnes Ambroſianae Liturgiae Libros, uno Miſſalis exemplo excepto, ſed miraculum interceſſiſſe, quo divinitus innotuit, Ambroſianae Eccleſiae ritum a Deo probari. Hinc autem Beroldus, Guilielmus Durandus, Gualvaneus de la Flamma, Boninus Mombritius, aliique Scriptores Mediolanenſes deſumſere, quae habent de eâdem Liturgiâ, caelitus inter tot turbines ſervatâ. Gualvaneus tamen in quodam Codice MS.to Leoni III. tribuit, quod ceteri Hadriano I. Papae. Equidem in Praefatione ad ipſius Landulfi Hiſtoriam minime diſſimulavi, quam pronus in fabulas, quam ſuſpectae fidei fuerit ejuſmodi Scriptor. In hac etiam narratione multa adversùs Chronologiam Landulfus peccavit. Et certe qui prodigium illud aut falſum prorſus ſuſpicetur, aut ei fidem accommodare nolit, is me contra dicentem minime habebit. Attamen inter ipſas fabulas elucere mihi videtur illud idem, quod

A antea propoſueram; neque enim Hiſtorici vel inepti, Poëtarum ad inſtar, narrationem cujuſquam facti omnino confingere ſolent, ſed qualem accepere a vulgo, aut ipſi accidiſſe opinantur, literis conſignant; hoc eſt, verum aliquod fabulis intermixtum enarrare conſueverunt. Non facile Landulfus ſomniaſſet, vim ritibus Ambroſianis illatam ſub Adria-

B no I. Pontifice & Carolo Magno, niſi conatus hujuſmodi fama praeceſſiſſet, & aut Populus, aut antiquiores Hiſtorici id commemoraſſent. Et quando vidimus, iis ipſis temporibus Romanos Pontifices impetraſſe, ut Gallicae omnes Eccleſiae Liturgiam Romae adhibitam, jamque per

C tot alias Eccleſias diffuſam, amplexarentur: veri quoque ſimile prorſus videtur, eos propitiâ illâ occaſione uſos nihil intentatum reliquiſſe, ut Ambroſianam quoque uti in dogmate, ita & in ritibus Romanae conformem efficerent. Conſtantiſſime autem repugnaſſe Clerum Ambroſianum. neque dimoveri ſe paſſum, quod

D celeberrimum virum Sanctum Ambroſium ſuae Liturgiae auctorem contenderet, eventus ipſe docet: nam poſt tot Secula eorum ritus illaeſi perdurant. Et ſane etiam ante Annum 849. Ambroſius illorum inſtitutor tradebatur, Walafrido Strabone teſte, qui per ea tempora haec ſcribebat Cap. 22. de Reb. Eccleſ. *Am-*

E *broſius Mediolanenſis Epiſcopus tam Miſſae, quàm ceterorum diſpoſitionem officiorum ſuae Eccleſiae, & aliis Liguribus ordinavit. Quae & uſque hodie in Mediolanenſi tenentur Eccleſia.* Neque reticendum. Anno quoque 1440. Brandam de Caſtellione S. R. E. Cardinalem conſilium cepiſſe abolendae Ambroſianae Liturgiae. Verùm Populus Mediolanenſis in eum concitatus, ſolum

lum vertere, & a coepto deſiſtere coëgit. Corium & Oldoinum rei teſtes habeo.

Ceterum ſive quod ſub Carolo Magno Eccleſiae quaedam non ſecus ac Ambroſiana, tenaciſſimae ſuorum morum, ad Romanos ritus componere ſe ſe noluerint, ſive quod ſubſequentibus Seculis eoſdem receptos immutarint, aut amplificarint, mihi vix dubitandum videtur, quin & poſt Carolum M. nonnullis aliis Eccleſiis peculiaris ſua fuerit Liturgia, aut certe in non paucis a Romana diſſentiens. Curia, Rhaetiarum praecipua Urbs, ſuum adhuc Epiſcopum ſervat, & Eccleſiam ſacris Catholicis addictam; eratque olim Mediolanenſi Metropolitae ſubjecta, ut patet ex Epiſtola Euſebii Mediolanenſis ad Leonem M. Pontificem Romanum. Quales ibi ritus in uſu forent Anno 1589. Miſſalis Liber me docuit, eodem Anno impreſſus Conſtantiae cum hoc titulo: *Miſſale ſecundùm ritum Curienſis Eccleſiae diligenter emendatum, & in meliorem ordinem digeſtum, mandato Reverendiſs. & Sereniſs. Principis ac Domini, D. Petri Epiſcopi Curienſis*. Liceat mihi adferre nonnulla, quandoquidem nova haec multis obventura puto. Exorditur ibi Sacerdos Miſſam dicendo: *In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen. Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit caelum & terram. Introibo ad Altare Dei, ad Deum, qui laetificat juventutem meam. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus*. Tum confeſſionem his verbis peragit: *Ego reus & conſcius omnium peccatorum meorum, confiteor Deo Patri omnipotenti, Beatae Mariae Virgini, & omnibus Sanctis, & vobis, quod ego miſer & indignus peccator peccavi nimis in vita mea contra legem Dei mei cogitatione, locutione, omiſſione, conſenſu, viſu, verbo, & opere, ignorantia, negligentia: mea culpa, mea graviſſima culpa, aliiſque multis malis. Ideo deprecor glorioſiſſimam Virginem Mariam, beatos Apoſtolos Petrum & Paulum, beatos Florinum, & Lucium, beatam Emeritam &c. iſtos Sanctos, & omnes Sanctos Dei, & vos orare pro me miſero peccatore*. Tum ſubnectitur: *Miſereatur noſtri omnipotens &c. perducat nos Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſine macula cum gaudio in vitam aeternam. Amen. Indulgentiam & remiſſionem omnium peccatorum noſtrorum, ſpatium verae & fructuoſae poenitentiae, finem bonum, Caritatemque perfectam tribuat nobis omnipotens, pius, & miſericors Dominus. Amen. Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſervo tuo. Sacerdotes tui induant juſtitiam, & Sancti tui exſultent. Domine exaudi orationem meam &c. Dominus vobiſcum &c. Tum geniculetur Sacerdos ante Altare, & dicat: Oremus. Exaudi quaeſumus Domine ſupplicum preces &c. Tunc ſurgat, & aſcendat ad Altare & dicat: Auſer a nobis &c. Finito iſto faciat crucem in medio Altaris dicendo: Iſti Sancti, atque omnes Sancti tui, Domine, nos ubique laetificent &c. Tunc eat versùs dexteram, aperiendo Librum, oſculando Librum, & dicendo: Tuam Crucem adoramus, Domine tuam glorioſam recolimus paſſionem. Miſerere nobis, qui paſſus es pro nobis in Cruce. Poſtea eat ad ſiniſtram Altaris, oſculando Altare & dicendo: Pax Chriſti, quam nobis per Evangelium tradidit, confirmet, & conſervet corda & corpora noſtra. Pax mecum. Deinde redeat ad dexteram partem Altaris dicendo Abſolutionem generalem: Dominus*

nus noſter Jeſus Chriſtus vos abſolvat, & ego auctoritate ipſius, qua fungor, abſolvo vos a vinculis abſolutionis minoris, ſi incidiſtis; & reſtituo vos ſeptem Sacramentis, & communioni matris Eccleſiae, in nomine Patris &c. Nonnulla etiam adnotanda mihi videntur peculiaria in eadem Liturgia. *Ad locationem Calicis vino praeparato, patenâ, & hoſtiâ ſuppoſitâ, erigat brachia & dicat: Acceptabile fiat Sacramentum iſtud omnipotenti Deo in nomine Patris &c. Sit ſignatum, bene ✠ dictum, & ordinatum Sacramentum iſtud omnipotenti Deo per Chriſtum Dominum noſtrum. Tunc accipiat patenam cum hoſtia de Calice dicendo: Suſcipe Sancte Pater &c.* Pro *Veni Sanctificator &c.* quod eſt in Miſſa Romana, ibi dicitur: *Veni inviſibilis ſanctificator, & bene ✠ dic hoc Sacramentum tuo nomini a meis indignis manibus praeparatum, per Chriſtum Dominum noſtrum.* Nihil ibi de manuum lotione: Pax hiſce verbis exhibetur: *Pax tibi, & Eccleſiae Dei. Habete vinculum pacis & Caritatis, uti apti ſitis ſacroſanctis Myſteriis Chriſti. Amen.* Antequam aſſumat hoſtiam, dicit *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Panem Chriſti accipiam &c. Domine, non ſum dignus &c. Domine, propitius eſto mihi peccatori. Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti proficiat mihi, & omnibus circumſtantibus ad ſalutem in vitam aeternam. Amen. Quid retribuam &c. Sanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti proficiat nobis in vitam aeternam. Amen. Quod ore ſumſimus &c. Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis &c. plenum gratia & veritate. Corpus tuum, Domine Jeſu Chriſte, quod ego miſer peccator ſumſi, & Sanguis, quem indignus potavi &c., & praeſta, ut ibi nulla remaneat peccati macula, ubi intraverunt ſacroſancta Sa*- A *cramenta. Benedicta filia tu a Domino, quia per te &c. Lutum fecit Dominus ex ſputo, & linivit oculos caeci: lavit, vidit, abiit, & credidit Deo. Nunc dimittis ſervum tuum &c.* Praeter Cantum Angelicum, hoc eſt *Gloria in excelſis*, ibi legitur *Cantus Angelicus* de Beata Virgine, nempe idem *Gloria*, additis quibuſdam ad B Deiparam ſpectantibus. Multae quoquae *Sequentiae* ſingulares illic habentur pro omnibus fere Feſtis ſolemnibus, uti & ritus quidam peculiares pro diebus Coenae Domini, & Paraſceves; peculiares quoque Epiſtolae, Evangelia, Introitus, uti & complures Orationes votivae. Sacrae Scripturae textus non diſſimilis a Romano; attamen multa ibi verba anteponuntur, C poſtponuntur, adduntur, mutantur. Atque haec de Curienſis Eccleſiae Liturgia, uti parum vulgata, excerpere placuit. Quo autem in loco nunc ſint iidem ritus erit plura cupientis ediſcere ab ejuſdem Urbis incolis.

Redeo ad Ambroſianam Baſilicam, D cujus ritus longe per Europam fuere, & adhuc ſunt celebriores. De iis multa habet Joſeph Vicecomes Ambroſiani Collegii Doctor in Libro de Ritib. Miſſae Lib. 2., & Cardinalis Bona Lib. I. Cap. X. Rerum Liturgicarum. Multa quoque attulit Radulphus Decanus Tungrenſis circiter Annum 1390. in Libro de Ca- E nonum obſervantia. Jacobus verò Pamelius inter Liturgica Latinorum Ambroſianam quoque Miſſam, Praefationes, ac Orationes totius Anni edidit Coloniae Agrippinae Anno 1571. Liceat & mihi nunc aliqua heic adnotare. Illud certum, non defuiſſe Mediolanenſi Eccleſiae Liturgiam ſuam, vel antequam Sanctus Ambroſius eidem praeficeretur; ubi enim

enim Chriſtianorum Eccleſia fuit, A
ibi quoque Sacramenta e veſtigio fue-
re, & pari ratione ritus etiam ſa-
cri. Quid verò Ambroſius immuta-
verit, addideritve, incompertum eſt,
niſi quod novimus, Paulino in ejus
Vita, atque Auguſtino in Lib. IX.
Confeſſion. teſtibus, inſtitutum ab
ipſo fuiſſe, ut Antiphonae, Hymni,
& Pſalmi, *ſecundùm morem Orienta-* B
lium partium canerentur: qui ritus
antea in Occidente inſuetus, per om-
nes poſtea provincias manavit, &
adhuc in uſu ac honore habetur.
Ceterum multa ſunt, quae nobis per-
ſuadent, potiores ritus Miſſae, alio-
rumque ſacrorum, tales adhuc in
Mediolanenſi Eccleſia adhiberi, qua-
les ante Sanctum Ambroſium fuere, C
aut quales ipſe efformavit. Idque ex
collatione Librorum ejuſdem Ambro-
ſii elucere aliqua ex parte poteſt.
Sed ſimul animadvertendum eſt, ex
ritibus iis non paucos, minoris ta-
men momenti, ſubſequentibus Secu-
lis fuiſſe aut immutatos, aut immi-
nutos, ut proinde concedere nequeam
in Cl. Mabillonii ſententiam, qui in D
Muſei Italic. Tom. I. part. 2. Ob-
ſervationes quaſdam *de Ritu Ambro-
ſiano* interſerens, enarratis iis, quae
Landulfus ſenior habet de tentata
per Carolum Magnum Officii Am-
broſiani abolitione, cenſet, *ab eo
tempore Ritum Ambroſianum ſemper
manſiſſe uniformem, ut ex relictis an-
tiquis Libris deprehendimus, niſi quod* E
*ſubinde facta eſt novorum Feſtorum, ut
moris eſt, acceſſio.* Quàm parum id
cum veritate conſentiat, unum con-
ſilium Puricellii V. Cl. & de Me-
diolanenſibus antiquitatibus tam be-
ne meriti, ſatis evincere poſſet, qui
Librum meditabatur *de Ritibus Am-
broſianis. Originem Feſtivitatum* (ſunt
ejus verba, ipſius manu exarata,
quae olim legi), *additamenta, vel a-
lias mutationes Miſſali ac Breviario
factas, varia Scriptorum teſtimonia de
noſtris Ritibus identidem pronuntiata
recenſerem &c.* Fuit & mihi idem
propoſitum jamdiu, quum apud ca-
riſſimos Mediolanenſes meos juvenis
conſidebam, eamque in rem multa
etiam antiquitatis fruſta congeſſeram.
Sed Mutinam revocatus aedificium
aliis conſtruendum reliqui; atque u-
tinam ad illud ſe conferat omnium
aptiſſimus Cl. V. Joſephus Antonius
Saxius, Ambroſianae Bibliothecae
Praefectus, in cujus mente verſari
hoc idem conſilium intellexi.

Cardinalis Bona Lib. I. Cap. X.
Rer. Liturgic. Ordinem Miſſae Am-
broſianae exponens, ita exorditur:
*Sacerdos Miſſam celebraturus, ſtans in
infimo gradu, ſignat ſe ſigno Crucis;
tum Pſalmo Judica me Deus cum anti-
phona alternatim recitato, dicit Ver-
ſum Confitemini Domino, quoniam bo-
nus &c.* A vero abſceſſit doctiſſimus
Cardinalis: neque enim noſtris tem-
poribus Pſalmus *Judica me Deus* lo-
cum habet in Miſſa Ambroſiana, ne-
que habebat, dum ea ſcriberet Car-
dinalis Bona. Decepit autem illum
antiquus aliquis Miſſalis Liber, quem
ipſe incaute, neglectis recentioribus,
ſequutus eſt. Et revera fuere tempo-
ra, quibus Ambroſiani ab hoc Pſal-
mo ſacrum exordiri conſueverunt.
Oblatus eſt mihi Mediolani Codex
manu exaratus Anno 1257., qui o-
lim ſpectavit ad Cartuſiam Garigna-
ni: hunc titulum praeferens: *Liber
celebrationis Miſſae Ambroſianae ſcri-
ptus a Johanne Belo de Guertiis de
Melegnano, Rectore Eccleſiae Sancti Vi-
ctoris Portae Romanae.* Ibi ſtatuitur
recitandus idem Pſalmus. Eſt mihi
alter Miſſalis, Mediolani aereis ty-
pis impreſſus Anno 1522. ubi Pſal-

mus idem occurrit, quem Ambroſianus Sacerdos, una cum Miniſtro alternatim recitabat, ſed verſiculorum diviſione diverſa a Romana. Eumdem quoque praeferunt alii Miſſales, aliis temporibus proelo impreſſi, atque ille potiſſimum, quem Gaſpar Vicecomes Archiepiſcopus Mediolanenſis Anno 1594. typis tradendum curavit. Sed ejus in Archiepiſcopatu ſucceſſor Fredericus Cardinalis Borromaeus, Ambroſianae Bibliothecae parens, & vir ex rebus geſtis immortalis nominis, quum Ambroſianum Ritum expurgandum & antiquae puritati reſtituendum ſibi ſumſiſſet, animadvertens, antiquiſſimos Miſſales, & quoſdam etiam impreſſos carere hujuſmodi Pſalmo, inde eum ſuſtulit: quem morem poſtea retinuit Mediolanenſis Eccleſia.

Accipe nunc, quàm diverſos alios Ritus in Ambroſianam Miſſam invexerint Saecula quaedam, qui nunc aut ſublati, aut immutati ſunt, ut ad primaevam ſuam inſtitutionem Miſſa redigeretur. In ſupra laudato Miſſali MSto Cartuſiano poſt verſiculum *Confitemini Domino &c.* haec leguntur: *Poſt: Sit nomen benedictum &c. Tunc Sacerdos ſublimet oculos & manus, & inclinet, circumſtantibus dicens: Rogo altiſſimam Virginem Mariam, omnes Sanctos, & vos, fratres, orare pro me ad Dominum. Reſpondet Chorus: Exaudiat te Dominus in oratione tua, & benedicat te. Sacerdos plane dicat: Dominus vobiſcum. Reſpondetur: Et cum ſpiritu tuo. Si autem per ſe ſolus: Domine exaudi orationem noſtram, & clamor noſter ad te perveniat. Sequitur Oratio privata ante Altare: Rogo te Deus &c.* Poſt Lectionem recitatam haec ſubjiciuntur: *Notandum etiam, quod Paſſiones, Depoſitiones, ſeu Vitae Sanctorum leguntur loco Lectionum in*
A *ſolemnitatibus eorumdem, ſed in propriis feſtivitatibus Eccleſiarum.* Hujuſmodi Ritus veſtigia in nullis aliis Mediolanenſium Libris ego deprehendi. Haec etiam in eodem Miſſali animadvertenda. *Cantatâ Antiphonâ poſt Evangelium, iterum dicitur: Dominus vobiſcum. Poſtea a Diacono proferatur: Pacem habete, Choro reſpondente: A*
B *te, Domine. Deinde Dominus vobiſcum. Sequitur Oratio ſuper Sindonem.* Poſt haec in eodem Miſſali legitur: *Sacerdos in manibus tenendo patenam cum pane ſub ſilentio dicat: Immola Deo ſacrificium laudis, & redde Altiſſimo vota tua. O Domine, ego ſervus tuus &c. Domine, ſanctiſſime Pater, ſanctifica hunc panem, ut fiat Unigeniti tui Cor-*
C *pus. Amen. Vel: Deprecor te, Sancte Pater, ut hic panis tranſeat in Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Tenendo Calicem in manibus cum vino & aqua, dicat ſecrete: Quid retribuam Domino &c. Domine, Sancte Pater, ſantifica hoc vinum aquâ mixtum, ut fiat &c.* Poſt Offertorium, & Orationes ſubſequentes, cetera deſideran-
D tur in eo Codice. Neque praetermittendum, ibi in teſtem adferri *Johannem Belethum*, qui propterea non floruerit circiter Annum 1328., ut Caſimirus Oudin opinatus eſt, ſed quidem longe antea, uti cum Trithemio reliqui eruditi cenſent.

Sed plura ab hodierno Ritu Miſſae Ambroſianae diverſa mecum ani-
E madvertere poterit quicumque hujuſmodi eruditione delectatur, inſpiciendo Librum Mediolani impreſſum Anno 1499. curâ Ambroſii de Caponago cum hoc titulo: *Rationale Ceremoniarum Miſſae Ambroſianae.* Inde ego pauca haec excerpſi: *Poſtquam Sacerdos dixerit, Confitemini Domino &c. ſequitur: Ego infelix Sacerdos confiteor Deo patri omnipotenti, & Filio, & Spi-*

A *Spiritui Sancto, Beatae Mariae ſemper Virgini, Beato Ambroſio Confeſſori, & omnibus Sanctis, & vobis circumſtantibus, me graviter peccaſſe per ſuperbiam in lege Dei mei, cogitatione, delectatione, omiſſione, ſenſu, tactu, viſu, verbo, & opere. Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor Beatiſſimam Virginem Mariam, Beatum* B *Ambroſium Confeſſorem, omnes Sanctos & Sanctas Dei, & vos circumſtantes orare pro me ad Dominum Deum noſtrum. Reſpondetur: Deo gratias. Si habet Diaconum, aut alium Sacerdotem adjuvantem, dicat reſpondendo: Miſereatur &c. & Celebrans reſpondet: Amen. Deinde adjuvans dicit Confeſſionem hoc modo: Confiteor &c.* ut ſupra, C niſi quod dicit *tibi pater*. Nunc brevius Ambroſiani confeſſionem expediunt. In eodem Rationali haec itidem leguntur: *Deinde Celebrans ante Altare aliquantulum ſe inclinat, dicendo ſecrete hanc Orationem: Rogo te, altiſſime Deus Sabaoth, Pater ſancte, ut me digneris tunicâ caſtitatis accingere, lumbos meos balteo tui timoris* D *ambire, renes meos caritatis tuae igne urere, ut pro peccatis meis poſſim intercedere, & pro aſtantibus veniam peccatorum promereri, & ſingulorum hoſtias pacificas immolare. Me quoque audacter ad tuum Altare accedentem non ſinas perire, ſed dignare lavare, ornare, & clementer ſuſcipere, per Chriſtum &c.* Iſta ſublata fuere e Miſſa E Ambroſiana: *Accedit ad Altare, & facit crucem in medio Altaris cum pollice, & illam oſculatur; & deinde vadit in dextram partem Altaris, & aperto libro Miſſale oſculatur pedes Crucifixi, & ſe ſignando incipit Miſſam, abſolute dicendo Ingreſſam, ſive Introitum.* Mos quoque fuit poſt Hymnum *Sanctus, Sanctus &c.* deoſculari pedes Crucifixi, aut ſaltem pedem Crucis; in omnibus quippe Miſſalibus in principio Canonis, uti & nunc, collocari conſuevit imago Chriſti e cruce pendentis. *In Oblatione dicit hanc Orationem: Suſcipe, Domine, Sancte &c. hunc panem, & ſanctifica eum, ut tranſeat in Unigeniti tui Corpus &c.* Paria habet offerendo calicem, mutatis mutandis. De Benedictione Populo danda, haec ibi occurrunt: *Sacerdos ſe volvens ad Populum, dat benedictionem, prout competit diei. Una habetur communis, videlicet: Benedicat vos Divina Majeſtas ✠ Pater ✠ & Filius ✠ & Spiritus Sanctus. Amen. Sunt nonnullae aliae benedictiones, quae more Ambroſiano in uſu ſunt, ſecundùm occurrentiam diei & Miſſae; videlicet, in Adventu Domini dicitur: Per Adventum Domini Noſtri Jeſu Chriſti benedicat vos omnipotens Pater, & perducat ad gaudia Regni Paradiſi. Amen. In die Nativitatis Domini, ac per totam Octavam dicitur: Pro Nativitate Domini Noſtri Jeſu Chriſti benedicat vos &c.* Reliquas omitto. Nunc una tantum habetur. Mihi autem animus non eſt, ſingula colligere, in quibus Ambroſiana Miſſa temporum noſtrorum differt non ab antiquiſſima, quae olim erat in uſu, ſed ab ea, quam Secula poſteriora multis additis onerarant potius quàm ornarant. Haec enim fortaſſe toedii multum, eruditionis parum efferrent. Ergo juvat alia conſectari, legenti, ut ſpero, gratiora.

Adſervat Ambroſiana Bibliotheca antiquum Codicem ſaltem ante annos ſexcentos, uti mihi videbatur, manu exaratum cum hoc titulo: *Manualis de ſingulis Dominicis ſeu Feſtivitatibus in circuitu anni*. Antiquitatem illius mihi praecipue commendabat dierum feſtorum ordo, qui tunc obtinebant. Inter cetera ad diem San-

A ﬆi Barnabae tres tantum Orationes adſignantur, & nil aliud peculiare de eo ibi refertur: quod indicio eſſe poſſit, eo tempore nondum invaluiſſe opinionem de fundatione Eccleſiae Mediolanenſis per ipſum, ut a multis Seculis traditur, factâ. Illic etiam ad dies Domini ſolemnes fere ſemper adnotatur *Antiphona, quae canitur de Eccleſia in Baptiſterium*, nempe quum Canonici ad proximam aedem ſacram procedebant ubi B urbanum Baptiſterium erat. Die Epiphaniae in Matutino adnotantur *Antiphonae ad primam turmam, ad ſecundam turmam, ad tertium turmam, Reſponſoria cum infantibus, & Reſponſoria quatuor puerorum, & Antiphona ad Crucem*. Adnotantur etiam *Pſalmi C directi* die Dominico, qui nempe recitantur poſt Pſalmos conſuetos Laudum, ſimul ab utroque Choro ſtante, & non alternatim. *Pſalmorum directorum* mentio eſt in Regula Sancti Benedicti. Cenſet autem Du-Cangius in Gloſſario Latino ad vocem *Directaneus*, quod idem eſt atque *directus*, eo vocabulo ſignificari Pſalmos aut Hymnos, qui uno vocis tono, nulla modulatione, pronuntiarentur. Sed videndum, num potius ita Pſalmi appellarentur, quod non alternatim, ſed continuato progreſſu, atque una voce ab integro Choro recitarentur, aut etiam canerentur. Philo in Libro de Vita Contemplativ. de Therapeutis haec habet: *Cantant Hymnos in laudem Dei compoſitos, variis metrorum, carminumque generibus, nunc ore uno, nunc alternis &c.* En quam antiquius mos iſte, & qualis forma pſallendi a piis hominibus frequentaretur. Praeſertim verò digna mihi viſa ſunt publica luce quaecumque in ſupra laudato Manuali antiquiſſimo habentur de Ritibus ad Catechumenos, & ad Baptiſmum pertinentibus.

Ordo Eccleſiae Ambroſianae in ſolemni Baptiſmo Sabbato Sancto, ex antiquiſſimo Codice MS.

D *Notandum in prima Dominica de Quadrageſima* (haec ſecunda eſt apud Romanos: prima enim apud Ambroſianos appellatur *Dominica in capite Quadrageſimae*) *Ordo quadrageſimalis, ſicuti fit in Eccleſia Majore. In Dominica prima Quadrageſimae lecto Evangelio dicat Diaconus: Qui vult nomina ſua dare, jam offerat. In ſecundo Sabbato de Quadrageſima, finita* E *majore Miſſa, Presbyter, qui Miſſam canit, vadit ubi cinis eſt cilicio aſperſus, & benedicit cinerem. Benedicto cinere, vadunt duo Subdiaconi cum Diacono Hebdomadario ad oſtium Eccleſiae, ubi pueri ſtant, & Subdiaconi foris, Diaconus autem de intus. Tunc Diaconus interrogat Subdiaconum: Quid petunt? Reſpondet Subdiaconus: Fidem. Diaconus interrogat: Abrenuntiant Diabolo & operibus ejus? Reſpondet Subdiaconus: Abrenuntiant. Et dicit Diaconus: Memores eſtote ſermonum veſtrorum, ut a vobis numquam abſcedant. Reſpondet Subdiaconus: Memores erimus. Tunc vadit ad aliud oſtium, ubi puellae ſtant, & dicit ſimiliter. Et poſtbac omnes maſculi & feminae intrant in Eccleſiam & vadunt, ubi Chriſmon eſt.* (Vide Landulfum Seniorem Lib. I. Cap. XII. Tom. IV. pag. 66. Rerum Italicarum.) *Et ſtant ex una parte maſculi, & ex alia feminae, maſculi a Meridie, & feminae ab Aquilone.*

quilone. Et ecce Presbyteri majoris ordinis & minoris, Sacerdotaliter parati, veniunt, ubi Chriſmon eſt, & orant dicentes: Pater noſter. Finita Oratione exſuflant in modum Crucis, & dicunt: Exſuflo te, cinis cilicio aſperſus, in nomine Patris &c. Et ſtatim major Presbyter tollit Librum Evangeliorum, & deoſculatur illum, & defert in circuitu puerorum, ſignando ſemper & dicendo exorciſmum Sancti Ambroſii. Et ceteri Presbyteri ſequuntur; & duo ex ipſis Presbyteris, aut tres ex ſingulis partibus faciunt ſignum Crucis pueris in frontibus, tribus aut quatuor, & dicunt: Signo te ſigno Crucis in nomine Patris &c. Diaconi vero & Subdiaconi albis induti vadunt de foris in circuitu puerorum, ſimiliter ſignando & dicendo ſemper exorciſmum Sancti Ambroſii. Finito ſignaculo, Competentes vadunt ante Altare extra Cancellos; & Presbyter Hebdomadarius retro Altare dicit: Dominus vobiſcum. Et reſpondent Clerici: Et cum ſpiritu tuo. Et Diaconus ad cornu Altaris dicit excelſa voce: Superius vos fideles Competentes cervicem flectite. Erigite vos ad Dominum. Pariter date Deo honorem. Et reſpondet omnis Chorus: Amen. Et Diaconus dicit: Humiliate vos ad benedictionem. Tunc admonendi ſunt Catechumeni ab Acolythis, ut caput inclinent. Tunc Presbyter dicit Orationem. Dicta Oratione, Diaconus dicit: Procedant Competentes. His omnibus peractis procedant, & Veſperum inchoatur.

Sequenti die Dominico, lecto Evangelio, omnes Catechumeni intrant in Eccleſiam; & Presbyter, & Diaconus, & Oſtiarii eo ordine dicunt nomina, quae dixerunt heſterno Sabbato, finito ſignaculo. Sic faciendum eſt in ſequenti Sabbato de Caeco, & Dominica. In Sabbato autem de Lazaro omnes pueri maſculi, & feminae ſint ſcribendi; & poſt interrogationem Diaconi, duo Presbyteri cum camiſio & orario ſtant ad oſtia, ubi Catechumeni intraturi ſunt, cum oleo ſanctificato, & perungunt illos in pectore, & dicunt: Ego te linio &c. Item ſignandi ſunt infantes, ut mos eſt in Sabbato de Abraham, tribus vicibus: in Sabbato de Caeco; in Sabbato de Lazaro ſex vicibus. In traditione autem Symboli, finitâ Miſſâ, omnia tintinnabula ſunt ſonanda, & cuncta oſtia claudenda. Tunc nullus niſi Catechumenus expellendus eſt. Et Presbyter Hebdomadarius cum orario & cappa, retro altare ſalutat. Et Diaconus per ordinem cum orario dicit has voces: Si quis Catechumenus, procedat. Si quis Paganus, procedat. Si quis Haereticus, procedat. Si quis Judaeus, procedat. Cui cura non eſt, procedat. Et Oſtiarii ſemper ſimiliter. Et Diaconus, antequam dicat has voces, & poſtea, per ſingulas oſculetur Altare. His dictis, cantatur: Venite filii. Deinde Archiepiſcopus vadit in Secretarium ad ſe parandum. Nec non Primicerius Lectorum cum Lectoribus induunt ſe planetis, & veniunt tollere licentiam ab Archiepiſcopo ad aperiendas januas pueris. Et pergendo orant in tribus locis. Semel in Choro, deinde juxta gradum. tertiò juxta regias. Et tunc aperiunt valvas pueris, & dicunt: Ingredimini filii in domum Domini. Audite patrem veſtrum docentem vos viam ſcientiae. Et revertendo orant ſimiliter tribus vicibus. Et ſemper portat Primicerius tabulas, & columna virgulta intus cum foliis. Ex adverſariis MStis Cornei Magiſtri Ceremoniarum Eccleſiae Mediolanenſis intellexi, olim in Secretario meridionali ejuſdem Eccleſiae adſervatas fuiſſe *quatuor tabellas ex oẽ* (an potius ex ebore?) pares foliis libri Miſſalis,

lis, in quibus ſculpta erant varia Chriſti Domini acta literis Graecis ſuperpoſitis. Deferebantur hae tabulae in ſacris ſupplicationibus, atque eaſdem pueri in viis, ac in templis oſculabantur. At uſus earum omnino deſiit Anno 1633. De ejuſmodi tabulis vide Amalarium de Divin. Offic. Lib. 3. Cap. 16. *Colurna virgulta* opinor fuiſſe virgas e corylo, quarum uſum non memini me legere alibi. Progreditur Manualis Liber MStus, reliqua haec referens. *Tunc incipitur Symbolum ab Archiepiſcopo, vel Presbytero Hebdomadario. Tradito Symbolo, dicit Archiepiſcopus, vel Presbyter Hebdomadarius, retro Altare: Dominus vobiſcum. Et Diaconus refert ea, quae in ceteris Sabbatis dicta ſunt: Superius vos fideles &c. Et ſic omnes pueri procedunt, & Veſperum inchoatur. Sabbato Sancto poſt Benedictionem Fontis, alioſque ritus, Epiſcopus interrogat: Quid veniſtis facere? Illi reſpondentes dicunt: * Baptizare. Dicit patrinis: Ite, abducite eos in nomine Patris &c. Interrogat iterum patrinos. Quod eſt nomen illorum? Reſpondent: tale, & tale. Item nominant patrini nomina. Et dicit Epiſcopus: Creditis in Deum Patrem omnipotentem? Reſpondent: Credimus. Interrogat: Et Jeſum Chriſtum &c.* ut in Romano. *Reſpondent: Credimus. Item dicit Epiſcopus: Baptizate eos in nomine Pa✠tris, & Fi✠lii, & Spiritus ✠ Sancti. Letaniae ſuper infantes. Domine miſerere. Chriſte libera nos. Salvator libera nos. Sancta Maria. Sancte Michaël &c. Singulis diebus in Octava Paſchatis proceditur ad Baptiſterium. Feria IV. Veſperae ad Sanctum Ambroſium. Feria V. Pſalmus de Baptiſterio. Item Antiphonae in Eccleſia Hyemali, in Eccleſia Aeſtiva, ad Sanctum Ambroſium foris murum &c. Sabbato Antiphona ad caput infantum diſcooperiendum.*

Heic autem minime reticendus Ambroſianus ritus in baptizando. Non enim per ablutionem, uti nunc Romani faciunt, ſed per quamdam immerſionis ſpeciem Sacerdotes Ambroſiani baptizant. Manibus enim ſuſcepto infante, ejus occipitium ter in formam Crucis in ſalutari aqua mergunt: quod veſtigium adhuc perdurat vetuſtiſſimae atque olim ubique uſurpatae immerſionis. In perantiquo Antiphonario Bibliothecae Metropolitanae Mediolanenſis, ſcripto circiter Annum 1150. quod antea ſpectabat ad Canonicam Vallis Travaliae, ad Sabbatum Sanctum recenſentur ritus Baptiſmatis, e quibus haec pauca decerpſi. *Quadrageſimae primâ Hebdomadâ, poſt cantatum Pſalmum Quinquageſimum ad Matutinum dicit Presbyter: Dominus vobiſcum. Et cum ſpiritu tuo. Item dicit Diaconus leni voce: Procedant Competentes, ſimplum. In alia Hebdomada duplum. Item Oſtiarius ad regiam: Ne quis Catechumenus. Ad Veſperas ſimiliter. Dominica de Samaritana poſt Evangelium lectum dicit Diaconus: Qui vult nomina ſua dare, jam offerat &c. In Sabbato Sancto non dicitur: Patrinus: ſed Pater, quum infantes baptizati ſunt. Exorciſmus Sancti Ambroſii incipit: Omnipotens Domine, verbum Dei Patris, Chriſte Jeſu, Deus & Dominus univerſae creaturae &c* Tum in deſcribendo Baptiſmate praeſcribitur *trina merſio*, tum Litaniae, ac deinde *facit Crucem infantis in cerebro, quum Chriſma dat, & dicit: Domine pater Domini noſtri Jeſu Chriſti*, ut in Romano. Tum ſequitur Communio, quae ſub his verbis miniſtratur: *Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguine ſuo tinctum conſervet animam tuam in vitam aeternam, Amen.*

Amen. At quando ſacrum Viaticum aegrotis porrigebatur, animadverti in uno antiquiſſimo Miſſali MSto Ambroſianae Bibliothecae, haec tantum verba olim fuiſſe in uſu apud Ambroſianos: *Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti conſervet animam tuam in vitam aeternam*. Sed in altero itidem vetuſtiſſimo Miſſali MSto ejuſdem Bibliothecae, ubi habetur *Impoſitio manuum ſuper Infirmum*; nempe Olei Sancti unctio, ſubinde additur: *Communica eum, & dic: Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguine ſuo tinctum conſervet animam tuam &c. Oratio: Domine ſancte Pater, te fideliter deprecamur, ut accipiente fratre noſtro ſacroſanctam hanc Euchariſtiam ✠ Corporis & Sanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti &c.* Ritum hunc porrigendi Laicis ſanis Hoſtiam ſacro Sanguine intinctam, Orientali Eccleſiae a multis Seculis familiarem, proſcripſerat Synodus Bracarenſis Anno 675. Eum quoque Paſchalis II. Papa in Epiſt. 32. ad Pontium ineunte Seculo XII. improbavit, exceptione tamen hac addita: *praeter in parvulis, ac omnino infirmis, qui panem abſorbere non poſſunt*. Nemo autem inter ſacrae Eruditionis cultores eſt, qui neſciat, per undecim ſaltem Secula ab exordio Eccleſiae miniſtratum fuiſſe & Laicis Sacramentum Euchariſtiae *ſub utraque Specie*, ut nunc dicimus. Verùm quod eſt ad Aegros, non idem ſemper & ubique mos fuit. Invaluit autem mos porrigendi iis ſacram Hoſtiam Sanguine Chriſti intinctam, ut eam facilius deglutirent. In antiquiſſimo Rituali MSto membranaceo, quem adſervant Monachi Benedictini in celeberrimo Monaſterio Sancti Columbani Bobienſis, ritus legitur *de ingrediendo ad Infirmum*. Inde ego haec pauca deſcripſi, quae mihi luce digniora viſa ſunt. Ibi deprehendes miniſtratam eadem ratione Hoſtiam ſacram.

Ordo miniſtrandi Sacramenta Aegris, & orandi pro iis, ante ſeptingentos annos ſcriptus.

Et cum viderint eum ad exitum appropinquare, dandum eſt illi Corpus & Sanguinem Domini, etiamſi ipſo die comediſſet, quia Communio erit ei adjutor & defenſor in reſurrectione juſtorum: ipſa enim reſuſcitabit eum in noviſſimo die. Oratio: Domine Sancte Pater omnipotens aeterne Deus, te fideliter deprecamur, ut accipiente fratre noſtro ill: ſacroſanctam hanc Euchariſtiam Corporis & Sanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii tui, tam corporis, quàm animae ſit ſalus. Per. Et cum poſuerit in ore ipſius Euchariſtiam, dicat Sacerdos: Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti Sanguine ſuo inlitum intinctum mundet te ab omni peccato, & conſervet animam tuam in vitam aeternam. Oratio poſt Communionem: Accepto ſalutaris divini Corporis cibo, Salvatori noſtro Jeſu Chriſto gratias agimus, quod per ſui Corporis & Sanguinis Sacramentum nos a morte liberavit, & tam corporis, quàm animae humani generis remedium donare dignatus eſt, qui vivit & regnat. Poſt has Orationes faciat ei Sacerdos ſignum Crucis in capite de Oleo benedicto, dicens: In nomine Pa✠tris, & Fi✠lii, & Spiri✠tus Sancti. Extinguatur a te omnis virtus adverſarii per impoſitionem manuum noſtrarum, quas

nos

nos carnaliter facimus, & per invocationem, atque interceſſionem omnium Angelorum, Archangelorum, Patriarcharum, vel Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, atque Virginum, ſeu ſimul omnium Sanctorum Dei: vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen. Deinde recitet Pſalmum Sextum totum cum Gloria & Antiphona: Sana me, Domine, quoniam infirmus ſum, & anima mea turbata eſt valde; ſed tu Domine ſuccurre mihi. Pſalmus: Domine ne in furore tuo]. *Inde verò perungendus eſt infirmus de ipſo Oleo in temporibus capitis & juxta aures, vel nares, & ſcapulas, vel pectus, ſive in brachiis, ſeu ſtomachum, in modum Crucis, dicens: Inungimus te de Oleo benedicto & ſanctificato in nomine Sanctae Trinitatis, ut mos eſt, ſicut unxit Samuel David in Regem & Prophetam; ut praeparatus ad luctam aërias poſſis ſuperare catervas, & ſalveris in fide Sanctae Trinitatis Dei, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen. Sequitur Oratio: Operare ergo* * *creaturam Olei, operare in nomine Dei Patris omnipotentis, & Jeſu Chriſti Filii ejus Domini noſtri &c. Et cum perunctus fuerit, ponet Sacerdos manus ſuper eum, & dicit Orationem hanc: Omnipotens ſempiterne Deus, hanc habentes fiduciam, & certi de miſericordia tua medicinae tuae ſolatium &c.*

Litaniae ſuper infirmum morti proximum.

Kyrie eleyſon.
Chriſte eleyſon.
Chriſte audi nos.
Sancta Maria.
Sancte Michaël.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphaël.
Sancte Joannes.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sancte Andrea.
Sancte Jacobe.
Sancte Joannes.
Sancte Philippe.

A *Sancte Thomas.*
Sancte Jacobe.
Sancte Bartholomeae
Sancte Matthaee.
Sancte Symon.
Sancte Juda.
Sancte Mathia.
Sancte Stephane.
Sancte Line.
B *Sancte Clete.*
Sancte Clemens.
Sancte Sixte.
Sancte Corneli.
Sancte Cipriane.
Sancte Laurenti.
Sancte Ypolite.
Sancte Griſogone.
Sancte Coſma.
C *Sancte Damiane.*
Sancte Sebaſtiane.
Sancte Appollinaris.
Sancte Georgi.
Sancte Dionyſi.
Sancte Ruſtice.
Sancte Eleutherie.
Sancte Mauricii.
Sancte Exuperii.
D *Sancte Candide.*
Sancte Victor.
Sancte Innocens.
Sancte Vitalis.
Sancte Alexander.
Sancte Domnine.
Sancte Antonine.
Sancte Nazarii.
Sancte Celſe.
E *Sancte Gervaſi.*
Sancte Protaſi.
Sancte Nabor.
Sancte Felix.
Sancte Marciane.
Sancte Secunde.
Sancte Calocere.
Sancte Anaſtaſi.
Sancte Vincenti.
Sancte Deſideri.

Sancte Symphoriane.
Sancte Vitalis.
Sancte Vite.
Sancte Tiburci.
Sancte Valeriane.
Sancte Feliciſſime.
Sancte Agapite.
Sancte Dalmate.
Sancte Benigne.
Sancte Marcelle.
Sancte Valentine.
Sancte Hylari.
Sancte Martine.
Sancte Ambroſi.
Sancte Hieronyme.
Sancte Auguſtine.
Sancte Gregori.
Sancte Silveſter.
Sancte Benedicte.
Sancte Patrici.
Sancte Brici.
Sancte Remigi.
Sancte Euſebii.
Sancte Syre.
Sancte Hyventi.
Sancte Zene.
Sancte Amande.
Sancte Eugeni.
Sancte Antoni.
Sancte Machari.
Sancte Adriane.
Sancte Albane.
Sancte Gaudenti.
Sancte Medarde.
Sancte Columbane.
Sancte Galle.
Sancte Euſtaſi.
Sancte Attala.
Sancte Bertulfe.
Sancte Walerice.
Sancte Arnulfe.
Sancte Baſille.
Sancte Iſidore.
Sancte Samſon.
Sancte Fuſce.
Sancte Filiberte.

San-

Sancte Abundi. *Sancta Affra.*
Sancta Felicitas. *Sancta Eugenia.*
Sancta Perpetua. *Sancta Brigida.*
Sancta Anaſtaſia. *Sancta Margarita.*
Sancta Agnes. *Sancta Potenciana.*
Sancta Lutia. *Sancta Genovefa.*
Sancta Cecilia. *Sancta Regina.*
Sancta Tecla. *Sancta Julitta.*
Sancta Euphemia. *Sancta Eulalia.*
Sancta Suffia. *Sancta Muſtiola.*
Sancta Columba. *Sancta Juſtina.*
Sancta Marina. *Sancta Suſanna.*
Sancta Criſtina. *Sancta Balbina.*
Sancta Scolaſtica. *Sancta Savina.*
Sancta Petronilla. *Sancta Seraphia.*
Sancta Juliana.

Omnes Sancti Orate pro nobis.
Propicius eſto: parce nobis Domine.
Propicius eſto: libera nos, Domine.
Ab omni malo libera nos.
Ab ira tua libera nos.
A periculo mortis libera nos.
Ab inſidiis Diaboli libera nos.
Ab hoſte malo libera nos.
A repentina morte libera nos.
A peccatis noſtris libera nos.
Per Crucem tuam libera nos.
Peccatores, te rogamus, audi nos.
Ut ſanitatem nobis dones, te rogamus.
Ut pacem nobis dones, te rogamus.
Ut veram poenitentiam nobis concedas, te rogamus.
Ut indulgentiam nobis dones, te rogamus.
Ut infirmo ſanitatem tribuas, te rogamus.
Ut in Chriſto quieſcentibus aeternam tribuas requiem, te rogamus.
Ut nos exaudire digneris, te rogamus.
Fili Dei, te rogamus, audi nos.
Redemptor Mundi, te rogamus, audi nos.
Fili Dei, te rogamus, audi nos.
Agnus Dei &c.

A Atque ex monumentis hactenus productis diſcere poſſumus, quot Seculis perſeveraverit mos ille Chriſtianorum, nempe non ſtatim a nativitate, uti nunc facimus, baptizandi infantes. Niſi aegritudo, periculumque vitae imminebat, Sacramenti perceptio a plerisque differebatur uſque ad Vigilias Paſchatis & Pentecoſtes, quibus ſolemnem Baptiſmum B Eccleſiae celebrabant. Eòque deducebantur pueri interdum aliquot annos nati. Bernardus Abbas Cluſinus Saeculo Chriſti XI. ut eſt in ejus Vita a Wilelmo Monacho ſcripta, atque, a Mabillonio edita num. 42. ajebat: *Trium eram annorum, quando Baptiſmi gratiam percepi.* Vidimus etiam C Baptizatos ſtatim ad ſacram *Communionem* Corporis Chriſti admiſſos. Haec veterum diſciplina fuit; immo erant, qui neceſſariam rem ſunt arbitrati. Pervetuſtus Ritualis MStus Liber adſervabatur olim Romae in ampliſſima Cardinalis Caſanatae Bibliotheca, quae poſtea alteri Patrum Praedicatorum de Minerva addita, D inſigne Urbis ornamentum evaſit. Scriptus fuit ſub Landulfo Epiſcopo, ſeu Archiepiſcopo, ut opinor, Capuano. Ibi enim verſus occurrunt in fine, e quibus hos tantùm excerpſi:

Egregius Praeſul Landolfus ſanctior alter;
(quae Landulfum II. innuere videntur)
Tempore ſub cujus ditata eſt Virginis aula,
E *Pro cujus laude omnes nos expoſcimus ipſi,*
Virginis ut Prolem votivo corde rogetis,
Splendida quo loca Sanctorum mereatur habere.

Illic ergo legitur *Benedictio Fontis*; quam praetermitto, atque haec paucula profero: *tunc extrahatur foras Cubellâ* (ideſt *e labro*: nam *Cubam* hoc

hoc ſenſu dixere veteres, & pro vaſe vinario majore [nunc *Tino*] uſurparunt, ad cujus ſimilitudinem, ſed minori forma, Fons Baptiſmalis efformari conſuevit, appellatus propterea *Cubella*) *& permaneat in Eccleſia, uſque dum Miſſa celebretur, & Dominicis Sacramentis confirmetur. Et ante perceptionem Corporis Domini dicantur iſtae Orationes. Omnipotens ſempiterne Deus, qui regeneraſti famulum tuum ex aqua & Spiritu Sancto, quique dediſti ei remiſſionem omnium peccatorum, tribue ei continuam ſanitatem, ad agnoſcendam unitatis tuae virtutem, per ejuſdem Spiritus Sancti &c. Omnipotens ſempiterne Deus, majeſtatem tuam ſupplices deprecamur, ut famulum tuum digneris terrenis aſpectibus reſpicere, ut, cui donaſti Baptiſmi Sacramentum, longaevam tribuas ſanitatem &c. Tunc detur Euchariſtia his verbis: Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti cuſtodiat te in vitam aeternam. Amen. Hoc autem omnino praecavendum eſt, ut non negligatur, quia tunc omne Baptiſmum legitimum Chriſtianitatis nomine confirmatur.* Ita in illo Rituali: ubi vides, miniſtratum fuiſſe duntaxat Corpus Chriſti. Sed varia in hoc diſciplina Eccleſiarum fuit. Hugo de Sancto Victore, qui Seculo Chriſti XII floruit, in Lib. I Cap. 20. de Sacrament. memoriae prodidit, unum Sanguinis Sacramentum infantibus baptizatis fuiſſe exhibitum: *Pueris,* ait, *recens natis* idem Sacramentum in Specie *Sanguinis eſt miniſtrandum digito Sacerdotis, quia tales naturaliter ſugere poſſunt.* Alibi verò, ut vidimus, & Corpus & Sanguis eis tradebatur: quod Mediolani praecipue in uſu fuit iiſdem temporibus. En tibi, quae in MSto Codice Beroldi, de quo infra ſermo erit, olim ego legebam Mediolani. Spectabat Codex ille pervetuſtus ad Canonicum Lautium, mihique viſus eſt exaratus Seculo Chriſti XII. ut plura in calce & margine addita indicabant. Ibi quidem haec etiam adnotatio mihi occurrebat: *Septembris Idibus Anno Domini MC. iter Anſelmi Archiepiſcopi in Corrociana.* Verùm haec poſt exaratum Librum adjecta fuere, quum ibi textus Beroldi occurrat, qui Auctor, uti infra videbimus, floruit Anno 1130. Quid autem *Corrociana* fuerit, a Clariſſimo Saxio diſces in Notis ad Landulfum juniorem Hiſtoricum Mediolanenſem, Tom. V. Rer. Italicarum a me editum. Ut enim is animadvertit ex Abbate Uſpergenſe, *Terra Corrziana Turchorum patria* fuit, quò Anſelmus Archiepiſcopus Mediolanenſis eo Anno profectus eſt. Itaque ex eo Codice MSto excerpſi lucubratiunculam ſubſequentem, in qua potiſſimum legas velim interrogationem poſtremam: *Quare renati fonte Baptiſmali mox Corpus & Sanguinem Domini percipiunt?*

Ordo qualiter Scrutinia agantur pro Catechumenis: Scriptus circiter Ann. Chriſti 1130.

I. *Interrogatio. Quare nomina eorum, qui catechizati ſunt, ab Acolytho deſcribuntur?*

Reſponſio. Ut ſcilicet impleatur in eis illud, quod ſcriptum eſt: Imperfectum meum viderunt oculi mei, & in libro tuo omnes ſcribentur. Item: Gaudete autem, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in coelis. Unde B. Augu-

Auguſtinus ait: Videte dilectiſſimi, qui hanc profeſſionem veſtram in curiam projectis Angelicam, nomina profitentium in libro excipiuntur vitae, non a quolibet homine, ſed a ſuperiore coelitus poteſtate. A

II. Quare poſt deſcriptionem nominum ſignantur Catechumeni?

Reſponſio. Videlicet ut poſſint dicere: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Et bene prius ſignantur quàm baptizentur. quia prius poſtes filiorum Iſraël agni ſanguine ſignantur, quàm mare rubrum tranſeant, per quod ſignantur Baptiſmatis Sacramenta. B

III. Quare deinde ſal exorcizatum & benedictum in ora Catechumenorum mittitur? C

Reſponſio. Ut oſtendatur ſupernae ſapientiae eos jam vel modicum recipere guſtum. Sicut enim ſacrificia, quae jubente Lege offerebantur, ſale condiebantur, ita nunc qui baptizandi ſunt, coeleſtis ſapientiae ſale debent condiri. D

IV. Quid eſt catechizare?

Catechizare Graece dicitur, quod nos dicimus docere, imbuere, vel inſtruere. Catechumenus, inſtructus, vel audiens: ſic & auditor vocatur; audit enim, quae credens accipiat, ſed adhuc peccatorum premitur onere. Unde B. Auguſtinus ait: Quantumcumque Catechumenus proficiat, adhuc ſarcinam iniquitatis ſuae portat, quouſque per aquam Baptiſmatis renovetur. E

V. Quare dicuntur ſcrutinia?

Quia ibi ſcrutatur voluntas Catechumeni, ut praefatus Doctor ait: Utrum propter vitae praeſentis commoda, an propter vitae aeternae baptizari deſideret praemia. Scrutinium verò dicitur inquiſitio, vel exploratio, ſive inveſtigatio. Inſtruitur enim Catechumenus per ſe, ſi major eſt: inſtruitur per alium, ſi minor.

VI. Quare Catechumeni exorcizentur?

Ut ab eis verſutia, dolique daemonum pellantur. Ecce exorcizatur homo, & ſal, & oleum. Sed in his omnibus non natura exorcizatur, quae valde bona creata eſſe legitur, ſed ut ab eis callida Diaboli tentamina procul abſcedant, & Creatori Deo ſanctificata ſervire valeant. Exorciſmus verò dicitur adjuratio, vel increpatio.

VII. Quare mittuntur digiti in aures?

Digitorum in aure miſſio Spiritus Sancti ſignificat acceptionem. Tactus verò ſalivae donum ſupernae gratiae ſignat. De hac verò cauſa exemplum Sacerdotes habent, ubi legitur, quod ſanaturus Dominus ſurdum & mutum, miſerit digitos ſuos in auriculas ejus, expuenſque tetigit linguam ejus. Effeta verò idem eſt adaperire, pro auribus ſanandis dicit, quas ſurditas diutina clauſerat, ſed ad audiendum tactus Domini patefecit. Qui vult iſta plenius ſcire, legat Tractatum Bedae ſuper Evangelium. Nares enim tanguntur, ut abjectis delectationibus noxiis, Chriſti ſolummodo amplectantur odorem, ut poſſint cum Apoſtolo dicere: Chriſti bonus odor ſumus in omni loco. Item, Deo gratias, qui ſemper triumphat nos in Chri-

Chriſto Jeſu, & odorem notitiae ſuae manifeſtat per nos in omni loco. Tanguntur & aures, ut relicto auditu linguae ...... audiant verba Chriſti, & faciant ea, dicaturque eis: Qui haec audit &c.

VIII. *Quibus modis accipi debet exſufflatio vel inſufflatio?*

Duobus, quia duabus fit perſonis. Exſufflatur Catechizante Catechumenus, ut fraudes daemonum ab eo effugentur. Inſufflatur ab eo per aquam Baptiſmatis renovatus, ut Spiritum Sanctum accipiat. Nam & Salvator inſufflando legitur Apoſtolis Spiritum Sanctum poſt reſurrectionem dediſſe.

IX. *Quare in Coena Domini ſanctum Chriſma conficitur & conſecratur?*

Quia in ipſa finitur typus, & inchoatur veritas. Poſt eſum quoque agni tradidit Apoſtolis Salvator myſteria Corporis & Sanguinis ſui. In ipſa ſiquidem coena coepit praeparari Dominicae paſſionis myſterium, quo tunc redimimur, quando baptizamur.

X. *Quare de oleo benedicto ſcapulae & pectus unguntur?*

Ut originalia ſimul & actualia peccata relaxentur. Quoniam ſicut per dorſum praeterita, ideſt ea, quae a parentibus traximus, mala ſignantur, ita per pectus ea, quae ipſi commiſimus. Sive, pectus & ſcapulae ſignantur oleo ſancto, ut undique muniantur. De Chriſmate verò in cerebro ſive in fronte ſignantur, ut ſit de illis, quibus dicitur: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium.

XI. *Quare ſanctificatur aqua?*

Ut auferat omnium in ſe deſcendentium peccata, & quos acceperat ſordidos, reddat mundatos. In qua ſanctificatione Trinitas invocatur, ut ſanctificans adeſſe dignetur. Quum enim in nomine Sanctae Trinitatis datur baptiſma, ſimul tota Trinitas regenerat, quae unus & ſolus eſt Deus.

XII. *Quare in limine jam baptiſmi poſitus interrogatur, utrum abrenunciet Diabolo, & pompis, & operibus ejus?*

Ut cum his tribus ſe abrenunciaturum promiſerat, in nomine Sanctae Trinitatis ter mergatur in lavacrum. Abrenuncio enim dicitur contradico, reſpuo, abjicio, ſive abnego. Pompa Graecum nomen eſt, quod Latine dicitur oſtentatio publica. Idolorum igitur cultura, ſuperbia, & jactantia, horumque ſimilia, pompa dici poſſunt Diaboli. Cetera verò mala opera ejus vocantur, quibus ſe baptizandus abrenunciare promittit. Notandum verò, quod in Arca Noë, & in tranſitu maris rubri Baptiſmatis Sacramentum praefiguratum fuit.

XIII. *Quare baptizati albis veſtibus induuntur?*

Ut per hunc habitum demonſtretur futurae reſurrectionis gloria. Sive per veſtem candidam poteſt intelligi fides recta, ſive donum Spiritus Sancti, quod accipiunt in baptiſmo. Chriſmate verò unguntur, ut ſacerdotes & reges eſſe monſtrentur. Nam & ipſa mutatio veſtium habitum ſignificat Sacerdotum.

XIV. *Qua-*

XIV. *Quare renatorum capita Chriſmale, ideſt * pellei teguntur velamine?*

Ut demonſtretur, quod myſteria baptiſmatis ſemper illaeſa debeant in nobis ſervari. Aliter. Pilleum capitibus Sacerdotum ornatum praeſtabat, & nos pileo caput noſtrum ornamus, quum ita vivimus, ut Chriſtus, qui eſt caput noſtrum, pro noſtris bonis glorificetur operibus. Aliter. Omnis, qui particeps eſt lactis, quaſi velatum caput mentis habet, quia non valet Scripturarum comprehendere ſenſum. Sed quum coeperit lacteum poſtponere cibum, quaſi depoſito velamine ignorantiae incipit ſolidum Scripturarum ſumere alimentum.

XV. *Quare ſeptem diebus caput velatur, & octavo detegitur?*

Quia per ſeptem dies praeſens vita, & octavum futura gloria deſignatur. Recte per ſeptem dies tegitur caput, & in octavo detegitur; quia nunc videmus per ſpeculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem.

XVI. *Quare renati fonte Baptiſmatis mox Corpus & Sanguinem Domini percipiunt?*

Ob hoc videlicet, ut omnia Chriſtianitatis eis Sacramenta firmentur. Nam & Salvator noſter poſtquam lavit pedes Apoſtolorum, tradidit eis ſui Corporis & Sanguinis myſteria. Unde ipſe hujus rei perfectionem demonſtrans ait: Qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem, in me manet, & ego in eo.

Celeberrimum quoque uſum Ambroſiana Eccleſia obſervat, nempe inchoandi Quadrageſimam non a Feria IV. poſt Dominicam Quinquageſimae, ut fieri ſenſim coeptum eſt Saeculo Chriſtiano Nono, ac tandem ut in omnibus Catholicorum Eccleſiis fieret, conſtitutum fuit, ſed ipſâ tantum die Dominicâ primâ Quadrageſimae, quae propterea in antiquis Libris appellatur *Dominica in capite Quadrageſimae*. Quae vero ſubſequitur (ſecunda Quadrageſimae apud Romanos) *prima Quadrageſimae* nuncupatur ab Ambroſianis. Quot dies Populus Mediolanenſis jejunio Quadrageſimali ſacraret, vivente Sancto Ambroſio, non ſatis liquet. Nam quod in Sermone quodam habetur, quem veteres editiones eidem Sancto Archiepiſcopo adſcribunt, ubi *Quadrageſima quadraginta & duos continere dies* dicitur, non ita certum eſt, quum eum ab ipſo Ambroſio abjudicandum cenſuerint celeberrimi PP. Benedictini e Congregatione S. Mauri, ſeu ut melius dicam, Cl. P. Mabillonius. Illud quidem extra controverſiam poſitum eſt, in Eccleſia Mediolanenſi temporibus Sancti Ambroſii *Quadrageſimam totam praeter Sabbatum & Dominicam* jejunio fuiſſe ſacratam, ut ille idem affirmat in Lib. de Elia Cap. 10. Nunc autem Sabbatis Quadrageſimae jejunii immunitas ne illic quidem conceditur. Contra quum recurrente *Rogationum triduo* jejunium Eccleſia Romana minime praecipiat, Ambroſiana illud a Populo ſuo ſeveriſſime exigit. Hoc autem jejunium poſt dimidium tantummodo Saeculi XI. ab Ambroſianis uſurpari coeptum diſcimus e Vita Sancti Arialdi, iis temporibus ſcriptâ ab Andrea Monacho Vallumbroſano, atque editâ a Puricellio Cap. 21. ubi haec leguntur:

A tur: *Triduanum namque illud Jejunium, quod inter ſanctos dies Paſchales contra antiquorum dicta Sanctorum NOVITER eſt peragi uſitatum, vehementer horrebat*. Et quàm rigide obſervaretur ejuſmodi jejunium, infra oſtendunt Arialdi verba ita loquentis: *In iſtis diebus tam acriter vos affligere cerno, veſtibus laneis induendo, nudis pedibus*
B *incedendo, in pane tantummodo & aqua jejunando, quomodo quando haec agere debite juſſum eſt, vos nullo modo facere inſpicio*. Conſtat ergo, non ita multo ante inſtitutum fuiſſe Jejunium Rogationum, adhuc Mediolani vigens. Sed minime hinc ſequitur, Rogationum quoque ipſarum recentem fuiſſe inſtitutionem; & ſunt a-
C liqua apud Landulphum Seniorem in Hiſtor. Mediolanen. Lib. 3. Cap. 29. Tom. IV. Rer. Italicarum, quae longe antea Mediolani quoque Rogationes inſtitutas ſuſpicari me faciunt.

Quatuor verò *Temporum* Jejunia an antiquitus in uſu forent apud Mediolanenſes, inveſtigabam ego olim Diſquiſitione in hoc idem argumentum
D a me edita Tom. 2. pag. 246. Anecdotorum meorum *. Quumque Sanctorum Ambroſii & Auguſtini aevo, ipſis teſtantibus, nullo, praeter Antepaſchale, Sabbato jejunaretur, ſtatuebam ego, ſerius in Mediolanenſem Eccleſiam Jejunia haec fuiſſe invecta. Immo quum nullum eorum veſtigium neque apud Beroldum, de
E quo infra ſermo erit, neque in MStis Ambroſianae Bibliothecae, aut editis Miſſalibus ante Sancti Caroli tempora deprehendiſſem, *incertum* ſcripſi, *an antea obſervarentur*. Praeterea omnium primus Sanctus Carolus haec in Miſſali appoſuit ad Feriam V. Pentecoſtes: *Feriâ IV. VI. & Sabbato ſunt Tempora Pentecoſtes jejunanda*. Doctiſſimo viro, meique amantiſſimo, Nicolao Rubino tunc Metropolitanae Baſilicae Canonico Ordinario ac Theologo, viſa fuit mea haec opinio aliquid detrahere notiſſimae Mediolanenſium pietati ac religioni. Quare nihil non egit ille ut aliquod monumentum mihi offerret, quo evinceretur, ante Sanctum Carolum Mediolani obſervata fuiſſe hujuſmodi Jejunia. Et revera geminos mihi, ſi bene memini, antiquos Miſſales manu exaratos exhibuit, in quibus adnotabantur neſcio quo in loco *Quatuor Tempora*. Ego rem tantùm dubiam, minimeque compertam dixeram: neque in praeſentia nego, quin magni momenti ſint teſtes ii ad eam ſtabiliendam, non tamen ad omnem dubitationem prorſus tollendam. Cur enim, ſi iis diebus Eccleſia Ambroſiana jejunium praecipiebat, nulla Miſſa, nullus ritus, nullae peculiares preces hoſce dies poenitentiae deditos deſignabant? Immo ne ulla quidem mentio in tot aliis Miſſalibus, jejunii Quatuor Temporum fiebat. Equidem novi & ego, pluris faciendos in hanc rem duos Miſſales rem affirmantes, quàm decem omnino ſilentes. Verùm quis me certum facit, in aliquo Monaſterio, aut rurali Eccleſia Miſſales ejuſmodi non fuiſſe adhibitos, ubi Romano more Quatuor Temporum ratio haberetur, quum in reliquis Eccleſiis Ambroſianis nullum foret iis diebus jejunandi praeceptum? Quae quum dico, in mentem mihi recurrit vetuſtiſſimus Miſſalis Ambroſianus MStus, in Ambroſiana Bibliotheca adſervatus, ubi ad Feriam IV. poſt Dominicam Quinquageſimae adnotatur: *Oratio ſuper Populum* his verbis: *Concede nobis Domine...... militiae Chriſtianae inchoare jejuniis, ut contra ſpiritales nequitias pugnaturi continentiae muniamur auxiliis*.

* In hac praeſenti Edit. T. XI. P. I. pag. 276. &c.

auxiliis. Sequitur Oratio *ſuper Sindonem*. *Praeſta Domine fidelibus tuis, ut jejuniorum veneranda ſolemnia & congrua pietate ſuſcipiant, & ſecura devotione percurrant*. In Praefatione haec habentur: *Qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris & praemia, per Chriſtum &c.* Sequitur Miſſa Feriae V. infra Quinquageſimam. Tum Miſſa Feriae VI. ubi *Oratio ſuper Populum* hiſce verbis concepta eſt: *Inchoata jejunia quaeſumus, Domine, benigno favore proſequere &c.* Haec, ſi bene intelligo, evincere viderentur, ad imitationem Romanae Eccleſiae tunc Feriam IV. poſt Dominicam Quinquageſimae fuiſſe exordium jejunii Quadrageſimalis apud Mediolanenſes: quod tamen affirmare non audeat, quiſquis tot alios Miſſales conſulat, & antiquam Ambroſianae Eccleſiae conſuetudinem rite perpendat. In aliqua peculiari Eccleſia Mediolanenſis Dioeceſis id factum fuerit, non vero in reliquis. Quamobrem, quod eſt etiam ad Quatuor Temporum inſtitutionem accuratiori adhuc inveſtigatione utendum puto.

Celebres itidem Ambroſianae Eccleſiae ritus ii memorandi ſunt, videlicet; Sanctorum Natales, ſi die Dominico recurrant, transferri: quod nunc Romano ritu ſacra facientes tantummodo obſervant, ſi Natalis ſit ſemiduplex, aut ſi diebus Dominicis Quadrageſimae atque Adventus occurrat. Nullum quoque Sanctorum Feſtum Ambroſiana Miſſa celebrat per totam Quadrageſimam. Ad haec nullis Sextis Quadrageſimae Feriis Miſſam Ambroſiani celebrant, neque praeſanctificata adhibent, uti mos eſt apud Graecos, & ſacro die Paraſceves fieri conſuevit apud Romanos. Praeterea in maximo Metropolitano

A Mediolanenſium Templo perdurat adhuc, quae olim *Schola Sancti Ambroſii* appellabatur, egregium ſane remotae antiquitatis pignus ac veſtigium ad haec uſque tempora ſervatum. Nimirum alit eadem Eccleſia decem ſenes laicos (*Vecchioni* nunc appellantur) totidemque anus: quorum munus eſt quibuſdam ſolemnibus ſacris intereſſe.
B Honeſto ac antiquo veſtium genere utuntur, & quum tempus Offertorii poſcit, ex iis duo mares, *fanonibus*, hoc eſt mappis candidis apte involuti, accedunt ad gradus Presbyterii (Beroldus tamen auctor eſt, eos intraſſe Chorum), & dexterâ Oblatas, ſiniſtrâ Amulas cum vino tenent, quae Sacerdos illuc ab Altari una cum
C Miniſtris deſcendens, & duo argentea vaſa deaurata deferens, ſuſcipit. Idem ſubinde peragunt & feminae duae anili aetate venerandae. Notiſſimum eſt eruditionis Eccleſiaſticae cultoribus, olim conſueviſſe Populum offerre Sacerdoti in ſynaxi panem & vinum, deinde ſacranda. Totius autem Populi nomine eadem nunc of-
D feruntur per Scholam Sancti Ambroſii. Quod & teſtatur Landulphus ſenior Hiſtoricus Mediolanenſis Tom. IV. Rer. Ital. pag. 93. de hiſce ſcribens: *Panem & vinum pro Populo univerſo quotidie offerentes*. In publicis quoque Supplicationibus una cum Clero eadem Schola Sancti Ambroſii procedit. His adde commemorari in
E Ordine Romano antiquam Clericorum oblationem ad Altare. Hanc Ambroſiani adhuc in Templo Metropolitano ſervant, & ad quaedam ſacra ſolemnia Clerus ejuſdem Eccleſiae conſuevit illam per ordinem deferre, & conferre in capſulam ſuper Altare collocatam. *Veglonum* & *Veglonisſarum*, hoc eſt Senum & Anuum, aliorumque Ordinum Sanctae Mediolanenſis Eccleſiae,

cleſiae, mentio eſt in duabus Chartis nondum editis, quas Mediolani A deſcripſi e Codice MSto Franciſci Caſtelli, atque huc inferendas cenſui.

Donatio Milonis Taurinenſis Epiſcopi & Archipresbyteri Metropolitanae Mediolanenſis Baſilicae, facta Capitulo Canonicorum ejuſdem Baſilicae pro Anniverſario ſuo, Anno 1186.

IN nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Centeſimo Octuageſimo Sexto, quintodecimo die menſis Julii, Indictione Quarta, Capitulo Ordinariorum Mediolanenſis Eccleſiae. Ego in Dei nomine Milo Turinenſis Epiſcopus, & Mediolanenſis Eccleſiae Archipresbyter, qui dicor de Cardano, conſenſu & voluntate Domini Urbani Papae, & Mediolanenſis Archiepiſcopi, ſicut per ejus Literas bullatas a me viſas apparebat, nec non & praeſente & conſentiente Heriprando Judice & Advocato ipſorum Ordinariorum, & Domno Petro Buxoro Archipresbytero de Monte, & Magiſtro Philippo, atque Guiſcardo Vicecomite, & Albrico de Surrexina, & Hugone de Orano Sacerdotibus, atque Ottone Vicedomino, qui dicitur de Curte, & Oldone Crivello Diaconibus, ac Magiſtro Faxato, qui dicitur Menclotius, & Uberto Lento, & Alberto item Menclotio Subdiaconibus ipſius Capituli. Dono praeſenti die & horâ inter vivos, nominative omnes illas Poſſeſſiones, quas habeo, & mihi pertinent in locis & fondis Eoſſadolto, Paninſacco, & in eorum territoriis, ac in circumſtantibus locis, tam in Caſtris, quam in Villis, & in finibus; quas emi a Maineriis pretio Librarum ſeptingentarum ſeptuaginta novae Monetae Mediolani. Scilicet Caſas, Sedimina, ac Molendinorum ſedes cum aedificiis eorum, & ceteras territorias res cum omni honore & diſtrictu, & conditionibus, comandaſiri, amiſceribus, & Eccleſiarum Advocatiis, piſcationi- B *bus, & jure Vaſſallorum, & omni alio jure & uſu. Quo tenore ut amodo in antea ſint ipſae Poſſeſſiones omnes ipſius Capituli; ita tamen ut praeſenti numero Ordinariorum addatur unus Ordinarius Praebendarius, qui ipſas res habeat, & teneat, & faciat omni tempore Anniverſarium meum ex fructibus ipſarum Poſſeſſionum cum Domino Archiepiſcopo, & cum ipſo Capitulo, atque cum* C *Communantia Sacerdotum Mediolanenſium. Dando Domino Archiepiſcopo, ſi interfuerit, Solidos quinque, & Hebdomadariis Denarios quinquaginta duo, Sacerdotibus & Diaconibus Capituli Ordinariorum Denarios ſex pro unoquoque, Subdiaconibus & quatuor Notariis Denarios quatuor pro unoquoque, Lectoribus Denarios quatuordecim,* D *Cuſtodibus Denarios ſedecim, Veglonibus & Veglonis Denarios viginti, inter Crucem & Incenſum Denarios duos, Pueris Magiſtri Scholarum Denarios duos, pro pane & vino malſanis ſolidos duos. Et praefati Denarii omnes dentur ſingulis annis praefatis perſonis in jam dicto Anniverſario meo, tam ſi non intererint, quàm ſi intererint, exceptâ* E *ſupraſcriptâ benedictione Domini Archiepiſcopi. Ceteris verò Presbyteris, qui interſint, dentur Denarii duo pro unoquoque, & qui non intererint, nihil habeant. Cetera verò judicata & ordinamenta, quae ego, qui ſupra, Milo feceram ſuper jam dictis facultatibus meis, caſſo & infringo, quia ſic decrevit mea bona voluntas.*

Actum

Actum in domo ipſorum Ordinariorum pro remedio & mercede animae meae.

Ego Ariprandus, qui dicor Judex, & ſupraſcriptorum Ordinariorum Advocatus conſenſi ut ſupra, & ſubſcripſi.

Interfuerunt Guilielmus, qui dicitur Burrus, & Anricus Advocatus de Turino, ac Bottus de Maſſenago, & Putracius de Sancto Calocero, atque Petrus de Subiate, teſtes.

Ibique incontinenti inveſtivit ipſe Dominus Milo Epiſcopus praefatos Dominum Archipresbyterum, & Ottonem Vicedominum, atque Magiſtrum Faxatum nomine ipſius Capituli de praefatis Poſ- A *ſeſſionibus omnibus, qualiter ſuperius legitur.*

Ego Gaudericus Palliarius Notarius ſacri Palatii tradidi & ſubſcripſi.

Ego Rogerius, qui dicor Palliarius, Notarius ſacri Palatii ſcripſi.

Ego Petrus de Veriano, Notarius ſacri Palatii, authenticum hujus exempli vidi, & legi, & ſic in eo contine- B *batur, ut in iſto legitur exemplo, extra literas plus, minuſve.*

Ego Manfredus, qui dicor de Brivio, Imperialis Aulae Notarius, authenticum hujus exempli &c.

Anſelmi de Rhaude Canonici Ordinarii in Metropolitana Mediolanenſi Baſilica donatio, ut ibi quotannis celebretur feſtus dies Inventionis Sanctae Crucis. Anno 1179.

ANno Dominicae Incarnationis Milleſimo Centeſimo Septuageſimo Nono, menſe Auguſti, Indictione Duodecima. Ego in Dei nomine Anſelmus, qui dicor de Rhaude, Clericus, & Ordinarius Sacroſanctae Matris Eccleſiae Beatae Mariae Hyemalis, feſtivitati Inventionis Sanctae Crucis, quam ex meis bonis, ſicut in alia Charta legitur, in eadem Eccleſia Sanctae Mariae omni anno in perpetuum fieri ordinavi, quoniam ipſa Feſtivitas minus continens mihi videbatur ex ficto, quod nuper emi a Presbytero Zuffo Canonico Sanctae Theclae in Burgo Carate, & eſt Solidorum quadraginta novae Monetae, omni anno hoc additamentum facio. In primis volo, ut Dominus Archiepiſcopus, qui nunc eſt, vel pro tempore erit, in eadem Eccleſia interſit ipſi Feſtivitati omni anno, & habeat Solidos quatuor, & Notarius, qui portabit Crucem ſuam, Denarios quatuor; & Archipresbyter ipſius Eccleſiae ſimiliter interſit, & habeat Denarios octo, & C *Archidiaconus item & habeat Denarios octo; & reliqui Ordinarii, qui ſunt octo inter Presbyteros & Diaconos, habeant Denarios ſex pro unoquoque. Subdiaconi, qui ſunt quinque, habeant Denarios quatuor pro unoquoque. Notarii duo, quos volo intereſſe ipſi Feſtivitati, ſcilicet unum pro causâ legendi, & alterum causâ canendi, habeant* D *Denarios quatuor pro unoquoque. Item de Soldis viginti & octo, qui abundant praefato additamento ex ſupraſcripto ficto Soldorum quadraginta, volo & ordino, ut Annuale unum fiat omni anno in eadem Eccleſia Sanctae Mariae in die obitus mei, qui ſupra Anſelmi, pro animabus omnium Defunctorum hoc modo. In primis volo & ordino, ut* E *Dominus Archiepiſcopus qui nunc eſt, vel pro tempore fuerit, interſit, & habeat ſoldos quatuor: & Notarius, qui portabit Crucem ejus, Denarios quatuor: & Septimanarii habeant Soldos quatuor & Denarios quatuor: & Pueri habeant Denarios duos pro pane & vino.*

vino. Archipresbyter, & Archidiaconus ipſius Eccleſiae, qui nunc ſunt, vel pro tempore erunt in eadem Eccleſia, ſimiliter interſint, & habeant Denarios octo pro unoquoque. Alii octo Presbyteri & Diaconi habeant Denarios ſex pro unoquoque. Subdiaconi, qui ſunt quinque, habeant Denarios quatuor pro unoquoque. Notarii, qui ſunt duo, habeant item Denarios quatuor pro unoquoque. Lectores quatuordeim habeant ſingulos Denarios. Cuſtodes ſedecim habeant item ſingulos Denarios. Veglones, Veglonissae Denarios decem inter omnes. Canonica Decumanorum habeat Solidos duos. Canonica Sanctae Theclae habeat item Solidos duos. Presbyter Sancti Michaëlis habeat Denarios duos. Presbyter Sancti Johannis ad Fontes habeat ſimiliter Denarios duos. Solidi tres & dimidium, qui ſuperſunt, ſint Primicerii Lectorum ipſius Eccleſiae, qui nunc eſt, vel pro tempore erit; ita ut ipſum fictum exigat, & ſupraſcriptum Annuale exerceat, & praedictos Denarios, qualiter leguntur, diſtribuat: & det Paſtum unum Maſſario omni anno, ſi ipſum voluerit tempore ſtatuto, ſicut legitur in Charta emptionis illius ficti, in qua continetur: „ Si fictum non erit ſolutum omni „ anno, tempore ſtatuto, quod ip„ ſum Paſtum non debeat dari. „ *Quia ſic decrevit mea bona voluntas.*

Actum in ſacroſancta Civitate Mediolani pro remedio & mercede animae meae. Et inde duae Chartae ſub eodem tenore ſcriptae ſunt.

Ego Algiſius Mediolanenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Ego Anſelmus indignus Diaconus a me facto ſubſcripſi.

Interfuerunt Otto, qui dicitur de Dervi, Magiſter Rolandus, Johannes Baſtardus, Marchiſius Garzonus, Girardus Porencioni, Bonabillus de Vaxante, ac Presbyter Cixendile, Arricus de Intervinea, atque Anſelmus Oſtiarius, teſtes.

Ego Gualdricus Palliarius, Notarius ſacri Palatii tradidi & ſubſcripſi.

Ego Rogerius, qui dicor Palliarius, Notarius ſacri Palatii ſcripſi.

Addo, quae de ipſis *Veglonibus & Veglonissis* olim excerpebam e MSto Codice Bibliothecae Ambroſianae, inſcripto: *Status Eccleſiae Metropolitanae &c.* Ita ibi adnotatum: *Vegloni apparent in Eccleſia & Proceſſionibus cum eorum cottis, & Sacerdotalibus birettis & veſtibus. Mulieres etiam viduali habitu, & velatae, in ſolemnibus Miſſarum offerunt Sacerdoti celebranti panem & vinum ad inſtar Melchiſedech. Sed mulieres numquam intrant Chorum; immo Sacerdos celebrans venit uſque ad portam Chori, ibique earum oblationes recipit. Et vulgariter appellatur Schola Sancti Ambroſii. Et quotieſcumque fiunt aliquae Proceſſiones, eis interveniunt cum particulari vexillo ſuae Crucis. Prior verò horum defert Pluviale temporibus debitis, & Flagellum Sancti Ambroſii. Temporibus Litaniarum & Proceſſionum cantant & ipſi Kyrie eleiſon alternatim cum aliis Sacerdotibus Chori.* Neque omittendum, Praefationes peculiares ab Eccleſia Ambroſiana adhiberi ad ſingulas Miſſas ſive de Chriſto, & beata Virgine, & Sanctis, ſive diebus quibuſque Dominicis. Paucis nunc utitur Romanus Ritus; ſed & ille multas olim praeſcribebat, ut conſtat ex antiquiſſimo Ordine Romano, quem edidit piae memoriae doctiſſimus Cardinalis Thomaſius, ut alia exempla omittam. Lectorem quoque monitum volo, adſervari in Ambroſiana Bibliotheca MStum Codicem Graecum, complectentem Homilias

milias jam editas in Evangelia Theophanis Ceramitae. Membranae quidem Graecum nunc exibent textum; verùm ſub Graecis literis evidentiſſime elucet, in iis ante aliquot Secula ſcriptum prius fuiſſe Miſſalem Librum Romani Ritus: quae ſcriptura aut vetuſtate temporis excidit, aut deditâ operâ a Graeco amanuenſe deleta eſt. Adhuc tamen legi illic poſſunt non plurima ſolùm elementa, ſed & integrae Orationes, Epiſtolae, ac Evangelia. Inter cetera ego animadverti, ad ſingulas fere Miſſas haberi Praefationes proprias, & poſtremam Miſſae Orationem appellari *ſuper Populum*. Adeat Lector, ſi plura cupit, Liturgica piiſſimi Cardinalis Bonae. Sed quum mihi nequaquam ſumſerim, in ſingulos Ambroſianae Eccleſiae Ritus inquirere a Romano diverſos, hoc unum tandem adjiciam, Pſalterium nempe Ambroſianum in non paucis a Romano diſcrepare tum verbis, tum ſenſibus, tum verſiculorum ordine; neque tamen omnino concordare cum ea verſione, quae Sancto Ambroſio in uſu fuit. In reliquis Scripturae Sacrae Libris parum aut nihil a Vulgata diſcedunt Ambroſiani.

Corollarium autem non parvi, ut mihi videtur, faciendum, adnectere heic ſtatui, nempe Opuſcula quaedam *Beroldi Mediolanenſis* antiquiſſimi Scriptoris, qui Ambroſianae Eccleſiae ritus olim deſcribebat. Manu exarata ejus Opera Mediolani adſervantur in Bibliotheca Metropolitani Capituli Canonicorum, duoſque ibi Codices, alterum altero luculentiorem aſpexi. Habet & Ambroſiana Bibliotheca Beroldini Operis apographum. Quo tempore floruerit, quodve munus in maxima aede ſacra Mediolani geſſerit *Beroldus*, jam ani-

A madverterat Johannes Petrus Puricellius, acuratiſſimus Mediolanenſium antiquitatum illuſtrator, in Libro de Sanctis Martyribus Nazario & Celſo. Ille tamen nihil aliud prodidit, quam quod Beroldus ipſe de ſe obiter adnotarat, & quod infra Lector per ſemetipſum colligere poterit. Is nempe ſcribit, varia eſſe in Eccleſia Mediolanenſi

B vaſa ac miniſtrationes, *De quibus, Deo opitulante, ego Beroldus Cuſtos & Cicendelarius ejuſdem Eccleſiae quidquid vidi &c. huic noſtro Libello tradere diſpoſui*. Munus ergo Beroldi fuit luminaria Templi curare, & *cicendelas* ſub ſua cuſtodia habere, quo vocabulo ſignificabantur Lampades, Lychni, Candelabra, a-

C liaque ejuſmodi vaſa ad lucem ferendam in aede ſacra deſtinata. Subdit Beroldus haec, de Hebdomadariis loquens: *Sed Nuper in tempore Domni Orici Archiepiſcopi, Subdiaconi cum Cuſtodibus convenerunt, ut quatuor Cuſtodes Hebdomadarii ſuſcipiant in omni cadavere* (hoc eſt pro quolibet Defuncto) *denarios &c.* Puricellius poſt

D Calchum, Sigonium, & alios, ſtatuit Olricum Archiepiſcopum vivendi finem feciſſe Anno 1123 ac proinde aut eodem Anno, aut altero ſubſequente Beroldum haec literis conſignaſſe, adverbio *Nuper* hoc idem ſuadente. Verùm invictis argumentis evicit Joſeph Antonius Saxius, Ambroſianae Bibliothecae Praefectus V.

E Cl. in notis ad Landulphi Junioris Hiſtoriam Tom. V. Rer. Italicar. pag. 507. Olrici mortem contigiſſe die XXVIII. Maji Anno MCXXVI. Quamobrem paucis poſt ejus obitum menſibus, aut inſequenti Anno haec Beroldus literis conſignavit. Occurrebant autem in MSto Codice Metropolitanae Bibliothecae: Primo. *Cognitio Aurei Numeri, Lunarum, una cum*

Etimologiis Singulorum Menſium &c. ubi haec animadverti: *Si vis invenire argumentum per quod poſſis probare, quot anni ſunt a Nativitate Domini, extende ordines Indictionum, qui ſunt Modò LXXIII. adjunge I. nam Indictio non niſi ad XV. annos creſcit.* Computatio haec reddit Annum 1096. quo haec ſcripta fuere, & fortaſſis ab ipſo Beroldo, qui paucos poſt annos reliqua ſcripſit. Sequitur *Kalendarium antiquum.* Tum Opuſculum *Quomodo dividuntur denarii in praedicta Eccleſia:* quod ego deſcripſi, quippe non inutile viſum ad dignoſcendos ejus Saeculi mores, & Feſtivitates tunc in Eccleſia Mediolanenſi celebratas, ac propterea infra adnectam. Subinde in eodem Codice legitur *Ordo & Ceremoniae praedictae Mediolanenſis Eccleſiae per totum Annum.* Excerpta ex iis habebit infra Lector; neque enim omnia ſumſi, veritus ne toedio legenti minuta nimis rudera forent. Subſequuntur haec in eodem Codice: *De Situ Civitatis Mediolani. De Adventu Barnabae & Anathalonis, & Vita eorum:* quae duo Opuſcula jam evulgavi Part. II. Tom. I. Rer. Italicarum. Ad haec ibi habetur enarratio *de Recuperatione Officii Ambroſiani facta a beato Confeſſore Eugenio.* Apud Boninum Mombritium haec reperias; aliqua etiam ſupra in hanc rem egomet innui. Tum *Expoſitio Matutini Officii facta a Theodoro Archiepiſcopo.* Sed quum Theodorus (ut de Secundo hujus nominis tantum loquar) ad Archiepiſcopalem

A Cathedram Mediolani conſcenderit circiter Annum vulgaris Aerae 735. atque in hoc Opuſculo *Amalárium* viderim non ſemel memoratum, qui circiter Annum 825. Librum de Divinis Officiis cóncinnabat, nemo non videt, Opuſculo illi falsò praepoſitum fuiſſe Theodori Archiepiſcopi nomen. Illud autem ego deſcripſeram; ſed quod nihil denique illud exhibeat, quàm Commentariolum exſuccum, & ex Allegoriis & explicationibus toedium facile parituris conſtantem, ſuis ſervatum tenebris volui. Alia id genus parvi facienda in eodem Codice occurrebant, uti *Expoſitio Miſſae Ambroſianae: Expoſitio Symboli: Quomodo Scrutinia agantur more Ambroſiano, ceu Catechumeni exorcizantur &c.* Itaque jam habeat Lector, quae omnium maxime e lucubrationibus Beroldi excerpenda duxi; digna profectò, quae ad reliquas Eccleſiae Catholicae Liturgias accedant. In fine Opuſculi, cui titulus *Expoſitio Exceptati*, haec ille ſcribebat: *Nomen verò Auctoris hujus Operis ſcire cupiens, computa capitales literas per ordinem Feriarum incipiendo a B Capituli primi, uſque in finem, & nomen perfectum habebis.* Computatis ergo initialibus literis Capitulorum, inde exſurgit *BEROLDVS.* Quem morem deſignandi nomen ſuum per Acroſticon antiquiſſimis Seculis, ſed illo potiſſimum, familiarem fuiſſe, jam innui in Praefatione ad Donizonis Carmen Tom. V. Rerum Italicarum.

BEROLDI MEDIOLANENSIS

ORDO ET CEREMONIAE

ECCLESIAE AMBROSIANAE MEDIOLANENSIS.

Circiter Annum 1130.

IN Eccleſia Mediolanenſi diverſa vaſa, diverſaeque miniſtrationes adeſſe noſcuntur, omnes Deo dicatae & ad officium Eccleſiae neceſſariae. De quibus Deo opitulante *ego Beroldus Cuſtos & Cicendelarius* ejuſdem Eccleſiae, quicquid vidi & audivi & ſcriptum reperi, huic noſtro Libello tradere diſpoſui.

A In primis ſunt Sacerdotes Cardinales, quorum prior Archipresbyter cum feruſa ſua, & primatu ſuo praefertur in Choro. Deinde ſeptem Diaconi Cardinales ſubſequuntur: prior tamen Archidiaconus cum ferula ſua, & primatu ſuo, Archipresbytero conjungitur. Tertio gradu Subdiaconi cum Primicerio ſuo ordinantur in Choro. Quarto loco ponitur Primicerius Presbyterorum non minor ceteris dignitate, ſed minor loco; quia licet ut taceamus de ſpiritualibus, quibus vice Archiepiſcopi poenitentes ſolvit & ligat, non minus tamen in carnalibus ceteris majoribus poſſidere videtur, quia quotieſcumque omnis Chorus, exceptis Veglonibus, cum Archiepiſcopo comedit, iſte ſemper particeps refectionis eſt: & ſi contigerit, quod pretium aut denarii dentur pro paſtu, ſimiliter partem ſuam recipit, quantum Presbyter Cardinalis. Deinde Ordo Notariorum ſubſequitur cum ſuo Primicerio, ut ſupradicti eleganter. Deinceps autem Primicerius ſexdecim Lectorum, & Magiſter cum ſupradictis adſcribitur. Prior tamen numero illorum ſexdecim Secundicerius, ideſt Vicarius Primicerii, & quatuor poſt hunc ſequentes Clavicularii dicuntur. Reſidui verò undecim Terminarii appellantur. Poſt hunc quatuor Magiſtri Scholarum decenter adhibentur ſupradictis. De cetero verò ſexdecim Cuſtodes

B adnotantur ſub Cimiliarcha ſuo praeſcripti, quorum octo majores, & octo minores ſunt, ita tamen quod quatuor majores vocantur Cicindelarii, & quatuor Oſtiarii, & hi octo majores jacent in Secretario ad cuſtodiendum Theſaurum Eccleſiae, ſed tamen bini per ebdomadam, unus Cicendelarius, & alter Oſtiarius. Ebdomadarius Subdiaconus ſemper jacet

C in Secretario, & dat vinum & fruges per totius anni circulum Cuſtodibus ebdomadariis, & ligna per totam hyemem ad faciendum ignem ibidem, quia ipſi veſtiunt eum tantùm amictu & albâ, quum neceſſarium eſt. *Sed nuper in tempore Domni Olrici Archiepiſcopi*, Subdiaconi cum

D Cuſtodibus convenerunt, ut quatuor Cuſtodes Ebdomadarii ſuſcipiant in omni cadavere denarios, qui dantur Subdiaconis ſuper benedictione in loco vini & frugum & ligni in hyeme. Super hos denarios Subdiaconus Ebdomadarius omni die Dominico dare debet quatuor denarios Cuſtodibus Ebdomadariis. Et per hunc conventum

ventum Cuſtodes debent eos induere in Miſſa, vel in Veſperis, aut in Matutinis, quoties opus fuerit. Et ſi tempus pluviae fuerit, iidem Cuſtodes portabunt veſtes uſque ad Feſtum: ſin autem, Subdiaconi portabunt Camiſium indutum tantùm. Archipresbyter, & Archidiaconus, & omnes Primicerii cum quatuor Magiſtris Scholarum habent ſingulas ferulas in Choro. Poſtremo ſubſequitur Ordo viginti Vetulorum cum ferula ſua, quorum decem maſculi, & decem feminae ſimiliter ſub Cimiliarca adnotati.

In fine verò ſubponitur Laicalis Ferula, videlicet Vicecomitis, qui in Natale Domini, & ſecunda Feria, & tertia Feria poſt Reſurrectionem praecedit Archiepiſcopum, parando ſibi viam ſervitoribus ſuis, praecedentibus eum cum flagellis ligneis & ſciſſis. Itaque Archipresbyter aut Archidiaconus, vel alii Presbyteri, aut Diaconi Cardinales in hora Matutinali praecipit, ut Matutinum ſonetur, & major duorum illorum, qui jacent in Tribunali, unus ſonat Matutinum, ideſt major, & alter cuſtodit Chorum, & in Matutinis orationem porrigit tantùm, ſi Archiepiſcopus defuerit. Et ii duo praedicti cuſtodiunt Chorum, quando officia celebrantur, ne Laici intrent. Et ſi fortè aliquis vult offerre candelas, aut hujuſmodi, vadunt obviam ei uſque ad introitum Chori, & ſumunt candelas, & portant ante altare. Et Cicendelarius accendit Cicendelos, qui ſunt in Choro majori, in quibus Archiepiſcopus oleum impendit, & Oſtiarius aperit Eccleſiam & idem Oſtiarius vadit ad ſonandum ſecundam & tertiam in Campanile. Sed ſciendum, quotieſcumque Archiepiſcopus venerit ad Matutinum,

A venit cum ſuis candelabris & cereis accenſis, Capellanis ſuis eos ferentibus, & ponentibus ante altare, dimittentes eoſdem, uſquedum Matutinum perficiatur, quos Notarii deferunt in Baptiſteria, quibus etiam faciunt lumen Archiepiſcopo, dum dicit Orationes. Super haec omnia notandum eſt, quia quidquid incenſi

B fit in Choro majori, totum datur de Camera Archiepiſcopi, & quidquid cereorum uritur, & ponitur in candelabris, totum tribuitur à Cimiliarca, exceptis illis de Sabbato Sancto, & illis, qui ponuntur in Cantariis in Paſchalibus feriis, & illis, qui ponuntur in Cruce ſtante in tribunali ad Miſſam majorem in ſo-

C lempnis diebus, quos Archiepiſcopus tribuit. Itaque ſi Archiepiſcopus adfuerit, praecipit de ſecunda & tertia. Si verò defuerit, Presbyter Ebdomadarius praecipit de ſecunda, & Diaconus Ebdomadarius de tertia, & Cuſtos minor, qui orationem porrigit, eſt praeſto in Choro ad pulſandam ſecundam & tertiam juxta tin-

D tinnabulum, & Cicendelarius Ebdomadarius ponit candelas ante altare, quantum ſufficiet in Matutinis in ſecunda feria & tertia; & Oſtiarius ſimiliter in quarta Feria, & in quinta. Duo minores Cuſtodes Ebdomadarii in ſexta Feria, & ſeptima Feria. In Dominico die omnes Ebdomadarii inſimul, excepto Cicendela-

E rio. Et hoc in Eccleſia Hyemali per totum annum fit. Et notandum, quia ſi Archiepiſcopus adfuerit, debet incipere Matutinum, & dicere: *Benedictus es Deus*, & omnes orationes ſecretas, & manifeſtas, & dare benedictionem legentibus Lectionem. Si verò defuerit, Archipresbyter facit idem. Sed incoepto *Benedictus es, Domine, Deus patrum noſtrorum*, Cicen-

Cicendelarius Ebdomadarius porrigit A duos cereos ſumtos de Camera Archiepiſcopi rotulario ejus, & unam candelam accenſam, & ille dat Epiſcopo cereos, ut accendat illos ſubtus tenente candelam accenſam, praedicto Cicendelario tenente papyrum. Tunc ſtatim Archidiaconus ſumit cereos de manu Archiepiſcopi, & ſupradictus Cicendelarius ſuſcipit eos B de manibus Archidiaconi, & ponit eos ante altare, & hoc in Natale Domini, & in Epiphania.

In omnibus diebus Feſtis vel ſolemnitatibus, in quibus Ordinarii comedunt in domo cum Archiepiſcopo, quando incipitur *Benedictus es, Domine, Deus Patrum noſtrorum*, tunc Primicerius Lectorum ex praecepto C Archiepiſcopi, vel ſui Legati invitat eos, qui comeſuri ſunt cum Archiepiſcopo, dicendo: *Reficite cum Domino*. Et Septimanarius Diaconus incipit Reſponſorium poſt Hymnum, exceptis quinque ſolemnitatibus, ideſt Natale Domini, Epiphania, & Reſurrectio Domini, & Pentecoſten, & Dedicatio Eccleſiae. Et in his prae- D cipue ſolemnitatibus debet Archiepiſcopus incipere *Benedictus es, Domine, Deus Patrum noſtrorum*, & Archidiaconus poſt Hymnum. Inſuper etiam notandum, quia Archipresbyter debet ſtare à parte Diaconorum ſuper Archidiaconum uſque ad initium Lectionum, ſi Archiepiſcopus deſuerit. Si verò adfuerit, ſtabit à E parte Presbyterorum ſuper Presbyteros, & Diaconi debent imponere antiphonas viciſſim uſque ad lectiones ſtando ad ſtadium. Et Primicerius Lectorum ſemper pronunciat Diaconibus Reſponſorium poſt hymnum & antiphonas, & pſallendas, & reſponſorium in Baptiſteriis. Et ſi neceſſe fuerit, ſubmiſſa voce percinit. Quotieſcumque etiam Diaconus incipit Antiphonam in Pſalmis vel in Canticis, praedictus Primicerius intonat eam cum Pſalmo, ſemper incipiendo, ſequentibus eum, qui ex ſua parte Chori ſunt. Et finito Pſalmo ſemper dicit *Kyrie* ter. Et Primicerius Notariorum in pſallendis ſimiliter facit, incipiendo & intonando cum *Gloria* ſua. Quia ſicut rector navis regit & gubernat navem, ne pereat, ſic Primicerius Lectorum regit Chorum, ne in aliquo dilabatur, vel defluat. In ferialibus diebus & Notarius & Subdiaconus terminant Lectiones, quando legunt, & Oſtiarius Ebdomadarius ſemper cooperit Lectorinum pannis ſumtis de Camera Archiepiſcopi, quia duo dantur in Paſcha, & duo in Natale Domini. Et hoc fit tantùm in Dominicis diebus & in praecipuis ſolemnitatibus vel feſtivitatibus. Sed Cicendelarius Ebdomadarius per totum anni circulum ſemper dat candelas in Lectionibus, quantum ſufficit, quia propter has candelas dantur eis duodecim librae cerae ab Archiepiſcopo, quae eodem modo dantur ab Eccleſia Sanctae Mariae, quae dicitur in Monte pro ficto Archiepiſcopo.

A primo die Dominico Kalendarum Octubrium uſque ad Ramos Palmarum cum Canticis cantatur *Domine audivi*, & *Benedictus es, Domine, Deus patrum noſtrorum*, in tono majori, & in Natale Domini uſque ad Octavam, & in Epiphania ſimiliter. Reliquo ſpatio *Clamavi ad Dominum Deum*, & *Benedictus es* in aeſtivali tono. In Septuageſima incipitur Eptaticum: hi ſunt quinque Libri Moyſis, Geneſis, Exodi, Leviticum, Numeri, Deuteronomii. Sequitur Joſue, ideſt Jeſus Nave, & Ruth uſque ad mediam Quadrageſimam. Deinde legitur

gitur Hieremias uſque ad Sabbatum Olivae. Ab Octava Paſchae legitur Actus Apoſtolorum, poſtea Apocalypſis, & ſeptem Epiſtolae Canonicae uſque ad Octavam Pentecoſtes. Deinde legitur Liber Regum. Sequitur Paralipomenon, ideſt Liber generationum Adam, Seth, Enos, Cainan, & ceteri, uſque ad primam Dominicam Auguſti. Deinde legitur Salomon. Sunt Libri quatuor, Sapientia, Parabolae, Eccleſiaſtes, Cantica Canticorum, uſque ad primam Dominicam Septembris. Poſtea legitur Job, Tobias, Judith, Eſther, Eſdra, uſque ad Dedicationem Eccleſiae. Deinde legitur Liber Machabaeorum. Deinde legitur Ezechiel. Sequitur Daniel, & minores Prophetae duodecim uſque ad feſtivitatem Sancti Andreae. Deinde legitur Eſaias uſque ad ebdomadam, in qua Homiliae legendae ſunt ante Natale Domini. Ab Epiphania leguntur Epiſtolae Pauli uſque ad Septuageſimam. Et omnes hi Libri leguntur per totum annum, niſi quando leguntur Homiliae vel Sermones, & in tribus Feſtis, quando tres Paſſiones leguntur, videlicet in Feſto Sanctorum Simonis & Judae, & Sanctae Caeciliae, & Sanctorum Griſanti, & Dariae. Magiſter autem Scholarum facit ſemper Puerum ſuum legere primam, quiſque in ſua ebdomada, excepto in Authentica, & in Reſurrectione, & in ſecunda turma, & tertia de Natale Domini, & Epiphania, in qua Notarii legunt, & in ſecunda turma Paraſceve, in qua minor Diaconus legit. Et Lector ſemper legit ſecundam, excepto in Authentica & in Reſurrectione, & in Natale Domini, & in Epiphania, in ſecunda & tertia turma, in qua Notarii legunt, & in Paraſceve, quando Presbyter minor legit. Et

A Notarius ſemper legit tertiam juſſu Primicerii ſui, excepto in Adventu, & in Natale Domini, & in Epiphania in ſecunda & tertia turma, & in Quadrageſima, & in Reſurrectione, in quibus Subdiaconi legunt. Similiter & in ſecunda turma Paraſceve, in qua Archiepiſcopus legit cum candela data pro ficto ab Eccleſia
B Sancti Victoris, quae dicitur Quadraginta Martyrum, cum rubea planeta indutus, habens mythram in capite. Et Notarius ſemper canit primum Reſponſorium in Lectiones juſſu Primicerii ſui in diebus Dominicis, & in Quadrageſima, & Feſtis, excepto in prima turma Natalis Domini, & Epiphaniae, & in Dominica de Coeco, & in quarta Feria &
C quinta Feria de Authentica, & ſexta in prima turma, & in Dedicatione majoris Eccleſiae, in quibus Subdiaconi cantant. Et in ſecunda turma Paraſceve, in qua canit Diaconus juſſu Archidiaconi *Circumdederunt me*; & Lector ſemper canit Reſponſorium ſecundum inter Lectiones in Domi-
D nicis diebus & in Feſtis & in Quadrageſima, excepto quando Magiſter Scholarum canit Reſponſorium *Cum faciant*, & in Paraſceve, quando Presbyter canit juſſu Archiepiſcopi ſui *Omnes amici mei*, quia puer Magiſtri Scholarum ſemper canit Reſponſoria in Ferialibus diebus inter Lectiones. Finitis Lectionibus, ultimus Diaco-
E nus a ſede ſua remotus, & in priorem locum veniens imponit Antiphonam *in Benedictus*, vel in Cantico Deuteronomii. Sabbato primo de Adventu Cicendelarius Ebdomadarius mittit duodecim phialas cum catenulis ſumtis a Cimiliarca ante Chorum, & ponit vinum in eis uſque ad ſummum. Similiter facit de Cicendelis, qui ſunt in Chori corona, & i-

& idem facit in Sabbato de Carnelevali, mittendo aquam. Et ipſemet accendit omnes in Dominicis Quadrageſimae tantum in Matutinis, & in aliis diebus Quadrageſimae duos viciſſim.

In Dominicis diebus de Adventu, & in Natale Domini, & in Octava, & in Epiphania ſepties canitur Antiphona ad Crucem hoc modo. Finito Cantico Deuteronomii Primicerius Lectorum factâ coronâ in corpore Eccleſiae, quaſi in quarta parte ab introitu ejuſdem, Oſtiario Ebdomadario ſtante juxta illos cum Cruce argentea, & cum tribus candelis accenſis, unâ illa in ſummo Crucis poſitâ. Sed & aliae duae Cruces ſunt portatae ab Oſtiariis obſervatoribus paululum praecedentes praedictam Crucem rectâ lineà, omnes tamen ſeparatae. Tunc Primicerius Lectorum cum ſuis incipit Antiphonam ad Crucem, cantatàque ſemel Antiphonà dicit *Kyrie* ter. & duae Cruces permoventur paululum, & tertia Crux vadit in locum, ubi duae Cruces ſteterant. Tunc Lectores cantant iterum Antiphonam excelſa voce, qua finita ter dicunt *Kyrie*. Poſt haec duae Cruces iterum permoventur in illum locum, ut ante Archipresbyterum & Archidiaconum poſt deſcenſionem illorum eſſe poſſint. Tertia autem Crux permovetur, ubi aliae duae ſteterunt. Itaque illis deſcendentibus, dum Lectores cantant Antiphonam, deſcendunt omnes Ordinarii abſque Archiepiſcopo uſque ad medium Pulpiti, & ibi ordinantur ex una parte Presbyteri & Notarii, ideſt à Septemtrione. Alii ſimiliter Diaconi & Subdiaconi ab Auſtro. Et Archiepiſcopus vadit ad caput cancellorum Presbyterorum, Ebdomadario

A Diacono ducente eum, & ſic cantant Antiphonam. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius porrigit lampadem accenſam Subdiacono Ebdomadario in Secretario, & praecedit eum uſque ad phialas, & ille cum lampade accendit, eodem oſtendente ſtupinos cum virga. Hoc facto, ſtatim ſumit lampadem de manibus Subdiaconi, & portat in Secretarium, praecedens Subdiaconum per medium Chorum uſque ad altare. Tunc Subdiaconus remanet poſt Altare, & Lectores veniunt in illum locum, ubi duae Cruces ſteterunt, & faciunt coronam, ut prius. Et duae Cruces vadunt uſque ad introitum Chori, & tertia praecedit, ubi duae ſteterant, C & Lectores canunt Antiphonas, & Ordinarii paululum aſcendunt, & finitâ Antiphonâ à lectoribus, Ordinarii incipiunt eamdem. Tunc Primicerius Lectorum tranſit per medium illorum in Chorum majorem, & ibi ordinantur ad cancellos ſeptemtrionales. Sed cantatâ Antiphonâ ab Ordinariis, ſicut ſupra legitur, D duae Cruces feruntur poſt Altare, ubi Subdiaconus, qui ſeptimanam tenet, reveſtitus Albâ oculatâ excipit collectis cereis, & datis Oſtiariis, reponuntur in loco ſuo. Et tertia Crux permovetur uſque ad introitum Chori: cantatâ Antiphonâ per Ordinarios, Primicerius Lectorum incipit *Gloria Patri & Filio & Spiritui* E *Sancto*, & reiterant eamdem Antiphonam. Illâ finitâ dicit Primicerius Lectorum ſuis: *Pax vobis*. Et tertia Crux infertur poſt Altare. Tunc Subdiaconus ſumit Candelam tertiae Crucis, ſcilicet illam, quae in ſummo eſt, & de ipſa accendit columnam ceream, ſuper quam Cereus eſt, & duodecim Cereos, qui ſtant in tribunali Eccleſiae. Interea Ar-

chiepiſcopus vadit ad ſtadium ductus per dextram à Diacono Ebdomadario, qui ſimiliter duxerat eum ad caput cancellorum, excepto quando Archidiaconus cantat Reſponſorium poſt Hymnum, quia tunc ducit Archiepiſcopum ad cancellos, & reducit tenendo ejus dexteram. Et Ordinarii aſcendunt Chorum, qui eſt ab Auſtro, & ibi ordinantur ſecundùm ordinem ſuum & dicunt: *Sicut erat in principio, & nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen*, dicendo eamdem Antiphonam.

Nec praetereundum eſt, quia quando eſt Antiphona Crucis, incoepta tertia lectione Primicerius Lectorum ſemper vadit cum Lectoribus de poſt ſedentes Diaconos, exit ab oſtio, quod eſt juxta Secretarium in hyemali Eccleſia. Ab aeſtiva vero exit ab oſtio ſeptemtrionali, antecedente eos Ebdomadario Oſtiario cum cruce argentea cum candela deſuper accenſa, & intrant per regias occidentales cantando ſemper pſallendam ſecundam ejuſdem diei, excepto in Natale Domini, quando cantant: *Hodie in Bethleem*. Et in Epiphania *in excelſis omnis creatura*. Et tunc Archiepiſcopus vadit cum illo Archidiacono ducente tantùm in his feſtis. Et quando ſunt in loco, in quo incoepturi ſunt Antiphonam, ante Crucem dicit Archiepiſcopus hanc Orationem in Natale Domini: *Inſonuit, Domine*. In Epiphania: *Illumina, quaeſumus, Domine, Populum tuum*. Finitâ itaque tertiâ Oſtiarius Ebdomadarius ſemper trahit Lectorium uſque ad latus dexterum Altaris, ne Chorus impediat, & ſcabellum ejus ſimiliter, excepto quando canitur Antiphona ad Crucem, quod idem Cuſtos, qui orationem porrigit, facit, & ultimus Diaconus ſemper imponit Antiphonam jubendo, vel in Cantico revertendo ad ſtadium, & Lectores praedicti ſtant in atrio Eccleſiae, donec finiatur Canticum. Eo cantato praedictus Primicerius factâ coronâ cum ſuis in corpore Eccleſiae, quaſi tranſacta pars Eccleſiae quarta ab introitu, Oſtiario Ebdomadario ſtante ante illos cum Cruce argentea, & cum tribus candelis accenſis, & unâ illarum in ſummo Crucis poſitâ. Sed aliae duae Cruces ſunt portatae ab Oſtiarii obſervatoribus paulùlum procedentes praedictam Crucem rectâ lineâ ſed tamen omnes ſeparatae. Tunc Primicerius Lectorum incipit cum ſuis ante Crucem, cantatâque ſemel Antiphonâ, dicunt ter *Kyrie*, & duae Cruces promoventur ad illum locum, ut ante Archipresbyterum & Archidiaconum poſt deſcenſionem illorum eſſe poſſint. Tertia autem Crux promovetur, ubi duae ſteterant. Item illis cantantibus eamdem Antiphonam deſcendunt omnes abſque Archiepiſcopo ad medium Pulpiti, & ibi ordinantur ex una parte Presbyteri & Notarii ad Septemtrionem, alii ſcilicet Diaconi & Subdiaconi ab Auſtro, & Archiepiſcopus vadit ad caput Cancellorum Presbyterorum, Septimanario Diacono ducente eum per dexteram, exceptis quinque Feſtivitatibus ſupradictis, in quibus Archidiaconus canit Reſponſorium poſt Hymnum, & ducit per dexteram eumdem Archiepiſcopum, & canitur ſecundo à Lectoribus Antiphona. Tertia Crux procedit uſque ad illum locum, ubi duae ſteterant ante, illae autem tranſeunt ad introitum Chori. Tunc ordinati Sacerdotes & Levitae & Subdiaconi & Notarii cantant eamdem Antiphonam, & Primicerius Lectorum tranſit cum ſuis per medium

dium illorum ad pedes diurni gradus, & facit Corum, ut prius. Cantatâ autem Antiphonâ per Ordinarios, tertia Crux promovetur ad introitum Chori, ubi duae ante ſteterant. Illae autem feruntur poſt Altare, ubi Subdiaconus, qui ſeptimanam tenet, reveſtitus Albâ oculatâ excipit, collectis cereis & datis Oſtiariis, reponuntur in loco ſuo. Tunc Lectoribus denuo cantantibus eamdem Antiphonam Ordinarii aſcendunt Chorum. Finitâ Antiphonâ dicit Primicerius Lectoribus ſuis: *Pax vobis*, illiſque reſpondentibus *Amen*, tertia Crux infertur poſt Altare. Tunc Subdiaconus ſumit candelam tertiae Crucis, ſcilicet de illa, quae in ſummo eſt, accendit cercam columnam, ſuper quam eſt Cereus, & duodecim cereos, qui ſtant in tribunali Eccleſiae. Et tertia Crux fertur in Secretarium, & inter duas alias collocatur. Interea *Gloria* dictâ per Ordinarios, dicunt eamdem Antiphonam. Finitâ autem Antiphonâ Primicerius Lectorum ter dicit cum ſuis *Kyrie*. Archipresbyter verò, aut Archiepiſcopus ſemper dicit primam Orationem ſecretam, & voce elata *una cum Spiritu Sancto in ſecula ſeculorum*. Deinde Archidiaconus ſemper imponit Antiphonam in *Cantemus*, aut in *Benedicite*, aut in *Miſerere mei Deus*, ad cornu Altaris. Si ſunt duae Orationes ſecretae, alius Sacerdos ſubſequitur, aut Archiepiſcopus. Deinde alii Diaconi, ſicut ſunt in ordine, ita imponunt Antiphonam, & cantato Hymno trium puerorum, dicitur Oratio, quia Sacerdos Ebdomadarius ſemper dicit Orationem in *Benedictus*, & in *Miſerere mei Deus*, parato ſibi rotulo per minorem Cuſtodem, qui jacet in tribunali, cum candela accenſa data ab Oſtiario Ebdomadario. Si verò Archiepiſcopus adfuerit, paratus rotulus per rotularium ſuum, uno Subdiacono tenente cereum ab uno latere, Notario ab altero, & mox impoſitâ Antiphonâ in *Laudate*, Subdiaconus Ebdomadarius reveſtitus fert thuribulum accenſum datum ab Ebdomadario Cicendelario ante Archiepiſcopum & incenſum. Tunc ipſe Pontifex miſſo thure ab eo adolet ſuper Altare, & ante Altare, & porrigit Diacono, qui imponit Antiphonam in *Laudate*. Quod ſi defuerit Pontifex, idem dat Diacono, qui Antiphonam impoſuit, & ipſe adolet circa Altare tantum, quia fas ei non eſt adolere ſupra. Et ipſemet vadit per circuitum Chori, incenſum tribuendo ibidem adſtantibus. Deinde reddit uni minorum duorum Cuſtodum Ebdomadariorum, qui per ſingulas Eccleſiae partes omnibus fert odorem. Cantato *Laudate Dominum de coelis*, Pontifex aut Presbyter obſervator ſalutat, & imponit Pſalmum directum, poſtea *Gloria in Excelſis Deo*. Deinde dicit *Gloria & honor Deo*. Poſt haec incipit Hymnum. Deinde venit Subdiaconus de Secretario reveſtitus cum candelabris accenſis datis per manus Ebdomadarii Cicendelarii, praecedente eum uno Cuſtode duorum minorum Ebdomadariorum in Dominicis & in feſtivis diebus. Et ponit ea ante Altare & diſcedit. Finito itaque Hymno dicitur *Kyrie*, duodecim vicibus. Et Presbyter ſalutat.

In Feriis verò, quibus Feſtum non habetur, excepto in Albis in Paſchalibus, minor Lectorum ſemper canit Reſponſorium gradale poſt *Kyrie*, praeter in Quadrageſima, quando canitur, ſicut infra legitur. In Dominicis verò diebus ac feſtis, poſt

duodecim *Kyrie*, Diaconus poſt ſalutationem Pontificis, aut Presbyteri Obſervatoris, imponit Antiphonam, & Primicerius Lectorum ſumit eam ſequentibus ſuis, & viciſſim cantant cum Notariis uſque in Baptiſterio. Et duo Obſervatores Subdiaconi ferunt Ceroſtantes ante Pontificem, ſeu Presbyteros, & Presbyter Obſervator complet Matutinum in majori Choro cum Obſervatore Diacono. In Baptiſterio verò complet Presbyter & Diaconus Ebdomadarii. In ferialibus autem diebus, in quibus feſtum non eſt, Septimanarius Diaconus ſemper canit Reſponſorium in Baptiſterio, & imponit Antiphonam cum quatuor verſibus. Et in quarta Feria, & in ſexta Feria complet Pſalmum cum extremo verſu poſt *Gloriam*. Quum verò ab aeſtiva Eccleſia proceſſio fit in hyemalem in Veſperis vel in Matutinis dicitur ter *Kyrie*, ſtatim quum intraverit Eccleſiam per Primicerium Notariorum cum ſuis, & Primicerius Lectorum ſimiliter cum ſuis. Et item incipiunt eamdem Antiphonam, vel Pſallendam, Primicerius tamen Lectorum in primis, & vadunt ante Altare Majus, & ibi complent privatim, deinde in Baptiſterio. Quotieſcumque Ordinarii faciunt Officium in Eccleſia aeſtiva, minor Cuſtodum ſemper debet portare pannum ſuper Altare, & rotulum, & Cicendelarius Ebdomadarius ſimiliter portat ignem in praedictam Eccleſiam. Sed minor Cuſtos ſupradictus in diebus feſtis & in Dominicis ad Matutinum portat Albam, & Collectarium, excepto in Paſchalibus Dominicis, in quibus portat rotulum. Finito verò Matutino tantùm Cicendelarius reportat ſemper in Eccleſia hyemali pannum Altaris, & conſignat Rotulario Ebdomadario. Ideo conſignat Cicendelarius Ebdomadarius pannum Altaris Rotulario Ebdomadario in Eccleſia hyemali, quia impeditus eſt de Libro, quem dat Presbytero in Baptiſterio, & de lumine, quod eidem tenet in Oratione, excepto in diebus Feſtis, in quibus finitur Matutinum in Eccleſia Sancti Johannis, quae dicitur ad Fontes, quia ſupradictus Cicendelarius finito Matutino ibi conſignat pannum Altaris & Albam ſupradicto Rotulario, & ipſemet extinguit Cereos & gubernat. Notandum eſt, quod Oſtiarius Ebdomadarius conſignat candelabra & Cereos extinctos Cicendelario Ebdomadario in Secretario a prima Dominica de Adventu uſque in Ramos Olivarum. Ceteris verò diebus Cicendelarius Ebdomadarius tollit ab Altari in Baptiſterio & gubernat. Quandocumque verò offertur ſuper Altare hyemalis Eccleſiae, totum eſt quatuor Septimanariorum Cuſtodum praeter aurum & incenſum, quod eſt Archiepiſcopi. Pallium verò, vel lineum, ſive manutergium, ſi offertur, omnia ſunt Altaris. Si verò Presbyteri Decumani Officium fecerint, & aliquid oblatum fuerit ante Altare vel ſuper Altare, totum dividitur cum Ebdomadariis Cuſtodibus praeter illa, quae ſunt Altaris, & Archiepiſcopi. Et quidquid in Solemnitatibus, aut in Dominico die, offertur ſuper Altare in prima Miſſa, totum eſt Sacerdotis canentis Miſſam. Et iterum ſi candela offertur in manu Sacerdotis, melior uno Nummo, dividitur inter Sacerdotem & Cuſtodes. Praeterea ſciendum, quia de omnibus candelis, quae offeruntur ante Altare, videlicet ante Crucem, Cicendelarius Ebdomadarius nullam debet habere partem, niſi de illis

illis quae dantur in Miſſa, & in Sabbato de ſera unam, ſi fuerit, & in Matutinis unam, ſi Ordinarii faciunt ibi Officium. Et hoc in Dominicis diebus, & in Natale Domini, & in Epiphania, & in Annunciatione, & Purificatione, & Aſſumtione Sanctae Mariae.

Incipit Ordo Miſſarum.

ORdo Dominicorum dierum, vel Solemnitatum ſic incipit. Subdiaconus cujus Septimana eſt, ſimul cum eo, qui obſervat, cooperit Altare, & Coronam auream ſuſpendit, & quum in aeſtiva Eccleſia fit, Officium utriuſque matris Eccleſiae, Altare cooperit. Finitâ Miſsâ Decumanorum Oſtiarius Ebdomadarius cum Subdiacono Ebdomadario quaerunt ab Archiepiſcopo praeceptum ſonandi ſignum in Dominicis diebus, & in Feſtis, & in Quadrageſima. In quotidianis diebus Presbyter Ebdomadarius jubet ſonandi ſignum, & poſt ſonitum ſigni, quando Officium Miſſae celebratur in Eccleſia aeſtiva, unus duorum minorum Cuſtodum Hebdomadariorum portat in Eccleſiam aeſtivam pannum Altaris & Miſſale & Albam & Amictum & Pluviale, ex quo Presbyter Hebdomadarius induit ſe, dum canit Tertiam. Et Cicendelarius Ebdomadarius portat Cereos, & Candelabra, & Thuribulum, & Incenſum, & Cazulam, unde colatur vinum in ſacrificio & Calicem, & Corporalia, & Aquamanile, ex quo minor Cuſtos Ebdomadarius ducit aquam, & porrigit Presbytero, & Diacono & Subdiacono Ebdomadario. Et Ebdomadarius Subdiaconus cooperit Altare cum Obſervatore Subdiacono. Et Septimanarius Clavicularius portat Evangelium, & Terminarius Septimanarius portat Epiſtolam, & duo Cuſtodes Obſervatores portant Calicem offerendae, & obſervant, ſicut mos eſt. Congregato Clero Archiepiſcopus, ſi adfuerit, praecipit de Secunda, & unus minorum Cuſtodum de Ebdomadariis pulſat ſignum in Choro cum tintinnabulo. Et Oſtiarius Ebdomadarius ſonat Secundam in Campanili, excepto in Dominicis Quadrageſimae, in quibus Obſervator Oſtiarius ſonat. Archiepiſcopus indutus pluviali vel caſula, debet incipere Tertiam & finire. Qui ſi defuerit, Presbyter Ebdomadarius indutus pluviali praedictam Tertiam complet. Et Subdiaconus dicit Epiſtolam, & Puer Magiſtri Scholarum canit Reſponſorium. Et praedictus Subdiaconus dicit in fine *Benedicamus Domino*. Et notandum eſt, quotieſcumque Ordinarii publice canunt Primam, Tertiam, aut Sextam, vel Nonam, aut Completorium, Presbyter Ebdomadarius debet ſtare a parte Diaconorum ſupra Archidiaconum, & debet incipere ſupra duas Horas cum Hymnis ſemper. Et ſciendum eſt, quod Presbyter, & Diaconus, & Subdiaconus, & Magiſter Scholarum cum Pueris ſuis, omnes iſti Ebdomadarii celebrant Miſſam majorem in Eccleſia Hyemali omni die per totius Anni circulum. Tertiâ vero hoc ordine finitâ, Archiepiſcopus in Dominicis diebus, vel praecipuis ſolemnitatibus vadit in Secretarium cum ceteris Ordinibus, ubi induit ſe ſacris veſtibus. Notariis induentibus eum ad canendum Miſſam, & cum eo duo Diaconi, videlicet Ebdomadarius, & Obſervator, & tres Subdiaconi, ideſt cujus ſeptimana eſt, & qui obſervant. Sed in Dominicis diebus de Adventu & de Quadrageſima faciunt idem,

idem, videlicet tres Diaconi, & quinque Subdiaconi Ebdomadarii & Obſervatores. Et unus Diaconorum ponit Stolam ſuper Planetam. Illo verò induto duo Diaconi per manus ducentes Archiepiſcopum circumdant, ex quibus primus a dextris eſt, qui incipit poſt Secundam, quae fuit in Matutinis. Et canendo exeunt de Secretario, Subdiaconis praecedentibus uſque ad Altare cum thuribulo & candelabris accenſis datis per manus Cicendelarii Ebdomadarii. Et ſtatim Magiſter Scholarum dicit *Gloria Patri*, reiterando cum Pueris ſuis praedictam pſallendam. Et ſtatim praedictus Cuſtos pulſat Tertiam in Choro, & Oſtiarius Ebdomadarius cum Oſtiariis Obſervatoribus perſonant in Campanili. Sed ſi Archiepiſcopus defuerit, Presbyter Ebdomadarius exit de Secretario indutus ſine proceſſione cum ſupradictis Ordinibus, Cicendelario Ebdomadario praeparante & dante thuribulum, & candelabris & Cereis accenſis.

Sed hoc providendum eſt, quia in omnibus Ferialibus diebus Sacerdos cum Levitis & Subdiacono Ebdomadario exit de Secretario ſine incenſo & candelabro ad Miſſam canendam, Subdiacono portante ſindonem tantùm, & Magiſtro Scholarum Ebdomadario faciente Officium, & Subdiacono tenente & legente Epiſtolam in medio Chori, & Puer Magiſtri Scholarum canit *Alleluja* cum verſu de *Domine Deus*, vel de *Domine refugium*, aut *Deus manifeſte veniet* in Adventu, vel de *Reſurrexit* in Ferialibus poſt Paſcha, praedicto Puero ſtante cum eburneis tabulis, indutus Camiſio in medio Choro. Et Diaconus legit Evangelium a dextra parte Altaris ſuper aliquod ſtadium. Et ſi Feſtum eſt, in die illo Obſer-

A vatores hoc faciunt. & Hebdomadarii pergunt ad Feſtum. Sed ut ad propoſitum redeamus, Archiepiſcopus vadit ante Altare cum praedictis Ordinibus. Sed Subdiaconi prius faciunt incenſum in modum Crucis ante ipſum Altare. Deinde Archiepiſcopus facit Confeſſionem. Sed ad hoc adjiciendum, quia in Natale Domini, B & in Epiphania & in Dominica in caput Quadrageſimae, quae dicitur *Carnelevale*, & in Reſurrectione, & in Pentecoſten, & in Dedicatione Majoris Eccleſiae, Archiepiſcopus induitur ſacris veſtibus cum omnibus Diaconis indutis Dalmaticis, cum omnibus Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris, Cardinalibus, C & cum Primicerio Decumanorum, & Primicerio Lectorum, & Magiſtro Scholarum Ebdomadario, veſtitis Pluvialibus, procedit ad Altare cum iſtis. Sed Diaconi prius faciunt incenſum ante ipſum Altare. Deinde Archiepiſcopus facit Confeſſionem, qua finita Levitae ſtatim aſcendunt ad cornua Altaris, & Subdiaconi D vadunt poſt Altare. Quo facto Magiſter Scholarum incipit Ingreſſam, qua finita Archiepiſcopus aut Presbyter Ebdomadarius dicit: *Dominus Vobiſcum*. Sequitur *Gloria in excelſis Deo*, & Magiſter Scholarum canit totam *Gloriam*, excepto in praecipuis Solemnitatibus, quando canit tantùm uſque ad *ſuſcipe deprecationem noſtram*. E a qua Lectores canunt excelſa voce uſque in finem. Tunc Magiſter Scholarum dicit ter *Kyrie* cum Pueris ſuis. Sequitur Oratio ſuper Populum, & Oratione facta dictus Archiepiſcopus aut Presbyter tranſit poſt Altare & ſalutat, & Lector Terminarius Ebdomadarius, qui Secundam legerat in Matutinis, accepta Lectione de ambone,

ne, aut de Altari, quae per Claviculàrium Septimanarium ante poſita fuerat, reveſtitus cum Camiſio aſcendit Pulpitum, & legit lectionem omni die Dominico, excepto in aliquo Feſto, quando Terminarius, qui intraturus eſt ebdomadam, legit, remotis quinque Feſtis ideſt in Natale Domini & in Epiphania, & in Reſurrectione, & in Pentecoſten, & in Dedicatione majoris Eccleſiae, in quibus major Subdiaconus legit. Sed data benedictione, & illo legente, Archiepiſcopus ſedet in Fuldione, excepto in praedictis ſolemnitatibus, quando ſedet in tribunali cum Presbyteris & Diaconis majoris Ordinis. Tunc Subdiaconi cum Levita, qui legit Evangelium, revertuntur in Secretarium cum thuribulo & candelabris, praecedente eos uno de minoribus Cuſtodibus Ebdomadariis, excepto in praecipuis Feſtivitatibus, in quibus unus duorum Majorum ex octo Minorum facit idem. Et ſi forte acciderit, quod in ſua Ebdomada Feſtum evenerit, illi, qui futuri ſunt poſt eos, faciunt idem, quando intrant, & quando exeunt. Finita lectione Puer Magiſtri Scholarum acceptis tabulis eburneis de Altari, vel ambone, poſitis per Claviculàrium Ebdomadarium, veſtitus Camiſiolo aſcendit Pulpitum, ut canat Pſallendam. Et hoc ſemper, excepto in Quinquageſima, & in Dominicis diebus Quadrageſimae, in quibus Lectores canunt, & in Annunciatione Sanctae Mariae, quando duo Subdiaconi, & totidem Notarii * cantat, ſi Archiepiſcopus adfuerit; ſi verò defuerit, duo Notarii, & duo Lectores cantant. Et obſerva, quod Pueri in Hyemali Eccleſia per totam Miſſam ſtant in Choro cum Magiſtro ſuo, in Aeſtiva ab initio Propheticae Lectionis uſque ad Evangelium ſtant ad pedes graduum, & in Quadrageſima in Feria, & in Vigilia Natalis Domini, & in Epiphania ſimiliter. E quo ſpatio in Choro Lector, qui legerat Lectionem, tranſit per Chorum a ſiniſtra parte Altaris in Secretarium, & accepto Epiſtolari exit cum Subdiacono praecedens, & ferens Epiſtolam ante eum in manibus, ita ut pectori lacertos cum Libro non acclinet uſque ad primum gradum Pulpiti. Et ſtatim dat Librum Subdiacono. Et ille aſcendit, & iſte exſpectat ex altera parte Pulpiti, donec ille Epiſtolam perficiat, & Librum de manibus ejus accipiat, & uſque in Secretarium eum reducat.

Qua finita Notarius juſſu Primicerii ſui tollit tabulas de Altari vel de Ambone, indutus Camiſio canit *Alleluja* in Pulpito bis ante verſum. Et Magiſter Scholarum incipit, & Lectores deinde canunt *Alleluja*, & verſum & *Alleluja* ſimiliter. Poſt verſum verò idem Notarius dicit *Alleluja*. Tunc Magiſter Scholarum canit Melodias cum Pueris ſuis, tacentibus Lectoribus. Et notandum, quia Notarius ſemper canit *Alleluja* in Dominicis diebus, excepto in Natale Domini, & in Epiphania, & in Reſurrectione, & in Pentecoſten, & in Dedicatione majoris Eccleſiae, in quibus Diaconi cantant, praecedentibus eos Notariis, trahendo eos ſuper Pulpitum, & tenendo ſurſum oram Camiſii, ne iter Diaconi impediat, excepto die *Carnelevalis*, in qua Pueri cantant. Deinde Diaconus exit de Secretario indutus veſtibus ſacris cum Evangelio, praecedentibus Subdiaconis cum thuribulis & candelabris accenſis. Et Lector ſequitur Diaconum uſque ad exitum Chori,

Tunc

Tunc ſtatim praecedit uſque ad Pulpitum, quando Subdiaconus non vadit cum Cereis accenſis ante Diaconum. Tunc Lector procedit de Secretario uſque ad Pulpitum, & Subdiaconi revertuntur in Chorum, dando incenſum Clericis & Laicis. Et Diaconus obſervator dicit ad cornu Altaris: *Parcite fabulis*. Et ſtatim duo Cuſtodes minores Ebdomadarii dicunt excelſa voce: *Silentium habete* in Hyemali Eccleſia tantùm; in Aeſtiva verò duo minores Obſervatores eadem faciunt. Et Diaconus pronuntiat Lectionem Evangelii. Et praedicti Cuſtodes rurſus dicunt: *Silentium habete*, excepto in ſolemni die, quando duo Cuſtodes Majores octo Minorum eadem dicunt, & in eiſdem ſolemnibus recipiunt Offerſionem panis & vini de manu Diaconi & Subdiaconi, & Diaconis & Subdiaconis eundo & redeundo inſerviunt. Tunc inclinatur Diaconus adverſùs Archiepiſcopum jam ſtantem ad Altare pro benedictione, qui dicit: *Dominus ſit in corde & in labiis tuis*. Et tum incipit legere Diaconus. Peracto Evangelio, ſi quae Feſtivitates ſunt in ſequenti Septimana, pronuntiat eas Diaconus in Pulpito, ſcriptas & porrectas a Clavicularío Ebdomadario chartâ ſumtâ de camera Archiepiſcopi. Finito Evangelio, praedictus Lector accipit oram Camiſii Diaconi, & trahit eum per gradus omnes, & unus duorum minorum Cuſtodum Septimanalium ſumit Evangelium de manibus ejus in Eccleſia Hyemali ſemper; in Eccleſia vero Aeſtiva unus duorum minorum Cuſtodum Obſervatorum eadem facit. Et Subdiaconi revertuntur in Secretarium. Et Diaconus accedit ad Altare, & oſculatur illud. Interea Archiepiſcopus, aut Presbyter dicit *Do-*

A *minus vobiſcum*, & Chorus dicit ter *Kyrie*, & item ſalutat, & Primicerius Lectorum ſtatim incipit Antiphonam poſt Evangelium cum ſuis ſtantibus circa eum in modum coronae. Et Archiepiſcopus, aut Presbyter revertitur ante Altare, & iterum ſalutat. Diaconus ſtatim dicit: *Pacem habete*, & reſpondet Clerus: *Ad*
B *te Domine*. Tunc Archiepiſcopus, aut Presbyter, & Diaconus oſculantur Altare. Et iterum ſalutat, & dicit Orationem ſupra ſindonem. Et Cicendelarius Ebdomadarius porrigit Subdiacono Ebdomadario panem & vinum ſumtum de apotheca Archiepiſcopi, & aquam ſimiliter.

Subdiaconus imponit panem in pa-
C tena, & vinum & aquam in calice, ſi Archiepiſcopus defuerit. Si verò adfuerit, ipſemet ponit aquam in calice, Capellano porrigente Subdiacono, & Subdiacono Archiepiſcopo. Sciendum eſt, quia in Dominicis diebus finitâ Antiphonâ, quae eſt poſt Evangelium, ſi Feſtum celebratur, ſeptimanarii vadunt ad Feſtum,
D & Obſervatores, videlicet Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus canunt Miſſam incoeptam. Magiſtro Obſervatore faciente Officium cum Pueris ſuis. Supradictus autem Subdiaconus cum magna reverentia portat praedictum panem in Patena, & Calicem cum vino de Secretario uſque ad Altare, & porrigit Diacono, & Dia-
E conus Archiepiſcopo, vel Presbytero. Tum Magiſter Scholarum canit Offerendam cum Pueris ſuis. Poſt haec Ordo Vetulorum & Vetularum offert Archiepiſcopo, vel Presbytero panem: ſed maſculi intrant Chorum, feminae verò morantur extra. Unuſquiſque illorum offert tres oblatas, & Presbyter porrigit Subdiacono, & vinum offert Diacono, & unus duorum

rum Cuſtodum Ebdomadariorum ſuſcipit illud de manu Diaconi, & ponit in Calice offerſionis, & reddit urceolum illi Vetulo, cujus eſt. Et alter junior Cuſtos ſumit ſimiliter Oblatas de manu Subdiaconi in Eccleſia Hyemali tantùm: in Eccleſia verò Aeſtiva duo Obſervatores minores eadem ſuſcipiunt. Feminae verò eodem ordine offerunt extra Chorum. Archiepiſcopus aut Presbyter revertitur ad Altare cum Diacono & Subdiacono. Pontifice reverſo ad Altare, Subdiaconus porrigit aquam manibus Archiepiſcopo, Notariis duobus tenentibus manutergium ante eum, & cum eodem manutergio tenentibus ambas manicas illius, ne ſupradictâ aquâ madefiant. Et eodem modo abluitur poſt Communionem. Poſt haec Subdiaconus de Calice, ubi vinum Oblationum fuſum eſt, per catiolam argenteam in Calicem aureum fundit, quem Diaconus, qui legit Evangelium, ablatum de Altari tenet in manibus, poſitoque ipſo in Altari, denuo Archiepiſcopus facta Cruce deſuper dicit benedictionem. Et Cicendelarius Ebdomadarius venit de Secretario cum thuribulo accenſo cum incenſo, & dat Subdiacono. Et finito munere Offerendae, Subdiaconus porrigit Diacono, & Diaconus Archiepiſcopo vel Presbytero, & facit incenſum Domino ſuper Altare in modum crucis. Et ſtatim Diaconus ſumit thuribulum de manu Archiepiſcopi, vel Presbyteri, & portat, & adolet circa Altare. Deinde Subdiaconus ſuſcipit de manu Diaconi, & portat incenſum Clero & Plebi circa Chorum tantùm, & unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſuſcipit de manu Subdiaconi, & conſignat Cicendelario Ebdomadario in Secretario.

A Poſt haec Archiepiſcopus vel Presbyter dicit: *Credo in unum*, & Chorus dicit uſque *& Homo factus eſt*, & ſtatim Magiſter Scholarum incipit cum Pueris ſuis, & dicit uſque in finem, inclinatis ſemper Subdiaconibus poſt Altare, quouſque flexus Archiepiſcopus, vel Presbyter Oblationem ſuam per manus Angeli committat. B Tunc verò erigens ſe, & illo oſculante Altare, eriguntur. Diaconi verò tamdiu inclinati ſtant, quàm Archiepiſcopus, & cum eo erecti oſculantur Altare. Deinde Miſſa peragatur ordine ſuo, Magiſtro Scholarum Officium canente cum Pueris ſuis uſque in finem. Finitâ Miſſâ unus duorum minorum Cuſtodum C Ebdomadariorum vadit in Campanile, & plane ſonat tintinnabulum, ut omnis Civitas cognoſcat Miſſam Majorem finitam. Et Ebdomadarius Subdiaconus cum Septimanario Cicendelario debent prandere cum Archiepiſcopo per totius anni circulum. In Dominicis diebus & in Natale Domini & in Epiphania, ut ſupra D dictum eſt, Cicendelarius debet habere de Camera Archiepiſcopi unam Minam vini, de quo fit Sacrificium per totam ebdomadam.

De Veſpertinis Horis.

IN hora veſpertinali Ebdomadarius Subdiaconus cum Ebdomadario O- E ſtiario debent ire ad Archiepiſcopum quaerere licentiam ſonandi Veſperas. Et ille praecipit, ut vinum tribuatur his duobus honeſte. Sed Subdiaconus prius bibit, deinde Oſtiarius. Et Oſtiarius ſonat, ſicum ei praeceptum eſt. Et ſi Archiepiſcopus adfuerit, praecipit de ſecunda, & tertia. Si verò defuerit, Diaconus Ebdomadarius praecipit de ſecunda, & Presby-

Presbyter de tertia. Et unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſemper praeſto eſt ad pulſandum ſignum in Choro. Et Oſtiarius in Campanili ad ſonandum. Et antequam tertia ſonetur, Cicendelarius Ebdomadarius accendit candelabra in Secretario, & unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſemper veſtit Subdiaconem, & porrigit Pluviale Subdiacono, & Subdiaconus induit ex eo Presbyterum. Et ipſe Subdiaconus vadit in Eccleſiam ad arcam, quae ibi poſita eſt, & percutit eam cum manu, in qua Libri Veteris Teſtamenti & Novi poſiti ſunt cum tabulis eburneis. Sed antequam tertia ſonetur, ad ſonitum arcae Puer Magiſtri Scholarum in Sabbatis & Dominicis diebus, & in praecipuis ſolemnitatibus veſtitus Camiſiolo aſcendit Pulpitum, & cantat *Confitemini*, leni voce caput & verſum, & iterum caput. Et Magiſter Scholarum ſimiliter cum Pueris ſuis leni voce in Sabbatis, & in Dominicis diebus tantùm, & in Natale Domini, & in ſequentibus Feriis, & in Epiphania, exceptis in Sabbatis Quadrageſimae, & in Paſcha uſque ad Octavam. Et idem Magiſter ſemper ſtat extra cancellos ab initio *Confitemini* uſque ad initium Hymni prope Pulpitum. Ad quod ſonum arcae, quod ſupra diximus, minor Cuſtos Ebdomadarius pulſat tintinnabulum in Choro, & Oſtiarius Ebdomadarius cum Obſervatoribus ſonant in Campanili, & praedictus Subdiaconus revertitur in Secretarium & recipit candelabra accenſa à Cicendelario Ebdomadario. Exit ante Presbyterum, & vadit poſt Altare, & Sacerdos ſecum orat versùm in Orientem, dicendo privatim *Pater noſter*, & *ne nos inducas in tentationem*. Reſpondet Subdiaconus, *ſed libera nos à malo*. Presbyter dicit: *Adjutorium noſtrum in nomine Domini*. Reſpondet Subdiaconus: *Qui fecit Coelum*, & *Terram*. Et hoc ordine Subdiaconus exit ad Veſperum per totum annum quotidie, excepto in quinque Feriis totius Quadrageſimae, nam in ſeptima Feria ſolus exit, & orat poſt Altare cum ipſo ſicut cum Presbytero. Archiepiſcopus, vel Sacerdos ſtans retro Altare oſculatur illud. Poſtea incipit Veſperas dicendo: *Dominus vobiſcum*. Tunc Terminarius Lector Ebdomadarius canit Lucernarium in Sabbato, tantùm caput & verſum leni voce, & Magiſter Scholarum ſimili modo leni voce cum Pueris ſuis. Deinde Lector, qui incipit, & Chorus, qui ſumit, omnes excelſa voce. In Dominicis autem diebus Terminarius Lector, qui habiturus eſt ebdomadam, eodem modo canit, excepto in Sabbato Sancto uſque ad Octavam Reſurrectionis. In quibus diebus canitur tantùm *Alleluja* cum ſuo verſu: *Dominus illuminatio mea*. In quotidianis verò diebus Puer Magiſtri Scholarum ſemper canit: *Dominus illuminatio mea* majori tono, ſtans in medio Chori, excepto in Ferialibus Quadrageſimae, quando alio modo idem Puer canit in Pulpito. Sequitur *Dominus vobiſcum*. Et Primicerius Lector incipit Antiphonam in Choro, Lectoribus ſtantibus circa eum in modum coronae. Poſt haec Presbyter dicit ante Altare, *Dominus vobiſcum*, & incipit Hymnum.

In Feriis, in quibus non canitur Antiphona in Choro, finito Lucernario, Presbyter revertitur ante Altare, & incipit Hymnum. Finito Hymno Notarius canit Reſponſorium omni die Dominico, excepto à prima Dominica de Adventu uſque ad Nati-

Nativitatem Domini, & à Natale Domini uſque ad Octavam omni die, exceptis duobus diebus ante Octavam, in quibus Notarii cantant, & à Sexageſima uſque ad Paſcha, & à Paſcha uſque ad Octavam omni die, in quibus Subdiaconi cantant: *Et erat quidam Regulus*, ſimiliter in loco ſuo. In Ferialibus verò diebus, ideſt quotidianis, cantat Lector Terminarius Ebdomadarius Reſponſorium ſemper, excepto in Sabbato & in Adventu & in Quadrageſima, in quibus canit Clavicularius. Finito Reſponſorio, Diaconi imponunt Antiphonam per ordinem. Et notandum, quia antequam Veſperum incipiatur, minor Cuſtos Ebdomadarius ponit rotulum Orationum ſuper Altare, niſi ſint propriae Orationes. Et Presbyter ſuſcipit eumdem rotulum ab Altari, quando dicit Orationem. Orationem verò priorem dicit Presbyter Ebdomadarius, & dicta Oratione unus porrigit alteri, & portatur in Baptiſterium. Sed ſcito, quia antequam ultimus Pſalmus incipiatur, ideſt in *Exitu Iſraël*, Cicendelarius Ebdomadarius dat thuribulum accenſum cum incenſo Subdiacono in Secretario, & ille exit de Secretario, antecedente eum uno de minoribus Cuſtodibus Ebdomadariis. Et dat Archiepiſcopo, & Archiepiſcopus adolet incenſum ſuper Altare, & ante Altare. Et tunc Diaconus ſuſcipit & facit incenſum circa Altare, & poſtea dat Archiepiſcopo, & circa Chorum tantùm. Et ſi Archiepiſcopus defuerit, dat Diacono, & ipſe facit totum, ut ſupra legitur. Et hoc in ſolemnibus diebus, & in Dominicis diebus. In principio de *Magnificat* Cicendelarius Ebdomadarius porrigit Subdiacono, cujus Septimana eſt, candelabra accenſa in Secretario,

A & ille ponit ea ante Altare, praecedente uno duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum. Et ille revertitur in Secretarium, & exuit ſe veſtibus ſacris. Presbyter Ebdomadarius dicit primam Orationem, & Obſervator dicit in *Magnificat*. Et ibi ante Altare Diaconus Obſervator dicit Pſallendam. Et ibi privatim Presbyter & Diaconus Obſervator complent

B Veſperum. Et vadunt in Baptiſterium, & in Dominicis diebus, & in ſolemnibus diebus, ſi Reſponſorium habetur, Notarius canit, excepto *Domine ne obliviſcaris* bis, & *ne derelinquas nos*, & *ſi ambulavero*, quod canunt Diaconi juſſu Archidiaconi. In Ferialibus verò diebus Diaconus Ebdo-

C madarius ſemper canit Reſponſorium in Baptiſterio, & Septimanarius Presbyter, & Diaconus Ebdomadarius ſemper complent Officium in Baptiſterio. Subdiaconus Ebdomadarius, & Obſervator ferunt candelabra accenſa ante Pontificem, ſeu Presbyterum in Baptiſterio, & hoc in Dominicis diebus, ſeu in praecipuis Feſtivitatibus

D ſeu ſolemnitatibus. Finito Veſpere Cuſtos praedictus ſumit rotulum de manu Presbyteri in Baptiſterio, & gubernat, & Cicendelarius Ebdomadarius tollit cereos ab Altari & reponit. Sciendum eſt, quia in omni Sabbato Antiphona inchoata cantatur praeteriti Dominici diei, excepto ſi propria fuerit, & quando canitur

E Miſſa cum Veſperis, & omni die Dominico Cuſtodes Ebdomadarii, excepto Cicendelario Ebdomadario, dant quatuor candelas Cimiliarchae, quas Oſtiarius Ebdomadarius repraeſentat, & ipſe honorifice praebet ei potum. Et praeterea ſciendum, quia in omni die Dominico Cuſtodes Ebdomadarii ſimiliter dant novem candelas Subdiacono Ebdomadario, ſiquidem ille de-

derit eis praenominatum condicium. Sed in Feriis Natalis Domini & Reſurrectionis, quando Antiphona ad Crucem cantatur, Oſtiarius Ebdomadarius de proprio ſingulariter dat novem candelas. Et quando omnes inſimul praebet, ille Subdiaconus dat illi magnum prandium & honeſtum. In Natale & in Epiphania omnes Cuſtodes inſimul dant de communi praedictas candelas, quia communiter habent omnes illas, quae efferuntur ad Matutinum & Miſſam.

Incipit de Vigiliis Feſtivitatum, ubi Ordinarii canunt Pſalmos.

IN Vigilia Sanctorum Protaſii & Gervaſii, & Sancti Laurentii, & in Ordinatione Sancti Ambroſii, & Sancti Stephani, & Depoſitione Sancti Ambroſii, Clerici iſtarum Eccleſiarum portant theſaurum de Secretario Sanctae Mariae, & Lampadam, excepto in Sancto Stephano, quando Obſervator Cicendelarius portat Lampadam. Similiter in Vigilia Sancti Naboris, Clerici ipſius Eccleſiae portant theſaurum tantùm de ſupradicto Secretario, & tenent uſque tranſacta feſtivitate Sancti Materni. In Vigiliis Sanctorum, quando Ordinarii canunt Pſalmos, ſemper canunt Tertiam in Eccleſia Hyemali. Deinde proficiſcuntur ad Feſtum cum Proceſſione, cantando cantus Letaniarum ſecundùm diem, cui ipſa Eccleſia Feſti ipſius data eſt. Si primo data eſt, incipiunt, *Domine Deus virtutum*. Si ſecundo, *Quem deprecamur*. Si tertio, *Dei Genitrix*. Et Primicerius Lectorum ſemper incipit Pſallendam in Letaniis ſequentibus ſuis. Sed praeſciendum eſt, quia minor Cuſtos Ebdomadarius ponit rotulum Letaniarum ſuper Altare uniuſcujuſque diei, ſicut

A competit. Deinde Presbyter tollit illum ante Proceſſionem, & dicit Orationem. Sed ſi Archiepiſcopus adfuerit, Rotularius ejus porrigit ei. Sed cum ad Eccleſiam, ubi Feſtum eſt, pervenerint, ſtatim ut intrant Chorum, Primicerius Notariorum ter dicit *Kyrie*, ſuis ſequentibus eum, & Primicerius Lectorum ſimiliter cum B ſuis. Sequitur *Agnus Dei*. *Gloria Patri*. *Sicut erat*. *Suſcipe Deprecationem*. *Agnus Dei* ter *Kyrie* cantatur. Sed Archiepiſcopus aut Presbyter incipit: *Deus in adjutorium meum intende*. Sequitur *Te Deum laudamus*. Deinde ſalutat. Poſtea incipit Pſalterium, ſicut mos eſt. Et ſi Lectiones habentur, Vita, vel Paſſio, Notarius legit juſ- C ſu Primicerii ſui, unam in *Quid gloriaris*, alteram in *Domine exaudi*. Notarius etiam Reſponſorium in *Quid gloriaris*, juſſu Primicerii ſui. Et Secundicerius ſemper canit Reſponſorium in *Domine exaudi*. Finitis Pſalmis Archiepiſcopus aut Presbyter Ebdomadarius canit Miſſam, ſicut mos eſt. Terminarius Ebdomadarius legit D Lectionem. Clavicularius Ebdomadarius canit Cantus, & Lucernarius ad Veſperas. Finitâ Miſsâ canunt Veſperas, excepto ſi Feſtum venerit in Dominico, quo Pſalmos & Miſſam cum jejunio, poſt prandium verò Veſperum, & Vigiliam, & Antiphonam in Choro ſemper in Sabbato, & in die Dominico ad Veſpe- E ras. Si verò Feſtum venerit in ſecunda Feria, canunt Pſalmos & Miſſam tantùm: in die Sabbati, in die Dominico Veſperum & Vigiliam. Sed in Vigilia Sancti Ambroſii, & Sancti Martini canunt Pſalmos & Miſſam & Veſperum, & Vigiliam, omnia inſimul, excepto ſi venerit in ſecunda Feria, quando canitur, ſicut ſupra legitur. Sed videndum, quia ante-

A antequam Veſperum incipiatur, Cicendelarius Ebdomadarius accendit Cereos ſupra candelabra, candelà ſumtà à Presbytero ipſius Eccleſiae. Et dat in manu Subdiaconi Ebdomadarii, & vadit ad Altare, & ibi ponit ea, praecedente eum ſemper minore Cuſtodum Ebdomadariorum. Et Cicendelarius Obſervator ſumit Lampadam, & accendit cum candela accepta de B manu Clerici vel Sacerdotis ipſius Eccleſiae, & porrigit Subdiacono Ebdomadario, praecedente eum Clerico ipſius Eccleſiae, & oſtendente ei cum virga lychnum, quem accendere debet. Deinde praedictus Cicendelarius ſumit lampadem de manu Subdiaconi, & extinguit, & commendat eam C Presbytero ejuſdem Eccleſiae. Et ſic Veſperum finitur, ſicut mos eſt. Et ſciendum, quia in his omnibus feſtis, quando revertuntur, veniunt cum proceſſione in Eccleſiam Hyemalem cum Pſallenda, quae fuit in Veſperis intonata cum ſingulis verſibus ſui Pſalmi, quam minor Notarius & minor Lector viciſſim indicant, exce- D pto in Vigilia Sancti Dionyſii, quam finiunt ante Altare Sancti Ambroſii, & quando canunt Veſperum cum Vigilia. Sed in Vigilia Sancti Johannis Baptiſtae revertendo dicunt hunc Pſalmum: *Deus, Deus meus reſpice* cum ſua Pſallenda, ideſt *Major Prophetis*, uſque ad Portam Orientalem. Deinde *Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui viſitavit*, uſque in Eccleſiam Hye- E malem. Et quando appropinquant Eccleſiae Hyemali, Septimanarius Oſtiarius cum Obſervatoribus ſonant omnia tintinnabula, donec in Eccleſiam pervenerint. Et ſciendum eſt, quia quando exeunt Ordines de praedictarum Eccleſiarum januis, Cicendelarius Ebdomadarius ſumit candelabra de manibus Subdiaconorum, &

extinguit. Poſtea verò praeparat ea illis accenſa in Eccleſia Hyemali ad regias. Et minor Cuſtos Ebdomadarius porrigit, & tenet ſemper Librum Sacerdoti ad Orationem. Sed ſi Archiepiſcopus aderit, idem Cuſtos porrigit Rotulario, & Rotularius Archiepiſcopo.

In Vigilia Sancti Stephani, & Depoſitione Sancti Ambroſii, & Sanctorum Protaſii & Gervaſii, & Petri & Pauli, & Nazarii & Celſi, & Sancti Laurentii, & Ordinatione Sancti Ambroſii, Archiepiſcopus facit quatuor Cereos, habentes per ſingulos tres libras cerae & dimidiam. quos ille mittit Cimiliarchis praedictarum Eccleſiarum, duos quorum ipſe Archiepiſcopus accendit in principio Hymni ad Vigiliam Sed in Depoſitione Sancti Ambroſii, accendit in principio Hymni ad Veſperas, cereos accendit in Miſſa majori. Similiter etiam mittit tantum incenſi eidem Cimiliarchae, quantum ſufficit ad Officium ipſius Feſti. In his omnibus Feſtis ſupra dictis omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Primicerius Lectorum, & Magiſter Scholarum Ebdomadarius debent eſſe induti Pluvialibus ad Veſperas in Vigiliis, & in Dedicatione majoris Eccleſiae, & Depoſitione Sancti Ambroſii ad Veſperas tantùm, Clericis illorum Pluviales porrigentibus, cappaſque ſuſcipientibus, excepto Presbytero Ebdomadario, cui minor Cuſtos Ebdomadarius porrigit Pluvialem in Veſperis tantùm Presbyteri Clerico cappam recipiente. Incoeptà verò Vigilia & Hymno, Cimiliarcha illius Eccleſiae repraeſentat praedictos cereos Rotulario Pontificis, & candelam unam accenſam, de qua Pontifex accendit cereos, ſicuti mos eſt. Et ſi Lectiones legun-

leguntur in Vigilia, primam legit Notarius juſſu Primicerii ſui, ſecundam Subdiaconus, cujus ſeptimana eſt. Et quando prima Lectio legitur, Presbyter ipſius Eccleſiae dat thuribulum accenſum Pontifici, & ipſe facit incenſum ſupra Altare, & ante Altare. Deinde Levita, cujus viciſſitudo eſt, facit circa Altare & circa Chorum. Similiter etiam fit de altero thuribulo cum incenſo à Pontifice, & ejus miniſtris in ipſa hora. Simili etiam modo fit in ſecunda Lectione de thuribulis & incenſo à Pontifice & ejus miniſtris. In Vigilia Sancti Laurentii, finitis Lectionibus & Antiphona cum Pſalmo, Archiepiſcopus cum toto Clero vadit ad Eccleſiam Sancti Euſtorgii. Cantato Reſponſorio intrat in Canonicam ipſius Eccleſiae, & ibi honorifice accipit potum cum toto Clero tribus vicibus datum à Canonicis ipſius Eccleſiae. In Vigilia Sancti Protaſii, & Sancti Nazarii, & Sancti Petri, & Sancti Laurentii, & in Ordinatione Sancti Ambroſii Magiſter Scholarum Ebdomadarius facit Letanias cum quatuor Pueris ante Altare, ubi Feſtum celebratur. In Vigilia Sanctorum Protaſii, & Laurentii, & Sancti Ambroſii Ordinatione duo minores Cicendelarii debent portare thuribula de Feſtis in Secretario Hyemalis Eccleſiae. In Ordinatione Sancti Ambroſii, & Sancti Petri, & Sanctorum Nazarii & Celſi, & Sancti Laurentii, & Sancti Simpliciani, & Depoſitione Sancti Ambroſii, & Sancti Stephani, ſonato ſigno Pontifex induitur ſacris veſtibus quaſi ad Miſſam canendam, & omnes Diaconi Dalmaticas, & omnes Subdiaconi Albis, & Presbyteri Cardinales, & Primicerius Decumanorum, & Primicerius Lectorum, & Magiſter Scholarum, qui habet ebdomadam, & ille, qui fert Textum Evangeliorum, & qui portat Crucem auream, & ſcuticam Sancti Ambroſii, omnes induti Pluvialibus. Tunc quatuor Cicendelarii debent thuribula accendere, & candelabra praeparare tanta, quot Subdiaconi fuerint induti Albis, & dare in manibus eorum. Sed ſciendum eſt, quod minor Lectorum ſemper tantùm portat Textum Evangeliorum in Sancti Ambroſii Ordinatione & Depoſitione, & in Sancti Laurentii, & in Sancti Stephani palam, & alter, qui ſequitur, portat Librum. In ceteris verò Feſtivitatibus, in quibus palam portatur Textus Evangelii, major Cuſtos octo minorum ſemper portat Textum, & alter, qui ſequitur, portat Librum, praeter ſi praedicti faciunt ebdomadam, & alii, qui ſequuntur, faciunt iſtud. Iterum duo minores Cuſtodes ſemper in his Feſtivitatibus praedictis portant Miſſalem, & Epiſtolam, excepto ſi faciunt ebdomadam. Tunc reliqui, qui ſequuntur, faciunt eadem. Et duo Cuſtodes Obſervatores octo Minorum vadunt ante Pontificem cum flagellis praeparando viam. Sed ſi acciderit, quod duo majores octo Minorum fuerint Obſervatores, alii, qui ſequuntur, faciunt hoc Officium ante Pontificem, quia illi majores portant Textum Evangelii. & Librum. Schola verò Sancti Ambroſii praecedit cum Cruce argentea. Deinde Clerus minorum Presbyterorum ſequitur, Oſtiario Obſervatore portante Crucem ante Primicerium Decumanorum, ex qua poſtea accenditur pharus. Poſt hunc ſequitur Primicerius Notariorum cum ſuis, & cum quatuor Magiſtris Scholarum. Deinde Subdiaconi cum thuribulis & cereis

reis accenſis. Poſt quos ſequuntur Presbyteri Cardinales, ante quos Oſtiarius Ebdomadarius portat Crucem auream. Deinde ſequuntur Diaconi, ante quos palam portatur Textus Evangelii. Item verò ſequitur Archiepiſcopus, ante quem ſua Crux portatur à Notario. Poſtremo Primicerius Lectorum ſequitur cum ſuis canendo, eodem incipiente, ſequentibus ſuis, viciſſim canendo cum Notariis & reliquo Choro. Sed tamen in Feſto Sancti Petri omnes Diaconi portant Maniculum ductum per capitium, & Sacerdotes induti Planetis portant ſimili modo. Sed in Feſto Sancti Protaſii, Archiepiſcopus cum Presbyteris & Diaconibus Cardinalibus, & ceteris indutis Pluvialibus, vadunt ad Monaſterium Sancti Protaſii in Urbe.

Et ſtatim quum Proceſſio venerit in Chorum, Presbyter Obſervator debet cantare Miſſam uſque ad *Alleluja*. Et ſtatim quum intrant Chorum, Puer Magiſtri Scholarum incipit *Alleluja*, *deſpoſuiſti*. Et Diaconus Obſervator legit Evangelium, Subdiacono Obſervatore praecedente eum, & Cicendelario Obſervatore praebente incenſum & candelabrum accenſum. Finito Evangelio vadunt ad Sanctum Naborem. Et ibi Presbyter Obſervator ſecundus debet incoepiſſe Miſſam uſque ad *Alleluja*. Et ſtatim poſtquam Proceſſio pervenerit in Chorum, Puer Magiſtri Scholarum canit *Alleluja* in Pulpito, & ſecundus Obſervator Diaconus canit Evangelium, praecedente eum Subdiacono ſecundo Obſervatore. Finito Evangelio Archiepiſcopus veſtitus ſicut ad canendum Miſſam, cum Diaconis & Subdiaconis indutis Dalmaticis & Albis, & cum Presbyteris Cardinalibus, & Primicerio Decumanorum, & Magiſter Scholarum Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & ille, qui portat Crucem auream, & Textum Evangeliorum, & qui fert Flagellum Sancti Ambroſii, omnes iſti induti Pluvialibus vadunt ad Eccleſiam Sancti Ambroſii. Sciendum eſt, quod in Feſtivitatibus, quas ſupra diximus, excepto in Sancti Simpliciani, finità Ingreſsà, & Paſſione incoepta, vel Depoſitione, Archiepiſcopus aſcendit in tribunal ad ſtadium, & Cimiliarcha illius Eccleſiae repraeſentat duos cereos Rotulario cum una candela accenſa, quos porrigit Archiepiſcopo, qui quum eos accendit, Rotularius tenet candelam ſuccenſam, & Cimiliarcha tenet papyrum. Et illis accenſis Archidiaconus tollit eos de manu Archiepiſcopi, & Cimiliarcha de manu Archidiaconi, ponens illos poſt Altare, ut in Miſſa ardeant, & candela, unde accenſi ſunt, ſemper maneat Rotulario. In ſupradictis Feſtivitatibus minor Diaconus debet legere Lectionem, vel Depoſitionem, excepto in tribus Feſtis, in quibus Primicerius Lectorum legit, ideſt in Natali Sancti Petri & Sancti Protaſii, & Sancti Nazarii. Et in his tribus Feſtis, minor Diaconus legit Epiſtolam, ſecundus canit *Alleluja*, tertius dicit *Parcite fabulis* ad cornu Altaris ante Evangelium. Et Archidiaconus legit Evangelium. Similiter in Nativitate Domini, & in Epiphania, & in Reſurrectione, & in Pentecoſte, & in Dedicatione, major Subdiaconus legit Lectionem vel Depoſitionem, ſecundus legit Epiſtolam, tertius canit *Alleluja*, quartus *Parcite fabulis*, & Archidiaconus legit Evangelium. Et quotieſcumque legit Lectionem, vel Depoſitionem, aut cantat Epiſtolam, vel *Alleluja*, ante-

antequam aſcendat Gradum, vadit & ſumit pacem à Pontifice, oſculando ſibi os & manus. Similiter etiam facit, quando revertitur, & eodem modo faciunt in praecipuis ſolemnitatibus. Sciendum, quia in omnibus Feſtivitatibus ſupradictis vel Solemnitatibus duo majores Cuſtodes octo minorum Cuſtodum viciſſim pergunt ante Diaconum, quando aſcendit Gradum ad legendum Depoſitionem vel Lectionem, aut Epiſtolam, aut *Alleluja*. Et Notarius ſemper trahit eum ſurſum, & deorſum per Camiſii oras. Et quando Diaconus canit *Alleluja*, Clavicularius Ebdomadarius porrigit ei tabulas eburneas ad exitum Chori. Et quando Archidiaconus legit Evangelium, major Cuſtos octo minorum-Cuſtodum trahit eum ſurſum & deorſum per oram Camiſii. Alter Cuſtos, qui ſequitur, dicit *Silentium habete*, & tertius ſimiliter, ſtantes in terra ex utraque parte Pulpiti poſt *Parcite fabulis*, & ſalutationem. Et Diaconus, cujus viciſſitudo eſt, ad cornu Altaris, dicit *Parcite fabulis*, antequam Diaconus ſalutet. Et duo minores Cuſtodes praedicti debent ſuſcipere Evangelium de manu Diaconi juxta Gradum, & debent colligere Offerendam. Et omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi debent remanere veſtiti uſque ad finem Miſſae. Sed Archidiaconus tantum debet miniſtrare Pontifici uſque ad finem Miſſae. Sciendum eſt rurſus, in quibus Solemnitatibus ac Feſtivitatibus Evangelium in majori tono legatur, videlicet in Ordinatione Sancti Ambroſii, & in Nativitate Domini ad Miſſam in die, & Sancti Stephani, & Johannis Evangeliſtae in Eccleſia Hyemali tantùm. Deinde in Sabbato Sancto, & in Paſcha in Hyemali Eccleſia, & Aeſtiva. In Albis ebdomada in Eccleſia Hyemali tantùm. In Depoſitione Sancti Ambroſii ad Feſtum. In Vigiliis & Feſto Pentecoſten, & Sancti Protaſii, Sancti Petri, Sancti Nazarii, Sancti Laurentii, Sancti Simpliciani. In Dedicatione Majoris Eccleſiae in Hyemali Eccleſia tantùm, & in Translatione Sancti Nazarii, ubi Corpus requieſcit. Haec Evangelia ab Archidiacono leguntur, excepto in Feriis Paſchae & Natalis Domini, quae Diaconus viciſſim legit. In Vigiliis Pentecoſten & Sabbato cum Dominico Ramis-Palmarum, & in Translatione Sancti Nazarii, in quibus Ebdomadarius Diaconus legit. In Sabbato Sancto Obſervator Diaconus in Eccleſia Hyemali tantum legit. Sed ſciendum eſt, quod in omnibus Feſtivitatibus, quae à majori Eccleſia celebrantur, in Veſperis Presbyter Ebdomadarius induit ſe Pluviali, ſicut inferius legitur. Eodem modo Diaconus Ebdomadarius debet indui in eiſdem Officiis, Clero ſuo ſibi ſerviente.

Incipit Ordo minorum Feſtorum, in Veſpero qualiter ſit agendum.

IN Vigilia Feſtivitatum, quas Ordinarii faciunt & celebrant, ſonito Veſpere, vadunt ad Feſtum Ordinarii, & Lectores, & Cuſtodes, & Schola Sancti Ambroſii mares & feminae. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius portat duo candelabra & duos cereos. Et unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum debet portare Albam & Amictum & Pluviale. Presbyter verò illius Eccleſiae, ubi Feſtum celebrabitur, debet dare thuribulum & incenſum Cicendelario, & unam candelam, unde accendat thuribulum & cereos. Diaconus verò Ebdoma-

domadarius debet praecipere de ſecundâ ſonandâ, & minor Cuſtos ſupradictus debet veſtire Subdiaconum de Amictu & Alba. Et idem ſimiliter debet porrigere Pluviale eidem Subdiacono, & Subdiaconus Presbytero Ebdomadario, Clerico recipiente Cappam Presbyteri. Et in Vigiliis idem Clericus portat Pluviale, & recipit Cappam. Et Diaconus Ebdomadarius ſimiliter induit ſe Pluviale, Clerico ſuo ſibi ſemper porrigente, & Cappam recipiente. Et praedictus Cicendelarius dat candelabra accenſa in manu ſupradicti Subdiaconi, & Presbyter Ebdomadarius praecipit de Tertiâ ſonanda. Et ſic vadunt poſt Altare, Subdiacono praeeunte cum candelabris accenſis, praecedente quoque Cuſtode praedicto. Et ibi orant, ſicut jam dictum eſt. Finita Oratione, Sacerdos ſtans poſt Altare deoſculatur illud, & dicit: *Dominus vobiſcum*. Et Puer Magiſtri Scholarum ſemper canit Lucernaria minora, ideſt *Exortum eſt*, & *Timete Dominum*. Majora verò Lucernaria Terminarius Lector Ebdomadarius canit. Finito Lucernario iterum dicit *Dominus vobiſcum*. Et Primicerius cum Lectoribus ſuis canit Antiphonam in Choro, ſicut conſuetudo eſt. Deinde Presbyter vadit ante Altare & ſalutat, & incipit Hymnum. Statim praedictus Subdiaconus tollit candelabrum ab Altari, & porrigit praedicto Cicendelario, ut extinguat. Tunc incipit Chorus Hymnum cum pueris alternatim cum Choro, excepto in Decollatione Sancti Johannis Baptiſtae, & in minoribus dedicationibus, in quibus Reſponſorium cum infantibus non habetur. Finito Hymno Presbyter dicit: *Dominus vobiſcum*, & Lector Terminarius Ebdomadarius canit Reſponſorium excepto quando eſt Reſponſorium cum Pueris. Finito Reſponſorio praedictus Cicendelarius dat thuribulum accenſum cum incenſo Subdiacono, & Subdiaconus Diacono Ebdomadario. Et ille facit incenſum circa Altare, & circa Chorum. Et Presbyter illius Eccleſiae ſuſcipit thuribulum de manu Diaconi. In principio de *Magnificat* praedictus Cicendelarius dat candelabra cum cereis accenſis Subdiacono, & ille ponit ante Altare, & faciunt Officium, ſicut moris eſt. Cicendelarius verò ſumit candelabrum ab Altari, & extinguit finito Veſpere. Et omnes hi Ordines debent honorifice habere fruges & vinum ter.

Qualiter Proceſſio fit in eiſdem.

IN altero die ſonito ſigno, congregato Clero in Eccleſia majori, unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum dat Pluviale Presbytero Ebdomadario, & portat ad Feſtum Albam & Amictum Subdiacono. Tunc Presbyter Ebdomadarius dicit ante Altare, *Dominus vobiſcum*. Et Diaconus incipit Pſallendam, Primicerio Lectorum praedicente, vel indicante ei. Et poſt illum ſubſequente eum cum ſuis eamdem Antiphonam. Sic Ebdomadarii omnium Ordinum ſpecialiter vadunt ad praedictum Feſtum, antecedente Schola Sancti Ambroſii totâ cum Cruce argentea, Oſtiario etiam Ebdomadario praecedente Presbyterum, cujus Ebdomada eſt, cum Cruce argentea vel aurea. Et ſi pharus eſt in Feſto, Oſtiarius Obſervator portat Crucem argenteam ad accendendum pharum. Etiam Ebdomadarius Subdiaconus palam portat Calicem coopertum magnum. Et Cicendelarius Obſervator portat Patenam cum manutergio volutam,

lutam, ſumtam de Camera Archiepiſcopi, & Cazulam argenteam, & Fabiolum argenteum, & duas alas Textus Evangeliorum, & Vas aquarium, quod dicitur Aquamanile. Et Cicendelarius Ebdomadarius portat candelabrum unum cum cereo, & duo Corporalia. Et duo Obſervatores octo minorum Cuſtodum portant Calicem Offerendarium, in quem colligitur vinum quod offertur. Et in introitu illius Eccleſiae, ubi Feſtum celebratur, Presbyter ejuſdem Eccleſiae debet dare quinque candelas Cruci Vetulorum, alteri Cruci videlicet aureae, dat ſeptem: ſi argentea fuerit quinque, & Cruci Vetulorum tres. Et ſi pharus habetur, dat iterum ſeptem Oſtiario Obſervatori, ex quibus accenditur pharus; Cicendelario Ebdomadario dat thuribulum & incenſum & unam candelam, unde cereum accendat. Hoc peracto Sacerdos paratus accedit ad Altare ſolus, Confeſſione ante acta cum Subdiacono & Diacono Ebdomadariis. Tunc Magiſter Scholarum incipit Ingreſſam. Finitâ Ingreſsâ, Sacerdos ſalutat, & poſtea incipit *Gloria in excelſis Deo*. Hac dicta & oratione finita ſuper Populum, Lector aſcendit Pulpitum, & legit Paſſionem, vel Tranſitum, vel Lectionem. Et tantum hìc valde notandum eſt, quia ſi Feſtum illud fuerit in Feriâ ſecundâ, & Paſſio, Terminarius Lector praecedentis Septimanae debet illam legere. Si in tertia Feria venerit, Clavicularius praecedentis Ebdomadae legit praedictam Paſſionem. Si verò in quarta Feria venerit, idem Terminarius praedictus lecturus eſt Paſſionem. Si verò in his tribus diebus duae Paſſiones tantùm evenerint, una eſt Terminarii, altera Clavicularii, exceptis duodecim Paſſionibus, quae ſunt proprie Primicerii Lectorum, videlicet Sancti Martini, Sanctae Agnetis, & Sanctae Agathae, & Sancti Georgii, & Translationis Sancti Nazarii, & Sancti Petri, & Sancti Protaſii, & Sancti Nazarii, & Sancte Teglae & Pelagiae, & in Depoſitione Sancti Dionyſii & Naboris. Et ſciendum eſt, quia his tribus diebus ſupradictis, ideſt Feriâ ſecundâ, tertiâ, & quartâ, Terminarius Ebdomadarius debet cantare *Alleluja*, ſi Paſſio aderit, ſi verò in quarta Feria venerit Paſſio, Terminarius Ebdomadarius leget illam. Similiter in ſexta Feria, & in ſeptima Feria, & Clavicularius Ebdomadarius cantat *Alleluja*. Et in principio Paſſionis unus duorum minorum Cuſtodum Obſervatorum dicit: *Silentium habete*, quando neceſſarium fuerit. Finitâ Legendâ Puer Magiſtri Scholarum debet ſemper canere Pſalmellum, excepto in Nativitate Sanctae Mariae, in qua duo Notarii, & duo Lectores canunt: *Reſpice in Coelo*. Hoc finito, Subdiaconus Ebdomadarius legit Epiſtolam praecedente Lectore, & portante Epiſtolam uſque ad Gradum, & iterum exſpectante & recipiente eamdem Epiſtolam, excepto in Depoſitione Sancti Ambroſii, & in Sancti Protaſii, & in Sancti Petri, & in Sancti Nazarii & in Sancti Laurentii, & in Aſſumtione Sanctae Mariae, & in Ordinatione Sancti Ambroſii, & in Sancti Stephani, in quibus Diaconi ſemper legunt. Finitâ Epiſtolâ Lector aſcendit Pulpitum, & cantat *Alleluja*, ſicut ſupra diximus, exceptis his Feſtis principalibus, in quibus Diaconi cantant, ideſt in Depoſitione Sancti Ambroſii, Sancti Protaſii, Sancti Petri, Sancti Nazarii, Sancti Laurentii,

in

in Aſſumtione Sanctae Mariae, in Ordinatione Sancti Ambroſii, & Sancti Stephani. Finitâ *Alleluja* Diaconus aſcendit Pulpitum cum Evangelio, praecedente eum Lectore, & trahente ſurſum per oram Camiſii, & poſtea deorſum, eodem modo, quo legerat Paſſionem, vel aliud quoddam. In principalibus autem Feſtis Diaconus portat Textum Evangeliorum in Gradum, & Major Cuſtodum octo minorum portat Evangelii Librum poſt eum. Et finito Evangelio ſumit eumdem Librum de manibus ejus. Sed in aliis Feſtivitatibus unus duorum minorum Cuſtodum ſumit Evangelium poſt deſcenſum Diaconi. Deinde Diaconus accedit ad Altare & miniſtrat, ſicut moris eſt, & ſicut ſupra legitur. Ceteri verò complent Officium ſuum, ſicut moris eſt, & eos decet. Praeterea ſciendum eſt, quia Septimanarius Cicendelarius ducit in Secretarium Calicem, qui fuit in Miſſa. Finitâ Miſsâ Pueri Magiſtri Scholarum debent habere unum magnum panem, & ſingulas phialas vini.

Qualiter Officium Quadrageſimale celebretur in Eccleſia Hyemali.

IN Quadrageſima Altare Hyemalis Eccleſiae debet cooperiri cortinâ illa ſericinâ, in qua continentur tres Hiſtoriae, prima Abrahae, ſecunda Joſeph, tertia David, uſque ad horam illam diei Paraſceve, in qua dicit Diaconus: *inclinato capite emiſit ſpiritum*. Et ſuper cortinam ponitur pannus niger uſque ad Ramos Palmarum; & Oſtiarius Ebdomadarius ponit pannum nigrum ſuper menſam Pulpiti. In Authentica autem ponit rubeum, & minor Cuſtodum Ebdomadariorum ponit rotulum

A Letaniarum, & veſpertinum ſuper ambonem, quae Presbyter ſuſcipit vel tollit, quum opportunum ei fuerit. Et praeterea ſciendum, quia Archiepiſcopus non utitur pallio, vel ſtolâ per totam Quadrageſimam, niſi in Dominicis diebus, vel quando dat ſacros Ordines uſque in Coena Domini. Et Cuſtos, qui ſolet Matutinum ſonare, diu ſonet Matutinum

B per totam Quadrageſimam, & tamdiu quod Oſtiarius Ebdomadarius ſonet alterum tintinnabulum. Et poſtea idem Oſtiarius ſonet ſecundam & tertiam, ſicuti conſuevit. Et Archiepiſcopus debet ſpecialiter facere primam Ebdomadam Quadrageſimae & ultimam, ſicut mos eſt. Quod ſi defuerit, Presbyter Ebdomadarius pro

C eo fungitur Officio. Primam Lectionem legit Puer Magiſtri Scholarum, excepto in Authentica, quando Notarius legit, & ſecundam ſimiliter. Primum Reſponſorium cantat Notarius juſſu Primicerii ſui, ſecundum verò canit Lector, incipiens à Secundicerio per ordinem uſque ad ultimum, & ſic per totam Quadrageſimam.

D Tertiam legit Subdiaconus Ebdomadarius, excepto in Paraſceven, in qua Pontifex legit. Et inter haec ſciendum; quoties Subdiaconus legit, unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum emungit, vel emendat ei candelam in lectione. Finitâ tertiâ lectione ultimus Diaconus imponit Antiphonam in *Benedictus*, revertendo ad ſtadium, ſicut

E conſuevit. Et Archiepiſcopus vel Presbyter dicit Orationem ſecretam, & Archidiaconus imponit Antiphonam in *Miſerere mei Deus* ad cornu Altaris, aut in *Cantemus* in Dominicis diebus. Et Archiepiſcopus dicit alteram Orationem ſecretam in Dominicis diebus, ſtans ſimiliter ad

 ſtadium.

ſtadium. Sed ſi defuerit, Archipreſbyter eadem facit. Et notandum, quia Archiepiſcopus per totum annum non removetur à ſtadio ſuo ad Orationem dicendam, excepto in ferialibus Quadrageſimae, quando ante Altare dicit bis: *Dominus vobiſcum*, & facit veniam. Et iterum Oſtiarius Ebdomadarius dicit ad regias: *Ne quis Cathecumenus* ſimplum uſque ad mediam Quadrageſimam per ſingulas Orationes, deinde duplum ſimiliter. Et inter has Orationes Diaconus Ebdomadarius ſemper jacet ad cornu Altaris, orando Dominum flexo genu. Sed in Dominicis diebus Septimanarius Oſtiarius, & duo Obſervatores Oſtiarii dicunt ad regias ſingillatim: *Ne quis Cathecumenus* per ſingulas Orationes. Finitis Orationibus, antequam Sacerdos ſalutet, vel Pontifex, Primicerius Lectorum dicit leni voce cum Lectoribus ſuis Pſalmum unum cum octo verſibus cum Antiphona, incipiens à *Beati immaculati*, uſque in Ramos Palmarum praeter diem Sabbati, & Dominicum. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius fert thuribulum accenſum cum incenſo de Secretario in Chorum majorem, & dat illud Subdiacono, & Subdiaconus Archiepiſcopo. Et Archiepiſcopus adolet ſuaviſſimum incenſum Domino ſuper Altare, & ante Altare. Et Diaconus, qui impoſuit Antiphonam in Laudibus, ſumit thuribulum de manu Pontificis, & portat circa Altare adolendum incenſum Domino, deinde Archiepiſcopo, poſtremò circa Chorum. Hoc peracto unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſumit praefatum thuribulum de manu Diaconi, & portat illud per totam Eccleſiam maſculis & feminis. Deinde ille praebet thuribulum Cicendelario Ebdomadario, ut reponat, & ſic perficiat Officium Matutini, ſicut ordo expoſtulat, ad honorem & laudem Dei. Sed finitis duodecim *Kyrie*, ſextus Terminarius in prima Ebdomada canit Reſponſorium gradale leni voce caput & verſum, & Chorus ſimiliter. Septimus in ſecunda, octavus in tertia, nonus in quarta, decimus in quinta, ſummus Terminarius in Authentica. Quia in ceteris diebus quando canitur gradale, minor Lectorum ſemper canit illud leni voce, & tantum caput, & Chorus ſimiliter, & Presbyter, & Diaconus. Obſervatores complent Matutinum in Choro majori privatim, & Ebdomadarii verò in Baptiſterio.

De Matutino Defunctorum qualiter celebratur, & fit ab omni Ordine.

Finito Matutino diei. Ordinarii cantant in Eccleſia Sancti Stephani ad Fontes Matutinum Mortuorum cum tribus Lectionibus. Et Presbyter Ebdomadarius dicit Orationes. Lectores in Choro majori cum Primicerio ſuo eodem modo cantant. Et Cuſtodes in Choro Sancti Ambroſii ſimiliter cantant, & Presbyter Sancti Stephani ad Fontes dicit Orationes. Presbyteri verò Decumanorum extra Chorum, & Archipreſbyter dicit Orationes omnes excelſa voce. Mane finitâ Miſſâ Decumanorum, unus duorum minorum Cuſtodum pulſat in Choro ad Primam tintinnabulum, & Oſtiarius in Campanili, & Presbyter Ebdomadarius incipit Primam & Hymnum. Et Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epiſtolam, & Oſtiarius cantat *Viam iniquitatis*. Et idem Subdiaconus in fine dicit: *Benedicamus Domino*. Et videndum eſt etiam, quia in Dominicis

nicis

nicis diebus unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſonat Primam in Choro & in Campanili. In horâ Meridianâ Oſtiarius cum Subdiacono Ebdomadario poſtulant licentiam ab Archiepiſcopo ſonandi ſignum. Si Archiepiſcopus adfuerit, incipit Tertiam. Si defuerit, Presbyter Ebdomadarius pro eo incipit Tertiam. Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epiſtolam. Similiter ad Sextam, & ad Nonam, & Puer Magiſtri Scholarum dicit Reſponſorium, Presbyter dicit Orationem, Subdiaconus ſemper dicit: *Benedicamus Domino* in fine. Tertiâ peractâ, ſtatim major Clavicularius legit Lectionem Geneſis in Pulpito in prima Ebdomada. In ſecunda Notarius praecepto Primicerii ſui. In tertia Ebdomada ſecundus Clavicularius. In quarta Notarius. In quinta tertius Clavicularius. In prima Ebdomada ſi Reſponſorium habetur. Lector canit juſſu Primicerii ſui. Pſalmellum verò canit ſemper Puer Magiſtri Scholarum, excepto in die Dominico, in quo canit Clavicularius Ebdomadarius. Finito Reſponſorio, vel Pſalmello, minor Lector legit Proverbia in prima Ebdomada, ſecundus in ſecunda, tertius in tertia, quartus in quarta, quintus in quinta. In ſecunda Ebdomada Notarius canit, ſi Reſponſorium habetur. In tertia Lector. In quarta Notarius. In quinta Lector, omnes juſſu Primicerii ſui. Finito Geneſi & Reſponſorio & Pſalmello vel Proverbio, Presbyter ante Altare dicit: *Dominus vobiſcum* bis, & flectit genua. Oſtiarius ad regias Eccleſiae dicit, *Ne quis Cathecumenus* ſimplum uſque ad mediam Quadrageſimam, deinde duplum, & incipit Orationem primam Letaniarum, & ſic per ordinem omni die. Finita Oratione, facit finem more ſolito, dicendo *Benedicat & exaudiat &c. Procedamus cum pace &c.* Et ſciendum, quia ad Tertiam & ad Sextam dicuntur illae Orationes, quae ſunt in Matutinis in Baptiſterio. Ad Nonam verò illae Orationes, quae ſunt ad Veſperum in Baptiſterio. Offertorio poſt Tertiam finito, ſtatim incipitur Sexta. Finitâ Sextâ, unus duorum minorum Cuſtodum pulſat in Choro Veſperum, & Oſtiarius Ebdomadarius ſonat in Campanili. Veſpere ſonito Nona incipitur. Interim Sacerdos Hebdomadarius vadit in Secretarium ad veſtiendum ad canendam Miſſam. Finitâ Nonâ ille exit de Secretario, antecedente minore Subdiacono Cuſtode, & vadit ante Altare cum Diacono & Subdiacono, & facit Confeſſionem. Sed ſciendum eſt, quia in omnibus Sabbatis Quadrageſimae Sacerdos de Secretario cum Levita exeunt induti ad canendam Miſſam praecedente Subdiacono ſimiliter. Et Magiſter Scholarum incipit Ingreſſam. Hac finitâ Sacerdos ſalutat, & dicit Orationem. Oratione verò habita ſupradictus Lector, vel Notarius aſcendit gradum, & legit, & Sacerdos poſt Altare dat ei benedictionem. Finito Geneſi & cantato Reſponſorio vel Pſalmello, Lector Proverbia legit, ſicut ſupra adnotatum eſt. Poſt hoc ſtatim puer cantat Canticum. Diaconus exit de Secretario cum Evangelio, & Subdiaconus ſequitur eum cum ſindone, Lectore praecedente, qui legerit, & Notario, & trahente ſurſum oram Camiſii, ſicut jam dictum eſt. Et finito Cantico Levita percutit caput Pueri canentis Canticum, hoc modo invitans eum ad prandium. Deinde legit Evangelium. Hoc finito unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum ſuſci-

ſuſcipit Evangelium de manu Diaconi ad introitum Chori, & conſignat illud Cicendelario Ebdomadario. Et Diaconus vadit ad Altare. Presbyter verò dicit *Dominus Vobiſcum*, & Chorus reſpondet ter dicendo *Kyrie Eleiſon*. Et Presbyter iterum dicit *Dominus Vobiſcum*, & Diaconus oſculatur Altare, ac dicit *Pacem habete*. Et iterum Presbyter dicit *Dominus Vobiſcum*. Deinde ſequitur Oratio ſuper ſindonem. Interim Subdiaconus revertitur in Secretarium, & Cicendelarius Ebdomadarius porrigit vas panis, & ille porrigit ſuper Patenam, & vinum ſimiliter ſumtum de Camera Pontificis, & aquam ſimiliter. Et ille ponit in Calice. Et ſi Archiepiſcopus adfuerit, Capellani ejus dant aquam Subdiacono, & Subdiaconus Pontifici, & Pontifex ponit eam in Calice. Et ſic Subdiaconus exit de Secretario, portando honorifice Calicem & Patenam cum manutergio, & porrigit Diacono, & Diaconus Archiepiſcopo, vel Presbytero. Et poſito Calice in Altari cum Patena & Oblata, ſumit Oblationem Sacerdos Vetulorum, ut jam dictum eſt.

Et hoc facto Magiſter Scholarum incipit Offerendam. Cantatâ Offerendâ Cicendelarius Ebdomadarius portat de Secretario in Chorum thuribulum accenſum tantùm cum prunis, ſi Archiepiſcopus adfuerit, & porrigit Subdiacono. Tunc Pontifex ponit incenſum ſuper prunas, & incenſo poſito Diaconus tollit de manu Subdiaconi, & dat Archiepiſcopo, & ille adolet ſuper Altare incenſum Domino tantùm, & Diaconus ſumit thuribulum ab Archiepiſcopo, & dat prius incenſum Archiepiſcopo, deinde Altaris circa baſes. Et Subdiaconus ſimiliter ſumit thuribulum a Diacono, & adolet his, qui in Choro ſunt tantùm. Et eodem modo unus duorum minorum Cuſtodum ſuſcipit idem thuribulum de manu Subdiaconi, & portat per Eccleſiam, dando maſculis & feminis. Et ille conſignat Cicendelario Ebdomadario in Secretario. Sic deinde Miſſa peragatur ordine ſuo. Sed ſi Archiepiſcopus defuerit, Subdiaconus porrigit thuribulum accenſum cum incenſo Diacono, & Diaconus Presbytero, ſicut ſupra diximus. Finitâ Miſsâ Sacerdos vadit poſt Altare, & dicit *Dominus Vobiſcum*. Et Puer Magiſtri Scholarum indutus Camiſio ſuper Pulpitum cantat *Dominus illuminatio mea*, caput & verſum, & iterum caput ſimiliter, & Chorus eodem modo. Presbyter revertitur ante Altare. & ſalutato Clero incipit Hymnum. Et Clavicularius Ebdomadarius canit Reſponſorium in Choro, excepto quando canitur *Oravit Jacob*, quod canit Subdiaconus, & quartâ Feriâ de Authentica, in qua canit Primicerius Subdiaconorum, & in quinta & in ſexta Feria, in qua Archidiaconus canit, primam Orationem dicit Ebdomadarius Presbyter, ſecundam Obſervator Presbyterorum. Oratione finita totus Chorus canit leni voce vel privatim *Qui habitat in adjutorio*, ſicut Pſalmum directum, & Sacerdos & Diaconus Obſervatores complent ibi privatum Veſperum cum duodecim *Kyrie*. Et Diaconus Ebdomadarius canit Reſponſorium in Baptiſterio, & ponit Antiphonam. Finitâ Antiphonâ cum quatuor verſibus Pſalmi, & Antiphonâ incipit *Qui habitat in adjutorio* communiter. Et ſic Presbyter Ebdomadarius cum Diacono complent veſpertinum Officium. Et ſciendum eſt, quod ante Tertiam cantatam minor Cuſtodum Ebdomadario-

dariorum ponit rotulum Letaniarum ſuper Altare, primum in prima ebdomada, ſecundum in ſecunda, tertium in tertia. In quarta Feria, finitâ Tertià, Presbyter tollit rotulum ab Altari, & dicit Orationem ante Altare. Et Primicerius Lectorum incipit Letanias; & pergunt in Eccleſiam Aeſtivam cum rotulo Presbyter, Cicendelarius Ebdomadarius cum pallio, & ponit illud ſuper Altare. Et dum Letaniae fiunt, Sacerdos & Levita Ebdomadarii jacent flexis genibus, ille ante Altare, & alter ad cornu Altaris. Sed dicta Oratione, & Sanctis interpellatis, revertuntur in Eccleſiam Hyemalem Et praedictus Cicendelarius tollit pallium, quod poſuerat in Altari & reportat in Secretarium. Finitis Letaniis, Presbyter Ebdomadarius vadit poſt Altare, & oſculatur illud & dicit *Dominus vobiſcum*. Et Lector aut Notarius aſcendit Pulpitum & legit, ſicut in ceteris diebus. Et eodem modo faciunt Letanias in ſexta Feria. Et notandum, quia in quarta Feria ad Veſperum finita Oratione, quae eſt poſt *Magnificat*, Presbyter dicit *Dominus vobiſcum*. Tunc major Diaconus vadit ad cornu Altaris, & cantat Reſponſorium ad cornu Altaris. Ibi ſunt alia. Primicerio Lectorum indicante ſibi & cantante ſi ei opus fuerit. Alter verò Diaconus ſubſequitur ad aliud Reſponſorium, tertius ad tertium ſimili modo. Poſt hoc dicit *Dominus vobiſcum*, & Orationem: *Opitulare Deus inopibus*. In ſexta Feria, finito Geneſi & Reſponſorio & Proverbio, dicit Presbyter Orationem, ſicut in ceteris diebus. Cantant Sextam, & Nonam. His finitis Sacerdos vadit poſt Altare, & dicit *Dominus vobiſcum*. Et Lector legit Lectionem Geneſis, ſicut eſt conſuetudo. Tunc unus Lectorum cantat tractum in Pulpito juſſu Primicerii ſui. Tunc Magiſter ſumit juxta gradum cum Pueris ſuis caput tantum. Poſtea Chorus & verſum & caput. Et Tractu finito Lector Proverbia legit. Hoc finito, Presbyter poſt Altare dicit *Dominus vobiſcum*. Tunc ſummus Terminarius cantat *Dirigatur* in pulpito cum verſibus. Poſt hunc Presbyter ante Altare dicit: *Dominus vobiſcum*. Incipit Hymnum, & poſt Hymnum Reſponſorium ſequitur. Poſtea Lector legit Lectionem in Gradu. Hìc verò quatuor minores Lectores ſemper debent Lectiones legere excepto illo, qui legit Proverbia, quia ille de minoribus eſt, & Oſtiarius Ebdomadarius, & duo Obſervatores dicunt: *Ne quis Cathecumenus* per ſingulas Orationes iſtarum Lectionum, & unus tantùm ad Veſperum. In Ferialibus dicit ſemel per ſingulas Orationes *Ne quis Cathecumenus*, & in Oratione, quae eſt in primo Geneſi, ſimiliter. In Dominicis autem tres dicunt in Veſperis, excepto in Baptiſterio uſque in Ramos Palmarum. In hac etiam die finitis Lectionibus & Pſalmis & Orationibus ſive *Magnificat*, fit finis Veſpertini Officii in Choro cum duodecim *Kyrie*. Finito Veſpere & Miſsâ in aliis diebus Quadrageſimae, unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadarius vadit ad ſonandum tintinnabulum, ut omnes ſciant & cognoſcant Miſſam eſſe finitam.

Incipit Officium Completorii, qualiter efficitur in Eccleſia Hyemali.

IN hora Completorii unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum poſtulat licentiam a Presbytero Ebdomadario ſonandi Completorium. Et

Et ille ſtatim ſonat. Tunc Presbyter Ebdomadarius incipit Officium Completorii & Hymnos. Et Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epiſtolam, & unus duorum minorum Cuſtodum Ebdomadariorum dicit Reſponſorium in medio Chori, videlicet *Pax multa* cum verſu & *Gloria*. In fine verò hujus Officii Subdiaconus dicit: *Benedicamus Domino*. (*) Si quid verò defuerit, heic non quaeras, quia quidquid Ordinis Ambroſiani quaeſieris in hoc Libro, & in ſuo loco Deo annuente reperies.

Proceſſio ab Eccleſia Sancti Laurentii in Eccleſiam Hyemalem.

ADnotandum eſt, quia in Quadrageſima nulla Proceſſio fit cum Cruce, niſi in Ramis Palmarum, excepto in ſepelitione Mortuorum. Dominicâ in Ramis Palmarum congregato Clero & Populo in Eccleſia Sancti Laurentii, Primicerius Notariorum incipit Hymnum: *Magnum ſalutis gaudium*, uſque ad *Rex ecce tuus, Hieruſalem*. Et ibi praeſtolantur adventum Pontificis, & illo intrante Eccleſiam, omnes excelſa voce dicunt: *Rex ecce tuus, Hieruſalem*. Finito Hymno Pontifex in gradu facit ſermonem ad Populum. Interea Presbyter & Diaconus & Subdiaconus Obſervatores privatim canunt ibi Miſſam. Finitâ Miſsâ, & ſermone, Pontifex benedicit Palmas & Olivas. Poſtea dicit: *Dominus vobiſcum*. Tunc Diaconus Ebdomadarius incipit Pſalmellum, Primicerio Lectorum indicante, & eodem ſtatim cum ſuis ſubſequente. Et ſic exeunt Eccleſiam, Pontifice dante Palmas, & Primicerio Presbyterorum ſimiliter dante ſuis. Tunc extra atrium Eccleſiae equus
A albo nacco coopertus ſtat praeparatus ad ſuſcipiendum Dominum ſuum Pontificem, ut ei ſuperſedeat. Ille verò equum aſcendens, Oſtiarius domeſticus Magiſter porrigit ſibi crucem cryſtallinam, ornatam palmis & foliis olivae. Ipſe verò ſumens & tenens in ſiniſtra, ſignat Populum dextrâ. Et unus egregius Miles de genere
B Rhodenſium, eleganter indutus, cum chirothecis in manibus de Camera Pontificis ſumtis, dextrat & ducit eum per fraenum per mediam viam curriariam uſque ad Eccleſiam Sancti Ambroſii, ubi ejus ſanctiſſimum Corpus quieſcit, antecedente eum Scholà Sancti Ambroſii cum Cruce argentea. Et Oſtiarius Ebdomadarius por-
C tat Crucem auream ante Presbyterum Hebdomadarium. Quum autem pervenerint uſque ad Portam Ticinenſem, totus Clerus venit in Eccleſiam Hyemalem. Archiepiſcopus verò ſedens, Capellanis ſuis ſequentibus eum, ducitur cum triumphali gloria ad Sanctum Ambroſium, turbâ multâ Populorum ſequente & praecedente ip-
D ſum. Sed quum ille pervenerit ad locum, ubi Leproſus lavari ſolet ab ipſo, Abbas Sancti Ambroſii debet eſſe ibi praeparatus & indutus Piviali cum Diaconibus ſuis, indutis Dalmaticis, & Subdiaconibus Albis. Et ibi Pontifex tribuit Abbati magnum Ramum Palmarum, & honorabilem Troctam. Et ſtatim praedictus Ab-
E bas cum Clero ſuo, cantando & pſallendo praecedit eum uſque ad praedictam Eccleſiam. Et Pontifex in atrio Eccleſiae deſcendit de equo, & praeparat ſe ad Miſſam canendam, ſerviente ſibi Abbate cum Clero ſuo uſque ad finem Miſſae. Praedicti verò Ordinarii canunt Miſſam in Eccleſia Hyemali. Finitâ Miſsâ ſupradictus

(*) *Haec in veteri Manuſcripto non leguntur.*

dictus Miles Rhodenſis debet prandere cum Archiepiſcopo cum ſuis ſervitoribus, cui dat etiam Aureum unum. Et Oſtiarius Ebdomadarius, qui portavit Crucem auream in Proceſſione, debet prandere cum Archiepiſcopo. In Authenticâ in Eccleſiâ Hyemali Altare cooperitur pallio rubeo, ablato nigro, qui eſt ſuper Cortinam. Et minor Lectorum indicat in ſecunda Feriâ omnes Antiphonas, quae ſunt in Pſalmis ante Lectiones, primitus Primicerio ſuo Antiphonam & Pſalmum, ſecundariò Diacono Antiphonam tantùm circumſtantibus Pſalmis. Similiter ſecundus Lector in tertia, tertius in quarta, quartus in quinta, quintus in ſexta in prima turma, ſextus in ſecunda turma. In Sabbato Sancto ſeptimus & octavus & nonus per totum Matutinum. Primam & ſecundam in Authenticâ legit Notarius juſſu Primicerii ſui. Et primus Reſponſorium cantat ſimiliter Notarius in ſecunda Feria & tertia juſſu Primicerii. In quarta, & quinta, & in ſexta. In prima turma Paraſceve cantat Subdiaconus. In ſecunda turma cantat Diaconus juſſu Archidiaconi ſui. Secundum Reſponſorium cantat Presbyter juſſu Archipresbyteri ſui. In aliis verò diebus in Authenticâ Lector canit ſecundum Reſponſorium, Subdiaconus verò Ebdomadarius legit tertiam per totam Authenticam, excepto in ſecunda turma de Paraſceve, in qua minor Diaconus legit primam Paſſionem, Clerico ſuo tenente ſibi lumen. Et Presbyter minor ſecundam legit Paſſionem habens Stolam & Manipulum, Clerico ſuo ibidem tenente ſibi lumen. Tertiam verò Paſſionem legit Pontifex indutus rubeâ Planetâ, habens Mythram in capite, Capellanis tenentibus ex utraque parte candela-

A bra accenſa, cum candela data ab Eccleſia Sancti Victoris, qui dicitur Quadraginta Martyrum pro ficto. Finitâ Tertiâ non dicitur *Benedictus Dominus Deus Iſraël* per totam illam Ebdomadam, ſed oratio ſecreta. Deinde peragitur Matutinum, ſicuti mos eſt. Sed finito Hymno, & Reſponſorio gradali ſequitur *Benedicat & exau-* B *diat nos Deus. Amen. Procedamus cum pace.* Hoc finito, omnes Ordines in Choro majori incipiunt *In iniquitatibus* Officium Mortuorum. Et ſic perficiunt Presbytero Ebdomadario dicente Orationes, vel Archiepiſcopo. In hac Ebdomada Ambo vel Lectorium cooperitur omni die, ſicut ſolet in Dominicis diebus.

C Feriâ Secundâ in Autentica horâ tertiâ Pontifex cum Capellanis ſuis cum Presbytero Sancti Michaëlis in Domo, & Sancti Johannis ad Concam, & Sancti Alexandri, & Sancti Kalimeri, & Sancti Petri in Campo Laudenſi, & quatuor Presbyteris Sancti Laurentii, quorum eſt afferre thuribulum & incenſum & Librum O- D rationum hujus Officii, & duo candelabra cum totidem cereis, & cum tribus hominibus vel pluribus illius progeniei, cujus fuit Leproſus, quem Sanctus Ambroſius divina ope mundavit, in Eccleſiam Sancti Salvatoris, quae modò Sancti Viti appellatur, convenire & coadunari debent. Iſtis autem in unum collectis in ea- E dem Baſilica, tres illi vel plures ſternunt ſe ante Altare flexis genibus, ſuper quos Archiepiſcopus dicit hanc Orationem: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui hos famulos tuos ſaeva corporis contagione obtectos ad hujus lavacri purgationem accedere permiſiſti, concede propitius, ut depoſito ſquallore ſordium, fomento gratiae tuae valeant membrorum omnium & animarum conſequi medici-*

dicinam, & nobis famulis tuis, qui eorum artus diluimus, tolerantiam ad perficiendum opus conferas & ſalutem. Per Dominum &c. Sequitur *Kyrie* ter. *Benedicat & Exaudiat nos Deus. Amen.* Hoc finito, illis jacentibus, Pontifex ſpargit ſuper eos aquam ſanctam & incenſum. Poſt hoc ſtatim ſumit illum per manum, quem lavaturus eſt. Et ſic ducit eum uſque ad Balneum, antecedentibus cum Presbyteris Sancti Laurentii cum Libro & incenſo & cereis & candelabris accenſis. Et eundo ad Balneum, Presbyteri Sancti Michaëlis, & Sancti Kalimeri, & Petri in Campo Laudenſi, cantent Pſalmos, incipientes a *Beati immaculati*, uſque ad *omnis ſpiritus laudet Dominum.* Et Presbyteri ſimiliter Sancti Johannis ad Concam, & Sancti Alexandri faciunt Letanias, eundam per eodem viam. Et ſimiliter Presbyteri Sancti Laurentii canunt hanc Antiphonam uſque ad Balneum. *Sanctus Deus, qui ſedes ſuper Cherubim, ſolus inviſibilis. Sanctus fortis, qui Archangeli Michaëlis orationem ſuſcepiſti. Sanctus immortalis, qui ſolus immaculatus es, Salvator, miſerere nobis.* Oratio: *Deus, qui Naaman Syrum ſepties in Jordane tinctum a leprae colluvione ſanaſti, reſpice propitius ad preces humilitatis noſtrae, & ſeptiformis Spiritus benedictionem ſuper hos famulos tuos largus infunde, ut corporis, mentiſque novitate recepta, te Salvatorem omni tempore benedicant. Per Dominum &c.* Hac finita, Leproſus intrat Balneum, & Presbyter Sancti Michaëlis de Domo lavat ſibi caput, & pectit. Hoc facto exiens de Balneo, ſtatim induitur Camiſiâ novâ, & femorariis novis, & Serrabarrio de nova corrigia, & cingulo novo de nova corrigia ſimiliter. His omnibus datis ab Archiepiſcopo, &

A iſto ita induto, ſedere debet ſuper ſcamnum, & Archiepiſcopus accingit ſe manutergio, & flectitur ad pedes ejus, & lavat pedem ejus dexterum, & extergit manutergio. Et oſculatur eumdem pedem. Deinde ter percutit ſibi de calcaneo ſuper caput ſuum. Et ſtatim ille fugit, ligans tibialia ad talum. Ducitur per manum ab B Archiepiſcopo in Eccleſiam Sancti Laurentii, praedictis Presbyteris canentibus eamdem pſallendam, quam ſupra diximus, tintinnabulis etiam omnibus Sancti Laurentii ſonantibus. Et ille cadit in faciem ante Altare Sancti Laurentii, Pontifice dicente ſuper eum hanc Orationem: *Deus, qui es, ſicut omnipotentiâ ita* C *& miſericordiâ infinitus, adeſto his famulis tuis, & quorum Corpora lavamus exterius, purificationem peccatorum interius exhibe. Abſint morbi, cadant contagia, infirmitates procul recedant, ut Daemonum ſaevitia jam olim tua pietate recluſa corrumpere non valeat, quos tua pietas Sanctis intercedentibus reparavit.* Poſt ſequitur *Kyrie, Ky-* D *rie, Kyrie.* Deinde *Benedicat & Exaudiat &c.* Hoc finito, levat eum de terra, & oſculatur eum. Ille vero ſe veſtimentis ſuis veſtit, & Archiepiſcopus canit Miſſam, & ille eſt auditor. Sed finitâ Miſsâ Archiepiſcopus dat praedicto Leproſo Solidos triginta tres, & tres Denarios, ut dividat cum ſuis, qui eos habituri E ſunt. Et iſte, qui lavatur, ſpecialiter illius loci eſt, qui vocatur Pons Serialis. Praedicti etiam Presbyteri debent honorifice prandere cum Archiepiſcopo. Et generatio Scariorum debent calefacere Balneum uſque in perpetuum. Et iſti Scarii debent habere ſex Denarios, & Serrabarum novum ab ipſo Leproſo. Sed ſi Archiepiſcopus defuerit, Archipresbyter

facit

facit praedictum Officium. Archiepiſcopium verò facit condicium.

Ferià ſecundâ in Authentica ſonito ſigno, & Feriâ finità minor Diaconus Albâ rubeâ indutus legit primam Lectionem de Job, & Secundicerius canit Reſponſoria omnia, quae in gradu canuntur Mortuorum in ſecunda Feria & tertia & quarta. Deinde ſecundus Diaconus legit Lectionem Tobiae. Tunc Presbyter Ebdomadarius vadit ante Altare, & dicit Orationem unam primi diei Letaniarum. Sequitur *Benedicat & exaudiat nos Deus. Procedamus cum pace.* His finitis cantant Sextam. Finità verò Sextâ ſonant Veſperum ſicut in ceteris diebus Quadrageſimae. Et ſic ſtatim incipiunt Nonam. Finità Nonâ Pontifex, vel Sacerdos vadit ante Altare, ſicut conſuevit, & dicit poſtea Orationem ſuper Populum. Et tertius Diaconus aſcendit Pulpitum Albâ rubeà indutus. Et Arciepiſcopus vadit poſt Altare, & dicit: *Dominus vobiſcum*, & dat ei benedictionem. Supradictus verò Secundicerius canit Reſponſorium. Deinde quartus Diaconus legit lectionem Tobiae. Et ſic alternatim omnes Diaconi legunt in tertia Feria, & quarta. Et Puer Magiſtri Scholarum canit Canticum. Et Diaconus legit Evangelium. Et ſic deinceps Miſſa ſuo ordine peragitur. Deinde Veſperum incipitur, ſicut ſolet, & Ebdomadarius Clavicularius canit Reſponſoria in Choro in ſecunda Feria & tertia. In quarta Feria canit Primicerius Subdiaconorum. In quinta & ſexta Feria Archidiaconus, & major Diaconus imponit Antiphonam ad cornu Altaris. Sed finito Pſalmo & Antiphonâ, Presbyter aut Pontifex dicit Orationem. Hac finita, & duodecim *Kyrie*, ſequitur *Benedicat & exaudiat nos &c.* Et ibi ante Altare canitur Veſperum Mortuorum ſine *Magnificat* in ſecundà Feria & tertia & quarta. Deinde in die Paſchae ad Veſperum ſummus Terminarius cantat Lucernarium, & ſumit Ebdomadam cum ſummo Claviculario. Praetermiſimus etiam, quod in hac praedicta Quadrageſima Oſtiarius Ebdomadarius ponit pannum nigrum ſuper menſam Pulpiti. In Authentica ponit rubeum. Et minor Cuſtodum Ebdomadariorum ponit rotulum Letaniarum, & Veſpertinum ſuper Ambonem. Presbyter ſuſcipit & tollit, quum opportunum ei fuerit. Et praeterea ſciendum, quia Archiepiſcopus non utitur Pallio, vel Stolâ per totam Quadrageſimam, niſi in Dominicis diebus, vel quando dat ſacros Ordines, uſque in Coenam Domini.

De Feria Quinta in Authentica.

COenà Domini, horâ tertià pulſetur tintinnabulum. Tunc deſcendat Dominus Archiepiſcopus ad canendam Tertiam. Finità autem Tertiâ Archiepiſcopus poſt Altare dicit *Dominus vobiſcum.* Et minor Diaconus aſcendit Pulpitum, rubeà Albà indutus, & legit Lectionem Danielis Prophetae in majori tono Evangeliorum: *Erat vir habitans in Babylone.* Sequitur Puer Pſallendam, *Aſſurgentes teſtes iniqui.* Item alius Diaconus indutus rubeà Albâ legit Lectionem Sapientiae in majori tono Evangeliorum: *Dixerunt impii.* Puer cantat: *Qui edebat.* Tertius Diaconus rubeâ Albà indutus legit Evangelium privatim in Quadrageſimali tono, ut tantùm a circumſtantibus poſſit audiri: *Tunc abiit unus de Duodecim.* Sequitur Oratio *Concede nobis, omnipotens Deus.* Sequitur *Benedicat & exau-*

& exaudiat nos Deus. Completo autem Officio ſecundùm morem tunc praeparentur à Miniſtris tres ampullae cum Oleo, una ad Oleum Chriſmale, altera ad Oleum Cathecumenorum, tertia ad Oleum Infirmorum, & deferantur in Capellam, & Dominus Archiepiſcopus provideat de Balſamo. Tunc Archiepiſcopus procedat cum Cardinalibus, & Primicerio Presbyterorum, & ceteris Ordinibus ad regias Eccleſiae, & faciat ſermonem Poenitentibus de poenitentia & converſione eorum. Hiſque omnibus expletis Archiepiſcopus cum Primicerio Presbyterorum canendo Antiphonam *Cor mundum crea in me Deus*, alternando cum verſibus *Miſerere mei Deus*, ducat Poenitentes in Eccleſiam cum virga Paſtorali. Et proſternant ſe omnes in pavimento. Deinde Archiepiſcopus dicit ſuper eos Orationem *Deus humani generis*. Tunc Archiepiſcopus levet eos cum ceteris Sacerdotibus, dando eis oſculum reconciliationis. Et ſic commendet eos Primicerio Presbyterorum. Tunc Pontifex procedat cum Subdiaconis & Notariis & duodecim Capellanis ad praedictam Capellam. Et poſitâ tabulâ & manutergio, ac argenteo vaſe, ſedeat & conficiat cum pollice balſamum, miſcendo cum oleo. Interim Capellani canant Pſalmos *Beati immaculati* uſque *ad omnis ſpiritus laudet Dominum*. Poſtea refundat balſamum confectum in ampullam Chriſmalem. Deinde commendat eam, & alias Subdiaconis. Tunc Archiepiſcopus indutus Caſulâ deſcendat, & Subdiaconus Ebdomadarius exit de Secretario reveſtitus cum candelabris accenſis. Tunc Archiepiſcopus indutus Caſulâ incipit Veſperum. Clavicularius Ebdomadarius canit Lucernarium *Quoniam tu illuminas*, & verſum *Quoniam in te*. Sequitur Hymnus *Dicamus Domino*. Poſtea canit Archidiaconus indutus Pluviali Reſponſorium *Omnes vos ſcandalum*. Et Lector Ebdomadarius aſcendat & legat Lectionem Jonae Prophetae *Factum eſt verbum Domini ſuper Jonam*. Puer canat Pſallendam *Vigilate & orate*. Interim Pontifex in Secretarium ingrediatur cum omnibus Sacerdotibus & Diaconis & Subdiaconis, & induat ſe ſacris veſtibus ſolemni more. Finita praedicta Lectione exeant praecedente Subdiacono, qui lecturus eſt Epiſtolam, & eo aſcendente accedat Pontifex ad Altare. Sed antequam incipiat, vadat poſt Altare, & dicat hanc Orationem plane, ut a circumſtantibus poſſit audiri: *Concede nobis, omnipotens Deus, ut ſicut in Paſſione tua*. Tunc dicat *Dominus vobiſcum* excelſa voce. Et Subdiaconus legat Epiſtolam ad Corinthios primam *Convenientibus vobis in unum jam non eſt Dominicam Coenam manducare*. Canunt Lectores *Tanquam ad Latronem*. Sequitur Evangelium ſecundùm Matthaeum *Prima die Azymorum*. Finito Evangelio ſtatim incipiat Magiſter Scholarum intrando Chorum Ingreſſam *Coenae tuae*, & non dicatur *Pacem habete*, aut *Kyrie*. Sequitur Oratio ſuper Sindonem. Tunc Subdiaconi offerunt Panem azymum & fermentatum cum omnibus Calicibus & Patenis.

Poſtea Archiepiſcopus incipit ad munus offerendum Sequitur Offertorium *Contumelias & terrores*. Sequitur Oratio ſuper Oblatam. Finita Oratione non dicat *Dominus vobiſcum*. Tunc Subdiaconi aſcendant ad praedictam Capellam, & cum magna reverentia deferant ſupra dictas ampullas, & major offerat Diacono ampul-

ampullam Chriſmalem, & Diaconus ponat eam ſuper Altare. Tunc Pontifex incipiat Confeſſionem principalis Chriſmatis, & dicat lenta voce exorciſmum: *Exorcizo te, Creatura Olei, per Deum Patrem Omnipotentem.* Hac finita dicat excelſa voce *Dominus vobiſcum.* Sequitur benedictio Chriſmae, *Dominus vobiſcum, & cum ſpiritu tuo. Surſum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo noſtro. Dignum & juſtum eſt, aequum & ſalutare, nos tibi ſemper heic & ubique gratias agere, dominator Domine Deus, Rex unctus, auctor unguenti &c.* Finita benedictione ſummo honore procuretur, uſque dum altera offeratur, ut prior. Et primo faciat ei exorciſmum, benedicatque eam quaſi Lectionem legens. Exorciſmus Olei Cathecumenorum. *Exorcizo te, Creatura Olei, in nomine Dei Patris.* Sequitur *Dominus vobiſcum.* Benedictio Olei: *Deus Sacramenti hujus inventor atque diſpoſitor.* His itaque peractis eodem ordine & decore, quo ſunt oblatae in Eccleſiam, redeant ambae ſimul in Sacrarium, & tota Miſſa peragatur ordine ſuo. Et antequam dicatur Secreta *per quem haec omnia dona creas, Domine*, benedicat Oleum pro Infirmis, Diacono tenente, his verbis, ut tantùm a circumſtantibus poſſit audiri exorciſmus Olei: *Exorcizo te, immundiſſime Spiritus*, & non peragatur concluſio, ſed ſtatim ſequatur eadem voce benedictio: *Emitte Domine Spiritum Paraclitum de Coelo.* Hac finita & Oleum reportetur, & in loco ſuo conſervetur: *Per quem haec omnia, Domine, ſemper bona creas, per infinita ſecula ſeculorum. Amen.* Confeſſio: *Hoc Corpus, quod pro vobis tradetur.* Miſſa verò ordine ſuo agatur, uſque dum Diaconus dicit: *Offerte*

A *vobis pacem*, & tamen non dicat, & Archiepiſcopus non det pacem miniſtris. Tranſitorium: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Tunc Archiepiſcopus communicet cum Clero & Populo. Sic Miſſa compleatur ſecundùm morem. Poſtea vadat poſt Altare, & dicat *Dominus vobiſcum.* Sequitur Antiphona: *Illi Patrifamilias.*

B Pſalmus *Deus in adjutorium.* Sequitur Oratio, & ſic Veſperum compleatur. Et Pontifex vadat in Sacrarium, ubi praecipiat Subdiaconis, ut diligenter cuſtodiant Sacramentum Corporis & Sanguinis Domini. Similiter autem praecipiat duobus Notariis, ut Chriſma & Oleum cum magna cautela diſtribuant. His

C rite peractis Presbyteri omnes & Diaconi & Subdiaconi & Magiſter Scholarum & Primicerius Lectorum cum duobus Lectoribus Ebdomadariis, & cum illo, qui canit *Tamquam ad latronem*, vadunt in domum Archiepiſcopi ad reficiendum cum magno honore. Expleto convivio Subdiaconi pergunt ad Eccleſiam Ae-

D ſtivam ad lavandum Chorum, & honorifice debent habere vinum ab Archiepiſcopo: Interea verò Archiepiſcopus lavat Presbyteris & Diaconis & Magiſtro Scholarum, & Primicerio Lectorum cum magna reverentia ſingulis ſingulos pedes, hiſce canentibus hanc Antiphonam: *Poſtquam ſurrexit Dominus a coena.* Oratio poſt

E mandatum: *Adeſto, Domine, officio ſervitutis noſtrae, qui pedes lavare dignatus es tuis Diſcipulis. Ne deſpicias, Domine Jeſu Chriſte, opera manuum tuarum, quae nobis retinenda donaſti. Et ſicut heic exteriora abluuntur inquinamenta, ita omnium noſtrorum interiora laventur peccata; Qui vivis &c.* His finitis pro caritate bibit cum eis Archiepiſcopus, & Presbyte-

ſbyteris, & Diaconis, & Magiſtro Scholarum, & Primicerio Lectorum duodenos Denarios tribuit.

In die Paraſceve poſt cantatam Tertiam Presbyter vel Archiepiſcopus vadit poſt Altare, & dicit *Dominus vobiſcum*. Et minor Diaconus indutus rubeâ Albâ aſcendit Pulpitum & dicit lectionem Eſaiae Prophetae in majori tono Evangeliorum: *Si quis captivum duxerit gigantem*. Sequitur Pſallendam ſummus Terminarius: *Foderunt manus meas* cum ſuis verſibus. Sequitur Oratio: *Deus, qui nobis Filium tuum Crucis patibulum*. Secundus Diaconus rubeâ Albâ indutus legit lectionem Eſaiae Prophetae in majori tono Evangeliorum: *Ecce levo ad populum manum meam*. Cantatur Epiſcopale, aut Sacerdotale, ſive Diaconile juſſu Archiepiſcopi: *Tenebrae factae ſunt* cum ſuo verſu. Hoc cantato Diaconus Ebdomadarius legat ita Evangelium. Dicat *Dominus vobiſcum. Et cum ſpiritu tuo. Sequentia Sancti Evangelii ſecundùm Matthaeum*. Reſpondetur: *Gloria tibi, Domine*. Et non dicat in capite Evangelii *in illo tempore*, ſed *Mane facto*. Sed quando legitur *Emiſit ſpiritum*, ſtatim Cicendelarius Ebdomadarius debet extinguere ignem. Et Subdiaconi diſcooperiunt Altare. Et ſcito, quia poſt lectum hoc Evangelium, non dicitur *Dominus vobiſcum*, nec *Deus in adjutorium meum intende*, uſque ad horam Sabbati, quia Diaconus benedicit Cereum; quia ille in primis dicit *Dominus vobiſcum*. Poſtea ſequitur benedictio Cerei, nec lumen debet eſſe in Eccleſia uſque ad horam diei Sabbati, quia Diaconus dicit: *Ecce jam ignis columna;* nec Altare coopertum uſque ab Baptiſmum inceptum. Sed hoc Evangelio lecto dicat Presbyter,

A *Benedictus Dominus, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.* Sequitur Oratio: *Deus, qui pro redemtione noſtra accepiſti*. Hac finita tunc ſubjungit Presbyter: *Benedicat & exaudiat nos Deus. Amen. Procedamus cum pace. In nomine Chriſti. Benedicamus Domino. Deo gratias.* Tunc pergunt in Secretarium, & Subdia-
B coni honeſte praeparant Crucem ſupra ſtadium, & dicit Sacerdos: *Benedictus Dominus*. Oratio: *Immenſa pietas Dei, qui latronem &c.* Alia: *Deus, qui Unigeniti Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Tunc egrediuntur de Secretario in Camiſio portando honorifice Crucem in medio Eccleſiae, adorante Archiepiſcopo prius cum omni
C Clero, Subdiaconis canentibus hanc Antiphonam: *Crucem tuam adoramus, Domine*. Alia: *Adoramus Crucem tuam. Beati immaculati*, uſque ad *Legem pone*. Adorata verò Cruce revertuntur in Secretarium, Subdiaconis reportantibus honorifice Crucem, & cantando hanc Antiphonam: *Laudamus te, Chriſte*. Inter haec omnia,
D quae Cruci efferuntur, ſunt Subdiaconorum. Et quum venerint in Secretarium, dicit Sacerdos: *Benedictus Dominus, qui vivit*. Sequitur Oratio: *Deus, qui humano generi ad imitandum*. Deinde dicit Sacerdos: *Benedicamus Domino. Benedicat & exaudiat nos Deus.* Dicit Diaconus: *Procedamus cum pace. In nomine Chriſti*. Cru-
E ce verò adorata ab Archiepiſcopo, & toto Clero, Archiepiſcopus communicat ſe in Secretario cum omnibus Presbyteris & Diaconis & Subdiaconis. Tunc Cuſtodes iterum portant Crucem de Secretario in medio Eccleſiae ad adorandum Plebi, cantantes Antiphonam: *Crucem tuam*. Secundo: *Adoramus Crucem*. Tertio: *Laudamus te Chriſte*, alternando cum verſi-

A verſibus *Beati immaculati*. Et quidquid ad Crucem offertur, totum eſt Cuſtodum. Deinde praedicti Cuſtodes cum magna reverentia debent lavare Chorum Hyemalis Eccleſiae, & poſtea honorifice cum Archiepiſcopo debent prandere. Item ad Veſperum ſonito ſigno ligneo, ideſt paene octavâ horâ, dicit Presbyter *Benedictus Dominus*. Et minimus Lector legit Lectionem Danielis: *Tunc Nabucodonoſor*. Tunc hi tres quaſi ex uno ore dicentes Hymnum. Deinde verſus cum Pueris. Incoepto verò *Benedictus es*, Ebdomadarius Magiſter Scholarum, vel Obſervator, ſi minor fuerit Ebdomadarius, ſtans ſubtus gradum cum parte quadam Puerorum in finem uniuſcujuſque verſus dicit *Amen* uſque *quoniam eripuit nos*. Hunc verſum, qui ſequitur, debet dicere Magiſter Scholarum ſolus, qui dixit primum *Quoniam eripuit nos*, uſque ad *Confitebor*. Tunc ſtatim Chorus incipiat excelſa voce verſum hunc: *Confitebor Domino*. Sequitur minor Lector Lectionem Danielis Prophetae: *Tunc Nabucodonoſor*, cantante Lectore juſſu Primicerii: *Supra dorſum meum*. Deinde legitur Evangelium a quarto Diacono cum rubea Alba induto in Quadrageſimali tono privatim, ut tantùm a circumſtantibus poſſit audiri: *Quum ſero factum eſſet*. Et tamen non ſalutat, quum legit. Et quamvis dicat: *Sequentia Sancti Evangelii ſecundum Matthaeum*, nullus reſpondet: *Gloria tibi Domine*. Hoc finito, dicit Presbyter: *Benedictus Dominus, qui vivit*. Deinde incipit Hymnum: *Dicamus Domino*, ſine *Gloria tibi Domine*. Hoc finito, ſubjungit Presbyter: *Benedictus Dominus, qui vivit*, Reſponſorium Archidiaconile: *Animae impiorum*. Hoc finito ſequitur Antiphona: *Diviſerunt ſibi*. Pſalmus: *Deus Deus meus reſpice*. Sequitur Oratio: *Largire ſenſibus noſtris*. Hac finita ſequitur Reſponſorium Diaconile: *Eram quaſi Agnus innocens*. Secundo *Hieruſalem*. Tertio *Velum Templi ſciſſum eſt*. His finitis ſequitur: *Solemnes*. Archipresbyter dicit *Solemnes* ſuper Ambonem a parte dextera Chori. Presbyteri B verò viciſſim dicunt Orationem Archiepiſcopo ſemper jacente ante Altare.

De Sabbato Sancto.

SAbbato in Paraſceve Cicendelarius Ebdomadarius ſonito ſigno tubae ad Matutinum, debet portare C in Secretarium de Eccleſia Aeſtiva unum Ferletum plenum oleo, accenſum, ut Lectores videant quidquid in obſcuro Matutino dicendum eſt. Et iſtud Ferletum debet eſſe illius Lectoris, qui in poſtremo indicaverit Officium. Et in hoc Matutino nec *Gloria* nec *Kyrie* dicitur. In Sabbato Sancto, ut & in Natale D Domini, ſonito ſigno ad Matutinum, Oſtiarius Obſervator vadit ad domum Vicecomitis, qui vadit ante Archiepiſcopum, & vocat eum ferendo cereum accenſum in candelabro, & ſic ducit eum ad Eccleſiam, ubi major Chorus facit Officium uſque in corpus ejuſdem, ſtans ante eum, donec Orationem perficiat. Finita verò O- E ratione praedictus Oſtiarius dat cereum ſervo illius, & recedit. Et propter hoc obſequium Vicecomes dat quatuor Oſtiariis Agnum unum in Reſurrectione, & quatuor Panes de cambio, & Sextarium vini, & in Natale Domini Scamariam unam optimam, & totidem Panes & Vinum. In eodem Sabbato horâ ſextâ ſonito ſigno tubae, congregato Clero

in

in Eccleſia Aeſtiva, & cantatâ Tertiâ, Archiepiſcopus, vel Presbyter retro Altaris dicit: *Benedictus Dominus, qui vivit*. Et minimus Lector aſcendit Pulpitum, & legit Lectionem libri Geneſis: *Noë vir juſtus*. Puer canit Pſallendam: *Exurge Domine*. Mox minor Diaconus legit hoc Evangelium privatim in Quadrageſimali tono, ut tantùm a circumſtantibus poſſit audiri, indutus rubeâ Albâ: *Altera die, quae eſt*. Sequitur Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui in omnium operum tuorum*. Hac Oratione finita Archiepiſcopus ſubjungit: *Benedictus Dominus, qui vivit & regnat. Benedicat & exaudiat nos Deus. Procedamus &c.* Tunc Sacerdos Eccleſiae Sancti Sepulcri debet cereum unius librae portare ab Eccleſia ſua accenſum novo igne & benedictum, in Eccleſiam Hyemalem, & ponere ante Altare Sanctae Mariae pro ficto. Ex quo Cicendelarius Ebdomadarius debet habere candelam accenſam in Secretario Eccleſiae Aeſtivae. Poſt haec tres Diaconi induti Dalmaticis debent ire ſuper Tribunam Eccleſiae Aeſtivae, duobus portantibus duos cereos ſine lumine. Et unus Subdiaconus Ebdomadarius debet portare rotulum ſimiliter indutus Albâ, & debet tenere ipſum rotulum ante Diaconum, donec legerit, & benedixerit ceram & ignem. Et hac benedictione finita, ſtatim Cicendelarius Obſervator accendit lampadem de novo igne benedicto, & ſic Subdiaconus Obſervator portat eam in Tribunam, & accendit Cereum, qui eſt ſuper Candelabrum magnum impoſitum per manus Cicendelarii Ebdomadarii, datum de Camera Archiepiſcopi. Et tunc duo Diaconi de circumſtantibus accendunt cereos, quos tenent cum Cantaris de igne, qui eſt ſuper candelabrum majus. Tunc dicit Diaconus excelſa voce: *Ecce jam ignis columna reſplendet*. Hac finita Archiepiſcopus ſtatim dicit: *Dominus vobiſcum*. Sequitur ſecundus Lector Lectionem Libri Geneſis: *In principio creavit Deus*. Poſtea canit Lector: *Tui ſunt Coeli*. Sequitur Oratio: *Deus, incommutabilis virtus, lumen aeternum*. Tertius Lector legit Lectionem Libri Geneſis: *Tentavit Deus Abraham*. Poſtea Puer: *Immola Domino*. Sequitur Oratio: *Deus, fidelium pater ſumme, qui in toto orbe*. Quartus Lector legit Lectionem Libri Exodi. *In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moiſen & Aaron*. Sequitur Canticum trium puerorum. Sed tamen unus Puerorum ſolus cantat priorem verſum in Pulpitó, ceteri tamen cum eo ſtantes. Sequitur haec Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus, multiplica in honorem nominis tui*. Quinctus Lector Lectionem legit Libri Exodi: *In diebus illis armati aſcenderunt*. Sequitur Canticum, quod cantat quartus Clavicularius cum verſibus ſuis: *Tunc cantabat Moyſes*. Sequitur haec Oratio: *Deus, celſitudo humilium, & fortitudo rectorum*. Sextus Lector legit Lectionem Eſaiae Prophetae. Sequitur haec Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus, ſpes unica Mundi*. Septimus Lector legit Lectionem Eſaiae Prophetae: *Levamini mundi*. Puer canit Canticum: *Sicut cervus*. Sequitur haec Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus, reſpice propitius ad devotionem Populi &c.*

Hoc finito ſtatim Archiepiſcopus induit ſacras Veſtes, ſicut ad canendam Miſſam, & Diaconi Dalmaticis, & Subdiaconi cum Albis. Tamen Obſervator Subdiaconus Ebdomadarius portat thuribulum accenſum cum incen-

incenſo, & duo Diaconi portant duo Candelabra, quae vocantur Cantara cum cereis deſuper accenſis, quos habuerant in benedictione cerae. Tunc etiam Magiſter Scholarum procedit cum Pueris ſuis, cantando hanc Antiphonam: *Exſurge, quare obdormis*, uſque ad regias Baptiſmalis Eccleſiae. Et ibi juxta extra Eccleſiam Archiepiſcopus exuit Stolam & Dalmaticam & Planetam, & induit ſe paludamento baptiſmali, & praecingit ſe manutergio cum cingulo, nexu veniente a ſiniſtro latere in ſimilitudinem enſis, & ſimiliter nexum ſandaliorum facit juxta calcaneum in ſimilitudinem calcarium, habens mythram in capite, ut oſtendatur quod ſit Rex & Pontifex. Et ſic incedit ad Fontes, antecedente Magiſtro Scholarum cum Pueris ſuis cantando hanc Antiphonam: *Exſurge, quare*, praecedente eos Subdiacono Obſervatore cum lampade accenſa. Qui accendit duos magnos Cereos ſtantes ſuper cancellos, & duodecim phialas vitreas, quae pendent ſuper Fontes, praecedentibus etiam duobus Diaconis indutis Dalmaticis, cum Cantariis, & Cereis accenſis, qui fuerunt in benedictione cerae dati de Camera Archiepiſcopi, quos iidem Diaconi debent habere poſt benedictionem fontis. Illi verò, qui ſunt ſuper Cancellos, ſunt Sacerdotis illius Eccleſiae baptiſmalis. Archiepiſcopus incipit benedictionem, & adjurationem aquae. Poſt haec Cimiliarcha aſſiſtens cum Chriſmate & cocleari argenteo, porrigit Archiepiſcopo coclear vacuum, & Cimiliarcha tenente Chriſma, Archiepiſcopus fundit ipſum Chriſma in Fontibus cum praedicto cocleari in modum Crucis, dicens: *Sit Fons iſte ſacer, ſanctificatus, & perunctus in nomine Patris &*

A *Filii & Spiritus Sancti. Amen.* Sic tribus vicibus fundit Chriſma dicendo: *Sit Fons iſte.* His ita geſtis ſtatim Archiepiſcopus vadit ad alteram partem Fontium, ideſt ad Orientem, & duo Cardinales, ideſt minor Presbyter, & minor Diaconus intrant Fontes. Et tres Cuſtodes Obſervatores de octo minoribus quaerunt tres
B pueros per Eccleſiam eundo, ſi poſſint invenire, qui vocentur, unus *Petrus*, ſecundus *Paulus*, tertius *Johannes*. Et porrigere debent Cardinalibus, qui ſunt in Fontibus, & ipſis tenentibus pueros, Archiepiſcopus interrogat eos: *Quid petitis?* Reſpondent: *Baptizari*. Item interrogat: *Creditis in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem coeli & terrae?* Re-
C ſpondent: *Credimus*. Interrogat: *Et in Jeſum Chriſtum filium ejus unicum Dominum noſtrum, natum & paſſum?* Reſpondent: *Credimus*. Interrogat: *Creditis in Spiritum Sanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem, vitam aeternam?*
D Reſpondent: *Credimus*. Et ſtatim ſubjungit dicens: *Baptizate eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Et ſtatim baptizant, dicendo nomina eorum: *Baptizo te.* Prima merſio: *In nomine Patris.* Secunda merſio: *Et Filii.* Tertia merſio: *Et Spiritus Sancti. Amen.* Archiepiſcopus flectit genua ſua contra Orientem. Tunc
E Primicerius Lectorum ſtatim ſubinſert Letanias, & poſt Letanias Archiepiſcopus ſurgens chriſmat praedictos baptizatos in frontibus in modum Crucis, dicendo hanc Orationem: *Deus Pater Omnipotens Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui vos regeneravit ex aqua & Spiritu Sancto.* Praedicti Cuſtodes debent ſuſcipere praedictos pueros baptizatos de manibus patrum

ſuorum, qui eos traxerunt de Fonte, & duo Cuſtodes majores de octo minoribus debent eſſe praeparati, unus cum vaſe aquae, alter cum manutergio ſumto de camera Archiepiſcopi. Et tunc Archiepiſcopus lavat pedes pueris tribus praedictis, & extergit eos cum manutergio & oſculatur. Et tunc imponit calcaneos uniuſcujuſque ſuper caput ſuum.

His rite perfectis Oſtiarius Ebdomadarius cum Obſervatoribus omnia tintinnabula ſonare debet. Deinde Archiepiſcopus aſcendit equum, & vadit ad Eccleſiam Sancti Ambroſii, ubi ſanctum Corpus ejus requieſcit, & ibi canit Miſſam de Confeſſoribus in honore ſuo, quia in hoc die migravit ex hoc ſeculo. Inter haec Magiſtri de Domo, qui vocantur Domeſtici, debent habere praeparatum Vas magnum, plenum aquâ calidâ juxta Fontes, in qua praedicti Cardinales, quum exeunt de Fonte, debent lavari in eodem Vaſe. Interim verò Diaconi Ebdomadarii debent ponere Calices & Patenas & theſaurum & cetera ornamenta Altaris ſuper Altare in Eccleſiam Aeſtivam, Cuſtodibus Ebdomadariis adjuvantibus, & minor de Cuſtodibus Ebdomadarius debet cuſtodire haec omnia uſque ad Miſſam finitam. Deinde finitâ Miſsâ Archiepiſcopus revertitur ad Fontes indutus Pluviali, & dicit hanc Orationem: *Celebratis & perfectis*. Sequitur *Dominus Vobiſcum*, & Reſponſorium, quod Archiepiſcopus debet cantare excelſa voce ad cornu Altaris: *Sacri Fontis*, & verſus ſimiliter. Sequitur Proceſſio à Fontibus in Eccleſiam Hyemalem, antecedente Schola Sancti Ambroſii cum Cruce argentea; & Oſtiarius Ebdomadarius debet eſſe ſimiliter cum Cruce aurea. Pſallenda *Alleluja*, *Alleluja*, *Alleluja*. Verſus *Beati quorum* cum ceteris verſibus. Dum Pſallentia cantatur, Presbyter Obſervator debet eſſe veſtitus & praeparatus ad canendam Miſſam in Eccleſia Hyemali. Et hoc finito praedictus Presbyter dicit Orationem ſuper Populum. Et ſtatim Secundicerius aſcendit Pulpitum, & legit Lectionem Actuum Apoſtolorum: *In diebus illis aperiens Petrus os ſuum, dixit: Viri Iſraëlitae*. Et notandum, quia ſicut iſte praecedit in Lectione, omnes alii ſequuntur viciſſim legendo, unus in Eccleſia Aeſtiva, alter in Hyemali, uſque ad Octavam Paſchae omni die, excepto in Paſcha in Eccleſia Aeſtiva, quando Subdiaconus legit. Et tamen eodem die legit Lector in Hyemali Eccleſia. Finita Lectione Notarius cantat *Alleluja*. Verſus *in Eccleſiis*. Epiſtola *Paulus ſervus Chriſti*. Alter verò Notarius ſubſequitur cantando *Alleluja* de *Domine refugium*. Verſus, *Intrate*. Finito Evangelio Archiepiſcopus indutus, ſicut in die ſolemni, cum Clero ſuo, & cum Cruce aurea, antecedente Schola Sancti Ambroſii, vadit in Eccleſiam Aeſtivam cantando has Pſallendas: *Redemit eos Deus, alleluja*. *Vidi aquam, alleluja*. *Intonuit de coelo Dominus*. Tum Archiepiſcopus accedit ad Altare, & deoſculatur Altare. & ſic pergit in Tribunam ad ſtadium ſuum, & dicit ter: *Chriſtus Dominus reſurrexit*. Et Chorus reſpondet excelſa voce: *Deo gratias*. Deinde revertitur ad Altare. & incipit Miſſam. Subdiaconus cantat *Alleluja* cum verſu *Venite, exultemus*. Alter Subdiaconus cantat *Alleluja*, *Alleluja* de *Reſurrexit*. In eadem Miſſa non dicitur *Gloria in excelſis Deo*, nec *Credo in unum*. Sed pax publice cunctis datur. Ad Veſperum Primicerius Lectorum indutus Pluviali canit

nit Reſponſorium. Miſsà finitâ, omnia ornamenta Altaris & vaſa ſacra & ſacrificia & theſaurus Eccleſiae debet dimitti ſuper idem Altare uſque in alteram diem. Et ſcito, quia major Oſtiarius & major Cicendelarius debent conſignare & dare ad cuſtodiendum Magiſtris de Domo, & ipſi debent cuſtodire uſque ad Matutinum. Eâdem horâ praedicti Magiſtri debent reconſignare & dare omnia ſupradicta praedicto Oſtiario & Cicendelario. Et ſciendum praeterea, quod illi duo Cuſtodes, qui porrexerunt aquam & manutergium Epiſcopo ad Fontes ad lavandum pedes puerorum, & ad extergendum eoſdem, & tres Obſervatores, qui dederunt pueros Cardinalibus in Fontibus, & Oſtiarius Ebdomadarius, qui in Proceſſione portavit Crucem auream, omnes iſti honorifice debent prandere cum Archiepiſcopo.

De Die Paſchae.

IN die ſancto Paſchae Reſurrectionis ſonito ſigno, & Tertiâ cantatâ, Presbyter Obſervator canit Miſſam in Eccleſia Hyemali cum Diacono & Subdiacono Obſervatore. Pueri Magiſtri Scholarum canunt ambas *Alleluja*. Sed finito Evangelio, congregato Clero in Eccleſia Hyemali, Archiepiſcopus indutus ſacris veſtibus, ſicut ad Miſſam celebrandam cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, cum thuribulo & candelabris accenſis, datis & porrectis à quatuor Cicendelariis, & cum Presbyteris Cardinalibus indutis Pluvialibus, & cum Primicerio Lectorum induto Pluviali, cum tabulis eburneis & columna virgulta intus cum foliis, & Magiſter Scholarum quatuor, & Oſtiarius Ebdoma-

A darius, qui portat Crucem auream, & qui fert Scuticam Sancti Ambroſii; omnes iſti induti Pluvialibus, & Primicerius Presbyterorum indutus Planetâ, omnes iſti praecedunt Arcam Teſtamenti, in qua ſunt Libri veteris Teſtamenti & novi. Quam coopertam pallio portant duodecim Sacerdotes centeni Ordinis induti tantùm Camiſio & Stola. Ante quam

B etiam & juxta Primicerius Presbyterorum fert thuribulum accenſum cum incenſo dato de Camera Pontificis. Et in capitibus hujus Arcae duo Lectores portant duas Cruces. Et hoc ordine procedunt ad Eccleſiam Aeſtivam. Et ibi in Choro Archiepiſcopus cum toto Clero cum magna reverentia inclinato capite tranſit ſub

C Arcam. Sciendum eſt, quia in hac ſolemnitate, & in Pentecoſten, & in Dedicatione majoris Eccleſiae, & in Natale Domini, & in Epiphania, major Cuſtos octo minorum Cuſtodum ſemper portat Textum Evangeliorum, & alter, qui ſequitur, portat Librum. Praeterea ſi quando

D praedicti faciunt Ebdomadam, & alii, qui ſequuntur faciunt iſtud. In ſancta dicta ſolemnitate, Officio incoepto, Cicendelarius Ebdomadarius porrigit panem azymum Subdiacono Ebdomadario, receptum de manubio Archiepiſcopi, vel Camera ejus. Et ille dat quatuor Archipresbytero, & quatuor Archidiacono, Presbyteris

E & Diaconis Cardinalibus; & Primicerio Subdiaconorum & Presbyterorum & Notariorum & Lectorum, & Subdiacono, & Cicendelario Ebdomadariis, & Vicecomiti, & quatuor Magiſtris Scholarum, binos per unumquemque. Et quando dat, dicit omnibus per unumquemque: *Chriſtus Dominus reſurrexit*. Et reſpondent: *Deo gratias*, & oſculantur il-

lum & panem. Similiter dat omnibus Subdiaconis, & quatuor Claviculariis, & Secundicerio, & ſummo Terminario, & duobus Lectoribus, qui portant duas Cruces in capitibus Arcae, & tribus Cicendelariis, ſingulis ſingulos. Et quando dat, dicunt & faciunt, ſicut ſuperius dictum eſt. In ultimo verò Officii Paſchae canitur *Alleluja*. Tranſitorium verò canit Chorus, Magiſtro Lectorum incipiente, reiterando cum *Gloria*. In eadem Paſcha ad Veſperas Archiepiſcopus induitur, ſicut ad Miſſam, cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis Albis, & cum Presbyteris Cardinalibus & Primicerio Lectorum, & Magiſtro Scholarum Ebdomadario, indutis Pluvialibus. Et Diaconi portant Candelabra accenſa. Incoepto Hymno Archiepiſcopus & Diaconi exeunt, & induuntur Pluvialibus. Et Subdiaconi ſimiliter exuunt ſe. Sed unus Subdiaconus Ebdomadarius manet veſtitus, ſicut erat prius. Et ſic veſtiuntur in Epiphania, & in Carnelevalis die Dominico ad Veſperas. Et ſciendum, quia ſic procedunt veſtiti per totam Ebdomadam Paſchae ab Eccleſia Hyemali in Eccleſiam Aeſtivam. Notandum eſt, quod in Albarum Feriis ad Miſſam pro baptizatis in Eccleſia Hyemali non canitur *Gloria in excelſis Deo*. Similiter ſciendum eſt, quia in Feriis Natalis Domini non canitur in Eccleſia Hyemali *Gloria in excelſis Deo* ad Miſſam majorem, excepto in Natale Innocentum, aut quum Archiepiſcopus ibi canit Miſſam. In Depoſitione Sancti Ambroſii Archiepiſcopus vadit cum Proceſſione ab Eccleſia Aeſtiva uſque ad Eccleſiam Sancti Ambroſii, indutus, ſicut ſuperius legitur, cum toto Clero hujus Urbis. Et ſtatim quum exierit de Eccleſia Sancti Georgii, habens virgam Paſtoralem in manu, incipit hanc Antiphonam excelſa voce versùs Meridiem: *Dicunt nunc Judaei*. Et Primicerius Lectorum ſtatim ſequitur, ſubſequentibus ſuis. Sabbato in Albis ad Veſperum, quando Archiepiſcopus cum Clero vadit de Eccleſia Aeſtiva in Eccleſiam Sancti Johannis Baptiſtae, facit ſignum Crucis ſuper Fontes, & ſtatim minor Oſtiarius aperit Fontes, ut mos eſt. Et alter Oſtiarius aperit Fontes in die Sabbati poſt Pentecoſten. Et duo minores Presbyteri de Centenario numero debent diſcooperire capita puerorum, ſtantes in valva Eccleſiae Sancti Johannis, dicentes: *Benedicat vos Dominus de Sion & videatis quae bona ſunt Hieruſalem omnibus diebus vitae veſtrae*.

De Diebus Letaniarum.

IN primo Die Letaniarum, duo majores Cuſtodes octo minorum debent adquirere cinerem mundum & cribratum, quem Presbyter Ebdomadarius debet ſanctificare. Et ſi iſti duo praedicti Cuſtodes fortè fuerint Ebdomadarii, alii duo, qui ſequuntur, adquirere debent cinerem, & cetera officia facere. Benedictio cineris: *Omnipotens & miſericors Deus*. Finita benedictione, & inceptis Letaniis unus praedictorum Cuſtodum porrigit cinerem Archiepiſcopo, quem ipſe imponit in modum Crucis ſuper capita majorum Clericorum & Primicerii Presbyterorum & Archidiaconi. Dein Primicerius Presbyterorum ponit cinerem ſuper capita Presbyterorum & Clericorum ſibi ſubditorum. De cetero verò Laicis & Mulieribus etiam, prae-

praedicto Cuſtode ſemper portante & porrigente cinerem uſque ad Sanctum Simplicianum. Et idem Cuſtos cum ſocio ſuo ſemper porrigit Evangelium Levitae. & lecto Evangelio reſumit, & imponit Altari & dicit: *Silentium habete*. in Eccleſia Sancti Ambroſii. & Sancti Laurentii, & Sancti Nazarii. Antiphona *Parcite fabulis* poſt ſalutationem. Et in his tribus diebus Ebdomadarii majores Oſtiarii viciſſim portant Crucem auream ante Presbyteros & Diaconos Cardinales, & unus illorum ſemper debet prandere cum Archiepiſcopo. In tertio verò die duo. Et illi duo, qui ſunt poſt illos, qui portant cinerem, debent portare unam Crucem ante Notarios, & prandere debent cum ipſis. Et duo minores ſimiliter Ebdomadarii portant Crucem viciſſim ante Primicerium Presbyterorum, unus quorum in die tertio cum ipſo prandebit, & dabit duodecim Denarios. Similiter duo minores Oſtiarii viciſſim portant Crucem ante Vicecomitem, & unus in die tertio tantùm prandebit cum ipſo. Notandum etiam, quia Archiepiſcopus in his duobus ſumit Evangelium ab omnibus Altaribus, ante quae orat, & dat Subdiacono prius miſſum ſemper in Altari ab eodem Subdiacono. Et ſimiliter omnes Subdiaconi viciſſim portant Evangelium & baculum Sancti Ambroſii per omnes Eccleſias, & Ordinarioli etiam viciſſim portant Albam rubeam & baculum. Cicendelarii quoque viciſſim portant Pallium, & cooperiunt Altaria, excepto Ebdomadario. Et ſciendum, quia Secundicerius legit primam Lectionem, & Lector Reſponſorium. Deinde Notarius legit ſecundam Lectionem, & Lector Reſponſorium. Et ſic viciſſim cantant & legunt uſque ad ultimum, exceptis quatuor Lectionibus Primicerii Lectorum, videlicet ad Sanctum Victorem ad Corpus, & ad Sanctum Stephanum, & ad Sanctum Euſtorgium, & ad Sanctum Georgium. Et Diaconi ſimiliter viciſſim legunt Evangelia. Et Rotularius Archiepiſcopi ſemper portat rotulum, & miniſtrat Archiepiſcopo. Sed ſi Archiepiſcopus defuerit, Oſtiarius, qui portat Crucem auream, fert ipſum rotulum, & ponit ſuper ſingula Altaria, à quibus Sacerdos aufert, & dicit Orationes. Et Capellanus Sancti Michaëlis de Domo porrigit Archiepiſcopo Cannelam unam, & duas Oblatas, & Primicerius Decumanorum duos Denarios, quos Archiepiſcopus ponit cum Cannela per ſingulas Eccleſias ſuper Altare & dicit: *Requiem aeternam dona ei, Domine, & lux perpetua luceat ei. Anima ejus requieſcat in pace*. Et Diaconus, qui in aliqua Eccleſia lecturus eſt Evangelium, vadit cum Archiepiſcopo per ſingula Altaria ad Orationem cum Subdiacono, qui portat Evangelium & ſuſtem. In eiſdem diebus omnia de quotidiano ad Matutinum & ad Veſperum, excepto Reſponſorio proprio ad Veſperas in primo die & in ſecundo. Finitis Lectionibus non dicitur *Benedicat & exaudiat nos Deus* in primo die, aut in ſecundo, ſed tantùm Miſſa incipitur & canitur ſine Officio, excepto Cantico. In die verò tertio finiuntur cum *Benedicat & exaudiat nos Deus*. Ad Veſperas finito Cantico *Magnificat*, & Oratione, ſequitur decem vicibus *Kyrie*. *Benedicat & exaudiat nos Deus*.

Eo

De Vigilia Pentecoſtes.

IN Vigiliis Pentecoſten quatuor minores Lectores debent legere quatuor Lectiones & Lectores debent cantare Pſallendam: *Tui ſunt Coeli*, & *Benedictus Dominus* juſſu Primicerii ſui. In eadem Vigilia Sarcitectus emundat Fontes. Et duo minores Oſtiarii trahunt aquam cum hydria & fune ſumta ab Archiepiſcopo, & Archiepiſcopus ducit ad Fontes. Et quatuor Oſtiarii debent habere octo Panes, & quatuor fruſta Caſei, & unum Starium vini. Et duo majores Oſtiarii debent ligare quadraginta & unam tabulas cereas ſumtas à Cimiliarcha, in modum Crucis ſuper Fontes cum filo ſumto à Monacha ipſius Eccleſiae Sancti Stephani. Et ſuper tabulas ponunt Copallos cereos tredecim cum candelis intus poſitis, quas duo minores Oſtiarii accendunt. Et hoc fit, quando Archiepiſcopus accedit ad Fontes ad ſanctificandum aquam. Pro quo Officio Judicatum eſt factum in loco Caſoreto, ex quo quatuor praedicti Oſtiarii cum Capellano ejuſdem Eccleſiae, & cum Sarcitecto mundatore Fontium, & Rector honeſte inſimul reficiuntur. Cantato Cantico, & dicta Oratione, Archiepiſcopus vadit in Secretarium, & induit ſe paludamento Baptiſmali, & praecingit ſe manutergio cum cingulo, nexu veniente à ſiniſtro latere in ſimilitudinem * enſi. Et ſimiliter nexum ſandaliorum facit juxta calcaneum in ſimilitudinem calcarium. Et ſic incedit ad Fontes ſine Proceſſione, habens mythram in capite, antecedente Subdiacono Ebdomadario, ducente eum. Eodem modo facit conſecrationem Fontium, & Condicium, & cetera, A quae conveniunt, ſicut in Sabbato Sancto, excepto quod in Sabbato Sancto baptizantur tres pueri, in hoc tantùm duo. Sed ſciendum eſt, antequam Chriſma mittatur in aquam, duo majores Oſtiarii debent colligere praedictas tabulas & copallos, & debent conſignare Cimiliarchae. Et ille ſimiliter debet dividere cum Presbyteris & Diaconis Cardinalibus B pariter, & aequaliter tabulas. Sed Archipresbyter & Archidiaconus debent habere duplum. Finito Baptiſmo à minore Presbytero & Diacono Cardinali, Archiepiſcopus induit ſe ſacris veſtibus cum Diaconis & Subdiaconis ad canendam Miſſam. & ibi ante Altare, quod eſt juxta Fontium, C ſalutat, & Diaconus Ebdomadarius incipit hanc Pſallendam: *Dominus regit me*, Primicerio Lectorum ſubſequendo cum ſuis, & ſic vadit in Eccleſiam Hyemalem ad canendam Miſſam, antecedente Schola Sancti Ambroſii cum Cruce argentea, & Oſtiario Ebdomadario ante Presbyteros Cardinales cum Cruce aurea. Sed D ſciendum eſt, quod in hoc die Archiepiſcopus debet dare tabulas cereas hoc modo: Primicerio Subdiaconorum, & Primicerio Presbyterorum, & Notariorum, & Lectorum, & quatuor Magiſtris Scholarum binas. Sed Subdiaconis, & Notariis, & Lectoribus, & Cuſtodibus, & Veglonibus, maribus & feminis ſingulas. Sed duo- E bus majoribus Cuſtodibus, & majori Veglonum & majori Vetularum binas. Sciendum eſt, quia duo minores Cuſtodes debent portare tabulas ſumtas de Camera Pontificis ad Monaſterium Sancti Ambroſii ſex, & ad Monaſterium Sancti Victoris, & Sancti Vincentii, & Sancti Simpliciani, & Sancti Dionyſii quaternas. Alii duo, qui ſequuntur, ſimiliter portant tabulas

tabulas ſumtas de ſupradicta Camera ad Monaſterium Majus ſex, & ad Monaſterium Novum, & ad Monaſterium Dithei & Lantaſii, & Giſonis, & Sanctae Radegundae ſimiliter quaternas.

De Dominica Pentecoſten.

IN Pentecoſten ſonito ſigno & Tertiâ cantatâ Presbyter Obſervator cantat Miſſam in Eccleſia Hyemali. Finitâ Ingreſſâ Lector legit Lectionem Actuum Apoſtolorum: *Petrus & Johannes aſcendebant*. Verſus in *Alleluja: Emitte Spiritum tuum*. Obſervator Diaconus legit Evangelium in majori tono: *In noviſſimo die magno*. Finito Evangelio Archiepiſcopus indutus ſacris veſtibus quaſi ad canendam Miſſam cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris Cardinalibus & cum Primicerio Presbyterorum & Lectorum, & Magiſtro Scholarum Ebdomadario, & qui portat Textum Evangelii, & qui fert Crucem auream, omnibus iſtis indutis Pluvialibus, procedit in Eccleſiam Aeſtivam. Finitâ Ingreſſâ, major Subdiaconus legit Lectionem Actuum Apoſtolorum: *Dum complerentur dies*, & dum haec Lectio legitur, Archiepiſcopus ſedens in tribunali accendit duos cereos, ſicut legitur, & agitur in Natale Domini.

De Letaniis Sancti Gregorii.

IN feſtivitate Sancti Marci Archiepiſcopus cum omni Clero ſuo finito Evangelio majoris Miſſae in Eccleſia Sancti Naboris, ante ipſum Altare incipit Proceſſionem uſque ad Sanctum Victorem, qui dicitur ad Corpus. Antiphona: *Domine Deus virtutum, peccavimus ante te, Deus. Miſereris omnium; qui feciſti magnalia. Circumdederunt nos mala. Si feciſſemus praecepta. Iniquitates noſtras agnoſcamus. Vide Domine afflictionem; Liberator noſter*. Sequitur Lectio in Eccleſia Sancti Victoris. Deinde ſequitur Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus, cui ſine fine*. Reſponſorium: *Te deprecamur, Domine*. Verſus: *Domine exaudi*. Antiphona ab Eccleſia Sancti Victoris in Eccleſia Sancti Gregorii mediâ viâ: *Domine, inclina aurem tuam. Exſurge, libera Deus. Cor noſtrum conturbatum eſt. Domine Deus mirabilis*. Sequitur Letanias Oratio: *Infirmitatem noſtram*. Reſponſorium. *Te Domine*. Verſus; *Vita noſtra in dolore*. Sequitur, *Agnus Dei*.

De Inventione Sanctae Crucis.

IN Inventione Sanctae Crucis Obſervator Cicendelarius portat Crucem auream gemmatam involutam manutergio ad Sanctam Mariam ad Circulum, ubi feſtum celebratur. Et ibi ponit ante Altare ſuper quodlibet ſtadium. Et ſtatim Presbyter oſculatur eam, qui cantaturus eſt Miſſam, quando accedit ad Altare. Deinde ceteri ſimiliter. Et ipſemet Cuſtos portat eamdem Crucem ad Sanctum Petrum in Vinea cum Subdiacono & Diacono Obſervatore. Et ibi Subdiaconus exſpoliat ſe Cappâ, & Camiſio tantùm indutus portat Crucem honorifice uſque ad Majus Monaſterium, tintinnabulis ejus ſemper ſonantibus.

De Natali Sancti Victoris.

IN Natali Sancti Victoris, Proceſſio fit de Eccleſia Aeſtiva ad Sanctum Victorem Coelum Aureum, i-

deſt

deſt ad Sanctum Satyrum, ubi ejus Corpus requieſcit. Et ibi Presbyter Obſervator debet cantare Miſſam uſque ad Epiſtolam: *Aſſecutus es*. Statim quum Proceſſio venerit in Chorum, Puer Magiſtri Scholarum incipit *Alleluja*. *Depoſuiſti*. Et Obſervator Diaconus dicit Evangelium, praecedente eum Obſervatore Subdiacono cum cereo & incenſo. Finito Evangelio Diaconus Ebdomadarius incipit Pſallentiam, & vadit ad Sanctum Victorem, qui dicitur ad Corpus. In vigiliis Translationis Sancti Nazarii ad Veſperum finita Oratione poſt *Magnificat*, Diaconus incipit Pſallendam in Eccleſia Sancti Celſi, & canendo vadunt uſque ad Sanctum Nazarium, qui dicitur *ad Corpus*. In altero die, ſonito ſigno, Archiepiſcopus cum toto Clero vadit ad Sanctam Euphemiam ſine Proceſſione. Et ibi Diaconus incipit Pſallendam, praecedente Schola Sancti Ambroſii cum Cruce argentea, & Oſtiarius Ebdomadarius cum Cruce aurea uſque ad Sanctum Celſum in eadem Eccleſia S. Celſi. Presbyter Obſervator debet prius incoepiſſe Miſſam uſque ad *Alleluja*, quam Puer Magiſtri Scholarum canit ſtatim, quum fuerit Proceſſio in Choro: *Depoſuiſti*. Et ibi dicitur Evangelium: *Simile eſt Regnum Coelorum theſauro*, ab Obſervatore Diacono in quotidiano tono, in Eccleſia Sancti Nazarii in majori tono. Finito Evangelio Clerici de Barzanone deferunt Archiepiſcopo Cereum unum ponderis unius librae. Et Cicendelarius Ebdomadarius, & Obſervator porrigunt duo Candelabra accenſa, ſumpta a Cimiliarcha Subdiacono Ebdomadario, & Obſervatori indutis Albis. Poſt hos Archiepiſcopus habens virgam Paſtoralem in manibus, ad Ulmum incipit hanc Antiphonam excelſa voce: *Ad Dominum meum clamavi*. In Vigiliis Translationis Sancti Victoris ad Veſperum finita Oratione poſt *Magnificat* Ordinarii procedunt ad Eccleſiam Sancti Naboris, & ſtatim poſtquam ſunt extra Eccleſiam, Cicendelarius Ebdomadarius tollit candelabra de manibus Subdiaconorum, & extinguit. In altera verò Eccleſia ad Regias dat eadem accenſa. Et eodem modo fit in Translatione Sancti Nazarii in Vigiliis. In altero die, ſonito ſigno, totus Clerus procedit ad Sanctum Victorem ad Ulmum, ubi Presbyter Obſervator facit Miſſam & Lector legit Paſſionem incipiens ibi, ubi dicitur: *Poſt dies ſex*. Finito Evangelio Diaconus incipit Pſallendam uſque ad Sanctum Victorem ad Corpus, duobus Subdiaconis Ebdomadario & Obſervatore, indutis Albis, ferentibus duos cereos accenſos porrectos a duobus Cicendelariis Obſervatore & Ebdomadario, ſumtos a Cimiliarcha. Et finito Evangelio, Cerei ſunt illorum, qui ferunt eos.

De Aſſumtione Sanctae Mariae.

IN Aſſumtione Sanctae Mariae Presbyter Obſervator canit Miſſam in Eccleſia Hyemali. Lector legit Lectionem Libri Sapientiae: *In omnibus requiem*. Subdiaconus Ebdomadarius Epiſtolam, Obſervator Diaconus legit Evangelium: *Intravit Dominus in quoddam Caſtellum*. Finito Evangelio Archiepiſcopus cum toto Clero vadit ad Eccleſiam Sancti Simpliciani indutus, ſicut legitur. Finita Pſallentia in atrio ejuſdem Eccleſiae Presbyter Obſervator debet cantaſſe Miſſam uſque ad Epiſtolam ſuper Altare Sancti Johannis de Dedicatione minori. Poſt haec ſtatim quum intrat

trat Chorum Sancti Johannis, Puer Magiſtri Scholarum canit *Alleluja* cum verſu: *Templum Domini*. Obſervator Diaconus legit Evangelium: *Egreſſus Dominus Jeſus perambulabat Jerico*. Finito Evangelio procedit ad Altare Sancti Simpliciani. In primo Sabbato menſis Octubris, Ebdomadárii canunt Pſallendam in Eccleſia Hyemali, & in Pſallenda dicunt Orationes illas, quae ſunt in ferialibus in Baptiſterio, incipientes ab illis, quae ſunt in Dominicis diebus in Matutinis. Et Notarius canit primum Reſponſorium: *Tua eſt*. Poſtea Secundicerius canit ſecundum: *Domine miſerere nobis*. Et Presbyter, & Diaconus, & Subdiaconus canunt Miſſam ipſius diei; quod Officium fit pro Exaltatione Sanctae Crucis, ſecundum Judicatum Tadonis ſapientis, quod inſtituit pro remedio animae ſuae. Item canunt Veſperum hujuſmodi in Hyemali Eccleſia, & dicunt Orationes, quae ſunt in Exaltatione Sanctae Crucis. Antiphonam in Choro ad Veſperum *Demoretur*. Hymnum; *Deus Creator omnium*. Reſponſorium: *Agnus Dei Chriſtus*. Verſum: *Chriſtus factus*. Antiphonam: *Crucem tuam*. Verſum: *Deus miſericors*. Antiphonam: *Adoramus Crucem*. Verſum: *Adhaeſit pavimento anima mea*. *Laudamus te*. Pſallendam: *O Crux benedicta*. Finito Veſpero totus Chorus major honorifice debet habere fruges & vinum ab illo, qui tenet Judicatum de praedicto Tadone. In altero die, ſonito ſigno, omnes majoris Ordinis vadunt ad Sanctum Ambroſium ſine Proceſſione, Oſtiarius Ebdomadarius cum Cruce aurea, & Obſervator cum Cruce argentea, & unus minorum Cuſtodum portat Pluviale, & Presbyter indutus Pluviali. Diaconus Ebdomadarius incipit ibi Pſallendam, uſque in Eccleſiam Aeſtivam: *Septies in die*. *Domine, Deus virtutum*. *Extollite ſignum*. *Crucem tuam*. *Adoramus Crucem*. *Laudamus te, Chriſte*. Et Obſervatores faciunt Miſſam in Eccleſia Aeſtiva de Dominica. Finito Evangelio Ebdomadarius vadit in Eccleſiam Hyemalem, & Oſtiarius Obſervator debet accendere ſuper Crucem quinque candelas, & Schola Sancti Ambroſii totidem. Pſallenda: *Sub tuam miſericordiam*. *Sub tuam protectionem*. *O Crux benedicta*. Ingreſſa: *O Crux illa*. Pſallenda: *Agnus Dei, Chriſte*. Epiſtola: *Hoc ſentite in vobis*. Verſus in *Alleluja*. *Venite, & audite*. Evangelium: *Factum eſt, quum haec verba diceret Dominus Jeſus, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit*. Antiphona poſt Evangelium: *In manus tuas, Domine*. Offertorium: *Nos autem gloriari*. Confractorium: *Laudamus te*. Tranſitorium: *Sicut miſertus es*.

De Sabbato ante Dedicationem Majoris Eccleſiae.

IN Sabbato ante Dedicationem Majoris Eccleſiae finita Oratione in Baptiſterio Diaconus incipit: *Templum Domini*. Pſallenda uſque ad regias Hyemalis Eccleſiae. Archiepiſcopus autem ibi quum ad illas pervenerit, ſtatim genua ante illas flectit, & Oſtiarius Ebdomadarius ſtat introrſum clauſis regiis. Similiter duo Oſtiarii Obſervatores ſtant in aliis duabus minoribus januis clauſis, & Oratione peracta Archiepiſcopus ſurgit, & pulſat virgâ ſuâ Paſtorali praedictas regias ſic dicendo: *Tollite portas principis veſtri, & elevamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae*. Tunc praedictus Oſtiarius reſpondet: *Quis eſt iſte Rex gloriae?* Archie-

Archiepiſcopus reſpondet: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in proelio*. Et iterum percutit praedictas regias, & dicit: *Tollite portas principis veſtri, & elevamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae*. Et Cuſtos reſpondet: *Quis eſt iſte Rex gloriae?* Archiepiſcopus ſubjungit: *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriae*. Et iterum percutit praefatas regias. Et ſtatim praedictus Cuſtos aperit, & ceteri ſimiliter. Et Primicerius Lectorum incipit hanc Pſallendam excelſa voce: *Intrate portas ejus*. Hac finita Primicerius Notariorum incipit ſequentibus ſuis: *Sicut erat*. Finito Veſpere Archiepiſcopus dat omnibus vinum & fruges honorifice. Et notandum quia duo minores Oſtiarii in hoc Sabbato debent portare Lectorium, & ſcabellum ejus de Eccleſia Aeſtiva in Hyemalem. Similiter & faciunt in Sabbato Sancto ab Hyemali in Aeſtivam. In altero die ſonito ſigno, congregato Clero in Eccleſia Aeſtiva, Obſervatores faciunt ibi Miſſam de minori Dedicatione. Epiſtola: *Dei ſumus adjutores*. Verſus in *Alleluja*. *Templum Domini*. Evangelium: *Quum intraſſet Dominus Jeſus Hieroſolymam, commota eſt univerſa Civitas, dicens*. Finito Evangelio Archiepiſcopus procedit in Eccleſiam Hyemalem cum toto Clero eodem modo, ſicut pergit de Hyemali in Aeſtivam in die Reſurrectionis. Feriâ ſecundâ poſt Dedicationem Eccleſiae inſtituit Dominus Olricus bonae memoriae Archiepiſcopus Commemorationem & Officium fieri omnium fidelium Defunctorum in Eccleſia Mediolanenſi pro animae ſuae remedio, quod hoc ordine celebratur. Finito itaque ſupradicti diei Matutino omnia tintinnabula Eccleſiae pulſantur, & Matutinum Defunctorum publice cantatur. Similiter etiam modo facto mane Miſſa ubique Defunctorum tantum voce excelſa celebratur. His verò finitis, & ſonito ſigno, univerſus Clerus Urbis convenit in Eccleſiam Aeſtivam cum Praeſule ſuo, ut vadat cum Proceſſione in Eccleſiam Hyemalem. Pſallenda: *Dei genitrix*. *Sicut promiſiſti*. *Exſurge, libera*. *Aſcendant ad te*. *Chriſte, tuis*. *Miſerere nobis*. *Non eſt aliud*. *Ne obliviſcaris*. *Deus, qui conteris*. *Liberaſti*. *Sub tuam miſericordiam*. *Sub tuam protectionem*. *Rubum, quem*. Ingreſſa: *Requiem aeternam*. *Te decet*. Item Lectio Libri Macchabaeorum: *In diebus illis vir fortis*. Pſallenda: *De profundis*. Epiſtola: *Sicut portavimus*. Cantus: *Domine exaudi*. Evangelium: *Nemo poteſt venire*.

De Vigilia Natalis Domini.

IN Vigilia Natalis Domini quatuor Cicendelarii debent ſuſcipere de Camera Archiepiſcopi quatuor fuſalia lini, de quibus duo minores Cicendelarii debent facere duas lampadas: de reſiduis vero habent inter ſe ad opus lychnorum cicendelorum illorum, in quibus oleum ponitur de Camera Archiepiſcopi. Similiter etiam minor Cicendelarius habet duodecim Denarios de eadem Camera in opus plumbinorum, qui per totum annum ſunt neceſſarii in ſupradictis cicendelis. Et iidem Cicendelarii minores ponunt cicendelos per partes Eccleſiae, ſicut mos eſt, cum catenulis eorum ſumtis a Cimiliarcha, & ponunt vinum in phialis, & in groſſis cicendelis ſumtum de Camera praedicta. Et item oleum ponunt in praedictis cicendelis ſumtum de Camera eadem. Sed major Cicendelarius

rius debet praeparare & accendere maxime illos, qui ſunt poſiti in Chori corona. Alter verò praeparat lucernam de oleo ſumto de Camera Domini Archiepiſcopi, ex qua Lectiones leguntur. Ideo minores praeparant ferletos & phialas, ita ut Subdiaconi poſſint eas accendere in Matutinis. Poſtea omnes inſimul praeparant ſtellam, & accendunt. Et notandum eſt, quod quatuor minores Lectores legunt quatuor Lectiones ad Officium ante Miſſam. Et pueri Magiſtri Scholarum canunt Canticum & Pſalmellos, excepto *Tui ſunt Coeli*, in hac Vigilia, & *Benedictus* in Vigiliis Epiphaniae, & iterum *Tui ſunt*, & *Benedictus* in Sabbato Pentecoſten, quos Lectores canunt juſſu Primicerii ſui. Finita majori, omnes duodecim Cuſtodes debent in domo prandere cum Archiepiſcopo; ſimiliter & in Vigilia Epiphaniae. Horà verò undecimà Oſtiarius Ebdomadarius, & alii duo minores ſonant Diligentium juſſu Archiepiſcopi. Congregato Clero in Eccleſia Hyemali Diaconus incipit *Laudabilis laudabis* ante Altare. Clerus ſubſequitur; *Benedictus es, Domine*, totum. Tunc Ebdomadarius Cicendelarius dat thuribulum accenſum cum incenſo Subdiacono, & Subdiaconus Diacono. Diaconus verò adolet circa Altare. Finito *Benedictus es*, Archiepiſcopus vel Presbyter Ebdomadarius dicit hanc Orationem: *Vide, quaeſumus, Domine*. Hac finita Capellanus Sancti Michaëlis in Domo repraeſentat Archiepiſcopo duas cannellas cum totidem oblatis, Primicerio verò Decumanorum Denarios duos, quos Archiepiſcopus, aut Presbyter ponit ſuper Altare cum cannellis & oblatis, & dicit: *Requiem aeternam dona ei, Domine, & lux perpetua luceat ei.*

A *Anima ejus requieſcat in pace. Amen.* Tunc Subdiaconus tollit thuribulum de manu Diaconi. Et ſtatim pergunt ad Eccleſiam Fontium, quae dicitur Sancti Stephani, & ibi ante Altare ejus per omnia faciunt, ſicut fecerant ante Altare Sanctae Mariae. Dicunt hanc Orationem: *Ad aures*. Deinde ſtatim revertuntur in Secre-

B tarium. Et Cimiliarcha honorifice dat omnibus vinum, duobus minoribus Cuſtodibus eis propinantibus. Poſt haec pergunt ad Sanctum Johannem, qui dicitur ad Fontes, & faciunt idem, & idem dicunt, cum hac Oratione: *Exaudi nos, miſericors Deus*. Poſtremo vadunt ad Sanctum Michaëlem in Domo, & dicunt hanc

C Orationem; *Os noſtrum, Domine, gaudio*, Subdiacono Ebdomadario ſemper praecedente eos cum thuribulo accenſo, & eunte ſuper cimiteria cum Septimanali Cicendelario, ac dicente: *Requiem aeternam*. Et illo reſpondente: *Et lux perpetua luceat eis.* Reſpondet Subdiaconus: *Animae iſtorum requieſcant in pace*. Et cannel-

D lae, quae ſunt ſuper Altare Sanctae Mariae, ſunt quatuor Cicendelariorum, Denarii verò Decumanorum. Et ſciendum eſt, quia hoc Diligentium eodem modo fit in Epiphania, & eodem ordine.

In ſero verò Subdiaconus Ebdomadarius dat vinum cum frugibus octo Cuſtodibus majoribus, & duobus mi-

E noribus Ebdomadariis, & ligna ad ignem per totam noctem, quantum ſufficiunt. Deinde dant eis prandium unum optimum, quando voluerint. Similiter Subdiaconus, cujus Ebdomada fuerit in Epiphania, faciet idem. Sonito ſigno Matutino, quatuor Cicendelarii accendunt inſimul Stellam, & major accendit coronam, quae eſt in Choro. Incoepto Matu-

 tino,

tino, & *Benedictus es*, Cicendelarius
porrigit duos cereos Rotulario Ar-
chiepiſcopi, & unam candelam ac-
cenſam. Et ille dat Archiepiſcopo
cereos, ut accendat, illo Subdiacono
tenente candelam, & Cuſtode tenen-
te papyrum. Tunc ſtatim Archidia-
conus ſumit cereos de manu Archie-
piſcopi, prius oſculando manus ejus,
deinde os, Archiepiſcopo dicente:
Puer natus eſt nobis, & Filius datus
eſt nobis, illo reſpondente *Deo gra-*
tias. Et Cicendelarius Ebdomadarius
ſuſcipit eos de manu Archidiaconi,
& ponit ante Altare, & iſti per to-
tam Ebdomadam ante Altare ad Ma-
tutinum; deinde feruntur in Came-
ram, unde exierant. Et poſtquam
accenderit, ſtatim Archiepiſcopus do-
nat poma citrina duo Archipresby-
tero, & duo Archidiacono, ſingula
Presbyteris, & Diaconis Cardinali-
bus, & Primicerio Subdiaconorum,
& Primicerio Decumanorum, & Pri-
micerio Notariorum, & Lectorum,
& Magiſtro Scholarum Ebdomada-
rio. Et quando haec donat Archie-
piſcopus dicit: *Puer natus eſt nobis,*
& Filius datus eſt nobis. Et ipſi re-
ſpondent: *Deo gratias*. Et oſculan-
tur ſibi manus & os. Sciendum eſt,
quia minimus Lector indicat pri-
mam turmam ad Matutinum, ſecun-
dus ſecundam, tertius tertiam, quar-
tus in Sancti Stephani, quintus in
Sancti Johannis, ſextus in Natale
Innocentum, ſeptimus in Sancti Ja-
cobi, octavus in octava Domini.
Nonus ſimiliter indicat in Epipha-
nia ad Matutinum primam turmam,
decimus ſecundam, ſummus Termi-
narius tertiam. Et illi Lectores, qui
annuntiant ultimas Antiphonas in
turmis, vadunt in Secretarium vo-
care eos, qui lecturi ſunt primam,
& ipſi exeunt in ſingulis turmis,

A praecedente eos ſecundo Cicendelario
cum lucerna accenſa uſque ad Am-
bonem. Et ibi deponit lucernam in
apto loco, ut bene poſſit videri a
legentibus, & ibi juxta moratur, ut
eam praeparet cum forcipibus ſuis,
ut non impediat legentes. Nec prae-
tereundum eſt, quod Subdiaconi duo
viciſſim in ſingulis turmis cum lam-
B padibus accendunt cicendelos, accen-
ſis & porrectis a duobus minoribus
Cicendelariis in Secretario. In prima
turma accendunt ferletos, qui ſtant
in parietibus, praecedentibus eos prae-
dictis Cicendelariis, & oſtendentibus
eis lychnum cum virga in ſingulis
parietibus. In ſecunda turma accen-
dunt phialas in parietibus eodem mo-
C do. In tertia turma phialas, quae
ſtant ante Chorum eodem modo. Et
ibi ſtatim poſtquam ita accenderint,
praedicti Cicendelarii tollunt lampa-
das de manibus illorum, praeceden-
tes eos uſque in Secretarium, & ibi
extinguunt eas in oleo ſumto de Ca-
mera Archiepiſcopi. Et haec omnia
agunt in Epiphania eodem ordine,
D excepto quia poma non dantur. Fi-
nito Matutino Archiepiſcopus in-
duitur Pontificali more ad canendum
Miſſam cum Diacono & Subdiacono
Ebdomadario in nocte, & Cimiliar-
cha debet eſſe Officiator Miſſae. In-
greſſa: *Laetare nunc ſterilis*. Poſt In-
greſſam Archiepiſcopus ſalutat & di-
cit: *Gloria in excelſis Deo*. Poſt O-
E rationem dictam Subdiaconus legit
Epiſtolam in latere Altaris: *Poſtquam*
venit plenitudo. Verſus in *Alleluja:*
Domine Deus meus. Evangelium ſimi-
liter in latere Altaris in quotidiano
tono: *Erat lux vera, quae*. Anti-
phona poſt Evangelium: *Gaudeamus*
omnes. Offertorium: *Spiritus Domini*
ſuper me. Finita Oratione, ſuper ſin-
donem Cimiliarcha offert panem &
vinum,

vinum, ſicut Schola Sancti Ambroſii. Confractorium: *Quis eſt iſte, qui venit*. Tranſitorium: *Hic eſt Salvator, quem*. Sed finitâ Miſsâ, duo minores Cicendelarii extinguunt omnes cicendelos, quibus Archiepiſcopus oleum impendit, exceptis illis, qui neceſſarii ſunt in die. Mane ſonito ſigno, omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales induti Pluvialibus, vadunt ad Curiam Domni Archiepiſcopi. Et ille ſingillatim ſuſcipit eos dicendo: *Puer natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis*. Illi ſic reſpondent: *Deo gratias*, oſculantes ei manus & os, demum reſidentes. Et hoc peracto videntibus cunctis, dat Vicecomiti Ferulam, & Chirothecas, & duas Chirothecas Oſtiario, qui eſt domeſticus Magiſter. Et ſimiliter dat Chirothecas, & unum bonum cereum illi, qui in ipſo die impoſiturus eſt menſae ſuae prius ferculum, ideſt Sodingam quae fertur à Sancti Ambroſii Abbate. Et hic eſt de cognatione Tizonis de Canobio. Et ſcito, quia haec talis receptio, & talia dona ſimiliter fiunt in die Paſchae, excepto quod in oſculo dicitur: *Chriſtus Dominus reſurrexit*.

Deinde cum iſtis omnibus deſcendit in Chorum ad canendam Tertiam. Finitâ Tertiâ vadit in Secretarium, & induit ſe ſacris veſtibus quaſi ad canendam Miſſam, cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris Cardinalibus, & cum Primicerio Decumanorum & Lectorum, & Magiſtris Scholarum quatuor, omnibus indutis Pluvialibus. Et unus Diaconorum ponit Stolam ſuper Planetam. Illo verò induto, duo Diaconi per manus ducentes Archiepiſcopum circumdant, ex quibus primus à dextris eſt, qui incipit Pſallendam ſecundam, quae fuit in Matutinis. Et canendo exeunt de Secretario, Subdiaconis praecedentibus uſque ad Altare cum thuribulis & candelabris accenſis datis per manus quatuor Cicendelariorum. Et ſtatim Magiſter Scholarum dicit: *Gloria Patri*, reiterando cum Pueris ſuis praedictam Pſallendam. Et ſtatim praedictus Cuſtos pulſat Tertiam in Choro. Et Oſtiarius Ebdomadarius cum Oſtiariis Obſervatoribus perſonat in Campanili. Major Subdiaconus legit Lectionem in hac ſolemnitate, & in Epiphania, & in Dominica in caput Quadrageſimae & in Paſcha Reſurrectionis, & in Penteceſten, & in Dedicatione majoris Eccleſiae. Et dum haec Lectio legitur, Obſervator Oſtiarius repraeſentat Rotulario Archiepiſcopi duos cereos ſumtos de Camera ejus, & candelam unam accenſam, quos ponit in manibus Archiepiſcopi. Qui dum eos accendit, Rotularius tenet candelam ſuccenſam. Et ex altera parte praedictus Oſtiarius ſuſtinet papyrum. Et illis accenſis Archidiaconus ſumit eos de manibus Archiepiſcopi, & idem Cuſtos de manu Archidiaconi, & ponit ſuper Crucem, qui finitâ Miſsâ dantur Cimiliarchae. Et hoc totum fit in hac Solemnitate, & in Epiphania, & in Reſurrectione, & in Penteceſten, & in Dedicatione majoris Eccleſiae. Et ſciendum eſt, quia in quinque his ſupra dictis Solemnitatibus Archiepiſcopus ſedet in Tribunali Eccleſiae ad Miſſam majorem ab initio Lectionis uſque ad melodias finitas. Et in ſupradictis Solemnitatibus minor Diaconus legit Epiſtolam, ſecundus canit *Alleluja*, tertius dicit: *Parcite fabulis*, ad cornu Altaris ante Evangelium. Archidiaconus legit Evangelium in majori tono, aliis Feſtis

ſtis verò in quotidiano tono. Similiter in Sabbato Sancto, & in Ferialibus Paſchae legitur in majori tono in Eccleſia Hyemali, in Aeſtiva verò in quotidianu tono, excepto in Sabbato Sancto, quia legitur in majori tono in utriſque matris Eccleſiae. Praevidendum eſt, quod in Epiphania poſt lectum Evangelium debet Diaconus, qui legit Evangelium in Pulpito, adnunciare Paſcha, Primicerio Lectorum apud eum ſtante, & ſibi indicante, ſic dicendo: *Noverit caritas veſtra, Fratres cariſſimi, quod annuente Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti miſericordiâ tali & tali die Paſcha Domini celebramus*. In eadem die Epiphaniae ad Veſperum Archiepiſcopus induitur ſicut ad Miſſam canendam cum Diacono & Subdiacono indutis Albis & Dalmaticis, & cum omnibus Presbyteris Cardinalibus, & Primicerio Decumanorum, & Lectorum, & Magiſtro Scholarum, qui tenet Ebdomadam, veſtitis cum Pluvialibus. Et exeunt taliter de Secretario, praecedentibus Subdiaconis cum thuribulis & candelabris uſque in Chorum. Et ibi ad ſtadium ſuum incipit Veſperum, ſicut mos eſt, Subdiaconis ſtantibus poſt Altare, & Diaconis ad cornu Altaris. Tunc Primicerius Lectorum paululum ſemotus à loco ſuo infra Chorum incipit Antiphonam in Choro, Lectoribus circumſtantibus in modum coronae, ipſo meditante manu & voce deſcenſionem Antiphonae & aſcenſionem. Simili modo finitâ Antiphonâ Magiſter Scholarum viciſſim cantat eamdem cum Pueris ſuis, meditando ſuper ab altera parte Chori. Deinde Primicerius intonat eamdem cum *Gloria*. Poſtremo Magiſter ſimiliter cum *Sicut erat*. Hac Antiphonâ finitâ ſalutat Archiepiſco-

A pus, & Magiſter pergit in medium Chori cum Pueris ſuis ad canendum Hymnum viciſſim cum Choro, & reſpondendo cum meditatione de *Perveniamus*. Interea Archiepiſcopus exuit ſe ſacris veſtibus ſuis, & induit ſe Pluviali. Et Diaconi revertuntur in Secretarium, antecedentibus Subdiaconis cum thuribulis, & exuunt B ſe veſtibus ſuis, excepto Subdiacono Ebdomadario, qui manet veſtitus ad ferendum incenſum poſt Reſponſorium, & in *Magnificat*, candelabra accenſa. Sed Diaconi revertuntur in Chorum induti Pluvialibus. Finito Veſpere habere debet totus Chorus vinum & fruges cum Archiepiſcopo.

C

De Purificatione Sanctae Mariae.

IN Vigilia Purificationis Sanctae Mariae, Archiepiſcopus hoc modo dat candelas, Archipresbytero quatuor, Archidiacono quatuor; Presbyteris, & Diaconis Cardinalibus, & Primicerio Subdiaconorum, & Notariorum, & Primicerio Lectorum, D & Magiſtris Scholarum binas; Subdiaconis, Notariis, Lectoribus, Cuſtodibus, Veglonibus maribus & feminis, ſingulas. Sed duobus majoribus Cuſtodibus, & majori Veglonum & Vetularum dantur binae. Pro Cruce aurea ſeptem. Pro Cruce argentea ſeptem. Pro Cruce Vetulorum quinque. Altero die ſonito ſi- E gno Pontifex cum Clero ſine Proceſſione vadit ad Eccleſiam Sanctae Mariae, quae dicitur de Bertrade. Et duo minores Presbyteri Decumanorum, qui fecerant Baptiſmum in Sabbato Sancto, portant Ideam ad praedictam Eccleſiam cum ſcala. Et Legatus Primicerii quaerit duas corrigias, quas ponat in Idea, & liget ſuper ſcalam. Et Presbyteri illius Eccle-

Eccleſiae praeparant librum, & aquam, & incenſum cum thuribulo, cum quibus benedicit candelas, & benedictis candelis Archiepiſcopus dat candelas quamplures Primicerio Decumanorum, quas ille iterum dat Sacerdotibus ſuis. Et omnis Clerus accendit candelas. Archiepiſcopus verò incipit Pſallendam dicendo: *Dominus vobiſcum*, & Diaconus Ebdomadarius incipit Pſallentiam. Prima Crux Vetulorum praecedit omnes cum cannelis quinque ſurſum accenſis, & Oſtiarius Obſervator ſimiliter portat Crucem ante Primicerium Decumanorum cum ſeptem cannelis accenſis. Et Septimanarius Oſtiarius portat Crucem auream ante Sacerdotes & Levitas. Et duo Presbyteri, quos praediximus, induti Planetis portant Ideam poſt Lectores uſque ad Eccleſiam Hyemalem, & tertius & quartus Obſervator Oſtiarius ſonant tintinnabula. Dominicâ in caput Quadrageſimae ad Miſſam majorem quatuor Pueri canunt *Alleluja* in Pulpito bis ante verſum, & Chorus ſimiliter. Completo verſu Lectores dicunt *Alleluja* duo de *Sanctorum*. Poſtea quatuor infantes cantant melodias de *Sanctorum* in gradu, & in Choro *Alleluja*. In eodem die ad Veſperas Archiepiſcopus induit ſe cum ceteris Ordinibus, ſicut legitur in Epiphania, & agitur ad Veſperum. Primâ Ebdomadâ poſt cantatum quinquageſimum pſalmum, dicit Presbyter: *Dominus vobiſcum*. Item Diaconus dicit leni voce: *Procedant Competentes*, ſimplum, in alia Ebdomada duplum. Item Oſtiarius Ebdomarius ad regiam: *Ne quis Cathecumenus*, ad Veſperam ſimiliter. Dominicâ de Samaritana poſt Evangelium lectum dicit Diaconus: *Qui vult nomina ſua dare, jam offerat*. Sabbato primo

A poſt Scrutinium dicit Presbyter Ebdomadarius ad Altare: *Dominus vobiſcum*. Item dicit Diaconus excelſa voce ad cornu Altaris: *Superius vos Fideles. Orate, Competentes, cervicem flectite*. Tunc infantes admoniti ab Acolythis, ut caput inclinent. Rurſus dicit Diaconus excelſa voce: *Erigite vos ad Dominum. Pariter date*
B *Deo honorem*. Et reſpondent Clerici: *Amen*. Et dicit Diaconus excelſa voce: *Humiliate vos ad benedictionem*. Dicta benedictione rurſus dicit Diaconus excelſa voce: *Procedant Competentes*, & reſpondent Acolythi ſimiliter. Tunc egredientur foras. Ita eo ordine faciendum eſt per ſingula ſcrutinia, & in Dominicis diebus
C poſt Evangelium lectum uſque in Dominica in Ramis Palmarum. Item in alia ebdomada per ſingulas ferias ad Matutinum, vel ad Veſperum dicit Diaconus leni voce: *Procedant Cathecumeni* ſimplum, in alia Ebdomada duplum: *Procedant Cathecumeni. Cathecumeni procedant*. Et reſpondent Acolythi de foris cancellis ſimiliter.
D Item feriâ ſextâ per ſingulas Lectiones, & Dominicis diebus per ſingulas Orationes vociferantur Oſtiarii tribus vicibus: *Ne quis Cathecumenus* per ſingulas regias. Tranſactâ mediâ Quadrageſimâ addunt praedicti Oſtiarii; *Ne quis Cathecumenus. Ne quis &c.* uſque in Ramis Palmarum. In primo die Quadrageſimae Archiepiſco-
E pus cum toto Clero vadit ad Eccleſiam Sancti Ambroſii cum Proceſſione, cantando Antiphonas & Reſponſoria cum ſuis verſibus primi diei Letaniarum; & faciunt Letanias in Eccleſia Sancti Georgii. Finito Reſponſorio in Eccleſia Sancti Ambroſii: *Rogamus te, Domine*, Archiepiſcopus ſalutat. Et Diaconus incipit, *uſque in Vita mea*. Et vadunt ſuper

Sepul-

Sepulcrum Domini Jordanis Archiepiſcopi, & ibi faciunt Officium, ſicut mos eſt. Pro quo Officio totus Clerus hujus Urbis habet conditium. Poſtea Chorus majoris Eccleſiae revertitur in Eccleſiam Hyemalem cum ſupradicto Pſallentio.

De Dominica de Samaritana.

DOminicâ de Samaritana, ſonito ſigno, Oſtiarius Ebdomadarius debet quaerere vaſculum à Cimiliarcha, & debet implere aquâ. Et Presbyter Obſervator ſanctificet ipſam aquam. Et Tertiâ incoeptâ Oſtiarius praedictus portat praedictam aquam ad ſtadium Archiepiſcopi, & Presbyter porrigit aſpergitorium in manum Archiepiſcopi, & Archiepiſcopus aſpergit aquam circa Altare tantum. Deinde Presbyter accipit aſpergitorium de manu Archiepiſcopi, & ipſe aſpergit, circa Chorum, & per totam Eccleſiam ad Populum. Et Cuſtos Ebdomadarius, qui vocatur de foris, tenet Pluviale collectum retro, ne madeat. Expleta verò Tertiâ, Archiepiſcopus vadit in Secretarium, ut paret ſe ad Miſſam cum tribus Diaconis, & quinque Subdiaconis. Diaconus Ebdomadarius legit Evangelium. Obſervator facit Letanias. Ter verò Diaconus dicit: *Parcite fabulis*. Subdiaconus verò Ebdomadarius legit Epiſtolam, & portat, & tenet cereum accenſum cum thuribulo. Alius item Obſervator portat rotulum ad Letanias faciendum. Alii portant candelabra. Item Tertiâ finitâ, Lector aſcendit pulpitum, & legit Sermonem Sancti Ambroſii ad exhortandam Plebem, donec Archiepiſcopus accedit ad Altare. Et in Dominica de Abraham, & de Coeco, & de Lazaro ſimiliter. Et hoc facto Subdiaconus ponit rotulum ſuper Altare, & Archiepiſcopus porrigit illum Diacono ad Letanias faciendas, quem ille ſumens oſculatur manus ejus. Et ſciendum, quia ſi Archiepiſcopus adfuerit, Presbyter, cujus ebdomada eſt, benedicit aquam, & portat aſpergendo circa Chorum, ſicut jam ſupra dictum eſt. Si autem defuerit, Obſervator facit hoc ipſum, & Obſervator Oſtiarius ſonat ſecundam. Ad Tertiam verò ſonandam Ebdomadarius & omnes Obſervatores ſonant.

De Scrutinio primo, ſecundo & tertio.

IN Sabbato ſecundo de Quadrageſima duo minores Cuſtodes Septimanarii, qui vocantur de foris, debent quaerere Cilicium ab Archiepiſcopo, & debent portare in medio Eccleſiae, & facere Chriſmon ſuper illud decurrere; & duo Cuſtodes minores, qui vocantur de foris, debent cuſtodire Eccleſiam, quando myſterium agitur. Et in Sabbato uſque ad horam, qua Diaconus interrogat Subdiaconum, ad oſtium Eccleſiae de fide puerorum, & in Dominicis diebus uſque ad Evangelium lectum. In eodem Sabbato finita majore Miſſa Presbyter, qui Miſſam cantavit, vadit ubi cinis eſt cilicio aſperſus, & benedicit Cinerem: *Exorcizo te, Cinis*. Tunc vadunt duo Subdiaconi cum Diacono Ebdomadario ad oſtium Eccleſiae, ubi pueri ſtant. Subdiaconi de foris, & Diaconi de intus. Tunc Diaconus interrogat Subdiaconos dicens: *Quid petunt?* Reſpondent: *Fidem*. Interrogat: *Merentur a parentibus ſuis?* Reſpondent: *Merentur*. Item interrogat: *Abrenunciant Diabolo, & pompis ejus?* Reſpondent: *Abrenunciant*.

ciant. Et Diaconus dicit: *Memores eſtote verborum veſtrorum, ut a vobis numquam abſcedant*. Reſpondent: *Memores erimus*. Tunc vadunt ad oſtium, ubi puellae ſtant, & ſimiliter dicit, Primicerio Lectorum ſemper indicante. Omnes pariter maſculi & feminae intrant in Eccleſiam, & vadunt ubi Chriſmon eſt. Et ſtant ex una parte maſculi, ex altera parte feminae, maſculi a Meridie, & feminae ab Aquilone. Tunc ordinantur a Lectore circa figuram Chriſmon in modum coronae. A tribus autem figurae lateribus unus Cardinalis, & duo Decumani Presbyteri parati veniunt, ubi Chriſmon eſt, & unanimiter dicunt: *Pater noſter*. Finita Oratione exſufflant in modum Crucis, & dicunt: *Exſufflo te, Cinis cilicio aſperſus, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Deinde hi & alii, qui ſunt ingreſſuri, orant extra coronam ante Altare, dicentes: *Confitemini Domino*. Facta Confeſſione & abſolutione, ſtatim incipiunt: *Pater noſter*, & *Credo in Deum*. Deinde: *Omnipotens Domine*, *Verbum Dei*, uſque ad *ſecurus aggrediar*. Statim major Presbyter tollit Librum Evangeliorum, & deoſculatur illum, & defert in circuitu puerorum, ſignando ſemper, & dicendo exorciſmum Sancti Ambroſii: *Adjuro te*, praecedente eos Notario, porrigente Librum, intrando & ſuſcipiente exeundo. Et ceteri Presbyteri ſequuntur, & duo ex ipſis Presbyteris, aut tres ex ſingulis partibus faciunt ſignum Crucis in frontibus puerorum tribus aut quatuor, & dicunt: *Signo te ſigno Crucis, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen*. Tunc tres Diaconi, Lectore praecedente, & totidem Subdiaconi induti Albis, vadunt de foris circuitum puerorum, ſimiliter ſignando & dicendo ſemper exorciſmum Sancti Ambroſii. In primo Scrutinio ſignat Ebdomadarius Sacerdos cum tribus Levitis Cardinalibus, & tribus Subdiaconis, cum ſex Presbyteris centeni numeri tribus vicibus. In ſecundo totidem Ordinarii cum Presbyteris duodecim ſex vicibus. In tertio Archiepiſcopus cum Primicerio Presbyterorum cum omnibus Presbyteris & Diaconis Cardinalibus, cum omnibus Subdiaconis, & cum centenis Presbyteris novem vicibus. Finito ſignaculo Competentes vadunt ante Altare extra cancellos, & Presbyter Ebdomadarius retro Altare dicit: *Dominus vobiſcum*. Et reſpondent Clerici omnes: *Et cum ſpiritu tuo*. Et Diaconus ad cornu Altaris dicit excelſa voce: *Superius vos, Fideles. Orate, Competentes. Cervicem flectite. Erigite vos ad Dominum, & pariter date Deo honorem*. Et omnis Chorus: *Amen*. Et dicit Diaconus: *Humiliate vos ad benedictionem*. Tunc admonendi ſunt Cathecumeni ab Acolythis, ut caput inclinent. Tunc Presbyter dicit Orationem: *Exaudi Domine ſupplicationem*. Dicta Oratione dicit Diaconus excelſa voce: *Procedant Competentes*. Et duo Acolythi ex utraque parte Altaris dicunt ſimiliter: *Procedant Competentes*. His omnibus peractis, pueri procedunt, & Subdiaconus exit de Secretario cum candelabris accenſis, & Veſpere incipitur. In omni ſcrutinio minor Notarius * procedit cum virga Presbyterum Cardinalem vel Pontificem cum Presbyteris Decumanis, praeparando iter circa Chriſmon, ita ut minor Notarius incipiat praeire in priori ſignaculo ter, in ſecundo minor Notarius, & ſecundus ſex vicibus, in tertio minor Notarius, & ſecundus

& tertius novem vicibus. Similiter Lectores praecedunt Diaconum, & Subdiaconi incipientes ab ultimo eodem modo.

De Sabbato de Lazaro.

IN Sabbato de Lazaro omnes pueri maſculi & feminae ſunt ſcribendi. Et poſt interrogationem Diaconi duo Presbyteri cum camiſio & orario ſtant ad oſtia, ubi Cathecumeni ſunt intraturi, & duo Oſtiarii minores tenent oleum ſanctificatum, & perungunt pueros in pectore, & dicunt: *Ego te linio oleo ſalutis in Chriſto Jeſu Domino noſtro in vitam aeternam.* Tunc ſignandi ſunt infantes, ut mos eſt. Archiepiſcopus, & omnes Presbyteri Cardinales, & Primicerius Presbyterorum cum centenis Presbyteris Decumanis debent ſignare, praecedentibus eos tribus minoribus Notariis. Et omnes Diaconi & Subdiaconi extra ſimiliter debent ſignare, praecedentibus eos tribus minoribus Lectoribus.

De traditione Symboli.

SCiendum eſt, quia in traditione Symboli omnia tintinnabula ſunt ſonanda finitâ Miſsâ, & cuncta oſtia claudenda. Tamen nullus expellendus, niſi Cathecumeni. Et Presbyter Ebdomadarius cum orario & cappa retro Altare ſalutat, & Diaconi per ordinem cum orario dicunt has voces: *Si quis Cathecumenus, procedat. Si quis Judaeus, procedat. Si quis Paganus, procedat. Si quis Haereticus, procedat. Cujus cura non eſt, procedat.* Et Acolythi ſemper ſimiliter. Et Diaconi antequam dicant has voces, & poſtea per ſingulas vices oſculentur Altare. His dictis cantatur: *Venite* A *filii.* Deinde Archiepiſcopus vadit in Secretarium ad ſe parandum, nec non Primicerius cum ejus Lectoribus, induunt ſe Planetis, & veniunt tollere licentiam ab Archiepiſcopo ad aperiendas januas pueris, & pergendo orant in tribus locis, ſemel in Choro, deinde juxta gradum, tertio juxta regias. Et tunc aperient valvas B pueris & dicunt: *Ingredimini filii in domum Domini. Audite patrem veſtrum docentem vos viam ſcientiae.* Et revertendo ſimiliter orant in tribus locis; & ſemper portat Primicerius tabulas & columna virgulta intus cum foliis. Tunc incipit Symbolum Archiepiſcopus, praeparato ſibi ſtadio in tribunali; qui ſi defuerit, Presbyter Ebdomadarius idem recitat paratus ad C Altare, & converſus ad Occidentem, & dicit: *Regenerandis* in majore tono Evangeliorum. Sequitur: *Signate vos, & audite Symbolum. Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Et ſic totum cantetur. Item: *Signate vos, & audite Symbolum. Credo in Deum. Signate vos, & audite Symbolum. Credo* D *in Deum.* Et ſemper Acolythi debent admonere mulieres, ut ſignent pueros in frontibus per ſingulas vices. Finito *Credo in Deum Patrem* hoc modo tribus vicibus, tunc debet dici *Credo in Deum,* in quotidiano tono Evangeliorum. & Tractatum ejuſdem in majori tono Evangeliorum. Finito textu & tractatu, tunc Archiepi- E ſcopus dicit excelſa voce: *Accepiſtis dilectiſſimi Symbolum* in majori tono Evangeliorum. Tradito Symbolo Archiepiſcopus vel Presbyter Ebdomadarius & Diaconus & duo Cuſtodes Ebdomadarii dicunt ea, quae dixerunt in ceteris diebus Sabbatorum. Archiepiſcopus autem deſcendit de tribunali ad Altare. Vel ſi defuerit, Sacerdos Ebdomadarius idem recitat. Con-

Converſus ad Orientem dicit. *Dominus vobiſcum*. Lector autem Clavicularius, cujus ebdomada eſt, aſcendit gradum, ut cantet Lucernarium: *Quoniam tu illuminas*. Et reſpondet Chorus: *Et cum ſpiritu tuo*. Sabbato in ramis Olivarum Archiepiſcopus dat palmas omnibus Ordinibus Eccleſiae majoris hoc modo. Archipresbytero magnum ramum Palmae, ex quo tribuit ceteris Presbyteris ſibi ſubjectis. Archidiacono ſimiliter unum, ex quo ille dat Diaconis ſuis. Primicerio Subdiaconorum unum, ex quo tribuit ſubditis ſuis. Primicerio Notariorum unum, ex quo dat ille ſuis. Item Notario, qui eſt domeſticus Magiſter, unum, ex quo ille ornat chryſtallinam Crucem. Primicerio Lectorum unum. Lectoribus; Cuſtodibus verò, & Veglonibus & Veglanis ſingula folia. Sed duobus Cuſtodibus majoribus, & duobus Veglonibus majoribus duo folia per ſingulos. Primicerio Presbyterorum in immenſum ramum unum, ex quo dat omnibus ſibi ſubjectis. Sed in mane ad Sanctum Laurentium debet Archiepiſcopus habere multas olivas, ex quibus det omnibus illas petentibus.

Expoſitio Exceptati.

Beatitudinem & felicitatem Sanctorum exſpectans, & praemium futurum, & non moriturum ſperans, ſtatui ordinem Exceptati Officii tam de Pſalmis cum Antiphonis, quàm de Homeliis, & de Veſperis, & Matutinis, & Miſſis Dominicalibus, ſeu Pſalterio, ubi incipiatur poſt Epiphaniam, hactenus a multis dubitatum, ſecundùm morem & inſtitutionem Mediolanenſis Eccleſiae poſteris per futurum compendioſe perſtringere, & evidenter patefacere. Igitur primi diei ordinem incipiamus. Dies Nativitatis Domini ſi venerit in die Dominico, Matutina & Veſperae Dominicales in quinta Ebdomada debent cantari, & in ſecunda Feria ſextae ſeptimanae Homelia: *Fuit. Johannes in deſerto*, legi. In tertia autem & quarta & quinta & ſexta Sermones conſequuntur; in Sabbato *Chriſti generatio*. In ſexta Feria quintae ebdomadae legitur *Magnificat*. In Sabbato: *Exſurgens Maria*. In Dominico *Miſſus eſt*. Ad Miſſam verò in Eccleſia Hyemali Evangelium: *Exſurgens Maria*, ad feſtum quidem *Miſſus eſt*. In ſexta Ebdomada Miſſae Dominicales, & Matutina, & Veſperae de Exceptato, ſicut fit in Manuali. Et Letaniae in eadem Ebdomada fient tribus diebus. Si Pſalterium finitur in quinta Ebdomada, Pſalmi cum Antiphonis in ſexta Ebdomada dicentur, & dividentur hoc modo. In ſecunda Feria quatuor. In tertia ſimiliter quatuor. In quartà quinque. In quinta etiam quinque. In ſexta *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. In Sabbato verò *Cantemus Domino glorioſe*, & *Beati immaculati*, ſicut in ceteris diebus Sabbati. Si autem Pſalterium perficietur in ſexta Septimana, & Ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Palmarum ſunt pares, Pſalterium incipietur in quinta Ebdomada cum Antiphonis Exceptati, ſicut ſunt in ſuis Pſalmis, & ſic perficietur in ſexta Ebdomada. Et ſi Ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Palmarum ſunt diſpares, in ſexta Ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, ſicut ſupra legitur. Item etiam videndum eſt, quod ſi Ebdomadae poſt Epiphaniam uſque ad ramos Olivarum ſunt aequales, ſequenti Ebdomada poſt feſtum Epiphaniorum incipiatur. Si verò non

aequales fuerint, inchoatur *Annunciate Deo*. Hoc autem ſciendum eſt, quia quotiens Nativitas eſt in die Dominico, ſemper oportet Dominicam poſt Natalem celebrari poſt Epiphaniam. Ego autem propoſitum non praetermittens opus, ſecundi diei curſum Officii proſequens, ſic incipit. Si Nativitatis dies Domini evenerit in ſecunda Feria, in quinta Ebdomada Matutina & Veſperae Dominicorum cantabuntur. Sed in ſecunda Feria illius Ebdomadae, quae eſt ante Nativitatem legetur Homelia: *Fuit Johannes;* in tertia & quarta & quinta & ſexta & ſeptima Sermones, qui ſequuntur. In ſexta Feria quintae Hebdomadae legitur *Magnificat*, in Sabbato *Exſurgens Maria*, in Dominica *Miſſus eſt*. Ad Miſſam verò in Eccleſia Hyemali Evangelium *Exſurgens Maria*, ad feſtum autem *Miſſus eſt*. In ſexta Ebdomada Letaniae ſecundâ & tertiâ & quartâ Feriâ celebrabuntur. In eadem denique Ebdomada Miſſae Dominicales cantentur. Matutina & Veſperae Exceptati fient, ſicut in Manuali, excepto die Sabbati, quando Dominici praeteriti Officia celebrantur. Si autem Pſalterium finitum fuerit in quinta Ebdomada, debent Pſalmi dici cum Antiphonis in ſexta Ebdomada, & ita dividi. In ſecunda Feria quatuor, in tertia quatuor, in quarta quinque, in quinta quinque, in ſexta *Domine exaudi*, & duo *Confitemini*. In Sabbato *Cantemus* cum *Beati immaculati*. Si autem finem fecerit Pſalterium in ſexta Ebdomada, & Ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt pares, dicetur quaeque Antiphona in ſuo Pſalmo incipiendo a primo Pſalmo Pſalterii uſque in finem. Et ſi Ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt diſpares, in ſupradicta Ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, ſicut ſupra legitur. In Sabbato ante Natalem Domini celebrabitur Officium, videlicet Lectiones cum Pſalmellis. Miſſa verò & Evangelium de praeterito die Dominico cantatur: *Qui regis*. Veſperae quoque fient praeteriti Dominici diei. Matutinum verò de Vigiliis Natalis Domini. Sed ſi quid defuerit, ſuppleatur de praeterito Dominico: *Gloria in excelſis Deo*, & Hymnum plane: *Splendor paternae*. Ad Miſſam verò Ingreſſa: *Credite*. Pſallenda: *Prope eſt*. Verſus in *Alleluja: Venite*. Evangelium: *Chriſti generatio*, in quotidiano tono. Antiphona poſt Evangelium, & Offertorium, & Confractorium, & Tranſitorium de praeterito Dominico. Ad Veſperas Antiphona in Choro: *Hieruſalem ſurge, ſta*. Reſponſorium & Pſallenda de Vigilia Natalis Domini, & Oratio ſimiliter. Pſalmi verò diei Dominici tranſacti. Notandum eſt, quod ſi Ebdomadae poſt Epiphaniam uſque ad ramos Olivarum numero ſunt aequales, Pſalterium incipietur poſt feſtum Epiphaniae. Si non ſunt pares, ſumet initium *Annunciate Deo*. Scitote etiam, feſtum Sanctae Mariae fieri in ſecunda Dominica ante Nativitatem Domini.

Recolendo ſuperiora, & addendo, dicamus de die tertio. Si contigerit, Nativitatem Domini in tertia Feria venire, Matutina, & Veſperae Dominicorum dierum cantentur in ebdomada, quae eſt ante quintam Dominicam. In ſecunda Feria, quae eſt ante feſtum Beatae Mariae legatur Homilia: *Fuit Johannes in deſerto*. In tertia, quarta, & quinta Feria Sermones, qui ſequuntur. In ſexta verò *Magnificat*. In Sabbato: *Exſurgens Maria*. In die Dominico *Miſſus eſt*.

eſt. In ebdomada, quae eſt ante feſtum Sanctae Mariae, Miſſae Dominicales cantentur. Matutina verò & Veſperae de Exceptato ſimiliter, ſicut in Manuali habetur, cantentur, excepto Sabbato, quando canitur de praeterito die Dominico. In eadem etiam ſeptimana Letaniae fiant per tres dies ſupraſcriptos. Si autem Pſalterium finitur in ſexta Feria, quae eſt ante Dominicam quintam in ebdomada, quae fit ante feſtivitatem Beatae Mariae, dicantur Pſalmi cum Antiphonis, & dividantur ſic. In ſecunda Feria tres, in quarta quatuor, in quinta quatuor, in ſexta quatuor, in die Sabbati *Cantemus*, *&* *Beati immaculati*. In Vigilia Natalis Domini *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. Si verò Pſalterium finitur ante feſtum Sanctae Mariae, & ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt pares, quaeque Antiphona dicatur in ſuo Pſalmo a *Beatus vir*, uſque ad finem Pſalterii. *Domine exaudi* dicetur cum tribus *Confitemini* cum ſuis Antiphonis in Vigilia Natalis Domini, in qua Vigilia totum Officium dicitur, ſicut habetur in Libro Manuali. Et ſi ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt diſpares, in ſupradicta ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, ſicut ſupra legitur. Notandum denique eſt, quia ſi ebdomadae ab Epiphania uſque ad Ramos ſunt numero pares, altero die poſt Epiphaniorum diem incipiatur Liber Pſalmorum. Si autem ſunt diſpares, incipiatur *Annunciate Deo*. Omiſſis ac deſcriptis tribus ordinibus dierum, quartae lucis ſermonem adoriamur. Quandocumque dies Nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti acciderit in die Mercurii, Matutina, & Miſſae, & Veſperae Dominicales cantentur in ebdomada, quae eſt ante ſextam Dominicam. Et in die Lunae, quae eſt ante feſtum Virginis Mariae, legatur: *Fuit Johannes in deſerto*. In tertia & quarta & quinta & ſexta Feria Sermones, qui ſequuntur, & in eadem ebdomada legetur *Magnificat*. In Sabbato *Exſurgens Maria*. Ad feſtum verò *Miſſus eſt*, & Letaniae in eadem celebrentur ſeptimana. Si autem Liber Pſalmorum finierit in ſexta Feria, quae eſt ante quintam Dominicam, incipiatur Pſalterium in ebdomada, quae eſt ante feſtum Sanctae Mariae. Et debet dici unaquaeque Antiphona in ſuo Pſalmo uſque *Annunciate Deo*. Aliae verò, quae remanent, dividantur in ſecunda & tertia Feria poſt feſtivitatem Beatae Mariae Annunciationis. In Sabbato ante Annunciationem cantetur *Cantemus* cum *Beati immaculati*. Si autem Pſalterium finitum fuerit in ſeptimana, quae eſt ante Annunciationem, & ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt pares, debet quaeque Antiphona dici in ſuo Pſalmo, incipiendo a *Beatus vir*, uſque ad finem Pſalterii. *Domine exaudi* cum tribus *Confitemini* in Vigilia Natalis Domini. Et ſi ebdomadae ab Epiphania uſque ad ramos Olivarum ſunt diſpares, in ſupradicta ebdomada dicatur & dividatur, ſicut ſupra legitur. Si verò ebdomadae ſunt pares ab Epiphania uſque ad Palmas, & Pſalterium finitur ante Annunciationem, in ſecunda Feria poſt Annunciationem incipiatur a *Beatus vir*. Poſt Epiphaniam verò initietur *Diligam te*. Sin veniunt aequales, dicetur, in eadem Feria *Annunciate Deo*. Si Pſalterium finitur ante Annunciationem, & poſt Epiphaniam, *Deus judicium tuum*, & ſimi-

ſimiliter in eadem feria dicentur Reſponſoria cum Antiphonis, quae ſunt in *Miſerere mei, Deus*, & in *Laudate*, & in Baptiſterio de Exceptato. Et ad Veſperam ſimiliter, & Miſſa, quae canitur in Eccleſia Hyemali in tranſacto die Dominico. Notandum etiam, quia quotieſcumque Nativitas Domini fuerit in die Mercurii, neceſſe eſt, Dominicam poſt Natalem Domini celebrari in ſequenti Dominica, quae venit poſt feſtivitatem Sancti Jacobi. Sciendum eſt, quod ſi ſolemnitas Epiphaniae venerit in ſecunda Feria, oportet antecedente Sabbato celebrare Officia in ſexta hora, videlicet Lectiones cum Pſallendis & Miſſa de Vigilia Epiphaniae tantum in decima hora. Veſperum de Feſtivitate Sancti Jacobi. In altera die, videlicet die Dominico; Matutinum & Miſſae & Veſperum de prima Dominica poſt Natalem Domini. Veſperum finitum ſtatim ſequitur Veſperum de Vigilia Epiphaniae tantum, & Antiphona in Choro: *Hieruſalem ſurge*, & Pſallenda: *Virgo Verbum*.

Locuti, ſicut Dominus dedit, de quarti diei Officio, ad quintum, ſicut idem Dominus adminiſtraverit, tranſeamus. Quum voluerit Deus Nativitatis ſuae diem in quintam feriam venire, Matutina & Veſperae & Miſſae Dominicorum dierum cantentur in Ebdomada, quae eſt ante celebritatem Beatae Dei Genitricis Mariae. Et in ſecunda feria in eadem Septimana legantur Homeliae: *Fuit Joannes in deſerto*. In tertia verò, & quarta, & quinta Sermones, qui ſequuntur, exceptis duobus, qui legentur in ſecunda & tertia Feria poſt feſtum Sanctae Mariae. In Sexta verò ſupra dicta Ebdomada ante feſtum Sanctae Mariae legetur *Magnificat*.

A In Sabbato *Exſurgens Maria*. In die Dominico *Miſſus eſt*. Ad Miſſam verò in Hyemali Eccleſia *Exſurgens Maria*. Ad feſtum quidem *Miſſus eſt*. In ſecunda, & tertia, & quarta feria ante Natalem Domini, Matutina, & Veſperae de Exceptato. Pſalmi & Antiphonae dividantur in tres partes, & Miſſa praeteriti Dominici B diei, quae canitur in Eccleſia Hyemali, cantetur, & Letaniae fiant. Si Pſalterium fuerit perfectum in ſexta Feria ante Sanctam Mariam, vel dimidiatum, & ebdomadae ſunt aequales uſque ad Palmas cum ebdomada, in qua eſt Epiphania, alia die poſt Epiphaniam incipiatur *Beati quorum*. Sin autem, incipiatur *Adver-* C *ſus ſtetit*. Debita perſolventes promiſſa, ſexti diei ordinationem percurramus. Quando Nativitatis dies Domini in ſexta Feria venerit, debent cantari Matutina & Miſſa & Veſperae Dominicales in ebdomada, quae eſt ante feſtum Sanctae Mariae. In ſexta autem Feria ejuſdem ebdomadae debet legi *Magnificat*, in die Do- D minico *Miſſus eſt*, ad Miſſam verò in Hyemali Eccleſia Evangelium *Exſurgens Maria*, ad feſtum *Miſſus eſt*. In ſecunda autem Feria poſt Feſtum Beatae Mariae debent legi: *Fuit Joannes in deſerto*. In tertia, & quarta Sermones, qui ſequuntur. In Vigilia Natalis Domini, *Chriſti generatio*. Sed in ſecunda, & tertia & quarta E Feria poſt feſtum Sanctae Mariae Matutina & Veſperae de Exceptato fiant, & Pſalmi dividantur hoc ordine. In ſecunda Feria ſex, in tertia ſex, in quarta ſex, in Vigilia Natalis Domini *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. Et Miſſa de tranſacto die Dominico, quae canitur in Eccleſia Hyemali, & Letaniae fiant. Si Pſalmorum Liber finitus fuerit ante feſtum

Sanctae

Sanctae Mariae, aut dimidius, & ebdomadae ſunt pares uſque ad Ramos Olivarum ab ebdomada Epiphaniae, alio die poſt Epiphaniam incipiatur: *Sicut cervus.* Sed ſi inaequales venerint, incipietur: *Bonum eſt.* Veritatem imitando & falſitatem exſecrando, ordinem ſex dierum digeſſimus. Quid de ſeptimo dicendum, videamus. Si dies Natalis Domini contigerit in die Sabbati, debent cantari Matutina, * Matutina, Miſſae, & Veſperae Dominicales in ebdomada, quae eſt ante feſtum Sanctae Mariae. In ſexta feria in eadem ebdomada debet legi Homilia *Magnificat.* In Sabbato *Exſurgens Maria.* In die Dominico *Miſſus eſt.* Sed in Eccleſia Hyemali ad Miſſam Evangelium *Exſurgens Maria.* Ad feſtum autem *Miſſus eſt.* In ſecunda Feria poſt feſtum Sanctae Mariae erit Homilia *Fuit Johannes.* In tertia, & quarta, & quinta, Sermones, qui ſequuntur. In Vigilia Natalis Domini, *Chriſti generatio.* In ſecunda verò Feria, & tertia, & quarta ejuſdem ebdomadae Letaniae fiant. Si Pſalterium finitur in ſexta Feria ante feſtum Sanctae Mariae, dicentur Pſalmi cum Antiphona in ebdomada, quae eſt ante Natalem Domini, qui dividentur ita. In ſecunda feria quatuor, in tertia quatuor, in quarta quinque, in ſexta quinque, in Vigilia Nativitatis: *Domine exaudi* cum tribus *Confitemini.* Si autem Pſalterium finem fecerit in ebdomada, quae eſt ante Natalem, quaeque Antiphona dicetur in proprio Pſalmo a *Beatus vir* uſque in finem Libri Pſalmorum. Sed in Vigilia Nativitatis fiet totum Officium, ſicut eſt in Manuali. Si autem ebdomadae fuerint aequales ab ebdomada, in qua eſt Epiphania uſque ad Palmarum ramos, alio die poſt Epiphaniam incipiatur: *Quid gloriaris.* Sin autem, *Domine exaudi* inchoëtur. Si a me, & propter me Opuſculum hoc perfeciſſem, utique arrogantis eſſet. Sed quia de ſe nemo debet praeſumere, miſericordiam divinam omnibus praeferre convenit, & anticipare. Quapropter meis viribus diffidens, auxilio & conſilio reverentium atque prudentium Sacerdotum haec, quae digeſſi de ſtatu & ordine Sanctae Mediolanenſis Eccleſiae, collata ſunt. Nomen verò Auctoris hujus Operis ſcire cupiens, computa capitales literas per ordinem Feriarum incipiendo a B. Capituli I. uſque in finem nomen perfectum reperies.

Incipit Ordo, qualiter Denarii omnium Feſtivitatum dividuntur.

QUando tres Solidi dantur pro Feſto inter omnes, ſex Denarii dantur Sacerdoti, ſex Diacono, quatuor Subdiacono, tres Primicerio Lectorum, tres Magiſtro Scholarum, quatuor duobus Lectoribus, quinque Cuſtodibus, quinque Scholae Sancti Ambroſii. Quando tres Solidi dantur Ebdomadariis tantùm ſine Cuſtodibus, & Schola Sancti Ambroſii, VIII. Presbytero, VIII. Diacono, VI. Subdiacono, IV. Primicerio Lectorum, IV. Magiſtro Scholarum, VI. duobus Lectoribus. Quando quatuor Solidi dantur omnibus Ordinibus, tres dividuntur Solidi, ſicut praedictum eſt, ſcilicet VI. Cuſtodibus, VI. Scholae Sancti Ambroſii. Quum verò quatuor Solidi & Denarii quatuor dantur ſine Cuſtodibus & Veglonibus, dividuntur hoc modò: XII. Presbytero, XII. Diacono, VIII Subdiacono, VI. Primicerio Lectorum VI. Magiſtro Scholarum, VIII. duobus Lecto-

Lectoribus. Quando quatuor Solidi dantur Ebdomadariis tantùm ſine Cuſtodibus & Schola Sancti Ambroſii, ita dividuntur: XVI. Presbytero, XVI. Diacono, XII. Subdiacono, VIII. Primicerio Lectorum, & VIII. Magiſtro Scholarum; Lectoribus Ebdomadariis dantur XII. Quando dantur octo Solidi, & Denarii octo, Septimanariis tantùm ſine Cuſtodibus & Schola Sancti Ambroſii, ita dividuntur: XXIV. Presbytero, XXIV. Diacono, XVI. Subdiacono, XII. Primicerio Lectorum, XII. Magiſtro Scholarum, XVI. duobus Lectoribus Ebdomadariis. Quando decem Solidi dantur omnibus Septimanariis, & Cuſtodibus, & Scholae Sancti Ambroſii, ſic dividuntur: XX. Denarii Presbytero, XX. Diacono, XIV. Subdiacono, X. Primicerio Lectorum, X. Magiſtro Scholarum, XXIV. duobus Lectoribus, XX. Cuſtodibus, XII. Scholae Sancti Ambroſii. Quando duodecim Solidi dantur Septimanalibus ſine Cuſtodibus & Schola Sancti Ambroſii, dividuntur hoc modo: Solidi III. Presbytero, & III. Solidi Diacono, Subdiacono XXIV. Denarii, Primicerio Lectorum Denarii XVIII. Quando dantur Solidi decem & ſeptem Septimanalibus, cum duobus Subdiaconibus Obſervatoribus ſine Cuſtodibus & Schola Sancti Ambroſii, ſicut fit in Feſto Sancti Auguſtini, & in Dedicatione Sanctae Radecundae, dividuntur taliter: Solidi III. Presbytero, III. Diacono, & XXIV Denarii Subdiacono, Primicerio Lectorum XVIII, Magiſtro Scholarum XVIII. XXIII, duobus Lectoribus: Solidi IV. duobus Subdiaconibus Obſervatoribus praedictis. Quatuor Cuſtodes, quorum ſeptimana eſt, quotidie debent habere de Caneva Pontificis duos Panes, quales dantur Servitoribus ejus, & unam Libram carnis vel piſcium vel caſeum, ſecundùm quod competit diei, & unum Raſum Vini, quae ſunt tres partes Sextarii. In Dominicis diebus, & in Natale Domini, & in Epiphania Ebdomadarius Subdiaconus cum Septimanario Cicendelario debent prandere cum Archiepiſcopo per totum anni circulum. Et idem Cicendelarius debet habere omni Dominico die de apotheca Pontificis unam Minam Vini, de quo fit ſacrificium per totam ebdomadam. De Decimis Allodiorum Stiliconis Comitis, Coci Archiepiſcopi Veglonibus omni die Dominico tribuunt quinque Panes de cambio de Sycale, & ſextus illi remanet, & quinque paniciae ſcutellae de cambio ſimiliter, & ſexta illi remanet pro paratione cibi, qui praeparatur in Hoſpitali eorundem Veglonum, & eis ſerviendo omnia neceſſaria tribuunt. Similiter quinque Libras carnis, & duo Sextaria puri vini. Idem quoque in tertia Feria in Albis, & in tertio die Letaniarum, & in tertia Feria de Authentica dant. Sed pro carne dant inter duas & duos ſcutellam Fabarum. Idem autem faciunt in ſingulis Dominicis Quadrageſimae. Et Archiepiſcopus tunc dat eis per unumquemque horum dierum Libram Olei, & Piſces XI. quorum unus eſt Cocorum. In tempore verò comedendae carnis Archiepiſcopus omni die Dominico Arietem unum viridem aut ſiccum dat eis. Illae verò comeſtiones, quae dantur ab Archiepiſcopo, & quas Coci tribuunt, ab eiſdem Cocis praeparantur in proprio Hoſpitali Veglonum cum omnibus neceſſariis tribuendo. Et ibidem Veglones edere debent. Poſt comeſtionem verò intrant Eccleſiam Hyemalem,

lem, canendo *Kyrie, Kyrie*, & in Eccleſia *Pater noſter* dicunt. In Natali Domini, & in Sancti Stephani, & in Epiphania, & in Reſurrectione, & in Pentecoſten, & in Sancti Protaſii, & Sancti Laurentii, & in Dedicatione Eccleſiae, & in Depoſitione Sancti Ambroſii, Archiepiſcopus dat omnibus Veglonibus maribus & feminis, XX. panes, X. de Secale, & totidem de Frumento, & unum Arietem viridem aut ſiccum, & duo Staria de Vino. In Ordinatione Sancti Ambroſii, ad ejuſdem Eccleſiam pauperibus dat Archiepiſcopus pro eleemoſyna centum panes inter Secalam & Frumentum. Ex quibus dantur viginti Veglonibus, & Baffam unam, quam mediam Veglones habere debent. Si verò in ſexta Feria feſtum praedictum venerit, Archiepiſcopus tantum tribuit Caſei, quantum Baffa ſub aeſtimatione valeret, cujus medietas eſt Veglonum, altera pauperum. Omnes Feſtivitates, quas Archiepiſcopus facit, de quibus infra dicemus, dat Solidos IV. & Denarios IV. Ebdomadariis ſine Cuſtodibus, & Schola Sancti Ambroſii. Et Oſtiarius, qui portat Crucem auream, ſemper debet prandere cum Pontifice. Et Cicendelarius Ebdomadarius debet habere unam Cannatam Vini pro unoquoque Feſto. Sed Cuſtodes debent habere de his Feſtis per unamquamque IV. Panes, & Libram unam Caſei, & unum Sextarium Vini. Et Schola Sancti Ambroſii, mares & feminae, Panes V. de Siligine pura (ſed Panes Cuſtodum debent eſſe frumentini) & duas Libras Caſei, & Staria duo de Vino. In primis Nativitas Innocentum, Circumciſio Domini, Purificatio Sanctae Mariae, Aſcenſio Domini, Sancti Barnabae Apoſtoli, Translatio Sancti Nazarii, Sancti Juliani, Sanctae Marcellinae, Sancti Bartholomaei Apoſtoli, Sancti Geneſii, Dedicatio Sancti Michaëlis in Domo, Dedicatio Sancti Stephani, & Zachariae, Sancti Adriani, Sanctae Teglae, Dedicatio Sancti Michaëlis in Monte Gargano, Sanctae Juſtinae, Sanctae Pelagiae, Sancti Monae, Sanctorum Vitalis & Agricolae, Sanctorum Griſanti & Dariae, Sancti Andreae Apoſtoli, Sancti Thomae Apoſtoli.

Heic incipitur de omnibus Feſtis illis, de quibus dantur Denarii, vel Panis, aut Vinum, vel Prandium, exceptis illis, quae fiunt a Pontifice.

In primis die feſto Sancti Martiniani dantur Solidi IV. & Denarii IV. Ebdomadariis. Pro Calice Denarius unus. Cuſtodibus Denarii XVI. Scholae Sancti Ambroſii Denarii X.

In Sanctae Anaſtaſiae Ebdomadario Solidi III. Cuſtodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarius unus; Scholae Sancti Ambroſii Denarii.... ....

Sanctorum Quadraginta.........

De omnibus illis Feſtis, quibus datur Vinum, Cicendelario Ebdomadario datur una cannata Vini, qualiter datur Archiepiſcopo in Natale Domini pro benedictione a Monaſteriis.

In Vigiliis Epiphaniae omnes Cuſtodes debent prandere cum Pontifice. In Feſto autem omnes Presbyteri Cardinales & Diaconi, & Subdiaconus, cujus Ebdomada eſt, & Primicerius Subdiaconorum, & Notariorum, & Lectorum, Magiſter Scholarum Ebdomadarius cum duobus Lectoribus Ebdomadariis, & Puer, qui cantavit Pſallendam, & Cicen-

Cicendelarius cum Oſtiario Ebdomadario, & cum illo, qui portavit textum Evangelii. Omnes hi praedicti reficere debent cum Epiſcopo honorifice. Et praeterea ſciendum, quod duo minores Cuſtodes Ebdomadarii cuſtodiunt theſaurum ſuper Altare in hoc die, & praedictus Pontifex dat eis duos Panes, & unum caput Porci, cum mina Vini, & ſexdecim Cuſtodibus dat dimidium Arietem & IV. Panes, & Sextarium Vini in eodem die.

In Sancti Hilarii Solidi III. inter omnes.

In Sancti Sebaſtiani Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius unus, Cuſtodibus IV. Panes, duo nigri & duo albi, & Libra Caſei, & unum Sextarium Vini. Scholae Sancti Ambroſii V. Panes de Segala de cambio, & Librae duae Caſei. & Staria duo de Vino. Sciendum eſt quia omnes illi Panes, qui dantur Cuſtodibus & Veglonibus pro Feſto debent eſſe de cambio, ideſt VI. de Sextario.

In Sanctae Agnetis Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii IX. Scholae Sancti Ambroſii Denarii IX.

In Sancti Vincentii Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata una Vini. Oſtiarius Ebdomadarius, qui portat Crucem auream, debet prandere cum Abbate ipſius Monaſterii. Cuſtodibus Panes IV. de frumento, & IV. de ſecala de cambio, & de Caſeo Librae II. & de Vino Starium unum. Veglonibus Panes V. de ſecala de cambio, & Librae II. de Caſeo & de Vino Staria II. Si Abbas ejuſdem Monaſterii dat Cuſtodibus Denarios XII. & unus Cuſtodum dat eidem Abbati Candelas XII., qui debet prandere cum ipſo.

In Sanctorum Babilae, & trium Puerorum, Solidi IV. inter omnes. Pro Calice Denarius unus. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Converſione Sancti Pauli......

In Sancti Julii Solidi IV. inter omnes. Denarius I. pro Calice.

Sancti Blaſii.........

Sanctae Veronicae. Solidi III Ebdomadariis. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Panes IV. de cambio & Libra una Caſei, & Starium I. de Vino. Scholae Sancti Ambroſii V. Panes de ſecale de cambio, Librae II. de Caſeo, & Staria II. de Vino.

Sanctae Agathae, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii IX. Veglonibus Denarii IX.

Sancti Mathiae Apoſtoli, Solidi IV. & Denarii IV. Ebdomadariis. Cuſtodibus Denarii X. & Veglonibus Denarii X. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

Sanctorum Fauſtini & Jovitae, Solidi III. inter omnes. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

Sanctae Julianae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XVI. Pro Calice & Incenſo Denarii II Pro Cruce aurea Denarii II., ut omnia tintinnabula ſonentur ad Matutinum & ad Miſſam, & pro Signo Denarii II Pro Candelis unius Crucis Denarius I. Veglonibus Denarii XII. Pro Candelis Crucis illorum Denarius I.

In Dedicatione Monaſterii Horonae, Solidi XVII. cum duobus Obſervatoribus Subdiaconis. Cuſtodibus Panes II. de frumento, & II. de ſecale de cambio. & II Librae Caſei, & II. Staria Vini. Veglonibus V. Panes de ſecale de Cambio, Librae II. de Caſeo, & duo Staria de Vino.

In

In Translatione Sancti Dionyſii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Ille qui portavit Crucem auream, prandebit cum Abbate ipſius Eccleſiae. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Cathedra Sancti Petri, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii VII. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii VI.

Sancti Gregorii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Cuſtodibus duo Panes de Secale de cambio, & duo de frumento, & una Libra Caſei, & unum Sextarium Vini.

In Carnelevali Ebdomadarius Presbyter, & Diaconus, Magiſtri Scholarum quatuor, & Subdiaconus, cujus ſeptimana eſt, & Primicerius Subdiaconorum, & Primicerius Lectorum, & Notariorum, & duo Lectores, quorum ebdomada eſt, & quatuor Cuſtodes Ebdomadarii, & Pueri, qui canunt *Non in ſolo*, debent prandere cum Pontifice in Domo.

In ſecunda Feria, & Quarta, & Sexta, idem.

In prima Ebdomada Quadrageſimae, Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus, & Magiſter Scholarum, & Lector Clavicularius cum alio Lectore, & quatuor Cuſtodes, omnes iſti Ebdomadarii cum Primicerio Lectorum, debent reficere in domo Archiepiſcopi. Omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales debent habere per unumquemque de apotheca Archiepiſcopi quinque Libras Olei, & Archipresbyter, & Archidiaconus duplum habent. Sciendum eſt, quia in Dominica de Lazaro duo Subdiaconi cantant in Antiphona Pſallentium *Occurrerunt*, & duo Notarii tenent, ſi Archiepiſcopus adfuerit. Si verò defuerit, duo Notarii duobus Lectoribus tenentibus, ipſum canunt. Qui verò canunt Archiepiſcopo praeſente, cum ipſo reficiunt eo die.

In Coena Domini, qui portant Oleum & Chriſma de Capella ad Altare, ut ſanctificentur, & duo Cuſtodes Obſervatores octo minorum, qui eos praecedunt, debent ſingulas habere corrigias de Camera Domini Pontificis, unam pro Clavibus Eccleſiae, & alteram pro Clavibus Secretarii, & tertiam pro Clavi Arcae Cicendelarii. Finitâ Miſsâ eodem die omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales, & omnes Subdiaconi, & Primicerius Lectorum, & Magiſter Scholarum Ebdomadarius & Clavicularius Ebdomadarius cum alio Lectore, & ille qui cantat *Tamquam ad latronem*, omnes iſti pranſuri ſunt cum Pontifice. Et quum manducaverint Subdiaconi, ſurgunt, & vadunt, ut lavent Chorum Aeſtivae Eccleſiae. Pro quo officio debent honorifice habere Vinum de apotheca Pontificis. Deinde Pontifex lavat ſingulos pedes Presbyteris & Diaconibus; deinde bibens cum illis, & deoſculans illos dat eis duodenos Nummos. Cicendelarius Ebdomadarius in hoc die debet habere Sextarium Vini, & in Paraſceve unum, & in Sabbato Sancto unum, & in Paſcha unum, de Caneva Archiepiſcopi: quia de hoc vino fit Sacrificium, & communicantur omnes Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi in Coena Domini, & in Paraſceve, poſtquam adoraverunt Crucem. In Paraſceve omnes Cuſtodes lavant Chorum Hyemalis Eccleſiae. Et in ipſo die prandent cum Pontifice. Et in Sabbato Sancto, qui tenet manutergium, & qui tenet aquam ad Fontes,

tes, in qua pedes trium puerorum lavantur, & tres Cuſtodes Obſervatores octo Minorum, qui porrigunt Presbytero, & Diacono pueros, & Oſtiarius Ebdomadarius, qui in Proceſſione portat Crucem auream, & Cicendelarius Ebdomadarius, omnes prandent in Domo.

In Paſcha Offerendâ incoeptâ Cicendelarius Ebdomadarius porrigit Panem Azymum Subdiacono Ebdomadario receptum de manubio Epiſcopi, vel Camera ejus. Et ille dat quatuor Panes Archipresbytero, & quatuor Archidiacono; & Presbyteris, & Diaconibus, & Primicerio Decumanorum, & Subdiaconorum, & Notariorum, & Lectorum, & Magiſtris Scholarum, per unumquemque binos. Et quando tribuit, dicit unicuique: *Chriſtus Dominus reſurrexit*. Reſpondent: *Deo gratias*. Et oſculantur illum, & panem. Omnibus Subdiaconibus, & Secundicerio, & ſummo Terminario cum quatuor Claviculariis, & duobus Lectoribus, qui portant Crucem in capitibus Arcae, & tribus Cicendelariis, omnibus tribuit ſingulos. Cicendelario verò Ebdomadario dat binos. Finitâ verò Miſsâ Majori, Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Primicerius Diaconorum, & Notariorum, & quatuor Magiſtri Scholarum, & Clavicularius Ebdomadarius cum uno quovis Lectore, & Cicendelarius, & Oſtiarius, quorum ebdomada eſt cum illo, qui portavit textum Evangelii, & Pueri, qui cantaverunt Pſallentiam & Vicecomes cum Servitoribus ſuis, omnes praedicti reficere debent cum Pontifice honorabiliter.

In Sanctae Mariae Magdalenae ad Sanctum Sepulcrum, Ebdomadariis Solidi III. Obſervatori Subdiacono

A Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Scholae Sancti Ambroſii Denarii XX.

In Depoſitione Sancti Ambroſii omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & omnes Subdiaconi, & Primicerius Decumanorum, & omnes Notarii, & Primicerius Lectorum cum omnibus

B Lectoribus, & omnes Cuſtodes, & Pueri, qui cantaverunt Pſallendam, omnes debent honorifice prandere cum Pontifice.

In Sancti Georgii ....

In Sancti Marci Evangeliſtae, Presbytero Denarii IV. Subdiacono, & Primicerio Lectorum, & Magiſtro Scholae III. Duobus Lectoribus IV.

C Cuſtodibus V. Veglonibus VI.

In Sancti Victoris, & Coronae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii VIII.

In Sanctorum Vitalis & Valeriae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini.

D Cuſtodibus II. Panes de Secale de cambio, & II. de Frumento, una Libra de Caſeo, & unum Starium Vini. Veglonibus V. Panes de Secale de cambio, & II. Librae Caſei, & Staria II. Vini.

Sanctorum Philippi & Jacobi.....

In Dedicatione Sanctae Mariae ad Circulum, Ebdomadariis Solidi III.

E Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus II. Panes de cambio de ſicale, & II. de frumento, & Libra una Caſei, & unum Starium Vini. Veglonibus V. Panes de cambio de ſecale, & II. Librae Caſei, & unum Starium Vini.

In Sancti Johannis in oleo ferventi, Ebdomadariis Solidi V. & Denarii

rii IV. Primicerio Notariorum, qui canit Reſponſorium ad Veſperas, Denarii VI. Cuſtodibus Denarii XVI. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Victoris ad Ulmum, Ebdomadariis Denarii IV. & Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii IV. & Cuſtodibus Denarii X. & Veglonibus Denarii X.

In Sanctorum Polemii & Caſti inter omnes, Solidi X.

In Sancti Pancratii.........

In Translatione Sancti Victoris, Solidi XIII. Ebdomadariis. Pro Calice una cannata Vini. Oſtiarius, qui portat Crucem, debet prandere cum Abbate ipſius Eccleſiae. Cuſtodibus Panes II. de frumento, & II. de ſecale de cambio, & una Libra Caſei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, & duae Librae Caſei, & II. Staria de Vino.

In Sancti Syri, inter omnes, Solidi III.

In Vigilia Sancti Dionyſii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XX. Pro Calice una cannata Vini.

In feſto Sancti Dionyſii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum.

In Sancti Theodori, inter omnes, Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Sanctorum Siſinii, Martyrii, & Alexandri, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce Paſtum. Cuſtodibus una Mina de ſecale, & una frumenti, & duae Librae Caſei, & Staria duo Vini. Veglonibus Panes V. de cambio ſiliginis, duae Librae Caſei, & II. Staria Vini.

In Sanctorum Petri & Laurentii, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce II.

In Sanctorum Finini & Gratiniani, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X. Pro Calice Denarius I.

In Sancti Eraſmi, inter omnes, Solidi IV.

In Sanctorum Quirini & Nicomedis, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus VIII. Panes de cambio, IV. de ſecale, & IV. de frumento, & duae Librae Caſei, & Starium I. Vini. Veglonibus V. Panes de cambio de ſecale, duae Librae Caſei, & duo Staria Vini.

In Vigiliis Pentecoſten Archiepiſcopus dat hydriam & funem duobus minoribus Oſtiariis ad trahendam aquam, & Archiepiſcopus ducit ad Fontes, & Sarcitectus emundat Fontes. Et quatuor Oſtiarii debent habere quatuor Panes, & IV. Piſces, & IV. fruſta Caſei, & unum Starium Vini. Et duo majores Oſtiarii debent ligare tabulas cereas ſuper Fontes in modum Crucis cum filo ſumto a Monacha Eccleſiae Sancti Stephani. Et ſuper tabulas ponunt Cupallos cerae cum candelis, quas duo minores Oſtiarii accendunt. Pro quo Officio Judicatus eſt factus in loco Caſaleto. Ex quo quatuor praedicti Oſtiarii cum Capellanis ipſius Eccleſiae, & cum Sarcitecto mundatore Fontium, & Rectore honeſte inſimul reficiuntur.

In Pentecoſten omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi Ebdomadarii, & Primicerius Lectorum,

rum, & Magiſter Scholarum Ebdomadarius, & duo Lectores Ebdomadarii & Cicendelarius, & Oſtiarius Ebdomadarius, & qui portabat Evangelii textum, omnes prandent in Domo.

In Sancti Pantaleonis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus Panes IV. de cambio, duo de frumento, & duo de ſecale, & una Libra Caſei, & unum Sarium Vini. Veglonibus Panes V. de ſecale de cambio, & duae Librae Caſei, & II. Staria Vini.

In Sanctorum Cantianorum, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus Panes IV. de cambio, duo de ſecale, & duo de frumento, una Libra Caſei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, duae Librae Caſei, & duo Staria Vini.

In Sanctorum Marci & Marcelliani, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Viti ....

In Vigilia Sanctorum Protaſii & Gervaſii, Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus, & Magiſter Scholarum & Primicerius Lectorum, & duo Lectores, & quatuor Cuſtodes, omnes iſti Ebdomadarii, & Primicerius Notariorum, & illi Notarii, qui cantant & legunt ad Pſallendam, & ad Vigiliam, & Lectores qui cantant Reſponſorium ad Pſallendam, & ad Vigliam, omnes debent prandere cum Archiepiſcopo. Si verò in aliis Feſtis revertuntur in Eccleſiam Hyemalem cum Pſallenda, Lector, & Notarius, qui viciſſim indicant Pſalmum, debent ſimul prandere.

A In Feſto verò omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi, & Primicerius Decumanorum, & omnes Notarii, & omnes Lectores, & Primicerius eorum, & omnes Cuſtodes, & Pueri, qui cantaverunt Pſallendam, ſimul comedunt cum Pontifice.

In Vigilia Sancti Johannis, Ebdo-
B madariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XVI. Veglonibus Denarii VIII., & Primicerio Notariorum, & duobus Notariis qui legunt duas Lectiones in Pſallenda, Denarii XII.

In feſto Sancti Johannis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cru-
C ce aurea Paſtum. Cuſtodibus Panes IV. de cambio, duo de ſecale, & duo de frumento, & una Libra Caſei, & Starium unum Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, duae Librae Caſei, & II. Staria Vini.

In Sanctae Febroniae, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XII.

D In Sanctorum Johannis & Pauli, Ebdomadariis Solidi IV. Cuſtodibus Denarii XVI. Veglonibus Denarii XX.

In Vigilia Sanctorum Petri & Pauli, ſimiliter fiet, & comedunt, ſicut in Vigiliis Sanctorum Protaſii & Gervaſii.

In Feſto omnes Presbyteri, & Dia-
E coni Cardinales, & Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Magiſter Scholarum, & duo Lectores Septimanarii, & quatuor Cuſtodes Ebdomadarii, & Magiſter Scholarum, & duo Lectores Septimanarii, & quatuor Cuſtodes Ebdomadarii, & qui portat Textum Evangelii, & qui cantat Pſallendam, omnes in Domo comedunt.

In

In Dedicatione Eccleſiae Sanctae Valeriae, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice una cannata * Vini. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Panes IV de cambio, duo de frumento, & duo de ſecale, una Libra de Caſeo & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, duae Librae Caſei, & duo Staria Vini.

In Translatione Sancti Thomae, Ebdomadariis Solidi IV. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce Denarii II. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XII.

In Sancti Olderici, Presbytero Denarii X. Diacono X. Subdiacono VII.

In Sanctae Margaritae, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Tranquillini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Panes IV. de cambio de frumento & de ſecale, Libra una Caſei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, II. Librae Caſei, & II. Staria Vini.

In Vigilia Sancti Naboris........

In Feſto, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus Panes IV. de cambio de frumento & ſecale, Libra una Caſei, & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, II. Librae Caſaei, & II. Staria Vini.

In Sancti Benedicti, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Sancti Sepulcri, Solidi IV. inter omnes. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce II. Pro textu Evangelii Denarii II.

In Sancti Quirici, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus & Veglonibus, ut ſupra.

In Sancti Materni, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. ut ſupra.

In Sancti Apollinaris, Ebdomadariis, ut ſupra.

In Sanctorum Chriſtinae & Chriſtophori, Solidi IV. inter omnes.

In Vigilia Sancti Nazarii, ſic comedunt in domo Pontificis, ſicut in Vigilia Sancti Protaſii; in Feſto ſicut in Sancti Petri.

In Proceſſione Sancti Celſi, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus Panes V. de cambio, una Libra Caſei, & Starium I. Vini Veglonibus item.

In Sanctorum Abdo & Sennis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice & Incenſo Denarii II. Cuſtodibus Denarii XII. Pro Candelis Crucis illorum Denarii II.

In Sancti Kalimeri..........

In Sanctorum Machabaeorum, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus Panes IV. de cambio de ſecale & de frumento, & Libra una Caſei, & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de ſecale de cambio, duae Librae de Formatico, & II. Staria Vini.

In Sancti Gaudentii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice Denarius unus. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus & Veglonibus, ut ſupra.

In Sanctae Perpetuae, Solidi IV. & Denarii IV. inter omnes.

In Sancti Sixti, inter omnes, Solidi III.

In

In Sanctorum Donati & Carpophori.......

In Sanctorum Firmi & Ruſtici, inter omnes, Solidi III. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius I.

In Vigilia, & Feſto Sancti Laurentii, ſic fit Paſtus, & omnis condicio, ſicut in Vigilia Sanctorum Protaſii & Gervaſii.

In Sanctae Radecundae, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii XI. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii X.

In Dedicatione Sancti Laurentii in Urbe, inter omnes, Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Vigilia Sancti Simpliciani, pro Miſſa, & Veſpere, & Vigilia, Ebdomadariis tantùm Paſtum, aut Solidi XIII. Pro Pſalmis inter omnes Solidi XI. qui ita dividuntur: Ebdomadariis tantùm Solidi VI. Subdiacono Obſervatori Denarii VII. Primicerio Notariorum Denarii VII. Duobus Notariis, qui legunt Lectiones in Pſalmis, & tertio, qui legit primam Lectionem ad Vigiliam, & Notario, qui cantat primum Reſponſorium in Pſalmis, & Secundicerio, qui canit ſecundum Reſponſorium in Pſalmis, & alii Notario, qui canit ſecundum Reſponſorium in Vigilia, & Lectori, qui canit tertium Reſponſorium ad Vigiliam, iſtis ſeptem per unumquemque dantur VII. Denarii; Cuſtodibus VI. Veglonibus Denarii IV.

In eodem Feſto, omnes Presbyteri & Cardinales Diaconi, & omnes Subdiaconi, & omnes Notarii, & Primicerius Decumanorum, & Notariorum, & Lectorum, & quatuor Magiſtri Scholarum, omnes iſti cum ſingulis Clericis, & omnes Lectores cum omnibus Cuſtodibus comedunt cum Abbate ipſius Monaſterii, ubi Feſtum celebratur. Veglonibus dat Abbas Panes V. de ſecale de cambio, & duas Libras Caſei, & II. Staria Vini. Sed Cicendelarius Ebdomadarius debet habere in eodem die duo Sextaria Vini ab Abbate: unum ſibi retinet, alterum XVI. Cuſtodibus dat poſt prandium. Inſuper & fruges dat eis omnibus honorifice in Secretario.

In Sancti Luxorii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Cuſtodibus Panes IV. de cambio, duo de frumento & duo de ſecale, una Libra Caſei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de ſecale, duae Librae Caſei, & II. Staria Vini.

In Sancti Timothei, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii XIII. Pro Calice Denarii II Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii XII.

In Sancti Alexandri ....

In Dedicatione Sanctae Radecundae, Ebdomadariis cum duobus Subdiaconibus Obſervatoribus Solidi XVII. Cuſtodibus Panes IV. de cambio, & medius Aries recens, & duo Staria Vini. Veglonibus idem.

In Sancti Auguſtini, Ebdomadariis cum Subdiaconis duobus Obſervatoribus Solidi XVII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Decollatione Sancti Johannis, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice, & Cruce, & Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Sancti Aegidii, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro

Pro Cruce aurea Denarii II. Cuſtodibus Denarii XVI. Veglonibus XX.

In Nativitate Sanctae Mariae, Ebdomadariis Solidi XIII. aut Paſtum. Finito Paſto, pro benedictione Presbytero Denarii VI. Diacono VI. Subdiacono IV. Primicerio Lectorum III. Duobus Lectoribus IV. Puero, qui canit Pſallendam, II. Cuſtodibus Panes IV. de frumento & ſecale, una Libra Caſei, & unum Starium Vini, & Veglonibus Panes V. de cambio, duae Librae Caſei, & duo Staria Vini.

In Sancti Maurilii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus, & Veglonibus Panis & Vinum & Caſeus dantur, ſicut in Feſto Sancti Pantaleonis.

In Sanctorum Cornelii & Cypriani, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice cannata Vini; pro Cruce Paſtum. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Vigilia Sancti Satyri, inter omnes Solidi IX. pro Pſalmis.

In Feſto Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Sancti Satyri in Urbe, Ebdomadariis tantùm Solidi IV. & Denarii IV.

In Sancti Mauritii, Solidi XIII. pro Cruce & Calice. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Sancti Hieronymi, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Thuribulo Denarius I. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus X.

In Exaltatione Sanctae Crucis, Solidi XIV. & Denarii VIII. inter omnes: qui ita dividuntur; Presbytero Denarii XXVIII. Diacono totidem. Subdiacono XX. Magiſtro Scholarum XIV. Primicetio Lectorum totidem. Duobus Lectoribus XX. Primicerio Notariorum Denarii VI. Primo Notario, qui canit primum Reſponſorium in Pſallenda, Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii IV. Pro candelis Crucis illorum Denarius I. Veglonibus Denarii XII. Pro candelis Crucis illorum Denarius I. Pueris, qui canunt Pſallendam, Denarii II.

In Sanctae Fidis, Ebdomadariis Solidi III. Pro Cruce aurea Denarii IV. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Domnini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Cuſtodibus, & Veglonibus, ut ſupra.

In Sabbato Dedicationis Eccleſiae, quatuor Oſtiariis unus Aries, quia claudunt januas Eccleſiae in Veſperis, & aperiunt Archiepiſcopo, quando dicit: *Tollite Portas*.

In Dedicatione verò ita omnes prandent cum Pontifice, ut in Feſto Sancti Ambroſii.

In Dedicatione Sancti Raphaëlis, Ebdomadariis Solidi IV. Denarii IV. Cuſtodibus Denarii XII. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Lucae Evangeliſtae, inter omnes, Solidi III.

In Sancti Saturnini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice, Cuſtodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sanctorum Coſmae & Damiani.......

In Sanctorum Apoſtolorum Simonis & Judae........

In Omnium Sanctorum, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Dedicatione Sancti Ambroſii in Solariolo, inter omnes Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Sancti Leonardi, inter omnes, Solidi IV.

In Sancti Aurelii, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus, & Veglonibus, ſicut in Cantianorum. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Paſtum.

In Vigilia Sancti Martini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Primicerio Notariorum Denarii VI. Duobus Notariis, qui legunt duas Lectiones in Pſallenda, & uni Notario, qui canit primum Reſponſorium in Pſallenda, & Secundicerio, qui canit ſecundum Reſponſorium, ſingulis Denarii III. Cuſtodibus Denarii VI. Veglonibus Denarii IV.

In Feſto Sancti Martini, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Cruce, & Calice, & Cuſtodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Antonini.

In Sancti Romani, inter omnes Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Sanctae Caeciliae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice cannata Vini. Cuſtodibus & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Clementis.

In Sancti Caſtritiani.

In Sancti Dalmatii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce Denarii II. Cuſtodibus VIII. Veglonibus X.

In Sancti Nicolai, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce II.

In Vigilia Ordinationis Sancti Ambroſii, & in Feſto, ita comeditur in Domo, ſicut in Feſto Sanctorum Protaſii, & Gervaſii.

In Sancti Zenonis.

In Depoſitione Sancti Syri.

A In Sancti Matroniani, Ebdomadariis Solidi III. Cuſtodibus Denarii XII. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X. Pro pane & vino Puerorum Denarius I.

In Sanctae Mariae Annuntiatione, Ebdomadariis Solidi IV. Primicerio Notariorum Denarii XVIII. Uni Notario, & uni Lectori, & duobus
B Notariis, & duobus Lectoribus, qui cantant Pſallendam ad Feſtum, pro ſingulo duodenì Denarii. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii XII. Cuſtodibus & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Vigilia Nativitatis Domini, ſexdecim Cuſtodes prandent cum Archiepiſcopo; & Cicendelariis dantur
C IV. Fuſalia Lini de Camera Pontificis. De quibus duo minores Cicendelarii faciunt Lampadam. De reliquo verò fiunt Stupina in Cicendelis per totius anni circulum. Et minor Cicendelarius ſimiliter habet à Pontifice XII. Denarios ad Plumbinos emendos, qui tantùm ponuntur in Cicendelis illis, in quibus Ponti-
D fex dat oleum. Et Subdiaconus, cujus ebdomada eſt, dat prandium octo majoribus Cuſtodibus, & duobus minoribus Ebdomadariis, & vinum, & fruges in ſero ejuſdem. Et ipſe Subdiaconus facit ignem per totam noctem. Similiter autem facit Subdiaconus in Epiphania. Et nocte Nativitatis Domini. Ebdomadarii ha-
E bent Solidos IV. de Caſa, quae eſt in Terramara, quos Cimiliarcha debet requirere: qui ita dividuntur; Presbytero Denarii XII. Diacono XII. Subdiacono XII. Cimiliarchae XII. Finitâ Miſſa majori illius diei Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Primicerius Subdiaconorum, & quatuor Magiſtri Scholarum, & Primicerius Notariorum,

A rum, & unus Lector, & Clavicularius Ebdomadarius, cum altero quovis Lectore & Cicendelarius, & Oſtiarius Ebdomadarius, & qui portat Evangelii Textum, & Vicecomes, cum ſuis Servitoribus; omnes prandent in domo Archiepiſcopi honorifice. Et duo minores Cuſtodes Ebdomadarii, qui cuſtodiunt theſaurum ſuper Altare, habent de apotheca B Pontificis Panes duos, & unum caput Porci coctum, & unam minam Vini.

In Sancti Stephani, omnes debent comedere in Domo, ſicut in Feſto Sancti Ambroſii.

In Sancti Johannis Evangeliſtae, Solidi X. inter omnes.

C In Sancti Jacobi, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X. Pro pane & vino Puerorum Denarius I.

In Sancti Eugenii, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Cuſtodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Silveſtri.

F I N I S.

Hiſce adnectere etiam mihi placuit *Conſtitutionem de Reformatione Officii Ambroſiani*, editam Anno 1440. a Franciſco Pizzolpaſſo Mediolanenſi Archiepiſcopo, viro cum doctrina, tum ſanctitate morum ſpectatiſſimo, quam ex MSto Codice Bibliothecae Capituli Metropolitani Mediolanenſis ego olim exſcripſi, ut quid ille pro reſtauranda Pſalmodia Eccleſiae ſuae egerit in poſterum conſtet.

Conſtitutio Archiepiſcopalis edita circa Reformationem Officii Glorioſiſſimi Pontificis & Patroni noſtri Ambroſii, ad divini cultus non mediocre incrementum, & evidentem animarum ſalutem & profectum.

D *Franciſcus Dei & Apoſtolicae Sedis gratiâ Sanctae Mediolanenſis Eccleſiae Archiepiſcopus, univerſis & ſingulis Dominis, Abbatibus, Prioribus, Praepoſitis, Archipresbyteris, ceteriſque Eccleſiarum Civitatis & Dioeceſis Mediolanenſis Praelatis, ac Clericis aliis tam ſecularibus quam regularibus, nec non Abbatiſſis, Prioriſſis, Monialibus,* E *& Religioſis, ac Deo dicatis Ordinum quorumcumque, divinum Officium, ſive Horas Canonicas juxta ritum beatiſſimi Pontificis & Patroni noſtri Ambroſii obſervare debentibus, & ad talia obligatis, ſalutem in Domino. Si ſingulas noſtri Pontificalis officii oneroſas curas continua & diligenti meditatione mente interna amplectimur, illa amplius nos agitat atque premit, ut in ſingulis Eccleſiis nobis ſubjectis, in Hymnis & Canticis & cum omni diligenti ordine divinorum cultus amplietur; & quae incuriâ & temporum negligentiâ praetermiſſa eſſe videntur, ſub debitae reformationis regula componamus, ac praeteritam incuriam ſuperveniens diligentia compenſet. Intelleximus namque, immo nos ipſi videmus, & experimento quotidiano perpendimus, in Officio beatiſſimi & glorioſiſſimi Patroni noſtri Ambroſii multa ſecundùm temporum curricula neglectui tradita, plurima omiſſa, nonnulla diverſimode edita, & immutata fuiſſe. Et pro eis reformandis, & ad debitam normam redigendis curâ ſolicitamur continuâ & aſſiduâ meditatione affligimur, ut juxta creditae nobis Pontificalis diſpenſationis officium, divino-*

divinorum laudes noſtrae ſolicitudinis ſtudio ampliemus. In primis namque videmus in principio Pſalterii Ambroſiani deſcribi per ſingulas Eccleſias, & etiam contineri illud glorioſum, laudabile, & devotiſſimum Canticum, ſive Symbolum, quod incipit: Te Deum Laudamus, *opus quidem illius ſanctiſſimi Patris noſtri Ambroſii, praeexcellentiſſimi, & eloquentiſſimi Doctoris Eccleſiae, ac glorioſi, & excellentiſſimi etiam Eccleſiae Doctoris Auguſtini in illo ſacratiſſimo ſui Baptiſmatis actu compoſitum, & alternis vicibus per illos ſanctos Patres decantatum, plenum quidem omni divina laude, dulcedine, ac devotione. Sed, quod certe non libenter referimus, tam celebris & devota laudatio tantorum Pontificum, duorum clariſſimorum luminarium in Dei Eccleſia, Ambroſii ſcilicet & Auguſtini, praetermiſſa plurimum videtur & neglecta. Nam apud nonnullas dumtaxat Eccleſias hujus Civitatis devote decantatur, & plurimi devoti Clerici, privatim Officium ipſum dicentes itidem ſervant. Apud alias verò Eccleſias, alioſque Clericos hoc multum negligitur. Sicque illud tam ſanctum, tam devotum, tamque ſuave Canticum beatiſſimi Patris noſtri Ambroſii, quod, ut praemittitur, in principio Libri Pſalmorum ſemper deſcribitur, quoad multas Eccleſias, multoſque Clericos, fruſtra membranas occupat, & nullum fructum in divinis Officiis ipſorum negligentiâ Clericorum aſſerre videtur. Hanc igitur tantam negligentiam ſolicitudine noſtra abolere volentes, imitando quod aliàs ſuper hoc ſalubriter fuerat inſtitutum per clariſſimae & recolendae memoriae Dominum Johannem Vicecomitem praedeceſſorem noſtrum, ſtatuimus & perpetuo ordinamus, quod de cetero in ſingulis Eccleſiis Collegiatis & Conventualibus, ac aliis, in quibus Horae Canonicae decantari ſolent, vel etiam debent, tam Civitatis quàm Dioeceſis uniformiter de cetero immediate poſt Lectiones Matutinales diebus Dominicis, & aliis feſtivis & ſolemnibus, alacri & devoto jubilo cantetur illud ſuaviſſimum & delectabile Canticum & Symbolum in Eccleſia Dei clariſſimorum Ambroſii & Auguſtini;* Te Deum Laudamus, *cetera ex more complendo. Idem etiam obſervare teneantur, qui Officium dicunt ſine cantu, ut videlicet ipſum Canticum ſuo in loco devote dicant. Illos autem, qui ex majori devotione ultra dictos dies feſtivos & ſolemnes, quod omnibus pariter, ut eſt dictum, mandatur, ipſum Canticum* Te Deum Laudamus *dixerint, aut etiam cantaverint, nullatenus improbamus, quinimo eos dicimus majori laude dignos eſſe, & plus meriti apud Deum, apud nos verò majorem commendationem reportare. Quid enim ſuavius, quid dulcius, quid ſanctius, quid denique convenientius eſſe poteſt apud nos, qui Clerici Ambroſiani nuncupamur, quam quod Hymnos & devotiſſimos cantus ipſius ſanctiſſimi Patris noſtri Ambroſii, maxima accenſi devotione, jugique ac ſedula obſervantia & modulatione apud Summum Deum omnipotentem pro ſalute noſtra & Populi, conſolatione cunctorum, & devotionis augmento decantemus?*

Ceterum, ut intelleximus, in Eccleſiis tam Civitatis, quàm Dioeceſis, nec non etiam in dicentibus privatim Horas Canonicas, tanta eſt diverſitas & diſparitas propter Kalendaria, quae diverſimode habentur, quod uno in loco uno modo, alio autem in loco omnino diſpariter, unuſque eâdem die dicit Officium de uno Sancto, alius autem de alio: aliquando verò Officium de Sancto, & eâdem die interdum Officium de Feria dicitur, & etiam decantatur.

Volumus

Volumus igitur, decernimus, ſtatuimus, & perpetuò ordinamus, quod de cetero in omnibus & ſingulis Eccleſiis noſtris, nec non per Clericos dicentes privatim Officia divina, & Horas Canonicas, dicantur, ſeu decantentur ipſae Horae Canonicae de Sancto ſeu de Feria, pro ut occurret in Kalendario, quod de novo & publice poni & ordinari fecimus in Eccleſia noſtra Cathedrali. Cujus exemplum ceteri omnes tam de Civitate quàm de Dioeceſi, & de Provincia noſtra Mediolanenſi, quo ad illos, ad quos ſpectat, recipiant & habeant ſaltem infra duos menſes poſt publicationem praeſentium. Et ſi in dicto Kalendario certâ die occurrerit de Sancto, univerſaliter per totum Clerum noſtrum idem Officium de ipſo Sancto dicatur. Idem ſervetur, ſi Officium de Feria occurrerit, non omittendo aliquomodo Officium Mortuorum, pro ut ſupra Inſtitutio Ambroſiana demandat. Nec quiſpiam audeat hunc noſtrum ordinem aut ſtilum dicti Kalendarii aliquo pacto tranſgredi, vel etiam immutare. Volentes inſuper & mandantes, quod in diebus, quibus de Sancto aliquo divinum celebrabitur Officium, Epiſtolellae ad Tertiam, Sextam, & Nonam ſpeciales pro ut inveniuntur in Officio Ambroſiano dicantur. Et ſi ſpeciales, vel propriae non fuerint, tunc illae communes de Sancto illo, pro ut occurrent. In ferialibus verò diebus communes de Feria dicantur. Quas Epiſtolellas proprias, ſpeciales, & generales, pro ut in multis Breviariis ſcriptae ſunt, generaliter in omnibus aliis conſcribi volumus, & pariter annotari.

Inſuper quia nos ipſi videmus, quod in Eccleſiis Collegiatis vel Conventualibus, in quibus Horae Canonicae decantantur, Lectiones ſecundùm ſacratiſſimi noſtri Ambroſii inſtituta ordinariae decantantur & dicuntur, dictas autem A *Horas & Officium Ambroſianum privatim & ſubmiſſa voce dicentes, Lectiones hujuſmodi penitus omittunt, certas Epiſtolellas, ut eorum verbo utamur, quae in Tertiis, Sextis, & Nonis ordinatae ſunt, breves quidem valde & compendioſas in Matutinis dicunt loco ipſarum Lectionum, quod quidem ex longâ negligentiâ, continuâ incuriâ, &* B *indevotione plurimâ proceſſit, ſimili modo volumus, decernimus, & mandamus, ut omnes Clerici privatim Officium celebrantes, ſe conforment in dicendis Lectionibus matutinalibus cum illis, qui in Eccleſia divina decantant Officia, eaſdemque debite & complete ſecundùm quod inſtituit devotiſſimus Pater noſter Ambroſius, dicant; ut bonus ſit ordo* C *inter omnes, idem ſtilus, pariformitas in orando, & unitas in legendo. Declarantes, quod omnes de cetero ſcribant, aut ſcribi faciant Breviaria, quae dictas Lectiones ordinate ac diſtincte compoſitas contineant, & non aliter. Habentes verò Breviaria in talibus defectuoſa & imperfecta, illa, infra ſex menſes a publicatione praeſentium com-* D *putandos, complere, & reformare ſtudeant, ſi Dei offenſam & noſtram indignationem & finaliter caſtigationem evitare voluerint.*

Rurſus quia nobis ſumme eſt cordi, & magno ſtudio deſideramus hoc noſtrum Officium ſanctiſſimi patris noſtri Ambroſii augere, & in majorem devotionem ampliari, omnes & ſingulos de Clero E *noſtro, qui ad Horas Canonicas dicendas ſeu decantandas tenentur, infra ſex menſes a publicatione hujuſmodi computandos, teneantur habere, ſcribere, aut ſibi recuperare Horas Canonicas de Glorioſa Virgine Maria ſecundùm morem Ambroſianum. Et melius erit, ſi eas in Breviariis ſuis fecerint inſeri. Et qui citius eas recuperaverint, majori laude erunt digni, & majus meritum*

apud

*apud Deum, Advocatâ noſtrâ glorioſiſſimâ Virgine Mariâ matre ſua, & beatiſſimo Ambroſio, intercedentibus reportabunt. In Eccleſiis autem, in quibus Horae Canonicae decantantur, etiam Horae hujuſmodi de beata Virgine dicantur in voce, ſeu tono minori, ſeu remiſſiori ante alias Horas ſingillatim, & per ordinem ſuum. Privatim autem Officium dicentes, & ſine cantu, dictas Horas beatae Virginis dicant privatim ſecundùm devotionem ſingulorum. Per hoc autem tam ſanctum, tam meritorium, tam laudabile opus debemus omnes inde ſperare, quod piis interceſſionibus beatiſſimae Virginis glorioſae, & Sancti Ambroſii Confeſſoris, exoratus Dei Filius Dominus noſter Jeſus Chriſtus hanc inclytam, & in toto Orbe celeberrimam Civitatem proteget & defendet ab omni hoſtium incurſu, a tribulationibus & anguſtiis, veramque ſuam & firmam pacem ſuâ miſericordiâ nobis concedet, aut de adverſantibus victoriam & triumphum dignabitur impertiri. Alacri igitur, & ſincera mente, & cum bona devotione omnes ſtudeant has digniſſimas Laudes Virginis glorioſae juxta ritum Ambroſii ſanctiſſimi dicendas de cetero promte ſuſcipere, ut divinus cultus noſtris temporibus, pro ut ſumme optamus, tale & tantum capiat incrementum. Adviſantes ex nunc promovendos ad * Ordinem in futurum ſacros, ut Breviarium cum Lectionibus & Epiſtolellis ſpecialibus propriis, & de communibus, ut praemiſſum eſt, & etiam Officium de beata Virgine antedictum habere ſtudeant, quum tales in praemiſſis defectuoſos nullatenus admittere intendamus.*

Verùm quia, ſicut etiam accepimus, in plurimis anni diebus ſolemnibus, & in Vigiliis ipſorum dierum, Veſperi minus ſolemnes, maxime in noſtra Cathedrali Eccleſia decantantur non per Capitulum noſtrum, pro ut conveniens foret, ſed per Capitulum Decumanorum, pro ut in diebus ſolet fieri quotidianis: quare ut is in divinis defectus noſtrâ proviſione reparetur, ſtatuimus ac etiam inviolabiliter ordinamus, quod Veſperi ſolemniter decantentur maxime in Eccleſia noſtra Cathedrali per Capitulum noſtrum in Vigiliis & in feſtis diebus infraſcriptis, & idem aliae ſervent Eccleſiae. Videlicet:

Duodecim Apoſtolorum.
Quatuor Evangeliſtarum.
Quatuor Doctorum Eccleſiae, Ambroſii, Hieronymi, Auguſtini, & Gregorii.
Sancti Johannis Baptiſtae.
Sanctorum Prothaſii & Gervaſii.
Sanctorum Nazarii & Celſi.
Inventionis & Exaltationis Crucis Dominicae.
Sancti Barnabae primi Archiepiſcopi Mediolanenſis.
Sancti Laurentii glorioſiſſimi Martyris.
Sancti Michaëlis Archangeli.
Sancti Martini.
Decollationis Sancti Johannis Baptiſtae.
Cathedrae Sancti Petri.
Converſionis Sancti Pauli.
Sancti Dionyſii, immediati praedeceſſoris glorioſi noſtri Ambroſii.
Sancti Antonii devotiſſimi Confeſſoris.
Sancti Vincentii Levitae & Martyris.
Sancti Sebaſtiani Martyris.
Sanctae Mariae Magdalenae.

Et hoc ultra alios etiam feſtivos, in quibus Veſperi ſolemnes & duplices per ipſos de Capitulo noſtro hodierno tempore decantantur. Quum in illis nihil velimus immutare, quin potius quae recte aguntur commendare, & etiam confirmare.

Poſtremo licèt arbitremur, & quaſi certi reddamur, quod omnes vos, dilectiſſimi

ctiſſimi filii nobis in Chriſto, de Clero noſtro, quos hujuſmodi negotium tangit, cum devota animorum promtitudine, obedientia, & caritate, praemiſſa omnia & ſingula ad laudem Domini, & divini cultus augmentum ſuſcipietis, & ex ſinceris animis obſervabitis; tamen ut eo ferventius omnia recipiatis, quo magis vos videritis divino & ſpirituali pabulo, ideſt Indulgentiis & remiſſionibus veſtrorum peccaminum confoveri, vobis omnibus, & ſingulis de Clero noſtro, qui praemiſſa omnia devote obſervabitis, & Horas de beatiſſima Virgine Maria ſpecialiter, ut praemiſſum eſt, dicetis, aliiſque Chriſti fidelibus Laicis, qui devote aut eas dixerint, aut eas audierint, & interfuerint in divinis, pro qualibet die Indulgentiam quadraginta dierum de injunctis eis poenitentiis elargimur miſericorditer in Domino, quam uſque ad annum dumtaxat durare volumus.

Et ut praemiſſa omnia & ſingula ad veſtram, & cujuslibet veſtrûm notitiam poſſint & valeant veriſimiliter pervenire, nulluſque de praemiſſis valeat ignorantiam aliquam praetendere, vel excuſationem allegare, has noſtras Literas per infraſcriptum Baldaſſarem de Capris Cancellarium noſtrum ſubſcriptas, in Sacriſtia ſeptemtrionali noſtrae Cathedralis Eccleſiae publice reponi, nec non in Libris novi Calendarii ibi poſiti deſcribi, ac in praeſentia majoris partis Cleri noſtri ad hoc coram nobis congregati, nec non in noſtrâ publicâ Cardinalium audientiâ, coram Vicario noſtro, legi & publicari mandavimus, & inter Volumina aliorum Librorum dictae Eccleſiae dimitti & perpetuò conſervari, ut quilibet copiam & exemplum inde poſſit aſſumere, & de ipſarum continentia & tenore diligentius informari. Mandantes univerſis & ſingulis Capitulis Eccleſiarum Collegiatarum & Conventualium Civitatis, & Dioeceſis noſtrae, quatenus infra menſem a die publicationis praeſentium computandum in tabula publice appendenda in Sacriſtiis veſtris has Literas, & hujuſmodi Conſtitutionem noſtram deſcribi faciatis ſub poena Florenorum decem fabricae Eccleſiae noſtrae applicandorum.

Datum Mediolani in domibus habitationis noſtrae ſitae in Porta Ticinenſi in Parochia Eccleſiae Sancti Sebaſtiani ſub Anno Nativitatis Domini MCDXL. Die Sabbati XXX. menſis Januarii, III. Indictione.

Poſtremo tandem loco monebo; Ambroſianum Officium multa debere *Orrico*, ſive *Olrico Scacabarozio*, qui in ejuſdem Metropolitanae Bibliothecae Codice appellatur *Eccleſiae Majoris Mediolanenſis Archipresbyter, & Praepoſitus Baſilicae Apoſtolorum, ſive Sancti Nazarii in Brolio Mediolani.* Is enim Anno 1280 uti ex eodem Codice conſtat, multa Officia Sanctorum *tam in dictamine, quàm in cantu compilavit*. Leguntur ibi eadem Officia, uti & ipſius Auctoris Epitaphium, nempe:

ORRICVS DICTVS COGNOMINE SCACABAROZVS
MEDIOLANENSIS TVNC ARCHIPRESBYTER VRBIS,
ARCA DE PETRA IACEO QVI CLAVSVS IN ISTA,
SANCTORVM STVDVI CVM CANTV SCRIBERE LAVDES;
NOMINA SVNT QVORVM NAZARIVS, ATQVE SOPHIA,
ET MARCELLINVS, PETRVS, MAVRILIVS, ANNA &c.

Anno 1605. uſi ſunt Codice iſto, qui reſtaurationi, ac novae editioni Miſſalis ac Officii Ambroſiani praefecti fuere. Ibi ejuſdem Orrici Epiſtola legitur ad *Dominum Comitem Dei gratiâ Sanctorum Marcellini & Petri Presbyterum Cardinalem*. Cernitur quoque idem Orricus ibi pictus. Veſtis candida uſque ad pedes diffluit. Supra illam rubea cappa cum capuccio, & ſine manicis, a tergo cadit uſque in terram: in anteriori verò parte inter brachia decidens uſque ad femora prolabitur. Corona Clericalis non minor iis, quas rigidiores Aſceae nunc deferunt. Cardinalem S. R. E. diceres. Et revera *Cardinales* etiam appellabantur olim Canonici Mediolanenſis Eccleſiae.

Ritus autem duntaxat temporis noſtri, ſi quiſquam animo metiatur, fortaſſe miretur, cur apud Beroldum tot occurrant diſtributiones ac oblationes non pecuniae tantùm, ſed & panis, vini, aliarumque frugum, quae Clericis Metropolitanae Mediolanenſis olim deferebantur, quoties recurrebant aut Anniverſarii Defunctorum dies, aut Sanctorum ſolemnitates, aut Canonici Ordinarii procedebant ad aliquam Eccleſiam. At minus periti norint, familiarem fuiſſe temporibus iis conſuetudinem hanc in ſingulis ferme Cathedralibus Eccleſiis; ſed praecipue in Mediolanenſi. Tunc enim, ut alias cauſſas omittam ſaepe per annum proceſſio erat Cleri Metropolitani ad aliquam ex urbanis, immo & ſuburbanis Eccleſiis, ſive quod minores Eccleſiae honori ſibi ducerent a tam illuſtri Collegio viſitari, ſive quod majorum inſtitutio aut pacta ejuſmodi viſitationem exigerent. Huic autem labori, atque incommodo ſtatuta erat ſua merces. Cujus etiam rei exemplum adferre ſtatui, nempe tabulas, quibus Fulcuynus Civis Mediolanenſis Eccleſiae a ſe aedificatae, quae nunc *Sancta Maria Falcorina* vulgo appellatur, & Collegio Canonicorum adhuc ornata eſt, dotem contulit; inter alia decernens, quid pendendum foret Metropolitanis Clericis, ad laudes Deo decantandas illuc profecturis.

Dotatio ſacrae Aedis ad honorem Sanctae Mariae Virginis in Civitate Mediolanenſi, conſtructae a Fulcuyno. Anno 1007.

IN nomine Domini Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Henricus gratiâ Dei Rex. Anno Regni ejus Quarto, octavo die menſis Octobris, Indictione ingrediente Sexta. Manifeſte profiteor ego Fulcuynus, filius bonae memoriae Bernardi de Civitate Mediolani, qui profeſſus ſum ex natione mea lege vivere Salicha; ego namque habeo aedificatam Capellam unam juris mei in terra propria mea intra hanc Civitatem prope locum, ubi Theatrum nominatur, in honore Sanctae Dei Genitricis Mariae, quae eſt Mater Domini noſtri Jeſu Chriſti, ubi nunc Presbyteri tres ibidem ordinati & Officiales eſſe videntur. Propterea praevidi ordinare & judicare ipſam Capellam, & medietatem ex omnibus rebus illis juris mei rejacentibus in loco & fundo Vicogeni. Quae eſt medietas Manſos duos: primum rectum & laboratum per Protaſium, & alium per Lunfredum. Et ſunt ipſae res nominatae de ſedimine per menſuram perticarum ſex: de vineis juges tres: de campis per menſuram

ram

ram juges triginta: de pratis juges quatuor: de ſylvis caſtaneis juges tres: de ſylvis ſullareis & roboreis, ſeu zerbis juges decem. Eo ordine, ut ſic exinde permaneant a praeſenti & deinceps, qualiter ego hic ſubtus ſtatuero, & judicabo pro animae meae remedio. Itaut ipſa Capella in mea ſit poteſtate ad faciendum qualiter mea decreverit voluntas. Tamen volo & judico, ut unum ex ipſis Manſis ſupra dictis rejacentibus in eodem loco & fundo Vicogeni, quod rectum & laboratum eſſe videtur per jam dictum Protaſium, praeſentialiter deveniat in poteſtatem illius Presbyteri, qui Major eſſe videatur in eadem Baſilica. Ad faciendum ex frugibus, vel cenſum redditum, quibus ex ipſo Manſo annue exierit, uſufructuario nomine. Eo tamen ordine, ut ſi Presbyter, & Diaconus, ſeu Subdiaconus, atque Magiſter Ebdomadarius, & Lectorum Primicerius, ſeu Lectores duo, & Clericus atque Schola Sancti Ambroſii in vigilia in Nativitate Sanctae Mariae ad Veſperum canendum in eadem Baſilica venerint, quae venit ipſâ Vigeſimaſeptimâ die menſis Septembris, ab ipſo majori Presbytero fruges & vinum accipiant. Inſuper ſi mane pſallendo in eadem Baſilica advenerint, & ibidem Officium Miſſae celebraverint ſecundum conſuetudinem, Clerici panem & vinum accipiant, & ipſi Septimanarii ab ipſo Presbytero invitati prandium accipiant. Prandio finito det ipſe Presbyter Cardinali Presbytero Denarios ſex; Diacono ſex; Subdiacono quatuor; Magiſtro Ebdomadario tres; Primicerio Lectorum tres; duobus Lectoribus binos Denarios; Clerico Denarium unum; predictae Scholae Sancti Ambroſii panes ſegalitios, caſei libras duas, vini ſeſtarios duos; Cuſtodibus duos frumentitios panes, & duos ſegalitios, caſei libram unam, vini ſeſtarium unum. Haec autem omnia adimpleantur pro animae meae remedio. At ſi evenerit, quod ipſe praedictus Presbyter, Sathanâ compellente, ſicut ſuperius a me dijudicatum eſt, non adimpleverit, eodem anno eamdem Capellam perdat, neque in antea eidem Eccleſiae fungatur officio. Fruges verò & de Cenſu ſuprafcripto Manſo ipſo anno in poteſtate Cardinalis Presbyteri, & Diaconi deveniant uſque ad expletum annum, eo ordine, ut quod ſacrilegus Presbyter neglexit, ab Septimanariis recuperetur. Expleto itaque anno Presbyter, qui ſecundo a primo in eadem Capella praeordinatum eſſe videatur, ad ipſum Manſum recipiatur, ut adimpleatur quod a me dijudicatum eſt. Et ſi quis Presbyter deinceps hoc neglexerit, ſempiternaliter ad ipſum patiatur detrimentum. De reliquo Manſo, ut ſupra legitur, qui rectum eſſe videtur per ipſum Lunfredum, a preſenti die deveniat in manibus & poteſtate ipſorum trium Presbyterorum, qui in ipſa mea Capella Officiales & praeordinati fuerint; faciendum tam ipſis, quàm eorum poſteris de frugibus & cenſu, qui exinde exierint inter ſe aequaliter ad eorum uſum & benedictionem quamcumque voluerint, pro animae meae remedio, quia ſic eſt mea voluntas. Quae autem res, ut ſupra legitur, cum ſuperioribus & inferioribus ſuorum confinibus & acceſſionibus ſuis, integrum ab hac die in antea volo ego Fulcuynus, ut ſic exinde permaneat, qualiter ego Fulcuynus ſuperius judicavi, & taliter per Cultellum, Wanthonem, Vaſone terrae, & Frondes arborum, ſeu Feſtuchum nodatum, pars eidem Baſilicae Sanctae Mariae legiptimam facio traditionem, & corporalem Inveſtituram: habendum & tenendum, ſicut ſupra habere inſtituit, ſine mea meorumque heredum contradictione. Et me exinde foris warpi-

ſto de rebus ipſis a parte eidem Baſilicae, & abſentem me facio. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe Fulcuynus, quod abſit, vel ullus de heredibus ac proheredibus meis, ſeu quislibet noſtra oppoſita perſona, contra hoc meum Teſtamentum ire, aut eum irrumpere quaeſierimus, tunc componam partem eidem Baſilicae, & eoſdem Presbyteros, mulctaque eſt pena auro optimo ontias tres, & argenti pondera ſex. Et quod repetierimus, vindicare non valeamus: ſed praeſens haec Cartula Judicati diuturnis temporibus firmum & inconvulſum permaneat cum ſtipulatione ſubnixa. Et Pergamena cum Atramentario de terra levavi: Arialdi Notarius & Judex ſacri Palatii dedi exſcribere, rogavit, & ad teſtibus roborandam.

Actum ſupraſcripta Civitate Mediolani.

Fulcuynus a me facto ſubſcripſi.

Leo Judex ſacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Lanfranchus Notarius ſacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Signum manibus Marini, & Andumi, pater & filius, lege vivente Salicha, teſtes.

Ego qui ſupra Arialdus Notarius & Miſſus Domini Secundi Conradi Regis, authenticum hujus exempli vidi & legi, & ſic in eo continebatur, ſicut in iſto legitur exemplo, praeter literam plus vel minus.

A *Ego Gualdricus Paliarius Notarius ſacri Palatii, authenticum hujus exempli &c.*

Ego Suzo Judex de Marliano, authenticum hujus exempli &c.

Ego Paſſaguerra Judex authenticum hujus &c.

Ego Petrus ſacri Palatii Notarius, qui dicor Abbas, hoc exemplum ex authentico exemplavi, & B *ſicut in eo &c. & interlegniavi, ut ſupra.*

Poſtea Marcus filius Domini Azonis de Hoſtioſo Civis Mediolanenſis, qui habitabat in Canonica Mediolanenſi, ſacri Palatii Notarius, ſupraſcriptam ſcripturam authenticavit in publicam formam, & ſcripſit Milleſimo Ducenteſimo Sexageſimo Tertio, die Jovis, ſe- C *cundo die Auguſti, Indictione Sexta, de parabola Domini Antonii de Aliate Conſulis Juſtitiae Mediolani, ut conſtat per publicum Inſtrumentum, traditum per Gallinum filium Domini Guilelmi de Aliate Notarium Portae Romanae.*

Epocham Regni Italici animadverte: non enim illam a Germanici Re- D gni initio Henricus Sanctus inchoavit, hoc eſt ab Anno Chriſti 1002. ſed quidem ab Anno 1004, quo in Italiam cum forti exercitu deſcendens, dejecto Arduino Rege, ab Italiae Principibus Italiae Rex electus & renuntiatus eſt. Alteram Chartam addo, ex qua intelliges, quid pro Anniverſario die tribueretur olim Clero Metropolitano.

Charta Lazari Cuſtodis Metropolitani Templi Mediolanenſis, qua diſtributiones decernit in ſuo Anniverſario faciendas, ac Lampadem in Choro ejuſdem Baſilicae accendendam ſtatuit. Anno 1158.

ANno Dominicae Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Octavo, XII. Kalendas Septembris, In- E *dictione VI. Eccleſiae celeberrimi Chriſti Martyris Georgii aedificatae in Porta Horientali in Platea Menciotiorum.*

Ego

Ego in Dei nomine Lazarus Sanctae Mediolanenſis Eccleſiae Cuſtos, & filius quondam Nigri, qui dicebatur de Canoſſa, de Civitate Mediolani, a praeſenti die & hora dono & offero, retento in me uſufructu, donec vixero, Campum unum juris mei, quem habeo in territorio Foramania ante hoſtium Monaſterii Sanctae Mariae, & omnes illas res territorias, quas emi ab Rogerio de Capite Muri in territorio Montis Luparii, & ex quibus ipſe Rogerius mihi fictum reddit annualiter blavae ad menſuram Mediolani Modios quatuor. Et Vineam unam, quam habet in territorio loci Coromiolae, ubi dicitur in Vello. Et Modios octo, & Sextarios duos blavae annuales, quos emi ab Eyruino de Vicomercato in territorio loci Concorezi, & redduntur per Guilielmum Caballum, & Arialdum Bodium. Ea tamen lege ut Sacerdos praedictae Eccleſiae, qui nunc eſt, & qui pro tempore fuerit, faciat omni anno, tempore, & die obitus mei pro ſalute animae meae Annuale ad Eccleſiam Dei Matris & Virginis Mariae, quae dicitur Hyemalis, cum communi omnium Sacerdotum, & Canonicorum Mediolani. Et ſolvat pro Matutino Presbyteris quatuor Ordinariis per unumquemque Denarios quatuor; & Diaconibus ſeptem Ordinariis per unumquemque Denarios quatuor; & Subdiaconibus ſeptem per unumquemque Denarios tres; Notariis quoque quatuor per unumquemque Denarios tres; Primicerio Lectorum Denarios tres; & per unumquemque Lectorem Denarios duos; Cuſtodibus per unumquemque Denarios duos; unicuique ex Vegionibus & Vegionabus Denarium unum; Cruci Denarium unum; per Thuribulum Denarium unum; Canonicis Decumanis Denarios duodecim. Et ſi quis ex praefatis omnibus defuerit, nihil habeat. In mane tribuat communi omnium Sacerdotum & Canonicorum Solidos ſedecim & Denarios ſex. Ad Miſſam faciendam det jam dictus Presbyter Sancti Georgii Domino Archiepiſcopo Denarios viginti quatuor, & cantet Miſſam. Si verò non interit, habeat ex illis Denariis viginti quatuor Presbyter Ebdomadarius Denarios quatuor, & celebret Miſſam: alios viginti habeant Maleſani, & interſint. Diacono tribuat Denarios quatuor. Subdiacono Denarios tres: Magiſtro Scholarum Denarios tres: Puero cantanti Canticum Denarium unum: Calici Denarium unum: pro Campana Denarios duos: in proceſſione Crucis Cuſtodum Denarium unum: Cruci Vegionorum Denarium unum. Et faciat jam dictus Presbyter Sancti Georgii Circulum unum ferreum ad modum Scuti, & ponat illum in Choro Hyemalis Eccleſiae, & ſuſpendat ipſum ſuper introitum Chori coram ferreo plauſtro, & in ipſo ardere faciat omni anno in Adventu Domini Libram unam Olei, & Natali Domini ardere faciat Libras tres in eodem Scuto. Et ſi quid Olei remanſerit, a die Domini conſervetur uſque in Epiphaniam, & tunc accendatur. Et in Quadrageſima Majore ardere faciat in praedicto circulo Olei Libras duas, & Cicendelarii quatuor habeant Denarios ſex. Et volo, ut praedictae res nullo modo contingant Clericum Adalmaniae Menclotiorum, ſed mortuo Sacerdote Sancti Georgii, donec alius ordinetur, veniant res omnes praenominatae in poteſtatem Primicerii Majoris & Lectorum, & ipſi eas regant, donec alius ordinetur, aliove ordinato Presbytero, ad eum praenominatae res jam dicta lege perveniant & revertantur; quia ſic mea bona decrevit voluntas pro remedio animae meae. Unde tres Chartulas ſcribere rogavi, quarum unam retineat ſibi jam dictus Presbyter

 ter

ter Sancti Georgii, & aliam habeat Primicerius Major, tertia verò ponatur in Secretario.

Actum Civitate Mediolani.

Signum manuum ſupraſcripti Lazari, qui hanc Chartam, ut ſupra fieri rogavit, & Traverſi Menclotii, & Ottonis Menclotii, & Rogerii de Puteoblanco, & Rogerii Regizonis, atque Guaſconis de Peſcaria teſtium.

Ego Stephanus Menclotii Tabularius ſacri Palatii tradidi & ſcripſi.

Ego Marcus filius Domini Azonis de Hoſtiolo Civitatis Mediolani, qui habito in Canonica majori Mediolani, ſa-

A cri Palatii Notarius, ſupraſcriptam ſcripturam nihil addens, nec minuens, exceptis literis vel ſyllabis plus minusve, auctoritate Domini Antonii de Alliate Conſulis Juſtitiae Mediolani, ut conſtat per publicum Inſtrumentum traditum & ſcriptum per Gallinum filium Domini Guillielmi de Alliate, Portae Romanae Notarii, Milleſimo Ducenteſimo Sexageſimo Tertio, die Jovis, ſe-B cundo Auguſti., Indictione VI. authenticum inſinuavi; & in publicam formam redegi; & ſcripſi, & ut ſupra interlignavi.

BRE-

B R E V E

CHRONICON

REGUM LANGOBARDORUM, ET AUGUSTORUM

FRANCICI GENERIS

Ab Anno Chr. DLXVIII. uſque ad Annum DCCCLXXXIII.

E MANUSCRIPTO CODICE PATAVINO.

LUDOVICI ANTONII
MURATORII
M O N I T U M.

NOn ingratum Lectori fuerit breve Chronicon iſtud accipere, ad antiquiſſima tempora Italiae in barbariem prolapſae ſpectans; in tantâ quippe monumentorum veterum penuria vel ipſa fragmenta magni facienda ſunt. Huic ſane veneranda vetuſtas non deeſt, quum Anno Chr. DCCCLXXXIII. regnante Carolo Craſſo Auguſto ſcriptum fuerit a quodam Monacho Monaſterii Brixiani ad Leones, olim celebratiſſimi, cujus etiam mentio in hoc ipſo Opere non ſemel occurrit. Cuinam vero acceptum referam hujuſmodi munuſculum, is eſt Johannes Brunaccius, juvenis mei amantiſſimus, qui Patavii in barbaricae Eruditionis pomoeria ingreſſus indefeſſo ſtudio curat, ut quidquid veterum tabularum & Antiquitatum ampliſſima Civitas ſuppeditare poteſt, perſpectum ſibi ſit. Ejus labore Lector interea fruatur.

BREVE CHRONICON

Ab Anno Chr. DLXVIII. uſque ad Annum DCCCLXXXIII.

A

ANno autem Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCXL. Indictione III. Sol quaſi hora nona obſcuratus eſt tamquam in nocte, & ſtellae apparuerunt in Coelo,

B

ideſt III. Nonas Maji, IIII. feria in Letaniis. Eodem anno Hludowicus Imperator Major moritur. Item anno Incarnationis Domini DCCCIII. & Indictione VI. fuit fames valida in menſe Majo &c. Si vis ſcire quot anni ſunt, ex quo Franci, ideſt Karolus Rex Francorum Italiam apprehendit, multiplica XV. per XVII., ideſt ſepties XVdeni fa-

C

ciunt CV. Adde regulares III. qui cadunt XII. Indictione in menſe Julio Karolus Deſiderium Regem Langobardorum comprehendit. Adde & Indictionem cujuslibet anni, ut puta praeſenti anno I. faciunt CVIII. tot ſunt anni ex quo Franci Italiam ceperunt &c. Si vis ſcire quot anni

D

ſunt ex quo Langobardi Italiam ceperunt, multiplica XV. per XX., ideſt vicies quindeni faciunt CCC. Adde regulares XII. qui cadunt III. Indictione factus eſt Albuinus Rex Langobardorum Dominus Italiae. Adde quoque & Indictionem cujus volueris anni, ut puta praeſenti anni I. fiunt ſimul CCCXIII. tot ſunt ergo anni ex quo Langobardi Italiam ceperunt anni Domini Incarnationis DLXX. Indictione ſupraſcripta &c. Quando Langobardi egreſſi ſunt de Pannonia ut venirent in Italiam feria II. de Albas, tunc fuit Paſcha noſtrum Kalendis Aprilis, annos ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti DLXVIII. Indictione I. Tertia verò Indictione ceperunt Italiam anno Incarnationis Domini DLXX. Et regnavit annos III. & menſes VI. Perdiderunt autem Regnum Italiae Langobardi poſt annos CCII. Clepho regnavit annos II. & menſes VI. Judices Langobardorum judicaverunt Italiam ſine Rege annis XII. Authari regnavit annos VII. Agiluvad regnavit XXV. Adeluvad filio ejus regnavit X. Arioald regnavit annos X. Rothari regnavit annos XVI. Rodoaldo regnavit menſes VI. Aripert regnavit annos VIIII. Grimoald annos VIIII. Bertari regnavit annos XVI. Cuningpert regnavit annos XIII. Liutpert regnavit annos II. Aripert regnavit annos XII. Anſprand regnavit menſes III. Liutprand regnavit XXXI. & menſes VII. Hilprand regnavit menſes VII. Ratchis regnavit annos IIII. & menſes VIIII. Aiſtulphus regnavit annos VII. Deſiderius regnavit annos XVII. & menſes IIII. Karolus regnavit annos XL. Ludowicus

cus regnavit annos XX. Lotharius regnavit XVI. annos. Hludowicus regnavit annos XXVI. Anno autem Regni ſui XVIII. perrexit Beneventum, & occupavit eam, ſeu etiam comprehendit Seldanum Regem Paganorum, & Princeps Chriſtianorum nomine Oalferi, & Adelchis, qui eam poſſidebant. Anno ab Incarnatione Domini noſtri DCCCLXXI. Indictione IIII. captus eſt ipſe Imperator a Beneventanis, comprehenſus eſt ab ipſis ſero tempore, & fecerunt eum ſacramentum facere una cum conjuge & filia ſua. Karolus regnavit annos II., fuit autem valde pius; ſuo autem tempore magnam pacem, quia unuſquiſque gaudebat de bonis ſuis. Karolus regnavit annos II. Karlomanno annos II. Karolus minor nunc III. agit annum per Indictionem I. Anni Domini DCCCLXXXIII. Quando autem Karolus filius Hludowici Regis Bajoariae in Italiam ingreſſus eſt hoc eſt VII. Kal. Novembris ſecunda feria anni Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCLXXVIII. Indictione XIII. Anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCXL nono, & poſt ingreſſum in Italiam Langobardorum Anno CLXXXimo accepit Regnum Langobardicae gentis vir glorioſiſſimus Aiſtulfus Rex in menſe Julio Indictione II. Non longe poſt ipſe Aiſtulfus Rex obiit, gubernavitque palacium Ticinenſe Ratchis glorioſus germanus ejus dudum Rex. Tunc autem Chriſti famulus a Decembrio uſque Martium. In menſe verò Martio ſuſcepit Regnum Langobardorum vir glorioſiſſimus Deſiderius Rex anno Incarnationis Domini DCCLVII. Indictione X. Hic ipſe excellentiſſimus Rex comprehenſum virum Anſelmum Abbatem Nonantulenſem in

A exilium direxit, fuitque in exilium toto tempore quo ipſe Regnum tenuit. Anno Dominicae Incarnationis DCCLVIII. Indictione XI. ceptum eſt Monaſterio Domini Salvatoris locus, qui dicitur Leones a praefato glorioſiſſimus Deſiderius Rex. Sed & Eccleſia ad honorem Domini Salvatoris, & Beatae ſemper Virginis Mariae, & Beati Archangeli Michaëlis

B aedificata eſt ab ipſo praefatus Rex antequam Regnum cepiſſet. Non longe poſt introitum Regni, & inchoationem hujus Coenobii Domino cooperante, & praenominato excellentiſſimo Rege translatum eſt a Civitate Beneventum de Caſſino caſtro quaedam Corporis partem Beatiſſimi

C atque excellentiſſimi Confeſſoris Benedicti Abbatis, & ab Urbe Roma Corpora Beatorum Martyrum Vitalis & Martialis, & in eodem ſacroſanctum conditum eſt Coenobio. Praefuit autem ipſo tempore in ipſo Coenobio, hoc eſt Leone Ermoald Abbas, quod ipſe praefatus Rex ex Beneventum Monaſterio ſecum adduxit,

D ſeu & alii XI. ex quibus unum nomine Lampertum Papa conſtituit, Domino auxiliante, uſque ad perfectum ductum eſt. Regnavit itaque excellentiſſimus Deſiderius Rex annos XVIII. Porro in XVIII. anno Regni ejus ſuperveniens Karolus Rex Italiae in menſe Julio Indictione XII. Anno Incarnationis Domini DCCLXXIIII. Et

E datum eſt ab ipſo Karolo noſtro Monaſterio. Karolus igitur cum gubernaſſet Regnum Francorum & Langobardorum, nec non & Romanorum poſtquam Italiam cepit annos XL. in ipſo XLmo anno, necdum expleto ab hac luce V. Februarii ſubtractus eſt Anno Incarnationis Domini DCCCXIII. Indictione VII. Regnavitque Ludowicus filius ejus pro eo........

EXCERPTA
EX CHRONICO
JORDANI

Ab Anno circiter DCCCCL. uſque ad MCCCXX.

Nunc primùm prodeunt

EX MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECAE VATICANAE.

IN EXCERPTA EX JORDANI CHRONICO,

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

J*Ordanus*, e cujus Chronicis Excerpta nunc profero, quis fuerit, nemo a me petat. Non minus mihi, quam Lectori, ignotus eſt. Tenerum adeo affectum erga Sanctum Franciſcum Aſiſinatem prodit, ut ſuſpicatus interdum fuerim, ipſum militaſſe in Ordine Minorum. Sed ſuſpicionem iſtam abjeci, quando *Fratris* titulum ejus nomini additum non vidi. Hunc ipſe ſane minime contemſiſſet. Ubicumque etiam occaſio ſe illi offert loquendi de *Venetorum* rebus, eorumque geſtis in Oriente, multo ſtudio ac amore in eos fertur, ita ut videri cuiquam poſſit, communem cum iis patriam habuiſſe. Verum haec omnia incerta ſunt. Illud exploratum habeo, Jordanum floruiſſe ineunte Seculo Chriſti Decimo quarto. Narrat ipſe Meteoron mirabile ſibi viſum in Caelo Anno MCCCXIV. Kalendis Martii. Scripſit autem Chronicon *a creatione Mundi* pro more ſuorum temporum, ipſumque deduxit ad Annum uſque MCCCXX. Codex fortaſſis unicus, membranaceus, & manu exaratus, inter MStos Bibliothecae Vaticanae omnium celeberrimae ad num. 1960. adſervatur. Atque idem ipſe eſt, quo ſaepe uſus fuit Odoricus Raynaldus in contexendis Annalibus Eccleſiaſticis. Porro nil rei Jordano noſtro fuiſſe puto cum altero ejuſdem nominis Hiſtorico, qui ſub Rodulpho I. Auſtriaco floruit, & cujus breve Chronicon a Simone Scardio editum fuit *de translatione Romani Imperii in Germanos*. Tam ſpiſſum Opus a Jordano relictum, quippe ab

exordio Mundi per tot Secula decurrens, nemo non intelligit, inutile plane onus futurum, ſi integrum evulgaretur. Quare, ut conſuetudo mea eſt, dimiſſis ſuperfluis, deſcribenda tantum curavi, quae ad Secula propiora, atque ad res Italicas pertinent. Neque enim geſta extra Italiam, ac potiſſimum Vitae Sanctorum (quod quidem Bollandiſtarum inſtituto praecipue convenit) mihi quaerebantur, eoque minus, quod Scriptor iſte expilaſſe videtur ſcrinia Vincentii Belluacenſis. Quae pauca igitur heic exhibentur, debeo ego, & mecum debebit Lector, diligentiae Clariſſimi & amici viri Nicolai Carminii Falconis, qui antequam ob ingenii, morumque ſuorum merita ad Epiſcopalem Cathedram Marturani in Calabria eveheretur, veniâ factâ ab humaniſſimis & doctiſſimis Vaticanae Bibliothecae Cuſtodibus, ſingula deſcripſit, & ad me miſit. Ceterum ſignificavit ille mihi, in ejuſdem Vaticani Codicis marginibus complures haberi imagines a Pictore non imperito efformatas, & minio illitas, quae arma, chlamydes, & reliqua Militum ornamenta referunt, ante quadringentos annos uſitata. Ex eorum conſpectu illuſtrari non modicum poſſet illius temporis Militia. Ibi quoque viſitur effigies Sancti Franciſci, aculeatum capitis tegumentum, ſive Caputium gerens, quale nunc in uſu eſt apud religioſiſſimos Patres Capuccinos. Uti notum eſt, plures hac de re controverſiae inter Minoritas interceſſere. Saepe etiam in ipſius Codicis paginis viſitur depicta in vexillis Aquila Imperialis non biceps, uti nunc, ſed uno capite, unoque roſtro. Qui bicipitem Aquilam ante Seculum Aerae Chriſtianae Decimum quartum uſurpatam arbitrati ſunt, has etiam picturas adverſari ſibi ſentient. Denique titulus Operis in eodem Codice hic eſt: *Satyrica geſtarum rerum Regum atque Regnorum, & ſummorum Pontificum, Hiſtoria, a creatione Mundi uſque ad Henricum VII. Romanorum Auguſtum.*

EXCERPTA
EX CHRONICO
JORDANI.

Prologus in Satyricam geſtarum rerum Regum atque Regnorum & Summorum Pontificum Hiſtoriam a Mundi creatione uſque ad Henricum VII. Romanorum Auguſtum.

Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die, quo creavit Deus hominem ſuper terram &c.

CAP. CCXVIII.

De Imperio Othonis, & ejus contemporaneis.

Cujus I. Particula de quibuſdam contingentibus.

OTho imperavit poſtea. Hic in Palatio Aquiſgrani a Moguntino Archiepiſcopo coronatus eſt. Ipſe Sclavos & Bohemos ſibi reſiſtentes oppreſſit. Belgicos ei tranſitum Rheni prohibentes fugavit, & totam Belgicam in deditionem accepit, & ſucceſſoribus dereliquit. Hic Hungaros juxta Auguſtam vocatus a Sancto Epiſcopo Udalrico ſtravit. Hic etiam in Goslaria Saxonica argentinas fodinas primus invenit. Filio ſuo filiam Imperatoris Coſtantini de Ro-
A mano Sanguine procreatam copulavit. Primo anno Othonis Sanctus Venceslaus a fratre occiſus eſt; qui tantae fuit humilitatis, ut de nocte uno ſervo comite ligna praecideret, & ſuis humeris ante oſtia viduarum & pauperum deferret, & ex ſpicis, ſuis manibus collectis, hoſtias faciebat, & Eccleſiis dividebat. Hic poſt CCC.
B annos apparuit Henrico Regi Dacorum, dicens, quo genere mortis moreretur, & quod ſuo nomine Monaſterium aedificaret. Qui antequam compleret, a fratre occiſus eſt. Ejus etiam tempore vixit Edgandus in Anglia. Dunſtanus autem Epiſcopus ſanctiſſimus, quum quadam die Dominicà, appropinquante horà tertià,
C ſe praeparaſſet ad celebrandum, Regiſque exſpectaret adventum, qui ad venationem iverat, ſubito ſoporem perpeſſus, dum cubitis ſtaret, innixus altari, & lacrymis intentus, in coelum rapitur, & immixtus Angelis, audit eos Sanctae Trinitati modulatis

dulatis vocibus canere *Kyrie eleiſon Kyrie*. (a) Quarum cantum ad ſe reverſus retinuit; & interrogat, ſi Rex venit, & reſponderunt, non. Quum verò iterum oraret, iterum raptus audivit altiſſima voce cantari: *Ite Miſſa eſt:* quumque reſponderetur: *Deo gratias*, acceſſerunt Clerici Regis, nuntiantes ejus adventum. Quibus ille reſpondit, quia jam ipſe Miſſam audierat, nec aliam ea die diceret, & audiret; & viſionem aperuit, ac formans tunc ſermonem Regi, venationem tali die prohibuit. *Kyrie* quoque in coelo audita Clericos ſuos docuit, & per multa loca in Anglia cantari conſuevit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Stephanus natione Romanus ſedit annos III. menſes IV. dies XV. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Marinus natione Romanus ſedit annos XIV. Ceſſavit Epiſcopatus dies III. Agapitus natione Romanus ſedit annos VII. menſes X. dies V. Ceſſavit Epiſcopatus dies VII. Hujus pater Albericus, quum eſſet potens, vocatis Romae nobilibus, rogavit eos, ac juramento aſtrinxit, ut filium ejus Octavianum, Agapito mortuo, Papam facerent, & ita contigit. Hic venator erat, & lubricus, & publice feminas tenebat. Quidam autem Cardinales occulto ſcripſerunt Othoni, ut Eccleſiae ſuccurreret. Quod quum ipſe cognoviſſet, Johanni Diacono Cardinali naſum, & alteri Johanni Subdiacono, qui literas ſcripſerat, manum amputari juſſit. Hic fuit per Imperatorem & Clerum frequenter monitus, nec correctus. Denique a tota Italia, collecto Concilio, de

A rebus nefariis infamatur. Et dum venire renuit, a cunctis damnatus ceſſit. Ejus tempore imperantibus Conſtantinopoli Conſtantino atque Romano, Saraceni de Africa venientes Neapolim obſederunt. Et quum jam Urbi humana deeſſent remedia, oppidani ad Religionem converſi, praecipuos patronos Januarium, & Agrip-

B pinum ex Platea Furcille, de Neapoli oriundum & Praeſulem, magnis ſolitum fulgere miraculis, profuſis lacrymis, & ſingultuoſis ſuſpiriis orant, ut ſicut ab igne Veſubii olim ſuis precibus & meritis liberaverant, ita & nunc contra Ethnicae gentis furorem ferrent opem. Igitur felices illi Praeſules obſidi cuidam apud Neapo-

C lim detento illacrymanti, nocte in viſione apparent. Lacrymae & doloris cauſam perquirunt, & audiunt, quomodo in craſtino captâ Urbe Chriſtianorum ſanguis plurimus funderetur. Illi vero triſtem conſolantes ajunt: *Abſit, ut hoc facinus permittat celſa Poteſtas*. Dum vero aurora finem daret, hoſtes cum navigiis adveniunt,

D erectiſque jam ſcalis, quum muros putarent aſcendere, interceſſione Sanctorum Praeſulum, navis una eminentior ceteris ſubmerſa eſt, totuſque exercitus perturbatus abſceſſit. Poſt electum autem Leonem, a Romanis Johannes iterum rapitur; & collectâ Synodo Leonem depoſuit, ejuſque geſta caſſavit. Tandem cum

E uxore cujuſdam ſe oblectans, a Diabolo in tempore percuſſus in praeſentia obiit. Et Benedictus a Romanis ſubrogatur. Quumque Romani Othoni juraſſent, numquam ſe Papam electuros abſque ſua aut ſui filii voluntate, venit protinus Otho Romam, eamque obſedit, & fame afflixit,

(a) *Conſule ejus Vitam apud Acta Sanctorum Ordinis Benedictini Mabillonii, unde deſumta ſunt haec.*

xit, donec Leo reſtitutus eſt. Benedictus autem degradatus, ab Imperatore in carcere ſtrangulatus eſt. Aliqui ſcribunt, quod in Saxoniam miſſus fuit. Benedictus natione Romanus ſedit menſes II. Hic a Romanis, vivente Leone, Johanni ſubrogatur. Leo natione Romanus ſedit annum I. menſes IV. Ceſſavit Epiſcopatus dies IV. Hic, quia Romani ſuos intrudebant, ſtatuit, ut nullus Papa fieret, niſi de conſenſu Imperatoris. Et donationes factas a Juſtiniano, Ariperto, a Pippino, a Carolo Eccleſiae Romanae in Regno Italiae, de conſenſu Cardinalium & totius Cleri & Populi Romani, Othoni remiſit; ſibique ac ſuis ſucceſſoribus commiſit, ab invaſoribus Italiae Regnum perpetuo defendendum. Hic ex Laico aſſumtus Othonem coronavit. Diſtinct. LXIII. c. I. in Synodo. Et eaſdem dignitates ei contulit, quas Adrianus Carolo Magno, licèt poſtea renuntiaſſe inveniatur, ſicut & Ludovicus. Johannes natione Narnienſis ſedit annos VII. menſes XI. dies XV. Ceſſavit Epiſcopatus dies XIII. Hic a Petro Urbis Praefecto apprehenſus, in Caſtello Sancti Angeli eſt detruſus. Denique in Campaniam in exilium miſſus. Sed poſt .... & dies XXVIII. reverſus eſt Romam. Otho quoſdam perſequutorum trucidavit, quoſdam exiliavit. Benedictus natione Romanus ſedit annum I. menſes VI. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Hic captus eſt, & in Caſtello Sancti Angeli ſtrangulatus eſt a Tito Theodorae filio. Donus natione Romanus ſedit annum I. menſes VI. Ceſſavit Epiſcopatus dies X.

Particula III. de quibuſdam Italiae Regibus.

QUia Franci Italiae non ſuccurrebant, Hugo in Italia imperavit Annos XXII. ſicuti translato ad Italicos Imperio. Denique Berengarius annis VIII. Lotharius annis II. Cujus tempore Sol factus eſt ſicut ſanguis, & poſt paucos dies magna hominum caedes ſequuta eſt. Hic in morte Adheletam uxorem relinquens, nil de Regno diſpoſuit. Berengarius autem laudatus Veronae abſque Reginae nutu imperium ſumſit, & tenuit cum filio ſuo Alberto annis XI. & Reginam cum una famula, & Martino Presbytero in Arce Gardae poſuit. Contigit autem eos fugere, & cum navicula quadam ad ſilvam deduci. Sacerdos vero de die eleemoſynam pro omnibus quaerebat. Suſpirans autem Regina, dixit Sacerdoti, Adhelardum Regii Epiſcopum, ſuum fidelem fuiſſe amicum. Ipſum requirat ſecuro eos tutari loco. Requirit ergo Sacerdos Epiſcopum, & ille gaudens ait, ſe tuto carere loco, & Sacerdotem ad Azonem avunculum ſuum tranſmiſit. Ille Regi prius amiciſſimus Reginam ſuſcipit; & in Turri, quam exſtruxerat, collocavit, decimo ab Urbe milliario, tutiſſimo loco, juxta quem e fontibus montium aqua procedit, quae Benhiana vocatur, a quibuſdam vero Incia; & Canoſſam Arcem appellavit. Demum conſcio Johanne Papa Othoni Regi eam offert, dicens, quod per eam poſſit Langobardorum & Romanorum obtinere imperium. Venit Otho perniciter Veronam, & a Berengario honorifice ſuſcipitur. Inde procedit Regium, & per Azonem ad Reginam deductus eſt, & eam in

uxorem

uxorem ſuſcepit, quam in Saxoniam A
duxit. Berengarius hoc comperto A-
zonem obſidet menſibus XV. Tunc
ab Apoſtolica Sede mittuntur Legati
ad Othonem, conquerentes de tyran-
nide Berengarii, & ejus auxilium
implorantes. Gualpertus autem Epi-
ſcopus Mediolani, & Gualdo Cuma-
nus Epiſcopus, cum ceteris Italiae
Principibus pro eâdem cauſa ad O- B
thonem iverunt. Tunc Otho filium
Othonem coronavit, & per Vallem
Tridentinam introivit Italiam. Se-
quenti anno Berengarium in Monte
Sancti Leonis obſedit. Filius autem
ejus Albertus in Corſicam fugit. O-
tho autem Berengarium per deditio-
nem accepit, & in Saxoniam addu-
ctum Reginae praeſentavit. Quae eum C
in teterrimo carcere clauſit, ubi mi-
ſerrime vitam finivit. Poſt Othonis
autem diſceſſum Albertus, inſtar pa-
tris, Azonem obſedit. Qui auxilium
Othonis repetens, Litulphum ejus fi-
lium cum mille militibus ſuſcepit.
Mortuo autem Litulpho in proelio,
Azo victor fuit. Albertus autem ad
Imperatorem Conſtantinopolitanum D
Nicephorum fugit, Anno Domini
DCCCCLXII. Sic Italiae tunc Im-
perium finem habuit. Sequenti Octo-
bri Otho Imperii diadema Romae
ſuſcepit a Papa; Azonem Liguriae
praefecit, & demum curam Italiae
in ſua abſentia commiſit. Poſt haec
Azonis uxor anno quarto vitâ exceſ-
ſit, & Azo, eodem anno, ſepulti a- E
pud Monaſterium Sancti Apollonii.
Azoni autem ſucceſſit filius Theal-
dus, patri aut aequandus, aut prae-
ferendus, qui honorem paternum aſ-
ſequutus, a ſummo Pontifice Duca-
tum Ferrariae ſibi ſucceſſoribuſque
ſuis ſub annuo cenſu Romanae Ec-
cleſiae perſolvendo obtinuit. Qui ut
Ferrariam magis libere ſervaret, Ar-
cem ſuper Padum aedificavit, & a ſuo nomine Caſtrum Thealdi nominavit. Monaſterium quoque Sancti Benedicti in Mantuanorum finibus conſtruxit. Lotharius Rex Franciae cum Othone multa bella habuit. Tamdem ſuper Barum fluvium pacificantur, datâ Lotharingiâ Othoni. Ex quo Barones Franciae offenſi ſunt maxime. Hugo Magnus, ſub hoc Lothario factus Dux Franciae poſt biennium mortuus eſt. Cui ſucceſſit Hugo Capeth filius ejus. Et nota, quod ſicut per vilitatem Regum ſupradictorum introducti ſunt Majores Domus, qui Regnum ad ſe traxerunt, ita & nunc Duces inſtituti ſunt, qui ſibi Regnum ſupradictum ſimiliter uſurparunt. Lotharius autem ab uxore adultera extinctus dicitur.

Particula IV. de Regibus Auſtriae.

MOrtuo Ronimio ſucceſſit filius Venidus, qui leges Gothorum confirmavit.

Particula V. Genealogia Comitiſſae Mathildis.

SIgifredus ex Lucenſi Comitatu a Sirelo flumine uſque Fraſsënorium potentiſſimus, propriis terris non contentus, cum tribus filiis Sigifredo, Azone, & Gerardo Longobardiam introivit; Mutinae, Regioque proxima Caſtra multa recepit, & nonnulla Oppida in Comitatu Parmenſi. Sigifredus primogenitus duos filios habuit Barathonem, & Gibertum, qui ei in Parmenſi Territorio ſucceſſerunt, quorum ſucceſſores ab eis dicti ſunt Baratini & Libertini, honore conſpicui. Gerardus autem reliquit Adhelardum Reginum Epiſcopum, cujus patrimonium Azoni obvenit.

obvenit. Hic Azo ſecundogenitus animoſior ceteris, portionem in Regino Comitatu ſortitus, aedificavit Monaſterium Brixelli atque dotavit. Et ex Ildegarda Comitiſſa Regis Othonis nepte ex fratre habuit tres filios, quorum Gotifredus Epiſcopus Brixienſis. Quum iſte Sancti Apollonii caput cum humero & lacerto praecideret, ut Patri donaret, ſtatim cruor effluxit. Azo vero ſtatim vovit Sancto Templum conſtruere, ubi in Sepulcro eidem ..... peravit. Secundus filius Rodulphus mortuus eſt vivente patre. Tertius filius vocatus eſt Thealdus, qui ex Comitiſſa Romenenſe Giſila nomine habuit ſimiliter tres filios Thealdum Epiſcopum Aretinum, & Bonifacium, qui ſepulto patre in Canuſio, magnam partem theſauri a patre ibi reconditi militibus ſuis dedit, & ab Henrico Imperatore & Benedicto Papa confirmationem accepit ſuper iis, quae patri & avo conceſſa fuerant. Et ipſe Conrado Imperatori de Parma victoriam dedit, & ab eo etiam in praedictis confirmatur, additis ſibi Marchia & Parma, & curâ ceterarum partium Lombardiae. Tertium autem habuit filium Conradum. Hic a quodam ſeductus contra fratrem, majeſtatem ejus veritus, tractatum & revelavit, & ſecum contra ſeditioſos properans graviter vulneratus, ex mala diaeta moritur. Bonifacius autem tres ſimiliter habuit liberos, Fridericum, & Beatricem, & Mathildem. Haec ſola patri ſupervixit, & ei ac matri Beatrici ſucceſſit, Rutilorum Ducis filiae ex Mathilde, filia Sancti Henrici Imperatoris, quae & patri in Comitatu Rutilorum ſimiliter ſucceſſerat, & mortuo viro omnes Barones filiae huic Mathildi fidelitatem jurare fecerat.

A B C D E

Particula VI. de quibuſdam incidentibus.

QUintodecimo Anno Othonis, Sitaxit Rex Hungarorum decem modios nummorum a Berengario pro reditu accepit. Anno XVI. primo ſimiliter Othonis .... Colonienſem Archiepiſcopatum ſuſcepit. Cujus ſtudio cum Sanctorum quorundam Reliquiis a Roma Coloniam defertur baculus Sancti Petri. Anno XIX. lapis mirae magnitudinis cecidit cum tonitruo & tempeſtate. Anno XXII. prodigioſa res multos terruit, & a vitiis cohibuit, crucibus in veſte plurimorum apparentibus, quorumdam vero veſtibus quaſi leprâ ſordentibus. Hoc tempore Danis Chriſtum & idola colentibus, & cum Popone Clerico in convivio altercantibus, ſuper culturâ unius Dei vel plurium, Danis aſſerentibus, quoſdam Deorum antiquiores fuiſſe Chriſto, Popone contra affirmante Jeſum Chriſtum verum & ſolum Deum, & Deum quidem unum eſſe in ſubſtantia, & trinum in perſonis: Rex Danorum Arualdus prodi vult ſibi fidei veritatem. Ferreum pernionem candens in manibus Clerici deferendum jubet. Quod quum Clericus innocue ſuſtinuiſſet, quouſque adſtantibus placuiſſet, Rex cum ſuis ad ſolum Chriſtum colendum converſus eſt. Anno XXVIII. Otho in Pentecoſte ſcilicet habuit ſorores, Gerbertam Reginam Franciae, Augundem uxorem Hugonis Comitis Pariſienſis. Numquam alii in vita ſua ſimile gaudium habuerunt, concurrentibus tot inſigniis regalibus ſuae proſapiae. Anno XXXII. Comes Othonis Imperatoris ante oculos omnium a Daemone vexatus juſſu Imperatoris ad Johannem Papam adducitur,

citur, ut Catenâ Sanẽti Petri ejus guttur circumducatur. Sed dum ſemel & bis alia Catena adhibetur a fallacibus Clericis, nec ſalvus perveniret, tamdem Beati Petri adductâ Catenâ, Diabolus ſpumans & multum clamans abſceſſit. Catenam autem Theodoricus Metenſis Epiſcopus arreptam tenuit, dicens ſe eam nunquam, niſi abſciſsâ manu, dimiſſurum. Sed Imperator ſolvit diſſidium, obtinens a Papa, ut illi Catenae anulus daretur.

Particula VII. de ſummorum Pontificum diſſidio.

ANno XXVI. a tota Italia Epiſcoporum Concilio Johannes Papa de nefariis cauſis infamatur, & quum tertio vocatus, ad ſe excuſandum venire cunctatur, eo a cunctis habito pro judicato, Leo adhuc Laicus electione omnium & conceſſu Imperatoris Papa ſubſtituitur. Hic in Concilio tradidit Othoni ejuſque ſucceſſoribus Italicum Regnum perpetuo defendendum, & facultatem ſibi ſucceſſorem eligendi, & Sedis Apoſtolicae Pontificem ordinandi, dandi quoque Inveſtituram Epiſcopis, ſine qua conſecrari non debeant. Sic Leo praeſidens fecit ordinationes, & quae Apoſtolica tradidit. Poſt haec Romani alteratâ fide erga Imperatorem, Johannem recipiunt.

CAP. CCXIX

De Imperio Secundi Othonis, & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de geſtis ejus.

OTho ſuperioris filius poſt eum imperavit, & anno VIII. Apuliam & Calabriam transferre conatur ad Romanum Imperium, maximè ratione uxoris Theophaniae, quae affinis erat Imperatori Graecorum. Anno IX. Graeci conducto mercenario exercitu Saracenorum cum Imperatore Othone in Calabria congrediuntur, ubi poene omnes Romanae vires deletae ſunt. Unde Imperatrix Primatibus exprobrans femineâ & Graecâ levitate, coepit exoſa haberi. Otho Beneventum obſedit, & cepit, & Oſſa Beati Barthelomaei ſecum portavit, & in Inſula Tiburtina collocavit; inde ad Civitatem ſuam transferre cogitans; ſed morte praeventus eſt. Mortuo autem eo, de ſubſtituendo oritur diſſenſio, aliis filio ejus deberi Imperium dicentibus, * aliis odio Imperatricis ad Henricum Ducem filium Henrici, qui frater fuit primi Othonis, transferre volentibus. Hic quoque Henricus ipſum Othonem puerum raptum in cuſtodia tenebat. Barones vero redemtum in Regnum ſublimant. DCCCCLXXVIII. Eduardus Angliae Rex Sanctus interfectus dicitur, procurante Noverca ejus, ut regnaret cum filio ſuo Edelredo. Qui cum baptizaretur a Sancto Dunſtano, in ſacro Fonte minxit, ubi praedictum fuit, illud malum eſſe futurum, & quod etiam ejus tempore exterminium Angliae fieret.

Particula II. de ſummis Pontificibus.

BOnifacius natione Romanus ſedit annum I. menſem I. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Hunc Romani ſtrangulato Benedicto Papam fecerunt; ſed non valens in Urbe conſiſtere, depraedata Eccleſiâ Sancti Petri, fugit Conſtantinopolim; & cum magna pecunia rediens, & Pontificem expellere non valens, Johanni Dia-

Diacono Cardinali oculos eruit. Ipſe vero ſubito extinctus eſt. Benedictus natione Romanus ſedit annos II. menſes VI. Ceſſavit Epiſcopatus dies V. Hic bonus fuit & Othonem II. confirmavit, qui in Italiam cum Regina ad eum venerat.

CAP. CCXX.

De Imperio Othonis III. & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de translatione Regni Franciae.

OTho igitur poſtea imperavit; cujus anno quarto, Ludovico Rege Francorum juvene mortuo abſque liberis, & fraude conjugis, Francis Regnum transferre volentibus ad Carolum Ducem fratrem Lotharii Regis primogeniti ipſius Ludovici, dum res ad conſilium defertur, Regnum occupat Hugo filius Hugonis Pariſienſis ex Augunde ſorore Othonis I. Imperatoris.

Particula II. de Sancto Dunſtano.

Eodem vero anno mortuus eſt Dunſtanus. Hic ex parentibus genere & fide nobilibus in Anglia &c.

Particula III. de Summis Pontificibus.

JOhannes natione Romanus ſedit menſes IX. Ceſſavit Epiſcopatus dies X. Hic in Caſtro Sancti Angeli per aliquos nobiles Romanos incluſus, fame excruciatus moritur. Johannes natione Romanus ſedit annos X. menſes VII. dies X. Ceſſavit Epiſcopatus ..... Hic fuit nimis eruditus, & Libros compoſuit. Hunc Creſcentius Urbis Princeps perſe-
A quutus eſt, donec Urbem egreſſus
eſt. Tamdem cognoſcens, quod pro
Othone mitteretur, ipſe Creſcentius
cum Senatu ad pedes Papae veniam
poſtulavit. Gregorius natione Saxo
ſedit annos II. menſes V. Ceſſavit
Epiſcopatus dies XV. Hic Bruno
prius vocatus, conſanguineus Impe-
ratoris ad dicti Imperatoris inſtan-
B tiam electus eſt, & ab illo poſtea
Imperialem benedictionem accepit.
Romani autem abſente Imperatore,
Gregorio Urbe pulſo, Johannem Pa-
pam praefecerunt, Epiſcopum Pla-
centinum, de legatione Conſtantino-
politana cum magna pecunia redeun-
tem. Imperator autem rediens, de
adverſariis ultionem expetiit, Gre-
C gorium reſtituit, Johannem in Caſtro
Sancti Angeli obſeſſum & captum
exoculari fecit, & mutilari, & ali-
quos Nobiles Romanos ſecum duxit.
Johannes natione Graecus ſedit men-
ſes X. ab Imperatore damnatus. Vi-
vente namque Gregorio datâ pecuniâ
per Conſulem Urbis creatus eſt. Sil-
veſter natione Gallicus ſedit annos
D IV. menſem I. dies VIII. Ceſſavit
Epiſcopatus dies XXII. Hic a Pro-
vincia apud Floriacum adolevit. E-
xinde Clauſtrum exiens, Toleti ſtu-
duit. Quadrivium ita ebibit, ut in
Gallia renovaret etiam ſuperſtitioſas
artes. Et tamdem Codicem totius
Artis conſcriptum, a Magiſtro furtim
accipiens, aufugit & Magiſtrum ſe
E aſtrorum judicio inſequentem, eâdem
ſefellit ſcientiâ, locans ſe ſub ponte
pendulum ſuper aquis. Habuit autem
in Galiis auditores ſolemnes Conſtan-
tium Abbatem Sancti Maximini,
Epiſcopum quemdam, Othonem filium
Othonis II. Auguſti, & Robertum
filium Hugonis Capeth, qui fuit po-
ſtea Rex Franciae. Quum eſſet in
Canticis Eccleſiaſticis non mediocri-

ter inſtructus, fecit Sequentiam *Sancti Spiritus adſit nobis gratia*, & Reſponſorium *Judaea & Jeruſalem*. Quique quum eſſet Romae in Vigilia Apoſtolorum Petri & Pauli obtulit cedulam quamdam ſuper Altare. Et quum putarent theſaurum obtuliſſe, invenerunt in cedula Reſponſorium *Cornelius Centurio*. Cum ſuo cantu urgebat etiam fortunas, ut n...... ut quae ſemel cogitaſſet imperfecta relinqueret; unde & magica arte reconditos theſauros ſuis applicabat cupiditatibus. Fit tamdem Remenſis, depoſito Praeſule abſque Apoſtolica auctoritate. Hic Praeſul Arnulfus nomine, ſanctae vitae, filius fuit Lotharii Regis Franciae ex concubina. Hunc Hugo, uſurpato Regno totius Franciae, Synodo congregatâ deponi fecit, dicens, indignum ex illegitimo thoro natum eſſe Archiepiſcopum. Sed mandato Papae depoſito Gerberto, Arnulfus reſtituitur, & Gerbertus procurante Othone fit Ravennae Praeſul. Poſtea Papa, & vocatur Silveſter. Cognoſcens autem, juxta Romanos fore ſtatuam cum extento indice, & ſcriptum in capite dicente, *Heic percute*; quae de recondito theſauro per intuentes ſecuribus frequenter lacerata eſt. Gerbertus autem notans, ubi Sole meridiano protenderet digitum umbra, ibi palum fixit, & nocte uno ſolo comite, foſsâ terrâ patefecit ingreſſum, viditque ingentem Regiam parietibus, laquearibus, & omnibus aureis, milites teſſeris ludentes, aureum Regem, aurea cum Regina ad menſam auream diſcumbentem, & alia. In interiori autem parte domus erat carbunculus, qui domum illuminabat. In oppoſito verò angulo puer arcum tenebat extentum. Quum verò ad id tangendum quis manum aptaret, videbantur cunctae virgines proſilire. Gerberto igitur nil tangente, ſocius putans in tanta praeda parvum latere furtum, cultellum arripuit mirandi operis, moxque cunctis virginibus cum fremitu ſurgentibus puer ſagittâ carbunculum feriens, tenebras induxit & ni depoſuiſſent, luiſſent poenam. Interrogavit autem lumen ab una immagine, quae in poteſtate praeſidentium ſpirituum dantur, ut ab eis de rebus dubiis reſpondeatur, quibus idololatrae utuntur. *Si Apoſtolicus futurus erat*. Reſponderunt: *Etiam*. Et iterum: *Moriar, antequam Miſſam cantem in Hieruſalem*. Reſponderunt: *Non*. Et tamdem quum Statio eſſet ad Sanctam Hieruſalem, & celebraret, graviter infirmatur, & advocans Cardinales, diu facinora ſua flevit. Quibus ſtupentibus, & nihil referre valentibus, inſaniens ille, ſe dilaniari, & membratim foras projici juſſit: *Habeat*, inquiens, *membra, qui eorum quaeſivit homagia. Numquam enim Animus meus id amavit ſacrilegium*. Sepultus eſt autem in Lateranenſi Eccleſia. Quidam hunc praetermittunt, putantes eum non introiſſe per oſtium.

Particula IV. de translatione Sancti Taraſii in Venetiam, & memoria omnium Defunctorum.

Hoc tempore ſuper Graecos imperabat Baſilius. Venetorum autem Dux erat Othus &c.

Particula V. de electione Imperatoris.

OTho quum prolem non haberet, ordinavit cum Papa Gregorio V. Electores Imperatoris Officiales Imperii, qui his verſiculis continentur:

„ *Ma-*

„ *Maguntinenſis, Trevirenſis, Colo-*
„ *nienſis:*
„ *Quibus Imperii ſit Cancellarius ho-*
„ *rum;*
„ *Et Palatinus Dapifer. Dux portitor*
„ *enſis.*
„ *Marchio Praepoſitus Camerae, Pin-*
„ *cerna Bohemus.*
„ *Hi Regem ſtatuunt ſummum concor-*
„ *diter omnes.*

Abbas verò Sancti Galli eſt ſcrutator eorum, qui ex antiquo habet, ut in magnis feſtivitatibus ad dexteram Imperatoris ſedeat, cujus Monaſterium Fuldenſe eſt in Saxonia.

Particula VI. de quibuſdam incidentibus.

GUillelmus Terrabrach nepos Tancredi magni Comitis Normanniae cum magna multitudine in Apuliam iens jungit ſe Principibus Capuano, & Salernitano, & Maniaco Principi Graecorum, & in Siciliam tranſiit, & caedem Saracenorum fecit. Cognitâ verò proditione Melancii, rediens a Malfetanis eligitur Dux regionis, cui ſucceſſerunt fratres. De his deſcendit Robertus Guiſcardi. Hoc etiam tempore Sanctus Adalbertus primus Epiſcopus Pragenſis, revelante Domino, Pannoniam veniens, primum Regem Hungarorum cum multis ad Fidem converſum baptizavit, & per Hungariam & Bohemiam praedictam Provinciam ingreditur, & ibi martyrio coronatur.

CAP. CCXXI.

De Imperio Henrici II. & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de inventione quorundam Sanctorum, & Hilperici computo.

HEnricus Dux Noricorum, ideſt Bayuariae, filius Henrici fratris I. Othonis, quorundam Principum animos concilians imperavit, unctus a Maguntino Archiepiſcopo. Et nota, quod plures fuerunt Henrici. quàm Reges. Unde quum legitur Henricus Primus ratione Imperii, ratione nominis eſt ſecundus. Idem intelligas de Conradis. Hic potentes Reges, bella ſibi concitare volentes, celeriter devicit, & Gentilium Reges in interiori Germania commorantes, ſibi tributarios fecit. Cujus ſponſa fuit Sancta Cunegundis, & ambo virgines permanſerunt. Et in Bambergenſi Eccleſia, quam aedificaverant, requieſcunt, & coruſcant miraculis. Sororem ſuam Regi Hungariae copulavit, ipſumque ac Populum Hungarorum ad Fidem vocavit. Poloniae Regem ſubjecit Imperio. Anno Domini MII. Aquilejenſis Antiſtes Gradum oppugnare contendit, & Dux exercitus ejus dum nil proficit, civibus pacem & amorem promittit. Amicabiliter itaque introductus, pro Domino ſuo mittit, qui fidem fregit, & ut hoſtis introivit. Quas potuit Reliquias ſubripuit. Theſauris Templum exſpoliavit, homines expulit, & relicto ibi praeſidio remeavit. Patriarcha verò Gradenſis ad Ducem Venetum fratrem ſuum ſe contulit, miſerande cauſam expoſuit, & deceptoris perfidiam.

Dux

Dux ſecum properat, eique fortiter Civitatem reddidit. Gaudium accedit Venetis, ſed cordis jubilum minuit, quia Hermagorae & Fortunati Corpora ſublata formidant. Coepit exinde Patriarcha mente revolvere, quoſdam e Clero antiquos ſaepius dixiſſe, in dedicato ſibi Altari non exiſtere, ſed ignoto celari latibulo. Inquirenti igitur veritatem Eccleſiae Cuſtos, Monachus Atgerunta, fide probatus, & moribus, ait, Petrum jam defunctum Venetorum Ducem, praedicti Praeſulis genitorem, pretioſas Reliquias occultaſſe, & tres tantum ſecreti conſcios fuiſſe, quorum ſuperſtes erat ipſe. Locum denique oſtendit in Crypta Sancti Marci. Ibi igitur fodientes, quatuor capſas invenerunt. In prima docente titulo Corpora exſtant Fortunati & Felicis, in ſecunda Hermagorae & Fortunati, in tertia Dionyſii & Largi, in quarta Hermogenis & Fortunati. Quum tamdem capſae ſuo loco reponerentur, miram ſenſerunt adſtantes odoris fragrantiam. Ibi quoque eſt Corpus Sanctae Euphemiae. Hilpericus Librum *de Ratione Computi* tertio Henrici anno ſcripſit, qui incipit. *Si vis ſcire quot ſunt Anni Chriſti &c.* Et habes: *Anno Domini MV. primus Venidus Rex Aſturiae &c.*

Particula II. de Summis Pontificibus.

JOhannes natione Tuſcus ſedit menſes V. dies XXV. Ceſſavit Epiſcopatus dies XIX. Johannes natione Romanus ſedit annos V. Ceſſavit Epiſcopatus dies XIX. Sergius natione Romanus ſedit annos II. menſes VII. Ceſſavit Epiſcopatus dies VIII. Benedictus natione Tuſculanus ſedit annos XII. Ceſſavit Epiſcopatus annum I. *Hunc*, ait Petrus Damianus,

A *vidit Epiſcopus Capuanus nigro equo inſidentem, ac dicentem, graviter ſibi eſſe, & rogantem, ut iret ad fratrem ſuum Johannem Papam, eique ſuaderet, ut pecuniam, quae in tali theca erat, pro ſe pauperibus diſtribueret. Sic enim ſibi miſerando benignitas divina decreverat. Quae enim pro ſe tradita fuerant, nil ſibi profuerant, quia de rapina*

B *exſtiterant. Quod quum Epiſcopus peregiſſet, religionis habitum ſumſit.* Johannes natione Romanus ſedit annos IX. Ceſſavit Epiſcopatus dies IX. Hic cum Romanis guerram habuit.

Particula III. de converſione Hungarorum, & quibusdam incidentibus ultramarinis Hungariae & Hiſpaniae.

C ANno quarto fames & mortalitas tanta fuit per totum Orbem &c. Nunc etiam Hieroſolymitanus Epiſcopus Horeſtes, cujus nepos ex ſorore erat Elau Califa Aegyptius, qui fractis antiquis pactis Chriſtianos majoribus gravavit tributis &c.

D

CAP. CCXXII.

De imperio Conradi II. & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I.

COnradus poſtea imperavit. Hic Dux Francorum a Clodoveo per

E matrem deſcendit, & duxit uxorem Giſilam de ſtirpe Caroli natam, neptem Conradi I. Verſus:

„ *Quinta poſt decimam renovatur linea*
„ *quarta.*
„ *De Carolo Magno proceſſit Giſila*
„ *prudens.*

Haec primò nupſit Arnulfo Duci Suecorum, poſtea Conrado. Habuit autem

autem Giſila de primo viro duos filios Erneſtum & Hermannum. Erneſtus conſilio matris Conrado volenti intrare Italiam ſe offert, & promittit ſecum proficiſci. Sed quum poſt coronationem rediiſſet, Conradus, eum reperit ad rebellionem paratum; propterea eum perſequens, in ſilvis eum habitare compulit, ubi poſtea a fidelibus Imperii occiſus fuit, ejuſque Ducatum frater ejus Hermannus ſuſcepit. Sicque ſucceſſio Caroli Imperium reſumſit. In principio regni ſui Bolizelaus Dux Poloniae &c. Demum Conradus Henricum filium adhuc puerum poſt ſe regnaturum ordinat, & Italiam ingreſſus glorioſe recipitur, & a Johanne Papa coronatur. Eâdem verò ſeptimanâ tumultuantes Romanos potenter repreſſit. Et in Alemanniam rediit. Rodulphus interea Burgundiae Rex moriens Henrico Imperatori filio nepoti ſuo Regnum reliquit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

BEnedictus natione Tuſculanus, nepos ſuperioris Benedicti, ſedit annos XIII. Ceſſavit Epiſcopatus annum I. Hic ejectus fuit de Epiſcopatu & ei ſubſtitutus Epiſcopus Albanenſis, qui vocatus eſt Silveſter. Quo dejecto Benedictus reſtituitur, & iterum ejicitur, & ponitur Johannes Archipresbyter Sancti Johannis ante Portam Latinam, qui Gregorius dictus eſt. Hic illiteratus alium Papam ſecum conſecrari fecit ad vices Eccleſiaſtici ordinis exſequendas, & vocari Clementem. Qui quum multis non placuiſſet, tertius ſuperinducitur, qui ſolus duorum ſuppleret vices. Uno igitur contra duos, & duobus contra unum de Papatu altercantibus, per Henricum deponuntur, ſubſtituto Suidgero Epiſcopo; & vocatur Leo; & jurarunt Romani, ſe numquam electuros Papam ſine conſenſu Imperatoris. *Hunc Benedictum*, ait Petrus Damianus, *vidit quidam equitans habentem aures & caudam aſini, quia a principio uſque ad finem in luxuria vixit; corpus vero urſi, quia medio tempore rapinae ſtuduit, & ait ſe eſſe Pontificem ſolo nomine Benedictum, & in forma, qua vixerat, ſe oſtendebat per dumoſa loca iturum uſque ad diem judicii; tunc mittetur in ollam gehennae.*

Particula III. de Muſica ad manum applicata, & quibuſdam incidentibus.

CLaruit tunc in Italia Guido Aretinus inter muſicos notiſſimus. In Apulia, ut ait Sigibertus, erat quaedam ſtatua marmorea, circa caput aeneum circulum habens ſic inſcriptum: *Calendis Maji oriente Sole habeo caput aureum.* Quod quidam Saracenus captus a Roberto Viſcardo Duce Northmannorum, quid portenderet, intelligens, pro ſui redemtione expoſuit. In Calendis igitur praedictis, notatâ umbrâ capitis in ortu Solis, & defoſsâ terrâ magnus ibi theſaurus inventus eſt. Anno XV. trabs ignea in coelo viſa eſt mirae magnitudinis, ad occaſum vergere & ad terram cadere. Quo anno omnes Langobardi juraverant nullum habere dominum, niſi quem ipſi vellent. Propter quod Conradus in Italiam venit, ut rebellionem meditantes debellaret. Et quoſdam quoque Epiſcopos in vincula jecit; & quia Mediolanenſis Epiſcopus fuga lapſus eſt, ſuburbia Mediolani incendit. Die verò Pentecoſtes quum in parva Eccleſia ſecus Urbem commoraretur ad Miſſam, tam dira fuerunt tonitrua & ful-

& fulgura, ut aliqui mente excederent, aliqui ſpiritum exhalarent. Bruno verò Epiſcopus, qui Miſſam canebat, & Secretarius Imperatoris erat, cum aliis tribus vidit inter Miſſarum ſolemnia Beatum Ambroſium Imperatori comminantem. In Cremona pergens obvium habuit Romanum Pontificem. Quo honorifice dimiſſo, propter calores ad montana deſcendit. Interim Odo Comes ruptis juramentis in Burgundia rebellat, & a fidelibus Imperii occiſus eſt. Poſtea Imperator orationis gratiâ Romam pergit. In Apulia inuſitatâ diſtemperantiâ aëris multis mortuis repedavit, & Trajecti moritur. Per idem tempus Gaufridus Marcellus floruit, de quo verſiculi;

„ *Dum viguit tua, dum valuit, Mar-*
„ *celle, poteſtas,*
„ *Fraus latuit, pax magna fuit, re-*
„ *gnavit honeſtas.*

Particula IV. de Regibus Hungariae.

Andreas Rex Hungariae &c.

CAP. CCXXIII.

De Imperio Henrici II. & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de Vindelicis Fortunam adorantibus.

HEnricus filius ejus & Giſilae poſtea imperavit. Primo Bohemorum Ducem offendentem Imperium per deditionem accepit. Hic vocavit Bonifacium patrem Comitiſſae Mathildis, ut ſibi in Burgundia ferret auxilium. Ad quem properavit cum D. militibus. Sed in reditu paſſus eſt inſidias in finibus Burgun-
A diae conſcio Rege. In Italiam quoque tranſiens dicto Bonifacio ſemper tendebat inſidias, & tandem Cremonam ad rebellandum induxit. Quo quum Bonifacius apparuiſſet, in obſidione cujuſdam Caſtri vulneratus, Mantuam delatus, poſt dies aliquos mortuus, in Monaſterio Sancti Benedicti ſepultus eſt. Hic Henricus ac-
B cepit conjugem Agnetem ſororem Ducis Pictaviae & Aquitaniae, & de nuptiis omnes joculatores expulit, & eis largienda juſſit dari pauperibus. Agnes autem videns filium Henricum, quatuor laſcivorum deceptum conſiliis, & volentem per ſe regnare, aſpiciens iniquas rerum mutationes, Monaſterium Fructuarienſe in-
C troivit, poſtea Romam ivit, & poſt aliqualem moram vitâ exceſſit, ſepulta in Eccleſia Sanctae Petronillae.

Particula II. de Summis Pontificibus.

SIlveſter natione Gallicus ſedit dies IV. Hic vacante Imperio ab amicis Benedicti ejicitur, & ille in-
D troductus eſt. Gregorius de Sancto Stephano ante Portam Latinam ſedit annos duos, menſes VI. Hic alicubi legitur, Papatum ſimoniace invaſiſſe. Clemens natione............ ſedit menſes IX. dies VII. Ceſſavit Epiſcopatus dies XXX. Hic Papatum invaſit, & ab eo Henricus benedictus fuit. Et jurant Romani, quod ſine
E Imperatoris conceſſu Romanum Pontificem non eligerent. Damaſus natione Theotonicus ſedit dies XXIII. Ceſſavit Epiſcopatus dies XI. Hic etiam Papatum invaſit, & ſubito mortuus eſt. Leo natione Alemannus de Lotharingia ſedit annos IV. menſes II. dies VI. Ceſſavit Epiſcopatus dies XXX. Romani ſiquidem juxta conſuetudinem, poſtquam petierunt ab Impe-

Imperatore Henrico Pontificem, hic miſit Brunonem Epiſcopum Tullenſem, virum ſimplicem & bonum, qui ad Urbem veniens per Cluniacum tranſivit, ubi Ildebrandus Prior Monaſterii illi ait, illicitum, per Secularem manum gubernationem univerſalis Eccleſiae ſuſcipere. Tunc Pontificali habitu depoſito, indutum peregrini aſſumſit, & Ildebrandum ſecum adduxit, & Papatum ex conſcientia reſignavit, & denuo eſt electus. Hic ſapientià & ſanctitate clarus, quum ad ſuſcipiendam Apoſtolicam Sedem iret, audivit cantantes Angelos: *Ego cogito cogitationes pacis &c.* Hic quum pauperem leproſum ante fores Palatii vidiſſet, eum in lecto ſuo nocte diligenter collocari voluit, quem quum mane reſerato oſtio minime vidiſſet, ſe Chriſtum in paupere recepiſſe obſtupuit. Sepultus in Eccleſia Sancti Petri, translatus eſt ad ſuam priorem Sedem Tullenſem, ubi multis claruit miraculis. Hic etiam quum Robertus Guiſcardi Apuliam ingreſſus, poſtea vi ac dolo affligeret incolas, eum repellere volens, in Beneventum fugere coactus eſt. Tanta autem fuit utrinque caedes, ut acervus ex oſſibus mortuorum uſque ad haec tempora ſoleat oſtentari. Proximo autem anno Papa Leo moritur. Victor natione Alamannus ſedit annos II. menſes III. dies XIII. Hic timore Henrici factus eſt Papa, qui ejus tempore apud Florentiam Synodum celebravit, & multos Epiſcopos propter Simoniam & fornicationem depoſuit. Ad ejus requiſitionem Imperator militiam miſit contra Normannos, qui in Apulia jura Eccleſiae occupant, & ceſſit male illi militiae.

Particula III. de Eduardo Rege, & de ſeptem Dormientibus.

Eduardus Rex Angliae &c.

Particula IV. de vigore Gregorii Papae.

Hic per injuriam praedeceſſorum ſuorum, Romanum ſtatum diminutum invenit, ut praeter pauca oppida Urbi vicina & oblationes fidelium nihil haberet, quo ſe ſubſtentaret. In ipſa Urbe in medio foro vagabantur ſicarii, ſuper ipſa Sanctorum & Martyrum Corpora, & ſacris Altaribus gladii nudabantur, oblationes de manibus abripiebantur, & in commeſſationes & ſcorta conſumebantur. Tantis malis Gregorius occurrere coepit, primo leniter verbis, mandans, ut a peregrinorum infeſtatione ceſſarent, & a rapina ſacrorum. Alterum enim contra naturam eſt, ut qui communi veſcuntur aëre, communi non fruantur pace; & Chriſtiani inter Chriſtianos progredi debent, quum omnes uni Domino famulentur, omnes unius ſanguinis ſint conjuncti coagulo, & uno redemti pretio. Alterum contra mandatum Dei praecipientis, ut qui altario deſerviunt, de altario vivant. Domum Dei eſſe debere domum orationis, non ſpeluncam latronum. Permitterent propterea oblationes fidelium in uſus tranſire Sacerdotum, vel expenſas pauperum. Eis quoque providendum fore, quos ad haec compellebat egeſtas. Quos verò cupiditas exagitabat, ipſi ſibi pro Dei timore & ſeculi honeſtate modum ponerent. Invaſores Eccleſiaſtici patrimonii & mandatis & epiſtolis invitavit, ut aut debita redderent, aut ſe illa jure tenere in Senatu Roma-

no probarent. Talia frequenter concionatus, nihil aut parum profecit. Tunc excommunicavit omnes, qui talia agunt, ne convivio aut colloquio communicarent. Illi autem excommunicati cum furore coeperunt armis perſtrepere, ut paene Papam occiderent. Tunc Papa ferro abſciſſionis utendum judicans, arma, equos, undique conquiſivit, ac primum Eccleſiam Beati Petri praeoccupans, raptores oblationum vel extinxit, vel fugavit. Sic praedia occupata recuperat. Quirites verò rapinis aſſueti, ſanguinarium eum vocant, & indignum divinâ oblatione, qui tot caedium conſcius exſtitiſſet. Cardinales quoque hoc ipſum dicebant, ita ut quum in infirmitate decumberet, dicendo, quod mortuus eſt, ei ſuaderent, ne in Eccleſia Sancti Petri eligeret ſepulturam. Ille verò recollecto ſpiritu ait: *Si in vobis ſcintilla humanae rationis, aut ſcientia divinae auctoritatis vigeret, tam praecipiti ſuaſione non conveniretis Pontificem veſtrum, qui potius ſtultorum opiniones lenientes, melioribus debuiſtis interpretationibus mitigare. Cui enim theſaurizavi? quibus ſalutem, quibus libertatem reſtitui? Adorabar quidem a Populo & quae volebam, libere actitabam. Applaudebatur mihi totis orationibus. Theſauros Anteceſſorum habebam, qui cujuſcumque poſſent avaritiam ſatiare. Sed ad vos flexi aurem. Vos inopem agebatis vitam. Illi ex oblationibus veſtris pretioſa ſibi ſerica ſabricabant. Vos populari & inculto habitu meos oculos movebatis. Itaque quum haec nequirem pati, bellum illis indixi, ut damno Civium emerem gloriam Clericorum. Sed, ut experior, beneficia perdidi, dum ingratis exhibui. Communem quoque domum negatis. Non arcetur ab*

A *introitu Eccleſiae meretricula, non uſurarius, non latro. Et vos Papam ingredi prohibetis? Quid refert, an mortuus, an vivus Sacrarium introëat? nempe quia vivus multis detinetur illecebris, mortuus verò peccare neſcit. Inhumana ergo barbaries ut hunc a Domo Dei excludatis, cui peccandi deſit voluntas, pariter & facultas. Poe-*
B *nitentiam proinde agite, quia ſtulte & amare loquuti eſtis. Sed ne me ſola auctoritate uti putetis, & rationem accipite. Omnis actus hominis ſecundùm intentionem examinari debet, ut eo vergat facti judicium, unde proceſſit faciendi conſilium. Sic Veritas ait: Si oculus tuus ſimplex fuerit &c. Crebro mirabiliter interpellavi egenum, ut*
C *ejus revelarem inopiam. Curarum futurarum non neſcius, non abnui, ſed diviſis monetis onuſtum dimiſi. Diſcedens ille latronem offendit; quem vidit nummos portantem occidit. Numquid jure judicandus ſum qui peregrino dedi, unde mortem incurrit? Idem quoque facinus & punitur & laudatur diverſo reſpectu. Animadvertitur in la-*
D *tronem, qui hominem occiderit in occulto; probatur in milite, qui fuderit ſanguinem hoſtis in bello. Et unde Epiſcopi non eſt, ut jubeat committi bellum? Ad eum tamen ſpectat, ut ſi naufragium innocentiae videat, & manu & linguâ occurrat. Ezechiel Sacerdotes occidit, quod non ſteterint ex adverſo, nec ſe poſuerint murum vel*
E *clypeum pro domo Iſraël, quia ſunt perſonae in Eccleſia ad reſecanda vitia conſtitutae. Quo aſpiravi perficere, linguâ armavi. Primo, cujus intereſt gerere gladium, certificavi nuntio. Occupato illo Vindelicorum bello, rogat, ut meis laboribus & ſuis expenſis non gravarer conciliabula deturbare. Si renuiſſem, quam excuſationem Domino offerrem? Quiſquis latroni parcit, innocentem*

A *centem occidit. Nonne Sacerdotes fuerunt ampliſſimâ laude famoſi Phinees & Matathias, qui delinquentes propria manu ulti ſunt? Et Achanias Sacerdos thurificantem Regem repulit, & procul dubio non dubitaſſet occidere, ni Epiſcopalem manum divina ultio praevenilſet. Quid? vetabatur Regis devotio, & non latronis cupido? Illis denique beneficium contuli, quibus videor* B *intuliſſe exitium, quibus peccandi impoſui terminum. Sed quomodo meae & veſtrae ratiocinationes falli poſſunt, committamus omnia divino examini. Corpus meum anteceſſorum more ante januas Eccleſiae ſiſtite, ſeris & repagulis obſeratas. Si Deus voluerit, ut ingrediar, applaudatis miraculo. Sin minus, de cadavere, quod placuerit, fa-* C *cite.* Portas autem hoc facto ingens turbo divinitus emiſſus, & repagulorum obſtacula diripuit.

Particula V. de quibuſdam incidentibus.

Vincentius Franco Leodienſis Librum ſcripſit de Quadratura Circuli. D Romae juvenis quidam locuples & nobilis uxorem de novo duxerat &c.

Particula VI. de Berengario, & quibuſdam incidentibus.

IN Anglicana Eccleſia oritur turbatio, dum Berengarius Turonenſis aſſeruit, Euchariſtiam in Altari non eſſe verum Corpus Chriſti, ſed E figuram ejus. Contra quem multi ſcripſerunt. Et Leo Papa ſuper hoc congregavit Concilium Provinciale. Berengarius autem poſtquam ſe correxit eos, quos depravaverat, convertere nequivit; unde & moriens producto gemitu, *hodie*, inquit, *apparebit mihi Dominus Jeſus Chriſtus propter poenitentiam, ut ſpero, ad gloriam; vel propter alios, ut timeo, ad poenam.* Corpus Edgarii Regis Glaſconiae a quodam Abbate inventum eſt incorruptum &c.

Particula VII. de ceteris emergentibus.

TEmpore Zechae Regis Hungariae, prius ipſe qui Fidem reliquit, poſtea rediit. Hic conſtituit omnia Fora fieri Sabbato, & Byzantia currere fecit. Tempore Succeſſoris in ſeptem Caſtris Beggi Hungaris infeſtiſſimi, ſpoliatâ Hungariâ fugiebant; ſed ab Hungaris ita oppreſſi dicuntur, ut nec unus quidem effugerit. Robertus Guiſcardi Apuliam obtinuit tempore Leonis Papae IX. & Saracenos Campaniam obſidentes fugavit tempore Victoris Papae II. & totam occupat Apuliam expulſis Graecis, exceptis quibuſdam Eccleſiis adhuc ritum Graecorum retinentibus, tempore Stephani IX. & .... Imperatoris Conſtantinopolitani. Tempore vero Benedicti X. dilatat potentiam. Obtentâ enim Apuliâ & Calabriâ in Siciliam tranſiit cum fratre ſuo Rogerio, & de Saracenis ſtragem edidit. Et Rogerius vocatus eſt Comes Siciliae. Robertus vero Comes Apuliae, poſtquam rediit cum parte exercitus. Qui veniens versùs Lucaniam eam ſubjecit. Inde ivit Salernum, & cum Principe ejus Giſulfo pugnat, & ſuperat; & Civitatem peculiarem ibi faciens, Beati Matthaei aedificat Eccleſiam, quae aliarum Eccleſiarum ibi mater eſt. Denique ad alias Civitates antiquae Campaniae, quae nunc dicitur Terra Laboris, de Summorum Pontificum mandato tranſit, quae fuerat Romanae Eccleſiae. Conſtantinus enim, qui in Byzantium tranſtulit Imperium, eas Eccleſiae

contulit, tamquam rem manualem Imperii. Tempore autem Nicolai totam Terram Apuliae & Siciliae eſſe Eccleſiae Robertus cognovit, & propterea ei Papa Vexillum dedit, inde de dictis Terris inveſtivit. Ille verò pro ſe & fratre fidelitatem juravit, & vaſſallos ſe ac heredes ſuos confitetur ratione Terrae praedictae. Tempore autem Alexandri II Normanni fines Campaniae devaſtant, quos Dux Spoletanus Gothifredus & Comitiſſa Mathildis expulerunt. Robertus autem in Romaniam tranſiens, Duracium cepit, & alias regiones; & ſtravit Alexium Imperatorem & Venetos. Stolus tamen Venetorum ejus fudit exercitum circa Duracium. Idem Robertus in auxilium venit Gregorii VII. contra Henricum IV. Hoc tempore imperavit Conſtantinopoli Conſtantinus, III. annos, & tradidit Imperium Zoiphilae & Romano ejus marito. Quo poſt VII. annos mortuo illa accepit Michaëlem, a quo exiliata eſt. Sed per Theodoram ſororem & alios majorés revocatur, & Michaël excaecatur. Comitiſſa Mathildis fortiter ab Imperio laceſſita, & variis agitata fortunis, Summis Pontificibus ſemper adhaeſit, & in diſſidio inter Henricum & Eccleſiam, Ligurum & Lombardorum expulſa dominio, Eccleſiae auxilio illud recuperavit, & ventris profluvio poſt ingentem gloriam extincta eſt. Fuit autem Beati Petri devotiſſima filia, & ſuper Altare ejus totum patrimonium ſuum obtulit: quod Patrimonium Sancti Petri propterea dictum eſt. In MXLVIII. apud Hieruſalem reaedificatur Eccleſia Sancti Sepulcri, quae uſque nunc extat. Calipha enim Aegyptius Deher filius Elau id permiſit, quia conjunctus erat amicitiâ Imperatori Conſtantinopolitano vocato Romano, cognominato Heliſpolitano. Steterat autem deſtructa annis XXXVII. Sequenti Anno Odilo Abbas Cluniacenſis virgo centenarius obiit. Floruit tunc, & Galtexus in territorio Lemovicenſi &c.

CAP. CCXXIV.

De Henrico IV. & ejus contemporaneis.

Cujus Particula I. de Lanfranco & Anſelmo, & quibuſdam eventibus.

HEnricus filius ejus poſtea imperavit. Tum Imperium in ſe ipſo dividi coepit. Et conſpirantibus Saxonibus rebelliones fecerunt. Et multa inhoneſta in Imperatorem deferuntur ad Papam per Annonem Colonienſem Epiſcopum, & Hermannum Bambergenſem. Qui peractâ legatione ad ſatisfaciendum de Simonia & aliis, monitorias literas portarunt. Tunc Saxones manifeſte rebellant, & Urbes & Caſtra, quae ille in Saxonia aedificaverat, ſubvertunt. Hinc inde tamdem multo effuſo ſanguine, cruentam victoriam Imperator habuit. Papae tamen conſilio Saxones Rodulphum elegerunt.

Particula II. de Summis Pontificibus.

STephanus natione Lotharingus ſedit menſes IX. dies XXVII. Hic fuit Abbas Caſinenſis. Sepultus eſt Florentiae. Benedictus ſedit menſes IX. Fuit Valetenſis Epiſcopus, & per violentiam factus Papa ceſſit. Nicolaus natione Burgundus ſedit annos II. menſes VII. Ceſſavit Epiſcopatus dies X. Fuit Epiſcopus Florentinus, & a Cardinalibus unanimiter

ter electus eſt, & celebrato Romae Concilio mortuus eſt. In hoc Concilio Berengarius errorem ſuum revocat, quod tempore Leonis IX. in Provinciali Synodo fecerat. Hic Nicolaus formam electionis Papae edidit, quae habetur Diſtinct. * X XIII. *In Nomine Domini*. Alexander natione Mediolanenſis ſedit annos XI. menſes II. dies XXV. Hic vocatus Anſelmus Lucanus Epiſcopus, a Cardinalibus concorditer eſt electus. Contra hunc Cadulus Parmenſis Epiſcopus fere ab omnibus Italiae Epiſcopis eſt electus, & cum magno exercitu Romam venit, ut Papatum invaderet, ſed non praevaluit. Alexander autem Imperatoris rogatu in Lombardiam deſcendit, & Mantuae Concilium congregavit, in quo de Simonia ſe juramento purgavit. Gadulus vero ut Simoniacus repudiatus eſt. Gregorius natione Senenſis ſedit annos XII. menſem I. dies IV. Ceſſavit Epiſcopatus biennio. Hic vocatus eſt Hildebrandus Prior Cluniacenſis, poſtmodum Cardinalis. Et hinc tamquam Cancellarius circuivit Provincias, ut perperam acta corrigeret. Et quum ſemel equitaret cum multa obſequentium turba, Abbas Hugo in extremo agmine cogitare coepit, un de huic homunculo, qui erat exilis ſtaturae, deſpiciabilis parentelae, tantus honor? *Procul dubio ex ſuperbia procedit, quod tot ambulatores habet*. Vix haec mente verſarat, & Archidiaconus Romanus reflexo equo & calcaribus incitato, a longe clamans, ad Abbatem ait: *Male cogitaſti. Nolo mihi hanc gloriam imputari, ſed Apoſtolis, quorum privilegio mihi exhibetur*. Abbas hic ſolum reſpondit: *Quaeſo Domine, quomodo noſti cogitatum meum?* Et ille: *Ab ore*, inquit,

A *tuo, qui per fiſtulas ad aures meas deductus eſt*. Hinc quoque Eccleſiam ingreſſi, proſtrati conjunctis lateribus prolixius orant. Tamdem Archidiaconus contra Abbatem torvo aſpectu infremuit. Abbas autem foras egreſſus, cauſam commotionis inquirit. Ille reſpondit: *Si me amare vis, non me ulterius hac injuria graves. Specio-* B *ſus enim prae filiis hominum, meis adſtans poſtulationibus, ſerenis favebat oculis. Sed orationis tuae allectus violentiâ, converſus ad te deſeruit me*. Et addidit, quod ſuper Altare vidit Angelum ſtantem evaginato gladio; *& jam Provinciam iſtam ſpiſſus & nebuloſus aër circumvolat. Fugiamus ergo quam citius*. Appoſitis igitur cibariis, C ſubitò in domo luctus oritur, pluribus de familia extinctis. Qua peſte per vicinas domos concurſante, aſcenſis mulis diffugiunt. Hic quoque ſedit in Concilio Gallicano vice Papae. Plures erant ibi per Simoniam facti Epiſcopi. Quorum unus multa loquendi arte pollebat, ita ut convinci non poſſet. Tunc Archidiaco- D nus, *ceſſet*, inquit, *humanum eloquium: Dominicum certum eſt, quod Epiſcopalis gratia munus eſt Dei. Et quiſquis Epiſcopatum mercatur, donum Spiritus Sancti comparare ſe putat. Coram nobis ergo dicat iſte, Gloria Patri &c.* Ille verò nullo conatu nec tunc, nec ex tunc Spiritum Sanctum proferre potuit. Hunc ſanctum Summum Pon- E tificem, in nocte Nativitatis Domini celebrantem apud Sanctam Mariam Majorem ad Praeſepe, Cincius Priſci filius cepit, & in Turri ſua poſuit. Sed Romani ipſa nocte Turri deſtructa Papam liberant, & Ciriacum Urbe pellunt. Hic ſecundo anno celebrato Romae Concilio XC. Epiſcoporum, Simoniacos excommunicat,

* Legend. Diſtinct. XXIII. cujus c. 1. incipit: *In nomine Domini noſtri & ſalvatoris Jeſu Chriſti*, quod initium eſt Decreti Nicolai Papae de electione ſummi Pontificis.

nicat, & Sacerdotes uxoratos a divino officio removet, & Miſſas eorum Laicis interdicit. Excommunicavit autem omnes Clericos, qui inveſtituram Eccleſiarum de manu Laici acciperent; de quo XVI. Quaeſt. VII. *Si quis &c. Quoniam Inveſtituras.* Henricus autem, Eccleſiae voluit ſcindere unitatem, ſed poſtea ad Papam venit, ſuper nivem & glaciem ſtans nudis pedibus, vix abſolutionem impetravit. Victor ſedit annum unum, menſes IV. dies VII. Ceſſavit Epiſcopatus dies IX. Hic fuit Abbas Montis Caſini. Urbanus ſedit annos undecim, menſes IV. Ceſſavit Epiſcopatus dies ſexdecim. Fuit autem Monachus & Epiſcopus Oſtienſis. Celebravit Synodum Placentiae cum Epiſcopis & Abbatibus Galliarum, Lombardiae & Tuſciae. Ubi inter cetera ordinationes Guiberti caſſavit. Novem Praefationibus decima addita eſt: *Et te in veneratione Beatae Mariae &c.* Eodem anno celebravit Concilium apud Claromontem, ubi ſtatutum eſt, quod Horae Beatae Virgini quotidie dicantur. Et ut nulli de Clero aliquam dignitatem Eccleſiaſticam de manu Laicorum accipiant. Et ne Clerici in duabus Eccleſiis praebendas habeant. Item ut a Clericis Quadrageſimalis jejunii obſervantia a Quinquageſima inchoëtur. Item ut ab Adventu Domini uſque ad Octavam Epiphaniae, & a Septuageſima uſque ad Octavam Paſchae, & a prima die Rogationum uſque ad Octavam Pentecoſtes, nuptiae non celebrentur. Ubi etiam excommunicatur Philippus Rex Francorum, & conjux ejus, donec alter recedat ab altero. Guibertus etiam, qui ſe pro Papa gerebat, & Imperator, & omnes eum defendentes. Denique fecit ſermonem ad Populum,

A & praedicavit Crucem pro ultramarino paſſagio. Poſtremo in Italiam rediens, apud Placentiam tertium celebravit Concilium. Paſchalis natione Tuſcus ſedit annos XVIII. dies VII. Ceſſavit Epiſcopatus dies II. Ad hunc venit Henricus in Tuſciam, per nuntios & literas refutans omnem Inveſtituram Praelatorum. Et

B poſtea receptum eſt ſuorum Principum juramentum. Clerus, Populuſque Romanus de mandato Papae obviam illi proceſſit, & uſque ad ſummitatem graduum Eccleſiae Sancti Petri deduxit; ubi a Papa oſculo receptus eſt, & Imperator deſignatus. Sed quum ad rotam Porphyreticam perveniſſet, requiſitus de juramento

C ſuper Inveſtitura refutanda, Papam cum Cardinalibus & cunctam Curiam captivavit. Quidam autem de Clero, etiam poſt Papae liberationem, tres Antipapas ſucceſſive conſtituerunt, Albertum, Arnulfum, & Theodoricum, quibus Papa praevaluit. Reformatâ autem pace cum Henrico coronato, Papa cum Cardi-

D nalibus & Praelatis cum eo extra muros egreſſus eſt. In reditu autem tanta multitudo Populi obviavit Summo Pontifici, ut vix ad Lateranenſe Palatium circa veſperas potuerint pervenire. Ejus tempore Rex Hungariae ad Papales monitiones ſuis literis renuntiavit Inveſtituris Epiſcoporum & aliorum Clericorum, quas

E uſque nunc Reges Hungariae facere conſueverant.

Particula III. Apologia Petri Damiani ſuper Epiſcopatu dimiſſo.

HIc Summo Pontifici rationem reddidit, quare Epiſcopatum dimiſerit, & infraſcripta ſparſim ſcribit: *Dux*, inquit, *Venetorum*, *Conſtan-*

ſtantinopolitanae Urbis habebat uxorem, quae ſe tam artificioſâ voluptate mulcebat, ut communi aqua ſe nollet abluere. Cibos digitis non tangebat, ſed quibuſdam fuſcinulis aureis, & bidentibus ſuo ori applicabat. Cubiculum ejus tot aromatibus redolebat, ut auditu incredibile videretur. Vibrato igitur ſuper eam mucrone judicii, dum adhuc viveret, corpus ejus omne computruit, ita ut totum cubiculum foetore impleret. Et quantum fuit in deliciis, tantum datum eſt ei cum luctu tormentum. Frater quidam in Monaſterio Sancti Vincentii, non procul a Monaſterio quod dicitur Petra Pertuſa, infirmatus eſt, qui obſervantiam Quadrageſimalem non ſervavit. Hic erat Scriptor, Cantor, Medicus, Magiſter. Omnia noverat. Qui & pro peccatis ſuis fuerat a Miſſarum celebratione ſeparatus, licèt haec mihi interroganti negaverit. Serâ igitur die Corpus Chriſti anxie flagitabat. Quumque Abbas ſuper haec eum corriperet, pro eo quod nulla ſigna mortis in eo apparerent, ille nihilominus perſtitit. Et quum jam Sacerdos cum Sacramento applicaret, ad ſe unum vocavit de Fratribus, & neſcio quod grave peccatum ei ſuſurravit in aure. Qui attonitus & neſciens quam poenitentiam ei injungeret, tamdem XV. annos poenitentiae ei impoſuit. Moxque quum ille Dominicum Corpus ſumſit, animam cum felle ſimul evomuit, qui fel uſque ad ſepulturam fluere non ceſſavit. Abbati cuidam lampreda appoſita fuit, quam pauper inſtantiſſime poſtulavit. Qua ſuſcepta cunctis videntibus cum cibo pauper coelum aſcendit. Fertur in regione Puteolorum in Apulia ſaxoſum eſſe promontorium, ex quibus aquis teterrimae videntur aviculae repente conſurgere. In partibus Babyloniae poſſeſſionem habebat Sedes Apoſtolica, unde tantum Balſami annuatim capiebat, quantum lampadi ſufficiebat, quae ante Altare Sancti Petri erat.

Particula IV. de geſtis quorundam Chriſtianorum Principum.

HEroldus Regnum Angliae invaſit, ſed fuit in bello occiſus a Guillelmo I. Sexto Duce Normanniae: Rex Hungariae miſit exercitum in Dalmatiam, & occidi fecit Regem Petrum, & cum navigio Venetorum tranſmiſit exercitum in Apuliam, ubi Monopolim & Brunduſium occupavit, & tribus menſibus Apuliam percurrerunt. Et in Dalmatiam redierunt, remanente in Apulia cum Venetis Hungaro Capitaneo Prorege. Rogerius I. Dux Apuliae in Concilio Amalfiae juramentum fidelitatis praeſtitit Urbano II. ſuper terris Apuliae, & ſe hominem ligium Eccleſiae confeſſus eſt, & hoc etiam ſub Vexillo. Guillelmus vero I. Paſchali Papae fidelitatem juravit, ſimiliter & Caliſto. Bonemaldus Rex Scotiae &c.

Particula V. de geſtis Hiſpaniae.

Adelfonſus dictus Hiſpaniae Imperator &c.

Particula VI. de geſtis Saracenorum contra Chriſtianos ultra mare.

Caliphae Aegyptio Deher ſucceſſit Boumeſor &c.

Particula VII. de initio Carthuſienſium, & quibuſdam eventibus.

ANno XXIII. Imperator in Pentecoſte conventu habito Moguntiae, Hildebrandum decrevit a Papatu

tu deponendum, & Guibertum Ravennae Epiſcopum ei ſubſtituendum. Anno XXIV. Imperator cum Saxonibus congreditur, & multi eorum cum Rodulpho Rege perimuntur. Praedixerat enim Hildebrandus, tunc Romanum Regem moriturum. Sed hunc eſſe Henricum male interpretatus eſt. Anno XXVII. condicto die ad cauſam inter Papam & Imperatorem diſcindendam, quum pax non fieret, multi ex Romanis & Italiae Epiſcopis a Papa deficiunt. Papa autem fugit ad Northmannos. Anno XXVIII. Romani Imperatorem recipiunt, & eorum judicio Hildebrandus a Papatu abdicatur, & recipitur Ravennae Archiepiſcopus, Brixiae a ſeditioſis Epiſcopis ei ſubſtitutus, & Clemens vocatur, quem Henricus ab Epiſcopis Bononienſi, Mutinenſi, & Cremonenſi fecit benedici, & Romam ſuos Cardinales ducens, ab eo in die Paſchae coronatur. Denique Gregorium cum Cardinalibus in Caſtro Sancti Angeli obſedit. Sed audito quod Robertus Guiſcardi Papae in auxilium veniret, deſtructo Capitolio, & Urbe Leonina, cum ſuo Papa fugit Senas. Robertus autem eodem die Urbem capiens, igne ferroque conſumens, Gregorium in ſuo Palatio reſtituit. Poſt Henricus Moguntiae Concilio regali & ſynodali auctoritate exigit ab omnibus, ut Hildebrandi depoſitionem, & Guiberti electionem ſubſcriptione approbarent. Gregorius autem in Apuliam deſcendens apud Salernum moritur, MLXXXV. & coruſcat miraculis. Bruno natione Theotonicus ex Colonia, literis a pueritia eruditus, Remenſis Canonicus, & Scholarum Magiſter, relicto Seculo eremum Carthuſiae fundat, propoſitumque Monaſticae vitae illuſtrat.

Particula VIII. de tranſlatione Sancti Nicolai.

ANno XXXI. ait Sigibertus, Venetianis meditantibus auferre Corpus Beati Nicolai de Myra Liciae, a Turcis deſolatâ, Barenſes XLVII. numero praeoccupaverunt eos, qui a quatuor Monachis tantum ibi inventis extorſerunt ſibi oſtendi tumbam Sancti, unde oſſa Sancti Nicolai in oleo natantia integro numero extraxerunt. & Barum cum gloria tranſtulerunt MLXXXVII. In antiquiſſimo Libro reperi, quod huic Hiſtoriae non contradicit, niſi pro quanto acceptae Reliquiae Sancti Nicolai minime fuerint. Anno enim Domini MXCVII Magiſter Claſſis Venetorum cum Francis ad Terram Sanctam recuperandam proceſſit. Tunc multi tanto fervore calebant, ut candente ferro ſigno Crucis in carne propria ſignarentur. Congregati itaque in Eccleſia Beati Marci unanimiter, Henricum ibidem Epiſcopum in ſuum Rectorem, Johannem vero Vitalem Michaëlis Ducis Venetorum filium in Ducem exercitus elegerunt. Sic uſque Rhodum pervenerunt, ubi hyemare coguntur. Suadente autem Imperatore Conſtantinopolitano reditum, Epiſcopus eos ad perſeverantiam animat, aliàs incurrere eos aſſerit cum nominis infamia iram Dei; illud allegans: *nemo mittens manum ad aratrum &c.* Omnibus autem in Domino confortatis, annuntiatur, Piſanos contra ſe cum quinquaginta advenisſe Galeis, & Imperialia aſſumſiſſe inſignia. Mittunt ergo Veneti primo Legatos, & quieſcere monent. Illi potius ſibi vindicáre minantur. Mittunt itaque Veneti contra eos naves XX. bene munitas, quae Piſanorum extur-

exturbant exercitum. Et tamdem ſuperveniente nocte XX. Galeae vix ex omnibus evaſerunt. Veneti autem, ut Crucem Domini ſe portare oſtenderent, animo magis quam humano, fere omnes ex eis abire libere permittunt, triginta viris apud ſe retentis majoris auctoritatis.

Ex Rhodo autem tranſeuntes ad Myrorum Provinciam perveniunt. Diſtabat autem Civitas a Paganis lacerata ſex milliariis a mare. Ad quam praemiſsâ oratione declinare Epiſcopus jubet. Fugientibus vero Clericis, quatuor tantum Eccleſiae Cuſtodes retinuerunt, a quibus de Beati Nicolai Corpore requirunt, qui ſe id ignorare temporis antiquitate ſimulant. Arcam tamen fractam muro adhaerentem oſtendunt, dicentes: *Hinc Barenſes partem Reliquiarum tollentes, partem reliquerunt. Si vultis eas, tollite.* Arcam igitur perquirentes, nihil in ea praeter aquam & oleum invenerunt. Frementes igitur pavimentum & muros Eccleſiae perforant. Die & nocte ſequenti fruſtra laborant. Unus tamdem Cuſtodum importabili anguſtiatus tormento, pro Antiſtite mittit, & illi ait: *Sancte Pater, & Dei vere cultor, cur me nunc tam affligi permittis? Licèt enim invitus, ſecretum tibi pandam, Graecis quidem lamentabile, Venetis autem memoriale ſempiternum. In hac Arca, quam vides, duo ſunt Sancti Praeſules, Beati Nicolai praedeceſſores. Reliqui in Altari Sancti Johannis Baptiſtae ſine dubio requieſcunt.* Arca igitur antiqua rumpitur. Altare proſternitur, & in Altari tres cappellas, & in Arca duos Pontifices cum ſuis Epitaphiis, ſeparatim in cappellis cypreſſinis collocatos reperiunt. Quorum alter eſt Theodorus Martyr, alter Nicolaus

A Nicolai Magni patruus, ambo magni meriti, & Eccleſiae ejuſdem Antiſtites. In miraculo Beati Nicolai legitur, quod de hujus Theodori lampadis oleo caeci oculos unxit, & continuo vidit. De patruo vero ipſius legitur, quod eâ die, qua magnus Nicolaus natus eſt, quum balnearetur, dimidiâ fere horâ, nemine

B ſuſtentante, rectus in pedibus ſuis ſtetit. Quod audiens Sanctus Epiſcopus, ei benedixit, pro eo orationem fudit, & de ſacro Fonte levavit, eique nomen ſuum impoſuit, & ſacris literis erudivit. Has ergo Reliquias cum tubis & magno tripudio ad naves deducunt. Inſpirati autem quidam divinitus in Eccleſia tardantes,

C & ubi Sancti Nicolai Altare deſtruxerant, diligentius perſcrutantes, inconſuetam ſenſerunt odoris fragrantiam, ibique magnae ſanctitatis Reliquias reconditas eſſe non dubitant. Compertumque eſt, quod in praecipuis feſtivitatibus Archiepiſcopus non ad Altare Sancti Nicolai Miſſam celebrabat, ſed in loco plano ſuper

D ſanctum Corpus tripodem ponebat, ibique divina myſteria celebrabat. Cernuntque imaginem Sancti Nicolai ſuperius rectâ lineâ eſſe depictam, ex qua conjiciunt, Corpus ejus ibi fore ſepultum. His igitur conjecturis permotus exercitus iterum rediit; prioris ruinae molem detrahit, & fodiendo pervenit ad maſſam vitream,

E difficillimam ad frangendum. Poſt hanc ex bitumine aliam non minori labore frangunt. Tamdem poſt multos ſudores tertiam ad ſol endum difficiliorem aperiunt, quae cypreſſino mauſolaeo & bitumine glomerata, oſſa ſanctiſſima glutinabat, quà confractâ ad deſideratum theſaurum perveniunt. Tunc accedens venerabilis Epiſcopus cum ſumma devotione, lacrymis

crymis ora perfuſus, ſanctiſſimum Corpus in ſua Capſa collegit. Mirabile dictu! Palmam, quam de Hieroſolymis vir Deo plenus portaverat, in ſepulcro reperiunt, & circa eum virides ramos & frondes pullulaverat. Ex quibus multi particulas colligentes in teſtimonium veritatis ad propria deportaverunt. In ſepulcro verò Graecis literis ſcriptum erat: *Hic requieſcit magnus Nicolaus, terrâ, marique miraculis glorioſus.* Cauſa autem tantae recluſionis Graece legitur in ipſius miraculo. Quod Baſilius Conſtantinopolitanus Imperator eum ad Imperii Arcem portare voluit; ſed quum ultra valvas Eccleſiae nullis viribus evehere potuiſſet: *Ecce*, ait, *Beate Nicolae, Corpus tuum, poſtquam ipſum glorioſa Civitas & Imperialis habere non valet, tam firmâ locabo cuſtodiâ, ut nullus deinceps illud habere queat.*

Huic Inventioni affuerunt Graeci nonnulli, Hungari plurimi, Theotonici, Daci, & Anglici, Barenſes & Piſani, aliique Italici, & clamabant univerſi: *O felicem Populum Venetorum! Leonem habes Evangeliſtam Marcum, qui te victorioſum fecit in proeliis. Nunc habes nauclerum Pontificem Nicolaum, qui ſedare ſolet in pelago tempeſtates. In altero furtum, rapinam in alio ſine crimine feliciter commiſiſti.* Quum vero deportarentur cum reverentia & multo gaudio ſacrae Reliquiae, Piſani Beati Nicolai amore relaxari petunt, & plenae libertati donati ſunt. Audiens haec Archiepiſcopus, qui in Caſtro quodam degebat, crines canos, & barbam evellit. At Veneti miſericordiâ commoti, capſellam unam de Altari ſumtam cum C Byzantiis aureis pro reparatione Eccleſiae reddunt. Mittuntur certi nuntii, qui Venetiis rem geſtam

A nuntient. Fit in Populo & in Clero ingens gaudium. De eo collocando diverſi diverſa ſentiunt. Quidam juxta Sanctum Marcum, quidam in Eccleſia ipſius Sancti, quidam in Epiſcopali Eccleſia propter laborem & induſtriam Epiſcopi locandum cenſebant. Abbas quoque Sancti Nicolai de Litore aſſerebat, quod niſi in ſuo
B Monaſterio Corpus Sancti haberet, cum ſuo Collegio ac theſauris Eccleſiae, ubicumque poneretur, ſe transferret. Dum igitur Venetiis haec aguntur, ad Terras promiſſionis exercitus Domini profectus in Portu Joppe dimiſſo navigio cum tuta cuſtodia Sepulcrum Domini viſitavit. Poſtea deliberato conſilio Accaron
C fortiſſimum Paganorum praeſidium, quod nec Chriſtiani nec Saracenorum Soldanus obtinere potuit, expugnare diſponit. Captâ autem divino auxilio Civitate, Franci ad cuſtodiam remanent. Veneti eis valefacientes, ad deferendas Venetias Reliquias Sacras ſe parant. Quum autem locum, qui dicitur Leſina, attigiſſent, jurant
D omnes ſe Reliquias in Sancto Nicolao de Litore locaturos. Occurrit autem Reliquiis Sacris Dux cum Nobilibus, Patriarca Petrus cum Clericis & Populo innumerabili. Ad Eccleſiam itaque parvam in litore Corpus Sanctum devehitur. Epiſcopus peracta breviter narrat. Dux eorum juramentum confirmat. Con-
E ſtruitur ibi Turris pro loci tutamine. Manus armatorum cuſtodit, donec locus ſecurus & aptus ad Dei & Sanctorum honorem celeberrimus aedificetur. Interea Sancti coruſcant miraculis multis, quae omitto cauſâ brevitatis. Horum autem Sanctorum Inventio celebratur III. Kalendas Junii. Translatio vero in Venetias VIII. Idus Decembris. In ipſo enim

Feſto

Feſto Sancti Nicolai claſſis cum ſalute pervenit ad Portum, quae tertio anno ab incepto itinere rediit. MXCIV. Venetiis Corpus Beati Marci in Eccleſia nova reponitur.

Particula IX. continet deteriorem ſtatum Terrae Promiſſionis, maxime propter vaſtationem Conſtantinopolitani Imperii.

POſt haec accidit, ut tempore Epiſcopi Hieroſolymitani, qui vocabatur Oreſtes, cujus Caliphi Aegypti nomine Elau ex ſorore nepos, effractis pactis conſuetis, mandavit imponi ſolito majora tributa &c.

Particula X. continet piam auxilii implorationem initiumque poſtulatae ſalutis......

Poſt primae lamenta &c.

Particula XI. De Henrico Henrici Imperatoris filio.

HEnricus Henrici Imperatoris filius a patre adverſus, quoſcumque poteſt a patre avertit. Et ſibi obtentu meliorandae Reipublicae & reſtaurandae Eccleſiae, in eum inſurgit ſupra Rhenum; & Ducem Bohemorum, & Lipoldum Auſtriae Ducem, magnis promiſſionibus a patris amovit auxilio. Quibus recedentibus pater campo cedere compulſus eſt. Tercone verò captus tenetur in vinculis. Tunc duo orbes in modum Solis, formâ & lumine cotidiano Soli ſimiles apparuerunt, omnium colorum ſpeciem radiantes, inſtar arcus coeleſtis. Interea Imperator Leodii moritur.

CAP. CCXXV.

De Imperio Henrici V. & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de Hugone Cluniacenſi, & quibuſdam geſtis Terrae Sanctae & Hiſpaniae.

HEnricus ejus filius poſtea imperavit. Adelfonſus filius Reginae Urracae &c. Henricus Imperator Paſchalem Papam cepit, quia patrem ejus prohibuerat ſepelire, & longo tempore manſerat inſepultus, & etiam propter Inveſtituras Praelatorum. Tamdem ad cor rediens, Româ recedit. Calliſto Papae Inveſtituras, quas a Paſchali extorſerat, libere reſignavit, ut finem accipiat longum diſſidium inter Eccleſiam & Imperium. Papa autem communicavit eum dicens: *Domine Imperator: Hoc eſt Corpus Domini ex Maria Virgine natum, paſſum pro nobis in Cruce, quod tibi damus in confirmationem verae pacis inter me & te.*

Particula II. de Summis Pontificibus.

GElaſius natione Cajetanus ſedit annum I. dies V. Ceſſavit Epiſcopatus dies XXIV. Hic fuit Romanae Eccleſiae Cancellarius. At Imperator, qui electioni non interfuerat, Hiſpanum quemdam nomine Burdinum ei ſuperordinavit. Gelaſius autem ordinato Cuſtode Romae, Gajetam timore cum Cardinalibus ſe tranſtulit. Inde per mare in Franciam tranſiens, Cluniaci moritur. Callixtus natione Burgundus, frater Comitis Burgundiae, Cluniaci concorditer electus eſt. Primo Anno celebravit Concilium Toloſae cum Ar-

Archiepiſcopis Provinciae, Galliae, Vaſconiae, & citerioris Britanniae, ubi damnati ſunt, qui religionis ſpeciem ſimulantes, Sacramenta damnabant Coniugii, Altaris & Baptiſmi. Hic Romam iens, ubique gratè ſuſcipitur; & Burdinus peregrinos Romam euntes exſpolians, in Sutrio obſidetur, & captus in camelo ponitur, verſà ad tergum facie, & caudam tenens pro fraeno. Poſtea verò in Monachum tonſus eſt, & in Arce truſus. MCXXIII. quintodecimo Kalendas Aprilis, Romae Synodus celebrata eſt, ubi omnes ordinationes Burdini irritantur. Tamdem cum Imperatore concordavit. Honorius natione Bononienſis ſedit annos V. menſes II. dies III. Hic fuit Epiſcopus Oſtienſis. Ipſe depoſuit Patriarchas Aquilejenſem & Gradenſem, quia ſchiſmaticis favorabiles fuerant. In gratiam autem recepit Rogerium Comitem Siciliae, & recepto homagio inveſtivit de Ducatu Apuliae. Et factus in Apulia, ſicuti in Sicilia Dominus, Regis ſibi nomen aſſumſit.

Particula III. de morte Sigeberti, & Reliquiis Baptiſtae.

DOmnus Sigebertus venerabilis Monachus Gemblacenſis Coenobii, vir in omni genere ſcientiarum, ingenioſus temporum deſcriptor, obiit anno Henrici ſeptimo. Eodem anno in Venetiis Vitalis Michaël ibidem Epiſcopus cum electis Clericis Reliquias Praecurſoris caute inquirere diſponit in Altari Sancti Johannis Decollati; ne forte prolixitate temporis tantarum Reliquiarum ſubtrahatur memoria, vel de eis haeſitaretur dubietas. Conſtat enim, eas a Philippo Hieroſolymitano Epiſcopo, Athanaſio Alexandrino Epiſcopo, translatas, ubi poſtea fuit materialis Eccleſia aedificata. Ex qua poſt longa tempora a Venetis circa talia ſolicitis, Venetias cum multa devotione delatae ſunt, & apud Eccleſiam Sancti Hermagorae locatae. Hinc in Eccleſia praedicta a fundamentis de novo aedificatà reconditae. Sic autem ſponſio omnium, qui aderant, omnes conſequenter adſtrinxit. Quilibet enim ſponte promiſit, quod ſi contra ſpem Reliquias non invenirent, perpetuo id ſilentio tegerent, ne devotio & reverentia minueretur in Populo. Clauſis igitur Eccleſiae januis, ſublatâ de Altari menſâ, ſecretum Altaris aperiunt. Vas pretioſum honeſte caelatum reperiunt. In quo Baptiſtae manus cum aliis de Corpore Reliquiis & aliquot fragmentis lapideae Arcae erant, quam in Sebaſte habuerat. Quae omnia praeterquam per antiquorum relationem, per vetuſtiſſima ſcripta ſub Epitaphii formam diſpoſita, clarius patefiunt. Quum autem Pontifex ſericum pannum, in quo repoſitae erant Reliquiae, tractare coepit, inopinatus odor circumquaque diffunditur, ita ut per canales & calles tranſeuntes, & quid ageretur omnino ignorantes, ſtupefacti immenſitatem ſuaviſſimi odoris, illò concurrerent, & coactione quadam, negotium patefactum eſt; ubi conſequenter nonnulla miracula patrata ſunt.

Particula IV. de Sancto Bernardo.

ANno eodem Bernardus juvenis egregius, ſcientiâ, moribus, & genere clarus, Caſtellione Caſtro Burgundiae natus, &c.

Parti-

Particula V. de quibuſdam incidentibus, & geſtis ultramarinis.

IN Pago Bachic nix tanta cecidit IX. Kalendas Maji, ut etiam ſilvas contegeret. Apud Ravennam & Parmam ſanguis pluit in Junio. Idibus Novembris in ſuburbano Antiochiae terra noctu &c.

Particula VI. de Anſelmo Laudunenſi, & quibuſdam prodigiis.

MIlleſimo Centeſimo Decimo Septimo Anſelmus Laudunenſis Magiſter notiſſimus, morum honeſtate clarus, conſilio & maturitate venerabilis obiit. Hic inter cetera opera &c.

Particula VII. de Reliquiis Venetias delatis, & initio Praemonſtratenſium, Hoſpitalariorum, Templariorum, ac Alemannorum, & quibuſdam geſtis ultramarinis.

MIlleſimo Centeſimo Decimo Octavo, ut Babyloniorum injurias Balduinus vindicet, versùs Aegyptum pergit &c.

Particula VIII. de quadam mirabili viſione.

GAufredus ſuper Apocalypſim ait: *Quum prima noſtri Ordinis Ciſtercienſis jacerentur fundamenta, erat in Eccleſia Lugdunenſi Johannes honorabilis Clericus, qui Ordinem tacitus cogitavit intrare &c.*

Particula IX. de quibuſdam contingentibus.

AD Papam Honorium profectus Pater Norbertus, honorifice ſuſceptus, quae poſtulat, impetrat, ibique divinitus cognovit, ſe futurum Gratianopolitanum Epiſcopum. Ubi in reditu poſt Miſſarum ſolemnia caecam mulierem illuminavit &c. Henricus Imperator Mathildem filiam Regis Angliae accepit uxorem. In ipſa autem Curia Lotharius Dux Saxoniae, qui poſt eum imperavit, diſcalceatus cecidit ad pedes ejus. Tantus terror omnes invaſerat, ut nullus ejus terribilitati auderet reſiſtere. Mathildem autem poſtea dimiſit. Ceterum in ipſa Curia contra ejus terribilitatem multae Principum conſpirationes factae ſunt. MCXXV. Ex conſilio quoque & ſuggeſtione Praeſulum maximorum Colonienſis & Maguntinenſis a Callixto Papa excommunicatus eſt. Propter quod ſchiſma renovavit. Tamdem cum Papa concordavit. Morbo autem dragunculi, qui ſibi erat nativus, mortuus eſt. Quod autem mortuum ſe finxerit, Monachus Cluniacenſis effectus, pro fabula habetur.

CAP. CCXXVI.

De Imperio Lotharii, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de ejus electione, & quibuſdam geſtis ultramarinis.

LOtharius Dux Saxonum, qui & Linterus dictus eſt, poſtea imperavit. Quum enim Legati Sedis Apoſtolicae, & Archiepiſcopi cum Epiſcopis & Optimatibus Imperii ex condicto coëuntes, Moguntiae eum elegiſſent, virum ſapientem & induſtrium, Eccleſiaſtico juri devotum, auctum victoriis, potentem divitiis, a Friderico Colonienſi Praeſule benedicitur & inungitur. Mortuo Balach,

Rex

Rex Hieruſalem promiſsâ pecuniâ, datiſque obſidibus pro captivitate &c. Antiochiam redit &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

INnocentius natione Romanus ſedit annos XIII. menſes VII. dies VIII. Ceſſavit Epiſcopatus dies II. Hic fuit Diaconus Cardinalis electus a majori parte; a minori verò Petrus Leonis, & per contentionem Anacletus vocatur. Hic opes congregaverat tam in exactionibus Curiae, quàm in Legationum negotiationibus. Paterni quoque cenſus ampla congeries uſque modo ſignata tunc in Populo eſt diſperſa. Sic ad fas & nefas vaenalis Plebs armatur, unde & domos Frangipanenſium, ubi ſe Innocentius cum Cardinalibus receperat, aggreditur. Sed quia in hoc non profecit, armata manu Eccleſiam Sancti Petri exſpoliat, theſauris, gemmis, calicibus, & aureo Crucifixo. Simile fecit in Eccleſia Sanctae Mariae Majoris. Et quum Calices frangere, Crucifixos aureos dividere Chriſtiani vel erubeſcerent, vel timerent, Judaeos vocat, qui illa comminuant. Theſauro omnibus paene corruptis Romanis, & Petro apud Sanctum Petrum ob parentelae potentiam commorante, Innocentius cum Cardinalibus duabus vectus Galeis in Franciam tranſiit, & a Ludovico Rege ſuſceptus eſt, omnibus Galliae & Germanis Epiſcopis ſibi adhaerentibus. Illuc ei occurrit Henricus Rex Angliae. Hic Remis congregavit primo Concilium, & ſecundo Piſis. Imperator enim Lotharius expeditionem paravit in Italiam, & cum Epiſcopis & Archiepiſcopis Innocentio occurrit, & Romam deduxit. Petrum verò Leonis expugnans cum tota A progenie ſua exſtirpavit, & ab Urbe relegavit, & Innocentium in ſua Sede locavit. In hoc reditu Innocentius pacificatis Januenſibus & Piſanis, attendens quod ſerviviſſent Eccleſiae, Epiſcopum Januenſem, qui ſub Mediolanenſi erat, Archiepiſcopum fecit: Piſanum verò, Primatem Sardiniae. Et tranſiens cum Lothario B per Apuliam, fugato Rogerio, qui Petro Leonis adhaeſerat, & Raynone in Apulia Comite conſtituto, Romam ivit. Praemiſſus autem fuit in Italiam ad reconciliandos animos de conſilio Regis Franciae Beatus Bernardus, qui in hoc multum & utiliter laboravit, ſicut & in Francia, ut in Concilio Innocentius ſuſciperetur, C operam dedit. Hic conſtituit, ut violentas manus in Clericum injiciens, Monachum vel Converſum, ſententiam excommunicationis incurrat, ne poſſit abſolvi, niſi per Romanam Curiam (*XVII. Quaeſt. IV. Si quis ſuadente, in Concilio Claromontis.*) Hic Innocentius ſolemni Concilio celebrato in Laterano moritur, & in Lateranenſi Eccleſia ſe- D pelitur.

Particula III. de initio Carthuſienſium, & quibuſdam eventibus.

HUgo Gratianopolitanus Epiſcopus religioſae admodum vitae obiit MCXXXII. Hic &c. Romani E vigente ſchiſmate Pontificum, Senatum innovant, qui longo jam tempore nec nominabatur, quem Innocentius morte praeventus * annulare non potuit. Mulier quaedam in Hiſpania monſtrum enixa eſt &c. Lotharius poſt ſubactam Romanae Eccleſiae Apuliam, rediens in patriam ſuam, Veronae moritur. Et Comitiſſa Mathildis apud Mantuam obiit.

CAP.

CAP. CCXXVII.

De Imperio Conradi, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de quibuſdam eventibus.

Conradus autem nepos Henrici ex ſorore, qui ante Lotharium Imperium affectaverat, poſtea imperavit. Hic electo Lothario reſtitit. Qui poſtea progeniem Henrici humiliavit. Ideo Lotharius cum fratre ſuo Friderico a Papa Honorio excommunicatus eſt, & inde Conradus a fratre, & quibuſdam aliis factus eſt Rex contra Lotharium, & cum parvo exercitu intravit Italiam. Et Mediolani, & apud Modoëtiam Coronam portavit. Denique ad partes Romanorum conceſſit. Et tamdem rebus conſumtis, in patriam rediit; & cum Lothario, relicto ei Regno, compoſuit. Nunc autem electus eſt, praeſente Legato Portuenſi Epiſcopo, & ſtatim Aquiſgrani in Sede Caroli a Principibus locatus, ab eodem Legato coronatus eſt. Saxones tamen, & Dux Bavariae Henricus in eum tunc non conſenſerunt; tamdem verò in gratiam omnes recepti ſunt, praeter Ducem Bavariae, qui cognominabatur *Superbus*; qui gener fuerat defuncti Imperatoris, quique contumaciter adhuc detinebat inſignia Imperialia ideſt Crucem, Lanceam, Coronam, Gladium Sceptrum, Pomum aureum. Verſiculi:

„ *Ut ſcriptura tonat, Crux, Enſis,*
„ *Sceptra, Corona,*
„ *Lancea, Pila, bona verba, inſignia*
„ *donant.*

A Poſtremo inſignia dedit, & conſilio Principum proſcriptus, & a ſuis derelictus, vix quatuor militibus comitatus, in partes Saxoniae ceſſit, ubi cito miſerabiliter mortuus eſt. Tunc quidam pſeudo-Imperator in partibus Alemanniae ſurrexit, qui per aliquot annos apud Solodorum in recluſione vivens, egreſſus inde, Imperatorem B Henricum ſe eſſe mentitus eſt. Et quum multos ſeducendo allexiſſet, in tantum ut pro eo fierent homicidia & proelia, aliis ſeductorem palam acclamantibus, declarata ejus falſitate, Cluniaci in Monachum attonſus eſt.

Particula II. de Summis Pontificibus.

C Caeleſtinus natione Tuſcus ſedit menſes V. dies XIII. Ceſſavit Epiſcopatus dies IV. Hic fuit Presbyter Cardinalis & Cancellarius. Eugenius natione Piſanus ſedit annos VIII. dies XX. Ceſſavit Epiſcopatus dies II. Hic vocatus eſt Bernardus Monachus Clarevallenſis. Fuit diſcipulus D Sancti Bernardi, & Abbas Sancti Anaſtaſii. Hic electus, ad Farfenſe Monaſterium propter metum Senatorum, qui contra voluntatem praedeceſſoris ſui electi fuerant a Populo, vocatis Cardinalibus & Praelatis conſecratus eſt. Hic prius ſermonis mirabilem gratiam & eloquentiam a Deo accepit. Contra hunc Romani E Jordanem Senatorem & Patricium erigentes, Urbe eum deturbant. Ille verò excuſſo in litigantes pulvere pedum eos reliquit, & in Gallias iens, Ludovicum Regem Cruce ſignavit; & celebrato Remis Concilio ad Urbem rediit; cui Clerus occurrit & Populus cantans: *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Parti-

Particula III. de quibuſdam contingentibus.

HAbitaculum ſervis Dei conſtruitur MCXXXIX. in Monte Dei. Quibus Sanctus Bernardus nobilem ſcripſit Epiſtolam. Petrus Abaleardo Magiſter inſignis &c. Innocentio ſuccedit Guido Caſtellanus, vocatus Caeleſtinus, cui poſt menſes V. ſucceſſit Lucius ex Gerardo Cancellario. MCXLIII. mortuo Rege Fulcone &c. Arnaldus de Brixia, cujus dicta propter arctam vitam, quam tenebat, plurimi decepti ſequebantur, dum Romae delitias Clericorum & ſuperfluitates argueret, a quibuſdam captus ſuſpenditur, & crematur. *Erat enim, ut ait* Sanctus Bernardus in Epiſtolis, *homo non manducans, neque bibens, ſed cum Diabolo eſuriens ſanguinem animarum, cujus converſatio mel, doctrina venenum: cujus caput columbae, cauda ſcorpionis erat: quem Brixia evomuit, Roma exhorruit, Francia repulit, Germania abominata eſt.*

Particula IV. de cauſa deſolationis, & amiſſionis Terrae Sanctae promiſſionis, factae tempore Saladini, habens cauſas ſex.

PRima cauſa continet Graecorum ritum, ac Surianorum intra promiſſionis habitaculum. Terram promiſſionis Conſtantinopolitano Imperatori ſubjectam fuiſſe annis non paucis, ac per hoc &c. Secunda cauſſa continet eorum mores, qui Pulani & Maronitae dicuntur, & illuſtrium virorum, qui ad Sanctae Terrae tuitionem &c. Tertia cauſſa continet eorum ritus & mores, qui Armeni & Georgiani dicuntur. Armeniorum Populus in Armenia Provincia prope

A Antiochiam inter Chriſtianos, & Saracenos ſeorſum inhabitat. Quarta cauſa continet ritus & mores Jacobitarum, Neſtorianorum, & Moſarabum. Sunt & in Terra Sancta &c. Quinta cauſa continet multorum Occidentalium ad Terram Sanctam concurrentium pravitatem. Ad Terrae Sanctae ſuccurſum venit fortitudo
B maris de maritimis Terris Italiae, & fortitudo gentium de ultramarinis partibus Occidentis & Aquilonis &c. Sexta cauſa continet Clericalis & Regularis ſtatus depravationem. Poſtquam omnis poene fidelium Populus &c.

Particula V. de quibuſdam aliis incidentibus.

C

BErnardus Abbas Sancti Anaſtaſii Papa eligitur, & vocatur Eugenius. Et MCXLVIII. Remis Concilium celebravit, ubi Sanctus Bernardus Guibertum Porectanum diſputando confutavit &c.

D *Particula VI. de raptu animae Tundali;*

TUndalus ex Hibernia oriundus; nobilis genere, crudelis actione, formâ egregius, fortitudine robuſtus, ſed de anima nihil ſolicitus &c.

Particula VII. de viſione Daemonis, & boni Angeli.

E

Primo quidem &c.

Particula VIII. de poena homicidarum, & inſidiatorum.

Secundo oſtenditur ei &c.

Particula IX. de poena ſuperborum, & avarorum.

Poſtea venit &c.

Particula X. de poena furantium, & luxuriantium.

Longius autem eundo &c.

Particula XI. de poena Clericorum, Religioſorum, & de Vulcano.

Exinde vidit &c.

Particula XII. de poenis Inferni, & infernalium beſtiarum, & ſpecialiter Luciferi.

Poſtremo videbis &c.

Particula XIII. de Gloria Paradiſi.

Poſt haec ait ei Angelus &c.

Particula XIV. de Sancto Malachia Archiepiſcopo.

Eodem Anno &c.

Particula XV. de quibuſdam incidentibus.

LUdovicus Rex Francorum &c. Eugenius pace cum Romanis reformatà Romam redit. Conradus vero moritur, & benedictione Imperiali caruit.

A

CAP. CCXXVIII.

De Imperio Friderici I. & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de quibuſdam contingentibus.

B FRidericus I. Dux Sueviae nepos ejus, filius Friderici Ducis Suevorum, fratris Conradi II. Regis de progenie Carolorum, poſtea imperavit. Et ab Adriano IV. Romae in Eccleſia Sancti Petri coronatus eſt. Quinto Anno Eugenius vir ſanctus moritur, & Anaſtaſius ei ſucceſſit. Alphonſus Rex Hiſpaniae &c.

C

Particula II. de Summis Pontificibus.

ANaſtaſius natione Romanus ſedit annum I. menſes IV. dies XXIV. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Adrianus natione Anglicus ſedit annos IV. menſes VIII. Ceſſavit Epiſcopatus dies XVIII. Hic fuit Epi-
D ſcopus Albanenſis, & Legatus convertit Norvegienſes. Hic fuiſſe dicitur primus Papa, qui Romanam Curiam de Roma ad aliam Civitatem tranſtulit. Hic propter vulnerationem unius Cardinalis, uſque ad condignam ſatisfactionem Urbem ſuppoſuit Eccleſiaſtico interdicto. Eo vero mortuo Cardinales diviſi duos elegerunt,
E Rolandum Cancellarium, qui Alexander dictus eſt, & Octavianum. Imperator Octaviano adhaeſit, qui Victor acclamatus eſt. Reges autem Franciae, & Angliae Alexandro adhaeſerunt. Alexander natione Senenſis ſedit annos XXI. menſes XI. dies XIX. Hic ſuperavit quatuor Antipapas. MCLXI. Alexander videns omne Patrimonium Sancti Petri, & adja-

centem regionem occupari, in Galliam tranſiit, & MCLXIII. Concilium celebravit. Et MCLXV. in Italiam rediit. Cui occurrit Rex Guillielmus, & Regnum ab eo cognoſcit, renovato fidelitatis juramento. Demum Romam iens cum magna proceſſione ſuſcipitur a Romanis, & MCLXXIX Romae Concilium celebravit. Et Imperator relicto Papa ſchiſmatico, Alexandro ſubjectionem exhibuit. Fuerunt autem tres Antipapae Cardinales, & omnes male perierant. Lucius natione Tuſcus ſedit annos quatuor, menſes duos. Ceſſavit Epiſcopatus dies XIII. Veronae mortuus eſt, in cujus Epitaphio ſcriptum eſt:

„ *Luca dedit lucem tibi, Luci, Pon-*
„ *tificatum*
„ *Oſtia, Papatum Roma, Verona mo-*
„ *ri.*
„ *Immo Verona dedit verum tibi vi-*
„ *vere. Roma*
„ *Exilium. Curas Oſtia. Luca mori.*

Vidi Privilegium iſtius Lucii III. in quo ipſe ſubſcripſit ſic: *Ego Lucius Catholicae Eccleſiae Epiſcopus ſubſcripſi.* Et Cardinales ſimiliter ſubſcripſerunt ſub ipſo Papa Epiſcopi, ab uno latere Presbyteri, ab alio Diaconi. Sub omnibus autem Cancellarius ſic. *Datum per manus Alberici Sanctae Romanae Eccleſiae Presbyteri Cardinalis & Cancellarii: II. Nonas Julii, Indictione I. Incarnationis Dominicae Anno MCLXXXIII. Pontificatus vero Domini Lucii Papae III. anno ſecundo.* Nec ponit locum ubi datum ſit. Urbanus natione Mediolanenſis ſedit an-

A num I. menſes X. dies XXV. Gregorius natione Beneventanus ſedit menſem I. dies XXVII. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Clemens natione Romanus ſedit annos III. dies XVI. Hic fuit Epiſcopus Praeneſtinus.

Particula III. de Petro Lombardo & de Comeſtore.

B Floruit tunc Petrus Lombardus Pariſienſis Epiſcopus &c.

Particula IV. de quibuſdam incidentibus.

Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Quarto, Rege Hieroſolymorum Aſcalonem obſidente Milites Templi ſe Civitatem capturos putantes, ingreſſi trucidantur. Ceteri vero obſeſſores ante Crucem Domini ſe proſternentes, divinum cum lacrymis imploraverunt auxilium, quod eis continuo affuit, ita ut Pagani Civitatem traderent, Urbe abire permiſſi. Rogerio Regi Siciliae ſucceſſit Guillelmus tam in Regno quam in victoriis. Alexandria in honorem Alexandri Papae aedificata eſt, rebellantibus Friderico omnibus Civitatibus Lombardiae praeter Papiam. Et Johannes Papiae Epiſcopus Cruce & Pallio, quibus antea utebatur, privatus eſt. Alexandriae vero Epiſcopalis titulus conceſſus fuit, quo ſatis cito privatur, quia primus ibi Epiſcopus occiſus eſt (a). Norandinus autem Damaſci jam Princeps effectus &c Signum Crucis in Luna apparuit MCLVI. Fridericus per ſeptennium fere Mediolanum obſidet &c. MCLXII. Corpora trium Magorum, olim

(a) *In MS. Codic. Vaticano habentur haec, quae ſequuntur in margine deſcripta eodem charactere:* In Aegypto Zampnes Civitatem diripuerunt, & revertentes, dolum Imperatoris Conſtantinopolitani incurrerunt: Et licèt quantitate navigii eſſent inferiores, Graecorum tamen CXL. naves ſuperavit & ſpoliavit. Poſtea Maſſauntas, qui Putcolum ſpoliaverant, exterminavit aut cepit.

olim per Imperatorem translata de Perſide in Conſtantinopolim, & inde a Sancto Euſtorgio Mediolanenſi miraculoſe ſunt tranſvecta. Super conceſſam enim ſibi a Conſtantino Imperatore Arcam, & in mare projectam, aſcendit Sanctus Euſtorgius, & divino regimine ad Italiam Arca natavit. Arca quoque ipſa immenſi ponderis, ſuper emtâ carructâ cunctis ſtupentibus poſita, non ſolum ſuſtentatur, ſed a duabus vaccis trahitur faciliter uſque prope Mediolanum. Sancto quoque Euſtorgio quieſcente nocte prae labore, vaccarum alteram lupus extinxit, quo Sanctus Euſtorgius percepto, vaccae vicem ſupplevit. Mediolanenſes vero Reliquias Sanctas honorifice ſuſceperunt. Et eidem Sancto Euſtorgio Eccleſiam dedicantes Sanctorum Magorum Corpora inibi locaverunt. Deſtructâ autem Urbe Mediolanenſi per Imperatorem, a Raynaldo Colonienſi Epiſcopo, e Mediolano Coloniam transferuntur. Sanctus Helinandus &c.

Particula V. de Thoma Cantuarienſi.

Hic juventute valde gratioſus &c. Interea Alexander Papa in Gallias venit, adhaerente Imperatore quatuor Schiſmaticis contra Alexandrum. Nam poſt Octavianum eligitur Guido Cremenſis. Poſt hunc Johannes Strumienſis. Poſt hunc Lando. Unde & congregatà magnâ multitudine tentabat in Burgundiam tranſire. Sed contra agentibus Franciae & Angliae Regibus, nil profecit &c.

Particula VI. de quibuſdam incidentibus.

Eodem Anno, quo revocatus eſt ab exilio Sanctus Thomas, Alexander Papa Romae cum honore

A ſuſcipitur &c. MCLXVII. dum Imperator Romam obſidet, omnis paenae exercitus ejus peſte perit, unde cum paucis ad propria redit. MCLXVIII. in Sicilia multa Caſtra cum innumerabili Populo concuſſa ſunt; Urbs vero Catania ante horam primam terrae motu ſubvertitur. Epiſcopus, & Clerus, Abbas de Mileto

B cum Monachis XL. & omnis Populus, circiter XV. millia, repentina morte perit. Almaricus Rex Hieruſalem &c.

Particula VII. de Martyrio Sancti Thomae.

Henricus Rex &c.

C

Particula VIII. de ſimultate Regum Franciae & Angliae.

Ludovicus VII. Rex Franciae &c. MCLXXVII. in Septembri Fridericus Romae pacem Sebaſtiano Duci & omnibus Venetis juramento firmavit, ſuper hoc per Ducem &

D Commune Venetorum Syndico ſpecialiter deſtinato. Eodem Anno Almaricus moritur &c. Eodem anno MCLXXVII. Beatus Thomas Cantuarienſis canonizatus eſt a Papa Alexandro. Anno eodem Alexander Papa Venetias venit propter Civium fidelitatem, & Civitatis inexpugnabilem ſecuritatem. Tunc Sebaſtianus

E Ziani Dux Imperatori Legatos & dulcia mittit epigrammata, quae Alexander Papa conſpiciens plumbeâ Bullâ muniri juſſit, & Ducem ſuas literas de cetero taliter ſigillare conceſſit. Imperator nuntios grate ſuſcepit, sed quum de pace & concordia legit, mutato vultu ſententialiter reſpondit.

„ *Ite: Duci veſtro noſtrum reddatis*
„ *amorem.*
„ *Et licèt haec noſtrae reſerat ſibi pa-*
„ *gina chartae,*
„ *Ore nihilominus haec referatis amico*
„ *Verba Duci noſtro: Noſtrum non am-*
„ *plius hoſtem*
„ *Suſtineat, mittat fidis cuſtodibus*
„ *illum.*
„ *Ac ſi forte negat fugitivum tradere*
„ *Papam,*
„ *Credat amicitiae diſſolvi foedera*
„ *noſtra.*
„ *Securum ſe Dux faciens, quod in*
„ *aequore claſſes*
„ *Injiciam, quum tempus erit, tanti-*
„ *ſque Galeis*
„ *Propulſabo fretum, Venetos quod re-*
„ *mige Portus*
„ *Ingrediar, Marcique aedem, figam-*
„ *que Plateis*
„ *Victrices Aquilas, non ante in ſecu-*
„ *la fixas.*

Dux autem confortans Papam ait:

„ *Si Ruber nobis Federicus bella mo-*
„ *vebit,*
„ *Nos non inveniet clauſos, ſed in ae-*
„ *quore lato*
„ *Obvius ibo ſibi, Venetis comitantibus*
„ *armis.*

Igitur contra Othonem Imperatoris filium venientem cum Galeis LXXV. proficiſcenti Sebaſtiano Venetorum Duce cum Galeis non amplius XXX. Papa enſem ſplendide ornatum tamquam Eccleſiae pugili dedit, quem Veneti Duces ante ſe portari de cetero faciant in ſignum praedicti honoris. Et quum proceſſiſſent Veneti per milliaria L. de Chriſti auxilio confidentes, ſtolum Imperatoris aggreſſi, victoriam obti-

A nuerunt, & Imperatoris filium Venetias perduxerunt. Tunc Summus Pontifex gratias Deo agens anulum Duci porrexit, dicens: *Te, fili, Dux, tuoſque ſucceſſores aureo anulo ſingulis annis mare deſponſare volumus, ſicut vir ſubjectam ſibi deſponſat uxorem, quia ab infeſtationibus noſtris mare taliter quietaſti.* Poſt aliquod vero detentio-
B nis tempus filius Imperatoris a Summo Pontifice, ſimulque a Communi Venetorum impetrat ad patrem ire, & pacem atque concordiam procurare, juramento ſe adſtringens; quod ſi id perficere non valebit, poteſtati Domini Papae & Communis Venetorum plenarie ſe ſubmitteret. Quum autem filius patrem pertraxiſſet ad
C pacis conſilium; praeter haec enim cernebat Imperator, Papae proſpera cuncta procedere & ad eum totam Italiam declinare, ille multis cum Proceribus procedens, Papae ac Duci Venetorum denuntiat Imperatoris adventum. In craſtino verò, ideſt in die Aſcenſionis attigit litora Venetorum, & honorifice perductus ad
D Eccleſiam Sancti Marci ante fores Eccleſiae humiliavit ſe pedibus Summi Pontificis, & abſolutionem ac benedictionem, & gratiam ejus promeruit. Sic Eccleſiae & Imperii longum diffidium finem accepit, quo nullum prius aut incanduit vehementius, aut perſeveravit diutius; quia
E annis XVI. Hiſtoria autem hujus reconciliationis in Eccleſia Lateranenſi depicta erat cum his verſibus:

„ *Ceſſit Alexander veniam tunc Papa*
„ *Beati*
„ *Eccleſiae Marci. Tertius ille fuit.*
„ *Si quis Aſcenſâ Domini cum venerit*
„ *illuc*
„ *Confeſſus verò, corde puro poeni-*
„ *tens,*

„ *Veſper*

„ Ve, per utramque laudat, totum, quod „ inter utrumque
„ Tempus, cum culpa poenaque nulla manet,
„ A die, & rurſus Octavae tempore „ toto,
„ Septima peccati pars relevatur ei.

Iis autem peractis, Dux recedentes juxta condictum, Papam atque Imperatorem ſociavit uſque Anconam. Anconitani verò duas Umbrellas praeſentant, unam Papae, Imperatori aliam. Tunc Summus Pontifex ait: *deferatur tertia Duci Venetorum, cui meritò congruit, qui nos ab aeſtu turbationis liberans, in refrigerio pacis poſuit, quod bene Umbrella ſignificat. In cujus rei memoria Duces Venetos volumus in ſuis ſolemnitatibus eâ uti*. Denique quum Romam appropinquarent, occurrerunt Romani cum octo Tubis argenteis, & octo Vexillis diverſorum colorum. Quae omnia Papa mandavit, Duci Venetorum offerri in memoriam victoriae ſupradictae, eiſque voluit futuris temporibus uti Venetorum Duces. Poſt oſtenſas autem Reliquias varias Imperatori & Duci, Dominus Papa in Sede ſua locatus praedicans, honorantias omnes Duci Venetorum datas confirmavit, ac roboravit. Ille vero Apoſtolicâ benedictione ſuſceptâ ad propria remeavit. Ortâ guerrâ inter Henricum Regem Angliae & filios ejus Henricum, Ricardum, & Goffridum, auxilio Ludovici Regis Franciae, Normanniam graviter vaſtaverunt.

Particula IX. de duobus Sanctis Abbatibus.

FLoruit hoc tempore Petrus Monachus Abbas Clarevallenſis, qui A ſublimitatem ſui generis quanta potuit ſemper diſſimulatione celavit &c. Floruit etiam tunc venerabilis Hugo Abbas Bonaevallis &c.

Particula X. de quibuſdam incidentibus.

MCLXXXIV. quum Rex Philippus contra Philippum Flan- B drenſem proceſſiſſet &c. MCLXXXVI. Henricus Friderici filius a patre praeficitur Italiae, & uxorem ducit Conſtantiam. Rogerius enim primus Rex Siciliae miſit primogenitum ſuum ad Curiam Roberti Comitis Licii, ut nobilibus imbueretur moribus, qui unam Comitis filiam diligens, nimio uſu venereo factus ethicus. revocatur C a patre, habens ex ea filium Tancredum & filiam. Et videns quod liberari non poſſet, negotii ſeriem patri aperuit, qui indignanter commotus, in dictum Comitem indignatione animadverſionem comminatus eſt, & totius parentelae ejus deſtructionem. Sed filius cum lacrymis obtinuit Comiti veniam, & ut poſſet D ejus filiam deſponſare, ne liberi ſui pro ſpuriis haberentur. Rex tamen Rogerius mortuo filio promiſſa frangens, praedictum Comitem perſequens, in Romaniam cum ſuis coëgit fugere. Mortuo Rogerio Guillelmus ſucceſſit ei in Regno. Et huic ſucceſſit ſublato per mortem primogenito ejus Guillelmus ſecundogeni- E tus, qui accepit uxorem filiam Regis Angliae, de qua tamen prolem non habuit. Hic pacificus & juſtus fuit. Tancredum de Romania, cum iis qui ſupervixerant, revocavit, eique conceſſit Licii Comitatum, & Dominam Conſtantiam Henrico filio Imperatoris tradidit. Eodem anno Rex Philippus &c.

Parti-

Particula XI. de amiſſione Sanctae Crucis, & proditione Comitis Tripolitani.

Dum haec aguntur, veniunt ad Regem Philippum nuntii tranſmarini &c.

Particula XII. qualiter Chriſtiani ad recuperandum Sepulcrum Domini animantur.

DElata re tam lugubri &c. MCLXXXIX. &c. Eodem Anno Fridericus Imperator cum filio ſuo Duce Sueviae tranſmarinum iter arripuit. Archiepiſcopi etiam Ravennas & Piſanus. Et fit ingens peregrinorum motio. Praedicti vero Archipraeſules cum magno de Italia agmine Tyrum appulſi, magnum ſolatium praebuerunt Tyrenſibus &c. Imperator autem inter Nicaeam & Bithyniam ſtrenuiſſimus Princeps, qui jam Soldanum Iconii, qui ei promiſſum non ſervaverat, perſequutus Turcos debellavit, parvum fluvium tranſiens equo cecidit, & vix extractus, paulo poſt obiit. Moriens vero totum exercitum filio regendum commiſit. Ille vero parvo poſt tempore naturali lege vitam finivit &c.

CAP. CCXXIX.

De Henrico VI. & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de recuperatione Acon, & Henrico.

HEnricus imperavit annos VII. & vacavit Imperium annos XII. In MCXCI. obiit Clemens III. cui ſucceſſit Caeleſtinus natione Romanus, qui in die Paſchae conſecravit Imperatorem. In Junio ac Julio ex nimietate pluviarum ſegetes ante meſſem germinarunt &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

CAeleſtinus natione Romanus ſedit annos VI. menſes VIII. dies XI. Ceſſavit Epiſcopatus....... Hic fuit Diaconus Cardinalis, & fuit grandaevus & gratioſus. Innocentius natione Campanus ſedit annos XVIII. Hic ſubtilis fuit valde, tam in Jure quam Theologia, & factus Cardinalis, in moribus & ſcientia gratus fuit nimis. Decretales complures, & Sermones ipſe compoſuit, & Librum de Miſeria hominis, & alia. Inter cetera fecit Hoſpitale Sancti Spiritus, & renovavit Eccleſiam Sancti Sixti, & omnibus Eccleſiis Romae dedit unam Libram auri pro Calicibus fiendis. Livonia provincia Dacis & Polonis confinis pro majori parte converſa eſt ad Fidem per ejus ſolicitudinem: ibique dominantur Fratres Alamanni, quia ipſi expugnaverunt terram. Hic confirmavit Regulam Fratrum Minorum; & Fratribus Laicis, qui Beatum Franciſcum ſociaverant, factis ſibi coronis, Privilegium dedit de P........ praedicanda mandatum.

Particula III. de morte Saladini.

MCXCVI. Saladinus obiit apud Damaſcum &c. Eodem tempore Imperator totam Calabriam & Siciliam ſuo ſubjecit imperio, & Cenſum Regis Guillelmi ſolvit Eccleſiae. Poſtquam enim Conſtantiam accepit conjugem, voluit eam in Theutoniam ducere. Propter audita autem nova quaedam dimiſit eam in

finibus

ſinibus Regni, quae ſe contulit Gajetam. Et tunc mortuus eſt nepos ejus Rex Guillelmus. & Domina i vit Salernum. Tunc Tancredus occupavit Regnum, & praedictam Conſtantiam occultavit in quodam Caſtro, ita ut Comites omnes de Regno putarent eam mortuam. Imperator rediens Romam, petiit a Papa, ut uxorem ſuam faceret ſibi reddi. Qui ad hoc plures miſit. Et reſpondebatur, quia defuncta eſſet. Imperator obſedit Neapolim, & nihil proficiens in Theutoniam rediit. Et ex tunc miſit Panormum per unum leproſum literas; qui multâ induſtriâ fecit ſub ſpecie mendicandi, quod Domina habuit literas de vita Imperatoris, & dedit eidem nuntio reſponſivam. Poſt haec dixit Tancredo, qui ante eam ſervabat, & vocabat eam Dominam ſuam: *Male baſtarde, vivit meus vir, & ecce literae ſuae*. Tancredus vero nil ſcire valens de nuntio, iracundiâ commotus, fecit propter malam cuſtodiam interfici Caſtellanum, & febre correptus mortuus eſt. Imperator autem veniens accepit uxorem cum Regno. Filios Tancredi abacinavit; filias vero liberas dimiſit. Denique audiens & admirans, quod Domina eſſet gravida, quum quinquageſimum tranſiſſet annum, conſuluit Abbatem Joachim, rogans ut interpretaretur quaedam dicta Merlini & Erichteae. Quod & fecit, dicens, quod Fridericus eſſet filius ejus, & dictae Imperatricis; & multa praedixit ſibi, filio, ac ſucceſſoribus ſuis, & ſpecialiter quod debebat mori in partibus Melatii, & quando. Et ſic accidit. Scripſit quoque idem Epiſtolam in hac forma. *Henrico VI. inclyto Romanorum Auguſto, Joachim dictus Abbas. Humiliari ſub divinae potentia*

A *Majeſtatis. Dum meae ſimplicitatis inertiam literis & nuntiis recurrentibus urgetis, ut quae per Chronicas veteres & Annales nova Populorum diſcrimina, in quibus univerſalis Eccleſia fluctuat, juxta Hieremiae vaticinium & ſcriberem & legerem. Tamen quia conſilium Domini nemo novit, imperio veſtro valde timidus hucuſque non parui,* B *tamquam qui cum ipſo Propheta loqui nec didici, nec prophetiae mihi ſpiritum arrogavi. Jam vero quia ſub ſexto ſigillo & Eccleſiae tempore, cujus initia pervenimus, phiala divini furoris effunditur, & Liber ſolutis paene ſignaculis aperitur, ad deprimendam ſuperbiam hominum, & mentes ſimplicium inſtruendas, elegi commodius ex* C *conſcientia veterum nova dirigere, quàm ad oppoſitiones hominum vias inveſtigabiles indagare. Quaeſo proinde, ut dicta ſimplicia, quae quodammodo ſicut ambigua fuerint, ſic & apud multos non eſſe non poterunt involuta, veſtro ſoli ſervetis examini, nec alterius Prophetae propterea improbare contendatis articulum, qui contra novorum Chal-* D *daeorum Imperium, Alemannorum, nec dubium, inducitur diſcidendum. Habetis inſuper de Opuſculis aliis concors in Apocalypſis expoſitione compendium, in quibus experiri poteritis, quàm in diebus iſtis Caritas Chriſtiana deferveat, & mundanae perſequutionis iniquitas graviter inardeſcat. Unde in his carminibus, auſpiciis veſtris omnino* E *conſulitur, ut non ſumatis de virtute praeſtitae poteſtatis audaciam, ubi Regum Rex temporalem in ſuis exerit diſciplinam. Nam ut liberius eloquar, mallem ego aemulorum ictus recipere, quàm vos univerſae terrae malleum veſtris in poſteris, contra ſatagentis Eccleſiae filios durius provocare. Expoſitio Jeremiae. Ecce, Caeſar, virgam furoris Domini. Sufficienter Hieremias expli-*

explicatur, qui in replicandis afflictionibus ubique cernitur impeditus. Ut & tu non ſis expers divinae formidinis, quum ad radicem Imperialis culminis apponenda ſit Evangelica jam ſecuris.

Particula IV. de electione Othonis, & captione Conſtantinopolis per Venetos & Barones transfretantes.

HEnricus Imperator in Sicilia Panormi moritur, qui per tyrannidem in Regno multos & magnos peremit. Archiepiſcopos & Epiſcopos trucidavit, & contra Eccleſias ſemper tyrannidem exercuit. Propter quod Innocentius III. qui eodem anno in Papatu Caeleſtino ſucceſſerat, promotioni Philippi fratris ejus contrarius fuit, omnes fautores ejus excommunicavit, Othoni verò viriliter adhaeſit Duci Saxoniae, & eum Aquiſgrani in Regem Alamanniae conſecrari fecit MCXCVIII.

Particula V. de electione Alexii, & ſucceſſione Balduini.

Captâ Civitate pater adoleſcentis &c.

Particula VI. de victoriis Tartarorum, & qualiter coeperunt dominari.

Particula VII. de forma & qualitate Tartarorum.

Particula VIII. de ritu religionis ipſorum.

Particula IX. de ſuperſtitionibus eorum.

Particula X. de legibus & conſuetudinibus eorum.

Particula XI. de moribus eorum.

Particula XII. de victu eorum.

Particula XIII. de ſtationibus.

Particula XIV. de luxuria & crudelitate eorum.

Particula XV. de morte & ſepultura ipſorum.

Particula XVI. de Terra Tartarorum.

Particula XVII. de initiis bellorum Tartarorum.

Particula XVIII. de bello eorum contra Kytaos.

Particula XIX. de bello eorum contra Indos.

Particula XX. Quomodo Tartari versùs Occidens dilataverunt imperium.

Particula XXI. de geſtis Regum Armeniae cum Tartaris.

Particula XXII. Qualiter Perſis poſt multa dominia Tartari dominantur.

Particula XXIII. Qualiter ſucceſſores Halaonis ſe habuerunt cum Chriſtianis & Saracenis.

Particula XXIV. de quibuſdam incidentibus illius temporis.

DE Tartaris ſufficienter explicito, ad Terram Sanctam redeuntes &c. MCCVI. Otho cum Philippo Duce Sueviae de Jmperio contendit &c. Venetiarum Dux eligitur Dominus Petrus Ziani Eodem Anno Beatus Franciſcus mundum deſerens &c.

Particula

Particula XXV. de figuris & prophetia duorum Ordinum.

De eis Joachim ſuper Hieremiam ſic ait: *Tales &c.*

Particula XXVI. de converſatione Beati Franciſci in habitu ſeculari.

APparuit gratia Salvatoris noſtri Dei, diebus iſtis noviſſimis in ſervo ſuo Franciſco, qui Pater &c.

Particula XXVII. de ſancta ejus converſione ad Dominum, ac repartitione trium Eccleſiarum.

Particula XXVIII. de inſtitutione Religionis, & approbatione Regulae.

Particula XXIX. de profectu Ordinis ſub manu ipſius.

Particula XXX. de ſpiritualibus ſociis Beati Franciſci.

Particula XXXI. de origine Sancti Dominici, & legatione XII. Abbatum contra haereticos.

DOminicus Praedicatorum Dux & pater inclytus, ex Hiſpania, Villa Calaroga, Oxomenſis Dioeceſis &c.

Particula XXXII. de ejus libello ab igne illaeſo.

Particula XXXIII. de initio deſolationis in Marchia Triviſana & Lombardia per Ezelinum.

EOdem Anno ideſt MCCVII. de Venetiis exierunt XXXI. Galeae, & ceperunt Corſu & deſtruxerunt Montem. Eodem Anno Azzo Marchio Eſtenſis regimen Veronae ſuſcepit de communi voluntate duarum partium, ſcilicet Comitis Sancti Bonifacii, & Monticulorum. Sed Monticuli furore Ezelini de Romano eum de Verona expulerunt. Ille verò convocatis amicis & exercitu praeparato Veronam aggreditur, faventibus ſibi Mantuanis, & parte Comitis Sancti Bonifacii. Ezelinus autem alteri parti favens, cum exercitu copioſo venit, ſed dum praevalere non potuit, cum omnibus de parte ſua territus fugit. MCCVIII. pars Monticulorum cepit Caſtrum Piſcariae, indeque per Veronenſem diſtrictum currentes, rapinis & incendiis omnia devaſtabant. Sed Marchio & Comes praedicti parato exercitu eos obſederunt, & captos in compedibus poſuerunt, qui ad mandatum ſequentis Othonis, quum in Italiam venit, dimiſſi ſunt. MCCVIII. Veneti ceperunt Candiam, & totam Inſulam Cretenſem. Eodem Anno venerunt ſolemnes Nuntii ad Philippum Regem Franciae, ut de apto viro ad defendendam Terram Sanctam provideat Mariae jam nubili heredi Regni.

CAP. CCXXX.

De Imperio Othonis, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de ejus coronatione; & ejus ſcandalo cum Eccleſia.

OTho filius Ducis Saxoniae, & nepos ex filia Henrici II. Regis Anglorum, poſtea imperavit. Poſt mortem enim Henrici orta eſt diſſenſio inter Principes Alamanniae. Una pars elegit Othonem, alia Philippum Ducem Sueviae ſuperioris Henrici fra-

fratrem. Innocentius autem Papa propter cauſam ſuperius allegatam contra voluntatem Regis Franciae, qui conjunctus erat cum Philippo, ut de Comite Flandriae, & aliis brigis ſuis commodius triumpharet; contradicentibus quoque pro magna parte Romanis, multis etiam ex Magnatibus Imperii diſſentientibus, Othonem coronavit. Cujus pater Dux Saxoniae de crimine laeſae Majeſtatis ab Imperatore Friderico convictus, & univerſo Baronum judicio condemnatus fuit, & perpetuò a Ducatu dejectus. In ipſa autem coronatione Papa jusjurandum accepit ab eo de Patrimonio & jure Sancti Petri indemniter & contra quoslibet defenſando. Sed ipsâ die contravenit. Igitur propter hoc, & propter expenſas, quas ab Imperatore Romani petebant, ortâ diſcordiâ, Romani cum eo conflixerunt, multique de Theotonicis occiſi ſunt. Imperator quoque, quum de damnis reſarciendis ageretur, dicebat ſe MC. equos amiſiſſe. Rediens verò, ſicut animo conceperat, Caſtra & munitiones occupavit, quae erant juris Beati Petri, Radicofanum, Montem Flaſconis, ac paene totam Romagnam. Inde tranſiens in Apuliam oppugnavit Terram Friderici filii Henrici Imperatoris, cepitque multas Urbes & Caſtella in Regno Apuliae, quod totum eſt de Feudo Beati Petri. Miſſis ergo hinc inde nuntiis, quum Imperator ea, quae occupaverat, reſignare nullatenus vellet, & miſeros Romipetas a ſuis, quos in Caſtris poſuerat, exſpoliari faceret, Papa excommunicationis ſententiam promulgavit in eum. Deinde quum nec ſic reſcipiſcere vellet, & in praedictis procederet, Papa ſubditos ipſius ab ejus fidelitate abſolvit, ſub anathematis interminatione prohibens, ne quis Imperatorem eum haberet, aut nominaret. Sicque receſſerunt ab eo Rex Bohemiae, Dux Thuringiae, Lantgravius, Dux Auſtriae, multique alii tam Seculares, quàm Eccleſiaſtici.

Particula II. de Almarico Haereſiarcha.

Tunc quidam Almaricus de territorio Carnotenſi &c.

Particula III. de Elynando, & electione Friderici.

IN territorio Belluacenſi floruit Elynandus Frigidi Montis Monachus &c. Othone igitur damnato ut dictum eſt, Barones Alamanniae, Regis Francorum conſilio mediante, Fridericum Henrici quondam Imperatoris filium unanimiter elegerunt Imperatorem, rogantes Papam, ut ejus confirmaretur electio. Qui licet ſatis hoc vellet, quia tamen Romana Eccleſia tarditatem & gravitatem in magnis rebus obſervare conſuevit, diſſimulabat. Et etiam, quia illam progeniem non amabat. Fuit autem electus quarto Othonis Anno.

CAP. CCXXXI.

De Imperio Friderici II. & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de ejus initiis & converſione Beatae Clarae.

FRidericus poſtea imperavit, vocatus a Baronibus de conſilio Regis Franciae, Romam venit, & a Romanis honorifice ſuſceptus eſt. Inde intravit Alamanniam, & venit Conſtantiam. Cujus adventum ſciens Otho, ſequebatur eum cum CC. militi-

litibus. Jamque praemiſerat famulos & equos ſuos in eamdem Urbem ipſâ die venturus. Itaque quum Fridericus Urbem intraſſet, Othone per tres leucas diſtante, Otho ipſe cum ſuis repulſus eſt. Dicunt autem, quod ſi Fridericus per tres horas tardaſſet, Alamanniam non intraſſet. Otho igitur a Conſtantia ſic repulſus acceſſit Briſachum, unde non minori dedecore eſt repulſus. Fridericus ibi, ſicut & ab aliis Imperii Baronibus eſt receptus. Eodem Anno Fridericus iniit foedus cum Rege Francorum, ſicut exſtiterat inter praedeceſſores eorum. Eodem etiam Anno Virgo Clara Deo devota &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

HOnorius natione Romanus ſedit annos X. menſes VIII. dies XXIII. Ceſſavit Epiſcopatus dies XXIII. Hic renovavit Eccleſiam Sancti Laurentii extra muros, & Baſilicam quae dicitur Sancta Sanctorum, & compoſuit Decretales, & confirmavit Ordinem Praedicatorum. Gregorius natione de Anagnia ſedit annos XIII. Hic fuit Epiſcopus Oſtienſis. Et per Fratrem Raymundum Ordinis Praedicatorum, Poenitentiarium ſuum, compilavit Volumen Decretalium; aggravavitque ſententiam, quam Honorius tulerat contra Fridericum Secundum. Hic fuit protector Ordinis Minorum, quum eſſet Epiſcopus Oſtienſis, & adſtitit Beato Franciſco in condendo Regulam. Et Beatus Franciſcus illi praedixit, quod eſſet Papa futurus. Unde Ordinem tantum dilexit, quod lotionem pedum, quae per Summos Pontifices fieri ſolet, in habitu Fratrum Minorum faceret, & in ipſo habitu, ut eſſet incognitus, pia loca intra Urbem aliquando viſitabat. Hic canonizavit Beatum Franciſcum MCCXXVIII. & Beatum Antonium ejuſdem Ordinis MCCXXXII. & Beatam Eliſabeth. Et Privilegium fecit de Stigmatibus Beati Franciſci. Et Provincialibus Praedicatorum ſcripſit, ut Fratrem Eventardum praedicantem contra Stigmata Beati Franciſci, ſuſpenſum a praedicationis officio ſibi mittant, pro meritis puniendum. Et Olonotono Epiſcopo mandat, quod de cetero contra Stigmata Beati Franciſci nihil attentet. Prohibuerat enim ea dipingi. Caeleſtinus natione Mediolanenſis ſedit dies XVII. Ceſſavit Epiſcopatus menſes XXII. dies XIV. Innocentius Cardinalis, natione Januenſis de Comitibus Lavaniae ſedit annos XI. menſes VI. De ejus creatione in Curia Friderici exultatio magna fuit, quod ejus eſſet amicus. Sed Imperator aſſeruit eum de cetero non amicum. Hic nobiles Cardinales fecit, Othonem Cancellarium Pariſienſem, magnum Hugonem Ordinis Praedicatorum, qui totam Bibliam utiliter poſtillavit; & conſtituit, ut Cardinales, dum equitant, capellum rubeum portent, unde ab aliis diſcernantur, in ſignum quod prae ceteris oportet pro fide & Eccleſia caput exponere. Romanam Eccleſiam a tempore Papae Gregorii multis debitis oneratam ſuâ induſtriâ exoneravit. Fere annis duobus quaeſivit modum pacis cum Imperatore, ut finem imponeret tantis malis. Conſiderans vero, quod in tractatu nil proficeret, ivit in Galliam circa feſtum Beati Andreae. Fridericus autem Romam in circuitu vaſtat. Papa vero Concilium celebravit Lugduni MCCXLV. a Nativitate Johannis Baptiſtae, uſque ad Octavam Nativitatis Beatae Virginis. Quae Octava

tunc inſtituta eſt. Dum autem Concilium congregatur, Imperator & Summus Pontifex per ſuos Logothetas invicem ſcribunt. Fitque Apologeticus in quaeſtionibus motis, ubi inter cetera Papae tranſmittitur.

„ *Fata monent, ſtellaeque docent, a-*
„ *viumque volatus,*
„ *Quod Federicus ego, malleus or-*
„ *bis ero.*
„ *Roma diu titubans, variis erroribus*
„ *acta,*
„ *Concidet, & mundi deſinet eſſe*
„ *caput.*

Quibus reſponſum eſt:

„ *Fata ſilent, ſtellaeque tacent, nil*
„ *praedicat ales.*
„ *Solius eſt proprium ſcire futura*
„ *Dei.*
„ *Niteris incaſſum navem ſubmergere*
„ *Petri:*
„ *Fluctuat, & numquam mergitur*
„ *illa ratis.*
„ *Quid divina manus poſſit, ſenſit*
„ *Julianus.*
„ *Tu ſuccedis ei. Te tenet ira*
„ *Dei.*

In proceſſu autem Concilii, XVI. Kalendas Auguſti, Papa Imperatorem tamquam hoſtem Eccleſiae damnat. Ipſum tam Imperii quam Siciliae Regno privat. Et omnes Vaſſallos ejus abſolvit a fidelitatis praeſtito juramento; ſicut apparet in VI. Decretalium de Simonia in ..... *Sacro praeſente:* & in *Ad Apoſtolicae;* ubi quatuor cauſae depoſitionis aſſignantur. Prima perjurii, quia non ſervavit juramentum, quod praeſtitit Eccleſiae tam de Imperio, quàm de Regno Siciliae ratione Feudi. Secunda fuit ſacrilegii in captione Praela-

A torum tam nunc quam tempore Gregorii. Tertia, quia notatus eſt de haereſi. Quarta, quia annis undecim non ſolvit Cenſum de Regno, quod ab Eccleſia tenebat in feudum. Quod Innocentius ibidem ait eſſe ſpeciale patrimonium Sancti Petri. Obiit autem Innocentius Neapoli in feſto Beatae Luciae, ſepultus in Eccleſia

B Majori.

Particula III. de quibuſdam incidentibus.

EOdem Anno Rex Philippus &c. Eodem Anno Azo Marchio Eſtenſis moritur, & ſupradictus Comes Sancti Bonifacii. Primus reliquit filios Aldevrandinum & Azonem. Se-

C cundus Ricardum & Azolinum. Eodem anno pro reparando Clero & divino Officio, quod jam annis VII. vacaverat. Rex Philippus in Angliam transfretare diſpoſuit &c. MCCXXIII. Petrus Rex Aragonum &c. Eodem anno Mediolanenſes propter odium Friderici, ex causâ ſupra poſitâ, contra Papienſens, qui eum ſociave-

D rant, & contra Cremonenſes, qui eum receperant, congregaverunt exercitum. Et eodem anno bis debellati fuerunt propter ſuas haereſes, & quia Othoni adhaerebant. Cremonenſes vero eorum Carrocium, Vexilla, & Scuta accipientes, ſuum Palatium ornaverunt eiſdem. Eodem anno Johannes Rex Angliae &c. Eo-

E dem Anno Paduani Terram Eſtenſem Aldevrandino Marchioni Eſtenſi acceperunt. Tunc autem ſub regimine Domini Marini Zeno pacificaverunt Monticulos cum illis de parte Comitis Sancti Bonifacii. Apud Urbem Byterim &c.

Par-

Particula IV. de confirmatione Ordinis Praedicatorum.

TOloſanus Epiſcopus dictus Fulco Summum Pontificem adiens, virum Dei Dominicum ſecum duxit, qui tunc ab Innocentio petiit confirmari Ordinem, qui Praedicatorum diceretur &c. Sed Anno MCCXVI. confirmatus eſt Ordo &c.

Particula V. de eorum diſperſione ad praedicandum.

Dum autem vir Dei Dominicus Romae eſſet &c.

Particula VI. de quibuſdam miraculis Beati Dominici.

QUum die quadam Dominus Stephanus Cardinalis ad Sanctum Sixtum, ubi vir Dei Dominicus cum Fratribus ſuis morabatur, veniſſet, nepos ejus equo praecipitatus in foveam, plangentium manibus ferebatur exanimis. Tunc vir Sanctus, hortante Fratre Tancredo approbato viro atque dicente: *Quid agis, Pater cariſſime! iſte tuae virtutis experimentum expectat;* mira res agitur ſupernâ virtute; quod certus de futuro ſigno effectus defunctum in quadam camera, ſemotum ab aliis introduci fecit, & oratione praemiſſa, incolumem reddidit. In eodem loco &c.

Particula VII. Quomodo claruit ſpiritu Prophetiae.

Particula VIII. de auſteritate vitae Beati Franciſci, & quomodo cytharae praebeat ei ſolatium.

Particula IX. de Humilitate & Obedientia ipſius.

Particula X. de amore Paupertatis, & mira ſuppletione defectuum.

Particula XI. de Pietatis affectu, & quomodo ratione carentia videbantur ad ipſum affici.

Particula XII. de fervore Caritatis; & deſiderio martyrii.

Particula XIII. de ſtudio & virtute Orationis.

Particula XIV. de Intelligentia Scripturarum, & Spiritu Prophetiae.

Particula XV. de efficacia praedicandi, & gratia ſanitatum.

Particula XVI. de Stigmatibus Sacris.

Particula XVII. de confirmatione quorundam Ordinum, & Pizazio Generali, & quibuſdam incidentibus.

AD geſta Papae Honorii redeuntes dicamus, quod Anno MCCXVI. Pontificatus ſui primo, confirmavit Ordinem Praedicatorum, Minorum vero anno octavo. Ordinem etiam de Valle Scholarium, cujus inſtitutor fuit Guillelmus, qui Scholaris Pariſius poſtea rexit in Burgundia, & tamdem cum quibuſdam Scholaribus ſuis ad eremum convolavit, & formam vivendi ex diverſis Religionibus elegit. Carmelitarum quoque Ordinem habitantium in Monte Carmeli cum quibuſdam obſervantiis regularibus a Patriarcha Hieroſolymitano eiſdem traditis. Poſtea autem Gregorius eamdem Regulam confirmavit, & ne poſſeſſiones vel reditus perciperent, diſtricte eis prohibuit. Sed MCCXXXVIII. propter Paga-

Paganorum inſultus compulſi ſunt a loco illo per varias mundi partes diſpergi. Mortuo quoque Henrico Dago Imperatore Conſtantinopolitano &c.

Particula XVIII. de captione Damiatae.

Particula XIX. de quibuſdam incidentibus.

Particula XX. de quibuſdam geſtis trium Regum.

JOhannes Rex Hieruſalem MCCXXI. ad Regem Franciae ſe contulit, auxilium petiturus propter malum Statum Terrae promiſſionis. Fridericus Rex Romanorum ſigno Crucis prius aſſumto unicam filiam Regis Hieruſalem ducit uxorem de conſilio & voluntate Summi Pontificis, & totius Conſiſtorii, & Magnorum ultramarinorum, qui pro conſilio vocati fuerant. Ipſe vero promiſit eam ducere, dum pubeſceret, ideſt uſque ad IV. annos, & inde ad duos ire in auxilium Terrae Sanctae. Et pacta ſunt juramento firmata, & ſententia excommunicationis eſt appoſita. Statuto tempore Rex Hieruſalem ad Imperatorem adduxit filiam Brunduſium. Et deſponſatâ puellâ Imperator patrem requiſivit, ut Regna & regalia jura reſignet. Stupefactus ille obedit; & mittitur Bailivus Hugo de * Monre Beliart. Et poſt eum miſit Comitem, qui majoris fuit reputationis, quàm in ſuo adventu fuerit Imperator. Tunc Alamanni Caſtrum de Monte Forti ceperunt. Rex autem, qui fuerat Hieruſalem, in Franciam profectus eſt. Poſtquam vero tempus transfretandi advenit, cum XX. Galeis & militibus non amplius centum ire diſpoſuit. Papa illi mandat, ne tamquam Cruceſignatus eat,

A donec ab excommunicatione, quam incurrerat, eſſet abſolutus, & de perjurio ſatisfeciſſet. Imperator praedicta parum attendens, in Cyprum ivit, & Dominum Baruth ad ſe vocat, nominans eum avunculum cariſſimum propter uxorem jam defunctam, quae reliquerat Conradum. Ille vocatus, contra conſilium ſibi B datum, poſt prandium productis armatis ab Imperatore requiſitus primum fuit, quod redderet Beritum, quod non rite tenebat. Secundum, quod de omni percepto a tempore mortis Regis Hugonis (erat enim filii Bajulus) uſque tum, ideſt annis X. perceperat, redderet rationem ſecundùm conſuetudinem Curiae Alec- C mánnorum. Sed bonis viris mediantibus convenitur, ut de primo ſecundùm conſuetudinem Curiae Regni Hieruſalem, de ſecundo ſecundùm conſuetudinem Regni Cypri, rationi parebit. Inde Ptolemaidam profectus, Soldano tranſmittit tamquam fratri munera; & quod non acquirendae terrae cauſsâ venerat, ſed Sanctorum D locorum gratiâ; & quod filius ejus heres ſit Regni Hieruſalem; & ſi haec pacifice reddat, pacificus erit regreſſus. Interim duo fratres Minores literas Papae praeſentant Patriarchae, ut eum excommunicatum denuntiet. Et poſt haec Imperator accepit, quod Eccleſia Regnum Siciliae occuparet. Ille cum Soldano concor- E dat, ut partem Hieruſalem accipiat, Bethleem, & Nazareth, & Caſalia intermedia in recta via, & Terram Tyronis, & pertinentia ad Sidonem. Et profectus Hieruſalem, abſque ulla benedictione Coronam poſuit ſuper Altare, deinde ſuper caput ſuum, & Brunduſium rediit MCCXXIX. Dicitur, quod Fridericus bona habuit initia. Tamen mortua matre ab iniquis

quis perverſus, coepit in Regno gravare Eccleſias, & in ſervitutem redigere. Saracenos quoque per Regnum diſperſos congregavit, & in una Civitate fortificavit, quae Luceria Saracenorum dicta eſt, eam illis ſub tributo concedens. Et Honorii admonitioni non acquieſcens excommunicatur. Nec ceſſavit a MCCXXI. uſque ad finem vitae ſuae. Ideo Honorius omnes Barones Regni Apuliae & Imperii a juramento fidelitatis abſolvit. MCCXXII. Tartari tranſeuntes Montes Riphaeos &c.

Particula XXI. de dominio Ezelini in Verona, & de Regno Caſtellae.

AZo Marchio Eſtenſis, & Ricardus Comes Sancti Bonifacii cum Veronenſibus, & Mantuanis obſederunt in Ferraria Salinguerram. Qui Comiti ſuaſit, ut introiret Ferrariam, & quum introiſſet, captus eſt cum ſua comitiva, ac per hoc fuit ſoluta obſidio. Manſit autem Comes in vinculis, donec reformata fuit compoſitio poſt modicum tempus. Eodem anno, vel ſecundùm alios MCCXXXIV. Fernandus Rex Caſtellae &c. MCCXXV. &c. Eodem anno multi Nobiles ex parte Comitis Sancti Bonifacii pecuniâ inducti, parti adhaeſerunt Salinguerrae, & Comitem de Verona ſubito expulerunt. Et tunc Ezelinus primo coepit habere dominium in Verona. Mantuani autem Comitem receperunt, & in guerra juverunt, donec compoſitio intervenit, mediantibus Rectoribus Lombardiae.

Particula XXII. de tranſitu Beati Franciſci.

Milleſimo Ducenteſimo Vigeſimo Sexto &c.

Particula XXIII. de quibuſdam geſtis Gregorii IX. & morte Regis Ludovici.

MCCXXVII. Gregorius IX. natione Campanus, vocatus Hugolinus Epiſcopus Oſtienſis, hic miſſus fuit in Lombardiam, quae occaſione Friderici tota diviſa erat. Fuerunt enim duo fratres de Tuſcia Nobiles. Unus dictus eſt Gibellinus, qui ſequutus eſt Imperatorem. Alius Guelfus, qui ſequutus eſt Eccleſiam; a quibus illi de parte Imperii dicti ſunt Gibellini: illi verò de parte Eccleſiae dicti ſunt Guelfi. Eodem anno primo monuit Fridericum, ut ab inceptis deſiſteret; & non proficiens, ſententiam Honorii renovat. Eodem anno Toloſani tribulationibus attriti, paci conſentiunt coram Rege Ludovico & Legato &c.

Particula XXIV. de Canonizatione Beati Franciſci.

Particula XXV. de indole Beatae Eliſabeth.

Particula XXVI. quomodo in ſtatu maritali neſcivit thorum in delicto.

Particula XXVII. quomodo erat ad orationem ſolicita.

Particula XXVIII. de humilitate ipſius.

Particula XXIX. de auſteritate vitae.

Parti-

Particula XXX. de pietate ipſius ad pauperes.

Particula XXXI. de naturali patientia ipſius poſt mortem viri.

Particula XXXII. de fervore ipſius ad votum caſtitatis ſervandum.

Particula XXXIII. de gratia perſeverantiae, & deſpectu mundanorum.

Particula XXXIV. de viſionibus ſibi a Deo monſtratis.

Particula XXXV. de Hoſpitali; & quomodo diligenter pauperibus ſerviebat.

Particula XXXVI. de felici ejus tranſitu.

Particula XXXVII. de nativitate & bonis initiis Beati Antonii Confeſſoris.

Particula XXXVIII. qualiter zelo martyrii Ordinem Minorum intravit, & de mutatione nominis ipſius.

Particula XXXIX. de via Beati Antonii in Marocium, & reditu ejus.

Particula XL. qualiter Fratribus ſcientia ejus innotuit, & de utili praedicatione ipſius contra haereticos (a).

Particula XLI. de fama praedicationis ejus (b).

Particula XLII. de tranſitu e vita.

A

Particula XLIII. de quibuſdam incidentibus.

FRidericus poſt reditum ſuum de ultra mari amicos Eccleſiae de Regno exſtirpat morte vel proſcriptione. De Apulia per Venetias & Forum Julii tranſivit in Alemanniam, B in qua via cum Ezelino compoſuit. Interim Regina Cypri &c. Henricum primogenitum ſuum, quia Eccleſiae favebat, capit, qui in carcere moritur, & ejus loco Conradum inſtituit. Deinde exercitum parat, ut Romam veniat. Gregorius Papa factâ Proceſſione, & propoſito verbo Dei, de Friderico querelam Romano proponit C Populo, qui ei favere videbatur, & perſequi Eccleſiam; & Capita Apoſtolorum Petri & Pauli tenens in brachiis, ſe ait illa non poſſe defendere abſque Populi Romani virtute, in cujus ſe protectione ponebat. Sic ei devoto clamore Populus defenſionem promittit. Quo audito Fridericus cum exercitu retroceſſit eodem D anno. Quum vero Papa Romae Concilium congregare vellet contra eumdem Fridericum, ille per ſuos complices vias claudit. Unde duos Cardinales cepit, miſſos pro ſubſidio Eccleſiae, Dominum Jacobum Praeneſtinum ad Regem Franciae, & Othonem in Angliam, cum pluribus Praelatis, per naves Piſanorum; & apud E Melfim mittuntur. Sanctus autem Ludovicus mandavit Imperatori rogando, ut ſui Regni Praelatos captos dimitteret. Cui ille reſcripſit, quod non miraretur, ſi Caeſar illos in anguſto tenebat, quia Caeſaris anguſta tracta-

(a) *In eadem Particula XL. deſcribit Jordanus, quomodo Mulus Euchariſtico Pani genua flectens, obſequioſam venerationem Sacramento prodigioſe praeſtitit.*

(b) *In Particula XLI diſſerit idem Jordanus de adventu, morâ, & praedicationibus Beati Antonii, in Urbe Patavina ab eo habitis. Sed ne verbum quidem facit de Piſcium miraculo, quos ad praedicationem Antonii auſcultandam conveniſſe Scriptores aliqui referunt.*

tractabant. Rex vero illi iterum mandavit, ne locum contentioni ultra faciat, quia Regnum Franciae non erat adeo debilitatum, quod ſe permitteret ejus calcaribus perurgeri. Tunc, licèt invitus, illos dimiſit. Jacobus Rex Aragonum &c. MCCXXXV. &c. Eodem anno Beatrix filia quondam Aldrovandini Marchionis Eſtenſis Regi Hungariae nupſit. MCCXXXVI. &c. Eodem anno Marchio Eſtenſis cum Paduanis exercitum parat. Ezelinus & Veronenſes pro Imperatore mittunt, qui erat in partibus Lombardiae. Et ſubito venit eis in auxilium, & Vicentiam cepit, eamque combuſſit in Feſto Omnium Sanctorum. Eodem anno moritur Rex Hungariae, & Bela filius ejus regnat pro eo. Beatrix gravida timens privignum ſuum regnantem, in habitu virili fugit, & editum filium Stephanum vocavit. Floruit doctus Accurſius Doctor Juris Civilis, qui totum Corpus Juris Civilis gloſſavit. Fuit autem de Comitatu Florentino. Cujus Magiſter fuit Azo Bononienſis, qui Summam fecit. MCCXXXVII. Nuntii Imperatoris cum Ezelino Paduam intrant, faventibus eiſdem quibuſdam Magiſtratibus de Padua. Ultimo Tarviſini, qui ſoli liberi remanſerant, in Marchia Tarviſina, poſuerunt ſe ſub dominio Ezelini. Marchio etiam Eſtenſis Nuntiis Imperatoris ſe ſubjecit. Poſtquam autem Ezelinus obtinuit Paduae dominium, Nobiles de Civitate cum filiis in exilium deſtinavit, & diris carceribus mancipavit. Tunc filius Ducis Venetorum Poteſtas Mediolanenſium cum ipſis, & eorum amicis contra Fridericum progreditur, qui per diſtrictum Brixiae omnia deſtruebat. Sed fluvio interpoſito minime prelium commiſerunt. Tamdem Mediolanenſes revertuntur; & dum mali nihil ſuſpicarentur, Fridericus cum militia ſua eos praevenit, & facto impetu apud Turrem Novam in eos, multos ex eis cepit, plures occidit. Sed & Poteſtas praedictus captus eſt, & Carrocium. Tunc Fridericus in exercitu habuit Elephantem, ad quem videndum confluebant Populi Lombardiae. MCCXXXVIII. Soldanus Aegypti &c. Eodem anno Fridericus Imperator Paduam ivit. Poſt haec Vecilus de Camino, & Albericus de Romano Tarviſium viriliter accedunt, fugantque Jacobum de Mora, qui ibi pro Imperio erat, & omnia agebat de conſilio Ezelini. Marchio quoque Eſtenſis, & amici ejus receſſerunt ab Imperatore, videntes eum inclinatum totaliter ad vota Ezelini. Imperator autem, relicto Tebaldo Franciſco Poteſtate Paduae, & Vicario totius Marchiae, cum conditione, ut mandatis Ezelini in omnibus obediret, in Apuliam properat. Marchio autem recuperavit Terram Eſtenſem, Cerrum, & Calaonem. Sicque guerra periculoſa per totam Marchiam inchoatur. MCCXL. Regina Hayliſia &c. Anno eodem Dominus Gregorius de Monte Longo Legatus Apoſtolicae Sedis cum auxilio multorum Populorum, maxime Venetorum, poſt menſes quatuor, ſub quadam compoſitionis ſpecie Ferrariam habuit. Nihilominus Dominus Jacobus Teupulo Dux Venetorum Salinguerram captum duxit Venetias, ubi captivus mortuus eſt. Tunc Veneti in Ferraria a praedicto Legato honorantias, & libertates, & privilegia magna obtinuerunt. Eodem anno Corona Domini Spinea &c.

Particula XLIV. de Coeleſtino Papa, & aliis incidentibus.

GAufridus Epiſcopus Sabinenſis in Papam eligitur, & Caeleſtinus vocatur. Natione fuit Mediolanenſis; vitâ & ſcientiâ laudabilis, provectae aetatis, & quaſi ſemper languens. Ideo propter labores officii vixit tantùm XLVII. diebus. Eo tempore apud Cremonam facta eſt tempeſtas maxima, ceciditque lapis grandis, in quo erat Crux & imago Salvatoris. Deſuper quoque erat literis aureis ſcriptum *Jeſus Nazarenus Rex Judaeorum*. Cecidit autem in Monaſterio Sancti Gabrielis, & de aqua, in quam liquefactus eſt, inunxerunt Monachi cujuſdam Fratris coecutientis oculos, ſtatimque clare vidit. Ipſo tempore Tartari &c. MCCXLIV. Salah Soldanus &c. Tunc in contemtum Eccleſiae Fridericus cum magno exercitu Romam properat, & in circuitu duobus menſibus immoratus, totam vaſtat. Eodem anno menſe Julii a Venetis Jadria capitur, Capitaneo Domino Raynerio Zeno, Duce vero Domino Jacobo Teupulo.

CAP. CCXXXII.

De Imperio Langravii, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de quibuſdam eventibus.

LAngravius, depoſito Friderico, eligitur protinus. Papa enim Electores Imperii monuit, ut aliquem ſtrenuum virum ad gubernandum Imperium eligerent. Qui eligunt Langravium Ducem Thuringiae. Ipſe autem pro utilitate Reipublicae A diadema Regni Alemanniae ſuſcepit. Et contra Conradum exercitum congregavit, eumque bello ſuperavit. Imperiali tamen benedictione caruit.

Particula II. de perturbationibus Lombardiae, & paſſagio Sancti Ludovici.

FRidericus de Apulia venit in Lom- B bardiam cum maximo apparatu. Et dum apud Taurinum moram faceret, Rex Henricus filius ejus naturalis cum exercitu Cremonenſium ivit ad obſidendum quoddam Caſtrum Brixiae. Tunc habitâ opportunitate conſanguinei Papae cum expulſis de Parma, qui in Placentia reſidebant, Parmam de aſſenſu Populi audacter C intraverunt, & partem Friderici expulerunt. In quorum auxilio fuit Gregorius Legatus Papae, cum multis Civitatibus Lombardiae. Quo audito Fridericus velociter illuc pergit cum Ezelino, qui in ejus auxilium venerat cum militia Marchiae Tarviſinae. Fecit autem Fridericus circa Parmam, Civitatem, quam Victo- D riam nominavit, aſſerens, ſe numquam inde niſi cum victoria receſſurum. Expugnabat autem Parmam ſex menſibus, donec hyems obſidionem ſolveret; ſed renovato tempore Legatus cum civibus habita deliberatione in Victoriam Civitatem irruerunt. Fridericus autem impetum ſuſtinere non valens, dimiſſis multis E divitiis, versùs Cremonam pavidus fugit. Sanctus Ludovicus fratri ſuo Carolo Andegavenſi Comiti dedit conjugem filiam Comitis Provinciae, ſororem Reginae Margaritae, quae jure hereditario habuit Provinciam. MCCXLVI. Papa Minores & Praedicatores mittit ad Tartaros convertendos. Principaliter inter Minores fuit Frater Johannes de Plano Carpini,

pini, inter Praedicatores Frater Ezelinus Lombardus. Eodem Anno Soldanus Damaſci &c. MCCXLIX. Rex Henricus bellicoſus valde captus eſt a Bononienſibus, & uſque ad finem vitae ſuae in carcere detinetur. Eodem anno Caſtrum Montis Silicis Fridericus tradidit Ezelino. Deinde obtinuit Burgum Eſtenſe, & fortilitia Marchionis.

Particula III. de captione Damiatae.

EOdem anno Rex Ludovicus poſt longam moram in Cypro &c. Ipſo anno Januenſes & Piſani in Ptolemaida & aliis locis ſe mutuo offenderunt. Poſtea inter ſe ſunt pacificati. Ibi aeſtate tota &c.

Particula IV. qualiter Damiata eſt reddita Saracenis. Et de Pelavicino, & crudelitate Ezelini, & quibuſdam incidentibus.

Poſt aliquos dies &c. (a)

CAP. CCXXXIII.

De Imperio Guillelmi, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de morte Friderici, & perturbationibus Lombardiae.

GUillelmus Comes Hollandiae, mortuo Langravio, electus eſt, vivente adhuc Friderico, & anno quinto a Frixonibus occiditur, & Imperiali caruit benedictione. MCCL. Cremonenſes contra Parmenſes vadunt, illique improvide eis cum Car-

A rocio occurrunt, & de proelio fugientes Carrocium dimittunt. Eodem Anno Fridericus vadit in Apuliam, & gravi preſſus infirmitate ibi moritur, qui omnes Auguſtos divitiis, potentiâ, gloriâ, a Carolo Magno citra ſuperavit, nihil ſecum praeter peccata portans. Aliqui dicunt, quod Manfredus Regnum Siciliae ambiens, B eum cuſcino ori ſuperpoſito ſuffocavit. Guillelmus de Podio ſcribit in ſuis Chronicis, quod Fridericus in fine ſuum cognoſcens errorem, & dolens, prohibuit ſibi Imperialia funera exhiberi. Per idem tempus Populus Placentinus contra ſuos Milites concitatus, auxilium Cremonenſium imploravit; & expulſis Militi- C bus, Ubertum Pelaviſinum in ſuum Dominum elegit. Eo quoque tempore mortuus eſt in Apulia Raynaldus filius Marchionis Eſtenſis, quem pro obſide Fridericus acceperat. Reliquit autem filium Obizum, & filiam, quos Marchio legitimari fecit tam per Papam, quam per Regem Alemanniae. Nati enim erant ex qua- D dam nobili puella de Apulia, & non de legitimo thoro. Dominus Gregorius de Monte Longo, Legatus ſupra memoratus, Patriarcha Aquilejenſis efficitur. Ezelinus autem firmiter credens, magnam conſpirationem factam contra ſe a militibus Marchiae, maximam eorum ſtragem edidit. Soldanus Alepiae congregavit E uſque ad triginta millia equitum, & ivit in Aegyptum, & ſuperatus eſt, vixque redierunt duo millia, & de Aegyptiis duo millia occiſa ſunt.

(a) *In eadem Particula agit Scriptor tantummodo de Damiatae captione, & de Ludovico Rege ac Paſtoribus, qui, ut eum liberarent, ſimul convenere. De Pelavicino, Ezelino, aliiſque emergentibus omnimode ſilet, de quibus tamen ſcribit in Particula I. ſequentis Cap. CCXXXIII.*

Particula II. de Summis Pontificibus.

ALexander natione de Anagnia ſedit annos VI. & dimidium. Ceſſavit Epiſcopatus menſes III. dies III. Hic fuit Oſtienſis Epiſcopus; pauperibus pius, maxime praedicantibus Evangelium. Ordinem Minorum valde dilexit. Unde requiſitus, ut daret Ordini Protectorem, reſpondit, quod in vita ſua nullum haberent alium Protectorem. Ipſe enim volebat eſſe immediatus Ordinis Protector. Ipſe Libellum damnavit Guillielmi de Sancto Amore dogmatizantis, quod Religioſi Mendicantes non erant in ſtatu ſalutis, quamquam de licentia vel commiſſione Romani Pontificis, ſeu Dioeceſanorum, praedicationis officium exercere, & Confeſſiones audire abſque Sacerdotum Parochialium veniâ valerent. Praedictus autem Libellus coram Sancto Ludovico, convocatâ multitudine, combuſtus eſt, & dictus Guillielmus de toto Regno Franciae expulſus. Fecit & comburi alium Libellum dogmatizantem, quod Evangelium neminem ad perfectionem adduxit, ſed Lex Spiritus. Et ſicut Lex Veteris Teſtamenti per Evangelium evacuata erat, ita & Lex Novi Teſtamenti per Legem Spiritus excurſo MCCLX. Et appellabatur Libellus Evangelium aeternum.

Particula III. de quibuſdam Regibus, & Tyrannis, & Doctoribus.

MAnfredus Regni Siciliae aſſumſit dominium, ſed non in toto propter Regem Conradum. Innocentius a XLIII. anno uſque ad LII. Lugduni moram contrahens, Librum compoſuit per modum apparatus Decretalium, quem totum quaſi Canoniſtae Magiſtri imitantur. Fecit & Decretales, quas omnes Bonifacius in Sexto inſeruit. Fecit & Libellum de juriſdictione Imperii, & auctoritate Papae, ubi reſpondet praeſumtuoſis diffinitionibus Logothetae Friderici, ideſt Petri de Vineis, quem *Apologeticum* nominavit. MCCL. Rex Franciae firmavit Caeſaream, & Rex Conradus intrat Regnum Apuliae, & Neapolim capit. Et ſequenti anno Caſtrum ibi aedificavit, quo anno moritur. Reliquit autem filium parvulum Conradinum, quem mater in Theotoniam portari fecit, ibique nutriri. Aliqui dicunt, quod duorum erat annorum. Mater vero nupſit Comiti de Tirolo. Relictus eſt autem pueri Bajulus Bertoldus Marchio de Honnemburch qui poſtea in Bajulatu ceſſit Manfredo. At ille ſub tali praetextu aſſicuravit dominium. Quod audiens Innocentius, eodem anno in Italiam veniens, primo venit Peruſium, ibique magnum paravit exercitum. Eodem anno Ludovicus Rex Franciae firmavit Japham &c. MCCLIII. Innocentius vadit Neapolim, quo quum perveniſſet, quaſi ſtatim infirmatus eſt & mortuus, ſepultuſque in Majori Eccleſia Sancti Laurentii, & omnes de exercitu ad ſua redierunt. Soldani Aegypti & Damaſci &c. MCCLIV. Manfredus ſimulata morte Conradi, conſummatoque planctu, poſt paucos Vicariae ſuae annos, & aſſumtis quibuſdam Baronibus, diadema Regni ſibi impoſuit, & ſalutatus ut Rex imperat annis XI. Excommunicatur autem a Papa, & mandatur, ut nullus Fidelium eum Regem vocet. Qui etiam exercitum contra eum miſit, & nihil profecit. Conradinus autem cognitâ Manfredi malitiâ per ſolemnes nun-

nuntios miſit literas Magnatum cum ſigillis pendentibus Papae & Cardinalibus in teſtimonium vitae ſuae. Duriorem quoque Papa innovavit ſententiam; ſed Manfredus ſuâ induſtriâ & liberalitate amicos ſibi accumulat. Partem patris in Tuſcia & Lombardia fovet. Gibellina tamen pars de Florentia pellitur. Tunc erat in Curia unus Cardinalis de Dioeceſi Florentina, nomine Octavianus, cui impoſitum fuit, quod fraudem commiſerit in exercitu contra Manfredum, & in Curia multum habitus eſt ſuſpectus. Rex Franciae expleto muro Sidonis, in Franciam redit, relictis C. militibus ad cuſtodiam Ptolemaidis. MCCL. Tridentini receſſerunt a Domino Ezelino. In Lombardia vero duo erant Tyranni, multum faventes Manfredo, Pelaviſinus, & Ezelinus, contra quos miſſus eſt Legatus in favorem amicorum Eccleſiae in dicta provincia. Et fuit Dominus Philippus Archiepiſcopus Ravennas, homo ſtrenuus. Qui congregans exercitum contra eos, captus fuit in bello ab Ezelino, qui jam ab Innocentio tamquam haereticus fuerat excommunicatus. Sicque Manfredus fortificatur in tota Italia. Pro ſui quoque favore Nobiles, quos ſuſpectos habuit, de Regno expulit, aliis ſubſtitutis. Eodem Anno Marcus Juſtinianus venit Achon Conſul Venetorum, & praeſentavit literas Papae Patriarchae, ut Venetos poneret in poſſeſſione Sancti Sabae. Januenſes autem portaverunt ſimiles literas Priori Hoſpitalis pro hac cauſſa. Sequenti anno coepit diſcordia inter eos. Et eodem anno Januenſes debellaverunt Venetos cum auxilio Piſanorum, & cucurrerunt in eorum habitationem uſque ad Sanctum Marcum. Poſtea Piſani concordarunt cum Veneris, & acceperunt Leccabam, & .... Imulas Venetorum, & promiſerunt mutuum auxilium XX. annis. His temporibus pontificante Alexandro IV. venerabilis Frater Johannes de Parma &c. Generalis Ordinis Minorum aſſumitur &c. Cui ſucceſſit Frater Bonaventura &c. Eodem anno Taurinenſes conſilio Aſtenſium ceperunt Thomam Comitem Sabaudiae Ducem ſuum.

CAP. CCXXXIV.

De Imperio Ricardi, & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de electione ejus.

Ricardus Comes Cornubiae, frater Regis Angliae, eſt ab una parte electus, ab alia Alphonſus Rex Caſtellae. Ricardus autem intravit Alamanniam. Erat enim ditiſſimus, & ab Archiepiſcopo Colonienſi coronatus eſt, & pro magna parte Alamanniae Regnum obtinuit. Eodem anno pars Ezelini partem Eccleſiae ejecit de Brixia; tamen Ezelinum intra Civitatem recipere noluit. Eodem tempore Ezelinus generum ſuum cum filiis in carcere fame & aliis cruciatibus extinxit. Sicut praecedenti anno Ezelinum de Igna filium ſororis ſuae vinculavit, & Ziramontem fratrem ejus tormentis & fame peremit. Habitis poſt haec multis conſiliis, Legatus coepit praedicare Crucem, & multi Crucem devote ſuſcipiunt. Tunc Ezelinus Mantuam obſidet, eique in auxilium venit Pelaviſinus callidus & aſtutus cum Cremonenſibus, Placentinis, & aliis. Mantuae vero ſuccurſum dabant ſolummodo Ferrarienſes & Bononienſes. Interim autem Legatus omnes expul-

expulſos de Civitatibus Marchiae, & omnes Cruceſignatos apud Terram Baibae in diſtrictu Venetorum congregavit, & infinitâ copiâ baliſtarum & virorum pugnatorum ac victualium a Duce Venetorum impetratâ verſus Paduam iter arripuit. Anſidius autem Poteſtas Paduae pro Ezelino Plebem Sacci venit. Ubi autem advenientium audaciam comperit, & quod Buvolentam ex adjacentibus partibus occupaſſent, trepidus cum apparatu Paduam fugit. Quo audito versùs Paduam properat exercitus Domini, ſequens victoriale Crucis ſignum, & de Coelo ſperans auxilium, & ad Pontem Corvum uſque pervenit. Quumque dubium ibidem gereret bellum, aquas fluminis tamquam audaces tranſvadando, ad Burgum perveniunt, contemnendo mortis pericula. Deinde cum Gatto ignem ſupponunt Ponti Altinati. Baliſtarii quoque adſtantes, contra muros ſpicula dirigebant. Sicque per ſcalas muros aſcenderunt. Poteſtas autem victoribus cedens fugit. Tunc Ezelinus relicto Mincio, cum furia Veronam rediit, & capi fecit circa duodecim millia Paduanorum, & pedibus alligari, qui quaſi omnes fame & variis afflicti tormentis perierunt. Ezelinus autem in ſemetipſo furens exercitum undecumque vocat, & poſt menſem Paduam pergit. Illi autem Venetorum auxilium petunt & recipiunt. Patriarcha quoque Aquilejenſis, Mantuani, & Ferrarienſes eiſdem ſuccurrunt. Periit pravum deſiderium impii Ezelini, & vacuus rediit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

URbanus natione Gretenſis ſedit annos III. menſem I. dies IV. A Ceſſavit Epiſcopatus dies IV. Hic fuit Patriarcha Hieroſolymitanus. Hic fecit Cardinales XIV in duabus Ordinationibus. Hic Officium Corporis Chriſti ordinavit. MCCLIV. nobilis Cometa apparuit, & nemo viventium ſimilem viderat. Ab Oriente enim cum magno fulgore ſurgens, uſque ad medium Emiſphaerii versùs Occidens lucidam protrahebat comam. B Duravitque pluribus menſibus. Quo primò apparente Papa Urbanus coepit infirmari. Et ipsâ nocte, qua mortuus eſt, diſparuit. Clemens natione Provincialis, Patriarcha Hieroſolymitanus, de Oppido Sancti Aegidii, ſedit annos III. menſes IX. dies XXI. & ceſſavit Epiſcopatus annos II. C menſes II. Hic vir magnae probitatis fuit, omnem mundi ſtatum expertus, & in quolibet eximius, & virtuoſe ſe habens. Conjugatus enim fuit, & tunc in divino cultu filios enutrivit. Famoſus Advocatus in Curia Sancti Ludovici, in utroque Jure peritus, ad ſecretum vocabatur Conſilium. Factus D Clericus primo fit Anicienſis, tum Podienſis Epiſcopus, poſtea Archiepiſcopus Narbonenſis, & per Urbanum Epiſcopus Sabinenſis. Et Legatus in Angliam mittitur propter turbationem, quae erat inter Regem Henricum, & Simonem Comitem Montisfortis. Et quum adhuc eſſet in Francia, in Papam eligitur, & E retento ſcrutinio & Collegio, pro eo mittitur. Et in habitu Monachali propter diſſidia & Manfredi potentiam properavit Peruſium. Et poſt multam precum inſtantiam, cum lacrymis ſumſit Pontificatum, & ivit Viterbium. Creditur autem, quod ejus vigiliis & orationibus multas tribulationes, quas ſuſtinebat Eccleſia, Deus extinxit. Gregorius natio-

ne

ne Placentinus de Domo Vicecomitum ſedit annos IV. menſes IV. Ceſſavit Epiſcopatus dies XI. Hic fuit Archidiaconus Leodienſis. Et quum ad Terram Sanctam ex devotione transfretaſſet, in Palatio Viterbii electus eſt. Fecit quinque Cardinales multum laudabiles: inter alios duos Magiſtros in Theologia, Fratrem Bonaventuram Generalem Fratrum Minorum, & Fratrem Petrum de Tarantaſia Ordinis Praedicatorum Archiepiſcopum Lugdunenſem. MCCLXXIV. pro utilitate Terrae Sanctae, quam intendebat perſonaliter viſitare, Lugduni ſolemne celebravit Concilium, in quo Graecorum & Tartarorum celebres interſuere Nuntii. Procurante Palaeologo Imperatore Graecorum, ibi Graeci ſolemniter & alta voce cantarunt de Spiritu Sancto, quod ex Patre Filioque procedit. Nuntii autem Tartarorum in Concilio baptizati ad propria redierunt. Ibi multa utilia ſtatuta ſunt pro ſubſidio Terrae Sanctae, pro electione Papae, & pro ſtatu univerſalis Eccleſiae. Fuit enim Papa vir mirae experientiae in ſecularibus negotiis, nec intendebat pecuniarum lucris, ſed pauperum eleemoſynis. Fuerunt autem in Concilio Epiſcopi D. Abbates LXX. & alii Praelati circa mille. Tunc Ordo Saccatorum caſſatus eſt. Hic Papa Religioſos multum dilexit. Aretii mortuus eſt.

Particula III. de Vita Beatae Clarae &c.

Particula IV. de ejus paupertate &c.

Particula V. de auſteritate vitae ejus &c.

Particula VI. de oratione & lacrymis ejus &c.

Particula VII. de ipſius devotione ad Crucifixum &c.

Particula VIII. de patientia ejus in infirmitatibus, & tranſitu mortis & canonizatione &c.

Particula IX. de variis commotionibus Italicorum tam ultra quam citra mare.

EOdem Anno MCCLVII. Mecha Civitas Mahumeti caeleſti igne cremata eſt. Et Januenſes ligam fecerunt in odium Societatis Piſanorum & Venetorum. Et tamdem duas Turres Piſanorum obtinuerunt. Eodem anno venit Ptolomaidam pro Venetis Laurentius Teupulo Capitaneus XIII. Galearum, & occupavit Portum Ptolemaidae, Januenſes vero armarunt Galeas in Tyro, pugnaverunt ſimul; & ceperunt Veneti tres Galeas Januenſium, & Ptolemaidam adduxerunt. Eodem tempore primo die Februarii venit Ptolemaidam Boamundus Princeps Antiochiae, conducens Reginam Cypri Placentiam ſororem ſuam cum Hugone Reginae filio, ac herede Regnorum Hieruſalem & Cypri; & ad inductionem Magiſtri Templi, & Johannis de Ybelis, & Johannis Comitis Joppe, Venetorum, ac Piſanorum partes proſequutus eſt. Tunc Rex Armeniae ivit ad Tartaros. Et Brixienſes in devotione & reverentia Eccleſiae ſe de cetero manere promittunt, & concives ſuos a vinculis abſolvunt: quod Ezelino & Pelaviſino moleſtum fuit nimis. Eodem anno Papienſes primo, deinde aliae Civitates Pelaviſini

viſini dominium ſuſceperunt. Tunc Albericus frater Ezelini, qui cum eo diu male fuerat, quaſi alter Herodes cum Pilato, confoederatur. In Brixia inimici Ezelini timentes tradi ſimul cum Civitate in manibus Tyranni illius ab amicis ipſius, eos cum Poteſtate in vinculis poſuerunt. Quidam quoque Cremenſes potentes contra ſuos adverſarios concitati, Cremenſes & Pelaviſinum in ſuum vocaverunt auxilium, & expulsà parte adversâ, Crema Pelaviſino remanſit ſubjecta. Tunc & Veneti in Achon Januenſes ſuperaverunt in mari & in terra, capientes ex XL. eorum Galeis XXIV. locumque eorum, ac Turrim munitiſſimam deſtruxerunt, cunctaque aedificia. Et Tyri commorantes de cetero non portabant Vexillum in ſuis navigiis, quum venirent ad Portum Achon, nec de cetero ibi habebant Curiam, vel.... Tunc etiam quum Legatus ſupranominatus Pelaviſino cum exercitu Brixienſium & Mantuanorum occurriſſet juxta quoddam flumen, ſubito Ezelinus cum ſuo exercitu Pelaviſini exercitui junctus eſt. Simulque flumen Olei tranſeuntes, hoſtes ſuos in fugam verterunt, capientes Legatum cum multa pecuniae quantitate. Qui vero ad cuſtodiam manſerant Civitatis, furore Tyrannorum territi, protinus eis Civitatem tradiderunt. Sed hoc Tyrannis affuit cauſſa diſſidii. Quum enim ſuperbia Ezelini parem non ſuſtineret, Pelaviſinum a dominio Brixiae paulatim repellit, & in fine totaliter expellit. Proinde ſuadente prudente viro Boſone de Dovaria Cive Cremonenſi, Pelaviſinus & Cremonenſes relicto Ezelino, a quo plures offenſi fuerant, cum Marchione Eſtenſi & Mantuanis ſe ligarunt. Tuncque implacabilis diſcordia

A Mediolanenſium & Cremonenſium ſedata eſt MCCLIX. Eodem anno in Epiſcopatu Pariſienſi Iſabella, virgo, ſoror Sancti Ludovici Regis Francorum, Monaſterium Sororum Minorum ſuper Sequanam aedificavit, ubi vitam religioſe duxit. Gibellini quoque de Tuſcia plures, ſibi mediante Ottobono Cardinali, Manfredo ſo-
B ciantur. Piſana quoque Civitas & Senenſis cum eo tenebant.

Particula X. de mira vexatione Tyrannorum in Italia.

Tortuoſi autem ſerpentis malitia Ezelini nec ad punctum ſopitur, quin diverſas mundi partes ex-
C citet & provocet contra Eccleſiam Principes Chriſtianos. Unde ad Regem Hungariae nuntios mittit pro ejus amicitia obtinenda. Nunc inter Principes Alamanniae ſeminat jurgia, nunc Regi Caſtellae Regnum promittit Italiae. Cor enim illius impii hominis, quaſi mare fervebat. Nec quicquam actum putabat, quum ad-
D verteret malum aliquod ſupereſſe agendum. Dum autem Lombardia & Marchia Tarviſina tantis malis premitur, ex alia parte Italiae Manfredus in Regno Apuliae tyrannizat, non dubium propter peccata Populi. Mortuo enim Papa Alexandro MCCLX. Octavo Kalendas Junii apud Viterbium, in ſequente Septembri,
E Manfredus mittit magnam militiam Theutonicorum in Tuſciam apud Senas. Contra quos iverunt Florentini & Lucani, & victi fuerunt. Atque ex tunc Manfredus praevaluit in Tuſcia, & illuc ſpecialem mittebat Vicarium.

Parti-

Particola XI. de mira converſione Populorum & morte Ezelini.

IN tanto Italiae turbine accidit cunctis poene Populis magna, velut mare, contritio & compuntio a ſeculo inaudita. Et primo quidem tetigit Peruſinos, deinde Romanos, conterminas Italiae Civitates & Caſtra, indeque tranſiit ad exteras nationes. Nobiles enim popularibus ſociati, in quacumque aetate exiſterent, nudi per Plateas Civitatis & Vicos proceſſionaliter incedebant, ſe dire corrigiis flagellantes &c. Iis precibus inclinatus Redemtor animarum, finem malis impoſuit. Ezelinus enim dum exercitum parat, & in campeſtribus Urceorum omnia vaſtat, & ſtat contra eum Cremonenſium exercitus cum Ferrarienſibus & Mantuanis, Mediolanenſium exſpectans auxilium, inveteratus dierum malorum, cui omnes decipiendi aderant artes, quibuſdam majoribus Mediolanenſium confoederatur, ut ab eis Mediolanum accipiat. Sicque Martino de la Turre contra Ezelinum exercitum ducente, Ezelinus de nocte conſurgens, exercitum peditum Brixiam mittit, ſecum vero octo millia equitum tantum ducit. Et ſociatus proditoribus Civitatis Mediolanenſis illò properat. Sed dum hoc Martino innotuit, celeriter redeundo Ezelinum praevenit. Ezelinus ſua intentione fruſtratus, Vicum Mercati occupat, hunc ad tempus eligens ad manendum. Cremonenſium vero & aliorum praedictorum exercitus cognoſcens Ezelini nocturnum diſceſſum, uſque ad fluvium Adduam ipſum inſequitur, & juxta locum, unde tranſitum fecerat, tentoria figit, Pontem & tranſitum dili- A genter obſervans. Quumque exercitui Ezelini victualia deficerent, & ab inimicis undique violaretur, non audens propter multitudinem cum Mediolanenſibus congredi, eligit per viam redire, qua venerat, ſperans vel gladiis ſibi aperire viam, vel per medias bellatorum acies fugae invenire remedium. Sed dum Pon- B tem valde munitum cerneret, & ſuos hortaretur ad pugnam, ſagittâ in pede graviter vulneratur, ita ut dolore vulneris jam non poſſet ſolitâ ſagacitate de proelio ordinare. Dimiſſo propterea Ponte, de fuga cogitans, ad vada fluminis properavit, atque nullo impediente, expedite cum exercitu ſuo tranſivit. Sed eva- C dere bellum minime potuit. Commiſſo bello pauci faciliter corripiuntur a multis, & capitur impius Ezelinus, ad quem videndum quaſi monſtrum Populus confluebat. Ad Soncinum demum Caſtrum perducitur, ubi poſt paucos dies eodem anno, quum eſſet annorum .... in ſenectute peſſima deficiens mortuus eſt, D poſtquam Veronam obtinuit annis XXXIV. Tyrannizavit autem in Tridento, Feltro, Tarviſio, Padua, Vicentia, Verona, Brixia.

Particula XII. de morte Alberici fratris ejus.

E DEhinc, ut ait Hiſtoria Ezelini, *Gens potentiſſima Venetorum, quam divina clementia fecit ſaepiſſime de ſuis hoſtibus triumphare, audiens Tyrannum horribilem corruiſſe, aſſumtis Tarviſinis, qui illuc fugerant propter rabiem Ezelini, & Alberici exercitum tranſmittit contra ſuperſtitem Albericum. Ezelini namque fuerat laceſſita injuriis. Sed Veneti ſicut viri aſtuti, & donis ſapientiae & pruden-*

tiae prae cunctis Italiae Populis dotati opportunitatem ſemper exſpectarant, ut Tyranno poſſent pro demeritis reſpondere. Ipſorum namque virtute, potentia, & conſilio capta fuit Padua a Legato, & poſtea defenſata ab impetu Ezelini. Pontem quoque, de quo proxime actum eſt, baliſtarii Venetorum cum navibus caſtellatis ſuo robore & ingenio, fractis ſex groſſis catenis, ceperunt & viriliter defenſarunt. Quae omnia Albericus recogitans, eorum impetum ſuſtinere auſus non eſt. Sed cum uxore & filiis, ac militibus Theutonicis nocte reliquit Tarviſium & ad Caſtrum Sancti Zenonis confugit, in quo erant theſauri Ezelini abſconditi; ibique munitione loci confiſus, ad manendum ſe contulit. Sed perſequitur eum dictus exercitus. Accurrunt autem Paduani & Vicentini, & exitus ac introitus Caſtri totaliter prohibetur. Per obſidionem autem quatuor menſium obſeſſi milites & populares, gratiam obſidentium invenire cupientes, primo Caſtrum, denique Turrim munitiſſimam, & ipſum facinoroſum Tyrannum cum uxore, ſex filiis, & duabus filiabus in manus hoſtium tradiderunt. A quibus variis lacerationibus & colliſionibus occiduntur. Sicque intra ſpatium undecim menſium duo illi fratres feroces quaſi dracones extincti ſunt. Tali fine concluditur tremenda potentia, ſcelerata parentela, & abbreviata Hiſtoria Ezelini. Michaël Palaeologus jam fortificatus in dominio, Latinis Conſtantinopolim abſtulit, quam a MCCIV. uſque ad MCCLXI. tenuerant. Contra Papam Urbanum, manentem apud Urbem Veterem, miſit Manfredus infinitam multitudinem Saracenorum, quos de Patrimonio per Cruceſignatos ipſe cito fugavit.

A

Particula XIII. de geſtis ultramarinis.

MCCLXII. Aegyptii Antiochiam obſident &c. Tunc autem Maſſilienſes conſilio cujuſdam Bonifacii Comitis Caſtri, quod dicitur Caſtellana Provincia, contra Dominum ſuum Carolum Andegavenſem Comitem fratrem Sancti Regis Ludovici rebellant, & gentem ipſius ad

B

Urbis cuſtodiam deputatam perimunt. Hoc audito Carolus congregato exercitu Caſtrum Bonifacii primo obſeſſum in deditionem accepit, inde Maſſilienſes longa obſidione & fame afflictos, & ſeditionis auctores in convivio ſpectans decollari fecit, & Bonifacium de provincia exturbavit.

C

Particula XIV. Quomodo Carlo I. datur Regnum Siciliae.

PApa eodem anno MCCLXII. Regnum Siciliae, quod Manfredus detinebat violenter, Carolo Comiti Provinciae, fratri Sancti Ludovici

D

Regis Francorum, ut illud ab eo eriperet, contulit. MCCLXIV. tam notabilis Cometa apparuit, ut nullus viventium ſimilem viderit. Ab Oriente enim cum magno fulgore ſurgens, uſque ad medium Emiſpherii versùs Occidentem comam perlucidam trahebat, duravitque pluſquam tribus menſibus. Ipſo autem primò apparente Papa Urbanus coepit infirma-

E

ri, & eadem nocte, qua mortuus eſt, diſparuit.

Particula XV. de coronatione Caroli, & ejus victoriis, & quibuſdam geſtis ultramarinis, & Rege Aragonum.

CLemens Carolum vocatum per Urbanum ad recuperationem Regni

gni Siciliae invitat, qui Romam advenit, alium vero exercitum per Lombardiam miſit. Anno MCCLXVI. in Sancto Johanne de Laterano Papa illum per quoſdam Cardinales coronari fecit, quem etiam tunc Senatorem Urbis conſtituit. Eidem quoque leges circa regimen Regni tradidit, juxta ſtatuta ſcilicet Regis Guillielmi. Sub eodem etiam juramento ipſum arctans circa factum Imperii, quod videlicet nec de eo ſe ingerere, nec electioni de ſe factae, vel ipſam perſequi debeat; aliàs ipſo facto caderet a jure Regni. Collectâ igitur militiâ eodem Anno de Urbe recedit, & in Campaniam verſùs Pontem Ceperani vadit, ubi eſt Regni initium. Quem Manfredus gente & propugnaculis valde munierat. Sed belli violentià Pons capitur. Simili virtute Sanctus Germanus, & Mons Caſinus accipitur. Et diriguntur acies in Manfredum, qui ſe ſe in Beneventum receperat. Rex itaque Carolus Manfredo bellum offert. Pugnatur utrinque in Campo Florido in planitie Beneventi. Tamdem poſt pugnam acerrimam caesâ Manfredi acie, maximè Teutonicorum, & ipſe quoque in bello occiditur. Reſidentià igitur prius factâ in Benevento, eodem Anno & ſequenti totum recuperat Regnum, quibuſdam ſponte ſe offerentibus, quibuſdam vi ſuperatis. Revocantur autem expulſi per eum. Expelluntur ſequaces. Eodem Anno Hoſpitalariis, & Templariis &c. Anno MCCLXVI. miſit Rex Carolus D. milites Gallicos in Tuſciam cum Milite Guidone Guerra, & cum alia militia partis Guelfae. Et primo de Florentia Gibellinos expellunt, & ad partem Guelfam quaſi omnes de Tuſcia ſe convertunt, praeter Piſas & Aretium. Interim fit Vicarius in Tuſcia Carolus auctoritate Papae, vacante Imperio, licèt duo fuiſſent electi, Alphonſus ſcilicet, & Ricardus. Sed circa hoc tempus Ricardus moritur. Eodem Anno, ſero Maji, Bendogar venit ante Ptolemaidam &c.

Particula XVI. de morte Conradini, & quibuſdam geſtis ultramarinis.

AD dicti Summi Pontificis venit notitiam, quod Conradinus, filius Conradi parabat ſe ad intrandum Italiam, inſtigatus a Piſanis, & parte Gibellina Tuſciae. Carolus igitur, relicto Mareſcalco ſuo in Tuſcia, cum cetera militia ad obviandum Conradino, ſi contingeret eum venire in Regnum, properat. Igitur MCCLXVIII. Conradinus cum militia Theutonicorum, adjunctis quibuſdam Lombardorum & Tuſcorum, ſubito intrat Italiam, & venit Veronam. Hoc audito Papa ei mandat, ut caveat ab offenſa Eccleſiae. Quod ille contemnens, cito tranſit cum parva manu ad ripam Januenſem uſque Finale, ubi ſunt Domini de Carrecto, qui eidem affines, cum amicorum auxilio & navigio deduxerunt eum uſque Piſas, nec Mareſcalcus praedictus obviare potuit. Deſtructo itaque Lucano territorio ex parte Meridiei, fugatiſque Guelphis de Senis, Conradinus fortificari coepit. Quod audiens Summus Pontifex contra ipſum, ſuamque ſequelam proceſſum facit. Aliqui dicunt hoc factum, quando Veronae fuit. Tunc autem Romae erat Dominus Henricus frater Regis Caſtellae, qui nepos erat Regis Caroli in ſecundo gradu. Hic Senatum ſibi uſurpaverat, faventibus aliquibus Nobilibus Romanis, & aliquâ parte Po-

 puli,

puli, & multa mala intulit Romae & Eccleſiis, inibi theſauros diſtrahens, depoſita arripiens. Aliqui dicunt, quod Rex Carolus eum Romam pro ſuo miſit Vicario. Advenienti igitur Conradino confoederatur, & grandi collecto exercitu XVIII. die Auguſti de Urbe egredientes contra Regem Carolum properant; provinciaeque Civitates & Caſtra jam rebellare incipiunt. Quo comperto Carolus Conradino obviam venit, nec interiora Regni intrare patitur. Concurrunt ergo acies in Campo Paleno. Diu & pugnatur utrinque. Tamdem praevaluit acies Conradini, inventiſque armis Caroli, omnia peracta putant, & ſecuritate accepta ad ſpolia ſe convertunt. Tunc ſubito Rex Carolus cum ſua acie de occulto in publicum veniens in die Beati Bartholomaei diſperſum invadit exercitum, & fundit caelitus, & partim caede, partim fugando annihilat. Omnes Nobiles de parte Conradini Rex decapitari jubet; Henrico nepote detento, atque in quodam Caſtro recluſo. Conradinum autem, & Ducem Auſtriae, Gerardum quoque Comitem de Piſis, de conſilio Sapientum, nonnullis tamen contradicentibus, in platea Neapolis capite truncari voluit. Poſt haec ad recuperandas rebellantes Terras Rex Carolus convertit animum, idque agit non ſine multa ſanguinis effuſione: quod Clementi Papae non placuit. Fuit enim vir benignus, generaliter literatus, cantor delicatus, in concionando non habens ſocium, ſibi auſterus, ceteris pius. Hic de Palatio ſuo ubi erat, Viterbii videns tranſeuntem Conradini militiam, quaſi prophetando ait, dolendum ſuper tali puero, qui taliter ſeductus duceretur ad victimam. Eodem anno Bendogar VII. Martii cepit proditione Joppem &c. MCCLXIX. vacante Romana Sede atque Imperio, Rex Carolus ſe proſperari cernens, ad partes alias ſe dilatat, & filio ſuo Philippo filiam Principis Achajae accipiens, Principatum acquirit, contraque Palaeologum mittit militiam, quae nunc proſpere egit, nunc adverſa perpeſſa eſt.

Particula XVII. de Paſſagio Sancti Regis Ludovici in Tunicium.

MCCLXX. menſe Julii Rex Franciae Ludovicus &c. Tunc quoque Rex Carolus requiritur, ut in auxilium vadat Regi Ludovico fratri. Nam quum intraſſet Rex Ludovicus regiones Carthaginis, epidemia ſtatim invaſit exercitum, & ipſe infirmatur. In qua infirmitate Deum laudare non ceſſans, illa ſaepe interſerebat: *Fac nos pro tuo amore proſpera mundi deſpicere, & nulla ejus adverſa formidare.* Et pro populo orabat: *Eſto plebi tuae ſanctificator & cuſtos: & quam tibi facis eſſe devotam, benigno refove miſeratus auxilio.* Et appropinquans ad finem, caelum ſuſpiciens, ait: *Introibo in Domum tuam. Adorabo ad Templum Sanctum tuum.* Quo dicto obdormivit in Domino, ſecumque filius Johannes Triſtanus, ceterique ei ſanguine juncti quaſi omnes, praeter Philippum. Poſt haec Rex Carolus in auxilium Chriſtiani exercitus venit, & propter dictam epidemiam factâ compoſitione cum Rege Tunicii, & acceptâ magnâ ſummâ pecuniae propter expenſas, quas Reges ibi fecerant, totum exercitum duxit in Siciliam. Ubi Rex Navarrae fuit Theobaldus, qui venerat cum Sancto Ludovico. Et quum veniſſent ad Portum Trapani-

ta-

tanum, naufragium paſſae ſunt naves, & exercitus per terram rediit Promiſit quoque Rex Tunicii, quod omnes Chriſtiani in Regno ſuo captivi dimitterentur, & quod Monaſteriis ad honorem Chriſti in omnibus Civitatibus Regni illius conſtitutis, Fides Chriſti per Minores, & Praedicatores libere praedicari valeat, & etiam per quoſcumque alios; & quod baptizari volentes, nullo modo prohiberentur. Factuſque eſt tributarius Regi Carolo. Nam paratis machinis & aliis neceſſariis per terram, & per aquam Tunicium oppugnare diſponebat. Eodem anno Alphonſus frater Sancti Ludovici, Comes Pictavienſis & Toloſae &c.

CAP. CCXXXV.

De Imperio Rodulphi, & ſibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de geſtis ejus, & quibuſdam contingentibus.

Rodulphus Comes Honnesburch electus, approbatur a Gregorio X. in favorem Terrae Sanctae, ad quam plurimum anhelabat perſonaliter proficiſci. Unde ad ejus petitionem Rodulphus Cruceſignatus eſt. Huic Rodulpho ad preces Papae Alphonſus Rex Caſtellae ceſſit, renuntians omni juri, quod haberet. Rodulphus autem redeunti Papae in Italiam occurrit cum Regina & filiis apud Bellicardorum, & juramentum praeſtitit fidelitatis Romanae Eccleſiae de conſervando ipſam, quod habetur *Diſtinction. LXIII. Cap. Tibi Domino*. Dedit autem unam filiam ſuam Comiti Palatino, qui eſt Dux Bajuariae, aliam Duci Saxoniae, aliam germano Marchionis Brandeburgenſis, quartam Carolo Martello, primogenito Caroli II. Regis Siciliae, qui poſtea fuit Rex Hungariae. Primo autem filio ſuo Alberto, qui poſt eum fuit Rex Alamanniae, accepit filiam Comitis de Tirolo, cum quo poſtea expugnavit Regem Bohemiae, qui occupaverat Auſtriam, Stiriam, & Carinthiam, quae ſibi debebatur, ſive ratione Regni Alamanniae, ſive ratione Imperii. Hic fuit probus in armis & prudens, deditque partem Carinthiae Comiti de Tirolo, & Ducatum Auſtriae Petro filio ſuo, cui ſucceſſit frater ejus Albertus, poſtea Rex Romanorum, quem interfecit Johannes filius praedicti Petri, quia ſibi Ducatum abſtulerat, propter quam occiſionem fugitivus fuit. Et tamdem tempore Henrici VII. Piſas iens, de mandato Imperatoris capitur, carceratur, & in carcere moritur. Proceſſit etiam contra filium Regis Bohemiae, comminans eidem de Regno, quòd iviſſet contra Dominum ſuum. Sed amicis mediantibus receptus in gratiam gener Regis efficitur. Ab hoc Rodulpho Nicolaus Papa III. requiſivit, ut Romandiolam reſignaret, & Exarchatum Ravennae, qui a Comitatu diſtinguebatur, & antiquitus Ravennae erat Senator, ſicut Romae, & dictas Civitates gubernabat, inter quas erat Bononia, ut per Ludovicum I. ſcribentem Paſchali Papae I. patet. Hanc regionem per Carolum datam, & recuperatam per Gregorium X. nunc iſte repetit. Mandat Rodulphus omnibus Nobilibus Terrae, & Populi dictae regionis, ut Eccleſiae Romanae obediant, & dictum dominium ad Romanam Eccleſiam aſſerit pertinere. Et ſic Papa poſſeſſionem obtinuit. Tractabat quoque idem Pontifex cum dicto Rege

ſuper

ſuper novitatibus faciendis in Imperio, ita ut totum Imperium in quatuor divideretur partes; in Regnum Alamanniae, quod debebat poſteris Rodulphi perpetuari; in Regnum Viennenſe, quod dabatur in dotem uxori Caroli Martelli filiae dicti Rodulphi. De Italia vero, praeter Regnum Siciliae, duo Regna fiebant, unum in Lombardia, aliud in Tuſcia. Sed interim Papa mortuus eſt. Rodulphus autem poſtea apud Spiram Alſatiae mortuus eſt; & Imperiali caruit benedictione. Eo etiam tempore Rex Francorum Cruceſignatus eſt &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

INnocentius natione Burgundus de Tarantaſia Sabaudiae ſedit menſes V. dies I. Ceſſavit Epiſcopatus dies XVIII. Hic fuit Ordinis Praedicatorum, factus Archiepiſcopus Lugdunenſis, antequam conſecraretur, fit Epiſcopus Oſtienſis, & intra annum Papa electus eſt. Adrianus natione Januenſis ſedit menſem I. dies VIII. Hic prius dictus Ottobonus, nepos Innocentii IIII., a quo factus eſt Cardinalis, & a Clemente III. miſſus eſt Legatus in Angliam pro guerra ſedanda, quae inter Barones & Regem orta erat. Hic ſtatim poſt ſuam creationem, Conſtitutionem Gregorii X. de reſtrictione Cardinalium in electione Papae ſuſpendit, intendens eam aliter ordinare; ſed morte praeventus non potuit, nec Sacerdos ordinatus eſt. Johannes natione Uliſſiponenſis ſedit menſes VIII. dies VIII. Ceſſavit Epiſcopatus quaſi menſes VI. Hic fuit Epiſcopus Tuſculanus, Petrus antea vocatus, generalis & famoſus Clericus, maxime in medicina; unde & experimenta ſcripſit ad

A curas hominum, qui *Theſaurus pauperum* vocatur. Fecit & Librum *de Problematibus*, juxta formam V..... *Azz*........ Parum autem diſcretus fuit Princeps in verbo, minus autem in moribus. Ideo ſcientiae florem, & Pontificalem dignitatem quadam ſtoliditate deformabat. Solitus erat intrare Cameram novam ſolus,
B quam ipſe pro ſe Viterbii circa Palatium conſtruxerat. Semel autem quum haec feciſſet, & ſe ipſum aſpiciens gloriaretur, reſolutus in riſum, camera ſubito cecidit; ipſe vero colliſus, ſexto die exſpiravit. Religioſos minus dilexit, & tunc contra eos aliquid ſtatuere intendebat. Quidam Frater Minorum Viterbii in
C ſtrato ſuo quieſcens, ſubito fortiter exclamavit. Et accurrentibus Fratribus ait: *Niger vir grandi malleo Palatium Papae percutit. Orate, ne corruat.* Tertiò verò idem cernens exclamavit, & Palatium corruit, & ipsà horà corruiſſe inventum eſt. Hoc laudabile habuit quod licèt Papa, cum quocumque literato & paupere
D converſari non renuebat, eiſque libenter providebat. Conſtitutionem de recluſione Cardinalium ad primam firmitatem reduxit. Nicolaus natione Romanus de Urſinis ſedit annos II. menſes VIII. exceptis diebus IV. Ceſſavit Epiſcopatus menſes VI. Hic electus eſt in feſto Beatae Catharinae Viterbii, & parum ante electionem
E excrevit Tiberis ſuper Altare Sanctae Mariae Rotundae quatuor pedibus. Conſtituit autem loco ſui Protectorem Ordinis Minorum Dominum Matthaeum Rubeum Sanctae Mariae in Porticu Diaconum Cardinalem ſub iis verbis: *Si beneficia per nos tibi impenſa magna inveniuntur & multa, in nullo tamen.......... dedimus tibi arrham aeternae vitae, ſicut in eo,* quem

quem modò tibi committimus. Damus enim quae te in Paradiſum inducant, merita ſcilicet Sanctorum Fratrum Ordinis hujus. Damus tibi melius quod habemus. Damus tibi deſiderium cordis noſtri, & pupillam oculorum noſtrorum. Et haec dicens, non modo lacrymas fudit, ſed etiam ſingultus vir tantae maturitatis continere non valuit. Et extentâ manu proprium anulum tradidit illi, dicens: *Tibi committimus Ordinem Fratrum Minorum.* Et illa verba Regulae recitavit: *Qui ſit Gubernator, protector, & corrector &c. Gubernatione*, inquiens, *& correctione tua non egent, ſed pauperes & imbecilles, & habentes impugnatores, tuâ egent protectione defendi.* Proprium autem nomen illi fuit Johannes Gajetani. Fuit Diaconus Cardinalis titulo Sancti Nicolai in Carcere Tulliano, moribus valde compoſitus & diſcretus. Religioſos multum dilexit, & fovit maxime Ordinem Minorum, cujus Protector fuit. Nam quum eſſet puer, pater ejus, qui erat de Tertio Ordine, eum Beato Franciſco obtulit. Et Beatus Franciſcus ait, quod non eſſet Frater habitu, ſed futurus erat defenſor Ordinis ſui, & tamdem Dominus mundi. Hic declaravit Regulam Beati Franciſci, quam ditavit Dominus Benedictus, poſtea Bonifacius VIII., & in Sexto ponitur. Fecit Cardinales duos de Ordine Minorum, Fratrem Bentevegnam, qui fuit Epiſcopus Albanenſis & Summus Poenitentiarius, & Fratrem Hieronymum Generalem Miniſtrum, qui poſtea fuit Nicolaus Papa IV. & duos de Praedicatoribus Fratrem Latinum, nepotem ſuum ex ſorore, & Fratrem Albertum Archiepiſcopum Cantuarienſem, & Dominum Jordanem germanum ſuum, Dominum Jacobum de Columna, & tres alios.

A Hic ad Sanctum Petrum aedificavit ſolemne Palatium, ubi mandavit domos fieri pro omnibus Officialibus ſuis, & maxime pro Poenitentiariis, qui claudebantur ſub uno cancello. Eccleſiam Sancti Petri, quaſi totam renovari fecit, & ibi auxit Canonicos. Conſtitutionem fecit de Electione Praefecti *Domino Urbano*, B quocumque nomine cenſeatur, quod non poſſit eligi ad majus tempus unius anni abſque auctoritate Apoſtolicae Sedis, quia tota Civitas juris eſt Romanae Eccleſiae, ut patet per Cap. *Conſtantinus* XCVI. Diſtinct. Et Diſtinct. LXIII. Cap. *Ludovicus*. Quae Conſtitutio habetur in VI. *de Electione, Fundamenta*. Propter hanc C Conſtitutionem Rex Carolus privatur Officio Senatoris. Et eodem anno Vicaria Tuſciae per * eumdem. Conſequenter Papa mittit unum Cardinalem, qui patientiam Regis tentaret ſuper praedictis ſibi ablatis. Et audito, quod Cardinalem honorifice recepiſſet, & modeſte reſpondiſſet, ait: *Felicitatem Carolus habet a Domo Franciae, D ingenii perſpicacitatem a Regno Hiſpaniae, diſcretionem verborum a frequentatione Romanae Curiae.* Martinus natione de B....... Campaniae ſedit annos IV. dies XXIX. Ceſſavit Epiſcopatus dies IV. Hic fuit Presbyter Cardinalis titulo Sanctae Caeciliae, & fuit longo tempore Legatus in Francia; primo miſſus per Urbanum IV., a E quo fuit ad Cardinalatum promotus, ſecundo per Papam Gregorium X. Et multas bonas ordinationes ibi dimiſit, firmatas in provincialibus Synodis per eum congregatis. In ſumtibus autem fuit multum magnificus. Religiones dilexit, maxime Minorum & Praedicatorum. Fecit quinque Cardinales, quorum unus fuit Dominus Benedictus Gajetani poſtea Boni-

A Bonifacius VIII. Honorius natione Romanus de Sabellis ſedit annos II. Ceſſavit Epiſcopatus a Coena Domini uſque ad Feſtum Sanctae Catharinae. Hic fuit prudens homo, nulli nocivus, ſuis multum beneficus, fuitque in manibus & pedibus tam contractus, quod celebrare non poterat, niſi quibuſdam Miniſtris adjunctis. B Unum Cardinalem fecit Dominum Johannem Boccamazza. Frater quoque illius vir prudens Dominus Pandulphus, licèt ab aliis ferretur de loco ad locum, quando fiebat Senator, a malefactoribus tantum timebatur, quod procul a patria ſtatim fugiebant. Nicolaus natione Marſicanus de Eſculo ſedit annos IV. & C tantum plus, quantum eſt a Cathedra Sancti Petri uſque ad Paraſceve. Ceſſavit Epiſcopatus annos III. & menſes quaſi III. Hic vocatus eſt Hieronymus, magnus literatus, & valde religioſus, factus fuit Generalis Minorum. Demum Epiſcopus Praeneſtinus, poſtea Papa. Ad Cardinalatum promovit Dominum Neapoleonem, & D Dominum Petrum de Columna, Generalem Minorum Fratrem Matthaeum de Aquaſparta, Fratrem Hugonem Magiſtrum in Theologia Ordinis Praedicatorum. Dominus autem Hieronymus, quum eſſet Cardinalis, imminente Electione Summi Pontificis, clauſis Cardinalibus in Sancta Sabina, poſt mortem Honorii, ceteris E propter infirmitatem locum fugientibus, ſolus ibi remanſit & ſanus. Mortuo tamdem Papa Nicolao, Cardinales de communi concordia Peruſium ſe transferunt. Et vacavit Pontificatus annos II. & menſes III.

Particula III. de diſcordia quorumdam Regum.

MIſit Papa Legatos ad Reges Franciae, & Caſtellae Fratrem Hieronymum Generalem Minorum, qui poſtea fuit Nicolaus IV. & Fratrem Johannem de Vercellis Magiſtrum Praedicatorum, ut eos concordarent. Domina enim Blanca mater Sancti Ludovici, primogenita fuit Regis Caſtellae, quam Rex Ludovicus pater Sancti Ludovici, ut Franci dicunt, hoc pacto accepit, ut ſi Rex Caſtellae ſine legitimo moreretur herede, Domina Blanca tamquam primogenita ſuccederet. Mortuus igitur reliquit filium, qui Henricus vocatus eſt. Quo ex percuſſione cujuſdam lapilli mortuo, ſoror junior dicta Berengaria, uxor Regis Legionis, Regnum patris cum filio ſuo per violentiam occupat. Tunc Sanctus Ludovicus quaeſtionem movet Regi Alphonſo pro jure matris. Quae quaeſtio ſic ſedatur. Dat enim filiam ſuam dictam Blancam primogenito illius dicto Ferdinando hac conditione, quod ſi Ferdinandus ex Domina Blanca haberet filium, & ipſe Ferdinandus praemoreretur patri, filius Ferdinandi in Regno ſuccederet. Caſus evenit, & mortuus Ferdinandus, duos ex Domina Blanca reliquit filios. Rex autem Alphonſus dicta pacta non ſervavit. Omnes enim Barones, duobus exceptis, allegabant ſecundogenitum regnare debere, ſecundùm conſuetudinem Regni, quam infringere non valuit ſine conſenſu Baronum. Ideo quum provectae eſſet aetatis, ad petitionem dictorum Baronum de toto Regno ſe exſpolians, ſecundogenitum vocatum Sanctium Regem inſtituit. Filiis autem

tem Dominae Blancae certas Terras aſſignavit in confinio Saracenorum *Su...... Frontana*. Propter quae dicti duo Barones, qui pueris favebant, de Regno exeunt, & contra Regnum rebellant. Propter quae a Rege Franciae annuatim recipiunt ſexdecim mille Libras Turonenſium. Miſit etiam Papa Legatos ad Palaeologum, petens, ſi ipſe cum gente ſua erat paratus Romanae parere Eccleſiae. Qui reſpondit, ſe paratum ad omnia, quae ſervanda Concilium Lugdunenſe mandaverat.

Particula IV. Quomodo Regnum Hieruſalem obvenit Carolo Regi Siciliae.

MCCLXXVII. Damiſella Maria filia Principis Antiochiae jus ſuum in Regno Hieroſolymitano dedit Carolo Regi Siciliae, coram pluribus Cardinalibus & Praelatis, & majori parte Curiae. Declaratum enim pluries fuerat per Doctores Legum, & Magiſtros Decretorum, quod ipſa erat verus heres. Sed jus ſuum occupaverat Hugo de Luſignano nepos ſuus. Ipſe quoque Rex mortuâ uxore ſua per nuntios petierat eam ſibi matrimonio copulari, audienſque illius adventum ad Romanam Curiam, iterum miſit Magiſtrum Bernardum Caracciolum de Neapoli Papae Notarium pro eadem cauſſa. Illa vero reſpondit, quod non mortalem intendebat accipere ſponſum, ſed immortali ſponſo in virginitate ſervire. Pro Regno tamen Hieruſalem in excambium accepit Comitatum Annoniae, quem praedictus Rex tenebat tunc de conſenſu Regis Franciae. Deinde pro redemtione illius Comitatus recepit in Regno Siciliae annuatim Uncias MD. quae tamdem uſque ad CCCC. diminutae fuiſſe dicuntur. Miſſus eſt autem Rogerius Comes Sancti Severini Bajulus pro Rege Carolo. Requiſivit Milites Ptolemaidae de homagio ſibi faciendo. Qui reſponderunt, quod Regi Cypri feciſſent homagium, nec * poſſet alteri facere, niſi ejus obtentâ licentiâ, vel niſi is deficeret, in quo jus Regium tenebatur. Et quum ad Regem Cypri ſaepius tranſmiſſi eſſent, ille reſponſis ſuis nil aliud quam tempus redimebat. Tandem Comes peremtorie mandat, ut vel homagium faciant, vel Hoſpitia & univerſa Feuda dimittant. Tunc interventione Magiſtri Templi obtinuerunt, ut adhuc ſemel ad Regem Cypri mitterent. Et non habito ſufficienti reſponſo, Comiti fecerunt homagium, ipſeque Comes juravit juxta Regni Statuta procedere. Denique fecit Seneſcalcum, Coneſtabulum, Mareſcalcum, Vicecomites, & alios Officiales, ſecundùm morem patriae. Eodem anno inter Venetos & Dominum Tyri pax reformata eſt mediatione Templariorum, reſtitutâ Venetis tertiâ parte Tyri, quam habebant ratione conquiſitionis ipſius, & diu poſſederant. Sed Dominus Philippus de Monteforti jus illud eis abſtulerat propter guerram, quam cum Januenſibus habuerant. Eodem anno Bendogar audiens, quod aliqui Tartari &c.

Particula V. de quibuſdam geſtis inter Papam & Imperatorem, & aliis contingentibus.

MCCLXXVIII. Papa Nicolaus III. requirit Rodulphum ſuper reſignatione Romandiolae & Exarchatus Ravennae, qui erat Principatus ſuper ſex Civitates Romandiolae, quae a Comitatu diſtinguebantur, & antiquitus in Ravenna erat Senator, ſicut

cut in Urbe. Dictaſque Civitates gubernabat, inter quas erat Bononia. Eodem anno Hoſpitalarii ad Caſtrum vocatum Margath quemdam Baluvim Saracenorum occiderunt, & terram laedere coeperunt. Tunc Sangulefcat ivit ad debellandum Saracenos ante Damaſcum, & debellatus fugit ad Aquas Frigidas. Revocavit autem idem Pontifex quamdam Conſtitutionem Gregorii IX. in qua ordinaverat, neminem de genere quodam Urbis provehi debere ad ſtatum Cardinalatus, unde & de ipſa domo Cardinalis fuit. MCCLXXX. Carolus adhuc Princeps Salerni, poſtea Rex Siciliae tranſtuliſſe dicitur Corpus Beatae Mariae Magdalenae repertum in tumulo marmoreo, in illo Oratorio, in quo Sanctus Maximus eam tradidit ſepulturae. Collocatur igitur Corpus in capſa pretioſa, caput vero ſeorſum in quadam pulcherrima theca ex argento & auro ac gemmis fabricata. Eodem anno Turriani de Mediolano pelluntur, & Vicecomites dominium tenuerunt uſque ad Annum MCCCIII. Eodem anno etiam Rex Franciae exercitum parat ad intrandum Navarram pro filio ſuo Philippo, qui filiam Regis Navarrae accepit uxorem. Cui ex ſucceſſione debebatur Regnum praedictum & Comitatus Campaniae. Eunte autem eo in Navarram, exercitus ejus Pampilonam expugnat, & certam partem deſtruxit propter rebellionem, & uſque nunc Rex Franciae tenet Navarram.

Particula VI. de ceteris emergentibus.

IN electione Martini IV. accidit turbatio, quia Dominus Matthaeus Rubeus Cardinalis fuit recluſus in quadam camera per Officiales Viterbienſes, conſentiente Domino Ricardo nobili viro Romano de Annibaldenſibus dicto *de la Rota*, qui tunc erat Dominus in Viterbio. Cardinales autem tunc non includebantur ſecundùm formam Conſtitutionis, quae revocata fuerat per Papam. Recluſio tamen erat ſpontanea, ut de electoribus aliorum Praelatorum fieri ſolet. Ex hac igitur violentia omnes auctores ſententiam excommunicationis incurrerunt, & Civitas ſupponitur interdicto, & ex tunc Curia ibidem reſidentiam facere noluit. Praedictus tamen Ricardus cum multa humilitate venit de domo propria Romam nudis pedibus, & cum corrigia ad collum uſque ad domum Domini Matthaei humiliter veniam petens, & idem Cardinalis ejus abſolutionem impetravit. Papa quoque noluit in Viterbio coronari, ſed in Urbe Veteri, ubi Cardinales fecit, Dominum Hieronymum Epiſcopum, qui erat Presbyter Cardinalis, & inſuper Dominum Gerardum titulo Duodecim Apoſtolorum. Inter quinque vero priores promovit Dominum Benedictum Gajetani in Diaconum Cardinalem titulo Sancti Nicolai in Carcere Tulliano. Electus quoque Senator Urbis, loco ſui Regem Siciliae inſtituit, eligens de familia ejuſdem Regis in Viterbio exiſtentis Milites ad regendum tam Patrimonium, quàm Campaniam, Marchiam, & Ducatum. In Romandiola vero deſtinavit Comitem Johannem de Appia cum ſoldatis Gallicis fere DCCC. contra Comitem Montis Feltri Guidonem, qui terram Eccleſiae in illis partibus detinebat. Tunc Piſcis marinus captus eſt, habens leonis effigiem, in parte illa maritima, quae ſita eſt versùs Montem Altum. Cucurrit autem ad viſendum monſtrum multitudo Curia-

rialium. Erat enim pellis ipſius piloſa, pedes breves, cauda leonina, & caput ſuper, & aures, & os & infra dentes linguam habebat inſtar leonis. Referebatur quoque, quod in captione planctus horribiles emiſerat.

Particula VII. de bello Tartarorum cum Saracenis & Regum Siciliae & Aragoniae.

EOdem anno Tartari diſcurrerunt uſque Calamelam & Alapiam, caedentes omnes Saracenos obviam ſibi factos. Soldanus autem Babiloniae cum centum millibus equitibus & totidem peditibus occurrit eis, & convenerunt in partibus Calamelae; & in partem unam irruit Rex Armeniae, & per tres leucas eam fugavit uſque Calamelam; & partem aliam Tartari debellaverunt, & per tres diaetas caedendo inſequuti uſque Civitatem Tara &c. Ad inſtantiam Regis Caroli Papa Palaeologum excommunicatum denuntiari jubet, quia juxta promiſſum, & ſequentem requiſitionem, cum ſua gente ad obedientiam Romanae Curiae non venerat. Ex quo non parva incommoda ſe quuta ſunt. Primo namque tractatur compoſitio inter Palaeologum, & Petrum Regem Aragonum, qui filiam Manfredi habebat uxorem, vocatam Conſtantiam. Mediatores autem compoſitionis fuerunt Benedictus de Zacharia Januenſis, & Dominus Johannes de Procida, qui fuit unus de principalibus in auferendo Regnum Regi Carolo. Dum vero paratur exercitus, Papa ſcribit ad ſuggeſtionem Regis Caroli Regi Aragonum, quaerens cur paret exercitum. Reſpondit ille, linguam ſibi amputaturum, ſi ſecretum manifeſtare putaret. Eodem anno Siculi rebellaverunt contra Regem, interfectis multis Gallorum, qui erant in Inſula. In Panormo enim ſuccenſa eſt prima ſtupenda rabies. Propter enormitates enim Gallorum, cunctos inibi commorantes, mares & feminas, ſenes & pueros, morti tradunt. Et quod eſt magis horrendum, ceteras mulieres impraegnatas a Gallis ſcindunt, ut foetus interimant. Tunc Rex Aragonum cum ſuo navigio vadit in Africam verſus Hipponam, quae hodie *Bona* vulgariter appellatur. Et applicuit apud Anicolem Villam nobilem in Numidia, & aliquas regiones vaſtavit. Inde tranſit in Sardiniam, & prope Caſtrum *Caſtro* applicat, ibique ſua navigia reſtaurat, & neceſſaria parat. Rex quoque Carolus exercitum magnum parat Apulorum, Provincialium, Gallorum, Italicorum, & cum ipſo in Siciliam tranſit. Meſſanam obſidet, quam capere potuiſſet, ſed omiſit timens Terrae deſtructionem, ſi violentiâ caperetur. Interim Rex Aragonum Panormi applicuit, & inde cum ſua militia vadit Meſſanam. Quod audiens Rex Carolus ab obſidione recedit. Inſuper & de Sicilia in Calabriam cum toto exercitu tranſit, timens ne ſui victualia perderent, & ne rebellarent aliae partes Regni. Scripſitque Regi Aragonum, ſe admirari. quomodo Regnum ſuum invaſerat. Cui ille reſpondit, ratione uxoris filiae Manfredi ad ſe potiùs pertinere. Ad hujus autem litigii diſcuſſionem ad ſingulare certamen ſe invicem requirunt, & Vaſconiam eligunt, ubi & conveniſſe dicuntur. Sed Rex Aragonum occulto veniens, comperto, quod ibi tutus non eſſet, praemiſſa proteſtatione receſſit. Alii dicunt, eum in termino numquam comparuiſſe.

MCCLXXXIII. Hugo Rex Cypri tranſit Berithum, & proceſſit uſque Tyrum, & quum multi per terram equos tranſmitterent, Saraceni de monte occurrentes prope Sidonem aliquibus interfectis, ceteros duxerunt cum beſtiis. Intellexit autem Rex, opus eſſe Templariorum de Sidone. Ipſo tempore Papa Legatum mittit ad Regis cuſtodiam Dominum Gerardum de Parma, & eo exiſtente Neapolim venit Rogerius de Loria Amiratus Regis Aragonum, & quaſi in portu Neapolis exiſtens, prope Urbem ad milliaria ſeptem, clamoribus & ſignis Gallos ad navale bellum excitat. Tunc Regis filius, vocatus & ipſe Carolus, qui patri ſucceſſit in Regno, gentem ſuam Galeas aſcendere jubet, reclamante Legato; & facto congreſſu, pugnatur acriter cum paucis Galeis. Decem & ſeptem enim Galeis ſuis per fraudem nautarum revertentibus Neapolim, in quibus nobiles erant & ſtrenui pugnatores, filius Regis ſua munitus potentia, multâ inimicorum ſtrage editâ victus in Siciliam ducitur. Quartâ itaque die ſequenti Rex Carolus Neapolim applicat, meditatam defectionem cognoſcens Civium, Gallicos in eos, quaſi neſcius, ſaevire permiſit; & tamdem congregato exercitu, *gratulandum*, inquit, *de capto filio, non dolendum;* quaſi uno Sacerdote amiſſo, qui ſuum impediebat Regnum, vigoremque bellandi. Et nullo lamento facto, versùs Calabriam pergit, ubi comes Atrebatenſis utiliter ſe geſſerat, Pharum Meſſanae tranſire cupiens, & Civitatem obſidere. Sed quae Rex inceperat, tunc perficere non valuit. Sed partem navigii in Portu locat Brunduſii, ne flatibus vaſtetur vernis, partem ad paſſus cuſtodiendos diſponit. Ipſo anno Papa

A

proceſſum facit contra Regem Aragonum, ipſumque a Regno deponit, & ab omni dignitate. Eaque tradit Regi Franciae pro Carlo filio dicti Regis, totumque Regnum Aragonum ſupponit graviſſimo Interdicto. Eodem anno inchoata eſt guerra inter Januenſes & Piſanos. Tunc Rex Carolus continuâ febri corripitur, & univerſae carnis debitum ſolvit. O quàm huic Regi fortuna in primis arriſit, ſed quomodo in finem riſum convertit in luctum! Sic lubrica verſat fortuna vices, &

B

„ *Ludit in humanis divina potentia*
„ *rebus.*

C

Mortuo Rege, receptis prius Eccleſiaſticis Sacramentis, & cum fideli invocatione nominis Chriſti, Legatus ibi ad munimentum Regni ſe firmat. Rex Franciae Comiti Atrebatenſi ſubſidia expenſarum, quaſi centum millia Librarum Turonenſium, tranſmittit.

D

Interim Carolus captus in Cataloniam ducitur, & in Caſtro quodam detinetur. Hujus Martini Papae tempore Frater Bonagratia Generalis Minorum obiit Avinione; vir magnae religionis & ardentis zeli. In cujus morte, nullo funem trahente, campana multis cernentibus pulſabatur. MCCLXXXIV. Dominus Johannes Cardinalis Legatus mittitur in Franciam ad praedicandum Crucem contra Regem Aragonum. Sequenti anno Papa moritur. Hic Papa Honorius IV. ſtatim poſt electionem Comiti Atrebatenſi viriliter Regnum tuenti, & ceteris ſtipendiatis miſit ſtipendia, multùm eum accendens ad ſuſcepta negotia perſequenda. Ordinem Carmelitarum ſolidavit, qui prius in Concilio remanſerat in ſuſpenſo.

E

ſpenſo. Tunc Mantellos catabriatos mutaverunt. Eodem etiam tempore Auguſtinenſes permoti ſunt ad habendum proprium Magiſtrum, ex certâ causâ prius impediti. Eodem anno Rex Franciae exercitum maximum parat, & vadit ad occupandum Regnum Aragonum; propter quod Petrus Rex de Sicilia in Aragoniam tranſiit. Legatus autem, qui tunc in Francia erat, Crucem praedicans contra Aragonenſes & Catalanos, venit Perpinianum. Et inde favente Rege Majoricarum, ſive ex timore damni ſui, ſive ex amore; quia cognatus ejus erat, tranſiit Montes Pyrenaeos. Qui in Hiſpania Caſtra capit, & unam Civitatem circa dictos Montes a parte Cataloniae vocatam Gerundam. Volebat autem ulterius procedere, ſed tanta fuit epidemia in exercitu, ut conſuleretur Regi, ne omnino ultra procederet, alioquin multitudini unus reſiſtere potuiſſet. Quaedam tunc pars militiae deſcendit in Vallem Cataloniae, quae obvium habuit Regem Aragonum cum ſua militia. Et quum pugnaſſent, multi utrinque ceciderunt. Ibi quoque Rex Aragonum vulneratur, de quo vulnere tamdem moritur. Rogerius autem de Loria cum ſuis Galeis navalem exercitum Regis Franciae male cuſtoditum prope Narbonam combuſſit. Tunc Rex Franciae prius infirmus moritur apud Perpinianum. Eodem anno Piſani & Januenſes pugnaverunt in mari generali exercitu, & poſt magnam concertationem Piſani in dicto loco La Melora juxta Portum Piſanum, ubi Praelatos ceperant tempore Friderici, debellantur. Eodem anno Soldanus Aegypti cepit Margath. Et Johannes Rex Cypri moritur, cui ſucceſſit frater Henricus, qui MCCLXXXVI. introivit Ptolemaidam cum pulchro Stolo, & gratè receptus eſt. Sed Hugo de Pilicino pro Rege Carolo ibi erat, & tenuit contra Regem Caſtrum, & fecit intrare omnes, qui erant ibi ad ſtipendia pro Rege Franciae, quorum erat Capitaneus, exceptis paucis, qui amore Regis Henrici intrare noluerunt. Obſeſſo Caſtro, quinta die Rex Henricus Caſtrum obtinuit, & poſtea Tyri Rex Hieruſalem coronatus eſt, dimiſitque Dominum Philippum de Ubelino avunculum ſuum Balivum Ptolemaidae.

Anno eodem Odoardus Rex Angliae facto prius homagio Regi Franciae pro Ducatu Aquitaniae, & aliis, quae in Regno Franciae tenebat, venit in Vaſconiam, mutaturus & liberaturus Regem Carolum, qui erat in Catalonia. Nati enim erant ex duabus ſororibus. Et cum Alphonſo tunc Rege Aragoniae primogenito Petri, qui patri ſuo ceſſerat, & Jacobo fratre ejus cum matre in Siciliam ivit. Honorius autem Papa ſententiam Martini promulgatam contra Petrum contra filios renovavit. Alphonſus vero contra Regem Majoricarum patruum ſuum, qui cum Eccleſia ſe tenebat, inſurrexit, & terras aliquas occupavit. Circa Natalem autem Domini venerunt ad Curiam Nuntii Aragoniae & Siciliae, in Conſiſtorio excuſantes Alphonſum, quod Nuntios poſt patris obitum ad Romanam Curiam non miſiſſet, quia tranſire tunc non poterant propter guerras. Secundo dicebant eum innoxium, & in nullo conſcium de factis paternis. Tertio aſſeveraverant, eum diu ante mortem patris Regni poſſeſſionem habuiſſe, & ideo petebat pacifice ſibi dimitti. Quarto ſe ad ſervitium Eccleſiae offerebat. De primo Papa non curavit. Ad ſecundum

dum reſpondit. *Placeret nobis multum, quòd eſſet innocens, ſed contrarium oſtendit, mittens continue in Terram Siciliae gentem ſuam. Item non ſinebat Interdictum Papae in illo Regno ſervari, & quod Regis Majoricarum, Eccleſiae adjutoris, occupaverat Terras. Item detinet Principem Salerni innocentem. Et quod in Regno Aragoniae nullum jus habebat, ſed Carolus frater Regis Franciae. Parati tamen ſumus, ſi venerit, eum audire, & exhibere juſtitiae complementum.* Pro Siculis autem dixerunt, quod multum fuerant a Francis oppreſſi, & quod intendebant eos curialiter licentiare de Sicilia; ſed aliqui maligni in eos egerunt crudelia, quae bonis viris diſplicuerunt. Et Conſtantiam excuſabant, quia oportuerat eam ſequi virum ſuum; ſicut autem rogabat, ut vocatum a Siculis filium coronaret. Quibus verbis Papa aurem non praebens de concordia tractat. Eodem anno Rex Rodulphus Vicarium mittit in Italiam Dominum Princivallem de Fliſco, qui ditior Clericus erat in ſimplicibus Praebendis, quàm aliquis Clericus; & omnibus ceſſit propter dictum Principatum. Factus eſt autem tam pauper, quod coactus eſt vendere juriſdictionem Imperii Civitatum Tuſciae. Unde Lucani dederunt ei de dominio, quod habebat in ſuo territorio, duodecim millia Florenorum. Eodem anno, alii dicunt tempore vacationis, ideſt MCCLXXXVII. Galeae Regnicolarum euntes contra Siculos obviam habuerunt Rogerium de Loria, qui eas multo ingenio ſuperavit. Ubi erat Philippus filius Comitis Flandriae. Eodem anno Soldanus miſit Letaratam ad recuperandum Caſtrum, quod tenebat Sangoleſcar, quo obtento, habuit Caſtrum Liciae. Poſtea venit

A Soldanus ad obſidendum Tripolim. Sed interim filius ejus moritur, & prae dolore deſtitit.

MCCLXXXVIII. Soldanus Meleth Meſehor grave bellum dedit Civitati Tripolis, & Turrim Epiſcopi, quae magnos habebat muros, uſque ad medietatem machinis diruit. Suſtinuerunt Chriſtiani uſque ad Nonam.
B Poſtea Saraceni quaſi per totum occupaverunt muros; pedites cuncti coeperunt ſe ad mare trahere. Et tamdem equites non valentes ictus lapidum ſuſtinere, occiſi gladio, aut ſubmerſi uſque ad ſeptem millia aeſtimati, multis navigiis ſunt ſalvati. Captam autem Civitatem Soldanus juſſit dirui & cremari. Et poſt pau-
C cos dies pro paucis captis recepit ac diruit Caſtrum Nephim, & mandavit Civitatem aedificari in loco vocato *Monte Peregrino*. Tunc Nicolaus IV. fecit armari Venetas Galeas XX. pro ſubſidio Terrae Sanctae; quibus praefuit Jacobus Teupulus dictus *Scopulus*. Providit quoque Papa Johanni de Grilli Capitaneo ſtipendiariorum
D Regis Franciae in mille uncias auri, & mille Rubeo de Scalis, qui ſe obtulit ad eundum. Praedictus quoque Johannes tranſiens per Siciliam a Rege Jacobo V. Galeas obtinuit bene munitas. Sed quia ipſo anno Soldanus contra Ptolemaidam non venit, omnes praedicti nil notabile egerunt. MCCLXXXIX. Rex Carolus de car-
E cere liberatur, mediante Rege Angliae, tribus filiis ejus datis obſidibus pro pactis ſervandis. Promiſit enim ſuo poſſe pacem Aragonenſium cum Romana Curia, & Rege Franciae procurare, unde ad preces ejus Carolus frater Regis Franciae, Comes Valeſii, acceptâ unâ filiâ Caroli Regis, cum Comitatibus Andegaviae & Cenomaniae remiſit omne jus, quod

quod habebat in Aragonia & Valentiae Regno. Eodem anno diſcordia oritur inter Regem Franciae, & Odoardum Regem Angliae, quae magna fuit, & multum duravit. Et mittuntur duo Cardinales, ſcilicet Dominus Benedictus Gajetani, & Dominus Gerardus de Parma, qui ſuper negotio nihil facere potuerunt. Concordarunt tamen Clerum cum Rege, propter quod aliqui putant eos principaliter miſſos.

MCCXC. cogitavit Soldanus Melech Meſehor de Syria exterminare Chriſtianorum reliquias. Et facto apparatu in itinere mortuus eſt; ſucceſſitque illi filius Seraph, qui paternum aſſumſit propoſitum, eo maxime motus, quod XIX. mercatores Saraceni a Cruceſignatis in Ptolemaida contra treguarum fidem occiſi ſunt; & MCCXCI. obſedit Acon, quinto Aprilis, & dicitur habuiſſe in ſuo exercitu quadraginta millia equitum, & centum ſexaginta millia peditum; & machinis demolitus eſt muros. Venit autem Rex Henricus obſeſſis in auxilium cum CC. equitibus, & D. peditibus, & decimaoctava Maji intra Civitatem Saraceni violenter irruperunt. Tunc Chriſtiani fugam arripiunt versùs mare. Rex autem, & Magiſtri Trium Manſionum, & Johannes de Grilli, & ceteri bellatores, procedentes ad Portas Civitatis exierunt ad barbacanem. Sed major fuit virtus reſiſtentium. Ibique occiſus eſt Magiſter Templi ſpiculo percuſſus, & ad Templum uſque delatus eſt. Tunc cuncti, qui poterant, ad navigia ſe reducunt, & turbato mari plures ſubmerguntur. Patriarcha habens Galeam paratam, in parvo navigio volens cunctos juvare, cum eis ſubmergitur, ponens animam ſuam pro ovibus ſuis. Eodem die Tyrii Civitatem vacuam reliquerunt, & intra paucos dies omnis Syria amiſſa eſt. Intra annos autem XL. capta ajunt haec loca: Hieruſalem, Aſcalonem, Zapham, Nazareth, Gazara, Caeſaream, Balutiam, Antiochiam, Zibelet, vel Biblum, Tripolim, Acon, Sur, vel Zit, Sidoniam, Baruthi, Tortoſam. Caſtra XII. nobiliſſima amiſſa ſunt. MCCXCII. Rodulphus Rex Alamanniae moritur ſine Imperiali benedictione. Qui ſua probitate Regnum Alamanniae in magna pace tenuit annis XVII. Eduardus Rex Angliae eodem anno fingens ſe ad Terram Sanctam proficiſci, magnum apparatum faciens, Normanniam terram Regis Franciae invaſit, & loca alia occupavit, & in Rocellam plures fecit inſultus. Hoc audito Rex Franciae mandavit Regi Angliae, & ejus Locumtenentibus in Guaſconia, ut malefactorum certum numerum in Petrigora in ſua conjicerent priſione. Contemto vero mandato, Rex Franciae per ſuum Conſtabularium fecit in manu ſua totam ſaiſire Vaſconiam ad Regni ſui Feudum pertinentem, & Regem Angliae ad ſuum Palatium citavit. Interea Johannes Comes Annoniae coepit vaſtare Terras & Gentes Regis Franciae, nec correptus deſiſtere voluit. Unde Rex miſit Carolum Comitem Valeſii, cujus impetum Johannes non ferens, ad eum ſupplex acceſſit, & ad Regem perductus de omnibus ſatisfecit. Eduardus vero citationes plures contemnens, miſiſſe dicitur Regi Franciae, quod ei quietabat quidquid ex ejus Feudo tenebat, intendens illud & plura ſine homagio poſſidere. Unde MCCXCIV. in Guaſconiam miſit claſſem, quae Inſulam dictam Dure, versùs Rupellam, combuſſit & de-

popula

populavit. Et inde verſùs Burdegalam navigans Caſtrum Blaviae, & tria Oppida ſuper mare occupavit perfidiâ Vaſconum. Et dimiſsâ Burdegalâ, quia Conſtabularius Regis Franciae intererat, apud Bajona ſtolum conduxit, quam proditione civium, expulſis Francis, in deditionem accepit. Comes autem Valeſii in Vaſconia Roncium fortiſſimum Caſtrum cepit, & Villam Sancti Severini. Sed haec, eo redeunte in Franciam, a fide defecit. Bonifacius Papa ad componendum inter Reges duos Cardinales miſit.

CAP. CCXXXVI.

De Imperio Adulſi, & ſibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de Imperatore, & Summis Pontificibus.

ADulfus Comes de Anaxone congregavit exercitum contra Albertum Ducem Auſtriae, ubi occiſus eſt. Hic ſtrenuus fuit in armis, ſed, quia pauper in potentia, deficiens. Caeleſtinus natione Aprutinus, ſedit anno quaſi dimidio. Hic vocatus Petrus de Morone eremiticam agebat vitam. Hic Pontifex factus, viam innocentiae tenuit. Decipiebatur tamen in gratiis conferendis, earum notitiam habere non praevalens tum propter aetatem decrepitam, tum propter inexperientiam. Et inveniebantur ter & quater gratiae replicatae, & vacuae membranae bullatae. Haec igitur aliqui de Collegio percipientes, ſubmurmurare coeperunt, Eccleſiam fluctuare. Et tamdem Papae intimant, ut animae ſuae periculo caveat. Interim Curia transfertur Neapolim, & facta ſolemni proceſ-

A ſione, ſupplicatur ei ex parte Regis & Populi, ut non cedat. Ille annuit. Modò paret. Poſt haec nonnulli carnis ſuaſionem replicant, oſtendentes ſub pallio ſanctitatis poſſe animae imminere periculum, quia ex ſua ſimplicitate multa evenirent enormia. Quibus tamdem vir Sanctus conſenſit, & primo Conſtitutionem B facit de Fratrum conſilio, quod Papa in certis caſibus reſignare poteſt. Quam Conſtitutionem Bonifacius VIII. in Sexto poſuit *de Renuntiatione Cap. I.* Poſt Neapoli in Vigilia Sanctae Caeciliae in conſpectu Cardinalium reſignavit Papatus oneri & honori; & Papatus deponens inſignia, praebuit humilitatis exemplum, ſtupendum C cunctis, imitabile paucis. Hic fecit Cardinalem Dominum Landulſum de Neapoli, Dominum Guillielmum de Pergamo, Cancellarium Regis Siciliae Caroli II. Dominum Johannem Monachi, & alios. Bonifacius natione de Anagnia ſedit Annos VIII. menſes IX. dies X. Ceſſavit Epiſcopatus dies XX. Hic Benedictus D prius vocatus eſt, qui longam habuit Curiae experientiam, prius in Curia Advocatus, poſt Papae Notarius, poſtea Cardinalis; poſtea in Cardinalatu expeditor ad caſus Collegii terminandos, & exteris ad reſpondendum. Nec habuit in iis parem. Sed ex hoc factus eſt faſtuoſus & arrogans, omnium contemtivus. Unde E factus Pontifex, praedeceſſorum ſuorum Nicolai & Caeleſtini gratias revocavit. Abeuntem Caeleſtinum ad eremum detinuit, & in cuſtodia poſuit ad cautelam evitandi diſſidii. Aliqui muſſitabant, quod cedere Papatui non potuit. MCCXCV. de Neapoli Curiam transfert Romam, & Caeleſtinum recludit. Eodem anno ſtatuit feſta Apoſtolorum, Evangeliſtarum,

ſtarum, & quatuor Doctorum Eccleſiae eſſe duplicia. Alfonſo Rege Aragoniae defuncto, ſucceſſit ei Jacobus frater invaſor Siciliae, & factâ pace cum Carolo, unam de filiabus ejus accepit. Sed Fridericus alter frater Siciliam occupavit eodem anno. Sequenti autem Papa depoſuit duos Cardinales de Columna; & Sanctum Ludovicum Regem Franciae adſcripſit catalogo Sanctorum. Eodem anno fecit publicari Sextum. Hic fecit inter alios Cardinales Fratrem Nicolaum Generalem Fratrum Praedicatorum, qui poſt eum Papa fuit, & Fratrem Gentilem Magiſtrum in Theologia, & Fratrem Jacobum nepotem ſuum Ordinis Minorum, & Fratrem Johannem de Murro Generalem ejuſdem Ordinis, & Petrum Hiſpanum. Eodem anno Scoti Regi Franciae confoederati incurſant Regnum Angliae. Sed in reditu eorum Rex Johannes a quibuſdam proditus Regi Angliae deſtinatur. Rex Franciae propter guerras gravem exactionem pecuniarum poſtulat, quae *Malatolta* vocabatur. Et primo ſuper mercatores tantùm. Poſtea Centeſimam, poſtea Quinquageſimam tam a Secularibus, quàm a Clericis accepit. Propter quae Bonifacius in Reges & Principes a Clericis & Eccleſiis talia auferentes abſque Papae licentia ſententiam excommunicationis tulit. Frater Regis Angliae in Guaſconia miſſus Bajonae moritur; & quum gentis illius oppida Regis Angliae victualibus munire vellent, Robertus Comes Atrebati, qui illuc miſſus fuerat, impedivit, nec contra eum adverſarii exire de cetero praeſumſerunt.

Eodem anno Guido Comes Flandriae per Robertum filium deceptus videtur. Regi Franciae mandavit, ſe nihil ab eo tenere in Feudum. Rex vero Flandriam intrans, Inſulanos obſedit. Robertus autem Comes Atrebati relinquens Guaſconiam, ex parte illa Flandriam eſt aggreſſus, & multis Flandrenſium profligatis & captis, ac Pariſius, & per Villas alias carceratis, Villam de Furnes in deditionem accepit. Deinde Caſtellum cum tota Valle ſua occupavit. Interea Inſulani ſe Regi dederant, ſalvis perſonis & rebus, Roberto primogenito Regis Angliae nimirum fugiente apud Bruges ad patrem & Regem Angliae, qui paulo ante illuc venerat. Illuc autem Rege Franciae accedente, Rex Angliae cum Comite Gandavum vadit propter loci munitionem. Ideo territi Brugenſes ſe Regi Franciae tradunt. Demum Rex Franciae vadens contra Gandavum, nuntios recepit petentes inducias duorum annorum ob imminentem hyemem, & maxime ob amorem Regis Caroli Siciliae, qui propter hoc veniebat in Franciam. Qui Rex vix annuens, circa feſtum Omnium Sanctorum rediit. Tunc Praelatis oſtendit Rex literas Papae Bonifacii, quod in neceſſitatibus poſſit Eccleſiarum Decimas recipere, & unius anni Praebendas vacantes, Praeſulibus exceptis, & Monaſteriis. MCCC. dedit plenam Indulgentiam omnium peccatorum viſitantibus ipſo anno Limina Apoſtolorum Petri & Pauli, & futuris temporibus omni Centeſimo conceſſit. MCCCIII. poſt ortam ſimultatem cum Rege Franciae, Anagniae, ubi putabat eſſe ſecurior, a familiaribus proditus, capitur in Vigilia Nativitatis Beatae Virginis. Sentiens autem adverſariorum ingreſſus, quorum Vexillifer fuit Guillielmus de Nogareto, Pontificalibus indui voluit, tenens in manibus Crucifixum. Die autem tertio a Populo in

in armis redemtus eſt. Poſt paucos dies Romam ivit ad Sanctum Petrum, & XXXV. die a ſua captione deceſſit ex tremore cordis, & ab omni ſuperveniente putabat capi, & ideo in eorum oculos & facies manus injicere cupiebat. Benedictus natione Tarviſinus ſedit menſes VIII. dies XVII. Ceſſavit Epiſcopatus menſes X. dies XXIX. Hic fecit Fratrem Nicolaum de Prato Epiſcopum Oſtienſem. Hic etiam denuntiavit excommunicatos auctores captionis Bonifacii, & nominatim Guillielmum de Nogareto, & Sciarram de Columna cum ſex aliis. Hic etiam reconciliavit, non tamen ad Cardinalatum reſtituit, illos de Columna. Et privilegia ac libertates Regi Franciae reſtituit, quae Bonifacius abſtulerat.

Particula II. de morte Palaeologi.

VAcante Papatu per mortem Nicolai IV. Palaeologus moritur, cui ſucceſſit filius Andronicus. Tunc factus eſt tumultus magnus in Conſtantinopoli per Calogeros acclamantes, Palaeologum non debere ſepeliri in Coemeterio, quia Latinis adhaeſit, & uſque nunc inſepultus manet. Tunc etiam Rex Carolus de Provincia veniens, per Peruſium tranſit, & ad eligendum Pontificem Cardinales precibus inducit. Dura quoque verba cum Domino Benedicto Gajetani habuit. Nihil tamen profecit.

Particula III. de quibuſdam geſtis, & canonizatione Caeleſtini V.

IN MCCXCIV. Petrus de Macerata, & Petrus de Foroſempronio, Apoſtatae fuerunt Ordinis Minorum, & haeretici. His petentibus eremitice vivere, ut Regulam B. Franciſci ad literam ſervare poſſent, Caeleſtinus ſuâ purâ, ſed periculosâ, ſimplicitate conceſſit, & ſibi adherentibus. Quibus plures Apoſtatae adhaeſerunt, qui ſtatum communitatis damnabant, & declarationes Regulae; & vocabant ſe Fratres Sancti Franciſci. Seculares autem vocarunt Bizocios, vel Fraticellos, vel Bocaſotos. Ii dogmatizabant, quod nullus Summus Pontifex Regulam Beati Franciſci declarare potuit. Item quod Angelus abſtulit a Nicolao III. Papatus auctoritatem, & ab illo tempore nullus fuit Summus Pontifex in Eccleſia, nec verus Praelatus, vel Sacerdos, niſi inter eos ſolum. Et quod ipſi ſoli ſunt in via Dei, & vera Eccleſia. Et mutaverunt illi duo ſibi nomina. Primus vocavit ſe *Liberatum*, ſecundus *Angelum*, quia angelicas ſe fingebat revelationes habere. Bonifacius vero quinto anno damnavit Sectam Fraticellorum, ſive Biſochorum dictorum. Et quum inquireret contra eos per Inquiſitores, receſſerunt de Urbe in Siciliam, & ibi poſtquam ſatis comederunt & biberunt, ſurrexerunt ludere, & tubis arundineis tubicinare dicentes: *Exultet Eccleſia meretrix, exultet.* Et fractis tubis & uno Calice in contemtum Romanae Eccleſiae, tranſierunt in Graeciam, & ſuos errores ibi publicaverunt. Papa autem praedictus mandavit Praeſuli Conſtantinopolitano, & Archiepiſcopis Patrenſi & Athenienſi, ut contra eos & eorum receptatores & fautores procederent. Qui in Achaja ſe receperant. Tunc temporis frater Matthaeus de Boſicis de provincia Provinciae fugit cum Libris Petri Johannis de Biterris; & in Eccleſia Sancti Petri per quinque Biginos, & tredecim mulieres in Papam

pam electus eſt, & fugit cum Angelo & Liberato & eorum complicibus. MCCXCVI. Sequana totam Civitatem Pariſius inundavit (quod inauditum a ſeculis) & Pontes dejecit in Vigilia Sancti Thomae. De canonizatione autem Caeleſtini poſtea apud magnos viros cura fuit. Demum datis examinatoribus in Curia per Clementem V. ad inſtantiam Regis Franciae, & aliquorum aliorum Principum ſuper vita & miraculis ejus; ac inveſtigatis & inventis, & per Collegium approbatis, dictus Clemens ipſum Sanctorum catalogo adnotavit ſub nomine Sancti Petri Confeſſoris, per quem nunc ſua ceſſio approbatur. Actum eſt hoc Avinioni MCCCXIII. fuitque inſtituta ejus Nativitas celebrari XIV. Calendas Junii, quo die migravit ad Dominum.

CAP. CCXXXVII.

De Imperio Alberti:

Cujus Particula I. de ejus electione.

ALbertus filius Rodulphi, electus apud Aquiſgranum, per ſolemnes Nuntios confirmari petit a Bonifacio; qui primo Nuntios repulit, electionem aſſerens multis allegationibus eſſe nullam. Poſtea inter eum, & Regem Franciae ortâ ſimultate, eum confirmat, eique Regnum Franciae ſubjicit, ſicut cetera Regna. Imperiali tamen benedictione caruit, & occiſus eſt a nepote filio fratris ſui MCCCVIII.

Particula II. de Summis Pontificibus.

CLemens natione Vaſco ſedit annos VIII. menſes X. dies XV. Ceſſavit Epiſcopatus...... Hic fuit Epiſcopus Convenarum annis quinque. Inde per Bonifacium Burdegalas translatus eſt. Hic recepto decreto Lugdunum profectus, evocatis ad ſe Cardinalibus, ibi coronatus eſt, & ibidem decem Cardinalium ordinationem fecit XVII. Calendas Januarias, & duos Cardinales de Columna reſtituit. MCCCIX. electionem Henrici confirmavit de menſe Junii. Eodem anno miſit Nuntios ad Regem Raſiae, qui ad obedientiam Romanae Eccleſiae promiſerat ſe venturum, quia Veneti cum Carolo Sineterra concordaverant Imperium accipere: & vacuos remiſit. MCCCX. fecit aliam ordinationem quinque Cardinalium IX. Calendas Januarii. MCCCXI. congregavit Concilium apud Viennam, & in prima Seſſione, XVII. Calendas Novembris propoſuit de agendis, videlicet de Ordine Templariorum, qui graviter culpabatur; de Paſſagio tranſmarino; & generaliter de Reformatione totius ſtatus Eccleſiae, & conſervatione Eccleſiaſticae libertatis. Inſequenti Martio, XI. Calendas Aprilis, multis vocatis Praelatis cum Cardinalibus in privato conſiſtorio Ordinem Templariorum caſſavit. Tertio autem die Aprilis MCCCXII. fuit ſecunda Seſſio Concilii, & praedicta caſſatio coram omnibus publicata eſt. Tertia Seſſio fuit pridie Nonas Maji, fuitque Concilium protractum quaſi menſes VII. Eodem anno X. Calendas Januarii produxit Conſtitutiones prius editas, & intendebat Septimum Librum Decretalium componere. Sed morte praeventus non potuit.

Particula III. de quibuſdam contingentibus.

MCCXCIX. Saraceni Armeniam diſcurrerunt, Caſtra & loca fortiſſima occupantes. Rex autem Johannes ſe ſuoſque in montibus ſalvans, in arcto poſitus, Tartarorum implorat auxilium, eoſque contra Saracenos inſtigat, oſtendens plurimam habituros praedam. Eodem anno Dux Calabriae Robertus filius Regis Siciliae navigio Siciliam intrans, quaedam Caſtra occupavit, & ſua gente munivit. Cujus felix auſpicium frater ejus Philippus Taranti Princeps, ſequens minus caute, cum gente ſua a Siculis captus fuit. Factâ tunc pace inter Reges Franciae & Angliae, Rex Angliae Margaritam ſororem Regis Franciae accepit uxorem, de qua Thomam filium habuit. Tranſacto termino treugarum inter Reges Franciae & Angliae, Carolus Comes Valeſii contra Flandrenſes mittitur, & cum Gandavum obſidere diſponeret, Comes Guido cum duobus filiis Roberto & Guillelmo ſupplex ad Carolum acceſſit, & Terram ſuam ei ſub quibuſdam conditionibus dedit. Qui ad Regem perducti Pariſius in diverſis locis uſque ad tempus miſerationis ſub cuſtodia miſſi ſunt. Mortuâ tunc conjuge Caroli Valeſii, duxit Catharinam, cui jus Imperii Conſtantinopolitani debebatur. Ideo cum Venetis compoſuit pro * Conſtantipolitano Imperio recuperando. Et venit Romam MCCC. & a Papa Bonifacio honorifice ſuſceptus, Vicarius, & Defenſor Eccleſiae conſtituitur, & per totum annum adverſarios Eccleſiae ſuppeditavit in Tuſcia. MCCCI. Ferrariae corpus cujuſdam Armanni, quod venerationi a quibuſdam habebatur, mandato Inquiſitorum exhumatum, & combuſtum eſt. Eodem anno Primus Apamienſis Epiſcopus, qui de Rege Franciae in multis locis multa contumelioſa diſſeminaverat, & conſpirationem contra Regem provocabat, ad Regis Curiam evocatus, ut ſe de objectis purgaret, ſub nomine Narbonenſis Archiepiſcopi, de voluntate ſua, in cuſtodia detinetur. Hoc audito Papa Bonifacius Narbonenſem Archidiaconum miſit cum literis, unde indilate Epiſcopus ſibi redderetur; quod Rex ſe noſſet, Romano Pontifici tam in ſpiritualibus quam in temporalibus eſſe ſubjectum; revocans etiam gratias Regi factas de Decimis & Praebendis vacantibus. Rex autem reddens Epiſcopum, Nuntio mandavit, ut de Regno ſuo feſtinanter recederet. Conſequenter, Rex congregans omnes Principes & Magiſtratus Regios, & Milites, & Praelatos, ſciſcitavit, a quo ſua tenerent Feuda? Et quum omnes reſpondiſſent, a Rege Franciae, tunc ille promiſit corpus & omnia ſua pro libertate Regni conſervanda exponere. Similiter & Barones promiſerunt pro libertate Coronae. Tunc Rex praecepit, nullum theſaurum de Regno extrahi, & fecit paſſus diligentiſſime cuſtodiri. MCCCII. Comes Valeſii juſſu Papae de Tuſcia in Siciliam profectus, Thermae Caſtrum in ditionem accepit. Apud Bruges propter illicitas exactiones ab Officiali Regio, nil valente reclamatione apud Regem, minutus Populus contra Majores inſurgens, ſeditionem commovit. Ad hoc motus moderate corrigendos Rex Franciae ſub Jacobo Sancti Pauli Comite mille viros in armis & amplius miſit, qui a Brugenſibus reveren-

veren-

verenter ſuſcepti ſunt. Sed informati A
Brugenſes, quod prior Officialis Re
gis ſe jactaſſet, quamplurimos Bru
genſium in craſtino ſuſpendi facere,
deſperatione conceptâ enorme faci-
nus praeſumſerunt. Evaſit tamen Of-
ficialis praedictus hic rabiei incen-
tor. Expulsâ quoque gente Regis,
Guidonem Namurſii, Guidonis Co-
mitis Flandrenſium filium, in ſuum B
defenſorem & Dominum vocaverunt.
Qui Theotonicorum vallatus multi-
tudine, eos ad debellandum fortius
animavit. Tunc miſſus eſt contra
eos Atrebati Comes. Franci viden-
tes adverſarios venire pedites, quaſi
textores & mechanicos deſpiciunt, &
ametis ſuis pedibus abſque belli or-
dine in eos irruentes, a lanceis Bru- C
genſium primi euntes in morte coa-
cti ſunt, ceteris turpiter fugientibus.
Comes autem Atrebatenſis a Guar-
diano Fratrum Minorum denudatus,
& triginta vulneribus confectus in-
venitur, & in quadam proxima Cap-
pella Monialium ſepelitur.

Eo tempore Praelati Regis Fran-
ciae conſilium habentes, pro eo quod D
ad Curiam vocati fuerant, Papae ſe
excuſant, quia theſaurum opportu-
num non poſſent de Regno extrahe-
re. Epiſcopos tamen tres pro ſe mit-
tunt, ne poſſent de inobedientia re-
prehendi. Rex quoque Epiſcopum
Autiſſiodorenſem mittit, rogans, ut
ſuperſederet uſque ad tempus magis
opportunum. Comes Valeſii totâ ae- E
ſtate per Siciliam diſcurrens, anima-
lia quidem ſuae genti neceſſaria in-
venit, ſed obvium ſibi nullum repe-
rit. Audiens vero nova de Flandria,
ſuorum conſilio ad ea quae ſunt pa-
cis intendit, ſub hac forma, ut ſci-
licet Fridericus toto tempore vitae
ſuae Siciliam abſque Regis nomine
poſſideret; & quidquid in Calabria
teneret, dimitteret, & Alienoridem
filiam Regis Caroli acciperet; &
quod ipſe Carolus & Robertus Dux
Calabriae fideliter laborarent apud
Regem Aragoniae, quod jus Regni
Sardiniae, vel Comes de Brenna jus
Regni Cypri Friderico darent, con-
ſentiente praedictis Romano Pontifi-
ce. Praelatis Franciae in Curia non
comparentibus, Bonifacius miſit Car-
dinalem Johannem Monachi, qui ha-
bitum Praelatorum ſecretum conſi-
lium Pariſius ſcripſit Papae. Apud
Sanctum Adamarum in Flandria quin-
decim millia Flandrenſium a Francis
caeſa ſunt. MCCCXXXIII. Rex Fran-
ciae Terram Guaſconiae, quam diu
occupatam tenuerat, Regi Angliae
reſtituit, & firmata eſt pax inter
eos. Ipſo tempore Rex Franciae con-
vocavit Barones & Praelatos Pariſius,
ubi tractatum eſt de Rege Franciae
& Praelatorum gravaminibus, quae,
ut communiter dicebatur, Papa illi
inferre volebat. Ibi publice impoſita
ſunt Papae haereſis, ſimonia, homi-
cidium, & alia nefanda. Et fuit ap-
pellatum, donec Papa Concilium
congregaret. Sed Papa Concilium ad
ſui purgationem fieri denegavit. Et
quia multos offenderat, Anagniam,
unde oriundus erat, ſe tranſtulit, u-
bi captus fuit. MCCCIV. Rex Fran-
ciae Papae Benedicti literas legi fe-
cit in Curia; quibus ipſe & Regnum
ſuum abſolvebatur ab excommunica-
tione, quae a Bonifacio credebatur
illata, & concedebantur ſibi Deci-
mae duorum annorum. Tunc Rex
tertio ivit in Flandriam, cujus co-
pias juxta Montem Pabulam debel-
lavit, & Inſulani depoſitis armis ſe
reddiderunt. Et ceteris Villis treu-
guis datis in Franciam rediit. Gui-
do Comes Flandriae, qui apud Com-
pendium diu detentus fuerat, & hoc
anno

anno in Caſtello Pontiſarae cum tribus filiis Roberto, Guillielmo, & Guidone, Flaminicii moritur, & juſſu Regis apud Minores tumulatur. Regina Franciae Johanna ſimiliter moritur, & Pariſius apud Minores ſepelitur. MCCCV. Clemens confirmavit Regem Aragoniae in Regno Sardiniae, & ille juravit Papae fidelitatem pro dicto Regno, promittens ſub juramento aſcendere ad dictam Inſulam de menſe Septembri proximo futuro.

Particula IV. de Sancto Ludovico.

IN praedicto MCCCV. XIV. Kalendas Septembris, Rex Angliae de Scotis totaliter triumphans, eos privat Regiâ dignitate, & Scotiam Anglorum provinciam facit. Sequenti anno Scoti Regis dominium non ferentes, ſibi Regem praeficiunt, contra quos Rex Angliae filium miſit, & ſuperatus eſt. Eodem anno Eduardus moritur ſenectute & armorum labore preſſus, ita ut in lectica portaretur. Cui ſucceſſit Eduardus primogenitus, qui Iſabellam filiam Regis de Regina Johanna accepit uxorem. Beatus Ludovicus de Ordine Minorum Epiſcopus Toloſanus ex hoc ſeculo migravit ad Chriſtum. Hic admodum puer in aula paterna & Regia aetatem moribus tranſcendens, nulli voluptati animum dedit; & quum fratres & ſocii puerilibus jocis intenderent, ille ſemotus vel orationibus, vel ſacris meditationibus intendebat. Nil puerile agebat in opere. Quum vero ad annum XIV. perveniſſet, pro patre in Catalonia obſes fuit. Exinde ſemper adſtiterunt ei viri religioſi de Ordine Minorum, a quibus bonae indolis adoleſcens ſumſit legem vitae & diſciplinae.

A Jamque puer ſortitus animam bonam, magno animo ſuas ſuorumque portavit injurias, & multa humilitate ſibi ac fratribus attentata opprobria toleravit. Factus annorum XVI. coepit eſſe mundi, ſuique contemtor. Speculabatur frequenter imagines & formas hominum mortuorum, ut amplius ſibi mundus vileſceret. Tantùm

B coepit * timore Altiſſimum, tantùm Dei formidabat offenſam, ut aliquando diceret, gratum ſibi fore per Caſtri crepidinem detrahi, quia vita haec nullo modo eſt appetenda, in qua ſumus inimici Dei, & frequenter eum offendimus, ad minus venialiter delinquendo. Servandae pudicitiae curam egit pervigilem & jeju-

C niis, vigiliis, & orationibus carnem cogebat ſervire ſpiritui. Vigilias Domini; in pane jejunabat & aqua; ceteras Vigilias, & Adventum Domini, etiam quum neceſſitas ſuaderet, & ſociorum inſtantia hortaretur, nolebat abſque communi ſaltem tranſire jejunio. Familiarem loquutionem non admittebat, niſi cujus ſibi hone-

D ſtas, ac vita laudabilis nota eſſet; utque corporei nitoris teſtes haberet aſſiduos, tam ſui quàm camerae cuſtodiam commiſit continuam, vixque & raro Seculares admittebat perſonas. Omni die Miſſam audiebat devote, & in Miſſa volebat audire ſermonem. In magnis praecipue Feſtis communicabat devote, & poſt No-

E nam faciebat dici Letaniam cum cereo accenſo, & totam familiam convocabat. Tantis fulgebat exemplorum ſplendoribus, ut deputati ad ejus cuſtodiam, ad Deum converſi, confiterentur peccata, dicerentque, quia Omnipotens in poſterum ipſius meritis multa eſſet facturus miracula.

Licèt autem in oratione eſſet aſſiduus, numquam tamen pro ſua liberatio-

ratione orare voluit, niſi ſemel; idque ſub conditione, videlicet, ſi animae ejus ſaluti congrueret. Poſt quam autem orationi vacaverat, ad lectionem tranſibat. Ajebat enim, ab una ad alteram tranſeundum. Infra quinquennium Grammaticam, Logicam, Moralem Philoſophiam, & quod majus eſt, Sacram Theologiam ſic ebibit, memoriterque retinuit, ut eruditi Viri de fama ſcientiae ejus increduli, auditis colloquutionibus atque arguitionibus & reſponſionibus ex ore ejus, ſumtâ experientiâ, ſtupefacti recederent. Interea, ut funditus mundum relinqueret, diſponit ſerio, & pertractat juri renuntiare principalis hereditatis & Regiae. Et tamdem per votum expreſſum ſe Domino obligavit, quum liber foret, Ordinem intrare Minorum. Interim vero Pater illi per Confeſſorem ſuadet, ut conjugem accipiat ſororem Regis Francorum, ſpondens illi continuo dare Provinciam. Perhorret ille virginali propoſito continentiae ſuadelam, & in die ſancto Pentecoſtes Cappellam ſolus introivit, & Votum perpetuae caſtitatis emiſit. Quum autem ad annum XXI. perveniſſet, libertate donatus, Narbonae Ordinem Fratrum Minorum introire voluit; ſed non adfuit, qui recipiendi facultatem haberet. Invento autem in Monte Peſſulano Provinciali Miniſtro, ad Ordinem recipi inſtanter petiit. Miniſter vero Regalem excellentiam offendere reformidans, pio ejus deſiderio nequaquam annuit. Tunc juvenis Deo gratus, quod potuit, hoc fecit; Votum caſtitatis perpetuae in manibus iteravit ejuſdem Miniſtri, promittens ſe ad intrandum Ordinem paratum & promtum, quandocumque eum Fratres recipere vellent. Et ſubintulit: *Quod meum eſt, feci. Vos videritis, quid agere debeatis.* Cupiebat tamen remoto loco ignotus eſſe, ut contemplationi ac humilitatis obſequiis liberius vacare poſſet. Cernens autem, quod taliter ſuum deſiderium implere non poterat, elegit fieri de ſorte Domini, & militare Domino in ordine Clericali. Quum autem tonſurari debuit, genua flectens, & demiſſo capite, Pſalmiſtae dicebat verſiculum: *Dominus pars hereditatis meae, & calicis mei. Tu es, qui reſtitues hereditatem meam mihi.* Et hoc promebat tam dulciter, tam devote, ut nullus aſſiſteret, qui non provocaretur ad fletum. In Nativitate Domini Romae in Cappella Papae Acolytatus humiliter egit officium, ante altare ſedens in medio Clericorum, non dedignans humilem locum, illius amore, qui de regalibus ſedibus deſcendit ad ima. Ipſo die ad Sanctum Petrum in Miſſa Majori cereum portavit humiliter coram Summo Pontifice, non erubeſcens Cardinalium, & Praelatorum aſpectum, non Cleri & Populi frequentiam, qui adſtabant.

Suſcepturus Ordines Sacros, ad partem locari non conſenſit, ſed quaſi unus ex turba, nullâ voluit praerogativâ pollere. Et factus Subdiaconus vaſis aureis & argenteis uti noluit, nec variis pellibus griſeiſque. Sed nec alio animali, quam mulo vehi. Cappam quoque uſque ad mortem portavit ſtamineam. Solicitus etiam erat de aliorum ſalute. In Catalonia enim multos baptizavit factuſque eorum patrinus, eleemoſynas illis ſolicite miniſtrabat. Manu propria duos Judaeos baptizavit Neapoli. Factus autem Minor in Vigilia Nativitatis Domini, & de licentia Summi Pontificis, continuo profluvio lacrymarum, emiſsâ profeſſione, num-

numquam habitum, mantellum, vel cappam pretioſam admiſit, licèt ipſa die pronuntiatus fuit Epiſcopus Toloſanus, & ſequenti Dominicâ conſecratus. Sed & pauperes dilexit, eoſque viſitare ſtuduit, monuitque infirmos, praecipue de animarum ſalute, & purâ confeſſione peccaminum. Semel procuravit ad ſe duci leproſum: & cum quanta potuit caritatis dulcedine, blande conſolatus eſt, voluitque in ſuo lecto reponere, niſi aliqui obſtitiſſent. In craſtino vero eum fecit diligenter perquiri, ſed inveniri non potuit. Vocatus ad comeſtionem, prius ſuſpirabat mortalitatis & miſeriae hujus ſtatum, & aliquantiſper orabat. Demum tredecim pauperibus devotiſſime ſerviebat. Poſt Epiſcopatum vero vigintiquinque aquam praebebat manibus, & panem ſcindebat flexis genibus, quaſi Chriſtum haberet praeſentem; & ferculum primum ſuis manibus cum tanta caritatis ponebat dulcedine, ut ſaepe adſtantes provocaret ad fletum. Licèt enim in cunctis polleret virtutibus, honeſtas tamen, caritas, & humilitas in eo ſpecialius refulgebant. Exemtionem enim ſuadentibus, id reſpondebat: *Beati Angeli non deſiderant non ſubeſſe Archangelis*. Tamdem arduis urgentibus negotiis, ad Comitatum tranſiit Provinciae. Quum ad Villam, quae Brigola dicitur, perveniſſet, gravi, de qua deceſſit, infirmitate gravatus, puram ſuo more confeſſionem praemiſit, patientiſſime infirmitatem ſuſtinens; orationi continue deditus, requirebat ſaepius Crucem Chriſti, Miſſaſque in camera audire volebat. Poſtremo putantibus medicis abeſſe periculum, ipſe ait, extremum ſibi imminere agonem. Et orationem illam: *Domine Deus Omnipotens, qui ad principium hujus diei &c.* ſaepius replicavit. Et converſus ad quemdam fratrem ait: *Vos non creditis, quia mori debeam? & tamen ſtatim videbitis*. Et ex tunc amplius loquutus non eſt. Sed tam dulciter & quiete emiſit ſpiritum, ut vix hora adverti potuerit, quâ exſpiravit. Et factus eſt poſt mortem pulcrior quam ante infirmitatem fuerat; & adſtantibus dormiens, non mortuus videbatur.

Sanctiſſimum autem Corpus ejus, juxta quod decreverat, Maſſiliam deportatum eſt. Ibi quum agerentur exſequiae, in capite Chori cum habitu & mantello pulcra & laeta facie viſus eſt a Seneſcalco Provinciae Milite veridico & celebri, & a Domino Roberto de Bauſo Vicario Maſſiliae. Et dicto; *Requieſcat in pace*, ille quidem diſparuit, & Angelicis ſociatus eſt choris. Poſt felicem vero tranſitum ejus, coepit continuo miris ſplendere miraculis. Inter cetera autem quindecim mortui rediere ad vitam. Venerabiles autem Archiepiſcopi Arelatenſis, & Ebredunenſis, Aquenſis, eorumque ſuffraganei, ac Cives Maſſiliae eadem ipſa terioſius explicantes, ſupplicaverunt devotâ inſtantiâ praefato Summo Pontifici, qui ſanctitatis vitae ipſius non erat ignarus, ut eum, quem Deus tantis & tam continuis clarificabat miraculis, Sanctorum catalogo dignaretur adſcribere. Sed quia in iis Romana Sedes cum multa maturitate procedit, & Summus Pontifex ante exactae diſquiſitionis indaginem vitâ functus eſt, iidem Praelati, Civeſque Maſſiliae ſucceſſori ipſius Clementi V. per ſolemnes Nuntios porrexerunt ſupplicationem eamdem, multiplicata ajentes miracula, & teſtimonia ſanctitatis. Iis perceptis Summus Pontifex ſolitâ in hiſce maturitate procedens

cedens, Guidoni Zantonenſi, & Raymundo Lacconienſi Epiſcopis, egregiis ac literatis viris, de Fratrum ſuorum conſilio per Apoſtolica ſcripta mandavit, ut de vitae ipſius meritis veritate diligentius inquiſitâ, quidquid ſuper iis invenire contigerit, ſcriptum fideliter, & ſub ipſorum ſigillo, per certos & idoneos nuntios delegarent. Ipſi vero ad complenda mandata Maſſiliam perſonaliter accedentes, quae denuntiata fuerunt Summo Pontifici tam de miraculis quam de vitae ſanctitate per teſtes plurimos ac fide dignos vera fore reperiunt, & juxta formam mandati ſub propriis tranſmittunt ſigillis. Tunc Summus Pontifex tranſmiſſam inquiſitionem nonnullis Cardinalibus diſcutiendam commiſit; & ex luce hac, pendente diſcuſſione, migravit. Poſt hunc Johannes Papa XXII. Eccleſiae praefuit. Hic Magiſter Sancti Ludovici non modico tempore fuit. Hic ex continua converſatione cum eo, & de ſanctitate ipſius certior erat, puta qui ejus geſta & acta & vidit oculis, & manibus contrectavit. Ideoque coepta ſecurius ad debitum finem deduxit, & inquiſitionem praefatam examinari fecit per plures Dominos Cardinales. Quâ tamdem & a cunctis Cardinalibus approbatâ, idem Summus Pontifex de Fratrum ſuorum conſilio, & omnium Praelatorum, qui tunc erant in Curia, communi aſſenſu, canonizandum decrevit; & miris, quae longum foret enarrare, ſolemniis, Sanctorum adſcripſit catalogo, Anno Domini MCCCXVII. Idibus Aprilis, Pontificatus ſui anno primo, in Civitate Avinione, ubi tunc Romana Curia reſidebat, praecipiens feſtum ejus XIV. Kalendas Septembris a cunctis fidelibus devote & fideliter celebrari; ipſa die viſitantibus ejus Sepulcrum dans Indulgentiam duorum annorum, & duarum quadragenarum. Infra octavam autem unum annum & dies quadraginta. Anno quoque Domini MCCCXIX. Idibus Novembris, idem Summus Pontifex ad Translationem ipſius miſit ſex Cardinales, & in praeſentia Regis Hieruſalem atque Siciliae, germani ejus ac Reginae, multorum Praelatorum ac Baronum, concurrente etiam Cleri ac Populi mirâ multitudine, cum miris ſolemniis, & reverentiâ multâ, Corpus de terra levatum eſt, & in argenteo & ornato ſarcophago ſuper Altare reconditum in Eccleſia ſumtuoſo opere ad ipſius dedicata honorem; ubi mirabilis Deus in Sanctis ſuis ſtupenda miracula operatur. Nam per ipſius invocationem & merita votis emiſſis a propinquis & notis, quindecim verè mortui rediere ad vitam. Multa quidem & alia exſtant miracula, quae juxta morem gratiâ brevitatis in hoc Libro ſcripta non ſunt. Nam circa viginti variis legi infirmitatibus liberatos, & totidem juxta Notarium haberi, & in quinternis alios ultra ducentos. Quae omnia manu publica ſcripta & diligenter examinata de mandato Maſſilienſis Epiſcopi, ab iis dumtaxat expoſita, qui & oculis viderunt, & manibus contrectaverunt, & firmata ſunt praeſtito ſacramento.

Particula V. de ceteris contingentibus.

ANno MCCCVI. in feſto Magdalenae fuerunt capti omnes Judaei & expulſi, confiſcatis eorum bonis in Regno Franciae. Eodem anno Hoſpitalarii invaſerunt Inſulam Rhodi, & habuerunt eam. MCCCVII. Templarii Fratres ſubitò in toto Regno Franciae capti ſunt, & tamdem depoſiti in ſequenti Concilio Generali.

CAP. CCXXXVIII.

De Imperio Henrici VII.

Cujus Particula I. de geſtis ejus.

HEnricus ex Comitibus de Lucemburch, operibus quam opibus memorabilior, in feſto Sanctae Catharinae electus, & in ſequenti Epiphania Aquiſgrani coronatus, ſequenti Anno, ideſt MCCCIX. ad Papam Clementem miſit Nuntios tres Comites & duos Archiepiſcopos, petens coronationem Imperii. Qui menſe Aprili confirmavit electum; tempus coronationis aſſignans poſt biennium, feſtum Purificationis Virginis. Hic ſtrenuus in agendis, & acris in hoſtes, pacatis uſque ad Oceanum Alamanniae finibus, primogenito in Regno Bohemiae coronato, quia Romanum tunc vacabat Imperium, Carinthiae Duce ſubmoto, ad partes Italiae diviſione concuſſas venire diſponit, pollicentibus ſubſidia non paucis, qui a concivibus in Lombardia ac Tuſcia pulſi erant. Igitur praemiſſis Epiſcopis ac Legatis, ut Populorum favorem ſibi conciliet, denuntians in pace degentibus, ſe eorum laudabiles approbare mores, invidiam paſſis reſtitutionem, univerſis pacem, Alpes tranſgreſſus, Italiam adiit. Occurrerunt autem Taurini ingreſſo ex Lombardia & Tuſcia complures. Inde Aſtem properat, & cunctos pacificans, Vicarium inſtituit. Coeperunt oppreſſi ſperare remedia; qui concives pepulerant, novitatibus deterreri. Quorum Philippus Papiae Comes, Simon de Colubrano Vercellarum, & Antonius de Fiſiraga Laudi, Rectores, paribus votis ſtatum Urbium, ſalutem civibus ſuadere conati, in reliquas obtinendas partes auxilia Caeſari promiſere. Quibus A Rex, eorumque Populis pacem pollicitus, juſſit, aequo animo eſſe ac bene ſperare. Conſequenter Albuini & Canis de Scala Nuntii, deinde Piſani grandia obtulerunt. Interea Gallis, Germanis, Italiſque ad Caeſarem confluentibus, Guido de la Turre Mediolani Praepoſitus, milites intus diſtrictus ſui fines continuit, B & munitionum ac Urbis vigilem curam egit, veritus ne partiales Maphaei de Vicecomitibus contra ſe molirentur. Uno menſe hinc Rex Urbis commotionem exſpectat. Inde Guido inſtabilem fidebat regere exercitum, & Lombardiae ac Tuſciae praeſtolatur auxilia. Deinde Rex Guidoni appropiat, ut illi fiat formidini C factionis audaciâ, & Guidonem interpellans, ut regalibus juſſis obtemperet, Vercellas introivit. Annuit Guido. Auxit vero tam validè Mediolani deditio Regis famam, ut omnis Lombardia, Alexandriâ demtâ, fidelitatis juramenta praeſtiterit. Bononia vero ad rebellionem ſe praeparat. Padua in propoſito mente va- D cillat. Tunc Caeſar MCCCXI. Mediolani in feſto Epiphaniae a Dioeceſano unam ſuſcepit de Coronis Imperii; quod Modoëtia aegre tulit, ubi id fieri conſuevit. Parvo poſt tempore, dum cuncta pacata videntur, gravis emerſit turbatio. Quum enim in Regis adulationem hinc Guido, inde Maphaeus, majorem ſuade- E ret regio Fiſco contributionem fieri, centum millium Florenorum ſumma taxata eſt. Quo audito coepit Populus palam Regi detrahere, ſervitutem aſſerens ſe commutaſſe, non evaſiſſe, & Theutonicorum importabilem eſſe furorem. Et dum acrius colligendae inſtatur pecuniae, in Praetorii Forum ad arma clamantis vox audita, univerſam faciliter commovit Urbem.

Tunc

Tunc Caeſaris Principes proſiliere cum ſuis, quorum nonnulli ad Turrianorum loca, quaſi magis ſuſpecta, occurrentes, triginta haſtatos reperiunt, qui concurſum Regiorum equitum, licèt prius victores, quum ferre non poſſent, in fugam converſi ſunt. Jungitur exinde Theutonicis Galeaz Maphaei filius, & ſaevit in hoſtes. His cognitis proelia ubique revixere & diſſidia. Crema & Cremona pulſis Vicariis excuſſere jugum. Regini expulere fautores Imperii. Madii Brixiae paulo ante dominatores in Thebaldum de Bruſatis & ſuos paulo ante Imperatorio juſſu receptos inſurgunt, atque ſuccumbunt. In Parma Rubei per Caeſarem introducti cum Giberto de Corrigia initam pacem frangentes, victi Urbe diffugiunt.

Talibus eventis ſtupefactus Caeſar, poſt deliberata conſilia, ut Regii corripiantur domeſtici, Mediolanenſium reconciliatio fiat, commotionum harum cauſſae dulciter perquirantur, pecuniarum moderentur exactiones, vocatis familiaribus ſuis, ait: *Deum obteſtor, commilitones, neceſſarii, atque propinqui, quia multa me honorum ac temporalium rerum affectio ad hos turbines commotionum adducit. Deum ſurſum clementem, Populum deorſum intueor. His ducibus vehor. Eorum de proximi cura & dilectione mandatis adſtringor. Quis, oro, proximus meus eſt? Germanus, vel Gallus, Longobardus, vel Tuſcus, cui hunc ſingularem impendam affectum? Proh nefas! ad quid veni? Num incenſor ſchiſmatum antiquorum. Si quos veſtrûm delectant talia, retrorſum abite, aut*.......... *ſaevire auctoribus, non me principe vel ductore. En Italia diu talibus concuſſa vulneribus juſta indignatione hujus refugii*.............. *quaeque monente natura, pernicioſa devitent*. Poſt haec miſſi ad reconciliandam Cremonam audiunt Populum inediâ afflictum, impotentem ad gravem contributionem; Theutones datâ licentiâ in Latinos ſaevire; Vicarios inſtitui Gibellinos, ut Guelfum abradant; proinde amicorum communicato nolunt reſpondere conſilio. Interea Legati Januenſium ſubjectionem profeſſi, ad coronationis conductum propriis ſumtibus navigia ſpondent. Amadeus Sabaudiae Comes Cremonenſium populationem indixit, & Caeſareos ut Imperii rebelles damnavit. Laudi autem Civitate Caeſari tradita, omnis Cremonenſium virtus periit, & Caeſari Civitas data eſt. Brixienſes propter praeteritos contemtus, abjecta reconciliationis ſpe, ſegetes & quaeque viridia colligunt, imbelles abjiciunt, pro defenſione cuncta diſponunt. Interea Caeſar ſuae coronationis dilationem accepit, & Paduae Nuntii Civitatem Caeſari ſubjiciunt. Legati Caeſaris Venetiis, nulla quaeſita fidelitate, ſolam petunt navigii copiam, ſi neceſſe fuerit, ad coronationis progreſſum. Eiſdem Legatis ſubjiciuntur poſtea Tarviſini. Et Brixia Caeſari poſt varia bellorum & cladum hinc inde tormenta, mediatore Cardinale Domino Luca de Fliſco, tradita eſt. Placentia Vicarium ejus ſuſcipit, Alberto Scoto repulſo. Audiens vero Imperator factiones & rebelliones multiplices Lombardorum, Guarnerium de Hoembruch fecit Praeſidem Lombardiae, ut emergentia hujus coërceret. Sed vix cum centum intra Placentiam receptus, audit, Guelfos per Vicarios ubique gravari, & hoc impatientiae cauſſam eſſe, & hac quaſi repulſa, Guarnerius redit. Tunc illuſtriſſima Regina Margarita defuncta eſt, & ſepulta in loco Minorum Januae, MCCCXI. in feſto

 San-

Sanctae Luciae. Venerunt deinde Piſanorum Legati quaſi ad Auguſti ſolatium plurima pollicentes. Venit & Rizardus Gambateſa Secretarius Regis Roberti, & magnorum Principum ambitione introductus eſt. Paucis tractatus innotuit, & infecto negotio rediit Nuntius. Caeſar vero Comitem de Sabaudia ad Urbem mittit, qui per Columnenſes introductus, Lateranum conſcendit. Tunc Urbs in varia vota diviſa ubique patebat diſcrimini. Admiratus etiam Friderici Regis aliqua tractaturus advenit, poſt paucos dies reverſus Siciliam. Florentia cum ſuis complicibus, ſimiliterque Bononia, Degonem Mareſcalcum Regis Roberti cum militum praeſidio venientem ſuſcipiunt; & jam minuuntur Caeſaris opes. Jam gravati Januenſes contributione ſexaginta millium aureorum publice clamabant. Proinde mittit fidelibus ſuis Piſanis, ut in tantis neceſſitatibus mittant praeſidia. Paduani iis auditis, a muris pictas Aquilas detraxerunt.

Poſt haec egreſſus Januâ Caeſar, in portum Veneris quaſi diebus XL. perſtitit tempeſtate ſubortâ. Inde Piſas profectus, nullo ſtrepitu, Romanorum tantum factionibus confiſus, per Plumbinum ac maritimam Viterbium petiit. Exinde a Clero & Romanorum parte Romae ſuſceptus, in Lateranenſe Palatium introductus eſt. Et poſt convivium quaſi familiare, evocatis Nobilibus ait: *Quid me, o Quirites, huc attraxit? Amor certe Romani extollendi Imperii; cujus paene defectione Romanus mundo, quaſi barbarus, fit ignotus. Quid frequentes literas? quid nuntii celebres toties petiere? niſi ut meum carum viſitem Senatum, Populumque Romanum. Venio ne violentus invaſor? A Clemente Papa miſſus, tres Cardinales teſtes adduco. Fruſtra ne ergo miſſus adſum? Vocatus adveni. Sciam proinde in hujus caritate convivii, quae vos vota allicuerunt; quibus vobis fulcientibus adjuver, id edat optio ſingulorum.* Tunc Stephanus de Columna ſe, ſuos & ſua deſpondit. Nicolaus de Milite, Militiae decus a Carolo ſe ſuſcepiſſe ait, proteſtans ſui eſſe propoſiti, ejus poſteris nullatenus adverſari. Anibaldus de Anibaldis, & Johannes de Sabellis, & Thealdus de Campo Floris, ſe obtulerunt contra omnes, Caeſari parituros, ſuae cognationis viris dumtaxat exceptis. Erant enim Urſinorum affines. Quam conditionem Caeſar aegre tamdem admiſit, & in ſcriptis redigi imperavit. Et Stephanum quidem, datis obſidibus, liberum abire permiſit, ceteros retineri juſſit, & fortilitia reddi. Hinc inſultus oriuntur, vulnerationes, & caedes; privata quoque odia publice deteguntur. Vincunt primo Caeſaris partes, poſtea dilabuntur. Et creſcente Urſinae famâ victoriae, fautores Caeſaris ſubtrahuntur. Admiratus quoque Regis Roberti vocatos a Caeſare Piſanos baliſtarios invaſit, fuditque incautos. His Caeſar agitatus anguſtiis, ſoli expediendae coronationi intentus in Laterano, quum in Eccleſia Apoſtolorum Petri & Pauli non poſſet, aureum diadema ſuſcepit. Arctatus deinde victualium & pecuniarum inopiâ, & Romano ob quaeſitam contributionem turbato Populo, Tibur Caeſar abiit, relicto cum Columnenſibus in Urbe CCCC. militum manipulo. Ad Johannem autem Regis Roberti germanum undique milites confluebant; donec Papalibus reſcriptis tam Caeſaris, quàm Regis Roberti copiae pelluntur ab Urbe. Poſt haec Caeſar fortunam in mari expe-

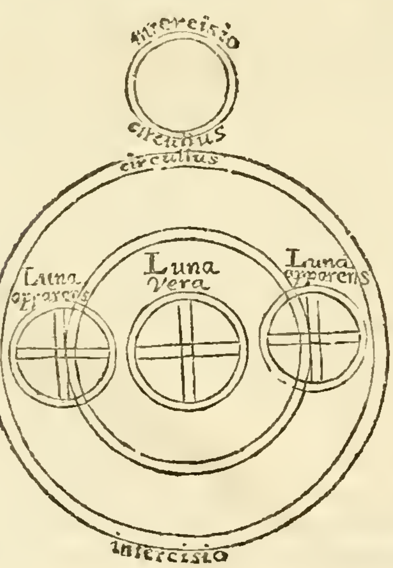
experiri conatur, viſus per nuntios tractare varia, & plurima polliceri. Et profectus uſque Orgiam fluvium, peractâ coenâ in fluvii ripam conſcendens, tinctis ob refrigerationem in aqua cruribus, ſubeuntem ſenſit languorem. Et compertâ ſub dexteri cruris genu puſtulâ, quae *Antras* vocatur noctem duxit inſomnem, & dato mane ſigno tollendorum caſtrorum, Bonconventum properat, pagum XII. milliariis a Sena diſtantem, ibique viam univerſae carnis ingreſſus eſt, Regni ſui anno V. Imperii autem anno primo, menſe uno, & diebus XXIV. in feſto Beati Bartholomaei. Quo die Conradinus a Carolo ſuperatus eſt.

Particula II. de quibuſdam contingentibus.

MCCCVIII. captus eſt Dulcinus Haereſiarcha de Novaria, & Margarita Tridentina, & alii circa CL. Mortui autem fuerunt in montibus & ſectatoribus ejus, frigore, fame, & gladio ultra CCCC., qui libertatis ſpiritum praedicabant. Margarita autem praedicta ante Dulcinum in fruſta conciſa eſt, conſors ejus in ſcelere & errore. Poſtea ipſe cum multis aliis ultimo pariter combuſtus. MCCCIX. Clemens V. magnum proceſſum fecit contra Venetos, quia Ferrariam Urbem Eccleſiae indebite occupaverant. Eodem anno Carolus II. Rex Siciliae moritur V. die Maji, cui ſucceſſit Robertus filius, coronatus apud Avinionem primâ Dominicâ ſequentis Auguſti. MCCCIX. Soldanus Aegypti claudus de menſe Martii ad Cratum cum gente & familia ſua ivit, & Bibarſimcher abſtuliſſe ſibi videbatur dominium Cayri & Babylonis. Hic nom.......... de ſchiſmate Saracenorum, qui poſt caedem plurium Soldanorum factus eſt iſte claudus, ut dictum eſt. Et poſt eum quatuor erant potentes viri valde, quorum duo principaliores Naboiſer, & Bibarſimcher ſe mutuo oderant; tertius vocabatur Merecendal, cui duo primi invidebant, oderuntque. Hic ſe ac Soldanum ab eis cavere quantum poterant, perſuadebat. Quartus vero dictus Camelmus exitum rei tacitus conſiderabat. Ceteri vero Admirandi atque Officiales, quantum poterant, de Fiſco regio rapiebant. Duo autem praedicti Alaboiſer, & Bibarſimcher, licèt invicem diffiderent, adversùs tamen Merecendal non multo poſt conſpiraverunt, eorumque factione non ſolum de Curia, verum etiam de toto Aegypto pulſus eſt cum gente ſua; pulſus vero ad partes Safeti Ptolemaidis, & Caſtri Peregrinorum ſe contulit, obtinuitque dominium regionis. Quibus geſtis anno praenotato Soldanus in Carach fortalitio ſe tutavit. Sequenti vero anno, ideſt MCCCIX. & menſe Aprili ad Cayrum & Babyloniam rediens, quaſi cunctos Admirandos, potentes & veteres deſtruxit, novoſque inſtituit. Interfecit enim Bibarſimcher, Naboiſeler, Merecendal, & Camelmum, & etiam Sandamor, qui fuit Georgianus, & diu circa Tripolim dominium viriliter tenuit. Caraſanchor quoque Chriſtianus fuit dives valde & potens, qui dominabatur in Contrata Antiochiae & Semi, qui fratrem Soldani interfecerat. Seraph praedictum Soldanum claudum timens, Euphràtem tranſire, & cum theſauris ſuis ad Tartaros fugere coactus eſt, & induxit Carpendam, ut contra duo Caſtra Soldani ſuper Euphratem ſita veniret MCCCXIII. quorum unum vocatur Cherachembe, alte-

alterum Elcyere. Sunt autem ipſa Caſtra in confinio Tartarorum ultra Euphratem. Promiſerat enim Caraſanchor de Caſtellanis & habitatoribus Caſtrorum confidens, quod cito & leviter Tartaris traderentur; ſed irritatis Caſtellanis & ceteris per Soldanum, promiſſum implere non potuit. Et fuiſſe dicuntur in illo exercitu ultra M....... beſtiarum caballinarum. Poſt menſem autem obſidionis propter defectum herbatici, & quia morbus vulgariter dictus *Pedana*, equos invaſerat; & quia Soldanus cum magno exercitu in Damaſco venerat, habitâ deliberatione Carpendas ad deducendum aeſtivum tempus ad Contratam Baldacenſem tranſiit, miſitque ad fratrem ſuum Henregi, qui ſua conceſſione in Turchia dominabatur, veniebatque ejus juſſu contra Soldanum, ut rediret & ipſe.

MCCCX. in feſto Aſſumtionis Hoſpitalarii ceperunt Civitatem Rhodi, caput totius Inſulae. MCCCXIV. in Kalendis Martii, fere per duas horas ante auroram impreſſio heic depicta apparuit in aëre, ſicut ipſe vidi.

A Et apparuerunt tres Lunae Cruce ſignatae. Eadem impreſſio in ortu Solis apparuit circa ipſum. MCCCXIX. Papa Johannes legit in Conſiſtorio cum magno favore literas ſibi miſſas infraſcripti tenoris: quia videlicet Religioſi viri de Ordine Minorum atque Praedicatorum miſſi pro praedicanda fide infidelibus uſque Ormu-B ſe, quum nil ibi proficerent, ad Indiam tranſire cupiunt in Columbum, & quum perveniſſent ad Inſulam, quae Dyo vocabatur, Fratres de Ordine Minorum a ceteris tam Praedicatoribus quam ſecularibus Chriſtianis diviſi ad aliam Terram profecti ſunt, quae Thana vocatur, ut inde in Columbum tranſirent. Erat au-C tem in loco unus Saracenus de Alexandria Iſufus nomine, qui acceſſit ad Melichum, ideſt ad Rectorem Terrae, & induxit, ut inquireret, quomodo. & ad quid veniſſet. Ille accerſitos interrogat: *Quales homines nuncupamini?* Illi ſe Francos eſſe reſponderunt, ſanctae paupertatis amatores, ad Sanctum Thomam profici-D ſci cupientes. Tunc de fide interrogati. ſe veros Chriſtianos aſſerunt; & de fide Chriſti cum ſancto fervore multa dixerunt. Quum vero a Melicho licentiati eſſent, praefatus Iſufus uſque tertio Melichum induxit, ut eos caperet & detineret. Tamdem congregati ſunt Melicus, & Cadi, & Populus Terrae tam Sa-E raceni quam Pagani, & Idololatrae, & interrogaverunt Fratres: *quomodo Chriſtus, quem dicitis filium Virginis, poteſt eſſe filius Dei, quum Deus uxorem non habeat?* Illi de generatione divina plura dixerunt, exempla de radiis ſolis, de arboribus, de germine terrae, ita ut infideles reſiſtere non valerent ſpiritui, qui loquebatur in eis. Sed accenderunt ignem copio-

copioſum Saraceni, & dixerunt: *Vos aſſeritis Legem veſtram meliorem Lege Mahumeti. Si verum eſt, ignem intrate, & Miraculo, quod dicitis comprobate.* Fratres reſponderunt, quod pro honore Chriſti libenter id agerent. Et accedens Frater Thomas, primus intrare voluit, ſed contradixerunt Saraceni, eo quod ceteris ſenior videbatur. Tunc junior acceſſit Frater Jacobus de Padua, novus athleta Chriſti, & incunctanter ignem intravit, & uſque ad ignis poene conſumtionem in eo permanſit laetabundus & laudans, abſque ulla capilli vel pili tunicae aduſtione. Videntes autem qui adſtabant, alta voce clamabant: *Verè iſti homines boni & ſancti ſunt.* Cadi vero tam praeclarum miraculum inficiari volens, ait: *Non eſt, ut creditis, ſed veſtimenta ejus de terra fuerunt Aben..... magni amici Dei, qui in igne poſitus Chaldaeo laedi non potuit. Ideo iſte in igne illaeſus manſit.* Tunc exſpoliaverunt innocentem juvenem, & totus nudus ſicut de matre natus fuerat, a quatuor viris in ignem projectus eſt. Ille vero innocue ignem ſuſtinuit, & cum gaudio de igne illaeſus exivit. Tunc Melichus eos libertati reſtituit, ut ſecundùm voluntatem ſuam abirent. Cadi vero & praedictus Iſuſus, iniquitate pleni, ſcientes eos in domo cujuſdam Chriſtiani receptatos, Melico ajunt: *Quid agis? cur Chriſticolas hos non interficis?* Ille reſpondit: *Quia nullam cauſam mortis invenio in eis.* Illi vero ajunt: *Si eos dimiſeris, omnes credent in Chriſtum, & Lex Mahumeti totaliter deſtruetur.* Melichus iterum ait: *Quid vultis, ut faciam, quum cauſſam mortis nullam inveniam?* Illi vero dixerunt: *Sanguis eorum ſuper nos. Dicitur enim, quod qui non poteſt peregrinari ad Mecham, ſi unum interficit Chriſtianum, ita plenam obtinet veniam peccatorum, ac ſi Mecham praeſentialiter viſitaſſet.* Nocte igitur ſequenti tres praedicti Melichus, Cadi, Iſuſus, miſerunt ſatellites, qui tres Fratres Thomam, Jacobum, & Demetrium cum palma martyrii ad caeli gaudia tranſmiſerunt. Poſtmodum vero Fratrem Petrum in loco alio exiſtentem ſibi praeſentari fecerunt; & quum firmus in Chriſti Fide perſiſteret, duobus diebus eum diris martyriis afflixerunt, & tertiâ die capitis obtruncatione complevit martyrium. Audientes vero ſocii Praedicatores & alii, ad partes occiduas hoc ſcripſerunt, lugubri lamentatione querentes, quod a Sanctorum Martyrum ſocietate disjuncti fuerant, & quod recuperandis Martyrum Reliquiis devote intenderent. MCCCXX. congregatio multorum facta eſt valde periculoſa in Gallicanis partibus, qui *Paſtorelli* vocabantur. Ii omnis ſuperioris poteſtatis jugum excuſſerant; ut neceſſitatibus ſuis conſulerent & avaritiae, Judaeorum bona capiebant, ſi baptizari nolebant, & eis mortem inferebant. Locis & Caſtris, per quae tranſibant, violentias inferebant & damna, maxime in bonis Clericorum. Contra hos & fautores eorum, Camerarius Domini Papae per religioſos mandavit praedicationes fieri. Cito autem incompoſita & agreſtis illa multitudo evanuit.

F I N I S.

ELENCHUS TOMI UNDECIMI.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMAPRIMA.

De origine, & progreſſu in Italia Gibellinae & Guelphae Factionum. Pag. 9.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMASECUNDA.

De Regimine, ac diviſione Nobilium & Plebis in Civitatibus Liberis Italiae. 93.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMATERTIA.

De Inſtitutione Militum, *quos* Cavalieri *appellamus, & de* Inſigniis, *quae nunc* Arme *vocantur.* 141.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMAQUARTA.

De Principibus, aut Tyrannis Italiae. 177.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMAQUINCTA.

De Repreſaliis. 249.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMASEXTA.

De Religione Chriſtianorum per Italiam poſt Annum Chriſtianae Epochae quingenteſimum. 281.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMASEPTIMA.

De Ritibus Ambroſianae Eccleſiae. 401.

Beroldi Mediolanenſis Ordo & Ceremoniae Eccleſiae Ambroſianae circiter Annum MCXXX. 453.

Breve Chronicon Regum Langobardorum, & Auguſtorum Francici Generis ab Anno Chriſti DLXVIII. uſque ad Annum DCCCLXXIII. ex Manuſcripto Codice Patavino. 613.

Excerpta ex Chronico Jordani *ab Anno circiter DCCCCL. uſque ad MCCCXX. Primùm prodierunt in Editione Mediolanenſi ex Manuſcripto Codice Bibliothecae Vaticanae.* 621.

83-B1417

GETTY CENTER LIBRARY